

MAGYARORSZÁG RENDŐRSÉGÉNEK TÖRTÉNETE

MÁSODIK BŐVÍTETT KIADÁS

ÍRTA: TISZA MIKSA

MINDEN JOG FENNTARTVA

PÉCS, 1925
„HALADÁS” NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

Nagy munkára vállalkoztam 1903-ban, amikor elhatároztam, hogy a magyarországi rendőrség történetét megírom. Adatok nélkül azonban egy lépést sem tehettem előre. Bízva kartásaim támogatásában, arra kértem őket, hogy szíveskedjenek a városi levéltárakból a városi rendőrségek keletkezésére és fejlődésére vonatkozó adatokat kikerestetni s nekem feldolgozás végett megküldeni.

A dolog nehezen menti Így nem csoda, hogy évek multak, amíg annyi anyagot tudtam összegyűjteni, mely művem megírásához elegendőnek bizonyult. S habár nem minden város küldött kezemhez adatokat, mégis megállapíthatom, hogy a feldolgozott anyag, melyhez a vármegyei főispánok által küldött anyag is csatlakozik és bűvárkodásom eredménye azt mutatja, hogy a többi városokban is csak jó részt azonos mód keletkezett és fejlődött a rendőrség, mint az itt felsorolt városokban.

Az adatgyűjtést természetesen más irányban is folytattam és minden lehetőit elkövettem, hogy munkám minél tökéletesebb legyen és hogy művemben mindarról szó essék, ami a magyar közrendészettel összefüggésben áll.

Művemet – mely a rendőrség életében a legrégebbi időtől az 1913. és végéig előfordult összes mozzanatokat felöleli – ajánlom nem csak a közbiztonsági közegek, hanem a magyar olvasó közönség szíves figyelmébe is; annál is inkább, mivel hasonló természetű munka eddigelé meg nem jelent. Be kell ismernem azt is, hogy a tárgy maga csak szakembernek nem száraz. Azért, hogy könyvemet a nagy közönség is szívesen vegye kezébe és haszonnal forgassa, iparkodtam – kivált a régi betyárvilág viselt dolgait – belletrisztikus modorban földolgozni. De ha itt-ott mégis törvénycitátumok zavarják az olvasót, hál azt ne

irják rovásomra: hü képét kellett adnom a közbiztonsági szeruek történelmi fejlődésének, be kellett mutatnom azt, milyen volt tegnap s hogy milyen az ma. Mert a jövőt még most is sűrű fátyol fõdi. Vajha könyvem megjelenésekor már a remélt hajnalhasadást láthatnók!

Végül pedig köszönetet mondok úgy a vármegyei fõispán uraknak, mint a városi tisztviselők és levéltárosoknak, valamint mindazoknak, akik engem nehéz munkámban támogatni színesek voltak.

Szepesváralja, 1913. évi február havában.

TISZA MIKSA.

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ.

Könyvem második kiadása bővített tartalommal jelenik meg. Ugyanis most, hogy a vidéki városi rendõrséget államosították, szüksége merült fel annak, hogy az 1913-ban kiadott s így az egész Nagymagyarország rendõrségének a történetét magában foglaló munkához azokat az adatokat illesszem, a melyek közvetlen a háború előtt, a Dí-lágháboru alatt az 1918-iki forradalom és az ezt köveiõ kommun idejében, de kívül a vörös rémuralom megszûnése után történt rendõri vonatkozású eseményekre vonatkoznak. Ilyenek: a parlamenti őrseg szeruecése és mûködése; a rendõrség államosítása; a szerbeknek a bajai háromszögbõl, Pécs városából és környékérõl történt kivonulása folytán fõlszabadult magyar területre a m. kir. állami rendõrségnek Pécsre és Bajára történt bevonulása stp. Az 1913-1914-ig keletkezett adatokat iparkodtam a lehetőséghez képest összegyûjteni és feldolgozni; annál is inkább, mert egyrészt erkõesi kötelességemnek tartottam, hogy azt a mûvet, melyet 1913-ban életre keltettem s amely egész Nagymagyarország rendõrségének a történetét õleli fel, fenti adatokkal kiegészítsem, mert ezidõsaeint a Nagymagyarországra vonatkozó adatokat megszerezni nem lehet, miuel a szükséges levéltári adatok kétharmada megszállott területen van; ezen körülmény emeli könyvem második kiadásának jelentõségét és értékét; másrészt az illetékes tényezõk megállapították könyvemrõl (lásd „A Rend” 1923. évi 177. számát), hogy az egyetlen egy munka Magyar-

országon, mely a magyar rendőrség múltjára nézve bő forrást nyújt.

Hogy könyvem második bővített kiadása megjelenhetett azt elsősorban dr. Nádosy Imre országos főkapitány úrnak köszönhetem, aki nehéz időkben történt vállalkozásomat erkölcsileg támogatta. Továbbá dr. Varga Lajos pécsi kerületi főkapitány készségesen rendelkezésemre bocsátotta azokat az adatokat, melyek a m. kir. államrendőrségnek Pécsre való bevonulására vonatkoznak s módot nyújtott nekem az adatok feldolgozására. Meg kell emlékezni még dr. Lukács Gyula, a nemzetgyűlés elnöki hivatalának osztálytanácsosáról, aki meleg megértéssel rendelkezésemre bocsátotta azokat az adatokat, amelyek a parlamentiőrségre vonatkoznak.

Végül Stampe László százados, a parlamenti őrség parancsnoka is a legnagyobb készséggel támogatta törekvésemet.

Fogadják a megnevezett urak hálás köszönetem nyilvánítását.

Nagy súlyt helyeztem arra, hogy Fiume város rendőrségére vonatkozó adatokat megszerezsem, mivel a rendőrség államosítása tulajdonképpen a fiumei autonóm rendőrség államosításánál vette kezdetét 1917-ben.

Sajnos, minden igyekezetem hajótörést szenvedett, mert elháríthatatlan akadályok merültek föl az anyaghalmozás összegyűjtése körül. Fiume rendőrségének történetét nem a száraz hivatalos akták regisztrálása teszi majd reánk, magyarokra nézve érdekes és értékes, hanem az a politikai háttér, melyben az államosított fiumei rendőrség meghúzódik.

Fenti okoknál fogva Fiume rendőrsége nem kerülhetett könyvembe; remélem azonban, hogy Fiuméra vonatkozó adatokat rövid időn belül sikerül nekem összegyűjteni, amikor Fiume rendőrségének története külön füzetben fog megjelenni a könyvpiacon.

Pécs, 1924. évi december havában.

TISZA MIKSA.

TARTALOMJEGYZÉK.

KÖNYV.

	Oldal
Előszó az I. könyvhöz.....	3
Előszó a II. könyvhöz.....	4

I. FEJEZET.

A rendőrség keletkezése és fejlődése.....	13
Baja thvi város.....	17
Bazin r. t. város.....	19
Barija r. t. város.....	22
Budapest székesfőváros.....	21
Beregszász r. t. város.....	23
Brassó r. t. város.....	26
Breznóbánya r. t. város.....	30
Csíkszereda r. t. város.....	31
Debreczen thgi város.....	31
Dés r. t. város.....	41
Déva r. t. város.....	41
Dobsina r. t. város.....	42
Eger r. t. város.....	42
Fehértemplom r. t. város.....	42
Gölnitzbánya r. t. város.....	43
Győr thgi város.....	44
Gyula r. t. város.....	56
Gyulafehérvár r. t. város.....	57
Hajdúböszörmény r. t. város.....	57
Hajdúnánás r. t. város.....	58
Hátszeg r. t. város.....	60
Hódmezővásárhely thgi város.....	60
Igló r. t. város.....	61
Jolsva r. t. város.....	61
Haposvár r. t. város.....	62
Kecskemét thgi város.....	62

	Oldal
Kismarton r. t. város	66
Kisujszálás r. t. város.....	67
Körmöczbánya r. t. város	68
Leibic r. t. város.....	69
Makó r. t. város	69
Máramarosaziget r. t. város	71
Medgyes r. t. város	71
Mezőtúr r. t. város	72
Nagykanizsa r. t. város	72
Nagykároly r. t. város	75
Nagyszeben r. t. város	76
Nagyvárad thgi város.....	84
Nyíregyháza r. t. város	85
Nyitra r. t. város.....	85
Pápa r. t. város	86
Pancsova thgi város	86
Pécs thgi város.....	87
Poprád r. t. város.....	91
Segesvár r. t. város	93
Selmeez- és Bélabánya thgi város	94
Szamosujvár r. t. város	97
Szatmárnémeti thgi város	98
Szeged thgi város.....	100
Szepesváralja r. t. város.....	106
Szilágysomlyó r. t. város	112
Újvidék thgi város	112
Ungvár r. t. város.....	113
Vác r. t. város	113
Rendőri közegek régi elnevezései	113

II. FEJEZET.

Az elmúlt századok közbiztonsága. A népdalok hősei. Pandúrok és zsandárok, futóbetyárok és szegény- legények.....	115
A pandúrság.....	117
Aradvármegye közbiztonsága	118
Bácsbodrog közbiztonsága	119
Barsvármegye közbiztonsága	121
Biharvármegye közbiztonsága.....	121
Csanádvármegye közbiztonsága.....	128
Csongrádvármegye közbiztonsága	129
Esztergomvármegye közbiztonsága	131
Jász-Nagy-Kun-Szolnokvármegye (Pandúrvilág a Jász- kunságban)	133
Komáromvármegye közbiztonsága	138
Mosonvármegye közbiztonsága	138
Nyitrávármegye közbiztonsága	141
Szepesvármegye közbiztonsága	144

	oldal
Udvarhelyvármegye közbiztonsága.....	146
Ugocsavármegye közbiztonsága	147
Rózsa Sándor viselt dolgai	148
Bogár fiúk garázdálkodása	155
Rablóüldözések Somogy-, Veszprém- és Zalamegyé- ben 1887 ben	158
Oroszlán Pál rablógyilkos levele	167
Savanyú Józsi	168
Janosik György, a tót Rózsa Sándor.....	170
A m. kir. csendőrség	176

III. FEJEZET.

Virradni kezd.

A rendőrkapitányok előtérben	185
Hegedűs Sándor a vidéki rendőrség vezére, műkö- dése és alkotásai	186
A rendőrkapitány bírói hatalma	224

IV. FEJEZET.

Az államosítás küszöbén.

A vidéki rendőrség újjászervezése	232
Dr. Pekári Ferenc.....	235
A modern kihágási eljárás és a közbiztonsági intéz- ményeink	238
A rendőrség államosítását kívánó államférfiak névsora.....	244

II. KÖNYV.

I. FEJEZET.

A képviselőházi őrség szervezése és működése.....	249
---	-----

II. FEJEZET.

A vidéki autonóm rendőrség a háború alatt.....	257
A polgári őrség szervezési -szabályzata	262
A hadviseléssel kapcsolatos álhírek kihilásának és terjesztésének tilalma.....	266

III. FEJEZET.

Nemzetőrség szervezése és működése	269
Néphatározat.....	273
Nemzetőri alakulásoknak karhatalom alkalmazására kiegészítő határozmányok	274
Karhatalmak magatartása	277
Nemzeti tanácsi határozat.....	278

IV. FEJEZET.

	Oldal
A proletárdiktatúra és a vörösórség (rendórség)	281
A nemesség, rang, és címek eltörlése	283
.....	283
A vörösórség felállítása	283
Böhm Vilmos, volt népbiztos leleplezi kommunista társait stb.....	265
A proletárdiktatúra megszűnése	292
Államrendórség felállítására rendelet.....	292
József kir. herceg szöszata a magyar néphez.....	293

V. FEJEZET.

A rendórség államosítása.....	295
Nyomozó osztály felállítása	302
A m. kir. csendórség új szervezete	304
A folyamrendészet gyakorlása ..	306
A m. kir. állami rendórség részére rendszeresített hivatali egyenruha viselése	307
A közrendészeti hatóságok kötelesek a vámórség szerveit támogatni.....	308
Igazgatási, rendészeti és rendőri büntető bíraskodási teendők ellátása önkormányzai közigazgatási hatóságok által.....	310
A hajóforgalom ellenőrzésénél közreműködő állam- rendórségi közegek fegyverzete	311
„A Rend” című szak-napilap.....	312
A m. kir. állami rendórség szervezeti és szolgálati szabályzata	313
A rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szaká- ban való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya.....	314
Az ideiglenes minőségű próbaaszolgálatos segédfogal- mazók és segédfelügyelők próbaszolgálatára vo- natkozó intézkedések végrehajtása	322
A rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyamra és a rendőr- tisztviselői tiszti vizsgára vonatkozó intézkedések.....	326
Rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyamra és felső tisztvi vizsgára vonatkozó intézkedések.....	334
Nősülési szabályzat a m. kir. állami rendórség egyen- ruha és fegyverviselésre jogosított tagjai számára.....	340
Az őrszemélyzet tagjainak nősülése.....	342
A szakirodalom.....	345

V. FEJEZET.

A szerbek kivonulása Baranyából és a bajai három- szögből. A m. kir. állami rendórség bevonulása Pécsre és Bajára	347
---	-----

A szerb-horvát és szlovén állam által kiürítendő terü- leteken a kiürítés alkalmából fogatosítandó rendszabályok.....	361
Statárium kihirdetése.....	364
A pécsi autonóm rendőrség háromnapos működése.....	365
Török Lajos rendőrtanácsos átveszi a pécsi autonóm rendőrség vezetését.....	365
A pécsi autonóm rendőrség működése a szerb meg- szállás alatt.....	368

FÜGGELÉK.

Bevezetés.....	373
1. A grófnő ékszerei.....	375
2. Egy katonaszőkevény viselt dolgai. 25 rendbeli bűncselekményt követett el.....	376
3. Spitzer Ignác vendéglős kárára elkövetett lopás kiderítése hét óra alatt.....	379
4. Kísértet járás Szepesváralján.....	381
5. Egy pénzhamisító leleplezése.....	383

*

Szervezeti szabályzat a képviselőházi őrség számára.....	385
Szolgálati ügyrend a képviselőházi őrség számára.....	389

I. KÖNVEV.

A rendőrség keletkezése és fejlődése.
– Az elmúlt századok közbiztonsága.
– A népdalok hősei. – Pandúrok és
zsandárok, – futóbetyárok és szegény-
legények. – Virradni kezd. – Az álla-
mosítás küszöbén stb.

(A legrégebbi időktől 1912. évig.)

I. FEJEZET.

A rendőrség keletkezése és fejlődése.

Azt a problémát, hogy bolygónkon hol és mikor keletkezett az első rendőrség, eddigelé megoldani nem sikerült és talán nem is fog sikerülni soha.

Az ősember fejlődését a tudományos kutatások és megállapítások szerint nem ismerjük, mert azon izgató kérdésre: hogyan fejlődött az ember s kik voltak az ősei, ezidőszerint felelni csak következtetésekkel tudnak, mégis logikus föltevés az, hogy az első rendőr nem is ember, hanem állat: a kutya volt. Az etimológiából tudjuk, hogy az ősember barlanglakó volt, azután hordában élt s uégre társadalmat alakított. A kutya pedig a kezdetleges társadalommal egyidejűleg jelenik meg, mint az ember hű kísérője és védője. A kutya tehát akkor lép föl, amikor az ősember annyira fejlődött, hogy már kunyhóban, vagy sátor alatt találjuk. Kunyhója, sátra körül pedig ott legeleszik: tehene, sertése, kecskéje, tyúkja. Az ember éjjel gond nélkül lehajtja a fejét, mivel akkoriban nagy gondjai nem is voltak; a kutya pedig a kunyhó, sátor előtt őrködik s midőn idegen közeledik, tagozott hangbeszéde: ugatása figyelmezteti a kunyhó tulajdonosát, hogy veszély fenyegeti, így ment ez mindaddig, míg községek, városok nem keletkeztek, amikor az őrködés polgári kötelesség lett.

Már az ókorban, a rómaiak idejében az aedilisek ügyeltek Pannónia és Dacia városaiban a közbiztonságra, kikhez 366-ban Kr. születése előtt még két aediles cérésales csatlakozott, kik a gabonavásárookra ügyeltek fel s különösen a mértékeket tartoztak ellenőrizni.*) A városok akkor is nagy fontossággal bírtak, amikor nem valamennyi városi polgár jelenik meg a koncilliumokon, hanem a váro-

*) Magy. nemzet története I. k.

sok és kerületek képviselői, ahol párosok nem voltak, ott a néptörzsek fennálló egységei, civitás, illetve régió pótolták a városi intézményt. De a civitások sem lehettek előjárók nélkül, azt azonban még sem tette meg a római kormány, hogy a közigazgatás, a jogszolgáltatás teendőit meghagyta volna kezökben, mint ez a városokban történt. A római kormánynak semmi sem állott annyira érdekében, mint az, hogy városi központokat teremtsen, melyek egyrészt a közigazgatás alapjául szolgáltak, másrészt a római civilizációnak biztos otthont nyújtottak.

Érdekes, hogy a közérdeknek szolgáló épületeket a katonaság emelte.

A római közjog a polgári joggal bíró városok két fajtát ismeri, az egyiket a municípium, a másikat a volonia nevével ruházták föl a rómaiak.

Abban az időben a császárok sem restelték a polgármesteri kitüntetést elfogadni. Sarmizegetusa város egy ízben megválasztotta Antoninus Piust polgármesterré s a császár prefectus által helyettesítette magát. Más esetek is voltak.

A középkori codexnek legterjedelmesebb és legtűzesebben tárgyalt része az igazságszolgáltatás, mert egyúttal királyi jövedelmet állapít meg. Aki haragjában, vagy gögjében szándékos emberölést követett el, 110 aranypénzt fizetett. Ebből ötven a királyi fiscust illeti, ötven a rokonokat, tíz pedig a közbenjárókat, a bírákat. Csekélyebb természetesen a polgárok vérdíja, mert ha szabad ember öli meg másnak a szolgáját, csupán mást kell helyébe adnia, vagy árát megtérítenie. Ezek a büntetések, mint látjuk nagyon enyhék voltak és az emberi élet ugyancsak olcsó árucikk volt. Annyi értéke volt, mint ma egy átlyukasztott váltónak van.

A városi élet első csirái; a falu. De hiányzik benne, ami központját alkotja, ami létrejöttének és megállapodásának első oka: a templom. Különben a falu még nem más, mint majorság. Lakói a mostani tanyai lakosságnak felelnek meg, nincsenek szilárd épületeik, hanem nádkunyhóik és hordozható faházaikat odahordják, ahol a földművelés, vagy pásztorkodás érdeke ezt megköveteli. Kálmán király korában az egyház – bár ez is fából készült – volt a telepek egyetlen szilárd pontja. A keresztény vallás tehát lényegesen hozzájárult a nomád élet megszüntetéséhez.

A város szó a vár szótól származik. Mint a nyugati államokban, úgy nálunk is a községi élet felvirágozásának egyik alapfeltétele volt, hogy a községi települések megerősített helyek legyenek. A királyság első századában a várat és várost egyaránt civitásnak nevezik

A régi időben a bűnügyekben való nyomozásra és a perrendre nézve ilyen törvényes intézkedés állott fenn: „A király küldöttje bejárja az összes lakóhelyeket és összegyűjti azoknak századosait és tizedeseit, kiket közönségesen öröknek neveznek, a reájuk bízott emberekkel együtt és parancsolja meg nekik, mutassák meg, kiről tudják, hogy tolvaj, És ha az ilyenek nem akarnak bűnösöknek tartatni és ha alá akarják magukat vetni a tüzes vas istenítéletének: tartsák meg az istenítéletet. És akiket az örök megneveztek, azok osztassanak fél tizenkét és egy-egy vesse magát alá az istenítéletnek e tíz helyett. És ha az az egy ép marad, a többi kilenc is fel van mentve. Ha pedig nem, mindegyik külön, magáért vigye a tüzes vasat, az is, aki a többi helyett vitte.” A király embere keresi a bűnöst: nyomoz és ítél, katonásan és röviden.

A lopások akkoriban ugyan gyakoriak lehettek, hogy ilyen töményt hoztak. Mindenesetre kezdetleges viszonyok képe ez. A törvénykönyv leginkább a lopások megtorlásánál, a jogtalanul eltulajdonított személyek vagy tárgyak visszaszolgáltatásával, egyáltalában a nagyon biztosításánál foglalkozik. Aki tyúkot, vagy libát lop, annak kitolják a fél szemét, azonfelül megtéríti a kárt.

A várnai csata után az egész országban a rend felbomlott. Ezt az állapotot e korszak egyik főpapja így írta le: „Az igazság – úgymond – mélyen hallgat, a szemérem, korlátai le vannak rontva, a törvény féke meglazult, az indulatok és szenvedélyek mindenfelől szabadon törnek elő. A bizonytalan jövő mindenkit rettegésben tart. A vas önkény, a korlátokat nem tűrő erőszak mindent összezúz, senkinek jogát nem tiszteli. A törvények és szerződések ereje kimerült; a gyűlölet, árulás és a legundokabb zsarolás szabad tért találnak. És fájdalom, a rend illetén megzavarása rokon kezek, nem ellenség műve. Az emberek mintegy saját kebelükben dűlnak. Erőszak, önkény és hatalomvágy uralkodnak, a bűnnek kevés bosszúállója van, szerzője annál több. A hitel meg van ingatva, a békesség korhadt, a vérség kötelékei tágulnak. A régi közmondás szerint: semmi sem biztos többé, csak az, hogy még testvérünkben is ellenséget kell látnunk.”

A rend helyreállítására 1445. évi április hó 4-én tartott országgyűlésen hét főkapitányt választottak és pedig: Hunyady Jánost, Újlaki Miklóst, Rozgonyi Györgyöt, Ország Mihályt, Bebek Jánost, Giskra Jánost és Szentmiklósi Pongráczot. Sajnos, történeti emlékeink a főkapitányok tevékenységéről részleteket nem tartottak fenn. Annyi azonban bizonyos, hogy rendet teremtettek az országban, mert a következő országgyűlés elismerő oklevelet állított

ki nekik. Később városkapitányok következtek; ezek utódai a mostani rendőrkapitányok.

Mátyás király Bécs megívása után a következő országgyűlés végzetményének beosztásában maga mondja el, hogy „hosszú távolléte alatt az országban a gyilkosok, rablók, tolvajok, hamis pénzverők és egyéb gonosztevők félelmesen elszaporodnak, annyira, hogy a testvér testvérénél, a vendég házigazdájánál megát többé biztonságban nem érezheti”. Elhatározta, hogy a személy és vagyonbiztonság helyreállítására célzó reformmunkát az országgyűlésnek előterjeszti, mely abból állott, hogy a nádor ez ország főkapitányává, a nemzet jogainak őrévé tétetett és az igazságszolgáltatás lényegesen megjutalmaztatott.

József király pedig azt mondta egy ízben, amikor az ország közbiztonságának nagymérvű megzavarásáról értesült: szerencsétlen ország az, melyben políciá nincsen és az egész magyar rendőrséget Perezel Sándor parancsa helyezte. De hogy milyen is volt az a rendőség, arról hallgat a történetíró.

A társadalom fejlődése magánál hozta a személy- és a vagyonbiztonság fölött való örökösödést, mely előbb polgári kötelesség volt, később azonban kereseti forrássá fejlődött. Kétségtelen, hogy az őrendőr zsoldos katona volt. Már a középkor végén a városok belső területén zsoldos rendőség tartotta fenn a közbiztonságot. A zsoldosok élén a XV. század végén már rendszerint a városkapitány állott. Alája voltak rendelve a negyedmesterek és darabontok; különösen az éjjeli csendre felügyelő cirkálók és poroszlok (Schergen).

Hogy a világ mai rendősége e polgári őrségekből fejlődött ki, bizonyítja VI. Lipót hercegnek 1221-ben Wien városának adományozott város joga, mely okmány a város alkotmányának és közigazgatásának legrégebbi forrása.*) Ez az okmány 28. pontjában ekként rendelkezik: „a város legbölcsebb 24 polgárai kötelezzék magukat esküvel arra, hogy mindent amit a kereskedelem és becsület érdeke megkíván, el fognak rendelni és hogy gyakran fognak tanácskozni. Elrendelték tehát, hogy a város négy részre osztassék és belterületén éjjel-nappal polgárok őrködjének. Ez az őrség, mely időközökben sok változáson ment át – képezte a mai rvienei Sicherheitsruchichenah az alapját.

A városokat körülfogó falakat már régen nem őrzi a polgári és zsoldos rendőség. A jövevény nem állítatik meg a városkapu bejáratánál és mégis kezdetleges rendőség tűnik a szemünkbe, ha a vidéki kis városokban dolgunk akad.

*) Die k. k. Sicherheitsmache in den 1689- 1894. című mű.

Nem is rendőrnek nevezték a hajdani közbiztonsági közeget, hanem tizenhétféle elnevezése volt, amiről később lesz szó. A rendőr szó legelőször 1823-ban fordul elő Márton József német-magyar-diák lexikonában s ott ezt a német szót fordítja: Polizeil-Landreiter. 1833-ban Fogarasi János diák magyar műszókönyvében a rendőr szót a mai rendőrség értelmében használja. De már 1836-ban Fogarasi zsebszótárában maga a rendőrség szó fordul elő. Onnan van, hogy az előbbi századokban hiába keressük a rendőr szót.

Hogy az utókor lássa, milyen volt a rendőrség az elmúlt századokban, az ország egyes városaiban, összegyűjtöttük az erre vonatkozó levéltári adatokat, hogy az egyes városok rendőrségének keletkezését és fejlődését bemutathassuk. Nem ragaszkodunk ahhoz, hogy minden város rendőrségénél külön foglalkozunk, mivel már az alább bemutatott városok révén megállapíthatjuk, hogy a városi rendőrségek csekély eltéréssel mindenütt egyformán keletkeztek és fejlődtek. Tekintetbe kellett venni azort körülményt is, hogy sok város nem is rendelkezik levéltári adatokkal; de akadtak olyan városok is; amelyek levéltári adatokkal rendelkezvén, törekvésünket nem támogatták.

B A J A

thgi város*) rendőrségére vonatkozó adatok csupán 1861-től voltak megszerezhetőek.

A mondott évben felelős esendői-intézmény állott fenn. Ugyanis a város három egyénnel szerződően, kötelesek voltak 24 gyalog- és 6 lovasórról gondoskodni. Ezért a város közönségétől 12.500 forintot hapták évente. Ezen összegből a liquidait kár levonatván, a többi kifizettetett. A szerződés értelmében, ha a fizetés a kárt nem fedezte, vállalkozók saját vagyonukból tartoztak azt pótolni. A lakosoktól minden hold föld után 20 új krajcár, minden kapa szőlőtől 10 új krajcárt szedetett a város által.

1873. évben a város következőképen intézkedett: Alkalmazott egy őrmestert 400 frttal; 1 tizedest 300 frttal, 2 dobost egyenként 250 frttal; 12 gyalog- és 2 lovas-hajdút fejenként 250 frt. fizetéssel és ruházattal. Ezek a belterületen uégeztek rendőri szolgálatot, míg a külterületen a felelős csendőrök látták el a szolgálatot.

*) 42 eln. 1903, 4944. kpt. 1906.

1874-ben a város 12 kerületre osztott. Minden kerületben 2 őr és egy biztos volt alkalmazva, kiket azonban nem a közpénztár, hanem a birtokosok fizettek.

1880. évet megelőzőleg helyben, úgy bel-, mint a külterületen egy-egy csendbiztos vezetése mellett 22 egyénből álló, polgári ruhát viselő felelős őrök voltak alkalmazva. Ezen intézmény hasznavehetetlenségét a város törvényhatósága belátván, a mondott évben akként intézkedett, hogy a város belterületén egy vezető, egy tizedes és 18 egyénből álló polgári, egyenruházott őrseget szervezett, kik oldalfegyverrel és forgópisztollyal szereltettek föl; ezen intézmény 1881. évi március hó 1-én vette át a szolgálatot. Míg a külterületen a felelős őrök intézménye 1884. évig fenntartott, amikor ezen intézmény felelőssége is megszűnván, egy pusztázó hadnagy vezetése alatt 4 lovas és 8 gyalogos felelős őr teljesített a külterületen szolgálatot. Utóbbiak évi összes járandósága 3700 forintot tett ki. 1887. évben ezek létszáma 15-ben állapított meg és évi összes járandóságuk 3540 forintra mérsékelte. Polgári ruhát viseltek.

Ezen intézmény az 1894. évi XII. t.-e. (mezőrendőrségről) életbe léptéig az utóbb mondott létszám és kerületben teljesített szolgálatot. Idézett törvény életbeléptével létszámuk 2 lovas és 4 gyalogosra mérsékelte.

1888. évben az összes bel- és külrendőrség helyett a törvényhatóság közgyűlése 13192. közig, és 254. közgy. szám alatt elhatározta, miként 19 egyénből, köztük négy lovasból álló csendőrséget alkalmaz és a belügyi kormány 68809/1882. szám alatti leiratával a csendőrintézményt engedélyezte. Életbeléptetése a törvényhatóság közgyűlésének 1903. évi 4457. közig, szám alatti fölterjesztésében kikötött azon feltétel miatt maradt abba, mivel az intézmény csak három évre választott alkalmazásba vétetni, mibe a kormány bele nem egyezett, hanem azt csak állandósítva volt hajlandó engedélyezni. A városi közgyűlés 4872/1903. szám alatti határozatával utasította a rendőrkapitányságot, hogy a közbiztonsági állapotok javítására vonatkozó indokolt előterjesztést tegyen. A rendőrkapitányság 3104 1903. sz. a. javaslatával a meghagyásnak eleget tett, amennyiben indokolt javaslatában egy rendőrbiztosi, egy tizedesi és 10 közrendőrrel a létszám felemelését javasolta. A városi tanács 1903. évi szept. hó 5.-én 9798. sz. a. határozatával utasította a rendőrkapitányt, hogy a szervezést a bel- és külrendőrségre egyöntetűen hozza javaslatba és abban legyen figyelemmel, hogy a személy- és vagyonbiztonságnak megvédése tekintetéből nem lenne-e célirányos az állami csendőrség behozatalát újból napirendre tűzni. Ezen újabb utasítás alapján a rendőrkapitányság a csendőrintézmény

behozatalát javasolta, melyet a közgyűlés elfogadva, lépéseket tett a belügyi kormányznál. Eredménye az lett, hogy a csendőrintézmény a város bel- és külterületén szolgálatát 1904. évi május hó 15.-én kezdte meg és pedig egy őrsvezető és 17 csendőrből álló létszámmal.

A város az első felszerelés költségeire egyszersmindankorra 6941 korona 70 fillért, míg azonkívül a fenntartással járó 21436 korona 75 %-át, vagyis 16452 koronát fizetett.

Ezekhez képest a személy- és vagyonbiztonsági szolgálatot a város bel- és külterületén a csendőrség látja el.

Az 1904. évi május hó 1-én alkalmazott 20 rendőrből 11 rendőr végelbánásban részesült, míg a külterületen alkalmazott őrség elbocsáttatott. Egy lovashajdú állás szerveztetett és az alkalmazott lovashajdú teljesíti a külterületen a kézbesítéseket, az összeírásokat és berendeléseket. Míg a belterületen megmaradt egy polgári rendőrvezető, egy tizedes és 7 rendőr végzi a vasút- és hajónál a közbiztonsági szolgálatot, ellátja a közegészségi és piacrendészeti és mindazon egyéb szolgálatot, melyet a csendőrség, alárendelt szerepénél fogva, el nem láthat.

Maga a rendőrkapitányság nem sok változáson ment át, amennyiben 1880. évben egy fő és egy alkapitány alkalmaztatott. Ezen időtől annyiban történt változás, hogy még egy alkapitányi állás szerveztetett és még ma is ezen létszámban levő munkaerő áll rendelkezésre. Van még egy iktató, egy írnök és három napidíjas.

B A Z I N

szab, kir. r. t. város *) rendőrségét illetőleg sikerült a következő adatokat megszerezni:

Már 1647. év előtt, midőn III. Ferdinánd alatt a város szabadalmat nyert, némi nyomát találjuk a rendőrségnek, az úgynevezett Marktrichter vezetésénél, aki vásárügyekben rögtön bíraskodott és pedig túlnyomólag pellengére állítás és botozással büntetve. A Marktrichter hivatala és hatalma jeléül egy buzogányt viselt, mely buzogány mai napig a városi régiségárban őriztetik. 1647 után a Marktrichtert a város kapitány váltotta föl, aki mindig egy előkelő egyén volt, s kinek személyes szolgálatára és állandó kíséretül egy hajdúja volt. A közbiztonsági szolgálatot

*) 563. 1903.

ekkor 4 puskával ellátott muskotáros látta el, kik közül kettő az alsó és kettő a felső kapunál állott. A város kapvi akkoriban nyáron este és télen 9 órakor lettek bezárva.

Közbiztonsági tekintetből a város négy részre volt fölosztva; minden városrész élére egy Viertelmeister volt állítva, ki mellé egy Rottenmeister volt rendelve, aki a rendre felügyelt. A kaloda a negyedmester, Viertelmeister háza elé volt állítva. Zavaros időkben, főképen pedig a török portyázások idejében, a város rendőrsége 12 emberre emelteit következő indokolással: „Wegen der Türkennoth rverden 12 Mann Musketire aufgenommen, und zrvar: 6 Deutsche und 6 Böhmen”.

A városkapitányokról kevés adat van a levéltárban. Reisz Györgyről vannak följegyzések, képe pedig a közgyűlési teremben őriztetik. Tőle tudjuk, hogy a városkapitány akkori javadalmazása évi 30 ezüst forint készpénz, egy kocsi széna és egy pár csizma volt. Egy ízben egy, a törökök ellen intézett kirohanásnál Reich György puskáját elveszítette, mire a közgyűléstől 15 ezüst forint kárpótlást kért, mert fizetéséből puskát nem vehet.

1869-ben lovag Meiszl Ferenc lett városi kapitány; az ő idejében szűnt meg a botbüntetés. Erről az időszakról, mint a civilizáció pirkadásáról, külön is meg fogunk emlékezni.

BÁRTFA

szab. kir. rendezett tanácsú városban*) a rendőrség még 1848-ban szerveztetett s állott az úgynevezett hajdúkból, kik egyúttal hivatszolgai minőségben is működtek. Az ötvenes években, az abszolutizmus, a „Bach” korszak idejében cs. kir. rendőrigazgatóság lett felállítva, mely 1854-ig működött, mikor működését megszüntették. Az, hogy ezen rendőrség milyen viszonyban állott a továbbra is alkalmazásban maradt városi rendőrséggel, ma már meg nem állapítható. A fentemlített hajdúkból álló rendőrség 1892-ig működött, amikor is ezen ősi intézmény megszűnt. Helyébe a rendőrség (constabler) intézmény szerveztetett. Az 1848. évi rendőrség ruházata magyar viselet volt, bakkancsban hordó magyar nadrággal. Fegyverzete a vállon és mellen keresztül függő, félholdalakú karddal. Az 1854. után működő városi hajdúk ruházata már hasonlított a most használatban levő honvédhuszár formához,

*) 1871 pkp. 1903.

mentéssel, tarsolyával, övvel és hosszú karddal. Ezen ruházatot a hivatalsszolgák most is viselik, természetesen csak díszkivonulások alkalmával.

BUDAPEST

székesfővárosunk rendőrségéről szerettem volna sokat, nagyon sokat írni, azonban az egyre tornyosuló akadályok miatt le kellett eredeti tervemről mondani, mivel keresztülvihető nem volt.

Mint azt a „Bevezetés”emben említettem, 1903-ban kezdtem művem megírásához az adatokat gyűjteni. Természetesen elsősorban Budapest székesfőváros polgármesteréhez fordultam, őt arra kérve, hogy engem a levéltári adatok kikutatásánál támogatni szíveskedjék. Miután többszöri levélváltás után sem elégített ki a kapott válasz, személyesen jelentem meg Budapesten dr. Toldy László főlevéltárnoknál, aki engem személyesen elvezetett a levéltárba, mely olyan terjedelmes és rendezett, hogy érdemes mindazoknak megtekinteniök, akik az írás és a levéltárak iránt érdeklődnek.

Budapest székesfőváros rendőrségéről nagyon keveset írhatok. Mindössze csak néhány adatom van erre nézve. Pásztor Mihály „A főkapitányság kétszázéztendő jubileuma” című cikkében többek közt ezeket írja: Rablásokról és gyilkosságokról nem sok szó esik a protokollumokban, aminek az lesz az oka, hogy a bűnösöket nehéz volt kézrekeríteni, hiszen a rendőrséget három-négy éjjeli ór képviseli csupán.” Egy-egy szabályrendeletből azonban kitetszik, hogy a tanács tőle telhetőleg igyekezett a garázdaságoknak véget vetni. Hogy a korcsmai verekedéseknek gátat vessen, 1715-ben megrendszabályozta a korcsmákat s a korcsma éjjeli záróját nyáron 9, télen pedig 8 órában állapította meg. Az éjjeli utcai kóborlás egyáltalán tiltva volt. Egy 1715-ben kiadott rendelet úgy intézkedik, hogy ha egyik-másik polgárt sürgős ok arra kényszerítené, hogy éjjel az utcára kimenjen: köteles magát lámpával, vagy gyertyával kísértetni, mert máskülönben kóterbe*) kerül.

Pest város első főkapitányának Meander Beát Jánosnak harminc forint volt az évi fizetése. Ezenkívül aztán uőltak aprólék jövedelmeik: az accidenciák, honoráriumok. A tanács legtöbb jövedelme azonban a bírságpénzekből került ki.

*) Börtön

A rég időben csak a szegény bűnösöket csukták le, vagy botozták meg a jómódúakat megbírságolták. Annyi pénzt srófoltak ki belőlük, amennyit lehetett. A bírságpénz fele a bírót illette meg. A másik felét betették a tanácsi pikszisbe, a Rath Pixébe s a bíró, a főkapitány és a tanácsnokok időnként megosztottak.

1722-től már jobb dolga volt a főkapitánynak, javították a fizetését. Százötven forintot kapott egy évre, emellett egy hízott disznót és minden hónapban két akó jó sör járt neki. 1748-ban már 225 forint, 1773-ban 500 forint, 1823-ban 700 forint volt a főkapitány fizetése. 1773-ban száz forinttal volt nagyobb fizetése a főkapitánynak, mint a tanácsnokoknak, a főkapitány azonban a száz forint különbözetet köteles volt rendőri kiadásokra fordítani.

Nem érdekesség nélkül való dolog, hogy miként fizette a város régente a rendőreit. A városi hadnagy 200 forintot kapott a XVIII. század végén. Ugyanennyi volt a fizetése a magyar kántornak is. A sztrázsamesternek 180 frt, a kapitányi kanzelistának 120 frt. volt a fizetésök. Ugyancsak 120 frt volt a fizetésök a esőszöknek is. A rendőri káplároknek 92 frt 3 krajcár, a poroszlóknak és éjjeli öröknek pedig 84 frt 43 krajcár volt az évi fizetésök.

Ilyenek voltak a rendőrségi állapotok Pesten a XVUI. században. Budapest rohamos fejlődése maga után vont, hogy az 1872. évi XXXVI. t.-e. a budapesti rendőrség államosítását mondja ki s az állam ennek alapján a fővárosi rendőrséget 1873. dec. 15-én vette át saját kezelésébe. A mostani m. kir. államrendőrség szervezéséről pedig az 1881. 2JXL t.-e. rendelkezik.

Székesfővárosi rendőrségünkről állíthatjuk, hogy európai színvonalon állván, egyenrangú a berlini, londoni és párisi rendőrséggel. Kitűnően képzett, művelt tisztikara van és a legénység válogatott egyénekből áll, mely modern irányban nyer kiképzést és mindenkivel szemben előzenységet tanúsít. Kontrasztja a vidéki rendőrnek. Ez természetesen onnan van, hogy az állam, ha nem is bőségesen, de mégis költ a budapesti rendőrségre, hogy lépést tudjon tartani a haladással.

Budapest székesfőváros Tisza Kálmánnak köszönheti, hogy modern rendőrsége van, mivel ő államosította az ósdi, tehetetlen autonóm városi rendőrséget.

BEREGSZÁSZ

r. t. város rendőrségéről tudjuk, hogy újjászervezés alatt áll. DR. Sipos Zsigmond rendőralkapitány eziránt javaslatot nyújtott be a városhoz és arra hivatkozik, hogy a városok fejlesztésére vonatkozó törvény a városok szervezési szabályrendeleteit átalakítani rendeli, megragadja tehát az alkalmat, hogy a rendőrség a modern igényeknek megfelelően reorganizáltassék. Kimutatja, hogy a város lakossága 50 éven belül megnégyszereződött. A kereskedelem, ipar intenzívebbé válása nagyobb, mozgalmas életet teremtett, amit a bevándorlás előmozdított. 1857-ben 3801, 1910-ben 12930 lelket számláltak Beregszász r. t. város területén és a rendőrség tiszti létszáma alig növekedett.

A beregszászi rendőrség múltjára nézve sikerült Beregvármegye monographiájának azt a részét megszerezniünk, mely a közrendészetet tárgyalja és amely így hangzik: „Jóllehet a vagyon és személybiztonság az állam és társadalom légfőbb célját képezi, e tekintetben mégis, mint általában az országban, nálunk is a célhoz vezető eszközök még jóformán kezdetlegesek. E téren századok óta nem nagy haladást tettünk. Fegyelmezetlen pandúraink csak néhány év előtt is még leginkább a dologkerülő, nevetlen emberek soraiból kerültek ki s állásukhoz képest bérök is silány volt. A megyei hajdúk mintájára öltöztetett pandúrok járási csendbiztosok vezetése alatt állottak s mint jelenleg is a közigazgatási tisztviselők rendelkezésétől függtek; inkább azonban magán, mint hivatalos megküldésre alkalmaztattak s így rendszertelen szervezetükben – a célnak vajmi lazán feleltek meg. Néhány év óta azonban alig 20 főre menő rendőreink állása némileg rendszeresített, ők a szolgabírói hivatalok székhelyein állandó laktanyákban elhelyeztettek. A szolgabírák intézkedéseinek tartoznak engedelmeskedni, a járásokban – az ötvenes években hazánkba is behozott s 1861-ig itt működött es. kir. csendőrség (köznévén: zsandárság Gendarmerie) mintájára – cirkálni s a tapasztaltakat a hatóságoknak bejelenteni s így addig is, míg 1881-ben törvényhozásilag szervezett állami csendőrség megyénkben életbe lép, a mostani rendőrség a multinál némileg jobb szolgálatot tehet.

Városainkban, különösen Munkácson és Beregszászon a hatósági fegyveres szolgák csákányosoknak neveztetnek, kétségtelen azért, mert a hajdúk korában, a XVII. század elején ily fegyverrel valának ellátva. Ezen század irataiban a hatósági szolgák általában kerülőknek mondattak,

a falu közsolgái titkosoknak, sőt futkosó bírának is, kiknek utódaik jelenben a kisbírák.

Még a század elején is a jövevényiparos, ha itt polgárrá akart lenni, egy évig csákányoskodni, vagy ennek váltságául 12 forintot fizetni tartozott.

A titkos rendőri intézmény nálunk a vidéken még teljesen ismeretlen s éppen azért aztán a bűntények: a gyilkosság vagy ügyesebben elkövetett lopás s rablás tetese vajmi ritkán fedeztetik fel. Nem egy esetet tudok, hogy üilágos nappal emberek hallatára történt emberölés anélkül, hogy a későn vagy lazán megejtett bírói vizsgálatnak csak egyszer is sikerült volna a tettest elérnie.

A múlt századokban azon szokás divatozott, hogy a helységekben történt marha- vagy más lopásért az egész község tétetett felelőssé, ily intézkedés különösen 1756-ban lépett életbe. Abban a rendeletben a megyei hatóság az előbbi régi szokásra hivatkozik. A bűnösök elrettentésére alkalmilag szolgál a többi közt a rögtönbírótság (statárium), melynek jelvényezésére az írni nem tudó számára egy vashorgonnyal ellátott, vagy itt-ott a falu végén egy tábla alkalmaztatik, melyen akasztott ember ábrázoltatik. Az ötvenes évekig különösen a megyék székhelyein állandóan épített négy oszlopú akasztófák díszlettek. A városon kívül, feltűnőbb helyen azonban akkor az itt-ott még fenmaradt pellengérekkel együtt végleg eltávolítottak.

A kötettségmre meglevő kormány- és törvényhatósági szabályok dacára az egészségügy tekintetében sem látszik nagy haladás. Városaink és falvaink utcái nagyobbára most is még rendezetlenek, mint ezelőtt. A helységeken átvonuló utak most is csak némi esőzésznel is feneketlenek, sárosak, undok folyadékkal telvék. Az istállók s trágyahalmok leve az utcára folyik, mit leginkább a felsővidéki ronda falukban tapasztalhatni. A falusi házak csűrök és kazlak közelében állanak, tűzveszélynek kitéve. Lakházak még most is paticsból és fából készülnek, mi több, szalma vagy nádfedéllel. A köznépnél még városokban is, a deszkapadlózat ismeretlen; s a ruthén most sem tud még elszokni attól, hogy istállója lakszobája mellett egy pitvaron s fedél alatt ne legyen; öblös és belülfűtő kemencéjének füstje pedig a szobát is ne járja át, mi ezután különösen sok szembajnak egyik főoka.

Levezető fedett csatornák a városokban sem alkalmaztatnak, hanem a helyett a kezdetleges módon az útszélien vájt árkok fogadják be a szemetgyülemet, mely koronként bűzhöd, undorító kigőzölgést áraszt. Pedig már 1793 március hó 19.-én is elrendelte a megyei hatóság, hogy az utcák szigorú büntetés terhe alatt tisztán tartassanak, Hogy a párosok utcáin és terein megengedtetik a

lovak etetése, az épen oly megszokott s fel sem tűnő dolog, mint a lovak vasalása és egyéb zajos működése.

A tűzveszély elhárítására szolgáló számtalan hatósági szabályzat csak gyéren és lazán teljesítetik. Munkácsra és Beregszászra nézve már 1760-ban szerkesztettek tűzrendészen” szabályok, melyek felsőbb megerősítése után Bécsből megszerztettek a szükséges tűzoltószerek. 1768-ban megújították e szabályok. 1788-ban pedig 11. József alatt helytartótanácsilag általában kiterjesztettek minden város és falura, sőt minden nagyobb földbirtokos köteleztetett a kellő szerek megszerzésére. Az ötvenes években, sőt közelebb is történtek és történnek intézkedések anélkül, hogy kellően teljesítenének, mit az is igazol, hogy jóllehet, minden nagyobb község köteleztetett arra, hogy tűzfeeskendőt szerezzen, mégis az összes készlet csak 19 tűzfeeskendő szekérből áll.

Nyári időben, midőn a tűzvész fenyegetőbb, a hatóság fölszólítására, – főleg tüzeset után szokott ugyan a lakosság lábtót, horgos rudat és szalmacsutakot készíteni s az úgynevezett kapitányvizet készletben tartani, e szerek azonban ismét lassankint elenyésznek, annyira, hogy váratlan tűzvész alkalmánál alig található csak egyet is, sőt gyakran magok a tűzfeeskendők is használhatatlanok.

Toronyőr megyénk egy községében sem találtak, hanem ahelyett az úgynevezett bakter teszi éjjel a szolgálatot, és itt-ott még felebárdal, cifra lándzsával, vagy csak úgy egyszerű somfabottal ellátva. A r. kath. vallás volt az uralkodó vegyes községekben, rímes, ájtatos veri sekben hirdeté a bakter az órát és ennek kapcsában Isten és a Sz. Mária dicséretét. Máshol arra, hogy a lakosok nyugodjanak, a tűzre vigyázzanak, inté a népet; a tolvajt pedig arra, hogy magába szálljon. Hogy ilyen biztonság-őr aztán tolvajt csakugyan nem foghatott – képzelhető.

A hatóságok ezelőtt tűzveszesnek találván a pipát, a dohányzást az utcákon s udvarokon szigorúan tiltották; ennek jelzésül a helységek végein, szintén magas táblákra festett pipa alkalmaztatott.

Tűzoltó-egylet 1874-ben Beregszászon, 1880-ban Munkácsra szerveztetett.

A csavargókra a forradalom előtti időben nagyobb éberség fordított, akkor minden idegen utazónak útlevéll kellett ellátva lennie, még ha a szomszéd megyébe ment is; különben a gyanúsakat a helységek bírái letartóztatták s a megyei tisztekhez kísértették. Az *útlevéllben* beíratott az illető személy tetőtől talpig s végezetül a hatóság a viszonzosságra való hivatkozással arra kérte az előjáróságokat, hogy az egészséges helyről induló utazót a

hatóságok jártában-keltében szabadon bocsássák, sőt szükség esetén gyámolítsák.

Különösen ember- vagy marhavész alkalmával szigorúan őriztettek az útvonalak s a helységek bejáratai. Volt eset, hogy a Tisza partján felállított ily magyar vasvillás őr lefegyverzé a hencegve rá kardot húzott kapitányt s letartóztatva bekíséré a szolgabíróhoz, ráadásul pedig át-dőfé villájával a tiszt ebét, melyet reá uszított.

Fegyvertilalmat csak 1849 óta ismer a magyar, jóllehet 1514 óta az úrbéri paraszt lőfegyvert büntetés terhe alatt nem tarthatott. Az 1875. évi törvényhozás adó alá vevén a lőfegyvereket, ezek készlete tetemesen csökkent.

Megyei kórházak még nem léteznek, s a koldulást korlátozó szabályok sem igen teljesítettek; miért azután régi szokás szerint, különösen a vásárok és búcsúk alkalmával undorítólag lepik el a tereket; rémítő kiáltásaikkal vagy csengetyűkkel a nyomorultak magokra igyekezvén vonni a járó-kelők figyelmét. Harsány zeneszó kíséretében már csak egyes vén koldusok szerepelnek, valamint oly vállalkozók, kik persellyel és szentkép hordozásánál gyűjtenek könyöradományt.

Lelencház, jóllehet még 1799-ben tett e tekintetben a helytartótanács felhívást, maiglan sem keletkezett.

Bábáról azonban eléggé van gondoskodna. Sajátságos, hogy az ily bábaasszony lakóhelyét egy jelvényes kép, – melyen t. i. egy lebetegedett nő fekszik ágyában s a baba a kisdedet ápolja – jelzi.

Nem kétlem, hogy immár rendészetünk ügye is fokonyként emelkedni s a többi szomszéd művelt államok példájára hovatovább fejlődni fog.

BRASSÓ

r. t. város. Mint az erdélyi szász városok öszközizagaztása, úgy a közbiztonság iránti intézkedések is messze visszanyúlnak a középkorba és a városok alkotmányának egy részét képezik. Így már a régibb időkben, Brassó városában rendezett viszonyokat találunk, amelyek cél-tudatos szervezése a közigazgatásra, kereskedelemre, iparra stb.-re nézve szép tanúbizonyságot tesz.

A városi közigazgatás élén ősidők óta a külsőtanács állott, a Hundertmannschaft vagy Centum viral-Community, egy választmány, mely a város legjobb polgáraiból kerül ki, akik (orator) szónokuk elnöklése alatt úgy az egyházi, mint a világi tisztviselőket megválasztották, a rend-

őrség, a közgazdaság és közigazgatás ügyeit tárgyalták és végül arra is ügyeltek, hogy a tekintélyesebbek ne használhassák föl befolyásukat a gyengébbek elnyomására, vagy a közszabadság aláadására. Ingyen az általános jólét érdekében a várost szolgálni és a közügyet előbbre vinni volt ezeknek az embereknek a legnagyobb törekvésük és a személyes tekintélyi, minden egyes már a céhből hozta magával, mely őt a városi képviselőbe vagy Communitásba küldte.

Ezen testület választotta a maga keheiéből a legderekbabb, tekintély és tudás vagy egyéb személyes érdemek által kimagasló egyéneket; valamint azokat is, akik a tudománynak, különösen a jogtudománynak szentelték idejüket, a belső tanácsba, mely 12 és a szükséghez képest még több tagból állott. Ezek közül választottak minden év karácsony előtt a főtisztviselők: a Stadtriehter (judex) és a Stadthann (villikus vagy qvestor). Ez a kettő a többi tisztviselővel szemben fizetést kap a város jövedelmeiből s azonkívül különféle előnyöket élveztek és pedig: adómentességet, valamint mentesítést egyéb közterhek alól. Kötelességük abban állott: az igazságszolgáltatást a polgári és kényes ügyekben gyakorolni, a rendészetet és rendet a polgárság között, úgymint a környékbeli helységeken fentartani, a rendes és rendkívüli adókat kivetni és pontos befizetésre ügyelni, a közgazdaságokat kezelni, az idegenek és túlzók befolyását kerülni és egyáltalában mindazt elrendelni és végrehajtani, ami a közjó, fentartás, védelem és javítás érdekében szükséges volt. Az eskün kívül, – melyet minden egyes tisztviselő a belső vagy külső tanácsba való belépése alkalmával letett – kellett minden tisztviselőnek házzal is bírnia.

A most nevezett tisztviselők között volt aztán megint a második tisztviselő: a Stadthann vagy villiens, akinek teendőihez tartozott: kisebb polgári perek tárgyalása a városban és perifériájában a feljelentett és előállított gonosztevők letartóztatása, a bűnügyi vizsgálat vezetése és az eredménynek a tanács részére való előterjesztése, a Stadtrichter vagy a Projudexnek akadályoztatása esetén a tanácsban való képviselése, előfogatok kirendelése katonák és megyei tisztviselők részére, a katonák elszállásolása és étkezés biztosítása s végül a rendészet fölötti felügyelet, A későbbi években, a tizenharmadik század végén utóbbi hivatal a Stadthanntól elvéve az e célra választott (Stadthauptmannak) városi kapitánynak adatik át. Közégei: a kapuőrök és a „Nachbarsehaftsuoersteher” vagy röviden a „Nachbarväter”-ek voltak. Előbbiek közégeikkel a városi kapuk biztonságára ügyeltek, figyelemmel kísérték a városba jövő és a városból távozó utasokat és megaka-

dályozták a gyanús egyéneknek a városba való lopódzást. Utóbbiak, szomszédatyák (Naehbarväter) a közegészségügyre, a tisztaságra, a rendőri intézkedések betartására ügyeltek. Épp úgy a vásárbíró is a rendőrségnek volt alárendelve, aki a vásárügyet kezelte s végül az éjjeli őrök, akik az éjjeli csendre, rendre és a biztonságra ügyeltek.

Brassó s egyáltalán az erdélyi városok fejlett kultúráról tanúskodnak; azokból az intézkedésekből, melyek a levéltárakban az utókor számára őriztetnek, néhányat ide iktatunk:

1. A rendőrség a közérdekből a rendet fenntartani és a társaságokat szemmel tartani tartozik. Az arra való felügyelet a Stadthannak hatáskörébe tartozik. A neki alárendelt vásárbíró (Marktrichter) kötelessége a mézszársekeket s általában a nyilvános helyeket, ahol élelmiszerek árusítatnak, közegeivel egyetemben naponta megvizsgálni és arra vigyázni, hogy az élelmiszerek megfelelő minőségben és mennyiségben a fogyasztó közönségnek kiszolgáltassanak. Áthágók a meglevő áru elkobzásával büntetnek, mely áru a vásárbíró és a közegei tulajdonába megy át. (Veberstehliche Darstellung der altern Gemeinde-Verfassung der Stadt Kronstadt nebst den altem Orts-Constitutionen dieser Stadt, Festgabe für die in Kronstadt versammelten Mitglieder des Vereines für siebenbürgische Landeskunde 1865, §. 8.)

2. Ugyanott 9. lapszám. Végeztetik, hogy: az összes munkakerülők és csöcselék a városból kihajtandók, különösen a tolvaj oláhok, az „Altstadt”-ból és sok csavargó népség, mely idevegyült. (A. 1606. Art. 1. Megerősítve A. 1647. Art. 4.)

3. 1. Vásárrendtartások. Elhatározottat 1577. márc. 6 és jóváhagyott 1673. január 3.

1

„A Hann úr válasszon egy tisztességes városi polgárt vásárbírónak, akinek kiváló kötelessége lesz mindenféle mértékeket és mérlegeket úgy az adásnál mint a uételnél szigorúan ellenőrizni, hogy a szegény nép kárt ne szenvedjen. Aki azon rendelkezést áthágja, érdem szerint büntetetik, abból a Stadthann a második, a vásárbíró a harmadik részt kapja”. (L. Marktbuch Art. 1.)

2

„A vásárlegények (Marktknechte) kötelesek a vásárbíró minden törvényes intézkedését teljesíteni és minden vásári napon a piacon megjelenni s ott az adás-vételre

szigorúan felügyelni, hogy a polgárság: a gazdag, a szegény egyformán megvédessék az árusítók turpissága ellen”. (Ibid. Art. 9.)

3

„Amellett figyelmeztetik a vásárbíró, hogyha a reábízott hivatalban, illetve tisztségében hanyag lesz és az előirt rendelkezéseknek eleget nem tesz, vagy megvesztegettetni magát és egyikkel-másikkal szemben elnéző lesz és csak a szegény emberekkel szemben akarna mester lenni, abban az esetben büntetessék kétszeresen, a Hann úr belátása szerint”. (Ibid. Art. 10.)

Ezekén kívül van egy sereg helyesebbnél-helyesebb rendőri intézkedés a levéltárban, melyeket azonban helyszűke miatt nem közölhetek.

Ezekkel a szabályrendeletekkel és rendeletekkel, valamint a tanács által a szomszédságok számára kiadott „Nachbarsehajts-Ordnung”-okkal a rendőrhatalóság 1784-ig működött, amikor az új állam- és kormánybeosztás 11. József császár alatt bekövetkezett, mely a városokra is kiterjedt. Azokban a városokban, amelyeknek városkapitányuk volt, ott a rendőri teendők az illető kapitányra ruháztattak át, aki azonkívül a tiltott játékokra, a csavargókra, tiltott összejöveletekre, cselédugyre, a lótenyésztésre, a tűzoltásra, az egészségügyre felügyelt. A megyei főnökök volt alárendelő, kinek fontos ügyben köteles volt jelentést tenni és kétes esetekben tőle utasítást kérni.

Az 1790-ben kiadott híres császári visszaállítási rendelet folytán, mellyel az eddig kiadott összes rendeleteit hatálytalanította, a városok is visszakerültek régi állapotukba. A brassói kapitány ismét a városi community által alkalmaztatott, mint azelőtt. Hatáskörébe ugyanazok a teendők utaltattak, melyeket 1784-ig végzett, amikor 1790-ben 48 szakaszból álló rendőri szabályokat alkotott a város és egyidejűleg a kapitányi fizetést 160 rfrtról 250 rfrtra emelte föl.

Amikor 1819-ben a városkapitány az időközben megsaporodott teendőket egymaga el nem láthatta, a város tollnokot rendelt melléje, akinek 150 frt volt a fizetése. Ezenkívül 2 rendőrszolgát is vettek föl s egyenként 67 frt 15 krt kaptak évi fizetés fejében. (M. ZI; 2654/1819.)

Amikor 1843-ban a városi tanács és a community megkeresésére a es. gubernium jóváhagyta a rendőrség részleges újjászervezési terüét, mely szerint a rendőrség vezetését egy rendőrigazgatóra bízni akarták, kidolgoztak egy szabályzatot, mely minden egyes tisztviselő s így a rendőrigazgató, rendőrbiztos, alkapitány, első és másó-

dik tollnok hatáskörét és szolgálati kötelességeit pontosan körülírta.

Amikor a es. kir. járási hivatalok 1853-ban életbe léptek, Brassó is majdnem teljesen epesztette önkormányzati jogát úgy, hogy végrehajtói hatósággá süllyedt s így a közbiztonsági teendőket is a es. k. rendőrhatalóság, az úgy' nevezett „Polizei-Revizorat” vette át, melynek következő ' című szabályzata volt:

„Grundzüge für die Organisation und Wirkungskreis der k. h. Polizei-Commissariate in Kronstadt und Klausenburg”. (Nr. Pracs. 1759/8–1.)

Az alkotmányos közigazgatás helyébe lépett abszolutizmus, mely az egész kormányhatalmat a bécsi es. minisztérium (Bach) alá helyezte, az egész országban általános elégedetlenséget szült. Az erdélyi szászságban 1861-ben a szász Comes az 1848. előtti állapotot helyreállította.

A brassói városi rendőrség 1861-ben új szabályzatot kapott a város részéről, melyben minden egyes tisztviselő jogai és kötelességei pontosan körül voltak írva, mely 1871-ig maradt hatályban, amikor a XVII. t.-c. alapján új szervezés történt. Az újabb szabályzat 1878-ban lépett életbe. Ezen szabályzat 1895-ben némileg módosított.

1903-ban ismét új szervezési szabályzatot alkottak, s eszerint 1903-ban a brassói rendőrségnek következő tiszti és legénységi létszáma volt:

1 főkapitány, 1 alkapitány, 3 biztos, 2 írnok, 3 napidíjas, 3 hivatalszolga, 1 rendőrhadnagy, 1 rendőrőrmester, 3 1. oszt. és 8 11. oszt. őrzető, 43 rendőr, mezőőr szükség szerint és 2 toronyőr.

BREZNÓBÁNYA

r. t. város. *) 1678. évig a városi bíró látta el a rendőri teendőket. Ugyanebben az évben választott a város egy kapitányt, aki mellé két őrmester lett beosztva. A tizennyolcadik század végén az őrmesterek száma négyre emeltetett s ily szervezetben működött a rendőrség 1867-ig, amikor az őrmesterek intézménye megszűnt anélkül, hogy más rendőri közegekről gondoskodtak volna. A városi kapitány abban az időben egyedül a városi hajdúkra és mezői rendőrséget ellátó négy mezőőrré (pandúr) volt utalva.

*) A rendőrkapitány hivatalos közlése.

Az 1878-ik évben újólág szervezve lesz a városi rendőrség és pedig egy rendőrbiztos és 4 közrendőr lett fölfogadva. A fölfogadást a városi tanács eszközli s fegyelmi ügyekben elsőfokon a polgármester jár el. A rendőrség személyzete nyugdíjképes.

CSÍKSZEREDA

r. t. város. Él a rendőrség, mint a rabszolgák annakidején, úgyszólván kegyelemkenyéren – és nyugdíjra való igény nélkül. A levéltárból sem lehetett érdekesebb momentumokat kikutatni.

A rendőrség élete egyébként 1872-től kezdődik, amikor Csíkszereda addigi kiváltságos helyzetéből kivetkőztetve, rendezett tanácsú város lett. (Ezt írta a rendőrkapitány.)

DEBRECEN.

1556. évi tanácsi jegyzőkönyv 660. lap. (Seria tertia sequenti.) A tanács úgy határozott: hogy bárki a városban vagy falvaiban gyertyát lámpás nélkül az istállóba visz, büntetessék egy forintra a Bíró úr javára. Továbbá, ha bárki háza előtt hordóban vizet nem tart, ilyenről a falúak kapitányai egy forintot préseljenek ki, végre, ha valaki házában a tűz lángot fog és a vendég a lángot maga el nem oltotta, az illetet a Bíró úr 15 napra tömlöcbe vesse, ha pedig a szomszédok az ilyennek a lángok eloltásában nem segédkeznének, akkor Bíró úr az illetőktől hajtson be 10 forintot; ha pedig megtörténnék, hogy a veszélyes tűz már szomszédnak is ártana, fejvesztesség érje azt, aki a tűznek okozója volt.

1606. évi Tnjkv*) 193. lap. 31. aug. Protestatur dominus iudex: „Hogy nem volt szokásban, hogy mi törvényszékünkön katona-rend sem egyéb, ki nem hites törvényszékhez ülhessen, – mindazonáltal most a Nagy István dolgában a hajdúk megölése felől, mind rajtunk dühösködnek, a hajdúk a városunkon vagynak pro hac vice megengedtetik, hogy 5 vagy 6 hadnagy köztünk bent legyen a törvényben.”

*) Tanácsi jegyzőkönyv

1606. évi Tnjkv. 254. lap. Die 19 Decembris. Ex unanimitate senatus deliberatum est: „Hogy minden utcában kapitányok, tizedesek felkeljenek, házanként a hajdúkat cirkálják meg és mindeneket eskettessenek meg, hogy együtt tartsanak velük, aki nem akar, mingyárist feleséges-tül, gyerekestül hányják ki.

A felsőjárásban gondviselők legyenek vigyázásban is és a hadnagyok: Szappanos István, Hódossi Máté, Szűcs László, Csáholy Mihály. Az alsójárásnál ezek legyenek: Kovács István, Márton János, László Ferenc és Becsó János.”

1606. évi Tnjkv 266. lap. „Hogy a felsőjárásban 4 gondviselő tanácsbeli ember legyen, akik hadnagyok legyenek, a négy között Szappanos legyen a fő, a háromez mint: Hódossi Máté, Szűcs László, Csáholyi János, Szappanos Istvántól függjön és ők négyen rendeljenek mindennap és éjjel két-két tanácsbeli embert a kapura a község közé, tizedes és az egyik kapitány is ott legyen, a községek pedig minden háztól minden éjjelre egy-egy számtévő emberséges embert adjon őrizni és vigyázni; aki el nem menne mindenkor mikor sorraképen vetik, egy forinttal büntetessék.

Az alsójárásból is négy gondviselő tanácsbeli ember legyen, első közöttük legyen Kovács István, a három: Becsó János, László Ferenc, Menyhért János, azok is a felül megirt módon viseljék magukat, a sorompókat is építessék.”

1607. évi Tnjkv 377. lap. Sabbato 1. proximo ante Dominicani Cantate. In Congregatione dominicali. Ex unanimitate Senatus decretum est: „Hogy mivel a kapitányok, tizedesek parola után Eötvös ládáját a község közzé szolgáltatja, hogy valamig kiskarácsony ünnepben a fele meghalt tanácsbeli ember helyett mást nem hiúnak, azon szabadságban temessék, mint az első tanácsbeli embert Eötvöst.”

1609. évi Tnjkv 311. lap. Ex unanimitate senatus voto decretum est: „Hogy mivel káros a városnak, hogy mint kapitány és tizedes az utcákon egyaránt szedek a pénzt, holott a tizedes számot nem szokott adni és egyik fél is, másik fél is ételre és italra elkölt belőle. Hogy azért jobb módjával és takarítással lehessen az utcák költsége, azután a tizedesek csak egyik utcában és semmiféle szükségse se gyalogos, se szekér fogadására, ne szedjenek, hanem a kapitányok szedjék a pénzt és azok fizessenek mind gyalogosnak, s szekeresnek: mindazonáltal azért a tizedesek és kapitányok mellett szekér, gyalog fogadásban azt tartoznak tenni, annak felette tyúk, lúd, kenyér s aféle szedésben, a tizedeseknek magoktól el kellett járni, mert ez az ő tisztök.”

1623. évi Tnjkv 457. lap. Ápr. 20. (2. bekezdése). A Hatvan-uteai sorompós András, mindháznépestül, mivel hogy sokféle latroknak hajléka és gazdája, mind feleségestül leányostól a városról kimenjenek harmadnapig, adioqvin, ha itt találtnak, fejekkel érjék meg, az orvatlan, nála talált kurvát pedig az akasztófa alatt megverték és a Tóócó hídján ismét Szoboszló felé hajtották.”

1632. évi Tnjkv 587. lap. Die 14 Febrvarii. Emlékeztül: „Péterfia régi és új, nemkülönb a többi utca minden egyes kapitányai közötti vetélkedés a bírságok általok miként való szedése iránt így egyenlített ki: Hogy az mely bírságos zálogot szednék az tavalyi kapitányok azokon, az kik az utca köziben az választáskor nem mennek, azok új esztendőre maradván, az új kapitányok szedjék ki, melyet az ó kapitányokkal együtt költsenek el.”

Nota:

\ „Az kapitányválasztáskor, az kik el nem mennek előtte és derekas vox vagyon rajtuk, azokat 12, forinttal bírságoľják, vremissibiliter, melynek fele az utcáé, fele magok italára legyen. Az akikre pedig vox nem megyén és mégis nem mennek be az utva gyűlésébe, azok illendő büntetéssel büntessenek.”

Az 1638. évi Tnjkv 53. lap. „Szabó Sebestyén és Gál Mihály Csapófalu kapitányai mint vádlók és Radvány János és Szabó Pál a Péterfia utca kapitányai mint vádlottak a fölosztatlan földek pénze iránt, mely az utcák építésére való volt és az felosztók által felhasználott. A bíró urak ítéletét tanács felebbezve enyhítette ily módon: „Hogy mivel a Csapó-utcai kapitányok igen bőven költöttek, a Péterfiai kapitányok pedig mértékletesebbek voltak a költésben, de a Csapó-utcai kapitányok költségére az utca jövedelméből tudjanak fi. 10. (de ez pro non successu pomporisne observáltassék) és azonfelül való költségeket a magokéből fizessék meg a jóllakásért.”

1638. évi Tnjkv 67. lap. Die 17 Mártii. „A magas tanács egyhangúlag elhatározta: Mivelhogy sok és gyakori lopás, házakba való betörés, idegen dolgok és javak eltulajdonítása és más rablások bizonyos ismeretlen rablók által éjjel történnek, az utcák kapitányai ne bízzák azt a tizedesek rokonaira, hanem maguk utcánként minden helyen hozzák tudomásra és a lakosokat tiltsák el, hogy ismeretlen embereknek szállást adjanak a tekintetes bíró úr tudomása nélkül, de még azokat is, akikre gyanakszanak tek. bíró urnák följelenteni kötelesek.”

1641. évi Tnjkv. 885. No. 5. „Szalay János váradi és Borsay István piaci kapitányok között a váradi kapunál

eszközrendő javításoknál a piaci lakosok részére szóló ügyben elhatározott: Amint e két falu lakosai a közös szolgálatában eddig megegyezve eljártak, úgy későbbre is megegyezzenek és a kapott méltányosság és megállapodásuk szerint csinálják.

1642. évi Tnjkv 1106. lap. „Az utcák rendjére fölvigyázó kapitányok kérésére a magas tanács elhatározta: Hogy az öröknek ne ház szerint, hanem az utcák közös vagyonából fizessék, nem lehet ugyanis a szegényeket a fizetési kötelezettségben a gazdagokkal egyenlővé tenni.”

1645. évi Tnjkv 646. lap. „Elhatároztatik, miszerint az órasoknak, vagyis a régi toronyban levő öröknek a szükséges kenyerek a régi szokás szerint mindegyik kapitány-ság által kiadassanak. A 749. lapon: A piaci kapitányok kérésére, mely szerint az utcák járdái helyrehozassanak elhatározott: Mint régen, úgy most is csináltassanak a járdák az egyes utcák meghatározóit határai szerint.”

1646. évi Tnjkv 1094. lap. „Az új toronyban levő harangozok bizonyos szolgálmányok ügyében elhatároztatik: A falúak ügyében eszközölt és megengedett kiadásokban a harangozok is részt vegyenek, az őrségekre vagy maguk jelenjenek meg, vagy más örököt alkalmazzanak, a többi szolgálmányok alól kivétetnek”.

1647. évi Tnjkv 4. lap. „A magas tanács határozata szerint a nagy régi toronyban levő, mindkét harangozónak a fizetése két forinttal fölemeltessék”.

1650. évi Tnjkv 61. lap. „A város körül fekvőségeiben őrség gyanánt elhelyezett katonáknak és zsoldosoknak fizetése évente három forint, 2 köből rozs és 1 pecia kenyér egyenként és pedig az egész évre kiadandó”.

1668. évi Tnjkv 228. lap. „Inter Mester, et Csemete vices deliberatum: Mester-utca magányosan viselje gondját kis ajtónak. Csemete kapuhoz pedig Mester-utca harmadánál tartozik minden expensáknak, szolgálatoknak és egyébbel nem, az utóbbit viselje Csemete utca”.

1.671. évi Tnjkv 187. lap. Die jovis 19 Novembris. Conclusum: „Az ki kapitánynak tisztét viselte, három eszten-deig kapitánynak nem választatik”.

1672. évi Tnjkv 303. lap. „Conclusum: A vigyázatnak meg kell lenni, két tanácsbeli ember minden éjjel vigyázzon. A filegóriában is vigyázót állassanak. A katonák közül is minden éjjel, ha itthon lesznek hat-hat vigyázzon lovával. A közel való kerteket is meg kell cirkálni”.

1674. évi Tnjkv 797. lap. „Conclusum: Minden tizedből három-három embert állítani, kik fegyveresek legyenek, éjjel-nappal cirkáljanak; fele fizetéseket adójukra kell szedni, felét az utca fizeti. Az árkokat is meg kell cirkál-

tatni. Meg kell hirdetni, hogy minden gazdaember olyan lakót tartson, ki felől merjen felelni”.

1677. évi Tnjkv 38B. lap. „Inter capitane plateaçum deliberatum: Akik kapitány tételbe be nem mennek s bíróságba esnek, annak fele része az utca javára fordításéék, felerészét a kapitányság elköltheti, ez minden utcában observáltassék”.

1685. évi Tnjkv 44. lap. Conelusum: „Minden hólnapnak kezdetében a modo impasterum az utca felcítáltassék, az tzedesek tisztökre emlékeztessenek. Az utcák tizedvizsgálása így determinálódik: Új-utca másfél-tized; Hatvan-utca két tized; Mester-utca egytized; Csemete-utca kéttized; Péterfia-utca harmadfél-tized; Cegléd-utca harmadfél-tized; Csapó-utca harmadfél-tized; Varga-utca harmadfél-tized; Boldogfalva egyfél-tized; Várad-utca másfél-tized; Miklós-utca másfél-tized; Piac-utca egytized; Német-utca egytized. Summa tized 23”.

1695. évi Tnjkv 275. lap. „fi vándorlókról és kunyhókról vegeztetik, hogy az utcában ázott kunyhók mind elbontassanak, sőt az olyan rossz haszontalan házak is, kikben fizetést és szolgálatot kerülő bitangok lappanganak az tizházgazdásnak és ... gáltassék, hogy azokra, kik a városra jönnek, gondjuk legyen és hírré tegyék. A gazdák is, kikhez ilyenek mennek, megjelentsék vala, kik olyanokat tartanak, megbüntessenek”.

1699. évi Tnjkv 440. lap. „A tavaszi száraz és szeles időben a tűz ellen való vigyázás megkívántatván, vegeztetik: Minden utca két-két embert állítson, kik hittel legyenek kötelesek, hogy az utcában éjjel-nappal járjanak, vigyázzanak, a toronyba is több vigyázók állíttassanak, lajtorják és hordók is csináltassanak és közönséges helyen tartassanak”.

1702. évi Tnjkv 280. lap. „Ad instantiam ehirorgorum resolutum est: A kapitányság és tizedesség tisztétől immunikáltainak oly conditióval, hogy magokat jól viseljék s józanon, a patienszekhez szorgalmatosan hozzálássanak, másként keményen megbüntettesenek.”

1706. évi Tnjkv 17. lap. „Az ötvösök és borbélyok az utcabeli kapitányi és tizedesi tisztől most immunikáltanak. A lakatosoknak és csiszároknak is ebben az esztendőben efféle tisztségtől szabadság engedélyeztetik.”

1713. évi Tnjkv 158. lap. „Borbélyok, ötvösök és compaetorok ezen esztendőben is kapitányi és tizedesi tisztől immunikáltamak.”

1719. évi Tnjkv 693. lap. 1. „A tűz ellen való szorgalmas vigyázás, éjszakában esküdt uraimék által patrollírozás meglegyen. Hogy jobb módjával essék, pedig utcánként megosszák magokat, szakaszonként az város népével, ki-

vetvén házatul mind gazdát, mind lakót. Akik az tűz miatt az városon kívül megszállottak, azoknak a férfiai éjszakára bejöjjenek vigyázni az városra.

2. A gazos és tűzfészek, házak istálló fedelei, kiváltképen az szoros és károsb helyeken elhányassanak és hordassanak ki a városon kívül. Csatári János uram lóháton Péter fia – utcán kívül-belül járja meg, tegyen jó rendelést vigyázás iránt. Tóth István uram Ceglédre, Marothy György uram Hatvanra, Pányadi János uram Vargára, Bárányi Mihály uram Miklósra, Sárjai István uram Miklósra domináltatnak, kívül az város alját és belül az utcákat lovakon járkák el és éjszakára jól vigyázzanak.

Utólag determináltatik: A gyakori magát kiadó eltett tüzek támodásaihoz képest: Minden utcákba az gazos házak, istállók, ólak teteje elhányassanak és hordassanak kívül a városon. Ha tűz támad inkább megszakaszthatni. Alsó-felső járási esküdtbírák és esküdt uraimék utcánkint az házakat eljárván, az hol olyanokat találnak és ítélnek, mindgyárást hányassék széjjel és hordassák ki a gazát.”

1719. évi Tnjkv 695. lap. „Lévai István, Csatári János és Kecskeméthy András atyánkfiai lovakra ülven, járkák el az városon kívül kiszállott város népét is nógassák, lakjanak belül, inkább győzni a vigyázást s házak tetejét is inkább hordassák ki, aztán fa dolgából fognak segítettni.

696. lap. A mellett a Pestis Erdélyben szélt vetett és grassál, Szatmárvármegyében is beférkezett, parancsolja (kassai administrator Mederaniczky Pál uram) a szoros vizsgálatot meg legyen nálunk. A suspectus hely az országbeliekhez való commercium éppenséggel találtassék A végzés: Minden kapukon esküdt emberek legyenek és ott heteljenek, őrzők alkotván melléjök és Kapu Diákok, kiknek fizetésök legyen egy hónapra 3 forint. Buzácskája is melléje. Minden kapuban 3-4 őrzők legyenek. Az jövökétjárókat szoroson megvizsgálják, léssen hiteles és tiszta helyről authentice masszált Passusok? Ha kik pedig azon Pestises földről vagy suspectus helyről jönnek, ámbár passusok legyen is, be ne bocsátassanak, hanem visszaretentessenek. A külső sánc renováltassék, a belső behányassék.”

699. lap. Tek. N. Szepesi Kamara parancsolatja érkezuén, olvastatik: hogy a Pestis szélt ütven, nagyobb mértékben Erdélyben, elhatolt Magyarországra is, nevezetesen Kővár vidékére és Szatmárvármegyére is, parancsoltatik: A mostani szabad sokadalom interdicáltassék. A hetivásárok is tolláltassanak. Ratio boni publici privati emdumentum considerationem superaredebet.

1720. évi Tnjkv 155. lap. „A koldusok eláradtanak, megtilalmaztatik, házonként ne járjanak, ha kik érdemesek-

nek ítéltnek suspició nélkül, bizonyos jellel jártassanak. Minden koldusokat az tízházgazdák a városházához felhajtsanak, a város népei is házonkint megvizsgáltassanak, kiknek-kiknek micsoda lakói nagynak. Esküdt úrék járják el eféle gyanús személyek ellen, ha találatnék, felkísértessék. Magok is kegyelmek jól vigyázzanak és vigyáztsanak.”

Látjuk, hogy a városi közigazgatás és rendészet közegei az utcai kapitányok, az ezek alá rendelt utca deákjai, tizedesek és tízházgazdák. Működésük ősrégi debreceni intézménnyel, az utcaszerral áll összefüggésben. Az utcaszere lényegében nem egyéb, mint a kisebbrendű közterhek és közszolgálatok összessége – ezeknek gyűjtő neve. A debreceni városi szervezet ennek az utcaszernak felvetését, kezelését és felhasználását az egyes városrészek, debreceniesen szólva az utcák közönségének önkormányzati jellegű hatáskörébe engedte át. Az utcai kapitányok tehát a városrészek szerint decentralizált közmunkaügy végrehajtói, azaz utcák szerint megosztott polgárság közös gazdálkodásának ispánjai és kerületi tűzoltóparancsnokok.

Ők állították elő a tizedesek segítségével, veszedelmes fenyegetések és szerfeletti megterheltetések idején pedig a tanácsbeliek személyes támogatása mellett a lakosokra kivetett társzekereket, előfogatokat, élést és heti szereseket. Tisztok: hidak, pallók, árkok, utak, palánkok, gátak, kapuk gondozása; ők szorították ezek javítására és esinálására a lakosokat és fizették a kapu őreit vagy a sorompósokat. A sáncpénzből tövist hordattak a palánk megakasztásához; beszállították a várta fát*); felügyeltek az utca kocsisaira, béreseire, az utca házára és az őrzőházra; amannál tartották az utcai gazdaság árpáját, vonólovait és ökreit, csordabeli bikáit; emennél állottak a tűzoltószerek: vizes hordók, létrák, horgok, villák, vedrek; ellenőrizték, van-e minden háznál vízzel telt kád, vagy hordó, az úgynevezett kapitányvíz. Közreműködtek: az utcák számára nyílvetés szerint kiszakasztott földek dűlözésénél, osztásánál; ők kaszáltatták, gyűjtették, boglyaztatták és hordatták be a szénát az utca kertjébe; ők feleltek az utcabeli tehéncsordában, borjúcsordában és ökörcsordákban való jó rendről, a csordakutak hasznavehetőségéről; ők csinálták az utcaszere, sáncpénz és egyéb apró szolgálatok kivetése alapjául szolgáló conscriptiókat; beszédtek ezeket az adókat: pénzben, természetben és számolnak felőle a tanácsnak minden év elmúltával.

Régi jó szokás szerint bőségesen gazdálkodtak min-

*) Várta fa = őrházfűtésre szükséges fa

den megengedhető alkalommal, természetesen a közpénzből azoknak, akik a közdologban épen közreműködtek, áldomást; ha bikát vagy ökröt vásárolnak az utca számára, süttettek, főzettek. 1770. április hó 9.-én egy ilyen közlakoma költségei 17 forintot tettek ki. Igen nagy összeg az akkori időben.

A kapitányokat és tizedeseket (decurio) talán az utca diákját is, aki az írásbeli munkát végezte – a tanácstól függetlenül az utca gyűlése választotta évente az ifjabb és középidős polgárok közül. Az egész városban 24 kapitány volt; a tizedesek száma utcánként 2-3-4, a tízházgazdáké kétszer-káromszor ennyi. Fizetésük az utcaszerből telt ki. – Hogy e korban mennyi volt, nem tudjuk. Hanem 1770-beli Csapó-utcai kapitányok számadásából látjuk, hogy a két kapitány 3369, két tizedes 16 80, öt tízházgazda 9, s az utca deákja 12 magyar forintba részesült. A közmegelégedésre viselt kapitányság gradus ad Parnassum utat egyengetett a senátorságra, melynek ez a tisztség jó előiskolája volt.

A tízházgazdák középső helyet foglaltak el a subalternus tisztek és a szolgák között. Rendszerint megbízható polgáreberekből válogatták ki őket. Kötelességük az volt, hogy a hirdetések, parancsok átvétele végett, épen úgy, mint a kapitányok, minden reggel jelentkeztek a főbírónál; ezenkívül ők az adók közvetlen beszedői voltak és éber szemmel vigyáztak az utcák tisztaságára, különösen a kapitányvízre.

Szolgák és cselédek.

Ejthetünk néhány szót a szolgákról és cselédekről is. A közbiztonság állandó rendes őrői a város katonái, akik azonban hajdúk vagy tiszti szolgák és rendőrök egy személyben voltak, egy részük talán, ha nem is mindig, de rendkívüli esetekben lovasítva is voltak. 1665-ben tized szerint fizették őket. 1666-ban fizetésük felét az utcák teljesítették, felét a bírótól kapták az adóból. 1668-ban és 1669-ben ismételten azt határozta felőlük a tanács, hogy a vásos katonáit is fenn kell tartani. A számvizsgáló könyvek tanúsága szerint 1676-1684 között az esküt bírák a közadók terhére állandóan 120 forintot fizettek szolgáknak.

Zavargás vagy tűz miatt való félelmetes időben ideiglenes vigyázókat fogadott föl a tanács. 1674. őszén éjjelnappali portyázásokra 69 fegyveres őröt fogadtak föl.*

Debrecenben mint látjuk, a közbiztonsági közegeket az új korban katonáknak nevezték. Nem találjuk nyomát,

*) Zoltai Lajos: Debrecen a török uralom idején című munkahét 1805.

hogy a „katonák” fölött ki rendelkezett, de igen valószínűnek tartjuk, hogy az utcai kapitányok és tizedesek voltak közvetlen főlebbvalói.

A debreceni rendőrségről Zoltai Lajos toliból 1902-ben Debrecenben a „Szabadság” című lapban következő című cikk jeleni meg: Az első rendőrkapitányság Debrecenben 1828-33. és így hangzik: „A rendőrkapitányság, mint a helyi rendfentartás intézménye, mint a városi közigazgatásnak a közbiztonságra, a piaci, vásári, építészeti, közegészségügyi stb. főrendtartásra tartozó ügyekben egységes vezetése alatt működő hatósági szerve, minálunk száz éves múlttal sem dicsekedhetik még”.

A hajdani utcai kapitány hatásköre csak kicsiny részt ölelt föl a sokkal később tervezett városi rendőrkapitánysághoz utalt kötelességekből. Az utcai kapitányok valósággal az utcák kezelésében meghagyott jövedelmek gondviselői valának; az utcára kivetett rendes és rendkívüli adók és különféle közszolgáltatások behajtása, közmunkák kiosztása, végrehajtása és az ezekre való felügyelet tartozott reájuk. A minden főutcában évenként újraalakuló kapitányszékek, az ezek élén álló utcai kapitányok nem számítottak a városi tisztikarhoz. Talán különösen azért sem, mert tisztöket nem a városi tanácstól, nem is a nála osztott hites közönségtől nyerték.

A bizonyos autonóm joggal felruházott utcák, az utcabeli polgári gyűlése választotta őket közvetlenül. Azonban a senatus és communitas hivatalbeli működésük felett ellenőrzést, felügyeletet gyakorolt. Mai kifejezéssel élve kerületi előljáróknak nevezhetnénk őket; bár ez az elnevezés nem adja vissza tökéletesen azt a fűgáimat, amit a régi Debrecen népe utcai kapitány névvel jelölt meg.

Annak bizonyosságául, hogy elődeink mennyire nem tekintették az utcai kapitányokat a helyi rendészet mai értelmében vett vezetőinek, felhozható sok eset közül csak az 1606. évi tanácsjegyzőkönyv 266. lapján található határozat. Ez ugyan rendkívüli eset volt; de a közbátorságnak hasonló megzavarása bizony igen sűrűen előfordult hajdan. Az utcai kapitányok számára készített instructiókban mégsem gondoskodtak előre.

Ami ma a rendőrkapitány természetes és szabályszerű jeladata, elődeink azt több, felsőbb és alsóbb rendű tisztviselő között osztották föl; vagy pedig esetről-esetre a tanács és communitas egy és több tagjára bízták.

A rendőrkapitányság fölállításával sem szűnt meg az utca kapitányságok ősi intézménye, de amint tennivalóik szűkebb körre szorultak, jelentőségük is alább szállott. Az 1861. évi újjászervezés az előfogatok kiállítását az utcai járdák tisztántartásáról, kezeléséről, a közlámpák az utcák

sepréséről, a városban található kátyúk betöltéséről, a tűzoltó eszközök rendbentartásáról, csordajárásbeli kutakról, az utca bikái telettetéséről, mindenféle hirdetéymények kézbesítéséről való gondoskodást sorozta munkakörükbe. B teendőiben az eskü alatt s némi tiszteletdíj mellett szolgáló hat utcai kapitánynak 12 tizedes és 41 tízházgazda segített s közvetlenül a rendőrkapitányságnak voltak alárendelve.

A rendőrkapitányi hivatalt csak a múlt század harmadik tizedében illesztették be Debrecenbe a municípiumnak privilegiumokkal erősen körülbástyázott ősi hagyományos szervezetébe.

Miként abban a korban sok hasznos újítást, ezt is a királyi biztosság kezdeményezte. Semsey Jób királyi biztos indítványozta 1828-ban egyik tanácsülésén, hogy más városok példájára itten is szükséges volna kapitányi hivatalt állítani föl a senátori fizetésnek a megjobbításával, mivel Debrecen népes és nagykiterjedésű város és benne nevezetes vásárok tartatnak.

A tanács, meg a választott hites közönség hidegen, sőt nyíltan kifejezett idegenkedéssel fogadta az újítás tervét. A kapitányi hivatal annyival kevésbé lehetett előttük népszerű, mert midőn II. József király a királyi városokat alkotmányellenesen a vármegyék alá vetette, Luby Károly v. ispán 1783-ban Debrecenre a políciát is reá erőszakolta. Kurmics József senátort kapitányul rendelvén. Ez az intézmény akkor csak két évig állott fenn, mert az ősi alkotmány újra életbeléptetése után nyomban megszűnt. A város közönsége ezt jelentette Semsey Jóbnak: e hivatalt sem hasznosnak, sem szükségesnek nem látja. Foglalatosságait a hivatalnok szerinte több hittel szolgáló tisztviselők egymásközt felosztva, a magistrátus és communitás főfelvigyázása mellett jobban elvégezik, mint egy embernek sok emberi hiba és erőtlenségek alá vetett igyekezete.

Ez az eskü is, mellyel az előljárók a dicső emlékü királyoktól nyert privilégiumok megtartását és alkalmazását fogadták, tiltja őket attól, hogy ez új hivatal felállításához beleegyezésüket adják. Végül az akkori városatyák sem mulasztották el erősen hangsúlyozni: a kapitányi hivatal új terheket rak a házi pénztárra.

Ám hiába való volt a húzódás és tiltakozás 1829. év végén a helytartó tanács elrendelte a kapitányi hivatal szervezését. 1830. májusában pedig ugyancsak Semsey Jób kir. biztos elnöklése mellett Pest városi mintára, de lehetőleg a helybeli szükségekhez alkalmazkodva, megállapították a hivatal rendszabályait és a kapitány fizetését 500 forintban.

Működését a kapitányság csak három év múlva, az 1833. évi általános tisztújítás után kezdte meg. A helytartó tanács a főkapitányi szék betöltését meghagyta a város közönségének választási jogául, ellenben a vicekapitányt, az aktvariust és a cancelistát a restauration elnöklő kir. biztos kinevezte, amiben a community ősi jogainak megnyirbálását látta.”

1872-ig a rendőrségi szolgálatot városi hajdúk, a tizházigazda intézmény és az éjjeli polgári őrség látta el, mikor a rendőrséget szervezték és a rendőrség létszámát 100 főben állapították meg.

A debreceni rendőrség Rostás István főkapitány kezdeményezésére most ujjaszervezés alatt áll.

DÉS

r. t. városban*) 1871-ben keletkezett rendőrség. Keletkezése előtt a városi tanács élén hadnagy elnevezéssel a mai polgármesteri állásnak megfelelő hivatalnok állott. A város hat szakaszra volt beosztva, minden szakasz választott magának egy egyént, azt tizedesnek nevezték; a hadnagy egy rendőrtanácsossal az úgynevezett politiaális assessorral s a tizedesek szolgálatának igénybevételével gyakorolták a közrendészet és közbiztonsági szolgálatot.

1871-ben a következő létszám képezte a dési rendőrséget: 1 rendőrkapitány, 1 alkapitány, 5 napidíjas és 4 rendőrbiztos. Ezen rendőrség 1903-ban még nem volt szervezve, mivel a város az erre vonatkozó előterjesztéseket el nem fogadva így határozott: „a rendőrség ma-holnap államosíttatik, a rendőrkapitány előterjesztése fi-lembe nem vehető!”

DÉVA

r. t. város**) rendőrségét 1892-ben szervezte. Ezelőtt is volt ugyan 6 rendőr és 400 forint fizetéssel javadalmazott rendőrkapitánya, de ezeknek hatásköre csakis a külszolgálati teendőkre terjedt ki, mert az irodai munkák vezetésével (kihágási bíraskodás, közigazgatási ügyek stb.) a városi főjegyző volt megbízva s így a rendőrségi ügyek a tanács ügyeivel egyetemlegesen kezeltettek; tehát külön ügykezelése nem volt a dévai rendőrségnek.

*) 3199/1903.

**) 2096/1993.

DOBSINA

r. t. város*) rendőrségének tulajdonképeni szervezése 1771. után történt, amikor Dobsina a XVIII. t. eikk alapján nagyközségből r. t. várossá lett. Dobsinának mint nagyközségnek is volt rendőrsége, mely egy őrmesterből és négy hajdúból állott. Ezen 5 személyből álló rendőrségi tulajdonképen hivatalszolgáknak volt tekinthető, akik egyúttal a rendőri teendőket is ellátták. A rendőri ügyeket 1864-ig az első tanácsnok nézetté. 1864-ben lett az első városi kapitány megválasztva az 1858. ében a városi kapitány részére alkotott szolgálati utasítás alapján.

1872-ben a rendőrkapitány előterjesztésére a rendőrség ekként tervezetett: 1 őrmester és 8 közrendőr. 1895-ben a létszám 11 és 1904-ben 12 közrendőrré egészített ki, amikor egy rendőrbiztosi állást is szemeztek.

Miután Dobsina városnak külön hivatalszolgái nincsenek, a hivatalszolgai teendőket a rendőrök teljesítik.

EGER

r. t. város**) levéltárát az 1879. évi árvíz teljesen elpusztítván, a szépen fejlődő város rendőrségéről kevés adat áll rendelkezésünkre. 1887-ben a régi hajdú rendszert találjuk itt is. Mindössze 12 hajdú örködött akkoriban Eger személy és vagyonbiztossága fölött. 1890-ben rendőrséget szerveztek 18 emberrel. Ez a létszám 30 emberre egészített ki.

FEHÉRTEMLOM

r. t. városa 1873-ig mint határvidéki város katonai kormányzás alatt állott, a rendőri szolgálatot a katonaság teljesítette. 1873-ban a város átvette a rendőri szolgálatot teljesítő közegeket s abban az időben a rendőrség állott 1 rendőrkapitányból, 1 rendőrirodatiszból, 1 rendőrdíjnokból, 2 rendőrőrmesterből, 2 rendőrtizedesből és 16 rendőrből. Ezen személyzet 1903-ban is meg volt. A város nem

*) 273/1903.

**) 4543/1903.

fejleszti a rendőrséget, mivel nem is tekinti rendőrségnek, hanem városi szolgálknak, akik majdnem kizárólag köz-igazgatási szolgálatot: összeírást, kézbesítést, küldönci szolgálatot, betegápolási stb. szolgálatot teljesítenek.

A rendőrkapitány a polgármesternek van alárendelőé; a városi tanács pedig annyi munkát, megbízást ad a rendőrkapitánynak, hogy saját hivatalát el nem láthatja.

GÖLNITZBÁNYA

r. t. város*) 1887-ben belátván, hogy a személy és vagyonbiztonságot törődött éjjeli őrokre bízni tovább nem lehet, a városi képviselőtestület ezt a határozatot hozta: Miután a 4 utcai éjjeli őr, tekintettel arra, hogy leginkább öreg, törődött és kevésbé keresetképes elemekből kerültek ki s így a jelenkor igényeinek meg nem felelnek, mivel a személy és vagyonbiztonságot ilyen emberedre bízni nem lehet, elhatározza a város közönsége, hogy a négy éjjeli őr helyett négy éjjeli rendőri állást (Nachtrwachpolizeimänner) szervez, akik délelőtt és délután is kötelesek lesznek külszolgálatot teljesíteni. Ezek közvetlenül a rendőrkapitánynak lesznek alárendelve és a tűzoltói teendők ellátására is kiképzendők. Havi fizetésük 15 frtban állapítatik meg, azonkívül teljes ruházatot kapnak.

Miután az éjjeli őroknak csak havi 8 frt fizetésük volt, így a város kiadásai 336 forinttal emelkedni fognak. Tekintve azonban, hogy a város rendszete ezen szervezés által javulni fog, ezt az áldozatot szívesen meghozza.

Városi őrmester ősidők óta van a városnál, aki az 1887-ig úgy teljesített rendőri szolgálatot, hogy vásár- és ünnepnapokon s egyéb különös alkalmakkor magához vett 12 városi hajdút s velük együtt bejárta a várost; felügyelt a közrendre s nyilvános helyekre. Éjjel a tehetlen éjjeli őroknak ügyeltek a személy- és vagyonbiztonságra, kiket a duhajkodó fiatalság nem egyszer meg is vert. Jelenleg: 1 rendőrkapitány, 1 rendőrőrmester és 5 rendőr képezi Gölnitzbányán a rendőrség személyzetét.

*) Közgyűlési jkv. 1887, 10. sz. OV.

GYŐR

tvhgi város*) levéltárában sikerült a XVII. század közepéről ránk maradt rendőri intézkedésekre vonatkozó adatokat kikutatni, melyek az élet minden nyilvánulására kiterjedtek és a kapitány hatalmát, a polgárok jogát s azon idők szellemében a helyes rendet megszabták. Az érdekes szabályok a következők:

A győrvárosi nemesi és polgári, továbbá a gyalog- és lovaskatonaságnak, regiment-alattvalóknak és egyéb városi lakosoknak ezennel tudokra adatik, hogy a közjó és rendőrintézményi szempontokból megállapított következő pontokat tartsák irányadókul:

1. Ünnepe- és vasárnapokon az istentisztelet tartama alatt a boltokat kinyitni, vásárt űzni, bort mérni vagy a molnároknak örölniök nem szabad, a délelőtt való adásvevés, akár pénz, akár pénzértékért, bírság terhe alatt tiltatik. Ép úgy a titkon nagy nyíltan űzött játékok, a tekézés (kuglizás) stb. szintén betiltatik; ezek helyett ki-ki az istentisztelet látogatására köteleztetik.

2. Az istenkáromló első ízben komoly fedésben részesül, másodízben vasra veretik, harmadízben nyelvével a pellengérhez kötöztetik s végül a várból kiutasíttatik.

3. A magyar és német nemzetbeliek kölcsönösen óvakodjanak egymás sértegetésétől, a gyűlölködésétől, erre okot egyáltalán ne szolgáltassanak, hanem békés egyetértésben éljenek.

4. A magyar és német gyalog- és lovaskatonaság, a regiment-alattvalók, a polgárság es egyéb városi lakók (iparosok és kereskedők) a gyalog- és lovasparancsnokok írásban kapják meg ama rendeletet, mely számukra kitűzi azon helyet és állást, melyet ellenséges támadás nagy tűzvész esetén alattvalóikkal el kell foglalniuk.

5. Ama magyar és német lakosoknak, kik nem állanak Ő Felsége zsoldjában és szolgálatában, a bástyákon, mellnédeken s görvédek körül nincsen semmi keresni valójuk, ép úgy az asszonyok és gyermekek se forgolódjanak út. Azonfelül az összes: úgy a polgári mint a katonai lakosság felhivatik, hogy ezentúl kocsijok és lovaikkal az őrváltásra induló őrség sorrendjét meg ne bontsák; továbbá az utcákon a házaik elé vert karókat és korlátokat, valamint a halomra gyűlt faneműeket hordják el, mert az veszély vagy ellenség közeledése esetében a katonaság közlekedésének nagy akadályául szolgál, főleg éjjeli időben.

*) A főispán 5. 111. 190³/₄. intézkedése folytán a levéltárból beszerzett adatok.

6. Mivel eddigelé a hét zászlóalj rendes német gyalogságnak a kvártély*) állandóan ki van jelölve, azért mindazon lakosok és örököseik, kik építkezni akarnak, tekintettel legyenek a katonai kvártélyokra is. A katonai kvártélyokat rendszerint meg kell vizsgálni, mert a katonaságot ezentúl nem szabad a padlásokba beszállásolni, hanem oly lakást kell nyitni a részükre, hol eső és hideg ellen kellően védve legyen. Amely házban ily helyiség nincs s a polgár saját házában nem akarna ily katonai kvártélyt építeni, utóbbi esetben a főkapitány mentességi levelet ad az polgárnak, melynek értelmében (salva qvardia) saját házában ment a katonai beszállásolás terhétől.

7. Minthogy sok üres házhely, mely régen a német kvártély helyéhez tartozott, különböző hatóságok alá tartozó egyének által be lett építve, majd ismét eladva, ezen szigorúan meghagyatik, hogy a magyar és német katonáknak, továbbá a regimentalattvalók nagy polgároknak ezentúl a fő- vagy alkaptány tudta nélkül nem szabad ily üres telket szerezniök. Azon épületet, melyet engedély alapján ily telekre építeni fognak, a főkapitányság előleges tudta nélkül nem szabad eladniok vagy elidegeníteniök, mert ellenkező esetben házok kárát vallják vagy annak megfelelő pénzürtékben bűnhődnek. Az összes háztelkek beépítésének egy évnegyed alatt meg kell történnie, ha el nem adatik, aki pedig ilyent vesz, azonnal köteles hozzáfogni az építkezéshez. Megjegyzendő, hogy az eladó telek méltányos árát szakértők által kell megállapíttatni; az eladásnál a becár legyen irányadó. Az építkezni akarók is kötelesek a szándékukat előzetesen bejelenteni, nehogy építkezésekkel esetleg elzárják a tereket.

8. A német soltész hatósága alá tartozók körében megtörtént, hogy némelyek a soltészivatalnál tett előzetes bejelentés nélkül, kéz alatt, egészben vagy részletekben, eladták a házaikat; de ezt megelőzőleg helybeli és idegen egyéneknek itt is ott is adósság fejében már lekötötték volt és pedig a valódinál már három vagy ötszörte nagyobb becsértékben is. Ilyen eljárás után adósaikat csak mint esőd alá jutottak, elégitették, úgy hogy a hitelezők nagy károkat szenvedtek, mert jogos követeléseiknek csak csekély részét kaphatták meg. Ennélfogva a soltész hatósága alá tartozók közül ezentúl senkisémet adhat vagy vehet házat előleges bejelentés nélkül s a vételnek is (az 1650. évi határozatok ellenére) a soltész előtt kell megerősíttetni. Az ellene vétő a kérdéses ház értékéből minden tizedik aranyat bírságul tartozik lefizetni.

9. A törvényszabta bírság terhe alatt eltiltatnak tör-

*) Szállás.

vényhatóság tudta nélkül kötött bármiféle szerződések, kötések és végrendelezések, mint amelyek jogi természetüknél fogva a hatóságok köréhez tartoznak s amelyek mellőzése folytán főleg az árvákat már sok veszteség érte.

10. A katonai vagy polgári hatóságok alá tartozó egyének közül csak egynek-egynek adassék meg a sormérési engedély. A katonai hatóság alá tartozó sörös a kimért sör dolgában a soltész ellenőrzése alatt áll, kinek minden akó sör után 20 magy. dénárt fizet adóul; ugyanannyit fizet a polgári hatóság alá tartozó egyén is a maga hatóságának. A sör jószágára a vásárbírók kötelesek felügyelni; ha máshonnan hoznak a városba sört, azt vegyék meg a helybeli sörmérők.

11. Miként régente, úgy ezentúl is a zszindellyel, léccel s egyéb fanemükkel üzött kereskedés csak a kat. és polgári hatóság alá tartozó egyének szabadalma legyen. Ilynemű házi szükségleteit egyébként ki-ki bárhonnét is fedezheti, csakhogy azzal kereskedést üznie nem szabad.

12. A szombati hetivásáron megjelenő árusok a régi jog alapján minden erőszakosság ellen biztosíthatnak.

13. Azonfelül a napi vásárt éppen úgy meg kell tartani, mint azelőtt, de az első vétel bármiféle árukra vonatkozólag, akár hal, akár hús vagy másféle élelmiszer legyen az, úgy a városban, mint azon kívül teljesen eltiltatik. B rendelkezés értelmében felügyelni a porkoláb és a vásárbírók kötelessége; ha valamelyikök a tettenért vevőt vagy eladót följelentené a főkapitányságnak, ez áru elkoboztatik, $\frac{1}{3}$ -a a feladóé, $\frac{2}{3}$ -a pedig a főkapitányé.

14. Az éjjeli bor, sör és met-sörmérés nyáron át Szent György naptól Szent Mihály napig egész este 9 óráig, télen át azonban Szt. Mihálytól fogva csak este 8 óráig van megengedve. Ekkor a pincék bezáratnak s azontúl a bor elvesztésének terhe alatt mitsem szabad kimérni, ép úgy magas bírság terhe alatt tilos a vendégek, játékosok, befogadása is.

15. Nyáron át úgy mint télen este 9 órától fogva lámpa nélkül senki se térjen ki az utcára; amint az este 9 órát jelző harangszó megkondul, többé senki se merjen a piacra lépni.

16. A vásárbírók kötelesek felügyelni, hogy a súlyok s mindenféle mértékek a hatósági mértéknek megfelelők legyenek. Vizsgálják meg havonként többször az iparosok műhelyeit és ellenőrizték őket; szigorú büntetés terhe alatt járjanak el az előirt kötelességek teljesítésében és semmitse merjenek eltitkolni. A mértékek megbélyegzése is az ő tisztökhöz tartozik.

17. A vendéglősök, korcsmárosok, halárosok, mészárosok, kenyérsütők kötelesek a közhírré tett s a rájuk

vonatkozó szabályoknak megfelelően eljárni az iparosokkal együtt, kik már különleg értesítvék. Szóval a vevőnek bármiféle megrövidítése: hamis mérték és súly használata, vagy kisebb súlyú kenyér sütése büntetés terhe alatt tiltatik.

18. A különféle kereskedők és iparűzők, kikre vonatkozólag általános a panasz, hogy túlságosan felcsigázzák cikkeik árát, addig is, míg e téren is meg fog történni a kellő árszabályozás, óvakodjanak a túlságos árkövetelésektől és a vevő megkárosításától, mert lelkiismeretlen eljárásuk esetében méltó eljárásra számíthatnak.

19. A porkoláb és az esküdtek kötelessége havonként megvizsgálni a kéményeket, magukkal vivén a kéményseprőt is. Ahol a tisztítást szükségesnek találják, ott a házbirtokos az esküdt kezébe azonnal fizesse le a kéményseprőt megillető díjat, a kéményseprő az ekként megvizsgált házak kéményét ezután sorban tisztogatja, de díját az esküdt kezéből veszi.

20. Minden házbirtokos tűzvesz esetére házában vagy háza előtt egy kád vizet tartson készen két bőrkannával; ugyanezen esetben a szomszédok is kötelesek kútjaikat teljesen készen tartani és pedig négy arany bírság terhe alatt.

21. A kémények ne legyenek alacsonyak, hanem a tűzveszély könnyebb elhárítása céljából magasabbra emelendők. Amely háznál az első intés után sem foganatosíttatik e rendszabály, ott az egész kémény lerombolandó és újból felépítendő.

22. Szalmával és náddal ezentúl nem szabad a házakat fedni, az ily háztetőt 3 hónap alatt le kell rontani és 3 arany bírság terhe alatt zsindellyel vagy deszkával befedni.

23. Ha valamely tűzveszélyes helyen valaki fát vagy szénát tart, azt a porkoláb és esküdtek vizsgálják meg, hogy megfelelő intézkedés történhessék.

24. Ezentúl bármiféle idegennek vagy ismeretlennek nem szabad szállást adni. Ha egy vagy több mégis bejön a városba, s itt a polgárok, nemesek vagy regiment-alattvalóknál szállást kérne s a gazda gyanúsnak tartaná az illető egyént, ez esetben köteles őt testi és halálbüntetés alatt bejelenteni.

25. A ganéjt, piszkot és egyéb szemetet sem a magyar, sem pedig a német katonaság ne szórja s a moslékot ne öntse ki az utcára; csöbrökben nem szabad a szemetet kihordani, mivel mindez nyáron dögletessé teszi a levegőt. A várban talált dögtestek eltakarításáról a porkolábnak kell gondoskodnia. Az istállók ganáját a fehérvári kapu elé a kijelölt helyre kell hordatni; aki ez ellen vét, annak lovát, ökrét és szekerét a kapuórség letartóztatja.

tathatja mindaddig, míg csak ki nem egyenlíti az ügyet és és ki nem váltja a lefoglalt zálogot.

26. Disznókat nem szabad a várfalakon belül tartani, a meglevők 4 hét alatt eltávolítandók, mert döglétes teszik a levegőt.

27. Szénacsűröket és jégvermeket csak a vártól 400 lépésnyire szabad felállítani; továbbá a fehérvári kapu előtt fekvő kertek árkai betöltendők és pedig a telek elvesztésének terhe alatt. Árok helyett sovényszettel vagy tuskéval foglalják körül a kerteket.

28. Minthogy hihető, hogy a helyben állomásozó német katonák a ker. erkölcsök rovására romlott és kétes erkölcsi nőekkel élnek és laknak, kik között férjeiktől megvált és házasságtörő nők is találkozhatnak, ennél fogva szigorúan meghagyatik, hogy ama katonák, kik élettársukkal nem akarnak törvényesen egybekelni, az illető nőt 3 nap alatt eltáulítsák a várból, aki pedig egybe akar kelni, az jelentkezék a soltészhivatalban további. utasítások végett. Ha a kitűzött 3 nap elteltével még ily kétes erkölcsű hajadonok vagy házasságtörő asszonyok tartózkodnának a várban, ez esetben a hóhér a hajadonokat megbélyegzett arccal üsse ki a kapukon; a házasságtörő nők pedig halállal lakoljanak. A porkoláb dolga felügyelni és kíméletlen erélylyel éjjel-nappal odahatni, hogy semmiféle erkölcstelenség s büntanya ne találjon helyet a vár falai közt. A jó rend és erkölcsök érdekében minden nőtlen idegen s nőtlen cseléd, aki nem tartozik sem a katonai, sem a polgári hatóság alá, 24 óra alatt takarodjék ki a várból. Ha pedig valaki kenyérkeresés végett jön a várba, az jelentkezék a soltész vagy a városi hatóságnál, hogy annak rendié szerint felvétessék. Ha pedig a regimentalattvalók közül valaki el akar költözni, annak becsületbeli kötelezettsége a soltész előtt jelentkezni, hogy ez is azt a főkapitánynál jelenthesse a dolgot, mert ennek utasításához képest fogja az elbocsátó-levelet kiállítani. E pontra a hatóság kiváló figyelmet fordítson és főképen hódoltság-bélieket meg ne tőrjenek a várban.

29. A kivont fegyverrel való hadonázás, lövöldözés vagy bárkinek valamely fegyverrel való megsértése, miként ezelőtt, úgy most is – kivételt nem ismerő halálbüntetés terhe alatt tilos.

30. Sem a magyar, sem pedig a német nemzethez tartozó úri szolgák, tanulók, mesterlegények és ezekhez hasonló állásúak kardot, csákányt, buzogányt, husángot vagy egyéb tilos és rejtett fegyvert sem éjjel, sem nappal nem viselhetnek, kivéve a katonatiszteket. Ellenkező esetben az illető nemcsak fegyverétől fosztatik meg, hanem meg is büntetetik.

31. A káros elővételi joggyakorlása már több ízben rendeleti úton szabályoztatott, mivel sokan a jogot nem csak a gabona s hasonló áruneműekben gyakorolták, hanem az élelmiszerekre nézve is. És minthogy ezeket sokan már a várkapu előtt összeveszik, titkon házaikba csempészik s azután mint egyesekről köztudomású, 1-4 kofát is tartanak s ezek által a piacon busás nyereséggel ismét eladatják s ezek igen felszöktetik az élelmiek árát, ennél fogva minden árut, melyet a fehérvári kapun behoznak, egyenesen a piacra kell vinni, hogy kiki a maga szükségletét olcsón beszerezhesse. Aki a rendszabály ellen vét, az áruja elkobzásán felül bűnhődik.

32. Minden házbirtokos kiváló gondot fordítson a tűzveszély elhárítására; az e tekintetben hanyagnak mutakozó személy válogatás nélkül testi fenyítéssel sújtatik.

33. Vallási vitatkozások, sértegetések, vagy a folyó háborúra (spanyol örökösödési és kuruc háború) vonatkozó beszélgetések, testi büntetés terhe alatt úgy nyilvános, mint magán helyen – betiltatnak. Az esti takarodó (Zapfenstreich) után a vendéglősök és korcsmárosok táuoltsák el vendégeiket, mert ellenkező esetben összes bo- raik elkoboztatnak.

34. Ha lovat, marhát vagy disznót találnak a bástyákon, ezeket be kell hajtani, de nem szabad lelőni. A kiváltás összegét a főkapitány határozza meg.

Az alkapitány hatásköre:

A győri főkapitányok a XVII. század közepe óta (1664) rendszerint Bécsben laktak; távollétében az alkapitány áll az ügyek élén s mint a főkapitány helyettese, az ettől nyert utasítás értelmében kezeli a reábizott hatalmat. Ezek hiányos volta miatt kapcsolatban az alkapitányok és közegeik önkényes eljárásával, a katonai, polgári és nemesi hatóság között örökös egyenetlenség, panasz és visszavonás volt napirenden. Heister főkapitány tehát hasonló viszonyok között, úgy a köznyugalom, mint a lakosság békéje és a vár érdekében szabatosabban körvonalazza Bedae Bertalan alkapitány jogkörét. E szerint;

1. Az alkapitány csak azokat a regáliákat élvezheti, melyeket a főkapitány kegyelméből engedett át számára, nem szabad tehát a saját érdekében külön vámot szedni, nehogy egyúttal 2-3 helyen is vegyenek regáliát.

2. Az őrzáratok éjjel-nappal őrködnek a közrend felett; az idegenek a főkapitányság hatásköre alá tartoznak.

3. A es. kir. kiváltsággal bíró céhek megkeresésére a nekik adott főkapitányi protectionális értelmében a himpellérek és kontárok kiirtására segédkezet kell nyújtaniok.

4. Önkényesen mitse követeljen, támogassa a végrehajtásban azon ármegállapításokat, miket a győri hatóságok az ordinanc-házban szoktak volt elhatározni.

5. A fajzási-rét és legeltetési jog tekintetében a túlkapásokat ne nézze el s a nagy hálókkal üzött halászatot se engedje meg a katonaságnak.

6. A vár közelében nem szabad vizimalmokat fölállítani, mert árthatnának a falaknak.

7. A kapukat, ha köd vagy veszély nem mutatkozik, a szokásos vizitálás után félóra múlva meg kelt nyitni s csak esti szürkületkor zárassanak el, hogy a lakosok mezei vagy kerti munkájukat végezhessék.

8. A nagy ágyuk (pl. a fél kartann) a górucdeken, a mozsárágyuk pedig oly helyeken állítandók fel, ahonnét az utcák felett uralkodni lehessen. Ehhez képest új górvédek felállításáról kell gondoskodni; a többi ágyú maradjon a bástyákon.

9. A puskaport ezentúl nem szabad egy helyen összehalmozva tartani, hanem különböző helyeken.

10. A kazamatták és egyéb boltozott helyiségekben többé nem szabad marhát tartani, hanem csak ágyukat és tábori szereket; a bástyákon való kocsikázást vagy legeltetést nem szabad ezentúl megengedni; a legeltetés csak a külső sáncokon engedélyeztetik.

11. A főkapitány jövedelmei felett való örködés és azok kezelése annak várkapitányát (Schloss-Hauptmann) illetik.

12. A tűzveszélyre való tekintettel a lakosság csak négyheti fa, széna és szalma szükségletet szállíthat a várba.

A győri főkapitány és közegének mellékjövedelmei: A főkapitányok és főtisztjeik rendes zsoldjuk és asztalpénzükön felül még jelentékeny mellékjövedelmi forrásokkal (regália) rendelkeztek. Ezek ellen ugyan a káptalan, a város és a megye többször tiltakozott, ámde a sérelmek orvoslására kiküldött bizottságok, úgy 1625-ben, mint 1650-ben meghagyták a főkapitányt és tisztjét eddigi mellékjövedelmeik élvezetében. A törvény szava pl. határozottan eltiltja a végek főkapitányait az úgynevezett ötvened és század rész szedéstől, melyet a marhák, só és kereskedelmi tárgyak után vettek (1630: XIV. és 1635: LXXVII. t.-c), a bizottság azonban mindamellet elnézte ezt továbbra is; a többi jövedelemforrásokra nézve pedig a főtisztek elődeik százados gyakorlatára s a többi véghelyen dúló szokásokra hivatkoztak.

Gróf Mansfeld Fülöp főkapitány regáliái ezek voltak: Országos vásárok alkalmával (4) minden zsidó kereskedő kocsija után egy vég vászon; egy kocsi kósó után egy drb kósó; minden láda beszótt hat után tetszés sze-

rint néhány drb; egy kocsi szárított haltól azok minőségéhez képest, néhány drb; 50 drb Győrön áthajtott disznó után 1 drb; 50 juhtól 1 drb; minden Győrött kimért vizútól annak feje és belső részei; minden halász hetenkint, ha csak hala van, abból körülbelül egy font sulyut ad; minden kenyérsütő asszony hetenként ad egy cipót; a Győrött kimért szarvasból annak két vesepeesenyéje s a vad-disznóból annak feje jár.

A főkapitány háztartásában évenként gyertya- és szapanfőzésre? mm faggyút fogyaszt el; a győri mészárosok ennek mázsáját a folyó áránál egy magyar tallérral olcsóbb 4ron kö'relesek a főkapitány tisztartójához (Hofrichter) szállítani. A cigányok is kötelesek évi ajándékot adni, a regiment-alattvalók pedig a szükséges mennyiségű jég-szállításról gondoskodnak.

A főkapitány azonfelül Győr egész vidékén szabad vadászati jogot gyakorolt.

A fősztrázsamester (Obristrvachtmeister) mellékjövedelme:

Minthogy Győrött a fősztrázsamesternek mindenkor egy tolmácsot kellett tartania, e címen azon hódoltság-béliektől, kik Győrbe hozták volt eladó marhájukat, fejenként 5, s minden ökör után egy garast szedtek. Azon hódoltságiaktól pedig, kik Győrön át Ausztria felé hajtják marhájukat (mi ritkán szokott történni, mert a győri marhakereskedők szokták volt megvenni) fejenként egy birodalmi tallért, de a győri lakosoktól mitsem szoktak vámul venni.

Minthogy azonban az Ausztria felé menőknek a győri fősztrázsamestertől útlevelet kell váltaniok (nehogy gyanús elemek is átmelessenek), mely nélkül az abdsi híd őrsege senkit nem bocsát át, ez útlevéért a győriek ugyan semmit, de az idegenek egy garast tartoznak adni az útlevé-író egyén fizetéséül. A zsidók, kik bőroket vagy egyéb árukat vásárolnak, vett árvik természetéhez képest a régi szokás szerint 1-3 tallért tartoznak fizetni, országos vásár alkalmával pedig a vásárörök címén a fősztrázsamesternek minden idegen kereskedő sátra után 3-4 garas értékű tárgyat ad. Az összes regáliák évi összege alig emelkedik 200 forintra.

A sztrázsamester-hadnagy (Wachtmeister-Lieutenant) mellékjövedelme:

Régi szokás, hogy minden szekér fa után egy darabot adnak a hadnagy számára, ki abból a kapuk út-alját tartozott fával kirakatni s az utat jókarban tartani; a szombati fajövedelem azonban a helybeli kórházai illette. A helybeli polgárok országos vásárok alkalmával soha egy krajcárt vagy fillért nem szoktak fizetni; azonban az idegenek, mint a pozsonyiak, soproniak és bécsiek sátor-

helyük kijelölése és tisztántartása fejében mindig adtak egy kis ajándékot.

Az ezredporkoláb mellékjövedelme nem állott egyébből, minthogy az általa elzárt egyének mindegyike egy birodalmi tallért fizet s hogy a katonaság köréhez tartozó néhány üzletember hetenként egy garast ad.

A vásárbírók mellékjövedelméül a régi szokás szerint minden kocsi után négy magyar dénárt vettek; azonfelül az elővásárlóktól (kik t. i. mások felett a uételben előüeteli jogukat gyakorolták) és egyéb árusoktól egy dénár szokott járni részükre.

Mint látható, mindezek a szabályok, tekintettel arra, hogy Győr város végvár volt, katonai jellegűek. Polgári jellegű beosztásról csak 1744. éntől kezdve van tudomásunk, mert 1743-ben Mária Terézia Győrt sz. kir. várossá tette, illetve régi, még az árpádházi királyoktól, nevezetesen V. Istvántól nyert jogaiba visszahelyezte. 1743-ban Mtskolezy Ferenc személyében megválasztják az első kapitányt s ugyanakkor szabályrendeletet dolgoznak ki, mely éruényét csak 1850-ben vesztette el. Ezen szabályrendeletet abból az alkalomból, hogy a rendőrség történetének metjírásához az adatokat gyűjtöttem, a győri levéltárnok a „Győri Hírlap” 1904. évi 21. és 22. számában közzétette. Cime: Győrvárosi rendőrkapitányi instrukció*) és így hangzik:

Elsőben: Minthogy ezen hivatal közönséges bevett szokás szerint az városnak mennyire belső gondviselésére, annyira külső dolgainak jól rendelésére és minden törtenhető kárainak távoztatására céloz: ugyanis a dolgoknak lelke lévén az jó rendtartás, szükséges, hogy valamint ezen tisztviselő maga avetoritására nézve directe a városi nemes magisztrátustól függni fog úgy, hogy annyinál szorosabb renddel foghasson az nemes város minden dolgainak módja és véghezvitele, ezen tisztviselőnek rendelésében, következőképpen minden helyes intervenientiákban várni fognak fő- és utcehadnagyok, fertálmesterekkel együtt, kiket és mindezáltal ezen tisztviselő illendő becsülettel traktálni és minden jobb móddal igazgatni fog és általuk az nemes városnak mindennemű dolgait jelesen folytatni s mindenek fölött:

Másodszor az dolgok közt első lévén fölséges Arzszonyunk szolgálatja, hogy abban hátramaradás és csorba ne legyen, ha mikor valamely militáris transcennák**) és condescensiók***) ezen várost alligálni fogják, azoknak

*) Győrvárosi levéltáp: Város magánokiratai; 348. szám.

**) katonai átvonulás.

***) beszállásolás.

jeles rendelkezéseket említett külső városi subalternusival minden szorgalmatossággal a városi emberek közt (csak addig is míglen az itt lakos nemességgel az óhajtott egyesülés végben mehet) distszálni és alkalmaztatni köteles lészen, reflexiót tévén arra mindenkor, hogy az igaz és istenes rend observáltassék és könnyebbsége légyen. Forspontot mindazáltal semmiképen akármely szín és praetextus alatt más, több királyi városnak példája szerént az magistrátus híre és valóságos parancsolása nélkül nem fog adni s nem is acceptálván ezen nemes vármegye tisztei uramiék assignatióját is, sőt (saluo omni respectu) seponálván s mindannyiszor decretálván.

Ezután harmadszor: Kiváltképen szükséges, hogy ezen városnak mindenfelől való határaitra szorgalmas vigyázással légyen és szüntelen azokat kerülvén, ha valamely rövidséget a szomszédságok által a városnak okoztatni tapasztal, legottan az nemes magistrátusnak hív relatiot fog tenni, hogy annyival hamarább az olyatén bal igyekezetet mellőzhesse ezen magistrátus. Amennyi lehet, maga kerülüen azokat, ha pedig valahová exeurálván, magától nem lehetne, említett fő- és utcahadnagyok azont cselekedni tartoznak; az külsők pedig külső városnak környületére vigyázzván.

Olyankor pedig 4-to: Ha valamely idegeny marhákat akármely szín alatt ezen város földjén legeltetésben talál, személy válogatás nélkül behajtassa az csőszökkel és illendő büntetés alá vesse azokat, az hajtatóknak valamit abból deputálván minden marháért, többit maga fáradságainak jutalmára reserválhatja.

Mégis 5-to:j Az határokon belül is hasonló szorgalmatossággal fog vigyázni és vigyáztatni: senkinek a közönséges mezőből vagy földből szántás által vagy akármely más móddal elidegeníteni meg nem engedvén, ha kik pedig olyanok találkoznának, érdemes büntetéssel illetheti, azt is maga hasznára fordítván.

Továbbá 6-to: Minthogy az utaknak eonservatiója nagyon mind parancsoltatik, mind pedig az közönséges jóra nézve igen szükséges: szorgalmatos gondja lészen azért ezen városnak határában lévő utakat gyakran megtekinteni és ha fogyatkozásokat tapasztal, ha azok nem sok munkával megjobbítottathatnak, maga szerént is az város koesijával és lovaival annak idejében mindjárt reparáltassa, az amely is száraz idővel alkalmasabban meglehet. Ha pedig nagyobb munkát és költséget kívánnának, akkor azoknak mibenvoltát a nemes magistrátusnak referálván onnét való dispositiót fog várni.

Ezenkívül 7-mo: Mindenféle száraz és folyó jószágokhoz való mértékekre, tudniillik köblökre, iccékre, réfekre, fontokra és akármi névvel nevezendők legyenek, oly szor-

gos vigyázással leszen, hogy azokat minden sátoros innépek közelítésével maga mellé veendő fő- vagy utcahadnagyoknak és fertálmestereknek, úgy vásárbíráknak jelenlétében házankint és boltonkint megvizsgálván, az hol csalárdságot vagyis hamis mértéket fog tapasztalni, az olyatén mérték (akármiféle legyen az), minden személyválogatás és tekintet nélkül az olyatén emberektől, akár nemes, akár nemtelen légyen, elvétessék és azonkívül: „hogy az mértékje az városnak a nemes vármegye pöesétjével erősítettett original mértékjéhez megigazíttatik, mindannyiszor 12 forint büntetésre méltó leszen”.

S ugyanazért 8-no: Az városnak fennemlített mindenféle originál mértékjei ezen tiszt direktioja, távollétiben pedig fönnemlített hadnagyok keze alatt lévén, ha kiknek mikor igaz mértékre, akár melyik félére szüksége leend, eleiben hozatván az olyatén gyanús mértéket, azt az originálhoz mindenek előtt igazíttatni, s azután összeméretvén és egyenlőnek találván, az város bélyegjénél megjegyezni és úgy kinek-kinek kiadni tartozni fog, úgy mindazonáltal, hogy minden bélyegzéstől fog az olyatén gazda vagy gazdaasszony fog fizetni az következő mód szerint: tudniillik: melyeknek hasonfelét ezen tisztviselő, másik felét pedig fő- és utcahadnagyok veszik és magoknak tartják további kérdés és villongás nélkül, belsőváros részéről az belsőké, külsőváros részéről pedig a külsőké lévén az olyatén aceidens.

Többyire 9-no: Valamint, hogy a föld- és fővényhozáshoz ezen határban külsőknek vagy akárkinek is kívántató cédulákat osztogatni egyedül ezen tisztviselő fogja, úgy szorgalmasan vigyázni is kötelezetik arra, hogy az olyatén föld- vagy fővényhordás káros helyen ne assignáltassék, hanem inkább minden módon akadályoztassék, minek előtte nagyobb kára származnék abból mint haszonvétele azonosnak. Az olyatin kocsi vagy szekér földért vagy fővényért cédulapénz leszen eképpen.

Nem különben 10-mo: Kínáltképpen való gondja leszen ezen tisztviselőnek a városnak capituláris transzaktiójában nevezett processióknak alkalmatosságával szokás szerint való szükséges zöldágakról és fűről gondoskodni, s annak idején azokat meghordatni és beszerezni az öreg, azaz Cathédrale és együtt Parochiale templomhoz.

Úgyszintén 11-mo: Országos vásároknak, rrelijek ezen városokra nézendők, alkalmatosságával az sátorok és áruló helyek igazítása és kimutatása és elrendelése is ezen tisztséghez tartozandó lévén, azt is minden jó mód' dal személyválogatás nélkül istenesen fogja elrendelni és kimutatni.

Ezenfelül 12-mo: Midőn valamely justificalandó sze-

mély az büntetőhelyre fog kikísértetni, mind ahhoz kívánatos kísérő, városi fegyverhez alkalmas embereket elrendelni, s kíséréshez velük együtt mint előjáró kimenni, mint pedig azon büntető helyre olyan személyt kiviuó koesibeli alkalmatosságot subordinálni kötelességében lészen, s ugyanott egyéb kívánatos helyes és illendő dispositiók is ezen tisztviselőnek incumbálván.

Sőt 13-mo: Mindennemű tűz ellen való eszközöknek való gondviselése és azoknak mind beszerzése, mind igazítása, foglyos helyeknek gyakori tekintése, fogyatkozásának helyrehozata, úgy s nem különben foglyos személyeknek alkatmatosabb őrizetéhez szükséges bilincseknek, nagyobb és kisebb vasaknak és békóknak hírével és tudatával kötelességéhez képest bízáttatik.

Végezetül 14-mo: Minden jövevény és gyámság alá való jövő és járó, lappangó és passus nélkül tekergő koldus, zarándok és egyéb utazó, s imitt-amott időtöltő semmirekellő embereket megvizsgálni, examinálni, kitiltani és innét elidegeníteni; ha kikhez pedig oly gyanúság férhetne, melyért megfogattatásra is méltónak ítélné, az olyakat meg is ragadtatni és légottan a nemes magistrátust azokról voltaképen tudósítani köteleztetik, további dispotiójától annak várván.

Egyszóval 15 mo: Mind külső, mind belső dolgában az nemes városnak oly vigyázó szemekkel és gondviseléssel fog lenni és oly szorgalmatossággal htvataljában eljárni, hogy ezeken kioül is minden igyekezetivel az közönséges jónak előmozdítását munkálván, nemcsak ezen városnak mindenekben secundálni, de káros dolgait is mindenttal és móddal táuoztatni fogja. Actum Janrini in Domo Sanatorie die 26. a Április Anno 1744.*)

A megválasztott kapitány a következő esküt tette fenti instrukcióra:

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szentlélek, teljes Szent Háromság, egy bizonyos Isten, boldogságos, szeplőtlen Szűz Mária és Istennek minden Szentéire, hogy az mely kapitányi hivatal mostani alkalmatossággal ezen nemes szabad s királyi Győr város részéről fölvállaltam, azon hivatalomban legelsőben is ezen királyi szabad városnak és annak bírójának úgy az egész nemes Tanácsnak hiu és engedelmes leszek; s ezen tisztemben minden igazsággal és szorgalmatossággal eljárók és élőmben adandó Instrukciómhoz magamat fogom mindenekben alkalmaztatni; nem tekintvén atyafiúságot, szomszédágot, felel-

*) Ezen szabályrendelet érvényét az 1850-es években vesztelte el, amikor is újabb rendeletek, törvények intézkedtek a rendőrkapitány hatásköréről.

met, adományt, szeretetet és gyűlöletet. Nevezet szerint ezen szabad királyi városnak egész határait oly szorgalmas gondot viselek, valami tölem kitelhető léssen és ha valamely rövidséget tapasztalok, az hatalmasokat behajtom, többi kártévket megakadályozom mind magam azért, mind az nemes Tanácsnak igazán bejelentem. Egyszóval ezen nemes városnak mindenekben kárát távoztatván, hasznát keresni igyekszem. Isten engem úgy segítjen és Istennek minden szentéi.

A város kapitánya mindig egyik tanácsosából telt ki, illetve mint kapitány tagja volt a tanácsnak. Kívüle volt még egy belvárosi főhadnagy, egy újvárosi főhadnagy, egy ugyanitteni alhadnagy, egy majoroki (jelenleg Nádorváros) hadnagy s egy szabadhegyi hadnagy. E négy városrésznél volt még egy-egy úgynevezett fertálymestere (negyedmestere), kiegészítették a rendőrséget a satrapák, vagy hajdúk, belőlük fejlődött a jelenlegi rendőrség. Számuk 1742-ben mindössze csak kettő volt, 1762-ben azonban a város fejlődéséhez képest már 14-re szaporodott, 1790-ben pedig 25-re s itt már éjjeli örökre és tűzőrökre, valamint mezőörökre is találunk. Ez az állapot kevésváltozattal 1850-ig, a „Bach” korszakig tart s annak végével, a kőfegyverés után már a mai szervezet s annak fejlődése következik.

Kétségen kívül nagyot nézne az 1742-ben hivatalban volt városi kapitány, ha a győri rendőrségen ma végig tudna tekinteni s látna a nagy rendőri apparátust, mely áll:

1. Főkapitányból.
2. Alkapitányból.
3. Két hadnagyból.
4. Két fogalmazóból.
5. Három írnokból.
6. Tizenegy napidíjasból.
7. Egy randőrbiztosból.
8. Két rendőrőrmesterből.
9. Három rendőrtizedesből.
10. Ötven rendőrből. Továbbá mező- és éjjeli örökből. Egész kis hadseregi

GYULA

1873-ban alakult át nagyközségből rendezett tanácsú várossá, amikor rendőrséget szervezett, a rendőrség létszámát egy rendőrkapitány, egy rendőrbiztos és 8 közrendőr képezte. 1907-ben pedig volt: egy főkapitány, egy alkapitány, egy rendőrbiztos, két orvos, egy mértékhitelítő, két írnok, három napidíjas, egy rendőrőrmester, egy tizedes, 24 gyalog- és két lovasrendőr. (2510-1903. és 3372-1907. sz.)

GYULAFEHÉRVÁR

r. t. városban az 1861. előtti időkben a városi tanács tagjai közül volt egy-egy tanácsi tag a rendőri ügyek vezetésével megbízva és a szükséghez képest kezelő és pendőri személyzettel ellátva. A legrégebb időre visszamenőleg nem sikerült adatokat gyűjtenünk.

Gyulafehérvár városnak 1876-ig önálló törvényhatósági joga megszűnván, az 1877-ben készített városi szervezet szerint az 1884. évig a rendőrségnél egy rendőr* kapitány, egy rendőrbiztos, egy írnok és öt rendőrszolga volt alkalmazva. 1884-ben az írnoki állás töröltetvén, két rendőrbiztosi állás szerveztetett s a rendőrök száma nyolcra emeltetett.

Az 1886. évi XXII. t.-e. alapján a rendőrség vezetésére rendőrkapitány neveztetett ki és a városi szervezet alapján pedig két rendőrbiztos választatott élethossziglan, akik az irodai kezelési teendőket, valamint éjjeli szolgálatot is teljesítettek. 1903-ban törölték a 14 személyből álló éjjeli őrséget s az eddigi 7 rendőri személyzet 20-ra emeltetett. Ezek közül egy rendőr a városhoz csatolt Maros-Portus községben, a város Vili. negyedében teljesít szolgálatot s így a városban magában az összes rendőri teendőket és éjjeli őrszolgálatot 18 rendőr teljesíti. Maros-Portus és a várnegyedben a rendre egy tiszteletbeli rendőrbiztos ügyel fel s az előforduló eseteket Írásban a rendőrkapitánynak bejelenti, önálló hatáskörük nincsen; az oda tartozó kézbesítés a rendőr útján történik.

A fennálló városi szervezet szerint az összes hivatalnokok a polgármester alatt állanak, aki a rendőröket a rendőrkapitány meghallgatása mellett nevezi ki.

Külön fegyelmi szabály nincs s e tekintetben a fennálló törvények és rendeletek mérvadóak.

Amíg a város törvényhatósági joggal volt felruházva, a rendőrségnél egy rendőrfőkapitány, egy rendőrbiztos, egy írnok, egy szállásmester, ki egyszersmind előfogati, katonabeszámolásai és nyilvántartási biztos is volt, egy hivatszolda és 5 rendőr volt alkalmazva.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY

r. t. városban a rendőri ügyet a városi tanács kebelében a főjegyző és tiszti ügyész, egy csendbiztos, 12 csendkatona és lovas mezőőrök segédletével végezték. Volt

a városnak külön mezőbírói hivatala, mely a mezőőri ki'hágások fölött első fokban ítélkezett és a mezőőrök feletti felügyeletet gyakorolta.

Az 1849. év után a hajdúkerület eltöröltetvén, a város szolgabírói igazgatás alá rendeltetett. Ezen igazgatás idejében is volt a városnak rendőr- és csendbiztosa, de szervezési szabályrendelete nem volt mindaddig, míg az alkotmányos kormányzás életbe nem lépett. Ekkor a hajdúkerület ismét helyreállván, szabályrendelet alkottatott és pedig 1872-ben.

A város főnökei, úgymint a polgármester, rendőrkapitány, szemben a hajdúkerületi fő- és alkapitánnyal, hadnagyi címmel bírtak és az 1872. évi választáskor a város feje polgármesteri, a rendőrhadnagy pedig rendőrkapitányi címmel ruháztatott föl.

1903-ban a következő rendőrszemélyzet volt Hajdúböszörményben: 1 rendőrkapitány, két alkapitány, egy iktató-kiadó, két írnok, három napidíjas, egy csendbiztos, nyolc egyenruházott rendőr, két lovas kézbesítő, egy börtönőr, hat tizedbeli csendkatona. Azonkívül 14 lovas mezőőr vigyáz a nagy kiterjedésű határra. A mezőőröknek saját lovuk van. A rendőrkapitány egyszersmind iparhatósági megbízott s lajstromvezető, az ipartestületnek előadója és elnöke a békéltető bizottságnak stb.

HAJDÚNÁNÁS

r. t. városunkban – úgy írja Csiha rendőrkapitány – az igazságszolgáltatás és a közigazgatás ősidőktől fogva össze volt kapcsolva és a városi tanácsra ruházva addig, míg 1872. *) évben a kir. bíróságok fölállítottak.

A tanács élén nem polgármester, hanem annak az állásnak megfelelő hatáskörrel „főhadnagy” állott, aki egy személyben a városi törvényszék elnökét és a közigazgatás főnökét képviselte; utóbbi minőségben az összes beirendészeti, valamint a mezőrendőri teendőket ellátta. Ebből a főhadnagyból és az alárendelt csendbiztosból, valamint egy börtönőr és 6 városi hajdúból állott a rendőri személyzet ezekben az időkben.

Életbe lépven az 1871. évi XVIII, t-e., ennek következtében a városi tanács új szervezetet nyert.**) Ehhez képest a rendőrség is rendszeresítettet A főhadnagy hatásköre alól az összes rendészeti teendők kivétettek s azok

*) 17/1872. közgyűlési szám a levéltárban.

**) 147/1872. közgyűlési szám a levéltárban.

az „alhadnagy” címmel 6 előre megválasztott rendőr-főtisztviselő (mai rendőrkapitány) hatáskörébe utaltattak.

A főhadnagy és alhadnagy régi elnevezések s a hajdúk történetében lelik magyarázatukat; tehát történelmi múlttal bírnak még abból az időből, mikor nagy fejedelmünk Bocskay István a haza és a vallás ügyének sok szolgálatot tett „hajdúkat” a XVII. század legelején a mai hat hajdúvárosban kerületi beosztással letelepített és szabadalmakkal, kiváltságokkal ellátott, A kerület élén 1877-ig, amikor tudniillik a kerület megszűnt és az akkor alakult Hajdúvármegyébe olvadt be, egy „főkapitány” állott, míg a városok mindegyikének egy-egy főhadnagy volt a vezetője,*) amely körülmény, az akkori harcias idők fogalmán, midőn a lakosságnak a haza és a vallás érdekét sokszor fegyverrel is kellett szolgálnia, némi katonai szervezet jellegével bírt.

Az „alhadnagy” (rendőrkapitány) állás tehát az 1872. év május 11.-én tartott városi közgyűlés által szerveztetett,**) fizetése 400 frt.-ban állapított meg. Hivatali hatásköréhez tartoztak az állami és helyi rendőri ügyek mindenféle ágazataiban; a mezei rendőrséget is ő gyakorolta; a városi közgyűlés és a tanács rendőri természetű határozatait is ő hajtotta végre.

Az „alhadnagy” (mai rendőrkapitány) és „alrendőr” (mai rendőrkapitány) 1878-ban vették föl új címüket.

Időközben a mezőrendőri teendők elvették a rendőrségtől, mivel azokat az 1894. évi XII. t.-e. a polgármesteri hivatalhoz utalta.

Ezt megelőzőleg azonban az iparügyekbeni eljárás, illetve az előadói tisztség a városi főjegyző kezelése alá a rendőrkapitányhoz utaltatott.

Az előre haladott fejlődés és polgárisodás mai korszakában az 1872. évi szervezet ma is azon színvonalon álló, sőt inkább visszacsést mutató rendőri létszám, – a 32 év alatt változott viszonyok közepette – feladatának csak kis mértékben felelhet meg. Mindezek ellenére városunk közönsége hallani sem akar a rendőri létszám felemeléséről és fizetésjavításáról; amely vonakodás – ha tekintetbe vesszük az alább felsorolt adatokat – indokolt is. Mert a város jövedelmét a koronként életbelépett törvényekből kifolyó költséges intézkedések annyira felemésztik, hogy immár 50% póttadóval kell fedezni a közszükségleteit annak a városnak, mint erkölcsi testületnek, amely a múltban a fenntartási költségeit nagyterjedelmű földbirtokai, tenyészállatai és regáliájának jövedelmeiből fennakadás

*) 122/1876. közgyűlési szám a levéltárban.

***) 173/1872. közgyűlési szám a levéltárban.

nélkül szokta teljesíteni. Másfelől: azok a rendőri természetű ügyek, melyeknek ellátását egyes törvények a vidéki rendőrségek vállaira taszítják – nagyobbára állami érdeket szolgáló, államrendészeti feladatokból állanak s mint ilyenek jogtalanul ruháztatnak a városok által fenntartott rendőrségekre.

HÁTSZEG

r. t. város, régi határőrvidéki város, 1873. évig törvényhatósági joggal felruházott város volt, a rendőri szolgálatot a határőri katonák teljesítették. 1873-tól 1889. évig a város rendőrsége egy-egy szál legényből és a rendőrkapitányból állott. Mindent rövid utón intéztek el, amit onnan tudok – írja a rendőrkapitány – mert amikor a hivatalt elődömtől 1889-ben átvettem, még irattár sem volt. Nagy küzdelem árán 1903-ban 6 teljesen kiképzett és a budapesti államrendőrség mintájára egyenruházott rendőrt sikerült a rendészet szolgálatába állítani. A rendőrkapitányt egy jól kiképzett rendőrbiztos támogatja.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

thgi város 1867-től 1872-ig Csongrád vármegyéhez tartozván, a rendőrségi ügyeket a szolgabírói hivatal intézte. A nappali rendőri szolgálatot 10 lándzsás, az éjjeli szolgálatot pedig 10 kürtös éjjeli őr teljesítette.

1872-ben a város önálló törvényhatósági jogot nyert s ekkor állíttatott föl a rendőrség is.

Az 1872-ben 284. kgy. sz. alatt alkotott szervezési szabályrendelet szerint a rendőrség végezte a rendészet körébe tartozó összes ügyeket. Létszáma rang és fizetés szerint a következő volt: Egy főkapitány 1000 frt fizetéssel, egy alkapitány 700 frt fizetéssel, két írnok egyenként 450 frt, 12 rendőr egyenként 200 frt fizetés és természetbeni ruházattal.

1874-ben 124. kgy. sz. alatt alkotott szervezési szabályrendelet haladást mutat, amennyiben még egy alkapitány, 1 csendbiztos, 1 fogalmazó, 1 őrvezető, 8 csendőr, 27 felelős éjjeli őr, 1 tizedes és még 2 rendőr alkalmaztatott.

1880-ban a létszám apadt, amennyiben a 194. kgy. sz. alatt alkotott szervezési szabályrendelet értelmében az éjjeli őrök száma négygyel leszállíttatott.

1882-ben 403. szám alatt elhatározta a közgyűlés, hogy a létszám egy kerületi rendőrbiztossal, egy rendőrőrmesterrel, 12 lovasrendőrrel és 26 rendőrrel szaporíttassék, ami nyomban meg is történt.

Aztán történtek még változások 1886., 1887., 1892. és 1901-ben, amikor Hódmezővásárhely rendőrségi létszáma ez volt: Egy rendőrkapitány, egy első és egy másod alkapitány, 2 rendőrbiztos, 3 fogalmazó, 2 segédfogalmazó, 1 első oszt. írnok, 1 rendőrhadnagy, 3 11. oszt. írnok, 1 rendőrőrmester, 2 rendőrszakaszvezető, 3 rendőrtizedes, 15 1-ső oszt. és 43 dik oszt. rendőr. Ezen állapot 1906-ban is meg volt.

IGLÓ

r. t. városban 1885-ig 1 rendőrfelügyelő és 2 közrendőr négezte a nappali szolgálatot; éjjel pedig egy őrmester felügyelete alatt 12 fizetett polgári éjjeli őr vigyázott a lakosság személy- és vagyónbiztossága felett.

Igló a Szepesség legnagyobb városa, mely rohamosan fejlődik modern irányban. Kedvező földrajzi fekvése, kedvező anyagi helyzete és a lakosság intelligens kvalitása biztosítja Igló város jövőjét. A város vezéreberei a kedvező feltételeket ügyesen felhasználna, lépést tudnak tartani a haladó kor igényeivel. Természetesen a rendőrség is nagyot haladt 1885. év óta s különösen 1898-óta, amikor Matolcsi János rendőrkapitány került a rendőrség élére. Jelenleg 1 rendőrkapitány, 1 rendőrtiszt, 2 írnok, 3 altiszt és 16 rendőr látja el a rendészet teendőit.

JOLLSVA

r. t. város 1873-ban lett rendezett tanácsú város s 1891-ig csak 2 rendőri állás volt rendszeresítve. 1896-ban a harmadik és 1899-ben a 4-ik rendőri állás rendszeresített. Éjjelenként 1 rendőr teljesít ellenőrző szolgálatot, amennyiben a 4 éjjeli és 4 tűzört ellenőrzi, nemkülönb a toronyórt is. 2 rendőr tart nappali szolgálatot s közben teljesítik a kézbesítési teendőket is. A jegyzőkönyvi teendőket esetről-esetre a városi írnok teljesíti.

KAPOSVÁR

r. t. város mezővárosból 1873-ban alakult át rendezett tanácsú várossá, amikor személyzete egy rendőrkapitányból, 1 rendőrbiztosból és 10 rendőrből állott. Az idők folyamán a rendőrkapitányi hivatal személyzete és az őrszemélyzet fokozatosan fejlesztetett, úgy hogy 1903-ban 1 rendőrkapitány, 1 helyettes rendőrkapitány, 1 rendőrírnok, 2 rendőrbiztos, 1 rendőrőrmester, 1 szakaszvezető, 1 tizedes és 21 közrendőr képezte a kaposvári rendőrség létszámát.

KECSKEMÉT

thgi városnak*) a köz- és magánbiztonság fenntartását célzó rendőri szervezete, melyet önmaga tartott fenn, régtől fogva meg volt.

A városi főbíró és 1787-ig esküdteknek, azután tanács-tagoknak nevezett városi előjárásának rendőrhatalmánya annyiban korlátolt volt, hogy a bűnvádi vagy tiszti közkereset alá tartozó cselekményeket a tanács bizonyos befolyásával az úriszék és tiszti ügyészség, illetve az 1834-ben végrehajtott örökváltság után a megyei hatóság üldözte.

A város nagy kiterjedésű külterülete (15 négyszög mértföld) miatt a megyei csendbiztosok és pandúrok, az alföldön, mely időről-időre a lakosságot nagy kiterjedésű területeken folytonosan rettegésben tartó betyárvilágnak volt szülőföldje, a jogbiztonság fenntartására, ismételten elégtelennek bizonyultak. Azért a pusztai lakosság védelmére 1806-ban egy csendbiztos alá helyezve 6 pusztázó lovashadnagy állíttatott föl. 1848 után kezdetben az elhappódzott rablások miatt, a pusztákra kivezényelt vadász katonaság, mellyel a statárium kihirdetése is együtt járt, majd az abszolút korszakban ezt felváltó csendőrség a pusztázó hadnagykot háttérbe szorította, de már 1858-ban a városi csendbiztost 8 pusztázó hadnaggal ismét életbe léptetve találjuk.

1864-ben a csendőrség megszűnt, 1866-ig csupán Monostor pusztán maradt fenn; azóta a város külterületén a bizton-sági szolgálatot a lovasrendőrség teljesíti s annak a gyalogrendőrség ott csak kisegítőleg áll támogatására. Létszámuk 1872-ben 10-re, 1878-ban 16-ra, 1897-ben 24-re emelkedett. Ezen állományból 10 küldönccszolgálatot telje-

*) Magyarország rendőrsége az államosítás előtt.

sít; a külterületen az összes kézbesítéseket – beleértve a bíróságiakat is – ellátja; összeírási berendelési szolgálatot végez; a 15 pusztai iskolához kihordja a postát; a végrehajtókat kíséri; kivételesen p. o. pusztai multságok, vásárok, vagy egyes kiküldetések alkalmával tulajdonképeni rendőri szolgálatot is teljesít. 14 lovasrendőr szorosan vett rendőri teendőkre alkalmaztatik, oly beosztással, hogy két kipróbált ember a távolfekvő Bugacz-Monostor pusztán egy évre állandóan kiküldött kirendeltség, mely szolgálatát a központ utasítása szerint látja el, 12 lovasrendőrből álló, rendszerint 4 őrzőben van; naponként kettő pihen, 6 pedig bűnügyi nyomozásra s egyéb teendők teljesítésére naponként rendelkezésre áll.

1890-ben a pusztai csendbiztos lovasbiztos nevet nyert és mellé egy második lovasbiztosi állás lett rendszerezítve.

A rendőrhatalóság teendőit a rendőrkapitányi hivatal látja el, melynek a rendőrség csak közege. A rendőrkapitány hatáskörébe azon időtől fogva, midőn Kecskemét kiváltságos mezőváros jelentőségére emelkedett, inkább csak rendőri természetű teendők tartoznak, de hatásköre főleg a törvényhatósági jelleg megszerzése óta folytonosan tágult és lassanként a rendőri bíraskodásra, az összes települési és illetőségi, ipari, szegényügyi és kórházi, községi, bíraskodási, katonai és számos oly administratio teendő teljesítésére kiterjesztetett, melyet községekben az előjáróság vagy felettes járási tisztviselő lát el.

A rendőrkapitány hatáskörében ezen név alatt 1872-ig egy tisztviselő működött, mely évben rendőrkapitány főkapitány címet nyert s mellé kiegészítőként egy alkapitány adatott. Az alkapitányok száma 1878-ban 2-re, 1885-ben 3-ra, 1892-beu 4-re szaporított és szemben a főkapitánnyal, ezek egyszerűen rendőrkapitányoknak nevezetnek.

Hajdan a város belterületének biztonsága fölött a város közönsége őrködött. Nagy gondot fordítva az éjjeli őrség szervezésére, melynek közegei aztán éjjel és nappal úgyszólván az összes rendőri föladatak ellátására használtattak.

A város tizedekre volt fölosztva. A tizenkilencedik század elején 8 tized volt. Azóta még három tized alakult. Már a XVIII. században minden tizedben egy fizetéses tizedes volt alkalmazva, kihez később egy második járult. Ezek valóságos közbiztonsági közegek voltak. Szemmel-tartották tizedükben a lakosságot és annak a hatóságot érdeklő minden viszonyát. Az idegeneket bejelentették kóbor és gyanús személyeket bekísértek. A korcsmák, tűzrendőri és köztisztasági, közegészségügyi meghagyások megtartása fölött őrködtek. A büntetéseket, hatósági intézkedések meg-

szegőit följelentették. Éjjel az őrjáratral együtt működtek; az egyik tizedes éjfél előtt, a másik éjfél után járt tizedében mint éjjeli őr.

Ezenkívül volt minden tizedben egy fizetéses bakter, a várostól kapott ruházattal és már 1796-ban minden bakter mellé egy lándzsás is volt adva. A bakter és lándzsás az éjjeli őrjáratban együtt vett részt és pedig a létszám felelésében éjfél előtt, felelésében éjfél után. De volt napali teendőjük is, p. o.: a rabokat munkára kísérték, az utcai rendre felügyeltek, a koldusokat bekísérték. Ezekhez járult a városi lakosságból házanként felváltva kirendelt éjjeli őrség. Már a XVIII. század végén minden tized 6 alkalmas strázsát tartozott kiállítani, kik az őrjáratot a tizedessel végezték. Ezen házi őrség 1861-ig főnnállóit. Mivel teljesen nem felelt meg és a polgárság terhesnek is találta, 1861-ben fejenként 100 firt évi fizetéssel tizedenként 6, összesen 66 éjjeli őr állás rendszeresítették.

Az éjjeli őrség, bakterek, lándzsások felett az érdeemes gazdák közül választott tizedinspektorok (tizedbiztosok) gyakorolták a közvetlen felügyeletet. Hogy feladatuknak jobban megfeleljenek, melléjük később albiztosok is adtak. Másrésről már 1825-ben az éjjeli őrség az őrmester alá rendeltetett, ki mellé 1842-ben egy második őrmester rendszeresítették. Naponként este az őrmesternél az összes tizedesek, bakterek és lándzsások jelentkeztek s előző éjjeli tapasztalataikról jelentést tettek és az őrmestertől az előljároság és kapitányi hivatal utasításait átvették.

Az őrmesterek nemcsak az éjjeli őrség felügyelői, hanem a megfigyelő, megelőző és végrehajtó rendőrség főközegei voltak. A piaci és vásári rend fenntartása, a mértékek, elárusítók és a tűzrendőri intézkedésekre való felügyelet hatáskörükbe tartozott és a rendőri működést részint végezték, részint vezették, a hivatal meghagyását és utasításait végrehajtvá.

Az őrmesterek közvetlen alá voltak rendelve a rendőrszolgák (drabantok), kik a városházánál a fogházőrséget rendszeresen ellátták, azonkívül rendőri ügyekben kiküldetéseket, megbízásokat teljesítettek. Kötelességeik már 1788-ban tanácsi határozattal voltak megállapítva. Számuk 1849-ben 9, 1861-ben 16 volt, ugyanekkor javasoltatott A létszámnak 30-ra való fölemelése, de mellőztetett és a létszám-emelés helyett inkább 66 fizetéses éjjeli őr állítatott. 1872-ben, midőn a fizetéses éjjeli őrök már megszűntek, a rendőrszolgák létszáma 44-re emeltetett föl.

A szolgálat vezetésében az őrmesterek 1 őrtizedes és egy őrvezető segédkezett, ki mint felebbvaló a darabontok közé tartozott.

Az őrmesterek 1872-ben városi biztosokká alakultak

át, 1891 óta pedig hivatalosan a korábban is használt gyalog rendőrbiztos nevet nyerték.

A bakterek és lándzsások, a rendőrszolgák létszámának fölemelésével kapcsolatosan elenyésztek. A tizedesek, mint külön intézmény 1855-ben szűnt meg. A 22 tizedes 1 városi dobossal a rendőrszolgák közé vétetett föl, azért találkozzunk 1855 óta 67 rendőrszolgával. 1891-ben azok a rendőr nevet nyerték; s a fizetések némi javítása szempontjából 20 az első, 20 a második és 26 a harmadik rang- és díjosztályba osztatott be; a külön őrzető megszűnt és az őrtizedesi állással rendőrtizedesi állássá alakíttatván át, a rendőrtizedesek száma 5-re emeltetett.

Ezen szervezet kebelében 6 öreg rendőr városházi és fogházi őrségre, 5 a rendőrkapitányi hivatalnál hivatal-szolgai működésre, 9 pedig a tizedben küldönctszolgálatra osztatott be, hogy a városi hatóság összes hivatalai és osztályainak – beleértve a kapitányi hivatalt is – a belterületi lakossággal való érintkezését közvetítse oly ügyekben, melyek végzékébesítést, vagy szorosán vett rendőri feladatot nem képeznek. Ezek tehát a régi tizedesi intézmény keretében működnek, éjjel azonban fölváltva a városi székházban teljesítenek szolgai körben őrséget, a többi városi hivatal-szolgával együtt. A rendőrség többi része, a rendőrtizedesek és rendőrbiztosoknak alárendelve, a tulajdonképeni rendőri szolgálatot látja el.

Az 1897. évi szervezet szerint volt 4 rendőrtizedes és 77 rendőr.

Az őrségi állománynak a rendőri szolgálat összes feladatára kiterjedő állandó szervezete és napi szolgálati beosztása van.

Állandóan 3 őrszobai és egy központi állományba van beosztva. Az őrszobák közül egy a rendőrkapitányi hivattal a központban (városi székház) van elhelyezve a központi állománnyal együtt. Az I-ső és II-ik őrszoba kirendeltség a város két különböző helyén levő épületben van elhelyezve s a központtal városi távbeszélővel összekötve.

Az őrszoba mindegyike egy rendőrtizedes parancsnoksága alatt 4 őrszemből áll. A központi állományba 3 őrszem van beosztva.

Minden őrszobának saját területe van; a város egész területe tehát 3 őrszobai területre van elkülönítve. Az őrszobai terület ismét 4 őrszem területet képez. Az őrszem területből az őrszemhez tartozó négy rendőr mindegyike bizonyos számú házat kapott, melyről lakásnyilvántartást vezet és arra vonatkozólag a megfigyelő rendőr teendőit állandóan teljesíti.

Az őrszobák látják el saját területükön napi felváltott szolgálati kirendelés mellett az utcai őrszem, éjjeli és nappali őrzárati, vasúti, kézbesítői és az őrszobában az ügyeleti és készenléti szolgálatot.

KISMARTON

r. t. város levéltárában adatok a rendőrségre nézve 1648. évtől vannak, mely ében a város III. Ferdinánd király által 6000 forintért és 3000 akó borért a szab. kir. városok sorába emeltetett. Ekkor választott a város tisztviselőket és köztük kapitányt. Ezen időtől fogva a kapitányok névsora is össze van állítva. A jelen korig volt 37 kapitány. Ezek a polgárság köréből, akik többnyire kereskedők és iparosok voltak, választottak.

A régebbi időkben a város folyton ellenség által zaklattatott, így 1605. évben Bocskai emberei a várost fölégették. 1683-ban a török pusztította a várost. 1706-ban a kurucok zsarolták a lakosokat. 1709-ben császári hadsereg szállta meg a várost, 1809-ben a francia hadsereg járt itt. úgy, hogy azokban a nyugtalan időkben a kapitányoknak igen nehéz volt a helyzetük, akik polgári őrséggel rendelkeztek. Természetesen e nagy ellenséggel szemben, habár a város kőfallal volt körülvéve, ellenállást nem fejthettek ki csekély számuknál fogva s kénytelenek voltak a város kapvit az ellenség előtt megnyitni.

1848-49-ben a szabadságharc idejére nemzetőrség szervezetett, mely a kapitány vezetése alatt állott, mely ugyan német nyelvű volt, de azért derék magyar hazafiakból állott. 1850-ben a város kapvi és a várfal leromboltatott és ezen időtől fogva a városi kapitány három-négy rendőrrel, akiket gárdistáknak és Quardik-nak neveztek és ma is úgy nevezi őket a nép, tartotta fenn a rendet.

A 37 kapitány között legtovább Gonneth Ferenc nevű kapitány szolgált, aki 1728–1758-ig, tehát 30 esztendeig örködött a város személy- és vagyonbiztonsága fölött. Nevezett kapitány különben derék bábosmester volt. Az utolsó „polgári” városkapitány Fügi Béla pékmester volt 1876-ban. Ezek a városkapitányok csekély 100-150 frt évi fizetést kaptak és hivataluk mellett mesterségüket is folytatták. Többnyire szóval, rövid utón intézték el az ügyeket: törvényt, rendeletet nem igen ismertek. Józan eszük és belátásuk szerint intézkedtek.

1878-ban választott az ország közönsége először rendszeres fizetéssel, arra képzett városi kapitányt. 1903-ban a kismartoni rendőrség létszáma így alakult: rendőrkapitány, rendőralkapitány, rendőrírnok, rendőrőrmester és három közrendőr.

KISÚJSZÁLLÁS

r. t. város rendőrsége életében 1891. évben találkozunk oly mozzanattal, mely fejlődését lényegesen [előmozdította]. Ugyanis a mondott év november 28-án alispáni hivatalvizsgálat alkalmával fölvelt jegyzőkönyv tanúsága szerint Kisújszálláson rendőrség tulajdonképen még nem volt, hanem úgynevezett bakterek, kik egyenruhát viseltek ugyan, de fegyverzetel ellátva nem voltak, örködték a személy-és vagyonsbiztonság felett. Ez időben egy rendőrkapitány, egy alkapitány, egy fogalmazó, egy mezei rendőr és nyole bakter alkalmaztatott rendőri szolgálatra.

A vizsgálati jkönyv alapján hozott 23486/1891. számú leiratában Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye alispánja kötetességévé teszi a városnak állandó rendőrség szervezését. A városi tanács december hó 16.-án tartott ülésében a leirattal foglalkozva elhatározta, hogy a bakterek helyett a kor kívánalmainak megfelelő állandó rendőrséget szervez. E határozat alapján a rendőrség 1892-ben tényleg létre is jött.

Az ekként szervezett rendőrség állott: egy rendőrfőkapitányból, két alkapitányból, kiknek egyike a bel-, másika a külhatáron alkalmazásban levő rendőrlegénység vezénylezésére volt hivatva. A rendőrlegénység a belterületen hét gyalog-, a külterületen hat lovasrendőrből állott. A város szabályrendeletben megállapította, hogy a rendőrfőkapitány a budapesti államrendőrség kerületi kapitányával, az alkapitány az államrendőrségi segédfogalmazóval és a rendőrbiztos az államrendőrségi írnökök jellegével bírnak s hogy egyenruházatuk a budapesti m. kir. államrendőrség egyenruházati mintájára készítendő, ezen megkülönböztetéssel, hogy Kisújszállás r. t. város rendőrtisztviselői diszkalapjukon is a város kihímezett címerét és az alatt R T. betűket viseljenek.

A rendőrkapitányság egyenruhája szintén a budapesti államrendőrség mintájára készült, azon különbséggel, hogy a legénység kalapjukon és sapkájukon a város érclemezbé vésett címerét és az alatt „rendőr” felírást viselnek.

A legénység egyenruháját a város szerzi be; a rend-

örtisztviselők egyenruháját saját költségükön kötelesek beszerezni, ami azonban meg nem történt, mert a tisztviselők nem voltak hajlandók sajátjukból beszerezni.

A kisújszállási rendőrség 1904-ben következő létszámot tüntetett föl: 1 rendőrfőkapitányt, 1 rendőralkapitányt, 1 rendőrfogalmazót, 1 rendőrírnokot, 2 rendőrbiztost, 12 gyalog és 2 lovasrendőrt, 12 mezőört.

KÖRMÖCBÁNYA

r. t. város a fennmaradt jegyzőkönyvi adatok szerint a rendőrségi rendszert közvetlenül a mohácsi vész után következő években honosította meg, amikor a jogrendről csakis a falakkal körülvelt városokban lehetett szó s ahol ép azért az ország legelőkelőbb és leggazdagabb lakói kerestek menedéket.

A legfőbb hatóságot képviselő városi bírón kívül a közigazgatási szervezet élén 1537. évben kapitány (Hauptmann) állott.

A város negyedekre oszlott, minden negyed élére egy-egy negyedmestert (Ulertelmeister) választott a város közönsége, akinek alárendeltjei a tizedesek (Zehender) voltak.

A mai értelemben vett rendőri ügyeken kívül ezek hajtották be az adót, nyilvántartották a népesedést. Ezek teljesítették a lakosságból szervezett helyőrségnél a tiszti és altiszti szolgálatot, ezen szervezet a városnál mai napon is fennáll; hatásköre azonban a réginek csak paródiája.

A régi gyakorlat, hogy e tisztségek évenként a legérdemesebbeknek választás útján adományoztassanak – megszűnt. Az állásban lévő negyedmesterek és tizedesek – állásukban, melyért csak csekély tiszteletdíj jár – mindaddig maradnak, míg arról önként le nem mondanak, vagy meg nem hálnak; de jövőben e helyek többé be nem fognak tölteni.

A zsoldos várőrség (Trabanten) maradéka a békésebb idők beálltával megszűnván, az állandó rendőrség jellegét vette föl s ma a város területén 1 őrmester és 8 hajdú teljesít rendőri szolgálatot a rendőrkapitány vezetése mellett. A hajdúk a hivatalszolgai teendőket is végzik,

LEIBICZ

r. t. város rendőrsége 1895-ben szerveztetett, amikor a város közönsége 821 75/1895. sz. határozatával ekként intézkedett: A rendőrkapitány azon javaslata, mely szerint az éjjeliőr-rendszer töröltessék és korszerű rendőrség szerveztessék, elfogadtatik és elhatároztatik: tekintettel a város kiterjedtségére és lakosainak számára, 4 hajdú helyett 6 rendőri és 2 hivatalsszolgai állást rendszeresít. Továbbá javasoltatott, hogy: miután a rendőrség felállításával a házszámszerinti őrség megszűnik – szükséges, hogy minden háztulajdonos 2 és minden lakásbérlő 1 forintot fizessen megváltás címen a városi pénztárba. Ezen határozat alapján szervezett rendőrség ma is működik Leibiczon.

MAKÓ

r. t. város*) közbiztonsági szolgálatára vonatkozó adatok ezek: 1391769. sz. jku. A közbiztonsági szolgálatot bekvártélyozott katonák és megyei persecutorok végzik. Ezek fenntartásához a város pénzbeli, széna és abrak illetményel járult.

1/1791. jku. Három utcai kapitány választatik; évi illetmény személyenként 20 forint készpénz, 2 köből búza és egy pár csizma. Kötelességük éjszakánként a kóborlókra, gyanús házaknál a dorbézolókra, pipázókra és azokra, akik éjszakai 8 óra után az utcákon lámpás nélkül járkálnak, felügyelni, az ilyeneket a városházához behajtani, végre az utcákon járkálni.

1809. V-17, Viceispány elrendeli, hogy mivel úgy a katonaság, mint az Insurrectio a városból kitakarodott, a belső bátorság pedig fegyveres erőt kíván, azért olyan lakosokból, kikhez semmi gyanú nem férne, feljegyeztesenek.

20/1816. sz. gjku. A város cselédségét 4 hadnagy és 10 cseléd képezi. Hadnagyok, kik gazdák fiaiból vannak, egyenként 50-50 firt, cselédek 40-40 firt évi fizetést kapnak. Ezek teljesítik a város belterületén a közbiztonsági szolgálatot az esküdtek felügyelete mellett.

3, 4 és 11/1824. sz. jku. Mátéffy Pál táblabíró megkéretett a felvigyázó főkapitány hivatalának elvállalása iránt, ki azt elfogadta. Évi fizetése 200 forint volt. Szerveztetett

*) Levéltári adatok alapján.

4 lándzsás állás, kiknek fizetése egyenkint 50 fpt, 5 köből búza, 5 köből árpa, 2 pár csizma volt.

5/1824. jku. A külterületekre szállás felvigyázó esküitek vigyáznak,

8/1824. jku. A földes uraság megkerestetik, hogy a zsidók egy lándzsás állítására szoríttassanak.

1/1829. sz. jku. Az előjáróság fölír a vármegyéhez, hogy szüntessék be a 48–30 - 30 forintjával díjazott tizedest állás, úgy komiszáros és 4 lándzsás állása és elég lesz 3-4 bakter és egy főkapitány.

23/1836. sz. jku. Pusztabíró gyakorol felügyeletet a pásztorokra és külső biztonságra.

31/1847. sz. jku. Négy segéd üldöző csendőr fogadtatik fel 100–100 forint évi fizetéssel.

2416 1855. sz. jku. Szolgabíró fölhívja a várost, hogy a lovashadnagyok, kik nappal kézbesítő vagy egyéb szolgálatot teljesítenek, nem képesek az éjjeli szolgálatot is teljesíteni, egy csendbiztos és 6 legény felállítását sürgeti.

6301859. Földeák és Sajtény községek a városi csendlegények fizetésére pótlékot küldenek.

191863, 5 tanyai kapitányi állás szerveztetik 50–50 forint évi fizetéssel, kik a külső kézbesítéseket végzik és felügyelnek a közbiztonságra is.

4281872. Makó 1872-ben rendezett tanácsú város lett, amikor a rendőrség létszáma ez volt: egy rendőrkapitány 800 forint, egy rendőrbiztos évi 400 fpt fizetéssel, 2 lovaspandúr egyenként 320 fpt és 3 gyalogos pandúr egyenként 200 fpt fizetéssel.

1881-ben a 2 lovaspandúri állás beszüntetésével 14 éjjeli őri állás szerveztetett évi 200-200 fpt fizetés és ruházat javadalmazással a 3 gyalogrendőr mellé.

1888-ban az éjjeli őr elnevezés megszüntetésénél 20 rendőri állás szerveztetett évi 200 200 fpt fizetéssel és ruházattal.

1891-ben a rendőrök fizetése fejenként 240 fpt-ra emeltetett. Ugyanabban az évben alkaptányi állás szerveztetett évi 600 fpt fizetéssel.

1893. évben a rendőrfőkapitány fizetése 1200 fpt-ra emeltetett. 1902-ben másodkapitányi állás szerveztetett évi 2000 korona fizetéssel. 1904-ben a rendőrök fizetése 600–600 koronára emeltetett. 1906-ban a rendőrség létszáma ez volí: Egy rendőrfőkapitány, két rendőralkaptány, két rendőrfogalmazó, egy rendőrbiztos, egy rendőriktató, egy rendőrirnok, két rendőrdíjnok, egy rendőrmester, 19 gyalogrendőr, 6 lovasrendőr.

MÁRAMAROSSZIGET

r. t. városban 1858-ban szervezték a rendőrséget. Ezelőtt a csendbiztosi és pandúrintézmény állott fenn. Hatvány József 1861–1866. és a Binder József 1867. évben volt rendőrkapitányságának ideje alatt még mindig 6 csákányos teljesítette a rendészeti szolgálatot, kiket rézcsákányos bottal való felszerelésük miatt nevezett így a közönség. 1872-ben 6 rendőri állás szerveztetett, amikor a csákányok megszűntek. 1904-ben pedig 16 rendőre volt Máramarosszigetnek, ennek a fontos határszéli városnak.

MEDGYES

r. t. város rendőrsége a régi időkben egy városi kapitányból (Stadthann) állott, ki mellé 2 rendőr (Polizeibeamte) volt rendelve. Ezek a közegek nemcsak a város belterületén őrködtek a személy- és vagyonbiztonság fölött, hanem a mezőrendőri teendőket is ellátták és ezért a várostól lótartási átalányt kaptak s kötelesek voltak naponta egyszer a mezőt bejárni.

Az éjjeli őrködést pedig a szomszédságok által kinevezett és fizetett őrök teljesítették, melyért havi 3-4 frt fizetést kaptak.

Miután ezen állapot tovább fenntartható nem volt, a rendőrségi személyzetet szaporítani kellett s így 1867-ben a medgyesi rendőrség létszáma ez volt: egy rendőrigazgató (Polizeidirektor), egy városi kapitány (Stadthann) és három rendőr. Az éjjeli őrszolgálatot pedig továbbra is a szomszédsági őrök látták el, kiket a kapitányság ellenőrzött.

1886-ban a fenti személyzethez egy rendőrbiztost és egy rendőrt vettek fel. Az éjjeli szolgálatot azonban az önkéntes tűzoltóegylet vette át. A tűzoltók nyári időben 50 és téli időben 60 krt kaptak éjjelenként. 11 tűzoltó teljesített ilyen szolgálatot, de csak a város belterületén. Ez az új szervezet sokba kerülvén s amellet be nem válván, amennyiben a tűzoltó éjjeli őrök gyakran úgy viselkedtek, hogy büntetni és elbocsátani kellett őket, sőt sokan az utcán aludtak is, megszüntettetett.

1896-ban a rendőrkapitány indítványozta a városi közgyűlésen, hogy az éjjeli szolgálat ellátására szintén rendőri közegek alkalmaztassanak, annál is inkább, mivel a rendőrök nem fognak többbe kerülni, mint a mennyit a tűz-

oltóknak fizettek. Ezen okos indítvány több éven át vajudott, míg végre 1902-ben a rendőrség következőképen szervezetett:

Egy rendőrkapitány	1000 forint fizetéssel
Egy rendőrbiztos	750 „
Egy rendőrírnok	450 „
Egy rendőrdíjnok	360 „
Egy rendőrőrmester	400 „
Égy rendőrőrsvezető	300 „
Hat I. oszt. rendőr á	270 „
Hat II. oszt. rendőr á	249 .

A legénység természetesen egyenruhát is kap a várostól.

Azóta lényegesen javultak a közbiztonsági állapotok Medgyesen. A rendőrök közvetlen a rendőrkapitánynak vannak alárendelve, habár a polgármester veszi fel őket és pedig a rendőrkapitány ajánlatára. Az elbocsátási indítvány a polgármesteri jóváhagyása alá tartozik.

MEZŐTÚR

p. t. városban 1872-ig a „felelős örök” intézménye nemcsak ügyelt a toluájokra, hanem kötelezve is volt arra, hogy az ellopott és meg nem került tárgyak és értékek árát megtérítse. Ezen intézmény Mezőtúr városnak rendezett tanácsú várossá történt átalakulása alkalmával szűnt meg, amikor rendes, korszerű pendőpség szegeztetett. A rendőrlegénységről érdekes följegyezni, hogy az egyenruhát kapott, de nem egy időben, hanem amint erra szükség volt és nem is mindig egyformát, hanem nagyon gyakran – kinek milyen tetszett.

NAGYKANIZSA

P. t. város*) rendőrségének története visszanyúlik a honfoglalás utáni időkig, amikor Kanizsán mind a vápban, mind pedig a tulajdonképpeni városban úgy a polgárság mint a hajdúk felett a rendet a városparancsnokság tartotta fenn, a parancsnokot egyszerűen várkapitánynak nevezték.

*) „Magyarország rendőrsége az államosítás előtt” című munka.

Már Szent István akasztó ispánokat szervezett Kanizsa vidékére, a rablók és kalandorok kiirtása végett és őket a kanizsai várparancsnok alá rendelte. Az akasztó ispánok évszázadokon át irtották a rablócsapatokat.

Később, amikor Kanizsa az Ost családnak, majd ezek egyik ágának a Kanizsayaknak (1324), végül a Nádasdyaknak (1532) birtokává lőn, akkor maguk a tulajdonosok vagy pedig praefektusaik parancsnokolták és tartották fenn a rendet udvari tisztjük segítségével, míg azelőtt maga a király rendelte ki a kanizsai várkapitányokat.

A büntettek elintézése akkoriban milyen sommásan történt, kitetszik Zele Jakabhoz, Kanizsavár praefektusához (1558 szeptember 4.-én) intézett leveléből: „Karosy Ferencet megfogattam és vasban verettem ... valamit... uram mond az mívelem, ha elereszteti eleresztem, ha azt mongya felakasztatya felakasztatom őket”. Vagyis a praefektus egy szava elég volt, hogy akasztófára húzzák az embert.

Mikor Kanizsa várát a Nádasdy családtól (1566) elcserélte az országos kincstár több várért és városért, akkor Kanizsa országos költségen annyira megerősítettet, hogy Magyarország első várainak egyikévé lett. Ekkor ismét a király nevezte ki a kanizsai kapitányt, kinek hatásköréhez tartozott a rendnek fenntartása és a büntettek megtorlása.

Mikor 1600 október 22.-én a vár török kézre került, a 90 esztendeig tartó török uralom alatt tulajdonképpen rendfentartásról szó sem lehetett. Mert a török basa a leigázott kanizsaiaktól irgalmatlanul behajtotta a pénz- és véradót, de egyébbel nem törődött.

A töröknek 1690 április 13.-án történt kiűzése után Kanizsán mindjárt újrászervezték a városi előljáróságot. Megalakult a tanács, mely egy városbíróval élén intézte az ügyeket s ő teljesítette a rendőri teendőket is, csak a végrehajtás volt a tulajdonképpeni rendőrség kötelessége.

Ehhez képest a rendőrség nem állott másból, mint előbb egy, később két sztrázsamesterből és hat hajdúból. Ezeken kívül még szoroson vett rendőri teendőket teljesített három éjjeli vigyázó, fejenkénti 20 forint évi fizetés mellett, kiknek kötelességük volt az éjjeli órák kiáltásán kívül a tűz- és vagyonbiztonság felett őrködni. Végül még idesorolható hat erdős, fejenkénti 3 forint évi fizetés mellett, kik a fatolvajokat megbüntetés végett a városi tanács elé állították.

Később a rendőri ügyek elvégeztetésére hét Polizei-Commisariust választottak Kanizsán a városbíró mellé, kik a bíró parancsolatjától függtek, bejelentették a kerületükben tapasztalt rendetlenségeket s esetleg a városbíró utasítására a kisebb ügyeket elintézték.

A Polizei-Commisariusok közül négynek 11 frt 50 kr. és háromnak 8 forint fizetése volt fejenként 1790-ben.

A közrendészeti ügyek, melyekben a városi tanács, illetőleg a városbíró intézkedhetett, a következők voltak:

1. Minden megfogottakat megexaminálni, azokat meg' büntetni, vagy születésük helyére küldeni.

2. Koldusokat regulálni.

3. Pécekre, mészárosokra, sütőasszonyokra inspectió szerint vigyázni.

4. Kutakra vigyázni.

5. Céhekre felügyelni.

6. Verekedőket lecsukadni és megbüntetni.

7. Mértékvizsgálatot teljesíteni.

8. Erkölcsökre vigyázni.

9. A katonabeszállásolást minden lakosra igazságosan elosztani.

10. Tüzi veszedelem esetén a tűz okainak kiderítése végett nyomozást teljesíteni.

11. Konyhavizsgálatokat szigorúan teljesíteni. Ez időben t. i. még gyufa nem volt s így az egyes házaknál hamuba takarva tartották egész éjjel a paráztüzet, hogy regelenként tüzet rakhassanak. A konyhavizsgálók kiket korombíróknak is hívtak, kötelessége volt esténként, megnézni, hogy hamuval kellő módon letakarták-e a tüzet úgy, hogy tűzveszedelmet ne okozhasson s a kormot eltisztogatták-e.

Akit valamely kiszökés miatt a városi tanács maga elé citált és meg nem jelent, azt a sztrázsamester vezette elő. De ha a sztrázsamesternek is ellenállott, akkor két hajdú segítségével karhatalommal állították őt a tanács színe elé.

Néha az is megtörtént, hogy valami makacs ember oly kétségbeesetten viaskodott, hogy hárman sem bírtak vele, akkor egy városi esküdt vezetése alatt a sztrázsamester és négy hajdú ment a renitens embert a város-házára szállítani.

De a városi tanács hatalma csakis polgáremberekre terjedt ki, míg nemes embereknek parancsolni nem állott jogában.

A sztrázsamestereknek és hajdúknak egyenruhájuk következő volt, mit 1801. esztendőben följegyzés ekként sorol föl:

„Két sztrázsamesternek a Város költségén fog tsináltatni minden két Esztendőben egy világos kék mente, kevert vörös zsinórra és róka prémre, – minden Esztendőben pedig adatni egy nadrág, egy pár csizma, egy laibli és kalap, minden három esztendőben egy páltea. A hajdúknak pedig adatott csákó vörös vitézkötéssel és a Város címerével, köpenyeg, ujjas, kabát, laibli, csizma”.

A város utolsó sztrázsamestere Cser József volt, akit 1868. évben nyugdíjaztak.

Az 1848-ikt szabadságharc után a Bach-korszakban császári Policei rendelkezett a városban, még pedig a fiatal császárnak 1852. évi július 24-én kiadott rendelete alapján Kanizsán rendőrbiztosságot szerveztek Szakonyi József kommissáriussága alatt. Később a Schmerling korszak alatt: Skultics Gyula Zalamegye főispáni helytartója Pintér Pál városi tanácsost nevezte ki kapitánynak, utóbb pedig 1886. évben Pigmond Ferencet. Ez időtől fogva a városi kapitányi cím és állás meghonosodott Nagykanizsán.

Az alkotmány helyreállítása után egyre fejlődött a városi rendőrség s 1890-ben következő személyzetből állott:

1 főkapitány, 2 alkapitány, 1 rendőrbiztos, 1 írnok és 30 rendőr.

NAGYKÁROLY

1848. évi október hó 25-én kelt 10298. sz. B. M.' rendelet alapján alakult mezővárossá, amikor a főszolgabíró alá tartozván, a megyei csendbiztos és a pandúrok látták el a rendészet teendőit. Amikor aztán Nagykároly mezőváros az 1871. évi XVU1. t.-cikk alapján 1872. évi június hó 18-án kelt 19258. sz. B. M. rendelet alapján rend. t. várossá alakult át, a tisztviselő választáskor az első rendőrkapitány Farkas lett. A kapitány mellé 2 írnokot és 5 csákányost adtak. Az éjjeli őrökösödés mondott időben úgy történt, hogy a város egyes részeiben őrök (bakterek) használtattak, kik mellé városrészenként és házsorszámszerint naponként a lakosságból 2-2 polgár rendeltetett ki a rendőrség által. Az éjjeli őrök éberségüket óránkénti sípolással jelezték. A rendőrség csak nehezen tudott fejlődni, mivel a város anyagi áldozatokat nem hozhatott rendőrségére.

Nagykároly r. t. város rendőrségének létszáma 1906. évi december hó 15-én ez volt: 1 rendőrkapitány, 1 alkapitány, 3 írnok, 1 díjnok, 2 rendőrbiztos, 21 közrendőr.

Az 1848-as idők előtt a „nemesek hadnagya”, jegyző és esküdtek állottak a község élén, kiket énenként Minden-szentek napján az uradalmi ügyész, vagy tisztartó elnöklése mellett választottak.

NAGYSZEBEN

r. t. városban már 1831-ben olyan rendőri intézkedéseket találunk, melyek kétségtelenül fejlett kultúrára engednek következtetni, melyet az erdélyi szász városok mindegyikében tapasztalunk. A városi levéltárban bő anyag található az emberi élet minden mozzanatára. A rendészetre nézve már 1570-ben találunk intézkedést. Az 1570-ben tett intézkedés a tűzrendészetre vonatkozik, amihor a várost „Zehntsehaft”-okba osztják és erről a tűzoltószabályzatban*) tesznek említést. A város rendészetére három szabályrendelet vonatkozik. Az első 1831-ből való és a „Zehntsehaft-Artikel”**) a címe. Ezen szabályrendelet 39 pontból áll és miután érdekes rendőri intézkedéseket tartalmaz, nem sajnáltuk azt a fáradságot, mely lefordításánál járt. Íme a magyar szövege:

1. Az összes polgárok és védtársai attól a naptól kezdve, amidőn polgároknak fölvetetnek, 60 éves korukig beosztatnak a tizedekbe (Zehntsehaften) és kötelesek, miután a polgári esküt letették, a felsőbbségnek engedelmeskedni és a város javát, közérdekét, nemkülönb a polgártársak érdekét is vagyonnal és vérrel, úgy nappal mint éjjel előmozdítani.

2. A tizedekbe való beosztás alól azonban kivételnek: az ittlakó összes köztisztviselők, a képviselőtestület tagjai, a lelkészek és tanítók, templom és iskolaszolgák, aztán a céhmesterek és szomszédhannok,***)) akik más irányban való elfoglaltságukkal a város és az állam javát úgysis előmozdítják.

3. Továbbá ami a kapu és más őrségeket illeti, kivételnek a tizedekbe való beosztás alól: a polgári lovasság tagjai, akik ünnepélyeknél önfeláldozóan közreműködnek és díszőrséget szolgáltatnak s így a polgárság dicsőségéhez hozzájárulnak és a tiszteknek és a Stadtmajornak alárendelnek.

4. A tizedek elöljáróihoz – akik a város kapvihoz vannak beosztva – tartoznak még a városi főtisztviselőkn és a városi tanácson kívül:

a) Stadtmajor s erre alkotmányilag a legifjabb tanácsnok van kiszemelve.

b) A városkapitány, aki szükség esetén a városörnagnak kezére jár és esetleges távolléte, vagy megbetegedés esetén helyettesíti.

*) Die Nachbarschaften in Hermanstadt, Zimmermann F. 1885.

**) Mag. Z. 1405-1831.

***)) Nachbarhann megfelel az utcai kapitány elnevezésnek. Lásd Debrecennél.

- e) Az öt kapu főtisztjei, akiket a városi tanács kinevez.
- d) A tizedesek, akiket a kapu főtisztjei és a város-
őrnagy egyetértőleg kineveznek.

I. A kapu főtisztjeinek kötelességei.

5. A kapu főtisztjei kötelesek az összes polgárokat és védtársaikat a jelen szabályzat 1., 2. és 3. pontja értelmében a tizedekbe fölvenni és arról rendes névjegyzéket vezetni.

6. A kapufőtisztek kötelesek arra ügyelni, hogy vásárkor' és pedig a vásárt megelőző napon, az illető tized őrsége kellő számban, amikor legalább 9 és sohase több 15 embernél a kapunál őrködjön; kötelesek jegyző könyvet vezetni, melyből megállapítható legyen, hogy melyik tized és kik látták el az őrszolgálatot, nehogy egy tized vagy annak valamelyik tagja túlterheltségnek. Ha netalán valamelyik tized oly nagyszámú volna, hogy a kapuőrség ellátására túlerős, akkor több részre osztandó és csak azután, ha minden osztág őrszolgálatot teljesített, rendelendő ki új tized.

7. Ha rendkívüli intézkedések válnak szükségessé, mint p. o. pestisjárvány elleni védekezés, vagy más események, akkor a kapufőtisztek kötelesek a városi tanács vagy felsőbb helyről jövő parancsnak azonnal eleget tenni, az őrségeket megerősíteni és az előző pontban előírt módon az őrszolgálatot teljesíteni.

8. Hogy azonban a tizedek egyes tagjai kötelességüket pontosan teljesítsék, kötelesek a kapufőtisztek kiválóan arra ügyelni, hogy a polgári őrség, akár a város kapuinál, akár másutt legyenek föllállítva, helyükről el ne távozzanak, vagy le ne ittassodjanak, mivel ilyen szándék általa polgári őrségek becsülete csorbát szenvedne.

Nehogy a rendes és rendkívüli őrszolgálat ellátásában zavar támadjon, kötelesek a kapufőtisztek az illető tizedeket 48 órával az őrszolgálat megkezdése előtt értesíteni és pedig a tizedesek által.

10. A kapufőtisztek kötelesek minden vásár után tizedeket sorba két részre osztani, hogy esetleges tűzvész keletkezésekor a polgártársak segítségére siethessenek és ebben a beosztásban maradnak a következő vásárig. Amennyiben a tizedek egyes tagjainak különleges mesterségüknél fogva tűzvész esetén más rendeltetésük nem volna, egy harmada az oltáshoz, és pedig egy tized horgosrudakkal, létrákkal, a többi pedig vödörrel és egyéb edényekkel. A tizedek fele része pedig az utcákban arra ügyel, hogy a kimentett tárgyak el ne lopassanak.

11. A kapufőtisztek tűzvész esetén arra ügyelnek, hogy a tizedek a tűzvész színhelyére pontosan kivonuljanak, intézkednek a tűzoltás iránt és az ott megjelenő városi hivatalnokot támogatják.

12. A tűz eloltása után kötelesek a kapufőtisztek az alájuk rendelt tizedeket lakásaik előtt sorakoztatni és ott őket megvizsgálni, vajjon mindegyik eleget tett-e kötelességének s ha valamelyik egyén mulasztást követett el, ellene alább meghatározott módon eljárni.

13. A kapufőtisztek kötelességéhez tartozik az is, hogy a tűzoltó szerekről jegyzéket vezetnek, a szereket időnként megvizsgálják és ha hiányokat észlelnek, azokat azonnal a városőrnagynak bejelentik, aki tovább intézkedik.

14. Ha esetleg városi közmunkára lenne szükség, úgy a kapufőtisztek kötelesek azonnal a kapott parancsot a tizedekkel közölni és a munka eszközlésére kiváló gondot fordítani.

15. Nyilvános ünnepélyek alkalmával kötelesek a kapufőtisztek mihelyt a parancsokat átvették, azonnal tovább intézkedni és a tizedesek útján a tizedeket értesíteni, hogy a parancsok pontosan végrehajtassanak, s különösen arra kötelesek vigyázni, hogy mindenki tisztességes ünneplőruhában jelenjen meg. B célból kötelesek a tizedek a kapufőtisztek lakásai előtt sorakozni, hogy meggyőződhessenek, vajjon teljes számban és ünneplőruhában jelentek-e meg. Az illetlent eltávolítják, aztán kioktatják őket az ünnepély jelentőségére, mire a helyszínére vezetnek s befejezett ünnepély után a legnagyobb rendben elvezetnek.

16. Ha valamelyik tizedben a tizedest nyomós pk miatt el kell bocsátani, az esetben az illető kapufőtiszti mint aki embereit legjobban ismeri, javaslatot tesz a városőrnagynak, az új tizedes kinevezésére nézve, aki vele tanácskozva, az új embert aztán kinevezi.

17. Miután a szerencsétlenséget soha sem lehet előre tudni s így nem lehet azt sem tudni; hogy melyik tizedre mikor kerül a sor, szükséges, a hogy kapukapitány, ha a városból bármilyen ügyben távozik, ezen körülményt a városőrnagynak bejelentse és azt is felemlítse, hogy ki helyettesítse, hogy szükség esetén tudja, melyik képviselő' testületi tag van helyettesítésére kiszemelve.

18. Ha netán egyik [vagy másik kapukapitány az 5. pont ellen vétene, akkor a szegényalap javára fordítandó 3-6 Rfrt terjedő pénzbüntetéssel büntetetik. Visszacses esetén kétszeresével büntetendő és ha akkor sem jauulna, abban az esetben a városőrnagy előterjesztést tesz a városi tanácsnak s ez határoz büntetése ügyében.

II. A tizedesek és azok kötelességeiről.

19. A tizedes egy tizednek előjárója s mint ilyen, köteles a városi hatóság, a városi őrnagy és az illető kapukapitány parancsait pontosan teljesíteni, nemkülönben arra ügyelni, hogy az alája rendelt tized tagjai szintén eleget tegyenek kötelességeiknek. A tizedes köteles az illető kapukapitánynak az őt megillető tiszteletet megadni s ha netán azt tapasztalná, hogy a kapitány részéről sérelmet szenvedett – akkor négszemközt a sérelmet szóvá teszi s ha elégtételt nem kapna, arról a városőrnagynak jelentést tesz, – nehogy a szolgálatban zavar keletkezzen, de a nyilvánosság előtt visszafejeselnie nem szabad.

20. A tizedes köteles a tizedéhez tartozó egyénekről pontos névjegyzéket nézetni és ahányszor növedék nagy fogyaték áll be, azt az illető kapukapitánynak bejelentem*⁵ és arról gondoskodni, hogy a növedék az 1. és 3. pont szerint a tizedbe fölvétessek.

21. Ha a tizedes a kapukapitány révén arról értesül, hogy tizede nagy annak egy osztaga a 6. és 7. pont szerint vásári őrszolgálatra a kapuhoz ki van rendelve, arról tizedét nagy annak osztagát idejekorán értesíteni köteles. Aztán a mondott időre az őrséggel a kapunál pontosan megjelenni és az öröket fölállítani tartozik; továbbá örködés közben pontosan arról gondoskodik, hogy őrhelyét senki el ne hagyja és leittasodás folytán senki ne váljék szolgálatképtelenné; min el az ilyen megfélekedés a polgári osztály szégyenét jelenti. A tizedes kötelessége józan állapotban megmaradni és alárendeltjeinél tisztességesen bánni. Úgyszintén nem szabad a tizedesnek tizedének a meghatározott idő előtt nagy felőáltás előtt az őrhelyet elhagyni. Ha pedig a Comes Nationis nagy egy városi főhivatalnok és rendkívüli eseménynél a járványbiztos stb. az őrség mellett elhaladna, akkor az őrszem jelzésére az egész tized fegyverbe áll és az illetőt megillető tiszteletet katonásan megadják és pedig a tizedessel az élén.

22. Ha a kapukapitány a 10. pont szerint a keletkezendő tűzvészre nézne az utasítást és beosztási közölte úgy a tizedes azokat azonnal közli tizedénél és a tennivalókra kiokíttatja őket.

23. Tűzvész keletkezésekor a tizedes azonnal sorakoztatja embereit és amennyiben tizedéhez tartozó emberek nem különleges mesteremberek: ácsok, kéményseprők, kőművesek és kerékgyártók, akiknek tűzvész esetév külön rendeltetésük van és szerszámjaikkal a helyszínén megjelenni kötelesek, a 10., 11. és 22. pontban előírt helyen tűzoltási és őrségi teendőket végeznek. A tizedes arra ügyel, hogy alárendeltjei kötelességüknek megfeleljenek.

24. Ha tűzvész után annak szüksége merülne föl, hogy a tűzvész helye őriztessék, akkor a tizedes tizedével mindaddig, míg az illető kapukapitány vagy városörnagy az engedélyt meg nem adja, onnan el nem távozhatik.

25. A tűz eloltása után a tizedes tizedét összegyűjti és a kapukapitánynak elővezeti; ha netán valaki mulasztást követne el, azt feljelenteni köteles.

26. Ha rendkívüli esetekben a várost vagy a város területét veszély fenyegetné és annak elhárítására a tizedek alkalmaztatnának, akkor köteles a tizedes arról gondoskodni, hogy a vett parancs pontosan teljesíttessék s ha akadályozva volna, akkor megfelelő helyettesről gondoskodik. Helyettese azonban nem lehet sem nő, sem gyermek.

27. Nyilvános ünnepélyek alkalmával köteles a tizedes az erre vonatkozóan vett parancsokat tizedéhez tartozó embereivel közölni és a kitűzött időben tizedét a kapukapitány elé vezetni, amikor magától a kapukapitánytól közvetlen a további utasításokat átveszi.

Amellett köteles a tizedes különösen arra vigyázni, hogy a tized tagjai az ünnepélyhez mérten öltözködve legyenek és illedelmes magaviseletet tanúsítsanak.

28. Ha a tizedes a városból elutazik, vagy betegség folytán kötelességeinek teljesítésében gátolva volna, akkor köteles helyettest és pedig egy polgárt maga helyett állítani, őt kioktatni és arról a kapukapitánynak jelentést tenni.

29. Ha a tizedes a 19-27. pontban előirt kötelességeit nem teljesítené, vagy a kapott parancsokat figyelmen kívül hagyná, akkor a városörnagy által, kisebb vétségek miatt 1-2 Rfrt, nagyobbaknál 2-6Rfrttal büntetendő. Ezen büntetések a kapukapitány által behajtatnak és a városörnagy útján a városi szegényalapba befizettetnek; és ha még szigorúbb büntetés válik szükségessé, akkor a városi tanácsnak jelentést kell tenni.

III. A polgárok és védtársak kötelességei.

30. Minden polgár és védtárs, aki az 1. pont szerint a tizedhez tartozik, köteles említett pontban körülirt és vállalt kötelességeknek eleget tenni és a városi hatóságon kívül a tizedesnek, mint közvetlen főlebbvalónak, aztán a kapukapitánynak és a városörnagynak engedelmeskedni és nekik a kellő tiszteletet megadni.

31. Ha egy polgár vagy védtárs tizedese által a 6. és 7. pont szerint őrésre kirendeltetik, úgy köteles tisztességes polgári ruhában és jó fegyverrel az őrtanyán megjelenni és az illető tizedesnél jelentkezni, vagy maga helyett helyettest állítani, aki azonban csak védtárs vagy segéd és nem fgyermek vagy tanonc lehet.

32. Az őrsegen mindenki tizedesének és a kapukapitány-nak föltétlen engedelmességgel és tisztelettel tartozik, továbbba kerülendő minden vitatkozás és veszekedés, úgyszintén óvakodni kell az iszákosságtól, mert az a polgári becsülettel össze nem fér; az őrsegről való eltávozás csak a tizedes vagy a kapukapitány engedelmeivel történhetik.

33. Az, aki őrt áll és óránként fölváltandó, köteles a jövő-menőket behatóan megfigyelni, minden gyanús és haszontalan csöcseléket visszautasítani és ha elégtelennek bizonyulna, az egész őrseget segítségre hívni.

34. Ha a Comes Nationis úr, egy városi főhivatalnok, vagy rendkívüli esetekben az egészségügyi főbiztos, vagy temetés az őrseg mellett elhaladna, akkor köteles az őr az egész őrseget fegyverbe hívni s ilyen állásban addig maradnak, míg az illető magas személy stb. az őr mellett el nem haladt. Ha pedig egy tanácsos, az Orator (szónok) vagy egy kapukapitány haladna el az őr mellett, akkor az anélkül, tfigy társait fegyverbe hívná, rendesen megáll.

35. Ha valaki rendes időre őrsegen meg nem jelenik, 25 kr. pénzbüntetést fizet, de ha valaki teljesen elmaradna, vagy betegség következtében elmaradt, de ezen körülményt idejében be nem jelentette, 50 kr. pénzbüntetést fizet, mely büntetéspénz a tizedes és kapukapitány által pontosan behajtandó és a tizedes és kapukapitány által és minden levonás nélkül a szegényalaprak beszolgáltatandó. Ugyan-ebbe a büntetésbe esik, aki engedetem nélkül az őrsegről eltávozik, vagy illetlenül viselkedik, vagy leittasodik. Súlyo- sabb mulasztás a városi tanácsnak bejelentendő.

36. Ha valamelyik tized szükség esetén a város érde- kében ezen sz. kir. város által valamely veszély elhárítása végett vétetnék igénybe, akkor mindenki a meghatározott időben és helyen megjelenni köteles, mert ellenesetben a 35. pontban említett büntetésnek teszi ki magát, ha pedig gátolva van, köteles megfelelő helyettest küldeni, de semmi esetre sem nőt vagy gyermeket.

37. Ha valahol tűz ütne ki, úgy mindenki köteles a 10. és 23. pont alapján nyerendő utasítás értelmében megfelelő tűzoltóeszközökkel a vész színhelyére sietni és onnan addig, míg arra engedélyt nem kap, eltávoznia nem sza- bad, mert különben megbüntettetik.

38. Ha egy tized valamely tűzszínhely őrzésére kül- detik, nem szabad senkinek onnan eltávoznia, hanem az egész figyelmet arra fordítani, hogy egy nagyobb kár meg- előztessék: a tizedesnek és más felebbvalónak föltétlen engedelmességet tanúsítani, mert különben a 35. pontban jelzett büntetés* kétszeres és a körülményekhez képest még szigorúbb elbánásban fog részesíttetni.

39. Ha egy nyilvános ünnepély elrendeltetik, tartozik mindenki a mondott időben pontosan és tisztességesen öltözködve, a helyszínén megjelenni, amikor az egész tized együtt van, a kapukapitányhoz vonulni, ahol a további teendőkre nézve az utasításokat átveszik. Az ünnepély tartama alatt nem szabad senkinek sem eltávoznia. Ha vataki elfogadható ok nélkül az ünnepélyen meg nem jelenne, a megengedett időnél előbb eltávozna, vagy egyébként az ünnepélyt zavarná, a 35. pont szerint büntetettetik.

jelen tized-szabályok minden évben a szomszédságok és céhek teljes üléseiben fölolvassandók és mindenkinek tudomására hozandók.

Hermannstadt, den 5. Jänner 1832.

*Magistrat der h. Freistadt des
Stuhles Hermannstadt.*

A másik szabályrendelet az úgynevezett „Polizei-Ordnung”, mely ugyancsak helyes intézkedéseket tartalmaz. *)

Ezen utasítás 1835-ben készült és csak 1845-ben nyert jóváhagyást és életbeléptetést. Az első jejezet a rendőri tisztviselők és rendőri szolgálókra vonatkozván, a többi közt azt mondja: a rendőrigazgató egyszersmid Stadthann is, Nagyszebenben az a közhivatalnok, aki a rendőrség fölötti felügyeletet gyakorolja. Azért kétévenként választatik a városi képviselő által és Ő Felsege állásában megerősíti. Rangja a tanácsnokéval egyenlő és miután alkotmány-szerűen választatik, a városi közönség polgári tisztviselője, közvetlen a városi tanácsnak és a polgármesternek van alárendelve.

Azok a személyek, kiknek segítsége a rendőri szolgálat eredményes ellátásához szükségesek és azért az igazgató alá rendelvek, a következők:

A rendőrtitkár, a városkapitány, a kapukapitányok, az éjjeli őrmester az éjjeli örökkel, a vásárbíró, a provisor vagy a második vásárbíró, akinek hatáskörébe a mezőrendőrség ügye tartozik, a szomszédatyák, a tulajdonképeni rendőrszolgák, a kapuőrök és szükség esetén az összes városi szolgálók.

Vásárok és tűzvész alkalmával a közbiztonság és közrend biztosítása és fenntartása érdekében a legifjabb tanácsnok támogatja a rendőrigazgatót, nevezett egyszersmind felügyel az utcai közvilágításra és a tűzoltószeretek jókarban tartására.

A kútmester, tisztítók és a hóhér segédeivel szintén a rendőrigazgatónak alárendelvek.

*) Gula. Zahl 8844/1815. Mag. Zahl 2659/1835,

A második fejezet rendőri utasítást tartalmaz, mely két részre van osztva Első része a személyekre, a második része az erkölcsre, a vagyonbiztonságra, a közrendre és a család megakadályozására vonatkozik. Az első rész szerint:

A városi lakosság egészségének megóvása, amennyiben az a nyilvános intézetek által elérhető, a belső rendőrség elsőrendű, kiváló kötelessége, ahhoz tartoznak:

a friss levegő, mely azáltal biztosítható, hogy mindaz, ami megfertőzésre alkalmas: szemét, sár, trágya, álló bűzös víz, döglött állat stb. a városból eltávolíttatik. A sötét folyosók gyakran megvizsgálandók és tisztítandók. A piac és terek mindig tisztán tartandók s azért legalább minden szombaton rabok által tisztíttatandók. A város többi utcáit a háztulajdonosok tartoznak tisztán és rendben tartani. Igen szigorú büntetés terhe mellett tilos döglött állatot az utcára kidobni.

Úgy arra is kell ügyelni, hogy a köztemetőben a sírok legalább 1–1½ öl mélyen ásattassanak, hogy a rothadó kigőzölgések, melyek járványos betegségeket előidézhetnek, megakadályoztassanak.

A tiszta víz az ember és állat második fontos szükséglete. Azért a rendőrigazgató kötelessége arra vigyázni, hogy az ivóvíz meg ne fertőztessék és kellő mennyiségben készletben tartassék. Hogy a közjó annál jobban éléressék, kötelesek a kútmesterek a rendőrigazgatónak hetenként a kutak állapotáról jelentést tenni.

Azután tárgyalja, hogy milyennek kell a kenyérnek, húsnek s általában minden élelmicikknek lenni, melyre a rendőrség ügyelni köteles; majd így folytatja: ami az italokat illeti, van Nagyszebenben annyi bormérés, hogy biztosítva vagyunk, miszerint az, aki romlott bort csapra verne, abból mitsem adna el. De eltekintve attól, a rendőrség kötelessége arra ügyelni, hogy a borhoz ártalmas anyagok ne kevertessenek. A legcsekélyebb gyanú esetén a városi tiszti orvos megvizsgálja az italt és ha ólomcukor találtatnék a borban, azonnal kiöntendő; ismétlés esetében az italmérési jog tőle elvonandó s megfenyítés végett a bűnvádi eljárás ellene folyamatba teendő.

A halottkémlésre ilyen intézkedés volt életben: ff rendőrség egyik kötelessége a halottat gondosan megfigyelni, hogy tetszhalott el ne temettessék. A halottvizsgálat minden esetben eszközözlendő és gyanús vagy hirtelen halálesetnél a hulla felboncolandó.

A második rész első, illetve 5. §-a azt mondja: A második előny, melyet az állampolgár a rendőrségtől elvár, az, hogy személyét illetően mindazt, amit az erkölcsök és törvények nem tiltanak, háborítatlanul és békében élvez-

hesse és vállalhassa, hogy személye sem tetteles, sem szóbeli bántalmazásnak kitéve ne legyen, sőt azt is elvárhatja, hogy zaklatásnak se legyen kitéve.

A harmadik, ami egy jó rendőrségtől elváratik: a vagonbiztonság és veszélyeztetése esetén, gyors és célra-vezető közbelépés.

Aztán elő- és körülírja azokat a teendőket, melyekből a mai rendőrség is sokat tanulhatna, de terjedelmességéi fogva ehelyütt nem foglalkozhatunk vele bővebben.

A harmadik fejezet a büntető eljárást szabályozza oly precizitással és jogi objektivitással, hogy korunkban sem produkálnak külön szabályokat. Többek közt azt mondja: könnyebb és súlyosabb rendőri bűncselekmények fordulhatnak elő. Aztán tárgyalja a könnyebb és súlyosabb eseteket és az eljárást, akár a múlt évben életbe lépett és a rendőri büntető eljárásra vonatkozó egységes szabályzatunk s végül felsorolja, hogy a rendőrség milyen nyilván tartásokat és iktatókat köteles vezetni és pedig:

1. Nyilvántartás a hirdetésekről.
2. Útlevel nyilvántartás.
3. A bejelentett utasok nyilvántartása.
4. Tartózkodási engedélyek nyilvántartása.
5. Nagyszébenben dolgozó iparossegédek nyilvántartása.
6. Nyilvántartás az újonnan kiállított vándorkönyvekről.
7. Nyilvántartás nyomozás alatt álló egyénekről.
8. Nyilvántartás elveszett és talált tárgyakról.
9. Nyilvántartás titkos és házasságon kívüli születésekről.
10. Nyilvántartás elítéltekről.
11. Nyilvántartás a pénzbüntetésekről.
12. Nyilvántartás a szóbelileg elintézett ügyekről.
13. Rendőrkapitányi iktató.

A harmadik szabályrendelet: „Allgemeine Policei-Regeln”-ből áll. Ezen rendőri szabályzat sokban hasonlít a győri szabályrendelethez s így ismétlésekbe nem bocsátkozunk. Annyi azonban kétségen kívül áll, hogy Nagyszébenben 1831-ben fejlett viszonyok voltak. Fejlettebbek, mint bármelyik törvényhatósági joggal felruházott városban jelenleg vannak.

NAGYVÁRAD

thgi város rendőrsége első szervezett alakulatát 1871-ben nyerte, amikor 30 hajdú és 10 éjjeli őr szerepelt a rendészeti szolgálat ellátása körül. – Ezen létszám 1884-ben felemel-

letett 46 hajdú és 20 éjjeli őrre. A hajdú- és éjjeli őrri intézmény 1890-ben megszűnt hogy helyet adjon a modern rendőri szervezetnek. Az ekkor rendszeresített 80 főnyi rendőrlegénység létszáma 1899-ben 15 fővel szaporított.

NYÍREGYHÁZA

r. t. városban az 1848/49. szabadságharc után 1 csendbiztos 8 pandúrral őrködött a közbiztonság és közrend fölött. 1867-ben szerveztek egy fő- és egy alkapitányi állást és a pandúrok mellé utcai éjjeli őröket osztottak be. – Később a gyakori tüzesetek és rablások következtében utcai kapitányok állítottak föl s melléjük minden utcából 2 bakter lett kirendelő. A 70-es években már 12 rendőri és 4 polgári biztosi állás szerveztetett. A 80-as években pedig matt 24 rendőr, 4 gyalog rendőrbiztos és 6 pandúr látta el a rendészeti szolgálatot. 1903-ban következő létszám volt: 1 rendőrfő- és 1 rendőralkapitány, 1 tollnok, 2 írnok, 2 napidíjas, 1 rendőrfelügyelő, 1 helyettes felügyelő, 10 gyalog. 4 lovas rendőrbiztos és 30 rendőr.

NYITRA

r. t. város rendőrkapitánya 1903-ban hozzáintézett kérelmemre következőképen válaszolt: „Nyitra város rendőrségéről sokat nem közölhetek, mert története nem nyúlik messze vissza és csak akkor kezdődik, amikor a hivatalt 1886-ban elfoglaltam; akkor ugyanis a hivatalban egy rendőrkapitányon, egy díjnokon és 6 hajdún kívül mitsem találtam; sem irodát, sem irattárt, sem más szükséges dolgot.

Akkor én a rendészet terén nem igen járatos (meri addig ügyvédeskedtem), belefogtam a szervezésbe és nagy tusák után odajutottam, hogy most úgy a rendőrség tisztí, mint a legénységi személyzet: 1 rendőrkapitány, 1 fogalmazó, 1 rendőrbiztos, 1 irodavezető, 1 bejelentőhivatal-kezelő, 1 díjnok, 17 rendőr, köztük két lovasított és 1 hivatalszolga – megfelelő ugyan, de az azóta változott viszonyokhoz mérten, azt jelentékenyen fejleszteni kellene, ehhez azonban a közönség – anyagi eszközök hiányában – segédkezet nem nyújthat.

A B. P. nagy terhet rótt reánk anélkül, hogy a rendőrség fejlesztéséről gondoskodtak volna, anélkül pedig s ha az államosítás mielőbb meg nem történik, egészen bénák leszünk.

Többet nem közölhetek, mert a régmúlt időkre vonatkozólag sem levéltári, sem más adatom nincs. Rendőrkapitány.

PÁPA

r. t. városban a 70-es években szemezték a rendőrséget. Ezelőtt volt ugyan egy városi kapitány, de rendőrközegek nem voltak és az úgynevezett városi hajdúk végezték azokat a teendőket, melyeket a város biztonsága megkövetel. Ilyen hajdú volt Pápán négy és mogyorópálcával fölfegyverkezve, Tizedes és őrmester parancsnokolt fölöttük. Ezekhez csatlakozik még 4 fertály mester. A községi törvények megalkotásával fejlődött a rendőri intézmény is, úgy, hogy 1903-ban 1 rendőrkapitány, 1 fogalmazó, 1 írnok, 1 rendőrbiztos, 1 rendőrőrmester, 4 tizedes és 15 közrendőr képezte a rendőrség létszámát.

PANCSOVA

thgi város*) területén 1872. évig a rendőrségi teendőket a es. kir. rendőrbiztoság teljesítette, mely egy rendőrbiztos, egy rendőrségédtsizt, két rendőri megbízott, egy őrmester négy tizedes és 20 rendőrből állott.

Pancsován a városi rendőrség 1872-ben szerveztetett, amikor a volt határőrvidék az anyaországhoz csatoltatott s akkor egy rendőrkapitány, egy segéd, egy írnok, egy díjnok, két rendőrmegbízott, egy őrmester, négy tizedes és 20 közrendőr képezte a rendőrség létszámát, 1878-ban a segédi állás alkaptányi állássá szerveztetett át. 1881-ben bejelentőhivatalt szerveztek és annak vezetésére egy U. alkaptányt választottak. Érdekes, hogy az éjjeli őri intézménytől a város csak nehezen tudott 1897-ben megválni. A mai pancsovai rendőrség egyébként olyan, mint a többi vidéki városoké.

*) „Magyarország rendőrsége az államosítás előtt”.

PÉCS

Pécs szab. kir. törvényhatósági joggal fölruházott város az ország egyik legkulturáltabb vidéki gócpontja. A város hazafias lakossága intelligens, értelmes. A város rendőrségének múltjára vonatkozó adatokat sikerült a városi levéltárból kikutatnunk, melyeket az alábbiakban közlünk.

Pécs 1543-1686-ig török uralom alatt nyögött; a török megszálláskor a magyar városi tisztviselők a hivatalos iratokat (levéltár) magukkal vitték, de hová, nem sikerült megállapítani. A török uralom idejéből nem maradt levéltári adat, mert a törökök nem hagytak ránk semmit. A vármegye és a róm. kath. egyház a török uralom elől szintén menekült 1543-ban, amikor az archívumokat magukkal vitték, azonban a törökök kivonulásakor vissza nem kerültek többé, úgy hogy Baranyában 1686-ig levéltári adatok nem találhatóak.

1704-ben a város nagy része tűzvész martalékává lett, amikor a városháza is teljesen elpusztult. A tűzvészt a szerémi rácok, az úgynevezett bródi labanc ezred emberei okozták, akik a kurucok üldözésére jöttek Siklós felől Pécsre, de a kurucokat Pécssett nem találván, fölgyújtották a várost.

1704-1710-ig állandó portyázások voltak s ezek hátráltatták a városház felépítését, úgy annyira, hogy csak 1712-ben épült föl újra ugyanazon a helyen, ahol ma áll.

Pécs városa 1703-1780-ig a pécsi püspök földesúri hatalma alatt állott. Abban az időben igen szerény szervezete volt a városnak, mely egy városbíróból és néhány tanácsnokból állott. 1714-ben a város rendőrsége ez volt: Egy őrmester, egyúttal piaci biztos is, fizetése évi 52 forint; 3 libériás hajdú 30 forint évi fizetéssel, 6 hajdú a kapuknál. Négy kapuja volt a városnak, de csak hármat őriztek és pedig: a siklósi, a szigeti és a budai kaput; a kaposvári kaput azért nem őrizték, mert az ut csak a szőlőkbe vezetett, tehát kevésbé frekventált hely volt. Továbbá 2 örvezető és 4 közhajdú s végül egy cigány egészítette ki a város közbiztonsági szervezetét. Az örvezetők 40-40 frt, a közhajdúk 36-36 frt, a cigány pedig 12 frt évi fizetést kapott. A cigánynak az volt a teendője, hogy a rendőrség által letartóztatott és lebüntetett kéjnköket a városi határon túl kísérte s ott szélnek eresztette. (A tolongolás kezdete.)

Egy Tót János nevű bűvész megjelent a mondott időben Pécssett, hogy bemutassa a pécsi publikumnak bűvészetét. Miután a bűvészet abban az időben a vallási érzü-

letet sértette, átadták a cigánynak, hogy vezesse ki a városból ilyen utasítással: ...”Einige Stockstreiche hinunterhaven !”

Ugyanezen évből találunk levéltári följegyzéseket arra vonatkozóan, hogy a városház őrzésére a négy polgári kompagniából (század) nappal 4, éjjel pedig 8 ember rendeltessék ki. Ezen négy polgári század a város védelmére szerveztetett, mely a belrendre és közbiztonságra is ügyelt és minden nagyobb esetben, amikor az egyenruházolt hajdúk elégteleneknek bizonyultak – közbelépett. A 4 század tekintélyes pécsi polgárokból került ki. Szigorú eskü kötelezte őket a szolgálat lelkiismeretes teljesítésére és katonai fegyelem alatt állottak.

A tűzrendészeti szolgálat egyik ágát az éjjeli őrök látták el. A házak a belvárosban túlnyomó részben faszindellyel és a külvárosokban túlnyomóan szalmánál voltak fedve.

1719-ben Soós Mihály őrmester fizetése évi 60 frt volt.

1720-ban. Télen este 8, nyáron este 9 óráig voltak nyitva a város kapvi. A korcsmai záróra is addig tartott. A záróra, t. í. a korcsmai záróra túllépését szigorúan büntették.

1741-ben. Ha este 9 óra után az utcán találtak valakit, nyomban a városházi fogdába kísérték. Ily egyének után az őrmester 1 máriást, a hajdúk 1-1 hétdinárost kaptak.

1745-ben. Országos vásárokon a polgári kompagniak teljesítenek őrzési szolgálatot. A hely pénzt kiküldött tanácstagok (képviselőtestületi tagok) szedik az országos vásárokon. Hetivásárokon és napi piacokon zárt perselyekkel a piaci hajdúk szedik a helypénzt és a perselyeket az őrmester viszi a pénztároshoz, kinél a perselykulcsok vannak.

1848-ban. Az őrmester mellett 3 hajdú volt. A budai kaput 3, a szigeti kaput 3 és a siklósi kaput 2 hajdú őrizte.

1749-ben. Polgárok nem kerülhettek csőcselékkel, gonosztevőkkel egy fogdába. Ha polgár vétett a törvényes rend ellen, akkor vagy megbírságot, vagy a polgárok fogdájába zárták el.

1750-ben. Az augusztusi országos, vásáron szolgálatot teljesítő polgári kompagniak (polgári őrség) emberei összeszólalkoztak s ezért a veszekedés kezdeményezőjét, Martinovies Illés polgári gyalogost 24 órai elzárásra ítélték és a büntetés kiállása után átadták őt az illetékes kompagniabeli hadnagynak, a fegyelmi eljárás megindítása végett.

1756-ban. Karácsonyi György őrmester 3 hajdúval elfogta nemes Zombori József pécsi lakost saját házában.

A nemesi előjogok ellen elkövetett e vakmerőségéért (?) 60 frf pénzbüntetésre és egyhónapi fogságra ítélték az őrmestert; a hajdúkat egyenként 15 botütésre ítélték. Az ítéletet január hó 18-án hajtották végre nyilvánosan kint a piacon. (Zombori mégis csak nagyot véthetett a törvényes rend ellen, hogy a rendőrség elfogta.)

1780-ban a város a püspöki földesúri hatalom alól felszabadulván, szabad királyi város lett. Akkor történik először, hogy a város kapitányt választ. A városkapitány érdekes esküje így hangzik:

„Esküszöm az élő Istenre, az oszthatatlan Szentháromságra: Atya, Fiú, Szentlélekre, a boldogságos Szűz Máriára és Isten minden kiválasztott szentjeire: Én Pécs szab. kir. város kapitányi tiszttségében Ószentelt cs. kir. Felségéhez, legkegyelmesebb urunkhoz, Magyarország szent koronájához és Pécs szab. kir. városához mindenben hű leszek. A város közbiztonságára úgy fogok ügyelni, hogy a nekem alárendelt tisztviselőkkel és darabontokkal a belső békét megóvom, a gonoszlelkű emberek gonosz tetteit lehetőleg megakadályozom és minden rendetlenségnek elejét vegyem. Végül háború esetén és más veszélyes körülmények közt pedig a katonai parancsnokságokkal a kötelező együttműködést ápolni fogom. Szóval teljes erőmből igyekezni fogok a közérdeket szolgálni és alárendeltjeimtől ugyan azt fogom követelni”.

Szolgálati utasítás a városkapitány részére.

1. A városkapitány köteles a hadnagyot, az őrmestert és a darabontokat magának úgy alárendelni, hogy parancsainak illő módon, fegyelmezetten engedelmességen.

2. Kötelessége a kapitánynak a közbiztonságra úgy felügyelni, hogy a szálló helyeken (Herberge), korcsmákban s egyéb nyilvános helyeken, valamint országos vásárokon a verekedés és egyenetlenség megakadályoztassék. Ha pedig katonaság vonul a városon keresztül, köteles a jó beszállásról és ellátásról gondoskodni és az összeütközést kerülni.

3. Miután a gonosz szándékú emberek a városokban sok bajt szoktak okozni, intézkedjék, hogy a hadnagy vagy őrmester a darabontokkal a korcsmákat és gyanús házakat állandóan szemmeltartsák és időközönként személyesen győződjék meg, hogy kiadott) rendeletei végrehajtottak-e? Ha kifogásolni valót talál, járjon el az illetők elleni és tegye őket ártalmatlanná.

4. Tűzvész esetén köteles a kapitány azonnal a helyszínen megjelenni és az embereket az oltásra serkenteni

és kényszeríteni, valamint minden egyéb szükséges intézkedést megtenni.

5. Háború esetén vagy háborús időben köteles a városkapitány a hatónál hatóságokkal és a környékbeli várak (Szigetvár, Siklós, Eszék stb.) parancsnokaival érintkezésbe lépni s a történt intézkedéseket a városi tanácsnak bejelenteni és város biztonságát megvédeni.

A kapitánynak 1 hadnagy, 1 őrmester és 20 darabont (hajdú) volt alárendelve. A hadnagy fizetése 150 frt, az őrmester fizetése 50 frt és a hajdúk fizetése 48 frt volt évente. A legénység ruházatot is kapott. 1813-ban 72 frt és 1855-ben 144 frt volt a hajdú fizetése.

Minden évben tartott a város tisztújítást.

Fenti állapot 1848-ig maradt meg, amikor forradalmi tisztújítást ejtettek meg. Az akkor megválasztott tisztviselők 1850-ben az abszolutizmusnak engedték át helyeiket. A városban akkor magyar rendőrhatalóság nem működött, csupán a hajdúk maradtak helyükön. A városban osztrák csendőrség őrködött a közbiztonság, de még inkább a magyar érzésű polgárok fölött, kiket egymásután feladtak. 1861-ben feléledt a magyar impérium: a provisorium és az 1848-ban megválasztott városi tisztviselők elfoglalták régi helyeiket, köztük volt Katics István városkapitány is, aki akkor lelkes magyar hírében állott, és pedig január hó 16.-án, de már december 12.-én vissza kerültek az osztrákok a hivatalokba, mert az 1861-ben összehívott országgyűlés igen sok feliratot küldött Bécsbe, melyekben az abszolutizmus ideje alatt szenvedett országos sérelmeket tárgyalták. Az osztrák császár erre azzal felelt, hogy az országgyűlést feloszlatta. Bényi Szalay Nikodém királyi kormánybiztos állította vissza a Bach-korszakbeli tisztviselőket a városi hivatalokba a fentebb mondott napon.

Általános tisztújítás 1867. évi május hó 19.-én volt, amikor rendőrkapitány Piacsek József lett. Működött 1872 május hó 7-ig. Utódja Tróber Mátyás tiszti főügyész lett, aki 1884. évi június hó 1-ig szolgált. 1884. évi május hó 14.-én Lechner Gyula gazdasági tanácsnokot választották meg rendőrkapitánynak, aki 1893-ig viselte e tisztséget, amikor betegsége ellen gyógyulást keresve külföldre utazott és Linzben halt meg, ahol el is temették. A levéltári feljegyzések szerint ő szervezte újjá a pécsi rendőrséget s ebbeli érdemeit meg is örökítették.

Főispáni kinevezéssel Vaszary Gyula alkapitány okleveles ügyvéd tett az első rendőrfőkapitány Pécssett, aki 1908-ban nyugdíjba ment. Nevezett mint rendőrfőbiztos 1878-ban lépett városi szolgálatba, később alkapitány lett s mint ilyen kapott főkapitányi kinevezést.

Oberhammer Antalt már 1894-ben mint rendőrfogalmazót látjuk Pécs szab. kir. város rendőrségénél. Mint tehetséges fiatal rendőrtisztviselő gyorsan emelkedett fölfelé; már 1898-ban rendőralkapitány lett. A főispán 1907-ben helyettes rendőrfőkapitánnyá nevezte ki s mikor Vaszary Gyula, mint említettük, 1908-ban nyugdíjba ment, Oberhammer Antalt nevezték ki a pécsi rendőrség élére, a díszes, de felelősségteljes főkapitányi állásra.

Oberhammer Antal, mint pécsi főkapitány, élénk részt vett a vidéki autonóm rendőrség mozgalmaiban és súlyt helyezett arra is, hogy a mozgalmakban az ifjabb rendőrtisztviselők is résztvegyének, azért hozott magával mindig egy-egy rendőrtisztviselőt az értekezletekre, közgyűlésekre.

A pécsi rendőrségről még fel kell említeni, hogy 1862-ben a bányatelepen rendőrkirendeltséget szerveztek. S miután a régi szűk városháza 1900-ban teljesen lebontott, a rendőrség a Loránt-házban talált elhelyezést 1906-ig. Amikor a modern, új városháza felépült, a rendőrség a monumentális épület .11. emeletén talált elhelyezést.

A pécsi rendőrségnek 1896 óta van nyugdíjintézete.

A rendőrlegénység rendszeres oktatásáról a város a főkapitány előterjesztésére már 1905-ben gondoskodott,

A pécsi városi tisztviselők rangsora 1820-ban így alakult: a városbíró és polgármester fizetése évi 600 frt., a főjegyző fizetése évi 500 frt, a városkapitányé 400 frt és a tanácsnokoké 400-400 frt volt.

Végül még fel kell említenem, hogy Festel Rajmár is volt városkapitány 1849-ben, de mandátumát nem a városból, hanem az osztrákoktól kapta. Kóbor János mint városi tanácsos szintén osztrák kinevezéssel lett kapitány.

Felemlítésre méltó még az is, hogy a Havihegyen egy kereszt áll, melyet a pécsi pandúrok állítottak vallási érzésből 1823-ban. A mondott időben ugyanis polgári katonai szervezetek állottak fenn a városban, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy a várost a külellenségek ellen megvédjék. Voltak: pandúrok, vadászok, huszárok és lövészek elnevezésű polgári alakulatok. A pandúr-alakulat volt az, amely a keresztet a Havihegyen felállította.

POPRÁD

az 1900. évi népszámláláskor a legkisebb r. t. város volt, de az 1910-ben megejtett népszámlálás adatai szerint nagyot haladt, mert immár nem ő az ország legkisebb

iiárosa. lu èo alatt ugyanis annyira szaporodott, hogy büszkén visszatekinthet múltjára, mely annál figyelemreméltóbb, mert a maga erejéből emelkedett alacsony sorból arra a fofra, melyen ma látjuk. E városka rendőrségéről nem is írhatunk hasáboakat, de amit papírra vetünk róla, az mind érdekes adat. És ha majdan a nagy Poprád történetírója kutatni fogja művének megírásához az adatokat, csudálkozni fog, hogy Poprád egykor oly picike kis városka volt. Poprádon a kassa-oderbergi vasút kiépítéséig rendőrségről szó sem volt. A csendes városka közbiztonságára a városi őrmester ügyelt, aki egy személyben dobos és kézbesítő is volt. Egyenruhája igen, de fegyverzete nem volt. Ezenkívül volt egy hajdú, aki a városházi hivatalokat tisztogatta, no meg egy mezőőr. Ez az állapot teljesen megfelelt az akkori viszonyoknak, mert hiszen akkoriban az alkonyat beálltával mindenki otthon maradt. Az utca csendes volt és a közvilágítást nem ismerték.

A vasúti vonal megnyitásával természetesen a csendes kis városka megélénkült. Este az utcán lámpák égtek. A város akkor egy utcából; „Sommer- és Wnterzeit”-ból állott. Minden megváltozott s így a rendőrség szervezése is előtérbe lépett. Megtörtént tehát, hogy a 80-as években Glatz Vilmos városi kapitány többszöri sürgetésére egy rendőri állást szerveztek és azt egy poprádi volt kereskedővel töltötték be. Ez az állapot, mely sehogysem felelt meg a kor igényeinek, 1896-ig állott fenn, amikor a város rendőralkapitányi állást szervezett és azt 1897 január elsejével be is töltötte e sorok írójával. Volt ezek szerint Poprád városának 1897-ben: egy rendőrfő-, egy rendőralkapitánya és egy szál rendőre. A rendőri személyzetszaporításáról a város hallani sem akart s így a kapitányok törekvése meddő maradt még hosszú ideig. E sorok írója 1899-ben Szepesvéraljára neveztetett ki rendőrkapitánynak, a főkapitány az egy szál rendőrrel magára maradt. Pedig Poprád, különösen nyári időben, s igen fontos hely. A főkapitány 1903-ban nyugdíjaztatván, Kovách István késmárki rendőrkapitány helyeztetett át Poprádra. Ő szervezte aztán 1904-ben a mai rendőrséget, melyre csakugyan égető szükség volt. A vasút kiépítése előtt 1870-ben Poprádon a rendőri intézmény, mint látjuk, nagyon kezdetleges állapotban volt, a városi őrmester, akinek kardját bot helyettesítette, a poprádi rendészet factoluma volt, a rendészetről pedig aligha volt fogalma. Fel kell említenem, hogy a városi őrmester mégis fegyvert is használt és pedig elég érdekes módon.

Ugyanis Poprádon az volt a szokás, hogy aki adóját rendesen be nem fizette, azt oly módon szégyenítették meg, hogy a városi őrmester a hajdúval együtt kivonult

és az adóhátralékos háza előtt megállván, az őrmester a levegőbe lőtt. Erre természetesen a szomszédok kiszaladtak az utcára, megtudandó, kinek szólt a lövés.

E sorok írója, mint poprádi rendőralkapitány, a kihágási bíraskodással is meg volt bízva s midőn 1898-ban két egyént szabadságvesztés-büntetésre ítél s az ítélet jogerőssé vált, a kereskedőből lett rendőrt utasította, hogy a két egyént, miután szabályszerű idézés dacára a büntetés elszenvédésére nem jelentkeztek, vezesse elő. Eljárásának eredményét a rendőr így jelentette: „Megjelentem az illetők lakásán és felszólítottam őket, hogy azonnal jöjjenek a városházára; az egyik szó nélkül velem jött és itt is van, de a másik azt mondta: „én bizony nem megyek !” s így el sem hozhattam, mert hát nem hozhatom, ha egyszer nem akar jönni, még jó hogy legalább az egyik itt van!”

Poprád egyébiránt az a hely, ahol a rendőrség igen szép eredményeket érhet el. Ugyanis földrajzi fekvésénél fogva az idegenforgalom gócpontja. Különösen nyári időben fontos hely, amikor a Magas Tátrában a fürdőélet kezdetét veszi s így jó rendőrséget igényel.

SEGESVÁR

r. t. város tanácsa a rendőrség történetéhez következő adatokkal járul: Segesvárrott ősidők óta létezett olyan hatóság, mely a rendőri teendőket látta el. Mindenesetre az idő folyamán az illető hatóság elnevezése és hatásköre változáson ment át.

A múlt század elején a rendőri teendők nagy része a szomszédságoknak volt kiegészítés végett kiadva. A szomszédságok vezették különösen a tűz-, az erkölcs- és tisztaság-rendészetet, a vásárrendészeti teendőket a vásárbíró látta el és a katonai elszállásolásokat egy szállásmester eszközölte. Úgy a szomszédságok, mint a vásárbíró és szállásmester a Stadthann alá tartoztak és vele együtt képezték a Stadthannén vagy rendőri hivatalt.

Az absolutismus beálltával (50-es években) ezeknek a szerveknek a működése is hatályon kívül helyeztetett. Az absolutismus idejében a városi rendőri ügyeket egy városi rendőr-revisor végezte és pedig a es. k. Bezirkshauptmann felügyelete alatt.

Az absolutismus megszűnése után 1861-ben az előbbi hivatalok reactiváltattak. A rendőrkapitányi hivatalt képezték 1861-től kezdve:

1. A Stadthann, mint hivatalfőnök, egyúttal a városi gazdaság vezetője,

2. a városkapitány,

3. a városbíró egyúttal szállásbiztos.

1878-ban újra szervezték a rendőrkapitányi hivatalt, amikor a hivatalfőnöktől a gazdasági teendőket elvették. Ekkor a rendőrkapitányi hivatal a következő személyzetből állott:

1. A rendőrigazgatóból,

2. a városkapitányból,

3. a vásárbíróból, aki egyúttal szállásmester is volt,

4. 6 rendőrszolgából.

1884-ben a szolgálatszám szaporított, amennyiben egy őrmesteri és még 3 rendőrszolgai állás szerveztetett.

1890-ben változások állottak be a rendőri tisztviselők sorában, amennyiben a rendőrigazgatóból rendőrkapitány, a városkapitányból I. rendőrbiztos és a szállásmester és vásárbíróból I. rendőrbiztos lett. Ugyanekkor még egy irodatiszti és 5 rendőrszolgai állás szerveztetett úgy, hogy a rendőrkapitányság létszáma ez volt:

1. rendőrkapitány,

2. I. rendőrbiztos,

3. II. rendőrbiztos,

4. rendőrirodatiszt,

5. rendőrőrmester,

6. 14 rendőr.

SELMECZ- ÉS BÉLABÁNYA

thgi város rendőrségének története ez: Régi hagyomány szerint ezen a helyen, amelyen jelenleg Selmeczbánya városa elterül, már a VIII. században létezett egy ősi város, melynek neve „Wannia” volt, s melynek lakossága különösen bányászattal foglalkozott. Ezen város hihetőleg még a magyarok bejövetelekor is létezett és a magyarok lüanniából származólag „Bánnia”, Bányának nevezték el.

Ezen ősi város történetét homály borítja és így annak közbiztonsági, rendőrségi intézményeiről sincs tudomásunk.

Ámde, midőn a pusztító tatárjárás Wannia ősi város minden maradványát romba döntötte és amidőn második honalapítónk IV. Béla király a bányászattal foglalkozó németeket itt letelepítette és ezek Schebnitz név alatt egy új várost alapítottak, amely csakhamar hatalmas virágzásnak indult és alapját képezté a mostani városnak, ezen

időtől tehát, a XIII. század közepétől kezdve a közbiztonsági intézményekről már teljesen tájékozva vagyunk.

A IV. Béla által megerősített jegyzőkönyv értelmében, minden kormányzási hatalom, tehát a legfőbb rendőri hatalom is az évről-évre megválasztott bíró kezében volt letéve, aki azonban e hatalom gyakorlását sok tekintetben kénytelen volt megosztani a tanácssal s különösen a bányamesterrel (Bergmeister). Ez a bányamester gyakorolta t. i. a bányamunkások (Henersehaft) fölött a legfőbb rendőri hatalmat.

A bírónak, mint legfőbb rendőri közegnek alá voltak rendelőé az ügynevezett negyedmesterek (Viertelmeister), tizedesek (Zehentner) és a Trabantenvaechtmeister parancsnoksága alá helyezett városi trabantok. Volt még alkalmazva egy Wachtmeister is, aki a rendkívül csekély Írásbeli munkálatokat végezte.

A bányamester rendőri hatalmának gyakorlásában szintén rendelkezett alantos közegekkel, akiknek azután alárendelőé voltak a kamaratrabantok, a kohótrabantok.

Az ügynevezett külutcákban, mint Hodrus, Steffultó, Bonka, Felső- és Alsó-Fuchsloch szintén Viertelmeisterek örködték a közbiztonságra, csak Hodrusbányának volt még egy külön „Verrvalter”-je, aki rendőri szempontból is a negyedmester fölött állott. Az akkori rendőri intézmény tehát így alakult ki: a polgárok és az ügynevezett „Hospites”-ek (még polgári jogot nem nyert, de már itt letelepedett iparosok stb.), valamint a cselédség és a város körül lakó majorosgazdák és az ügynevezett „Walach”-ok fölött a legfőbb rendőri hatalmat a városi bíró, míg a „Henersehaft” (bányamunkások) fölött a bányamester gyakorolta a már említett közegek igénybevételével.

Ezen intézmény évszázadokon keresztül változatlanul tartott fenn,

Csak későbbben használták föl néha rendőri célokra is az u. n. Statmille-et, amely milícia azonban inkább hadicéloknak szolgált.

Biztosra vehető, hogy a községi alkotmányt és ezzel a közbiztonsági intézményt az itt telepített németek régi otthonuk mintájára létesítették.

Nem hagyható felemlítés nélkül az sem, hogy a különféle céhek és különösen a céhmesterek saját körükben szintén teljesítettek közbiztonsági szolgálatot, amennyiben az egyes mesterek, segédek és tanoncok fölött a fegyelmi hatalmat ők gyakorolták. Sőt nem egy eset fordult elő, amidőn valamelyik céhhez tartozó mester, segéd vagy tanonc valami kihágás miatt a bírónál és tanácsnál (Richter und Rath) lett bepanaszolva, ez pedig úgy határozott,

hogy az illető céhmestert hívta föl a kihágást elkövető megbüntetésére.

Ami a büntetésnemeket illeti és amelyek nem tartoztak a főbenjáró esetekhez, azok közül leginkább alkalmazták a nyilvános vesszőztetést, a karcerbe való elzárást, a pellengérré való kikötést, a kalodába való zárást, a város területéről való kiutasítást stb. Ezen büntetési nemek mind a kisebb kihágásoknál alkalmaztattak; mert tudvalevő dolog, hogy a nagyobb vétségek és bűntények, vagy nagyobb kihágásokba való visszacsések is legtöbbször halállal sújtattak.

A pellengérére való kikötésnél érdekes volt még azon gyakrabban alkalmazott súlyosbítás, hogy a kikötöttnek folyton hangosan kiáltania kellett, hogy miért lett megbüntetve. Miután pedig a pellengér a főtéren a mostani városháza és a Szt.-Katalin templom között állott, tehát a legélénkebb forgalmi helyen, a kikötöttnek nem lehetett valami kellemes helyzete, különösen ha kiabálni kellett, például: „így jár az, aki rágalmaz”, vagy: „Így jár az, aki más vagyonát rongálja” stb.; ha pedig az arra elítélt e kiáltozást nem akarta volna teljesíteni, a mellette álló trabantok mindaddig vesszőzték, amíg megbüntetésének okát ismét hangosan nem hirdette.

Figyelembe kell azonban venni azon körülményt, hogy a mostani fogalmak szerinti rendőrhatalom egybe volt olvadva a bírói hatalommal, amelynek szétválasztása azután már csak az újabb kor szüleménye volt. Ekkor szervezték a polgármesteri és rendőrkapitányi állást, míg a régi nagy hatalmi körrel bíró bírói állás megszűnt és a városi bíró (Stadtrichter) teendői tisztán a bíraskodásra szorítottak. A különféle trabant elnevezés és egyenruha szintén eltűnt és helyét a hajdú elnevezés és a magyar egyenruha foglalta el; a pellengér, de még a deres is múzeumi tárggyá vált; a régi városi jogkönyv szépen kodifikált büntető szakaszait többé alkalmazni nem lehetett stb. így köszöntött be aztán az 1818. esztendő, amely nemcsak e város, hanem egész magyar hazánk alkotmányát új alapokra fektette, amelyből egy új élet kelt ki.

Megszűnt a városbírói hatóság és a rendőri bíraskodást a hat évenként választott városi főkapitány vette át; megszűntek a negyedmesterek, a tizedesek és helyökbé léptek: a kerületi biztosok és városi hajdúk, kik utóbbiak egyúttal városi hivatalszolgálatot is végeztek a nappali időben, míg éjjel az úgynevezett tűzőrökkel együtt őrzárakat végeztek a városban.

Megszűnt az ügyeknek rövid és kedélyes módon való elintézése és megkezdődött a hosszadalmas írásbeli eljárás, amely szükségessé tette a tisztai személyzet szaporítását is.

Az 1886. évi XXI. t. e. végre megszüntette a kapitányok választását, amenyiben ez időtől fogva élethosszigan kinevezetnek s így függetlenítették azoktól, akik választói voltak és akikkel szemben eljárniok kellett. A többi rendőrtisztviselőt a közgyűlés választja ma is hatévenként. A városi hajdúkat pedig a polgármester nevezte ki.

1874-ben egészben reformáltatott a városi rendőrség, új szabályrendelet lett kidolgozva, mely „rendészeti szabályrendelet” elnevezés alatt külön rendezte a rendőrség szervezeit és hatáskörét, úgy, hogy ez ma a körülményekhez képest részlegesen a „modern”¹ jelzőre.

Ezen új szervezés folytán a rendőrség teljesen elválasztott a városi tanácstól; a „hajdú” elnevezést a „rendőr” elnevezés váltotta föl, a kerületi biztosok „rendőrbiztos”¹ eimet hapták, a városi tanácshoz a hajdúk helyett külön hivatalszolgai állások lettek szervezve, úgy, hogy a rendőrök most már kizárólag csak rendőri teendőket végeznek. A rendőrfő- és rendőralkapitányt a városi főispán nevezi ki élethosszigan; a többi rendőrtisztviselőt pedig, úgymint: a rendőrirodatisztet, a rendőri rnököt és a rendőrbiztosokat a törvényhatósági bizottsági közgyűlés élethosszigan választja; a rendőröket pedig a főkapitány javaslata alapján a polgármester nevezi ki. Mindannyian nyugdíjképesek és e tekintetben viszonyosság áll fenn a város és az állam között.

A rendőrség szervezését befejezte az 1900-ben létesített rendőri bejelentési hivatal, melynek vezetőjét a városi főispán nevezi ki, mely hivatal kiegészítő része a főkapitányi hivatalnak.

A rendőrtisztviselők a szabályrendelet szerint egyenruhaviselésre vannak kötelezve és alkalmaztatásuk minősítéshez van kötve és pedig: rendőrfő- és alkapitánytól jogvégeztség és legalább az államtudományi államvizsga, a többi rendőri tisztviselőtől pedig legutóbb tanítói vagy jegyzői oklevél és külön rendőri szakvizsga követeltetik.

SZAMOSÚJVÁR

r. t. város közigazgatásilag 1700-ban szerveztetett. A tisztviselői kar abban az időben egy főbíróból és 12 tanácsnokból állott. Az egyik tanácsnok végezte a rendőri teendőket, a közbiztonságra három éjjeli őr ügyelt és azért fejenként és évenként 5 firt fizetést kaptak. 1760-ban szerveztek három rendőrszoigai (Polizeidiener) állást. Az első

kapitányt 1787-ben választották, kinek évi fizetése 250 firt volt. Ugyanabban az évben még egy rendőrszolgai és három éjjeli őri állást rendszeresítettek. 1793-ban már nyolc éjjeli őr volt. 1815-ben az éjjeli őrök száma 11-re emeltetett, amikor egy alkapitányi állás is szervezetett. 1872-ben a rendőrség újjászervezésével a létszám ez volt: 1 rendőrfő' 1 rendőralkapitány, 1 rendőrbiztos, 1 börtönőr, 6 közrendőr, 7 kerületi rendőr és 12 éjjeli őr. A köz- és kerületi rendőröket, a börtönőrt és az éjjeli őröket a polgármester veszi föl és bocsátja el tetszése szerint.

SZATMÁRNÉMETI

thgi város levéltárnoka a következő sorok kíséretében küldte meg nekem az adatokat: . . . „Kérelmére mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy rendkívül terhes elfoglaltságom mellett nem vagyok abban a helyzetben, hogy a kérelemnek úgy, amint abban kívánsága kifejezve van – eleget tehessek: mert a levéltári nagyon tüzetes kutatásra úgyszólván per absolute nincs időm, különösen, ha még hozzávesszük az idő rövidségét is. Így szabatos munkát nem adhatok: felületes munkát pedig adni megint nem akarok.

De hogy mégis legalább a jóakarát hiányának vádjára ne érhesen bennünket, lopva kutattam levéltárunkban egész 1500-ig visszamenőleg, amely időtől fogva vannak levéltári irataink. B futólagos kutatás eredményeként csak azt jelezhetem, hogy nálunk rendszeres hivatali szabályozás egészen 1872. évig nem volt. Azt nem mondom, hogy szabályozás épen nem volt, de ez a régi időszabályozás csak olyan volt, amire rámondhatjuk: „more patrio” jellegét viseli magán. Tehát abban rendszert hiába is keresnénk. Egyes hivatalok, küldöttségek (deputatio) részére adattak ki u. n. „instructio”-k (utasítások), de ezekből semmiféle rendszert nem lehet kihámozni.

Hogy egyedül a rendőrségnél maradjak, megemlítenédnek tartom, hogy 1722-ben a sóhivatali hajdúk és a lovas-hajdúk részére latin, a városhoz tartozó Szatmárhegyre helyezett hajdúk részére pedig (kik inkább szőlőpásztorok voltak) magyar szövegű instructió dolgoztatott ki.

Általánosságban jelezhetem, hogy mindenféle hivatalnokaink „hit” alatt szolgáltak. A régi rendszer szerinti annyiféle elnevezéssel találkozunk, hogy rendszeres bűvárlás nélkül bennök el nem igazodhatunk, de tény, hogy „Hajdones” = hajdúk; „Custos-portae” = kapuőrök; „Appa-

ritor” = ajtónálló; „Servi” = szolgák; „Vigiles nocturni” = éjjeli őrök alkalmazása gyakran fordul elő.

Hogy ezek közül melyek tartoztak a rendőrséghez, csak gyanítani, de biztosan megállapítani nem lehet. A „vigiles nocturni”-k más néven „Wachterek”-nek nevezettek, mely elnevezésből keletkezhetett a „Bakter” élne* vezés. Voltak még tizedesek is, ezek is a rendőrséghez tartoztak.

Ezeknek az alsóbbrendű hivatali közegeknek hivatali fizetése 5-36 Rheins forint közt váltakozott jó hosszú időn át s a kik el nem fogadták az alkalmazást, bizonyos váltásdíjat tartoztak fizetni be a pénztárba, amint ennek több nyoma is van.

A régi időben nálunk évről-évre tisztújítások voltak, amikor „Comissarius” közbenjöttével, mikor anélkül; de van rá rendelet, hogy a kapitányt a tanácsosok közül kellett választani, már hogy aztán az „Capitaneus”, vagy továbbra is „Senator” címen szerepelt-e, azt ilyen futólagos vizsgálat után jelezni nem tudom.

Rendszerről, nem pedig személyi ügyről lévén szó, a személyi kérdéseket teljesen mellőzöm.

Nálunk rendszeres hivatali szervezésről csak 1872. év óta van szó.

1872. évi március hó 20-án tartott városi közgyűlésben alkotott és a m. kir. belügyminisztérium által jóváhagyott szervezési szabályrendelet szerint a kapitányi hivatal személyzete a következőleg lett megállapítva:

Egy főkapitány, két alkapitány (egyike a hegyen), négy gyalogrendőrtiszt, egy lovasrendőrtiszt, egy iktató, mint tollnok. A hegyen működött alkapitány teendői közé tartozott a községi bíraskodás is.

A rendőrség rendelkezésére állott az utcabiztosokon kívül húsz éjjeli őr, kik tizedesek is voltak, húsz gyalogrendőr, két lovasrendőr és egy hajdúörmester.

A szolgaszemélyzet felett a főkapitány fegyelmi hatósággal birt és azokat kihágás esetén megbüntethette.

A szolgaszemélyzet tagjait a főkapitány elbocsáthatta, de az elbocsátásról az ok megemlítésével a polgármesterinek, illetőleg a tanácsnak jelentést tenni tartozott.

Az 1872. évben alkotott szervezési szabályrendelet az 1878. évi november hó 11. és 12-én tartott közgyűlésben módosítva lett és itt már nem a kapitányi, hanem a rendőrkapitányi hivatalról van szó. Ekkor nemcsak a tiszti és legénységi létszám szaporított, hanem intézkedés történt aziránt is, hogy a rendőri hivatalnak soha zárva és üresen lenni nem szabad. Elrendeltetett tehát, hogy egy rendőrtisztviselő mint felügyelő a hivatalban éjjel-nappal

jelen legyen s a segélykérőnek szükség esetén bármikor támogatást nyújtani tartozott.

1886. évi január hó 4. és 5. napján tartott bizottsági közgyűlés 12. kgy. sz. határozatával a szervezési szabályrendelet ismét módosítva lett, amikor ismét létszámszaporítás történt. Itt már a hivatali ügykör részletesen lévén szabályozva, kimondatott, hogy a főkapitány, mint a rendőrkapitányi hivatal főnöke, eljár mindazon teendőkben, melyeket a törvény, szabályrendelet, közgyűlés, közigazgatási bizottság, polgármester vagy tanács hozzá utal.

A főkapitány a bel- és külbiztonság és rend fenntartásáért, valamint a törvényhatóság által alkotott s hatáskörébe tartozó ügyeket érintő szabályok pontos foganatosításáért az egész város területére nézve felelős lévén, a közvetlenül melléje rendelt hivatalbeli tisztviselők és szolgák teljesen rendelkezése alatt állanak. Az alkapitányok hatásköre is pontos megállapítást nyervén, a második alkapitány a Szatmárhegyen gyakorolja a közigazgatási és rendőri felügyeletet, azonkívül ellátja a kisebb polgári peres ügyekben való községi bíraskodást is.

1904. évi december hó 31-ig az 1886. évben szervezett rendőrszemélyzet látta el a közbiztonsági szolgálatot. 1905. évi január hó 1-én pedig a m. kir. csendőrség vette át a szolgálatot és pedig m. kir. belügyminiszteri engedéllyel. Az e célra épült új laktanyában 35 csendőrt helyeztek el. A csendőrséggel kötött szerződés 12 évre szól és 1917-ben jár le, amikor, szeretjük hinni, már államrendőrségünk lesz.

SZEGED.

thgi város*) belső békéje, a polgárság személy-és vagyonszabadsága felett régebben a tanács egyeteme örködött és intézkedett. A tanács egyik tagja ugyan viselte a kapitányi (duktor) címet, de mint külön hatóság csak későbbi időkben szerepelt. A főbírói állás után sorrend szerint a kapitány következett, de a főbíró még sem ez, hanem a tanács más tagja helyettesítette. Már a múlt század elején is a kapitány segédeképp szerepel a hadnagy vagy a comissarius és a három hajdú.**)

A rendőrkapitány önálló joghatósága 1770. év óta fejlődött ki s 1780-ban a személyzet 2 hadnagyból, 2 pusztai biztosból, kiket pusztabíróknak kiutak, állt.

*) Szeged város története 111. köt. IV. Rendészet.

***) Szeged u. tanácsijkve 1732. év 114. lap.

Ezeknek kezdetben 6, 1788-tól fogva már 10 „nyargalójuk” volt, kiket később pusztázóknak, persecutoroknak neveztek. *) A rendőrség keretébe tartoztak még a „fertálymesterek”, a „tizedesek” (városrészenként 10-10), a börtönőrök, a hóhér, a kapusok, szőlőcsőszök és végül a tanyai kapitányok (a felső és alsó tanyán 3-3). A hajdúk létszáma folytonosan szaporodott. 1827-ben már 24-en voltak, de közülök 3 Kisteleken, az oda kirendelt bátorságra ügyelő biztos rendelkezése alatt állt. Ugyanekkor a létszámnak 12-vel való szaporítását tervezték, de a rendőrségi szolgaszemélyzet még 1848-ban is 1 őrmester (120 frt), 50 hajdúból (80 frt) és 14 pusztázóból (60 frt) állt, kiket azonban nemcsak rendészeti, hanem törvénykezési és közigazgatási szolgálatokra is alkalmaztak. A kapitányi hivatal hatáskörének bővülésével Parehetieh György királyi biztos rendeletére 1813-ban szerveztetett az első alkapitányi állás és minden külváros részére külön rendőrbiztosi hivatal.

A rendőrség szolgálata régebben, habár a jogelleneségek meggátlására irányult, e mellett a megelőző eljárás is gyakorlatban volt és az akkori idők és viszonyok szokásához képest gyakrabban történtek a zsványokra hajtvadászatok. De néha ártatlanokat is üldözőbe vettek s a katonafogdosásokkal valósággal előidéztek a futóbetyárok világát. A rendőrség nemcsak üldözte a gyanúsokat, hanem a legkegyetlenebb kínzásokat is alkalmazta ellenük. A kapitány 1728-ban, mint utóbb kiderült, egy teljesen ártatlan juhászt öletett meg.**)

A vizsgálati és elítélt rabok őrizete is a rendőrség feladatát képezé s e tekintetben a legnagyobb szélsőségekre valló elvek szolgáltak zsinórmértékül. Néha csak látszólagos volt az őrizet s különös, hogy a rabok meg nem szöktek. Máskor meg a gondos vigyázat dacára is kiásták a városházi börtön falát. Zendülési eset soha nem történt. Néha az elítélt, de látogatásra kéredzkedett rabot becsületszóra szabadonbocsátották s az illető adott szavát meg is tartotta. Az elitéit s többnyire megláncolt rabok az utcák seprésére vagy a város istállójában házimunkára is alkalmaztattak. De arra is volt eset, hogy a rabságra ítélték közül a jobb hajlamúakat egyes tisztelnél háziszolgálatokra is fölhasználhatták.***) A rendőrség földadata volt

*) A nyargalok vagy pusztázók a jelen század elején a külterületi tekintélyesebb gazdák fiaiból kerültek ki. Ezek szívesen adták jiaikat a város szolgálatába „böcsületből”, hogy az urak körében nevelést nyerjenek.

**) Szeged város közigi, levéltárában az idézett évi ügyiratok közt.

***) Tájékoztásul közöljük, hogy a rabok létszáma 1819-ben 348, 1820-ban 592, 1821-ben 456 volt. A városháza földszinti helyiségében részükre egy kápolna volt berendezne, hol némi erkölcsi oktatásban részesültek.

továbbá a katonák és deákok részéről rendezett verekedéseket meggátolni. A verekedések régen igen gyakoriak és súlyos bántalmakkal végződők voltak. 1733. évi július havában a Harrach ezredbeli katonák és a polgárok közt való verekedéseknek alig volt vége.*)

E század elején pedig a deákság verekedései voltak híresek. Ilyen esetekben a rendőrség többnyire arra volt jó, hogy a két fél közös erővel támadott a beavatkozásra. Csak a legutóbbi időkben, 1874. évi Király-féle munkás-zendülés alkalmával, midőn a széképületet váratlanul megrohanták, tanúsította a rendőrség, hogy mire képes és és mire van hivatva.

Az 1745-ben május 3-án kelt statútum szerint a rendőrség az országos vásárookra egybeseregülő csalókra és hamiskártyásokra is tartozott ügyelni.***) Ellenőrizte az idegenek forgalmát, mely célból már 1729. évi január 3-án a tanács elrendelte, hogy aki vidékit szállásra befogadva legott be nem jelenti, első ízben 6 frt, másodszor 12 frt bírsággal sújtatik.***)

Kezelte az útlevelügyet úgy illetőségi, mint közegészségi szempontból. A város által kiállított útleveleken még a 40-es években is olvasható volt. hogy az illető: „Isten kegyelméből egészséges és minden ragadós nyavajától ment helyről való”.

Ragályok és járványok idején a katonaság által teljesített egészségrendőri szolgálat körül a rendőrség csak segédkezett, ellenben a tűzrendészet a kapitányságnak mindenkor kiváló feladatát képezte. A gyakori tüzeseteket a pipázásokból eredőknek tartották, azért az 1720. évi december hó 1-én kelt szabályrendeletnél fogva a nyilvános pipázást úgy a polgári, mint a katonai rendnél 6 frt bírság terhe alatt eltiltották.****) A többi intézkedések azonosak a többi városokéival. 1870-ben alakult meg az önkéntes tűzoltóegylet, mely azonban sehogysen tudott prosperálni s így az 1874. évi szeptember 27-iki közgyűlés elrendelte, hogy a városi tűzoltóság az éjjeli rendőrségi szolgálattal kapcsolatban állíttassék föl. Az önkéntes tűzoltóegylet ekkor föloszlott.

A közerkölcsök felügyelete körül való szolgálat terén már nagyobb gondoskodást tapasztalunk különösen a régebbi időkben. E nemben az utca kapitányoknak volt nagy szerepük, akik 12 frt bírság terhe alatt mindennemű kihágást, rendellenességet, káromkodást stb. bejelenteni

*) Szeged v. tjkve 1733. év 161. lap.

***) Szeged v. tjkve 1745. év 502. lap.

****) Saeged u. tjkve 1729. év 502. lap.

*****) Oklevéltáp exevil. sa. a.

tartoztak.*) Fáradozásaik jutalmául évenként 2 aranyat és egy pár csizmát kaptak.**)

A káromkodások fenyítésére különösen nagy gond volt, de azért a káromkodást megszüntetni, de még korlátozni sem sikerült. Az erre vonatkozó legrégebb ismert szabályrendelet 1720. évi december hó 1-én alkottatott, még pedig a határőrségre való tekintettel gróf Herberstein várparancsnok hozzájárulásával, mely szabály úgy a polgár-, mint katonarendőr káromkodókat igen érzékeny büntetéssel sújtotta.***)

A káromkodók elleni ítéletek rengeteg tömegéből néhány szemelvényt és példát a következőkben mutatunk be:

1722. évi aug. 14. „Kocsis János és Kátai Miska cívisünk nemrégiben ugyan városunk korcsmáján italközben nem tudatik mitől indíttván, rossz vagy gonosz szokástól viseltetvén, Isten és világ törvényeit megvetni és átalhágni, hogy tudniillik: Istenek nevét hiába ne vegyed bizonyos csél-csap és mintegy trágár beszédek, Isten Ő szent Fölsége személye megsértésére előhozni, mások botránykozására nem felemeltettek – azért, hogy az ilyen rossz beszédektől mások is magukat óvják és oltalmazzák egyik-egyik 2-2frtkban convincáltatnak.”****) 1726-ban Karácsonyi Ferenc „rút káromkodásért 60 botütésre vagy 6 frt bírságra ítéltetett.”*****)

1724. évben a jkv lakonikus rövidsége szerint „Tóth Jancsinak az káromkodásért 60 pálca adatott.”*****)

Ez évben a lakosságnak egész serege bűnhődött ilykép. 1730. évi aug. hó 8-án Baki István cigány istenkáromlásért 4 frttal büntettetett.*****)

1734-ben Zsoldos Péter felesége Tóth Borbála ismételt hiába történt megintés után 50 korbáccsal fenyítetett.*****)

Az ily módon való büntetések már annál fogva is gyakoriak voltak, mert az 1731. évi okt. 20-án kelt statútum értelmében még az utcakapitányok is feljogosítottak, hogy tettenérés esetén a káromkodókat megbotozhassák. A nyilvános botozások és korbácsolások különben egész a múlt század negyvenes éveig divatoztak.

A polgárok tisztességes és erkölcsös magánélete is

*) Szeged v. tjkve 1730. év. 531. lap.

**) Szeged v. tjkve 1733. év 172. lap.

***) Oklevéltár XC VII. sz. a.

****) Szeged v. tjkve 1722. év 259. lap.

*****) Szeged v. tjkve 1724. év 46. lap.

*****) Szeged v. tjkve 1726. évi 42 lap.

*****) Szeged v. tjkve 1730. évi 3 lap.

*****) Szeged v. tjkve 1734. évi 234. lap.

felügyelet alatt állott. 1726. évi március havában Kocsis István szolgálégy több rendbeli paráznsága miatt három ízben kiverendő 50-50 botütésre, azután a hóhér által való kiüldözésre ítéltetett.*) Ugyanabban az évben egy Leffler nevű polgár Beckhauser Borbálánál elkövetett paráznságért 24 forinttal bírságoltatott. 1738-ban egy ifjú ráclégennyel állt össze, kitől gyermeke is született. A nőt „özvegyi fátyolának megszeplőtetése miatt” börtönre ítélték. Ugyanez évben Maklári Pál, Kiss Anna férjes nővel elkövetett házasságtörése miatt a közpiacon 100 botütéssel lett büntetne. Még az anyósok izgágái sem maradtak büntetlenül. 1725. júl. 28-án Szögi Mártonné akarván maga veje és leánya közt szentházasságban izgágát tenni mért is 12 forint bírságra ítéltetett.

A gyanús viseletű nőt a hóhér kiseprűzte. 1720. év jun. 19-én „Simi Sára, Dombai Mihálynak felesége, mint botránykozgató életére nézve azért, hogy már egyszer ezen nemes városból conditio alatt hogy vissza többé ne jönne – kiküldetett, mégis azzal nem gondolván visszajött; mint pedig azért, hogy Kecskemét városából kicsapatott: mások rettentő példájára, a holnapi napon alkalmas idővel, hóhér által kicsapattatik.” **)

Néha egész tömegével úzték ki a gyanús életű asszonyokat. 1723. év jun. 30-án „Kiigazítatnak az nemes városból: Szoller Kata váci lakos, Bihall Örzse szihalmi asszony, Anna Miol pesti lakos”. Néhány nap múlva kiigazítatnak nemes városunkból in perpetuum sub poene leguli: Szíjártó Zsuzsa, Takács Maris esztergomi, Anna Terézia. 1725. okt. 26-án Dávid Örzse vásárhelyi bitang asszony az nemes városból kiigazítatott. 1737. évi márc. 22-én Katharina Ringl és egy másik „Dieki Mede” nevű infámis, erkölcstelen perszónák hasonlókép kiseprűztettek. 1728-ban egy férjehagyott nőt pusztán azért, mert „muskatérosokkal conversálódván” 100 korbáccsal büntettek. 1737. évi júl. 15-én Damis Mária toposányi és Zavatka Anna jablonkai asszonyok a „muskatérosokkal” folytatott erkölcstelen életük miatt egyenként 30-30 botbüntetést szenvedtek. Még a közönségesebb csúfolódások sem maradtak fenyítetlenül. A himpellér, selyma, huncut, Hur, besti, kanati stb. kifejezések sértők voltak, hogy aki azt használta és „meg nem bizonyította”, súlyos bírságra ítéltetett.

Az éjjeli csend biztosítására már 1747. évi június 13-án azt a rendszabályt alkották, hogy a korcsmák Szent-Györgytől Szent-Mihályig 11-ig, azontúl pedig csak 10 óráig tarthatók nyitva.***)

*) Szeged v. t. jkve 1723. évi 208. lap.

**) Szeged v. t. jhve 1720. évi 109. lap.

***) Szeged v. tjkve 1747. év 930. lap.

Ilyen volt Szeged régi rendészete, mely csak az 1850. évben életbe léptetett csendőrség és es. kir. policia által alakult át.

A csendőrség a betyárokat üldözte a külterületen, kikkel olykor valóságos csatározásokhoz folytatott. E végre a nádasokat mindenfelé irtották, a puszták csárdáit pedig lerombolták vagy megszüntették. A policia a belterületi rendészetet kezelte s felügyeletét a polgárság összes életviszonyaira kiterjesztette. Bármit is csak az ő tudta és engedélyénél lehetett tenni. Ha valahol éjjel beteg fölött virasztottak, a fegyveres őrzővizsgálatot tartott, hogy miért vannak ébren, mikor alvás ideje van. Az ily eset kihágásnak tekintették, ha nem volt bejelentve. Ha a külvárosi gazda lakodalmat tartott, azt is be kellett jelenteni s az örömszülők kezeskedni tartoztak arra nézve, hogy azon az éjjelen a szomszédos épületek ki nem gyuládnak. De azért két csendőr a vigadók közt kellemetlenkedett reggelig, lesne minden szót, élcet, mi a társaság körében elhangzott. A kémkedés valóban elviselhetetlen helyzetet teremtett: nem csoda, ha az intézmény oly gyűlöletes lett.

Midőn 1867-ben az alkotmány helyreállítatot, nem is annyira ezért, mint a gyűlölt rendszer bukásáért örültek legjobban. A csendőrség és policia kivonulása után a város személy- és vagyonbiztonságának felügyeletét maga a polgárság eszközölte. Városrészenként önkéntes „rendűgyelő” csapatok szerveztettek. Ezek éjjeli őrzővizsgálatokat tartottak, de ünnepélyek alkalmával zászlók alatt, vonultak ki s rangfokozatok szerint, az ország és város címereit alkalmazták ruházataikon. De az alkotmányos hatóság a városi rendőrséget mihamarább szervezte. A provizorium alatt a személy- és vagyonbiztonság újra megrendült. A futóbetyárok száma ép úgy mint 1849 után igen elszaporodott s a rablások mindennapiak voltak. A Bogár testvérek, Babáj Gyurka, Macsvánszky és még mások igazi rémei voltak a vidéknek. A rettenetes állapotokat kivételes intézkedésekkel lehetett csak megszüntetni. A kormány előterjesztésére ifj. gróf Ráday Gedeon teljhatalmú kir. biztósként küldve, székhelyét Szegedre tette s egy óriási vidék összes gyanús és rovott életű egyéneit mind összefogatta. A delegált pestmegyei és aradi törvényszékek ezeket el is Ítélték, de a vizsgálati fogságban sok ártatlan is elveszett.

A rendőrség ügykörébe tartozólag még a cselédügyről emlékezünk meg. Erre nézve József császár 1786. évi Júl. 22-iki pátense szolgált zsinórmértékül, mely utóbb már igen elavult. Mind ritkább esetet képezett, hogy cselédek évszámra szegődjenek s hogy egy-egy családnál évtizedet töltsenek el, miként az régen volt. Azért a cselédügy

szabályozása közóhajt képezett s hosszas munkálat után 1845. évben a pásztorok és pusztai, úgy a házicselédetről szóló két külön szabályzat el is készült. De a helytartótanács ezeket azon utasítással küldte vissza, hogy az időközben jóváhagyott pesti rendszer intézkedéseit vegyék mintául. Az új szabályzat 1747-ben megerősített s a cselédszerzési és tudakozó intézet a cselédkönyvek kiállítására vonatkozó fölhatalmazással Gebhardt (Kemény) Nándor vezetése alatt meg is nyílt. A cselédügyek és a cselédek erkölcsai a Bach-korszak alatt rohamosan hanyatlásnak indultak s a panaszok száma végtelen volt.*)

A sülyedés okát a zsidóknál való szolgálatban keresték (!!), azért az egyházakban püspöki körlevelek alapján a hívek fölszöllítetták, hogy gyermekeiket a zsidóknál való szolgálattól óvják. De ez intelem semmi hatással nem volt. A cselédügyekre nézve 1872-ben a város új szabályzatot alkotott, cselédhivatalt állított és a jóviseletű és kirtartó cselédek részére ösztöndíjalapot is létesített. Néhány év után azonban a cselédügyről szóló 1876: XIII. számú szentesített törvény lépett életbe.

Különben a város belső és külső biztonsága felett az 1872. évi szervezési szabályrendelet alapján 1 főkapitány, 1 alkapitány, 1 fogalmazó, 4 belterületi, 2 külterületi csendbirtos, 1 vásárbirtos, 1 várnagy, 13 őrszolga, 36 rendőr és 20 pusztázó (külterületi lovasrendőr) örködött. Kívülük még a2 utcai és tanyai kapitányok voltak, mint bizalmi állások jog és hatáskör nélkül. Betudva a tűzoltásra, a tolooneok és fegyencekre telt kiadásokat, a rendőrség összes költségei 1872-ben 39,788 forint 90 krt tettek ki. A város rendőrfőnökei, illetőleg főkapitányairól 1716. évtől kezdődőleg van névjegyzék.

SZEPESVÁRALJA

r. t. városnak**) két neve volt: a magyar Szepesváralja és a német Kirchdrauf = Kirchdorf. Mindkét elnevezés történelmi vonatkozású. Szepesváralja néhány századdal előbb keletkezett, mint Kirchdrauf. Szepesváralja régi okmányok szerint Subarx-nak is neveztetett és abból a városrészből állott, melyet most „váralatti utcá”-nak neveznek. Még mielőtt Kirchdrauf keletkezett volna, a mondott városrészből a vár tisztviselői és szolgálai laktak. Szepesváralja egykor

*) Budapesti visszhang 1856. évf. 24. sz.

**) Hradsky József: Zipserhaus 188³/₄.

híres város volt. Itt tartották a megyei urak gyűléseiket. Mellékesen fölemlítjük, hogy később felváltva Lőcsén és Késmárkon tartattak a kongregatiók. Háromszáz évnél tovább kizárólag Lőcsén tartják a megyei közgyűléseket.

A százszok bevándorlása következtében, akik a vár alatt megtelepedtek, nagyobbodott Szepesváralja; és lett belőle német város: Kirchdrauf. A társadalmi viszonyok változása folytán a német elem kihalóban van. A szép nagy emeletes házak egymásután tót ajkú polgártársaink kezébe kerülnek. Itt megemlíti, hogy Szepesváralján már több ízben próbáltak szerencsét a pánszláv agitátorok, de mindannyiszor erős ellentállásra találtak. Az onnan van, mert a lelkészek, a tanítók, a városi, a törvényhatósági és bírósági tisztviselők, továbbá a város intelligenciája mind magyarérműek. Itt sem panslavizmus, sem pangermanizmus gyökeret nem verhet. A város lakosságának hazafiségéhez csatlakozik a szepesi káptalan kiváló hazafisége és Dr. Párty Sándor szepesi püspök hazaszeretete, akit a közelmúltban ártatlanul azért hurcoltak meg és becsületében azért gázoltak, mert erős kézzel a pánszlávok darázs-fészkebe nyúlt. De a gázságról lerántották a leplet és a rágalmazók szigorú büntetésben részesültek. Párty Sándor szepesi püspök, a pánszlávokkal szemben követett eljárásával nagy szolgálatot tett a hazának.

Szepesváralja örvendetes módon magyarosodik. A gyermekek az utcán magyarul beszélnek. Egyáltalában mindenki igyekszik magyarul megtanulni. A környékbeli falvakból érkező cselédek rövid idő alatt megtanulnak magyarul. A német szó ritkább, mint a magyar, de azért németül is beszélnek az intelligensebb elemek.

Tótul mindenki beszél, mert az olyan könnyű nyelű, mint a pehely: mindenkire ráragad. Ez időszerint a lakosság száma 3129 lélek. Ebből 400 ág. hitű. evang., 600 izraelita, a többi, a túlnyomó többség római katolikus vallású. A városnak négy temploma van és pedig: a római kath. templom, az irgalmasrend temploma, az ág. hitű. evang. templom és az izraeliták zsinagógája. Iskola három van: a róm. kath., az ág. hitű. evang. és az izraelita népiskola. Szepesváraljának látogatott heti- és országos vásárai vannak. Minden hét csütörtökjén tartanak hetivásárt. Országos vásár öt van. A város lakossága iparral, kereskedéssel és mezőgazdasággal foglalkozik. A városnak 1894. óta van helyi érdekű vasútja. Szepesváralja végállomás. A vasút létesítésével következő intézmények létesültek: a gőzfűrészgár a gőzhenger-malommal, a körkemence, a sodronykötél-pálya és a villamos forrasztások gyára. Utóbbit Harmattá János gépészmérnök létesítette és saját találmányai szerint rendezte be. A gyár iránt állandóan sokan érdeklődnek.

Angolok, franciák, oroszok, németek, sőt amerikaiak is jöttek a kis csendes városkába, hogy Harmatta János genitálitását szemügyre vegyék. Sok találmányt értékesített Harmattá külföldön és több gyárat rendezett be, különösen Oroszországban, Kievben. Harmatta gyára sok munkást foglalkoztat s így sok munkáscsaládnak nyújt biztos jövőt, megélhetést.

Szepesváraljának van egy pénzintézete: „Szepesváraljai Takarékpénztár” a címe. A pénzintézet iránt nagy a bizalom, mivel kiváló férfiak kezében van, kiket a közönség nagyrabecsül. Nagy érdemeket szerzett az intézet létesítése és fölvirágoztatása körül Holenia Sándor gyakorló ügyvéd, városi tisztiügyész, vármegyei t. b. főügyész, püspöki, káptalani és uradalmi ügyész, az intézet igazgatója. Holenia Sándor az a ritka ügyvéd, aki meghallgatja a felet s ha azt látja, hogy a per megindításától nem várható siker, azt tanácsolja az illetőnek, hogy hagyjon föl szándékával. S így nem csoda, hogy általános tiszteletnek örvend. Holenia a jótékonyágáról is híres. A szegényeket állandóan támogatja. Továbbá Fest Viktor, az intézet ügybuzgó főkönyvelője, aki szintén az intézet megalapítása óta van az élén, fáradozott sokat jóhírnevének biztosítása érdekében. B két derék férfiú mai is a pénzintézet élén áll, fiatalos kedvvel és erővel dolgozva. Az intézet igazgatóságának legérdemesebb tagja Szontágh Sándor, aki 26 év óta vesz részt az intézet igazgatásában. Szontágh Sándor, mint városatya is első helyen áll. Mint a város vezérembere állandóan a közügyekben dolgozik. Nincs olyan létesítmény, mely nem az ő nevéhez fűződne. A város élén Wyda László, nyugdíjazott főszolgabíró, polgármester áll. Közigazgatási szakember ő s így a város ügykezelése arra hivatott egyén kezébe van letéve. Wyda László nemcsak pontos tisztviselő, hanem úriember is minden ízében, tudyda Lászlót tekintély és tisztelet veszi körül. A szolgabírói hivatal élén Dr. Holenia Sándor főszolgabíró áll. Egyike azoknak a főtisztviselőknek, akik testestől-lelkestül hivatásuknak élnek és ennek folytán aztán fent és lent is egyaránt kedvelt egyének. – A kir. járásbírószék vezetője Matyasovszky Mór kir. járásbíró. Rövid ideje van itt s mégis mindenki arról győződött meg, hogy az új járásbíró kiváló ember. A róm. kath. egyház élén Zemancsik István pápai prelátus áll, aki szintén ügybuzgó városatya. Mint lelkész és iskolaszéki elnök nagy érdeme van a magyarosodás terjedésében. Úgyszintén Oravec József káplánnak, aki agilis, fiatal lelkipásztor. Az evangélikus egyház feje Szontágh Sándor, akiről már fentebb megemlékeztünk. Talán mondani sem kell, hogy Szontágh Sándor a magyar állameszmének lankadatlan harcosa. Az izraelita egyház

élén Spitzer Ignác főrabbi áll. Kitűnő lelkész, kit nemcsak saját hívei, hanem az egész város lakossága is nagyra-beesül. A három felekezeti tanító pedig kivétel nélkül a magyarosodás buzgó terjesztője. Az irgalmas-rend főnöke Szepesi Lajos ólublói születésű, aki a lelkészi teendőket is végzi.

Bárhonnan jöjjön az ember Szepesváraljára, nagy várost képzel maga előtt. Az onnan van, hogy Szepeshely, mely külön közigazgatási községet képez, dombon jekszik s úgy fest, mintha Szepesváraljához tartoznék. (Szepesváralja egy csöppet sem idegenkedne tőle.) A kis, de érdekes községet a kanonokok lakóházai és melléképületei, a papnevelde, a tanítóképezde, a híres Szentmárton templom, a püspöki rezidencia és a szolgaszemélyzet lakásai képezik. Érdekes, hogy Szepeshelyen kanonok a községi bíró. Szepeshelynek van egyenruházott rendőrőrmestere is,

Szepesváralja e sorok írójának működési területe. 1899-ben neveztettem ki ide Poprádról, ahol rendőrkapitány voltam, Midőn a rendőrkapitányi hivatal vezetését átvettem, érdekes jelenetnek voltam szemtanúja. Ugyanis a rendőrkapitány hivatalos helyisége előtt van az őrmesteri szoba, vagyis az őrmesteri szobából jutunk a rendőrkapitány hivatalos helyiségébe. Az őrmesteri szobába lépve láttam, hogy egy uniformisos ember ruhát vasal és nagyon el van merülve munkájába. Odamentem hozzá és megszólítottam. Amikor megtudta, hogy én vagyok az újonnan kinevezett rendőrkapitány, felém fordulva „vigyázz”-ba vágta magát, de a füstölő vasalót kezében megtartotta. Jelentette, hogy ő a rendőrőrmester. Klapács Istvánnak hívták és 65 éves tipikus rendőrőrmester inkább értett a szabósághoz, mint a rendcsináláshoz. Mert bizony, a város utcái ugyancsak piszkosak és dudvával benőttek voltak. Tudtára adtam, hogy a rendőrkapitányi hivatalban nem lehet szabó műhelyt fentartani és szabóságot folytatni. Nagyot nézett az érdekes ember, de 24 óra múlva nyoma se volt az egykori szabóműhelynek. A rendőrök a korcsmák előtt üldögéltek és várták, mikor hívják be egy kis itókára. Ilyen állapotban vettem át a rendőrkapitányi hivatal vezetését. Oktattam az őrmestert, a rendőröket, mert fogalmuk sem volt szegényeknek a rendészetről. – Tátott szájjal hallgatták oktatásaimat. Nehéz volt a helyzetem, de megbirkóztam vele. Teljesen idegen voltam a városban és sokan az első perctől kezdve ellenszenveztek velem és sok kellemetlenséget okoztak nekem. De én nem törődtem e kicsinyes dolgokkal, mert nagyobb cél lebegett szemem előtt. Aztán a város intelligenciája is velem volt. Sokat fáradoztam a rendőrség fejlesztése érdekében, de nagyobb eredményt azért nem tudtam elérni, mert a város közönsége az államosításra

hivatkozva, előterjesztéseimet irattárba tétette, habár három ízben „alkalmatlankodtam”. Pedig ugyancsak szükségem lett volna használhatóbb anyagra. Itt elmondok egy konkrét esetet, mely a tipikus rendőrőrmesterre vonatkozik és az egész rendőrlegénységet jellemezte.

A huszadik század első éveiben történt, hogy egy vidéki korcsmáros egy novemberi napon délután jelentést tett nálam, hogy a helybeli főtőzsdében dohány-készítményeket vásárolván, a szekérre tette a zsákot s azzal ott hagyta a szekeret és kocsist, mivel még más elintézni valója volt. Most jött vissza a szekérhez és a dohányzsáknak hült helye van, megjegyezte, hogy a lopás akkor történt, amikor a kocsis a korcsmában tartózkodott. A tettes valószínűleg valamelyik utcában megtalálható lesz, ha rögtön intézkedem. Utasítottam a rendőrőrmestert, hogy a tettest nyomozza a városban portyázó rendőrrel együtt. Délután 3 óra lehetett. Este 5 órakor jelenti az őrmester, hogy úgy a városban, mint azonkívül is nyomozott, de eredményt nem tudott elérni. Másnap pedig a következő eset tudtam meg: Az őrmester, a jó Klapács István, alkonyatkor Szepeshely felé nyomozva a dombon fölfelé haladt, „hátha ott látja valahol a tolvajt”! Amint a püspöki rezidenciával szemben levő „Pazsicza” nevű plateaura ért, látta, hogy a sötétségben valami alak mozog és tótul így kiabált: „sztoj zshiváne!” (Állj meg tolvaj!) Az alak azonban nem hederített a buzgó rendőrőrmesterre és tovább folytatta menetét. Erre az öreg őrmester utána futva folyton kiabálta: sztoj zshiváne!, de az alak nem reagált, ami annyira kihozta sodrából, hogy pár ugrással ott termett a haladó alak mellett s hátulról nyakonragadta. De legott eleresztette, mert a vélt tolvaj nem volt más, mint Szmrecsányi Pál szepesi püspök, aki esteli sétáját végezte. A rendőrőrmester térdre borulva bocsánatot kért és a nemes főpásztor a végzetes tévedésen mosolyogva, megbocsátott neki. íme, a vidéki rendőrség életéből való szemelvény. Egész köteteket lehetne írni a vidéki rendőrség ostobaságairól, melyeket azonban csak az államosítás szüntethet meg.

A magyarság érdeke határozottan azt kívánja, hogy Szepesváralja a jövőben is város maradjon. Ezt azért hangsúlyozom, mivel tizenöt évi itt időzésem ideje alatt azt tapasztaltam, hogy a nagy perifériának szüksége van városi jelleggel bíró központra. Sokan azt gondolják, hogy nagyközség és r. tanácsú város között nem nagy a különbség. Pedig nem úgy van, mert óriási a különbség a városi és községi szervezet közt. Nemzetiségi vidéken, ahol a magyarság érdeke egyes emberektől függ, szükséges, hogy a városok, bármilyen kicsinyek azok, jellegük fentartassék. Sőt a kormánynak oda kellene törekednie, hogy

nemzetiségi vidéken minél több apró város szerveztessék. – Minden város a magyarságnak egy várat jelent.

Szepesvárálja is azokhoz a városokhoz tartozott, amelyeket Zsigmond királyunk 1412-ben László lengyel királynak jelenlegi pénzünk szerint 178,000 koronáért elzálogosított. Az elzalogosított tizenhárom szepesi város háromszázhatvan éven át Lengyelországhoz tartozott. Sztaroszták, akik a lublóí várban laktak, kormányozták az elzalogosított városokat. Mária Terézia 1772-ben kifizette a zálogkölcst és visszacsatoltatta a derék tizenhárom várost az anyaországához. Érdekes és dicséretreméltó, hogy az elzalogosított városok megtartották városi jellegüket, míg a tizenegy el nem zálogosított testvérváros a háromszázhatvan év alatt teljesen faluvá lett. Ugyanis úgy volt, hogy az elzalogosítás előtt huszonnégy volt a szepesi városok száma. És ami még nemesebb vonás a zipserben az, hogy kitűnő magyar hazafiak maradtak.

A tizenhárom szepesi város elzalogosításának látható nyoma is maradi. Ugyanis Lubomirszki Tivadar Constantin, egyik kormányzó, Lembergben egy angol kereskedő feleségével megismerkedne, azt később, miután a róm. kath. hitre tért át, el is vette pápai fölmentés mellett. Ekkor fogadalmat tett, hogy minden városban a Szűz Mária tiszteletére saját költségén Mária-szobrot állíttat. Ezen szobrok most is díszítik a tizenhárom város főtereit, Szepesvárálján özv. Steiler Nándorné háza előtt áll a történelmi Mária-szobor. Egyéb nevezetességek: a vár, melybe 15 pere alatt lehet elérni, a köztetetőben levő honvédemlék, a város házi fölirat, a homokkőből készült köbölmérték és a Harmatta-gyár. Szepesvárálja arról is híres, hogy kitűnő henteskészítményeket tud produkálni.

Szepesvárálja város rendőrsége épp úgy, mint az ország többi városainak rendőrsége, alapos reformra szorul és csak akkor fog hivatásának magaslatára emelkedni, ha az állam kezelésébe fog átmenni, addig nemi A rendőrség szervezetlenségének következménye 1905-ben, a nagy tűzvész alkalmával, amikor kétszáz ház a melléképületekkel együtt elpusztult, mutatkozott teljességében. Ugyanis az történt, hogy a rendőrök voltak az elsők, akik az engedelmisséget megtagadva, saját házikójuk mentésére siettek, úgy, hogy e sorok írója az óriási veszedelemben egymagára maradt. Mindenki a rendőrkapitánytól kért segítséget és intézkedést és ő nem intézkedhetett, mert nem volt rendőre. Hanem maga egyszemélyben volt minden: rendőr és kapitány és addig járt, intézkedett, míg a fáradtságtól kimerülne össze nem roskadt.

A rendőrség szervezetlensége tehát alaposan megbőszülte! magát. Mindenki a városi rendőrség sürgős szer-

vezését hangoztatta, sőt a csendőrség behozataláról is folytak tárgyalások a kassai m. kir. csendőrkerületi parancsnoksággal, de az egész mozgalom abban a pillanatban akadt meg, amikor nyilvánosságra jutott, hogy a csendőrség behozatala pénzbe kerül. Így történik ez a többi városokban is. Ilyen a vidéki városok, különösen a kisebb városok rendőrsége.

SZILÁGYSONMLYÓ

r. t. város rendőrségének szervezése arra az időre esik, amikor Hegedűs Sándor 1889-ben az elhalálózás folytán megüresedett rendőrkapitányi állás helyettesítésénél megbízott, melyet rövidesen végleges kinevezés követett. Hegedűs, amennyire csak lehetséges volt, mindent, elkövetett, hogy a rendőrség fejlesztesék és lépést tartson a haladással. Hegedűs Sándor nevével még találkozni fogunk más helyen, ahol őt mint a újvidéki rendőrség vezérét fogjuk bemutatni.

ÚJVIDÉK

thgi városban az 1748. évi szabadalomlevél után megalakult a városi hatóság, állván: a városbíróból, consulból, városi kapitányból és 12 tanácsosból. Tehát Újvidék már 1748-ban bírt szervezett közbiztonsági közegekkel. A királyi szabadalomlevél pallosjogot ad a városnak, mely szerint a területén található gonosztevők ellenében büntetőjoghatóságot gyakoroljon, viszont megengedtetik, hogy a közbiztonság fenntartására szükséges hajdúkat alkalmazzon és ezen fegyveres szolgák a városi kapitány vezetése alatt állanak s éjnek idején a gonosztevők megfékezése és kihágások megakadályozására őrjáratokat tartani kötelesek.

1792-ben már ott találjuk a városi kapitányon kívül a negyedmesteri és csendbiztosi intézményt pandúrokkal. Ezen intézmény fenntartotta magát 1851-ig, amikor az abszolutizmus bekövetkezésekor feloszlatták a városi rendőrséget s teljhatalmú császári rendőrség ült helyébe. Újvidék a temesvári „Policeidirektion” alá tartozott.

Az alkotmány visszaállításakor a közbiztonsági szolgálat ismét visszatért az 1848. év előtti időkben dívott pandúri intézményhez, mely 1888-ig tudta magát fenntartani, amikor a tulajdonképpeni modern rendőrség a budapesti államrendőrség mintájára szerveztetett, mely mai napig is úgy áll fenn.

UNGVÁR

r. t. városban a Bach-korszakot megelőző időben a községi bíró 6 csákányossal képezte a rendőrhatóságot. Az alkotmányos élet visszaállítása után a hetvenes évek elején Ungvár rendezett tanácsú várossá lett, amikor 1 kapitány, 1 írnok és 12 rendőrből álló szervezet teljesítette, illetve látta el a rendészeti teendőket. Ungvár fokozatos fejlődése maga után vonta a rendőrség fejlődését is.

VÁC

r. t. városban hajdan két külön hatóság, illetve városi tanács volt és pedig: Püspök-Vác és Káptalan-Vác eimen. Mindkét városnak volt külön kapitánya; emellett Püspök-Vácnak 6 és Káptalan-Vácnak 2 hajdúja. 1848-ban Püspök-Vácon hadnagyi állást szerveztek. 1859-ben a két város egyesült s lett egy kapitánya.

A rendőri közegek régi elnevezése

A városok sorozatát befejezve, felsoroljuk még az elmúlt századokban rendőri szolgálatot teljesített közegek elnevezéseit és pedig:

1. Hajdú, ez az elnevezés legsűrűbben fordul elő a városok levéltáraiban. Eredete Heiduck cseh szó. Hajdánában az osztrák katonai örvidék lakosai voltak; különben egyenruhás, magyar urasági inast jelent.

2. Trabant német szó, valamikor testőrt (Leibruäehter) jelentett, de rendőrszolgát is értettek alatta.

3. Satrapa perzsa szó és helytartó basát, zsarnokot jelent.

4. Militia latin szó és polgári katonát, rendőrt jelent.

5. Muskatéros francia szó (mousquet), mely régikanóc-fegyvert jelent; a közbiztonsági közegeket az illető marosban nyilván ezen lőfegyverről nevezték el így.

6. Pandúr – pandore görög szó és csendőrt jelent.

7. Konstabler angol szó (constable) szintén rendőrt jelent.

8. Zsandár francia szó (gensd'armes) rendőrkatona – csendőrt jelent.

9. Bakter, tulajdonképen Wächter német szó és őrt jelent.

10. Szerezsán (sergent) francia szó szintén rendőrt jelent.

Ezenkívül találkozunk a levéltárakban még a következő magyar elnevezésekkel, úgymint: csendkatona, csendlegény, csákányos (mert csákánnyal volt fölfegyverkezve), továbbá tizedes, negyedmester, sztrázsamester és utcai kapitány,

A tized és negyed rendszer Németországból származott át hozzánk.*) Egymás mellett lakó tíz polgár tizedet képezett. A tizedek száma természetesen a polgárok számától függött. Minden tizednek elöljárója volt: a tizedes.

A tizedek úgyszólván katonai jelleggel bírtak és az erre vonatkozó legrégebb okmány 1570-ből való. (Közölve Teutsch Frigyes által Korrespondenzbl. Ul. 70.)

A negyedek szervezete polgári jelleggel bírt; a negyedeket Nachbarschaftoknak is nevezték. Minden negyed élén, mely rendszerint több utcából állott, a negyedmester, az erdélyi szász városokban a Nachbarhann állott. Minden negyednek külön-külön zászlója is volt. Egy ilyen zászlót most is őriznek Nagyszében városházán. Úgy a tizedek, mint a negyedek rendészeti teendőket végeztek.***) Ezek a rendőri intézmények 1550 körül keletkeztek és minden nagyobb magyar városban léteztek. Zimmermann Ferenc művében így szól negyedmesterekről: „Die Sorge für öffentliche Sicherheit rvar nicht zu geringsten Theil den Nachbarhannen anvertraut. Mit gründlicher Kenntnis des ihnen zugewiesenen, leicht übersehbaren Gebietes einer Nachbarschaft ausgerüstet, haben die Hannen für den Sicherheitsdienst und die öffentliche Ordnung im Innern der Stadt Hervorragendes geleistet.

Az utcai kapitány elnevezés tiszta magyar eredetű és leginkább az alföldi magyar városok levéltáraiban találkozunk vele.

*) Lásd: Die Nachbarschaften in Hermannstadt. Zimmermann Ferenc. 1885.

***) Ugyanott,

II. FEJEZET.

Az elmúlt századok közbiztonsága.

A népdalok hősei.

Pandúrok és zsandárok, futóbetyárok és szegénylegények.

Az előző fejezetben megismerkedtünk Magyarország rendőrségének keletkezésével, fejlődésével és némileg bíráskodásánál is. Külön rendőri bíráskodás természetesen nem volt, mert hiszen a bíróságot még csak 1871-ben választották el a közigazgatástól és az első rendőri büntető eljárás 1880-ban szabályoztatott. (38547-1880. B. M. rendelet.) Levéltári adatainak a XVI. századba nyúlnak vissza és csak a nagyobb városokban találhatók fenn ahol fejlettebb kultúrélet létezett; de ezek az adatok, mint láttuk, a közbiztonsági szolgálat mozzanataira vonatkoznak és nem vetnek világot az elmúlt századok közbiztonsági állapotára. Ez onnan van, hogy akkoriban az iras művészete nem volt olyan általánosan fejlett, mint ma s így a kisebb, a nem országgraszoló eseményeken csakhamar napirendre tértek őseink. De már a XIX. század teljesen elűt elődeitől; ezt a századot bátran nevezhetjük a revolúció és evolúció, a gőzgépek és a vasutak századának.

Az emberi elme ugyan állandóan fejlődött, de olyan rohamosan még sohase, mint a XIX. században; az emberi elme fejlődése révén természetesen fejlődött minden a világon és a közbiztonsági intézmények közül is kettő fejlődött: a pandúrság helyébe a m. kir. csendőrség lépett és Budapest székesfőváros városi rendőrségét az állami rendőrség váltotta föl; a vidéken, t. i. a vidéki városokban azonban igen csekély kivétellel megmaradt a statusquo.

A csendőrség akkor szervezetett, amikor a közbiztonsági állapotok már annyira tűrhetetlenné váltak, hogy a személy-, de különösen a vagyonbiztonság nagyon veszé-

lyezettette volt. A csendőrintézmény használhatóságáról később lesz szó és itt csak a múlt század közepétől a 80-as évek végéig történt eseményekkel foglalkozunk. Szó lesz a közvagyon ellen intézett vakmerő támadásokról és az államhatalom által igénybevett rendkívüli eszközökről.

Ilyen rendkívüli eszköz igénybevétele volt az, mikor a magyar kormány 1868-ban királyi biztost küldött Szegedre, hogy a nagy alföldön Bács és Torontál síkjain elszaporodott rablók és tolvajok garázdálkodásának véget vessen. A királyi biztos működésének eredménye minden várakozást felülmúlt – írja Tóth Mór, aki mint tiszti ügyész a kiküldött Pestmegyei törvényszékhez volt beosztva és „Jó Madarak” cím alatt több bűnügyi elbeszélést írt – rövid idő alatt százakra ment az elfogott rablók száma, kik a szegedi várba kerültek, mint olyan helyre, hol leginkább elkülöníthetők és megőrizhetők voltak, szorosan katonai porkolábok és katonai őrség által kezeltettek. A fogházak igazgatása azonban a királyi biztos felügyelete és rendelkezése alatt állott.

A szegedi vár, mely ezen bűnperek folyama alatt oly nagy hírre vergődött, most már el van törülve a föld színéről; ott terült el a nagy alföldi város közepén, felette elhanyagolt, nagy tért magában foglaló négyszög épület, közepén egy ódon, toronynélküli templom falainál, melyben már akkor régen nem hangzottak föl a hívek zsolozsmái: lévén az katonai raktárnak átalakítva. A vár alatt közvetlen a Tisza folyt s áradáskor a vár falait mosta. A vár falai bombamentes földsáncokból állottak, zöld pázsit gyepepedéssel, ezekben kaszamaták (földalatti szobák) voltak a vár udvarára nyíló ajtókkal.

Ezen kaszamaták voltak a börtönök, most az ilyen letartóztatást helyiségeket: fogházhelyiségeknek nevezik. A gonosztevők száma ekkor 1200 főre szaporodott és minden nemzetiségű, vallásfelekezetű és foglalkozású egynekből került ki.

Itt volt egy sarokban a hírhedt Rózsa Sándor is harmadmagával egy kaszamatában. Nagyon negédes, gonosz ember volt, ki még a börtönben is uralkodott társain, azokat legkevesebb ok miatt kegyetlenül elverte; pedig társai szintén nevezetes, híres zsványok voltak: a kecskeméti Bajdor és A bácskai Renkó, akivel más helyen még találkozni fogunk. Szép, erős fiatal emberek mindketten, kik elbírhattak volna egyenként is a vén gonosztevővel, de főlényt gyakorolt rájuk annak képessége – különösen legutóbbi nevezetes gonosztette: a vasúti sínek felszedése és a vonat kirablásának kísérlete, mely azonban szerencsére meghiúsult a vasúton utazó katonaság éberségén.

A pandúrság.

Mielőtt azonban Rózsa Sándor viselt dolgaira áttérnénk, be kell mutatnunk Magyarország ős rendőrintézményét: a pandúrságot. Ezen közbiztonsági intézmény hol megszűnt, hol újra feléledt. Hogy az olvasónak a pandúr-intézményről kellő tájékozottsága legyen, fel fogjuk alább sorolni néhány vármegyének a pandúr-intézményről kikutatott levéltári adatait. A pandúr-intézmény nem volt egységesen szervezett országos őrtest, hanem ahány vármegye, annyiféleképen volt a szervezése és fizetése. A pandúrokkal, mint vármegyei közbiztonsági intézménnyel már a 17-ik században találkozunk. A pandúr-intézményeket megelőzte a vármegyei örrendszer, mely igen primitív, kezdetleges közbiztonsági intézmény volt. Segítségükre voltak a várkatonák és a zsoldosok. Természetes, hogy sok időbe került, míg a pandúr-intézmény létesülhetett. A vármegyék-ről lévén szó, nézzük csak, miként keletkeztek azok. A vármegyék rövid története ez: A honalapítás alkalmával itt talált, valamint a később épült várakat, mint a védelemnek fontos eszközeit, az egyes törzsek gondjaira bízták.

Szent István dekrétumaiban már világosan látjuk az egyéni földtulajdon biztosítását. Az egyéni birtoklás felé haladó nemzetségi szállásokon és a meg nem szállott területeken kívül voltak még olyan földek, melyek a várak őrzésére és fenntartására rendelt népek ellátására szolgáltak: a várföldek. E törzsi közös tulajdon csak akkor változott át nemzeti vagy állami közvagyonná, midőn a monarchikus elv győzelemre jutásával a király ráteszi a kezét a szállásokon kívül levő földbirtokokra, azokat közvetlen a királyi hatalomnak veti alá és ez alapon a vármegyei szervezetet létesíti.

A vármegyéknek középpontját valamely megerősített hely képezte, ami arról tanúskodik, hogy a királyi vármegyei szerkezetnek főcélja a hadügy volt.

A vármegyéknek város szerint való kikerekítését, alakulását szláv behatásra vezethetjük vissza, mivel Németország azon területrészein, melyeket egykoron szlávok laktak, ilyen alakulatot találunk.

Minden vármegye élén egy-egy királyi főtiszt állott, kit az okmányok Comes-nek neveztek. Csakhogy ezen királyi főtiszt neve nem lett a magyar szájában gróf, hanem a szláv spán szó után ispán.

Ezek után a példaként bemutatott vármegyéknek adjuk át a szót.

ARADVÁRMEGYE.

Aradvármegyének 1741-ben történt újjáalakításakor már a csendbiztossági intézménnyel találkozunk, amelynek vezetője akkoron Horváth Endre csendbiztos volt, aki azonban 1741-ben aggkorára való tekintettel lemondván, őt Heltesz János követte évi 80 forint fizetéssel. 1746-ban a közgyűlést jegyzőkönyv a főcsendbiztosi tisztséget említi, amely állásra a vármegye ugyanezen évben Klempay Mártont alkalmazta és hatósága alá négy járási csendbiztost rendelt, névszerint: Chvatalides Lipótot, Schenk Ferencet, Skerlec Pétert és Erdélyi Ferencet, akiknek székhelyük: Arad, Borosjenő, Nagyzerind és Tótvárad volt; a főcsendbiztos állomáshelye Simánd volt. Hogy az intézménynek szervezete minő, a legénység létszáma mekkora volt, erre nézve a levéltárban közelebbi adatok nincsenek.

A rablók, lókötők nagymérvű elszaporodása 1784-ben arra készítette a vármegyét, hogy a pandúrok számát 24-re emelje (666/1784. sz.). Ezen határozat némi világot vet már a legénységi szervezetre, fizetésre stb.-re, amennyiben felsorolja, hogy az őrmesternek évi 15 forint, a két káplárnak fejenként évi 12 forint 22 kr., a közembernek évi 10 rajnai forint a fizetése. Ezenkívül természetben kijárt nekik 2 mente, 1 köpeny, 2 pár gatyá, 2 pár csizma, 1 tüző, 1 csákó, pisztoly, puska, tarsoly és lószerszám.

A legénység létszáma elég gyakran változott, így 1795-ben a vármegye egyévi tartamra 125 ideiglenes pandúrt fogadott föl, mert a rendes létszám nem győzte a gonosztevők üldözését. Ezeknek egyenruhát nem adott, csak puskát és pisztolyt, süvegükön pedig a vármegye monogrammjával: „CA” (Comitatus Aradiensis) ellátott sárga réztáblát viseltek. Ők is egyévi adómentességet élveztek.

1802-ben, a vármegye határozata folytán, egyelőre 6 legény lovat is kapott. 1809 óta kenyérporció is kijárt nekik.

Az adag nagyságával nem voltak megelégedve, mert évről-évre alázatos istaneiével járultak a megye alispánja elé, a legtöbbször sikerrel.

1851-1863-ig a es. kir. zsandárság látta el a közbiztonsági szolgálatot.

1864-ben ismét a pandúrság tűnik föl. 1867-ben a vármegye területe 8 csendbiztosi kerületre osztatott és pedig: Borosjenő, Buttyin, Csermő, Galsa, Nadab, Pécska, Radna és Simánd székhellyel.

Minden kerület élén a csendbiztost találjuk, akinek évi fizetése 500 forint és 100 forint lótartási átalány. A csendbiztosokat a főispán nevezte ki.

Minden csendbiztos alatt 6 pandúr állott, akiknek évi fizetése egyenkint 200 frt és 80 frt lótartási átalánya volt. Az alispán fogadta föl őket.

Miután a levéltári anyag csak 1795-re megy vissza, a pandúrintézmény előtti időről nincs adatunk.

BÁCS-BODROGVÁRMEGYE.

A pandúrok Bácskában a törökhódoltság megszűnése után az u. n. katonai sáncokban szolgáló szerb született katonák voltak, kapitányuk vezérlete alatt. A katonai sáncok megszüntetése után (1750) egy részük beleolvadt a polgári lakosságba (némelyek szerint ilyen felosztott pandúrok telepedtek le a Baja melletti, ma már elpusztult – Pandúr nevű községben), más részüket a határőrvidéki ezrekbe osztották be.

Ezután a vármegyében rendőri szolgálatot teljesítő közegeket hinták pandúroknak. 1753-ban 6 csendbiztosa, 9 lovas és 14 gyalogos pandúra volt a vármegyének. A biztos évi fizetése 100 frt volt. A lovas pandúr 60 és a gyalog pandúr 52 forintot kapott egy évre.

A XVIII. század végén s a XIX. század elején a „betyárvilág”-ban a községek személy- és vagyónbiztonsága az u. n. felelős örökre, majd az u. n. „csetnikek”-re volt bízva. Ezekre a vármegyei rendelkezésekben ilyen adatokat találunk:

Az 1803. esztendőben: (az 1794. évi rendeletekre hivatkozva) a községi előljárók a ménes- és gulyapásztorok mellé 4 megbízható és bátor őrt tartoznak állítani.

1808-ban: Minden helységhezánál a kirendelt sztrázsák mellé egész éjszakán egy-egy felelős esküdt rendeltessék ki. A haramiák üldözésére a szomszédfalvakból perseeuűöt rendeljenek, kiket az uraság tisztjei vezéreljenek.

Mind éjjel, mind pedig egész nappal a szolgálendő lovas és gyalog sztrázsákat a haramiák üldözésére – megduplázzák.

A Duna mellett levő státiókon lovas és gyalogos őrtállók rendeltetnék ki, az u. n. kékinges, kékgatyás sztrázsák, fölfegyverkezve. Csak jó erkölcsű emberek lehetnek. A rétekre is vigyáznak. A helységekben az utcák végén gunyhók állították a sztrázsák részére.

A haramiák üldözését a commissárus, esküdt és az uraságok tisztjei kormányozták.

1809-ben: a falusi sztrázsáktól s a Dunamentiektől, a főlöleges fegyvert és a puskaport elszedték, mert a kék-ingesek teljesítettek helyettük szolgálatot.

1814-ben: az egész vármegyében a gonosztevők üldözését lovasok, gyalogosok, esküdtek és hadnagyok végezték. Az elfogottakat sztrázsák kísérték a vármegye székhelyére, Zomborba.

1813-ban: Ófuttakon és Ópalánkán az úgynevezett „csetnikek”-et szervezték. (Csetnik szláu szó, lovaskatonafélét jelent. Cseta = sereg.) „Jámbor viseletű s jó erejű emberek”, jól fölfegyverkezve. Kizárólag a közbiztonságra ügyeltek, föl. Aratás idején megyeszerte a községek előjárói az örök felmentését kérték. Kérelmüket a vármegye teljesítette, azzal a meghagyással, hogy csetnikeket tartoznak rendeltetésük szerint fenntartani.

A csetnikek a járásbeli csendbiztosnak a rendeleteit tartoznak teljesíteni.

A közbiztonsági állapotok javulására mutat a csetnik tartására vonatkozó emez intézkedés:

„Azon községek, amelyeknek határja 100 úrbériális telket meg nem halad, jövőben csak egyet; amelyeké 100 urb. teleknél kiterjedtebb, azok 160 telkig két csetniket; melyeknek határja végre a 160 telket felülhaladja, 3 csetniket jövődöben tartassanak, akik a csendbiztos alá rendeltetnek”.

A községi, tisztii és szolgaszemélyzet ebben az időben: a jegyző, a bírő, az esküdtek, a hadnagyok, a csetnikek, az éjjeli örök. Felévenként jelentést kellett tenniök a jegyzőknek a helybeli kerülőkről (circulator] és a csetnikekről.

1838-ban: A csetnikek f. é. október utolsó napján megszüntetni rendeltetvén, az illető járásbeli k. Bírő uraknak kötelességül tétetik, hogy a fegyvereket tőlük által vevén, azokat jeles jegyzékek mellett hozzák be. Ezen k. végzésnek következtében járásbeli helységek és m. városok érdemes Elöljáróinak meghagyattatik, hogy minden Csendörök számára készített fegyvereiket és azokhoz tartozó készületeiket” . . . vegyék jegyzékbe.

A belügyminiszter 66558/1890, illetőleg 81898 1890. számú rendeletei szerint Bács-Bodrogvármegyében is a községi rendőrség állíttatott fel, úgy, hogy minden 100 lakóházza legalább 1-1 rendőr jusson.

BARSVÁRMEGYE.

A csendőrbiztossági (pandúr) intézmény Barsban a m. kir. belügyminiszternek 1867. évi 7368. sz. alatt kelt rendeleteivel megengedtetvén, föllállított. Előtte a es. kir. csendőrség látta el a közbiztonsági szolgálat teendőit.

Szervezve lett két csendbiztosi, két lovaspandúri és 16 gyalogspandúri állás. A csendbiztosokat a főispán nevezte ki azon hozzáadással, hogy a felügyeletben elkövetett mulasztás vagy hanyagság elbocsátásukat okvetlenül maga után vonja, amennyiben ezen institutió csak a közbiztonsági személyzet szigorú fegyelemtartásában leli üdvösségét. A személyzet felfogadása az alispán hatáskörébe utaltatott a főispán által.

Ezen pandúrőrség állomásonként ekként oszlott meg:

I. Csendbiztos *Léva* székhellyel, a lévai és garami járások területére és pedig Léván két lovas-, Nagysallóban négy gyalog-, Zselizen három gyalog-, Zsarnóczán három gyalogpandúrral.

II. Csendbiztos Aranyosmarót székhellyel az oszlányi, kistapolesányi (jelenleg aranyosmaróti) és verebelyi jársok területére és pedig Oszlányban két gyalog-, Verebelyen két gyalog- és Aranyosmaróton két gyalogpandúrral.

BIHARVÁRMEGYE.

Osváth Pál, Biharvármegye volt csendbiztosa, 1905-ben „Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei” eim alatt kiadott könyvében érdekesen leírja élményeit és bepillantást enged a pandúr intézmény beléletébe. Biharvármegyében 1620 körül szerveztetett „Paraszt vármegye” elnevezés alatt rendőrség, mely a nép élete és vagyona fölött örködött és némely esetben bíraskodott is. Ennek tisztjeit, évenként az alispán a parasztok által ajánlott négy vagyonos és bátor férfiak közül nevezte ki és felesketésük után a megye utasítása szerint végezték teendőiket. E tetsület élén a kapitány állott, ki a hadnagyokkal és mindenik faluból egy-egy tizedessel működött. (Azonos intézkedés történt több vármegyében, lásd Szepesvármegyét). Némely nagyközségben tizedes néven maradtak vissza a tűzrendőri felügyelők. Biharban a rendőrség csak 1660 után állítottatott fel, de fennállott a kuruc világ után is. Pestvármegyében még 1743-ban is van nyoma. A nemzeti múzeumban

egy pecsétjükön süveges alabárdos vágató lovas van.
Ezen kor maradványa lehet ezen betyárdal:

Csaplárosné hallja !
Egy üveg bort adna.
Leitatom a vármegyét.
Hogy ne legyek rabja.

Huncut a vármegye.
Nem iszik belőle,
Mert ha inna, lehet hogy ő
Jutna a hűvösre.

A paraszt vármegye legénységét ármansoknak hívták. Arma latinul fegyvert jelent és miután abban az időben a latin nyelvű volt a domináló, említett közbiztonsági közegeket ármánsoknak = fegyvereseknek nevezték. Ezeken kiviül bakterek – éjjeli örök járkáltak egész éjszakákon az utcákon és minden óraütés után ezen verset kiabálták:

Hallja minden háznak ura,
Tizet ütött most az óra.
Tűzre vízre vigyázzatok,
Hogy károkat ne valljatok.

Régi iratokban a csendbiztos persekutor Commissariusnak van írva és sok vidéken a nép a csendbiztost az utolsó időkig komiszárosnak, a pandúrokat pedig persekutoroknak hívta. A csendbiztost e néven örökítette meg ezen betyárdal is:

Arra kérem komiszáros uramat,
Ne lője ki alólam a lovamat.
Erre, arra azt a betyár mindenét,
Lovát félti, nem a saját életét.

Vármegyéink hajdan belügyeiket csaknem minden felsőbb beavatkozás nélkül intézték. Belügynek tekintették a rendőrügyet is, melynek következtében ahány vármegyénk volt, körülbelül annyi féle volt csendőrutásításunk is.

1859-60-ban a legtöbb helyen a megingott közbiztonság állapotához képest szigorral működött a szükségből előállított pandúrság.

1861-ben Biharvármegye is csendőrutasítást alkotott. Ennek 7. § utolsó pontja a kegyetlenkedés- és kínzással való vallatástól eltiltja a csendbiztost, de e pont is így végződik: „azonban a gyanúst vagy bűnöst, bűntársai vagy a bűncselekmények kipuhatólása végett rövid de hatályos kihallgatás alá veheti.” Továbbá a 12. § egyik

pontja megengedi, hogy a közártalmú egyének lakásait, a gyanús helyeket és a csapszékeket a csendőrök, az előjárók mellőzésénél is, bármikor kikutathassák.

Elősorolja végre azon eseteket, melyekben a csendőrök keményebb módokhoz nyúlhatnak.

Azon bizottság, mely ezen utasítás készítésénél megbízott, tudatában volt a még alig javult közbiztonsági állapotoknak és annak, hogy a gonosztevők, kik a testi fenyegetéstől sem nagyon rettegetek, szép szóra nem lesznek hajlandók büntőrsaikat és a rabolt tárgyakat előadni és midőn az előhaladt kornak is eleget akart tenni, ugyanakkor a kétértelmű kifejezés által mégis tág ösvényt hagyott arra, hogy a lelkiismeretes és szakképzett csendbiztos eredményt hozhasson létre.

Nagy előnyt engedett az utasítás, mert a „rövid” kifejezéssel napokig magánál tarthatta foglyát és ha szigora miatt panaszkodott a hatályos és keményebb kifejezéssel (a túlságot természetesen kivéve) magát menthette.

Voltak persze visszaélések is. Akadt pl. olyan csendbiztos, aki minden vallatását következő előkészület és parancs mellett végezte:

1-ső parancs: Ennek az embernek a ruhája nem bűnös, le kell tehát róla a ruhát húzni, mert rajta szétszakadhat. És midőn az övig meztelen fogolynak a pandúr háta mögé állott és intésére karikásával a hátára suhintott, a csendbiztos „állj” szavára a pandúr meghallgatta a

2-ik parancsot, mely így hangzott: Nem akarom, hogy ennek a gonosznak kifecskendező véréből a fehér kemence bemocskolódjon, le kell tehát vele a kemencét pokrócoztatni. Mely midőn megtörtént és a fogoly újabb hét-három útésre sem vallott, jött ezen

3-ik parancs: Ez a rossz ember majd el is ájulhat, mely okból, hogy legyen mivel fölocsúdtatni, elegendő vizet kell vele behozatni. És ha e rémítgetés nem használt, a karikás után jött a gúzsbakötés, stb.

Volt olyan csendbiztos is, aki a felelősséget elkerülendő, az egész vallatást a pandúrjaira bízta.

Csak természetes, hogy ily hóhéri eljárásra, kivált a próbálatlan s olykor ártatlanul elfogott ember, azt is vallotta, amit soha nem követett el, ellenben a romlott és az efféle bánást megszokottak ezt is hidegvérrel kiállották s még se vallottak.

Akkoriban nem nagyon törődtek a bizonyítékok összehordásával a gyanúsítottat vagy terheltet vallomásra bírni, mert nem is tudták a módját. Szellemi eszközök hiányában a nyers erővel akartak a bűnösre hatni, ami napjainkban ki van zárva. Habár a bűnügyi nyomozat egységesen szabályozna lévén, 1900 óta modern eljárás van életbeléptetve,

előfordulhat itt-ott, hogy a fogoly tettelesen bántalmazza, de az oly ritka eset a bűnügyi nyomozat életében, hogy alig jöhet számba. De a bántalmazás nem is azért történik, hogy a fogoly beismerő vallomást tegyen, hanem onnan ered, hogy az illető gonosztevő arcátlankodik és az eljáró illetve nyomozó közbiztonsági közeget tettelegességre provokálja.

Osváth Pál csendbiztos, mint az könyvéből kivehető, ügyes rendőrtiszviselő volt, aki a mai viszonyoknak is jól megfelelt: meg volt benne a rátermettség.

1867-ben történt, hogy járásában volt egy olyan megrogzított gonosztevő, aki élete javát börtönben vagy mint futóbetyár töltötte. Ez a betyár ritkán jött haza, de ha jött, akkor nem távozott soha üres marokkal. Ezen 40 éves, magas, sovány, de izmos ember az élesdi csendbiztoshoz került, honnan Osváth megkeresésére hozzá kísérték. E betyárnak a ruhája az Élesden kapott ütlegek miatt, a vértől feszesen állott és az erős ember a gyengeség miatt állani is alig bírt. Ezzel az emberrel több elszámolni valója volt Osváthnak, de arra gondolni sem lehetett, hogy vele szigorúan bánjon; de azt is tudta Osváth, hogy rimánkodásra sem mond meg semmit. Ekkor így szólt a gonosztevőhöz: „felügyelet alatt istállóban hagylak s el látásodról is gondoskodom, de ha erősödöl, a járásomban elkövetett hibákért majd felelősségre vonlak; addig pedig az unalom elűzése végett egy kis könnyű munkát kívánok tőled.” Jankót, mert az volt a neve, aztán az istállóba kísértette s utána egy párna tollat küldött megfosztás végett.

Az erős ember utálattal tekintett a tollra, de kénytelenségből hozzáfogott az általa meg nem szokott munkához.

A fosztást a betyár ügyetlenül végezte, amiért a pandúrok pirongatták, gúnyolták.

Néhány óráig állotta Jankó a munkát, de mikor a pandúrok rossz élceket alkalmaztak reá és anyámasszony-nak csúfolták, a betyár fölugrott s a csendbiztos elé vezetette magát, kijelentvén, hogy ha másvidéki dolgokért nem lesz bántódása, az Osváth járásában elkövetett károkról kész vallomást tenni és tényleg minden tettét bevallotta. Azt is mondta, hogy Élesden a legszigorúbb vallásra sem ismert be semmit.

Osváth pandúrjai egyszer valami csekélyebb lopásért egy még próbálatlan suhancot kísérték be, aki tettét erősen tagadta. Ennél az egyénnél olyan könyvet pillantott meg, melynek egyik lapja magyar, másika német betűkkel volt nyomva. Tudsz-e olvasni? Így kiáltott a fiúra, ki midőn igent mondott, a könyvet e szavakkal adta kezébe: „Olvasd hát ezt, de ha elakadsz, rögtön valld be hibádat, mert akkor

biztosan tudni fogom bűnösségedet és te bánod meg, ha tovább is tagadsz”. A lap magyar végén kezdte olvastatni s midőn a fiú a másik lapra ért, az átváltozottnak hitt betűk által úgy meglepetett, hogy azonnal vallomást tett.

Osváth Pál a kínzással való vallatásnak gyűlölője volt. Ilyen eszközök alkalmazására nem volt szüksége, mivel a járásában előfordult bűntényekről azonnal értesült és nyomban a helyszínén megjelenve, úgyszólván melegiben ejtette meg a nyomozatot, rendszerint eredménnyel.

Nemcsak Biharban, hanem a többi vármegyékben is állandóan sok volt a gonosztevő, ami onnan van, hogy nem volt a vármegyéknek jól szervezett és megbízható közbiztonsági intézményük. A betyárok leginkább állat: szarvasmarha és lólopásból éltek. Ha a betyárok lopott állatjaikra hamarosan vevőt nem kaptak, vagy rossz helyen rájuk virradt: az állatokat lebunkózták és csak bőreiket értékesítették. Szállítói voltak a betyárok sok mészárosnak s minthogy a múlt század közepéig a nemesi kúriákon a hus és italmérés minden ellenőrzés nélkül gyakoroltatott, Biharvármecije 1794-ben szabályrendeletileg úgy intézkedett, hogy a mészárosok a levágandó marhát a levágást előző napon tartoztak az utcán kikötni. E rendeletet aztán sok mészáros úgy játszotta ki, hogy egy-egy igaz szerzésű ökröt vagy tinót hónapokon át kikötve tartott, az éjjelenként levágott lopott állat húsát pedig háborítatlanul mérte. Az olcsón szerzett állat húsát annál olcsóbban mérhették, mert még akkor a fogyasztási adót hírből sem ismerték.

Hogy mily ártalmas volt a közbiztonságra a kiváltságosság, megítélhető az alábbi esetből:

A múlt század harmincas éveiben egy b.-sz.-mártoni nemes házában lopott marhát vágtak le s hogy a húst a belső kamrába hordták, valaki a pandúroknak megsúgta, Ki is ment a hús motozására a csendbiztos, de a tulajdonos nemes asszonya házába való lépést megtiltotta. Ekkor a csendbiztos Nagyváradon lakott alispántól kért a házmotozásra engedélyt s annak megérkezéséig két pandúrt hagyott a ház őrzésére. Másnap reggel az engedély megérkezett, de ekkorra a hús is eltűnt a házból (pandúr assistencia mellett), mert a menyecskével egyetértett betyárok éjszaka a ház hátsó részén létrán a kéményen kötelet eresztettek le az asszonyhoz, ki e köteleken utolsóig kiadogatta a húst.

A betyárokat a nép általában rejtegette, sokan orgazdaként szerepeltek, a kisbirtokos pártolta őket, a nagy uraknak pedig érdekükben állott velük ellenséges lábon nem állani. Ez okból még a múlt század közepén is a betyárok csaknem minden tanyán az uraság beleegyezésénél dús ellátásban részesültek.

Ha a betyárbúvóhelyekhez közeli falvakban lakodalom volt, oda a betyárok ellátogattak s ott a férfiak az elsőbb helyeket nekik engedték át, a menyecskék pedig színesen mulattak velük.

Hogy a szemrevaló betyárokat némely úrnők sem vetették meg, igazolja a múlt század közepe táján történt azon tény, hogy egy főszolgabíróné a pandúrok által férje elébe kísért és éjjelre a lakás egyik helyiségében elzárt csinos betyárt kiszöktetett és vele éveken át csavargott. Ezen a családja által megvetett úrnő aztán az 50-es énekben a zsandárok szakácsnéja lett.

A puszták fiai általában szőrtarisznyát viseltek, melyben féltettebb tárgyaikat hordták. A szőrtarisznyát a nép szeredásnak nevezi. Ezen tarisznya, lobogós ing, gatyá és szűr alighanem Ázsiából került hozzánk.

A betyárok eledelei ezek voltak: juhtúró, a nyers és sült szalonna, a lebbencs-leves, köleskása és végre a gulyáshús és zsványpecsenye.

Veszélyes zsványbanda szervezkedett 1783-ban Erdélyben. Ennek feje Hóra nevű írástudatlan oláh volt, aki Kloska és Krizsán nevű cimboráival és némely tudatlan pópával sok oláhot csábított magához. E banda Biharban is hajmeresztő rablógyilkosságokat követett el. Megjelent itt a banda Kristyóron 1784 november 2.-án és ott kirabolta és lemészárolta özv. Kristyóry Mihálynét, fia és leányával, Kristyóry Ádámot, Tamást, Sámuel, Gábort, Jánost, Andrást és pedig az utóbbit neje-és két leányával. E két leányt a láttukra ásott gödörben elevenen földelték el. Így végeztetett ki Pakóth Mihály szolgabíró és Kristyóry Istvánné gyermekleánya is. Ezen úrnő, mikor a gyilkosok e faluba törtek, ikreket szült, ezek egyikét menekülése közben el ejtette, kit a zsványok a kutyákkal falattak föl. Pakóth leánya erőltetésre ó-hitre tért és egy ficsúr ágyasává kényszerítettetett.

A banda 1784 december havában szétveretett. Hóra elfogatott és Kloskával együtt keréketöretett.

Érdekes, hogy a pandúrnak való anyag felvétele miként történt. Ha valamely ifjú pandúrnak ajánlkozott, az illető csendbiztos az állást kilátásba helyezve utasította, hogy igyekezzék valami fontos felfedezés által azt megérdemelni, ami a legtöbb esetben meg is történt. Azért megtörtént az is, hogy megtért gonosztevéből pandúr lett. Általában véve a pandúrság nem volt megbízható közbiztonsági intézmény. De hát ilyen szervezet mellett nem is lehetett megbízhatóságot követelni.

Azért volt ennek az intézménynek sok jeles embere is.

Gróf Ráday Gedeon 1867-ben mint teljhatalmú kormánybiztos, az országnak kivált alvidékén aláhanyatlott köz-

biztonsági állapotnak helyreállítására kiküldetvén, csakhamar rendet teremtett. Rádaynak helyes irányú működését bizonyítja az, hogy a közbiztonságot alásülyesztett okokat nyomozta. Ily okokat talált a gonosztevőkkel összejátszott tisztviselők és a meggazdagodott orgazdákban.

Biharból két csendbiztost rendelt kihallgatás végett Szegedre, kiknek egyike Szegeden jó ideig hűvösön ült, a másik el se ment a meghívásra, hanem öngyilkos lett.

Biharmegye bő adataiból azt következtethetjük, hogy analog állapotok a többi vármegyékben is lehettek, ami annál is inkább hihető, mivel a többi vármegyéről hasonló adatokat tudunk fölmutatni.

Biharország adataiból tudjuk végül azt is, hogy a „Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületé”-nek szaklapja: a „Közbiztonság” nagyatyja 1867-ben Budapesten született. Erről Osváth Pál csendbiztos ekként emlékszik meg: „1867-ben „Közbiztonság” cím alatt Budapesten rendőri szaklap jelent meg, mely főcél gyanánt az előhaladt kornak már meg nem felelő rendőrség újjászervezését tűzte ki. Ezen egyben Csepely Pál györmegyei, Sztraka György békésmegyei csendbiztosok és én szólaltunk komolyabban föl. Részemről nem elégedtem meg a lap szűk terével és „Zsandár kell-e vagy pandúr?” cím alatt sajtó alá bocsátottam első rendőri művemem. E vita azzal ért véget, hogy 1868-ban minden törvényhatóság felkérte egy Budapesten tartandó rendőrtisztügyi értekezletre képviselőt küldeni. Biharból Medzidránszky Frigyes váradi csendbiztos és én küldtettem ezen értekezletre, amikor részünkre a vármegye 50-50 forint útiköltséget utalványozott. Az értekezleten gróf Ráday Gedeon is részt vett. A szaklap szerkesztője Bakos Gábor volt”, stb.

A pandúri „Közbiztonság” rövid életű volt. A „Rendőri Lapok”-at 20 évvel ezelőtt Mihályfaluy J. alapította és abból fejlődött ki a mai „Közbiztonság”, a rendőri egyesület hivatalos közlönye. A fejlődés jele, hogy a most említett szaklap mellett egy másik szaklap: a „Modern Közigazgatás” is tért hódít. Ott is, itt is szakemberek szerkesztik a lapot és pedig: a „Közbiztonság”-ot Gegus Dániel budapesti rendőrtanácsos és Székely Vladimír kerületi kapitány. Mindketten jó tollú írók, kiket a nagyközönség régen ismer. A „Modern Közigazgatás” szintén a legjobb kezekben van, ugyanis: Miskolczi László budapesti rendőrtanácsos, Szilárd Rezső rendőrfogalmazó, a rendőregyesület titkára, Dr. Lehel Antal és Marich Ágoston szerkesztik. Miskolczyról még más helyen is megemlékezünk.

CSANÁDVÁRMEGYE.

A pandúrintézmény eredetét kétségtelenül azon szer-
vekben kell keresnünk, melyek ép úgy, mint később a
pandúrok, a közbiztonsági szolgálat ellátására voltak hi-
vatva. Az e célra szolgáló intézkedések megtétele me-
gyénként más-más időpontra esik, aszerint, hogy az egyes
megyék közbiztonsági viszonyai mikor tették szükségessé
ilyen intézmény felállítását.

Csanádvármegye csak a 18. század közepén tett intéz-
kedéseket a közbiztonság védelmezésére, mert a másfél-
százados török hódoltság a vármegyét néptelenné tette s
alig volt 1-2 helysége, melyben csekély számú lakosok
voltak.

A legelső adat, mely a közbiztonsági szolgálat miként
való ellátására vonatkozik, azt mutatja, hogy Csanádvár-
megyében a szorosan vett közbiztonsági szolgálatra alkalmazott
örök eleinte nem voltak, mert a rablók üldözését
– abban merült ki akkor a közbiztonsági szolgálat – az
akkori időben még nem laktanyában, hanem az egyes hely-
ségekben szétszórta elhelyezett katonák végezték. Ezen
rendelkezés azonban a célnak nem igen felelt meg, mert
egyrészt a vármegyének a katonákkal szemben közvetlen
rendelkezési joga nem volt, másrészt csak a már megtört-
ént rablások és egyéb büntettek megtorlását segítette elő,
preventív védelmet azonban nem nyújtott.

Állandó közbiztonsági őrköt Csanádvármegyében
1755-ben állítottak fel, mikor már özönével érkeztek a pa-
naszok a sok rablás miatt. Ezen őrköt az egyes községek
állították ki s fizették, parancsnokuk (antesignanus) egy
nemes ember volt, akinek kötelességévé tették, hogy a
községek részéről adott lovas őrk kíséretében időnkint
az egész megye területét járja be s minden gyanús alakot
tartóztasson le. Ugyanekkor minden községben éjjeli őrk-
ket is állítottak fel s elég kezdetleges intézkedéseket tettek
a közbiztonsági szolgálat ellátására és ellenőrzésére is.

Meddig végezték ezen őrk szolgálatukat, nem álla-
pítható meg, de 1808-ban volt már a megyének 3, majd
6 persecutora, akiket már a vármegye fizetett s parancs-
nokuk a csendbiztos (commisarius persecutionalis, c. se-
curitatis) voltak, A persecutorok pisztollyal és karabéllyal
voltak felfegyverezve.

1810-ben már szükségessé vált még egy új csend-
biztosi állás szervezése, aki mellé 6 új persecutort is vet-
tek fel.

A persecutorok katonailag voltak szervezve s a csend-
biztossal együtt a főszolgabíró ellenőrzése alatt állottak.

Működésükre vonatkozólag írásbeli rendelkezést kaptak: naplót nézettek szolgálatukról s ahol megjelentek, a naplót a hatósággal (bíró, jegyző) láttamoztatták. A külső szolgálaton kívül az igazságszolgáltatás körébe eső teendőket is ellátták, amennyiben gyakran ők végezték a nyomozásokat, vallatásokat, sőt a büntetések végrehajtását is.

A működésük nem volt mindig eredményes és több ízben előfordult, hogy a vármegye statárium tarthatását volt kénytelen kérni a helytartótanáctól.

A pandúrintézményből fejlődött ki a mai csendőrség, amelynek felállításánál szűnt meg a vármegyék által fenntartott eme szervezet.

CSONGRÁDVÁRMEGYE.

Az 1717. évi 92. t.-e. kimondotta, hogy az u. n. „Határvidéki vármegyék, a sz. koronához csatolandók lenén, ezzel a tiszai határvidék polgári és törvénykezési tekintetben önálló lett. És bír Csongrádvármegye csak az 1731. évi kir. diploma által nyert önállóságot, már 1723-ban saját ügyei felett intézkedett. III. Károly király már ezen időben kezdte rendezni a sajátképpen rácz nevezetű pandúrok, határőrök ügyét, kik a határvidéken katonai szervezettel közbiztonsági szolgálatot teljesítettek. Az ügy azonban elhúzódott 1741. évig. Ezen időig nincs szó a Pandúr szervezetről, azok fizetéséről, mert őket, mint katonai zsoldosokat az állam fizette. 1741-ben a katonai terek a vármegyéknek visszaadtván, a közbiztonság ügyét a vármegye vette kezébe, de még rendszeres szabályzatot nem dolgozott ki a közbiztonság érdekében. 1760-ban már a büntető eljárást a csendbiztosok végezték, kik a kisebb lopásokat, kihágásokat figyelembe sem vetiék, a nagyobbakat kalodával, tortúra használatával, mely meg volt engedve, pénzbírsággal büntették. Ezen csendbiztosok alá tartoztak pusztázó-pandúr nevezettel, többnyire híres lókötőkől, betyárokból, katonaviselt emberekből álló egyének.

1766-ban a megye már panaszt tett a csendbiztosok, hajdúk és nem pandúrok ellen, hogy zsarolnak s a tortúrával visszaélnék.

1777-ben eltöröltetvén a kalodázás, a tortúra, melynek megszüntetésével a rablók, tolvajok elszaporodtak, úgyannyira, hogy még nappal is történtek fosztogatások, tolvajlások, ló-, marha-lopások. Ennek meggátlására, egyelőre készpénzfizetés nélkül ugyan:

1785. évben Horgoson és Kisteleken csendbiztosi állásokat létesít a vármegye, de ezen állásokra senki sem vállalkozott.

1786-ban Szegeden, mint a tiszáninneri részen 1 csendbiztost 2 katonával, Szentesen mint a tiszántúli részen 1 csendbiztost 2 katonával s évi 120 frt fizetéssel állíttatott fel a megye.

1790-ben állított a megye 2 mezei biztost s ezek alá rendelt 8 pusztázó katonát, de még ezen intézkedésével sem ért célt, miért is – hogy a lakosságban a rablók pusztítására való ösztönt felébressze s hogy azokkal a csempészetet, orgazdaságot megszüntesse, 1794-ben kihirdette a vármegye, hogy minden tolvaj, rabló elfogatásáért 50 frt, megöléseért 25 frt jár bárkinek is. Ezen szigorú intézkedés mellett is sokszor megzavartatott a közbiztonság. Fegyveres gonosztevők a községeket is megtámadták, ennél fogva a rendőri személyzetet szaporítani kellett. Pusztai hadnagyokat állított a megye Csongrádon és Kisteleken. Hat kerülő lovashadnagyot ugyanannyi gyalogkatonával fejenként 72 frt fizetéssel. Ezenkívül 8 üldöző katonát (persecutor) 96 frt évi fizetéssel és 2 mezei biztost 200–200 frt fizetéssel.

1798-ban Hadnagy címmel s 30 frt évi fizetéssel községi lakosokra bízott a közbiztonságra való felügyelet, ezeket a szolgabírák fogadták fel és pedig állítottak Mindszentre 2, Algyő, Tápé, Horgos, Kistelekre 1–1 hadnagyot. Lovaik számára a községek köteleztettek élelem adására. Csákány fegyverük volt. A szomszédos pusztákra is tartoztak ügyelni, minden egyes elfogott tolvaj után 10 frt jutalomban részesítették.

1812-ben elhatározta a vármegye, hogy pusztai katonákat állít fejenként 120 frt fixfizetéssel, lótartással, ruházattal. 1825. évig ezek örködtek a közbiztonságra, nagyon kevés eredménnyel, ekkor már annyira haladt a tolvajok, rablók merészsége, hogy számtalan esetben nappali rablások, postai küldemények kifosztása történt a csongrádi s más járásokban. Ennek meggátlására a vármegye a rendőri személyzetet szaporította. Kisteleken 2 pusztai hadnaggyal, 3 éjjeli örrel, Csongrádon 2 pusztai hadnaggyal s egy örrel. A 6 kerülő lovashadnagyot 6, gyalogkatonával cserélte fel 72–72 frt évi fizetéssel. Állított 8 üldöző katonát (persecutor) 96 frt évi fizetéssel.

A csendbiztosok, mezei hadnagyok megbízhatatlansága miatt csak nem akart javulni a helyzet, – mert a rablókat, – kik üldözés közben más megyébe szökdöstek, – nem lehetett kézrekeríteni. Legnagyobb hírre tett szert a 30-40-es években Rózsa Sándor, kinek elszánt rablóbandájánál nem birtak a csendbiztosok.

1834-ben az újonnan alkotott szabályzat sem sok eredményt hozott a közbiztonság megszilárdítása tekintetében, – mert a köznép előtt a rablók bátorságuk, vakmerőségük által mintegy népszerűsége tettek szert – s a nép nem mert ellenükbe fellépni.

1847-ben csendőrök állítottak s azok szaporítása fogadtatott el. Hódmezővásárhelyen 1 főnök 6 csendőrrel, Szentesen 1 főnök 4 csendőrrel, Csongrádon és Kisteleken 1 főnök 4 csendőrrel, Szegvár, Algyő, Mindszenten 1–1 csendőrrel állítatott fel. A főnök fizetése 120 frt és lótartás, a csendőröké 80 frt és lótartásból állott, Az uradalmak is felszólítottak 4 főnöknek és 15 csendőrnek felállítására és ellátására. A csendőrök később 23 számról 64 számra szaporítottak.

1850. éntől egész 1860. évig a közbiztonságra ügyelést az állam teljesítette katonai szervezetben lévő zsandárokkal, akik a polgári hatóságoktól kis részben függték.

Az 1860-ik éntől kezdne ismét a vármegye vette kezébe a közbiztonságra való felügyeletet s állított csendebiztosokat (comissariusokat) előbb 800, később 1000 frt fizetéssel s megfelelő számú csendlegényeket, kiket a köznép latinosan szintén persecutoroknak, gonosz embereket üldözőknek szeretett nevezni.

ESZTERGOM VÁRMEGYE.

A megyei pandúrok szervezete 1847. év előtti időből veszi eredetét, helytartói rendelkezés szerint pedig oly esetekben, midőn a személy- és vagyonbiztonság veszélyeztetik, a es. kir. csendőrség közreműködése vétetett igénybe. A pandúrintézmény 1873. év végén szűnt meg és 1884. év elején a közbiztonság megvédésére a m. kir. csendőrség szerveztetett.

Egyébként a felkutatott levéltári adatok a következők:

1862. április 16-án Magyarország kir. helytartója a megyei és kerületi kormányzóságokhoz felhívást intéz, melyben „a közbátorság mutatkozó veszélyeztetése, a rablói esetek és lopások szaporodásának egyik lényeges okát abban látja, hogy a közigazgatási hatóságok részéről a es. kir. csendőrség igen ritkán vétetik igénybe, – felhívja tehát a kormányzókat, hogy szükség esetén a csendőrség használatát felelősség terhe mellett vegye igénybe”.

1862. november 1-én kelt kimutatás szerint Esztergommegyének 1 hajdúkáplárja és 8 pandúrja volt; a hajdúkáp-

lár fizetése 200 forint volt, a pandúroké pedig 160 forint, lótartási illetmény 176 forint és 20 forint ruhaátalány volt.

Magyarország kir. helytartója 1862. december 17-én arra hiúja fel a megyei kormányzót, hogy a pandúrok számára kiadott és érvényben levő szolgálati utasítást küldje be; ezen felhívásra a megyei kormányzó a következőket jelenti: „a megye területe, úgy mint közbiztonsági szolgaszemélyzetének csekélysége, de főleg azon ok, hogy a személy- és vagyonbiztonság a megyében még soha nagyobb avagy aggasztó mérvben veszélyeztetve nem volt – egy rendes pandúr-utasítás kidolgozását úgy hajdan a megye közönsége, mint a megye jelenlegi kormányzata szükségtelennek tartál Eddigi szokás szerint a pandúroknak minden egyes eset alkalmával tüzetes utasítás adatik vagy a főszolgabíró vagy a csendbiztos által. A rendes eirkálások alkalmával a pandúr tartozik könyvecskéjét a községi előljáróság által láttamoztatni s visszajövele alkalmával a tapasztaltakról szóbelileg [kimerítő jelentést tenni az őt kiküldő tisztviselőnek.”

Esztergomvármegyének a Bach-korszakban két járása volt: esztergomi és párkányi járása. Az esztergomi járás fel volt osztva a központi, dorogi és a tóti szolgabírói kerületre; a párkányi járás pedig muzslai és a kéméendi szolgabírói kerületre. Itt a pandúrok lakhelye Kéménd volt, míg az esztergomi járásban a csendbiztos Esztergomban lakott. A dorogi szolgabírói kerületben a csendőrök lakhelye, ép úgy a tóti kerületben Bajna volt.

1864. év október hó 21-én kelt rendelet körvonalozza a csendbiztosok hatáskörét (82085/1864. számú helytartósági rendelet) s ez az érdekeltekkel közölve is lett.

A m. kir. helytartótanács 1864. augusztus 21-én 28643/864. szám alatt körrendeletet bocsát ki a személyes vagyonbiztonság teljes biztosítása iránt.

1866-ban Szabó Sándor főszolgabíró annak hatása alatt, hogy a hajdú, pandúr és lovashuszar személyzetének egyesei nagyon hajlandók az éjjeli kimaradásokra, csavargásokra és részegeskedésre, felette szükségesnek látta „Rendszabályokat” alakítani s ezt a megyei első alispánhoz be is terjeszti. Ezen rendszabályok 15 pontba foglalt érdekes intézkedéseket tartalmaznak, de úgy látszik, túlszigorúságuk miatt nem léptek életbe.

Egy 1871. évben készült kimutatás szerint Esztergom megyében 1 őrmester, 2 pandúr-káplár, 3 lovaslegény és 14 pandúr polt.

Esztergom megye községeiben a rendőrség személyzete éjjeli őrköböl állott; így az esztergomi járásban 26 éjjeli ór, a párkányi járásban pedig 30 éjjeli ór teljesített közbiztonsági szolgálatot.

Megemlíthető még, hogy abban az időben a csend-biztos fizetése 500 forint volt, lakbére 100 forint, lótartást átalánya pedig 150 forint, a pandúrok fizetése 110 forint, lótartásra 75 forintot kaptak és volt ruhaátalányuk is.

A tizedes fizetése 125 forint és ruházat volt.

J.-N.-K.-SZOLNOKVÁRMEGYE.

(Pandúrvilág a jászkunságban.)

A török hódoltság alatt, majd a kuruc és labanc világban a közbiztonság országszerte teljesen leromlott. Török rabságból kezességre vagy becsületszóra hazajött foglyok a váltságdíjat „koldulták”; kuruc bujdosók, labanc lappangók s egyéb szegénylegények versenyt zsarolták az idegen zsoldoshadak által már leélt lakosságot. A jászkun kerületek a felsőbbtségtől szabadságot nyertek arra, hogy a bujdosókat, lappangókat elfoghassák. A helységek lakói úgy védekeztek, ahogy tudtak. Rendszeres eljárásról szó setv lehetett, mindenki a maga bőrét védelmezte. A 18. század elején a német lovagrendnek és utóbb a pesti katonai rokkantháznak a hármaskerületek fölötti uralma alatt mint uraságnak voltak ugyan „közbiztonsági” közegeik, katonáik, de ezeknek más volt a dolguk: csatázni a szegediekkel, kik a kun-pusztákat bitorolták, és a jászkunokon az adót behajtani.

1745-ben bekövetkezett rendemtió után a kerületnek súlyos gondját képezte a közállapotok megjavítása. A közbiztonságot fogadott emberekkel kellett ellátni, kiknek elsősorban a jász és kun pusztában való portyázás volt a kötelességük. B célra szolgáltak az „Antesignani”, „Hajdones” és „Satelles”-ek. (A 18. század vége felé, mikor a latin hivatalos nyelvet a magyar váltotta föl, e latin elnevezések a mezei Commissarius – 19. században csendbiztos – hadnagy és hajdú névnek feleltek meg.) E portyázások alatt ugyancsak póruljárt a megvédendő lakosság. Durva népek voltak a közbiztonsági közegek. Legtöbbje kiszolgált katona, kit a helység büntetésből adott katonának, vagy akiket a verbunkusok kötéllal fogtak, honnan 20 – 30 évi szolgálat után mint fél rokkantak kerültek haza az akkori zsoldos katonák minden durvaságával. Ezeket fogadták föl közbiztonsági közegekül. Ami kegyetlen bánásmódot ők viseltek el a regimentnél: nehéz vasat, botozást, vesszőfutást s egyéb kínzásokat, a vármegyézés közben kezök ügyébe esett embereken gya-

korolták, annál inkább, mert a 18. század fenyítőbíróságánál a tortúra még hivatalosan dívott. Azután meg a jászkun puszták rengeteg határain ki ellenőrizhette volna a mezei biztosokat és hajdúkat?

Jobban zsarolták a tanyák népét, mint a „lappangók”. De nemcsak kint a pusztákon, hanem bent a helységekben is garázdálkodtak még a XVIII. század vége felé is. Jászberényi lakosok panaszzolják, hogy a kerületi hadnagy két hajdúval éjnek idején rájuk tört – a szabad bormérés idején – itcét vizsgálni. Az itcéket elkobozták s csak úgy adták ki, hogy alku szerint váltották vissza tőlük: ki két forintért, ki egy tallérért, ki meg 3 márvásért. A megejtett inqvisitió mindenekelőtt megállapítja, hogy „erre nézve eddig semmi állandó rendtartások nem voltak” s azt javasolja, hogy „valaki bort akar mérni, az itcéjét, legyen az fazékból, vagy akármiből, a communitás házához pro authenticatione et obsigillatione hozza föl!” (íme, a mérték-hitelesítés embriója).

A hivatalos vizsgálat megállapította azt is, hogy az elkobzott mértékek közül némelyik semmit sem hibázott, némelyik még több is volt. A mezei commissarius fizetése évi 50 frt, a hajdúké 30 frt; később 70 forint és lótartás volt. Ilyen szűkös fizetés mellett nem csoda, ha szállóigévé vált: 50 frt fizetés és szabad lopás. Nagyobb buzdítás okáért a jászkun kerületek elhatározták, hogy a tolvajoknál talált holmik: a lovak, marhák és a készpénzen kívül a hadnagyoké legyen. A mondottak után elképzelhető, hogy a közbiztonsági közegek között nem volt valami szoros a fegyelem. A hadnagyok közvetlen fellebvalójának, a mezőcommissariusnak nem volt semmi tekintélye. Bódi József commissarius 1794. évi jelentésében panaszzolja, hogy: „a mi distriktusainkban már megrögzött szokás, hogy kinek mi tetszik tselekszi.” (T. i. a hadnagyok.)

A hadnagyok viszont panaszzolják, hogy helybeli bírák sem hadnagyot, sem tizedest segítségül melléjük adni nem akarnak. Ilyen viszonyok között a hármaskerületek kénytelenek voltak az elszaporodott rablók ellen nem egy ízben statáriumot kérni s a helytartóság a rablók elfogatására tetemes díjakat is kitűzött.

Így 1814-ben Gyenge Pál, Szálai János és Horváth Mihály haramiák fejére 150 arany volt kitűzve és a három rabló a Jász-kunság területén el is fogatott. A lóköttökkel viuott csatározásokról álljon itt a mezei biztos egy-két jelentése. A jászkunterületi mezei commissarius 1796. év november havi jelentése:

„Szentmihály havának 30. napján már estve lévén Csójoson vigyázattal általmenvén, Pálosra érkeztünk, ahol folytatában menüén az esteli hajnalnak elmenetele után három

lovasokat élönkben jönni szemléltünk, kik távolról bennünket észrevéven, megfordulván elnyargalnak, kiket én jól látván, azonnal társaimat arra intettem, hogy ezeknek üldözésére készen lévén, utánam sietnének, melyre én szorítván lovamat sebes nyargalással utánok ereszkedtem és azoknak kettejét nyomban el is értem, kiknek egyikét, hogy magokat keményen védelmezték, a mellettem levő Detki József hadnagynak meghagytam, hogy ütné le a lóru, ki is magát vélem együtt veszedelemben forogni látván az két szaladó tolvajoknak egyikét fokosával fejbe ütötte, úgy, hogy amiatt a lovára leborult, ezt én látván elfogtam. Detki pedig a másikkal szemben fegyverkezvén és hogy már-már mind elfogattatná észre vette magát az előbbre futó 3-ik Tolvaj társának tele torokkal kiabálta, mondván „az Istenre kérem kendet Jankó bátsi hiszen ezek is csak ketten vannak, ne hagyik kend”, melyet megérkezvén a 3-ik Tolvaj, aki Jankó bátsinak kiáltatott sebes nyargalással visszafordult és igényesen én mellém rugaszkodván, kezében levő hosszú botjával igyekezett a lovamról leverni, de én is magam védelme mellett serénkedvén, nékie magamat megütni nem engedtem, mindazáltal, hogy világos veszedelemem tátván az kezemben már rabul tartott Tolvajt elhadni, és magamat Detki társammal együtt a veszedelemből menteni kénytelenítettem, mivel én is az Tolvajnak kiáltására körül nézvén magamat láttam, hogy Detki Józseffel csak egyedül volnék és az más két Hadnagy társaimtól elhagyatattván veszedelemben forognék, noha őket előlállani számosan kiabáltam, úgy már a kifáradozásunk után előljött ugyan Herold György, kit én megtámadván, azt kérdeztem, hogy miért maradott el tőlünk? és az Árokszállási hadnagy hol volna? Melyre Herold György azt felelte hogy a baltája megszorulván a nyeregszerzősám között, ki nem húzhatta, azért néki megállani, és magát elkészíteni kintelen volt és, most a lármát hallván arra úgy mond jöttem ide, de az Árokszállási hadnagy úgy mond hol vagy, nem tudom, ez után én gondolván, hogy az Árokszállási Hadnagy valami veszedelemben forogna, felkeresésére siettem és ötöt az Pálosi csárdában kiszállna találtam, aki is kérdésemre azt felelte, hogy ő véle a ló esett el, úgy azon három Tolvajoknak üldözésére semmiképpen nem mehetett és így már késő éjszaka lévén én társaimmal együtt az Ladányi cserényhez botorkálván, ott meg is állapodtam”.

A kiskun mezei biztosnak a halasi vármegyezők és négy haramia között 1808. évi január hó 24-én történt csatáról szóló jelentése ez:

„Husz lovashadnagy a halasi határban portyázva este felé Bodoglára érkezett s a lovokról leszállván az istálló

körül falatozni kezdtek, két egyszer Dóczi János látván, hogy messze az Bodoglári kortsma felől négy lovasok jönnek, ezt mutatta Kováts Jánosnak, aki intette az Embereket, hogy kisen legyenek fegyvereikkel, de mivel az Tanyán lakó árendásné azt erősítette, hogy azoknak Majsai vármegyzízőknek kell lenni, azonban igaz az is, hogy ezek a jelen lévő Halasi vármegyzízők a híradást olyan tréfának vették, hogy egymást tréfásan félelemmel vádolták, míg ezek így folytak, amaz négy lovasok közel érkeztek az Tanyához és amint sorba jöttek ez az elfogott Csernák Jancsi előbb rúgtaott közölök és egyet kanyarodván, ismént ment a többiekhez, ekkor a Haramiák fegyvereiket felporozták és felmutatván, szidták az Istenét a Koszos Vármegyének. Míg azok azt csinálták, kapkodtak ugyan a vármegyzízők, ki lovát készítette, ki fegyverét elővette, de addig ott toppantak mind a négy Haramiák; Egyik ugyan közölök főrebb a ház sarka felé állott, a hármuk pedig az épületek között lévő Emberek közé nyárgalván, először is a Csernák Janesi kilötte rájuk a puskáját és irtóztató káromkodások közt kérdezte, ki a commissarius? Salois auribus az Istenét a Koszos Vármegyének, mit kerestek a mi Quártélyunkon, Furt innen; de erre neki sem mondta, hogy ki a commissarius vagy Hadnagy, ő tehát fordította a puskáját és a vékony véginél fogván csapkodott Juhász Mihályhoz, ekkor e miatt az Erő miatt fordult le nyergestől a Lováról, úgy, hogy az fél kezével az ló serényét tartotta és a Ló úgy kezdte húzni, bizonyos az hogy Juhász Mihály a baltájával ekkor ütött rajta egyet, de azért a lovat mindaddig el nem bocsátotta, míg nem Keresztúri Gergel az puska Agygyal, Monda Mihály pedig egy bottal fejbe vervén úgy rogyott le, s akkor aztán többen is ütötték, a Lovát pedig a főrebb állott deres Lovas Haramia kergette el; Míg ezek Csernák Janesival így folytak, az alatt a több Haramiák puskáztak a Vármegyzízőkre és nevezetesen Darányi Gergely mint aki legközelebb volt Juhász Mihályhoz, szemeivel látta, hogy mikor Juhász Mihály a baltával akarta Csernák Jancsit ütni, akkor lőtte meg őtet egy fekete Lovas Haramia; B közbe a Vármegyzízők is lőttek a Haramiákra, ki az Akol mellől, ki az Lovak közül, ki másunnan és minek utánna az egyik haramiát úgy meglőtték, hogy az mindig a mellyéhez kapkodott, annak pedig aki Juhász Mihályt meglőtte, a lövés után a képét a vér elborította, ekkor kiáltották a Haramiák: Indítsd, baszom a ki teremti, ha már minket meglőttek, lőd agyon mind. így azok futásnak indultak; a Vármegyzízők is Lóra kapkodván Kömpöcz derekáiig kergették; de azoknak pihentebb s jobb lovaik lévén el nem érheték. Vissza fordulván tehát a Bodoglári

kortsmához, akkor tudták meg a kergetők, hogy Juhász Mihály nagyon meg van löve, akit otthon bekötve, kotsin hazahozatták: a Rabot is megbilintselvén kísérték haza Bodoglára.”

A vármegyezőknek a gonosztevőkkel folytatott legtöbbször eredménytelen csatározása folytán a kerületek szabályrendeletet alkottak, melyben a tapasztalt hiányokat, hátrányokat megszüntetni iparkodtak; a közbiztonsági közegeket egyrészt szaporították, másrészt a nagyobb erőnek kisebb területekre való beosztását eszközölték. Míg régebben a három kerületnek csak egy-egy mezei biztos volt, a XIX. század első felében magába a kiskun kerületbe négy csendbiztos rendeltetett 25 kerületi hadnaggyal. A Jászságban három csendbiztos 25 hadnaggyal. A Nagykunságban két csendbiztos 18 hadnaggyal.

1868-ban a kerületek közgyűlése a csendbiztosok részére utasítást dolgozott ki, majd 1874-ben az összes közbiztonsági személyzet teendőiről részletes szabályrendeletet alkotott.

A külhatáron ekkor a helyzet már javult, de ekkor meg a helységekben rosszabbodott a közbiztonság: a lopások, a házfeltörések napirenden voltak s ez ellen nem volt célravezető az sem, hogy a lakosság a maga kebeléből éjjeli őrséget alkotott.

1876-ban a jelenlegi vármegye 90 négyszög mérföld területén 38 lovas pandúr teljesítette a külhatárban a közbiztonsági szolgálatot, pedig némelyik városnak magának, pl. Karczagnak 56.000 holdnyi, Jászberénynek 51.000 holdnyi határa volt. A helyzet tűrhetetlen volt, míg végre a nagykun városok eredeti ötlettel segítettek magukon. 1878-ban létrejött egy specialis közbiztonsági intézmény: a felelős örök intézménye. Teljesen magánjellegű vállalat volt; a községben néhány ember összeállott s az előjárósággal szerződési kötött, mely szerint ők a község területén előforduló mindennemű tolvajlásért felelősséget vállalnak oly képen, hogy ha a lopott holmi meg nem kerül, ők a becslés szerinti kárt megtérítik. B célra 2000 forintnyi óvadékot tesznek le, 15,000 forint erejéig szavatolnak. Az előjáróság elég szemfüles volt, hogy a szerződést legszívesebben olyanokkal kötötte, akikről a fuma azt rebesgette, hogy nem tiszta kezűek.

KOMÁROMVÁRMEGYE.

Komáromvármegye számadáskönyveit, melyekből a pandúrintézmény keletkezése pontosan megállapítható lenne, kiselejtezték; ezek híján nem tudunk évet mondani, ahonnan e közbiztonsági és igazságszolgáltatási végrehajtó szerű keletkezése számítható. A vármegyének természetesen a pandúrintézmény előtt is voltak közbiztonsági közegei. A megyei hatóságot a legrégebb időben a szolgabírák alkotják, élükön az alispánnal, ezt igazolja az okiratok kiállításának évszázadokon át szokásos módja. Az 1435. II. decretum 1. cikkének 4. §-a elrendeli, hogy a tisztviselőknak pecsétjük legyen és az ispán (alispán) és szolgabírák bírói funkciókat végeznek; a XV. század óta mellettük van az esküdt, akik akkor még a vármegye bizalmi férfiai, később pedig tisztviselői. A szolgabíró és esküdt gyakorolja a végrehajtó hatalmat, tehát rendelkezésére állott a karhatalom. Ez volt népiesen a „vármegye katonája” – miles comitatus, lictor comitatus stb. (Mivel a vármegyétől függetlenül jártak el az uradalmak hatóságai (úriszékek) igazságszolgáltatási ügyekben, nekik is volt karhatalmuk (hajdúk, darabontok), az úriszékek eljárását a vármegyei hatóság (szolgabíró, törvényszék) ellenőrizte.

A pandúrok felett a parancsnoki teendőket a várnagy (castellanus) gyakorolta, ki viszont az alispánnak volt alárendelve. A várnagy tartja fenn a pandúrok közt a fegyelmet. A pandúrok egy része a lovon tesz szolgálatot, másik része gyalogos. A vármegye börtöne mellett is a pandúrok gyakorolják az őrséget, élükön a tömlöetartó vagy porkolábbal (custos carcerum), a pandúrok főrése a vármegye középpontján tartózkodik, de a főszolgabírák mellé is van kirendelve néhány. A lovas pandúrok nyomozó, üldöző és küldönc szolgálatot teljesítettek. Az 1840-es években istállót épített a lovas pandúrok számára a vármegye 24 lóra. (A levéltár mai épülete.)

MOSONVÁRMEGYE.

Az 1840-es évek elején a személy- és vagyonbiztonság Mosonvármegye területén felette bizonytalanra vált: a gyakori gyújtogatások, tolvajlással és rablással párosult gyilkosságok a vármegye lakosságát állandó rettegésben tartották, ami számtalan felszólalásra és panaszra szolgál-

tátott okot. A vármegyét, természeti fekvésénél fogva is, dologtalan csavargók és vándorlegények valósággal elárasztották és koldulás színe alatt a jámbor lakosságot állandóan zaklatták. Mindezen sajnálatos körülmények arra indították a vármegye közgyűlését, hogy egyrészt a dologtalan csavargók foglalkoztatása céljából egy dologház létesítését, másrészt pedig, hogy a veszélyeztetett közbiztonság helyreállítása végett állandó megyei rendőrség: a pandúrőrség szervezését határozza el. Az 1842. év végén első ízben intéz a vármegyei közgyűlés indokolt felterjesztést a kir. helytartótanácsához egy 12 főből álló pandúresapat felállíthatása iránt; az 1843. év folyamán megismételte a vármegye ebbeli kérelmét, mire 1844. évben megérkezett az őrség felállíthatására vonatkozó engedély, minek folytán még ugyanazon 1844. évben Mosonvármegyében a pandúrőrség felállítva és ezen intézmény meghonosítva lett. A pandúrintézmény létesítését megelőző időben, hogy milyen közbiztonsági közegek ügyeltek a közbiztonságra, arra nézve pozitív adat a levéltárban nem található. Tény az, hogy a közbiztonsági szolgálat ellátása a régebbi múltban is a vármegye feladatát képezte, másrészt pedig az is bizonyos, hogy a vármegyének állandó és kizárólag a közbiztonságra felügyelő közegei nem voltak. Az átkutatott anyagból következtetve megállapítható, hogy a vármegye: szolgabírái, a községek előjárói (bírái), nemkülönb az egyes uradalmak által ügyelt fel a közbiztonságra, kivételes esetekben azonban hosszabb-rövidebb időre a vármegyében elszállásolna volt katonaságtól kért és nyert segítséget. Így például 1708-ban a csavargók ellen 50 huszár lett havi díjazással a vármegyének átengedve; 1739-ben azonban maga a vármegye rendelt ki öröket az osztrák határ mentén a csavargók, koldusok bejövetele ellen. Városokban a városi szolgák, „lictor”-ok ügyeltek a rendre. A pandúrintézmény szervezési szabályzata szerint a csapat 1 pandúrkáplárból és 11 közlegényből állott. Az összes legénységnek kereszténynek, jó magaviseletűnek, egészséges testalkatúnak, lehetőleg kiszolgált katonának, az írás és olvasásban, nemkülönb a magyar és német nyelvben jártasnak s végül nőtlennek kellett lennie; a káplár szolgálati ideje addig tartott, míg jól viselte magát, a legénység szolgálati ideje azonban 6 évben volt megállapítva s amennyiben magaviseletük kifogás alá nem esett, újabb 6 évre voltak felfogadhatók. A káplár évi 150 pengő forint, a legénység évi 120 ezüst forint fizetéssel bírt, azonkívül kaptak természetbeni felszerelést és ruhát, sikeres elfogásokért pedig jutalomban részesültek. A pandúrok hivatalos esküt tettek; a káplárnak feltétlen engedelmességgel tartoztak és annak utasításai szerint voltak kötelesek mindig

eljárni. Főfeladatuk a gonosztevők üldözése és kézrekerítése lévén, állandó lakással csak a káplár bírt, míg a közpandúrok kettésével állandóan portyáztak. A nemesi lakóházak portáját előzetes bejelentés nélkül átlépni és ott nyomozni nem volt szabad és ugyancsak tilos volt a népet indokolatlanul zaklatni. Portyázás közben előjogaira igényt nem tarthattak s fegyverüket csak megtámadás esetén használhatták. A megyei tisztviselők szükség esetén közvetlenül is rendelkezettek velük és a közbiztonsági szolgálaton kívül az adóbehajtásnál és az utak felvigyázásánál is igénybe voltak vehetők. A szabadsághere leveretése után a rendőri szolgálattól a pandúrok eltiltattak s helyüket a császári rendőrség, illetve csendőrség foglalta el. Ámde már 1860-ban a felvirradó alkotmányos élet küszöbén egyéb nemzeti intézményünkkel együtt a pandúrintézmény is új életre ébredt, a közbiztonsági szolgálat ellátása újra a vármegye feladatává lett, természetes tehát, hogy a régi kipróbált pandúrintézményt azonnal visszaállították. Az 1860. év végén szervezték újra a pandúrőrséget, mely az 1861-iki új szolgálati, szabályzat szerint 1 káplár parancsnoksága alatt 17 közpandúrból állt; feladata volt ugyancsak a személy- és vagyonbiztonság felett őrködni s a megyei utakra felügyelni. A pandúr csapat az első alispán felügyelete alatt állt, a járásokban elhelyezett pandúrok azonban a járási (fő) szolgabírónak még fegyelmi tekintetben is alá voltak rendelve. Az 1870-es évek elején a pandúrok élére az alispán közvetlen felügyelete alatt álló csendbiztos lett állilva. kinek hatásköre az egész megyére kiterjedt s aki egyébként is a pandúrokkal és a „községi őrmesterek”-kel mint közegeivel, az egész közbiztonsági szolgálatot ellátta. Az ekként szervezett pandúri intézmény azonban a fejlődő élet követelményeivel sokáig lépést nem tartott: a tagoltság az egész országra kiterjedő egyöntetűség hiánya, egyes vármegyékben ez intézménynek elhanyagolt állapota mind a közbiztonság rovására ment. Lassan-lassan szüksége merült fel annak, hogy a hazai rendőrség országosan, egyöntetű katonailag fegyelmezett csapatképen szerveztessék, minek érdekében maguk a vármegyék is feliratokkal járultak a törvényhozás elé, míg végre a közóhaj hatása alatt megszületett a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi III. t.-c, mely a vármegyei törvényhatósági rendőrség működését 1884. évi január hó 1-ével megszüntette. Ugyanezen nappal megszűnt tehát a mosonvármegyei pandúrintézmény is, a pandúrok egy részét a törvényhatóság hajdúi vagy tisztiszolgái minőségben szolgálatában megtartotta, a nagy részét azonban véghírelgítéssel elbocsátotta.

NYITRAVÁRMEGYE.

Nyitravármegye közönsége 1846. évi december hó 14-tól 21-ig tartott közgyűlésén irt és a létesítendő közbiztonsági intézményre vonatkozó jegyzőkönyve így hangzik: „Tekintetes, Nemes, Nemzetes és Vitézlő Alsó Lelőczi 's jezerniczi Tarnóczy Kázmér, első Alispány Úr elnöklete alatt Nyitrán tartott t. n. Nyitra vármegyének közgyűlése alkalmával felvett jegyzőkönyv. Ótura és Vágújhely mezőváros nemkülömben alsó- és felső Bottfalú, Lubina s több helységbeli községek vidékükben tartózkodó tolvajok s rablók által személy- és vagyonbeli bátorságukban fellelte nyugtalaníttatván, vidékükre és a morvai határszélekre rendelendő pandúrok által személy- és vagyonbeli bátorságukat biztosítani kérték, melyllyel kérvélvél folytán elnök-alispán úr előadván, hogy a szóban pandúroknak vagyis közbiztonsági csapat megyeszerzte mi módon lehető behozása iránt a főbíró urakkal értekezvén, bizton remélhetni, miszerint illy pandúrok behozása, rendelése és fenntartására megkívántató költségek három vagy hat évre – aláírási útján előszereztetni fognak; – a járási főbírók odautasítottak, hogy az aláírásokat a közbátorság érdekében sikeresen gyűjtsék, a szóban lévő behozandó közerőnek rendezése és fenntartásáról tervet készítsenek és azt jóváhagyás végett jövő közgyűlés elébe terjesszék.”

1847. évi március 15. és 16-án Nyitrán tartott közgyűlés jegyzőkönyve: „A személy- és vagyonbeli bátorság érdekében a megye minden járásában szükséges pandúroknak mi módon lehető behozása iránt terű készítésére és ezen behozandó közerő fenntartására szükséges költség fedezése végett aláírások gyűjtésre megbízva volt. Határozat: Járási főbírák jelentéseik beadására emlékeztettek.”

1847. évben Nyitrán június 14–18-ig s folytatólag 21-én tartott és 22-én közbejött tisztváltozás után 23-án bevégzett közgyűlés jegyzőkönyve: „Bodoki, Bajmoezi, Nyitra felső és Nyitra alsó járási főbíró urak hivatalosan jelentették, hogy e megyében behozandó Pandúrok vagyis közbiztonsági csapat rendezése és fenntartására megkívántató költségek fedezésére gondviselésükre bízott jársaikban semmi aláírások nem történtek. – Vagyon Antal szakolezai járási főbíró e célra befizetett 4, Jelenay Gedeon járási főbíró pedig 5 pengő forintot behozván. – Határozat melly hivatalos jelentése következtében, miután a behozatni javasolt Pandúrok fenntartására szükséges költségek fedezésére megkívántató öszlet aláírás útján be nem szedethetett, – Szakolczai és Vágújhelyi járások

részéről behozott 9 pengő forint az éhínséggel küzdők felségélyezésére fordíttatni, s e tekintetből Thuróczy Ferenc pénztárnok úrhoz átültetni határoztatott.”

1818. évi szeptember 11-én Nyitrán tartott közgyűlés alhalmával fölvelt jegyzőkönyv: E megyének körülményei elkerülhetetlenül szükségessé tették az arról való gondoskodást, hogy alakítassék egy oly nevű fegyveres erő, melly a megye kebelében a belbékének és csendnek s a személy- és vagyonbátorságnak fenntartására örködjék és ahol ez váratlanul netalán megzavartatnék, a keletkező mozgalmakat és kitéréseket lecsillapíthassa és fékezhesse. Határozat. Ennélfogva egy megyei mozgó őrseregnek alakítása elhatároztatott, melynek fővezérletét megyei főispán úr hazafias készséggel a közönség lelkesedett méltánylása kíséretében elfogadá, hogy pedig ezen intézkedés az általa szándékoltnak megfelelő legyen, az őrségnek miképpen alakítása és célszerű elrendezése iránt Majláth Imre, Simonffy József őrnagy, Huszthy őrnagy, Doll Bálint főhadnagy, Ordódy Flóris, Turcsányi Márton, Lehotay Gida mint szakértő egyének választmány gyanánt kiküldettek, e tárgyban részletes tervek készítenők, s azt még e gyűlés lefolyta alatt beadandók, melynek megvitatása után ezen intézkedés a minisztériumnak helybenhagyás végett felterjesztetni fog.

A megye kebelében csend és béke fenntartása tekintetéből alakítandó mozgóőrsereg tervezetével megbízott választmány bemutatván véleményes jelentését, ennek, az e tárgyban kifejtett tanácskozás nyomán határoztatott: hogy a megye minden járásban egy őrségi század rögtön alakíttassék. B végből tehát minden járásban az illető főbíró által felhívás intéztessék a járásbeliekhez, melyben mindazok, kiknek a személy- és vagyonbiztonság érdekében fekszik és akik szerencsésb míveltségi állapotukban, a nemzetőrségi szolgálat iránt rokonszenvet érezve s a felfegyverkezési és egyenruha megszerzési költségeket megbírva legközelebbre ezen mozgó őrséghez, mint nemzetőrök hozzájárulni kívánnak, felhívassanak, hogy bizonyos, a felhívásban kitűzött napon a századok összevonulására kijelelt helyeken, úgy mint alsó-járásban Tardoskedden, felsőben Nyitrán, bodokiban: Tapolcsányban, bajmócziban: Privigyén, vágújhelyiben: Verbón, szakolcaiban Szeniezén jelenjenek meg, amennyire lőfegyverek vannak, azokkal ellátottan, hol magokat aláírván, és ezen mozgóőrsereg számára kidolgozandó fegyelmi szabályok szerint teendő minden szolgálatra kötelezvé, századost és a többi szükséges tiszteket és altiszteket, az illető nemzetőrségi őrnagyok jelenlétében választani fognak. Ezen mozgóőrsereg, melynek parancsnoka a megye

főispánja, egyenesen a járási tisztviselőség felelőssége alafü és megkeresésére, nagyobb erő szükségeltetvén más járásban is, de csupán a megye kebelében szolgálatot tenni tartozand, a szolgálat idejére, ha községből kimozdítottatik, 8 pkrnyi napi fizetést törvény szerint a pénztárból huzván. Amennyire az őrsereg tagjainak fegyverei nem lennének, és olyanokat magoknak meg nem szerezhetnének, a megyének meglevő negyven puskája jókarba helyeztetni, szuronnyal elláttatni és a jegyüért nélkülöző öröknek kölcsönképen kiszolgáltatni végeztetett. A puskák kiigazítására, szuronykészítésre, az ínség háritásra szánt pénzből fennmaradt öszlet fordítottatni határoztatván. Lőszert az alispán utalványára a századok kapandnak. Ezen mozgóőrseregszámára fegyelmi szabályok kidolgozására figyelemmel a honvédek számára készültekre Simonffy, Doll és Burián urak megbízattak.”

„A közcsendnek és bátorságnak fenntartása, a közhatóságoknak minden időben egyik főfeladata lévén, ebbeli kötelességének gyakorlását e megye, hazánk jelen nyugtalan állapotában felette szükségesnek és minden legtávolabb ágaiban létesítendőnek találván, a rendőrségnek e megye körében szilárdabb alagra fektetése tekintetéből határozatott: hogy e megye minden helységében egy rendőri bizottmány állíttassék föl, mely állani fog a helyben netalán lakó illető megyei tisztviselőből, a helybeli lelkészből, bíróból és jegyzőből, ezen bizottmánnyal a közbátorság fenntartásában leendő közmunkálásra felszöllítandó léssen minden jólelkű, s hazáját 's békét szerető honpolgár és lakos, a bizottmánynak kötelessége léssen átaljában a, közcsend, rend és bátorság fenntartására felügyelni, ezeknek megzavarása szándékáról alaposan gyanús egyéneket figyelmes szemügy alatt tartani, a valóságosan gyanús bujtogatókat és izgatókat pedig letartóztatni, 's illető helyre vétségük megfenyítése végett átszállíttatni és különös gondot fordítani a korcsmákra és fogadókra, mellyekben ismeretlen vidéki emberek megfordulni és gyakran gonosan koholt álhírekkel, a rend és törvény elleni tények elkövetésére biztatással a helységbeliek kedélyeit felbujtani szokták és az illetén netalán előfordulandó eseteknek haladék nélkül bejelentését a korcsmárosoknak legszorosabb felelet terhe alatt meghagyni. Továbbá a szolgabírák és esküdtek kötelesek lesznek rendőrség végett kerületjeiket hetenként legalább egyszer helységenként bejárni, s a tapasztaltakról ugyanannyszor, rendkiüüli esetekben pedig tüstént a járási főbíróat tudósítani, aki ismét jelentéseit megyei Főispán urnák beküldeni fogja: önként értetődvén, hogy mint a helységbeli rendőri bizottmány tagjai, mint pedig a megyei tisztviselők eljárá-

saikról s tisztök pontos teljesítéséről szigorú felelettel tartoznak. Ezen végzésben foglalt rendelkezéseknek haladék nélkül sikeresítése és életbeléptetése járási főszolgabíróknak meghagyatott.”

Ezelőtt ugyanis, a pandúr illetve az őrsereg szervezéseig a közbiztonságra felügyelt minden község, az úgynevezett község hadnagya, tizedese s nagyobb zavargások esetén a vármegye felkelést rendelt el.

A XVI. és XVII. században országszerte rendetlen belviszonyok következtében egy különös rendőrségi intézmény jött létre: a „Parasztvármegye”, melyet a többi vármegyénél is észreveszünk. (Lásd Szepes, Bihar stb. vármegyéket). Nyitra vármegyében „Bápisz”-nak nevezték az említett közbiztonsági intézményt.

SZEPESVÁRMEGYE.

Szepesvármegye levéltárának a megyei rendőrség történetére vonatkozólag legrégebb adata 1603. évről való, amikor a vármegye elhatározza, hogy az erdőkben és a községek körül nagy számban kóborló szedett-vetett népesség minduntalan való támadásainak megakadályozására és egyáltalán a vármegye népének biztonsága érdekében egy kapitányt választ (Teőke Jánost, havi 5 forint fizetés-sel). Ez olyanképpen állítja össze csapatait, hogy minden községben állandóan annyi gyalogos embernek kell készenlétben lennie, ahány adóköteles ház van a községben. A vármegyei kapitány aztán szükség esetén azonnal kirendelheti őket a közbiztonság érdekében. (1603. évi jku, 691.) A vármegye népe tehát mintegy maga gondoskodik biztonságáról, amiben az úgynevezett parasztvármegye intézményének más vármegyében is feltalálható nyomát kell látnunk.*)

1610 körül a legénység, vagy legalább is egy része, állandóan alkalmaztatott, mert az ez évi jku szerint a vármegye taksát vet ki húsz darabontjának fizetésére.

1622-ben Székely György volt a kapitányuk.

1623-ban a vármegye elhatározza, hogy számuk ne legyen állandóan teljes, hanem szükség esetén minden község köteles legényeket küldeni, akik 20 dénár napi-díjat kapnak.

A kuruc mozgalmak befejezésekor sok csőcselék veszélyeztette állandóan a vármegye közbiztonságát. Ezzel

*) V. ö. Gyárfás István: Értekezések a tört. tud. köréből. IX. köt.

függ össze az, hogy a vármegye 1713-ban állandó hajdúcsapatot szervez az elszaporodott gonosztevők üldözésére. E csapat 60 főből állott, 30 állandóan az erdőket járja, 20 Richmaldon táborozik, (ahol az akkor fellépett pestis behurcolása ellen is intézkednek), végül 10 legény a vármegyei tisztviselők oldalán teljesít szolgálatot. Ettől kezdve az intézmény állandó marad.

1724-ből fennmaradt egy utasítás Reviczky Mátyás hajdúhadnagy számára, mely így hangzik: a hajdúk ne sokat henyéljenek fáluhelyen, hanem járják az erdőket; ha valamely megyebeli községbe jönnek, a gazdák tartoznak nekik ételt és sört adni; a hadnagy mindenben az alispán utasítását kérje ki; mindig meg legyen a teljes létszám: legalább 15 a tizedesen kívül, (ebből az látszik, hogy a létszám a veszélyhez képest igazodott); a hadnagy vizsgálja meg mentől gyakrabban a lőfegyvereket.

1744-ben 100 hajdúja volt a vármegyének.

1749-ben a hajdúk panaszkodnak, hogy nem kapják meg rendesen fizetésüket.

1770-ben Teőke Imre hadnagy 17 hajdúval a határra küldetik őrségre; amiért 250 forintot utalványoz a vármegye.

1809-ben a vármegye megállapítja a vármegyei hajdúintézmény részletes szervezetét: a sereg 60 főből áll; 30 seregbeli, akik bűnügyekben járnak el, őrzáratokként szolgálnak, ha nincsenek elfoglalta, felügyelnek az útjavításnál alkalmazott rabokra; 20 ordonánc, akik futárokként, huszárokként és börtönőrökként alkalmaztatnak és Lőcsén állomásoznak. A seregbeliek arányosan el vannak osztva a vármegye négy járásában (a maguraiban 6, a tátraiban 8, a lőcseiben 6, a bányaiban 9). A hajdúk katonai fegyelem alatt állottak, vezérük a hajdúk hadnagya, mellette két káplár. Időnként fegyvergyakorlatokat tartanak, melyekben az ordonáncok is résztvesznek. Innen kezdve 1848-ig szervezeti változáson nem esik át az intézmény.

Mint az más vármegyékben történt, úgy a Szepességen is az absolutizmus idejében zsandárok (gens d'armes) látták el a közbiztonsági szolgálatot. A kiegyezés után pedig pandúrok alkalmaztattak; amikor aztán a m. kir. csendőrség szerveztetett, a pandúrintézmény megszűnt.

Szepesvármegye élén Wieland Arthur főispán és dr. Neogrády Lajos alispán áll. A főispán 1910. év óta tölti be fontos állását úgy a vármegye, mint a kormány legnagyobb megelégedésére, úgy, hogy az ellenzéki vezérférfiak is a legnagyobb elismeréssel beszélnek Wieland Arthur működéséről. Wieland Arthur 40 év óta tagja a közigazgatási bizottságnak. Hét cikluson át országgyűlési képviselő is volt. S így egyaránt járatos fent is, lent is, amiből a köz-

nek van haszna. Wieland Arthur méltó utódja gróf Csáky Zenónak, a nagy főispánnak s azért kívánjuk, hogy hivatalát sokáig viselhesse. Wieland Arthur a rendőrség államosításának régi hive.

Dr. Neogrády Lajos alispán az emberi tökéletességnek oly nagy fokával rendelkezik, ami nagyon kevés halandónak adatott meg. Ehhez csatlakozik lankadatlan tevékenykedése és ritka szónoki tehetsége. Ritka objektivitása és önállósága egészítik ki azon tulajdonságait, melyeket más embereknél hiába keresünk. Onnan van, hogy az egész vármegye, párt- és álláskülönbség nélkül lelkesedik alispánja, dr. Neogrády Lajosért. Ez nem pillanatnyi rajongás, hanem harmineéves állandó tisztelet és szeretet jele, ami szintén nem a mindennapi esetek közé tartozik.

Dr. Neogrády Lajos alispán szintén lelkes hive a rendőrség államosításának.

UDVARHELYVÁRMEGYE.

A vármegyének a régi székéből történt átszervezése idejében a közbiztonsági ügyeket már a m. kir. erdélyi csendőrség” látta el, amelyet a 29.613/873. sz. alatt (a levéltárban V. 1873/1523. jel alatt) feltalálható belügyminiszteri rendelet értelmében szükség esetén a községi előljárásgok is igénybevehettek.

A régi székekben pedig egészen az 1850. évben életbe léptetett csendőrség és es. kir. politia idejéig a személyes vagyonbiztonságra maga a széki tisztség, a kerületi alkirálybíró vezetése alatt a járási dullók*) s falusi bírák segítségével ügyelt fel. A gonosztevőknek nagyobb felszaporodása, vagy szervezett bandában való megjelenése alkalmával pedig a székben szétszórtan elhelyezve volt katonaság segélyét vette igénybe.

A legelső fórum a dullóké volt, akik a maguk procèsusában ellátták a veszekedők, káromkodók, pipázók, fesslett életűek, ünnepnapon táncolók ügyeit s azokat 12 forintig megbüntették, mely summának kétharmadrészét beadták a főtisztnek, egyharmadrészét pedig a maguk fizetésébe megtartották.

A nehezebb ügyeket a dullók a királybírák és a tisztség elébe vitték, amely ezeknek a kinyomozására esetenként, rendszeren a supernumerárius assessorok kebeléből commissariusokat, „nyomozati bizottságot” nevezett

*) Dulló – szolgabíró.

ki, akik a nyomozási iratokat, tanúvallomásokat a szék főügyészéhez adták be.

A dullók mellett a szék 1-2 hajdút tartott, akiket ruházattal fegyverrel, lőporral a szék látott el, míg a vizsgálat alatt levő, vagy már elítélt foglyokat a szék börtönőrei őrizték.

UGOCSAVÁRMEGYE.

A pandúrintézmény nem volt egységes, országos szervezetű, a vármegyék azt egymástól függetlenül a fejlettebb – bürokratikusabb – közigazgatás kapcsán létesítették. Ugocsavármegye levéltárában az iratok és közgyűlési jegyzőkönyvek az 1685-ik évtől vannak meg s ez időben már voltak a megyének csendbiztosai és pandúrjai.

A pandúrintézmény előtt a városokban a „hadnagyok” a megyek járásaiban pedig a szolgabírók voltak a közbiztonság őrei, kik alá „lovaslegények”, „hajdúk” voltak rendelve s azokat használták fel, ha „brachiumot” kellett alkalmazni. A mai értelemben vett rendészetnek azonban tulajdonképeni közegei a falusi bírák és „tizedesek” voltak, kik a mai csendőrségi és rendőrségi legénységhez hasonló ténykedést végeztek.

Minden járásban egy csendbiztos volt, kit a főispán nevezett ki s leginkább 3-4 lovaslegény volt alája rendelve. Ezt a legénységi létszámot csak nagyon kivételes esetben szaporították. A csendbiztos és pandúrok fizetésüket a megyei „honi” (házi) pénztárból kapták, azonkívül fuvarra és napidíjra is volt igényük. A csendbiztos hatásköre körülbelül olyan volt, mint a mai járási csendőrőrmesteré, de ezenkívül a vármegyei rabok őrzése is kötelességét képezte.

Rózsa Sándor viselt dolgai*)

Harminckét éne, hogy a nagy briganti, a betyárok királya, örök álmát alussza a szamosújvári régi rabtemetőben. Sírja maholnap a földdel lesz egyenlő, a föléje ültetett orgonafát is erősen megtépázta az idők múlása. De viselt dolgai a romantika szárnyain bejárták széles Magyarországot, a ponyvairodalom himnuszokat zeng róla, a rajongó és kalandvágó ifjúság neve hallatára ma is bizonyos megilletődést érez. A romantikát azért kell említeni, mert amíg a hevülékeny és felcsigázott fantáziájú emberek elméjében Rózsa Sándor neve ma is nimbuszban él, addig az igazságszolgáltatás őrei – a szamosújvári fegyintézetben található iratok szerint – ridegen s meglehetősen leszállított ázsióval kezelték a „nagy matador” ténykedéseit s ami dicsőség még megmaradt, az a fegyházban majdnem a fagypontra szállott. Ez a körülmény csak megerősíti a régi példabeszédet, hogy senki sem próféta a saját házában.

Életének nevezetesebb mozzanatai gyanánt szolgáljanak a következők: Rózsa Sándor Szegeden született és törvényes házasságból származott. Születésének éve pontosan nincs feljegyezve, de az iratokból megállapítható, hogy az 1813. körül lehetett. Nem tudni, hogy fiatal éveiben mivel foglalkozott, iskolába azonban nem járt, mert írni, olvasni nem tudott. Operációit már 1841-ben kezdte meg, a Varga János kárára elkövetett rablással s ezeket időközi megszakítással folytatta 1869-ig,

Az 1848-49-iki háborús időkbeni ténykedéseiből hiteles adataink nincsenek. Valószínű azonban, hogy ő is a harcolók közé vegyült, amennyiben ezalatt lejátszódott viselt dolgairól hallgat a krónika.

*) Fodorka Elek szamosújvári kir. orsz. fegyintézeti tanító összeállítása.

Nevéhez több mint 60 kitudódott rablás, lopás és betörési eset (és hány nem tudódott ki) és csak egy rablógyilkosság bünténye tapadt, amiből látható, hogy az életkioltást nem nagy előszeretettel űzte. Legnagyobb rekordjai voltak: a Huszágh Miklós ókanizsai gazdag földbirtokos megrablása, ahonnet – már jókor este – sok pénz s még több ékszert és értékpapírt vittek el. Hódi Páltól 31 darab ökröt hajtottak el; Czakó Mihálytól 12 drb lovat vittek el erőszakkal; Mohol község pénztárát erőszakosan feltörték, azonkívül több plébánia felverése és megrablása, később a vasúti sínek felszedése és az utasok megsarcolása szerepelnek bűnlajstromában.

Nagyobb vállalkozásokban személyesen vett részt, az apróbb csínyeket azonban többnyire bajtársaira bízta, akik boltok, raktárak és ruhakészletek megdezsmálásával, kivált zsidó polgártársainknál, okoztak érzékeny károkat. A nép száján forgó hit, hogy: Rózsa Sándor szegény embert nem bántott s azt embereinek sem engedte meg, némi alappal bír, amennyiben a bűniratokban mint károsultak csak gazdag emberek szerepelnek. A Pusztapéter-Félegyháza vasúti vonalon sikerült az utasokat érzékenyen megkárosítani, de már az ókanizsai vonat megtámadásánál utolérte a nemezis. Ugyanis a sínek felszedése után a vonatot megállította. Ezen azonban véletlenül egy század vadászkatona utazott teljes hadifelszerelésben új állomáshelyére. A katonák a fosztogatási kísérletre és a veszedelem láttára sorsütet adtak. A kellemetlen meglepetéstől eltekintve a rablók közül sokan meghaltak és többen megsebesültek. Rózsa Sándornak pedig a térdecsonjtját roncsolta szét a golyó. Ezidőtől indul meg az ő alkonya. Épségben maradt néhány társa segélyével ugyan, akik a többieket ott hagyva, a vezért vállukra ragadták és vele a közeli erdőbe menekültek – sikerült egérutra jutnia, de sebesülése miatt megcsappant önbizalma és terveit már nem tudta a szükséges higgadsággal, valamint precizitással végrehajtani. Gróf Ráday a híres királyi biztos újból szorongatta, ő pedig embereinek csekély száma, de főképp betegsége miatt nem volt képes a régi erővel védekezni. 1869. év január 12.-én másodszor is kézrekerült. Jól mondja a 19-ik századbeli betyármóta:

Nincs cserepes tanyám,
Sem szűröm, sem subám nékem,
Kőből az nyoszolyám,
Az párnám sem különb nékem.
Az éjszaka az pártfogóm,
Zápor mossa az takaróm fehérre,
Mégis, mégis száz forint van fejemre
Kitűzve, az igazi betyár
Még sem kerül mindjárt kézre!

Cinkostársai is csakhamar rabságra jutottak, Motok Lázár ókanizsai csendbiztossal együtt, akit utóbb szintén elfogtak. A szamosújvári fegyházba 1873. évi május hó 5-én szállították be a rettegett haramiát. Értesítő jegyzékén a következő lényegesebb feljegyzések találhatók: „1267. törzskönyvi szám. Rózsa Sándor. Álneve nincs. Termete közép. Testalkata erős. Haja ősz. Homloka magas. Szemöldöke barnás. Szeme szürke, Orra rendes. Fogai jók. Különös ismertető jelei: jobb lába térdében puszkagolyó nyoma található. Életkora: 60 éves. Írni-olvasni nem tud. Nőtlen. Anyja él Szegeden. Hivatása, mester-sége: betyár. Vagyonnal nem bír. Rablógyilkosság és rablásokért egy ízben kötél általi halálra, illetve kegyelem útján húsz évre lett elítélve, de a szegedi csillagbörtönből megszökött s embereit összegyűjtve, újra kezdte garázdálkodásait.”

A másodszori elfogatás után azért internáltatott a szamosújvári fegyintézetbe, mert Szegeden – az adatok szerint – ismételten tett szökési kísérleteket.

A szamosújvári fegyházban 1874. november 7-ig csak mint vizsgálati fogoly szerepelt. Ez alatt az idő alatt az elsőbíróság életfogytiglani elzárásra, a Tábla és Kúria pedig kötél általi halálra ítélte. Azonban Ő Felsége kegyelméből az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták át.

Itt kezdődik tulajdonképeni raboskodása, amikor is dr. Zachariás – beiktatásul azt írta róla, hogy: „az illetőt megvizsgálván, egészségesnek és nehéz munkára alkalmasnak találtam.” Az öreg erősen kifejlett ember volt. Középtermetű, vállas, de kivált mellkasmedeneje volt kidomborodva.

A fegyházban a szabómesterséghez lett beosztva, de a „cérnarágás” éppen nem felelt meg veleszületett hajlamainak s efeletti nemtetszésének csendes dümmögésben nem egyszer adott kifejezést.

Egyébként szelíden viselkedett.

Lélektani stúdiumot képez, hogy ezen oly viharos életen átment ember, akinél bizonyára nem a gyöngeség vitte a főszerepet, itt az udvaron itttartózkodó galambcsapatokat kiváló ragaszkodással gondozta, szeretettel ápolta s naponta pontosan etette, ami az ártatlanság madaraiban oly bizalmat gerjesztett, hogy a betyárkirállyal enyelegni merészeltek.

Különben szűkszavú és morózus volt. Fegyenc társaival szemben pedig visszavonult és tartózkodó. Felsőbbsége tudatában rajok sem nézett. S ha felebbvalója kérdezte, hogy miért nem szól a többiekhez: „Nem beszélek minden csirkefogóval” – szokta mondani. Noha mellesleg megjegyezve, a többiek is olyan csirkéket fogtak, amiért 10-15

esztendő járt ki nekik. Hírnevétől eltekintve, volt az egyéniségében valami imponáló. A fegyencek bizonyos megkülönböztetéssel vették körül s a korosabbja sem merte megreszkírozni, hogy őt tegezze.

Egy időtől kezdve aztán, nem annyira a kor, mint inkább a homlokegyenest ellenkező életmódkényszer, úgyszintén csúz által elgyengítve, betegeskedni kezdett. Ehez járult még az az átkozott óndarab, mely térdkalácsát fúrta át s mely a csontjában maradt. 1878 november hó 22-én meghalt. Feje – felsőbb rendeletre – dr. Lenhossek egyetemi tanárhoz került, mindenestre érdekes „tanulmányfő” lehetett. Egyedüli hagyatéka egy harmatmosta bunda volt, mely mellette elválaszthatatlanul mindvégig kitarlott. Jó portéka lehetett, mert halála után, mint rabruha is elkelt 8 forintért.

Rózsa Sándort ez a nóta jellemezte:

„Rózsa Sándor az én nevem,
Szabad rabló fejedelem,
Jobbágyaim az utasok,
Én meg fejedelmök vagyok.”

E sorok írója 1880-ban Budapesten járt. Az Andrássy-úton (akkor Sugár-út) egy üres telken mutatványos kapacitálta a járókelőket deszkabódéjába, Rózsa Sándor viaszfejének megtekintésére. Megnéztem én is, persze a fej mindenkinek a feje lehetett, csak éppen Rózsa Sándor alteregója nem volt.

1868-ban a Nagyapóldon összefogott és a vár kazamatáiban őrzött gonosztevőket így osztályozták:

Rablók: a legaljasabb fajú gonosztevők – rendes cimborájuk volt a községi felelős őr, az úgynevezett szerezsan (sergent francia szó és rendőrt jelent), igen sokszor a pusztázó pandúr és sok esetben a csendbiztos is.

Előőrsük, megbízott kémük az úgynevezett kiadó násznagy volt, aki kiszaglászta az oly helyeket, hol a rabló sikerrel működhetett s miután megbízóját részletesen értesítette minden körülményről, hol nagyobb kockázat nélkül pénzre lehet szert tenni, csak akkor kezdte az meg tevékenységét. Az éj sötétében fegyverrel, feszítővassal és csákánnyal ellátva közelíti meg a kirabolandó házat, behatol a boltokba, lakásokba, feltöri a szekrényeket, elviszi a pénzt, ha nem talál, kínzást alkalmaz a tulajdonosokon, sokszor gyilkol, csakhogy élő tanúja ne maradjon gonosz tetteinek. Többnyire bekormozott arccal vagy álarc alatt működik. A rablott holmit orgazdái által értékesíti s midőn megtelik erszénye, ingatlanokat vásárol és azokat felesége nevére íratja. Eredményes működése további bűnözésre

serkenti. A sikerek elvakítják. Azt kezdi hinni, hogy az új ügyessége kifog a törvényen.

Néhol, némelyik vidéken hirtelen meg-meggazdagodik egy ember, a falubeliek nem bírnak a gazdagság forrására jönni, egyik szerint kincset lelt, a másik szerint sorsjegye nyert, de legtöbbször a feltűnő hirtelen vagyonosodás forrását orgazdaság üzéséből, nagy valakinek kirablásából gyanítják.

Ily fajta emberek a közéletben a rablók és orgazdák-számtalan ezek közül egész élete fogytáig élvezi a rablott hasznot, sok közülök tisztességes és tekintélyes vagyoni és társadalmi állást biztosít magának, de némelyiken még élete alkonyán is kitör a gonosz szenvedély, még egyszer feltámad benne a kapzsiság és bírvágy és sokaknak akkor törik bele a bicskája.

A *tolvajok*, melyeknek számtalan válfaja létezett. Voltak ott lótolvajok, akik csupán csak lovai loptak, jót rosszat vegyest. Voltak oly nyomorultak is közöttük, akik a lovat csak a bőre értékéért lopták el, s félreeső helyen agyonverve, a bőrét adták el. Voltak olyanok, akik egyenként, vagy kettesével 150-200 drb. lovat is elloptak s valamenyinek emlékeztek a színére, korára, értékére és arra a helyre, vidékre, ahonnan ellopták.

Voltak szarvasmarhatolvajok, akik falkaszámra vitték el az állatokat más gulyák közé. Átbélyegezés után messzibe vásárookra terelték, vagy a iolvajokkal egyetértő mészárszékekre, hol aztán teljesen nyomuk veszett.

Voltak azután házfelverő, boltfeltörő tolvajok, *kapcabetvárok*. Olyan fajtájú nyomorultak, akik mindent elloptak, ami ingóság volt; s mindezen minden fajtájú tolvajoknak minden fajtájú orgazdája, elszámlálhatatlan mennyiségig, de mind különböző céhekben.

Volt még a szegedi kaszamatákban a gonosztevőknek egy nagy száma, kik némi tekintetben különböztek az előbb leírottaktól és leginkább voltak részvétre érdeemesek: ezek voltak az úgynevezett futóbetyárok.

A *futóbetyár* egy oly fajta züllött, aki vagy a börtönből szökött, vagy az ezredtől dezertált, vagy pedig szülőföldjén oly valami szégyen érte, mely miatt bujdosásba kellett mennie. Ekkor aztán nyakába veszi a világot, szövetkezik egynehány hasonló körülmények között lézengő cimborával, jár-kelel a pusztákon, utakon, ha nincs pénze, elkéri attól, akit legközelebb talál, ha nem adja, elveszi, ha ellenkezésre talál, megverekszik, ellenfelét ártalmatlanná teszi. Addig üzi veszedelmes mesterségét, míg hurokra kerül. De a futóbetyárt ezután sem lehet megmenteni a társadalomnak. Felette sok csábbal kínálkozik a féktelen szabadság, az izgalmas élet sokféle változatossága.

A régiebb időben sallangos szerszámú paripákon jártak, melyek többnyire a leghíresebb ménesekből és istállók-ból kerültek ki, utóbb aztán már alább is adják. Különben is nagy feltűnést okozna ily tüntető megjelenés. Azért többnyire kis szekereken mennek hárman-négyen, de a szekérderék tele van töltött fegyverekkel. Egyik határból a másikba való csavargás, egy-egy ló ellopása, egynehány utas kifosztása s a szerzett vagyonnak pusztai csárdákban való eldorbézolása: ebből áll az életök.

100-120 évvel ezelőtt Angyal Bandi és régebben Zöld Marci voltak híres, nevezetes futóbetyárok, a hatvanas években a Bogár-fiúk zárták be a sort, bizonyára örökre, mert hát Magyarország művelődött, földjén ilyen burján többé ki nem nőhet.

A fentebb vázoltak cifra tömkelegével voltak a hatvanas évek utolján a szegedi vár kaszamatái megtöltődtek s ezidőben nagy a személybiztonság és nagy a csendesség a magyar Alföldön.

A hetvenes évek elején a bűnügyek kiderítése körül a szegedi királyi biztosság óriási sikert tudott felmutatni, amit valami képzelt, rendkívüli eszközök alkalmazásának tulajdonított a laikus közönség. Míg az intelligens elem koplaltatásokról és sanyargatásokról beszélt, a köznép már részletesen megnevezte a kínzó eszközök különböző neveit is, melyek a foglyok vallasásánál használatba kerültek.

Ezen eszközök egyik legborzasztóbbja lett volna az úgynevezett „Ráday-bölcső”, melybe ha valakit a makacs konok gonosztevők közül befektettek, akkor az oly kényszerhelyzetbe jutott, hogy kivallotta még a legtitkosabb bűnét is, lett légyen az akármilyen kemény legény és akármilyen megátalkodott betyár is.

A „Ráday-bölcső” a képzelet alkotása; valóságban jelképes nyughelynek lehetne mondani, ahova lelkiileg fölzaklatott s kétségbeeséstől eltompult és megfásult gonosztévőt lágyan lefektetett a vizsgálóbíró és ott azután a bünbánat előnyeinek felmutatásánál, a remény csillogtatása mellett (anélkül, hogy ez ámitásnak vagy hitegetésnek lelt volna jellegezhető), a résztvevő emberszeretet folytonos gyakorlásánál a jobb jövő reménységébe ringatta bele.

Például, ha fölhoztak kihallgatásra a kaszamaták homályából egy vádlottat, aki életének legnagyobb részét a nyirkos börtönökben töltötte már el, minek következtében testi szervezete meg volt törve, lelke pedig csüggedt és szomorú volt egész a végtelenségig, akkor az ilyen emberrel a vizsgálóbíró soha sem beszélgetett elkövetett büntetetről, hanem egészségi állapotáról, betegsége kezdetéről, mikénti súlyosbodásáról, a nála alkalmazott gyógy mód és

gyógyszerek hatásáról, kényelmi és táplálkozási kíván-ságairól stb.

Ha aztán a beteg gonosztevő látta, hogy figyelemben részesül, hogy megkapja meleg subáját, mellyel elasztott beteg testét fölmelegítheti, ha a kívánt ételt (mely után hónapok óta áhítozott) lett légyen ez ciberelevés, vagy birkapaprikás, a hét bizonyos napján megkapja: végtelen nagy változáson ment át néhány hét alatt.

Előbb az ilyen fogoly csak köszönettel van jótevője iránt, később bizalommal és végre – valóságos szeretettel. A hála és viszonzás bizonyos megnyilatkozására van örökösen lelkileg szuggerálva, ami nem nyilvánul másban (mert hiszen nincs már semmije), mint az őszinte nyíltságban és igazmondásban.

S ha a vizsgálóbíróhoz hetek multán fölvezetik, ha az nem mohón, kandían kezd hozzá kikérdezéséhez, hanem előbb családi körülményeiről, feleségéről, gyermekeiről és szüleiről kérdezősködik, vagy pedig hírt ad róluk: a kemény szív szépen lágyulni kezd és a salak a lélekből kiválik.

A legközelebbi elővezetésre a fogoly már vágyakozik. Nem bírja bevárni, amíg a sor rá kerül. Önként jelentkezik s ha a vizsgálóbírónak van türelme és nem vezetteti őt föl rögtön: a legközelebbi jelentkezésnél már üzenget és fontossá, elfogadhatóvá kívánja magát azzal minősíteni, hogy „nagy dolgokat kíván fölfedezni”.

Persze, hogy ez a nagy dolog, amikor szemtől szembe áll a vizsgálóbíróval, már nagyon összezugorodik.

Kátai Balog András híres, vagyonos kecskeméti gazdaember, aki otthon egykor nagy vagyonban és jólétben élt, a falánkságának, illetőleg ingyencségének esett áldozatul. Minden nagyobb-kisebb bűnét előre meghatározott mennyiségű paprikásért, szalonnáért és puha cipóért adta el a vizsgálóbírónak.

A híres Rózsa Sándor se lett volna önvallomásra bírható, ha egy megkísérelt szökése fegyelmi büntetésének elengedésével nem biztatják.

Bajdor Jancsi, a kecskeméti szép juhászlegény, a többszörös rablógyilkos előtt felmutatták egykori huszáréletét és vitézségét; arra való hivatkozással bátorságát és nyíltságát is feldicsérték és a boldogtalan nem bírta kiállani, hogy egykori erejéhez ne hasonlítson, minden hozzá intézett kérdésre egyenesen és nyíltan felelt.

Renkó Kálmán, – aki szálanként húzgálta ki szép fekete szakállát a fogságban, mert az neki alkalmatlanná vált – nem lett volna töredelmessé, ha árva kis leányát be nem hozzák a vér udvarára s nem biztosítják, hogy gyermekének ezentúl gondját viselik.

Nemes Nagy Péter konok maradt volna örökre, ha nem kap papírost a cellájába, melyre szívből jövő bús verseit följegyezheti.

Nemes Nagy Pál, fentnevezettnek bátyja, a szegedi vár Izsója, kenyérbélből készült szobrai méltatásáért adta magát a bűnbánatnak.

A szép Sipka Kovács Tecza, kistelki menyecske, csakis abban a reményben vallott töredelmesen, hogy kedvesével egykor a pap előtt megesküdhetik.

És ez a reményekbe való beleringatás volt a „Ráday bölcső”.

Nagy elismeréssel tartozik az utókor gróf Ráday Gedeonnak, aki ritka rátermettséggel és eréllyel, megszabadította az országot, de különösen az alföldet a haramiáktól. Ha egyes esetekben szigort alkalmaztatott: helyesen tette, mert keztyűs kézzel nagy műve nem sikerült volna.

A Bogár-fiúk garázdálkodása.

A hetvenes évek elején a Bogár-fiúk tartották rettegésben a Duna-Tisza közötti síkságot s Izsáktól Kecskeméig s Tizslártól Dabasig, ami betyárcsíny volt, azt mind ők követték el. Eleinte hatan voltak: Bogár János 5 fiával: Jakab, Miksa, Imre, Sándor és János. Később hozzájuk csatlakozott Dönli Péter, aki hazajött a katonaságtól, ahol az egész „kapitulációt” kiszolgálta. Szerelmes lett a szép Gergely Jucziba, de ő nem viszonzta azt, mivel idősnek találta. (30 éves volt.) Emiatt elhatározta, hogy fölcsap betyárnak és beállt a Bogár János bandájába. Úgy is történt, mire ő lett a banda vezére. Ugyanekkor beállt Baski Gyuri is betyárnak s így összesen nyolcan voltak. Sok lovat és szarvasmarhát hajtottak el erőszakkal a tanyákról, de senkise mert ellenük valamit tenni. Víg életet éltek és a rablásból gyűjtött pénzt szeretőikre költötték. Jött azonban olyan idő, amelyre ők számítottak legkevésbé: kiütött a marhavész és hullott a szarvasmarha. Zárlat és szigorú felügyelet alá került a puszta, tanya. Fogyott a pénz, az éhes paripa nem tudott száguldozni. A rablóbanda haditanácsot tartva, elhatározta, hogy nem aljasodnak le kapcabetyárokká, inkább gyilkolnak.

Tehát gyilkoltak. Másnap híre járt, hogy az Izsákról Kecskemétre menő kariol postát kirabolták, a, kísérő három lovas katonát lelőtték és tízezer forintot elraboltak a Bogarak.

Ugyanezen éjszaka a szabadszállási doktor ablakán csendesen kopogtak. Arra a kérdésre, hogy ki az, mit akar? az a felelet hangzott, hogy: „tessék a főorvos úrnak sürgősen egy nagy beteghez jönni, itt várja a szekér.”

Helle dohtor kerületi főorvos kötelességtudó ember lévén, gyorsan felöltözött, bundát kapott magára és kilépett a decemberi sötét éjszakába, felült a kis szekérre, melynek, első ülését két subás ember foglalta el s azzal mint a szél elhajtatott. Két kis ló volt a könnyű szekérbe fogva. A tüzes paripák nyílsebese száguldottak vele. Egyszerre egy nádasnak vágattak neki, s annak nyilasain át a tengelyig érő vízbe gázoltak, ami ezen a vidéken nem jár semmi veszéllyel.

— Hó, megállj!,” a szekér megállott. A kocsí mellett ülő ember visszafordult az orcos felé s kihúzott subája alól egy újdontúj fehér perkál kendőt, ami még azon módon szegetlen is volt – és odahajolt az orcoshoz:

— Nagyon szépen kérem a tekintetes doktor urat, most már a szemét be kell, hogy kössem. – Helle doktor tisztában volt rögtön a helyzettel s teljes nyugalommal adott reá engedélyt, nagyon jól tudta ő már akkor, hogy milyen fajta beteghez viszik.

Erre aztán ismét megindult a szekér, – egész más irányt váltva, mint eddig; – mint a doktor a vele szembe jövő szélről vett észre. Félórai száguldozás után megállottak. A doktor bekötött szemmel egy szobába került, ahol levették szeméről a köteléket.

A szobában négyen tanyáztak. A két legény, a kik a doktort hozták, szép nyúlánk fiatal emberek, egy gyönyörű szép fiatal menyecske és végre egy halvány legény a szalmaágy szélén, vállra vetett subával.

– Hát hol a beteg? – Ez volna itt, tekintetes uram. Tegnap este játékból meglőtte a másik dohányos legény egy rossz pisztolyból, ennek köll a segítség.

A doktor a vállsebet megnézve észrevette, hogy nagy siettékben a golyóhuzót otthon felejtette.

– Soh'se búsuljon azért tekintetes uram, nem köll annak golyóhuzó, tessék a bicskájával kifeszegetni, kemény legény ez, kiállja emberül. – A legény a menyecske kezét tartva minden szisszenés nélkül állotta ki a golyónak testéből kivajását, mialatt a menyecske félrefordulva verejtékező homlokát simogatta a legénynek. Egyszerre egy koppanás és a golyó kiesett.

Műtét után a doktor szemét újra bekötötték és hazavitték. A golyót magával vitte az orvos.

A Bogaraknak az izsáki pusztá kirablása sokba került, mert Baski Gyurkán kívül, ki vállába kapott veszélyes lövést, az öreg Bogár János – Sándor és János fiaival

szintén lövést kaptak – halálos lövést a mellükbe, de azért keményen tartották magukat s tova nyargaltak, mint a szél az elrablott pénzzel a puszták messziségébe. Szent-Imréig csak kibírták a nyeregben, de aztán a magas homokbuckák közt egymásután fordultak le lovaikról. A nyolc betyárból csak öt maradt. Mindegyikre tehát kétezer forint jutott.

A rablóbanda egyre fogyott. Egy pandúr üldözéskor Bogár Imre elbukott, őt elfogták és nyolcadnapra kivégezték.

A megmaradt két Bogár-fiú szomorú gyásszal szívében búsult testvérük után, szívök mélyére nehéz keserűséggel feküdt a vád Dönti gondatlansága miatt s csordulig megtelt a türelem pohara náluk. Ugyanis Dönti Pétert, a vezért okolták Imre testvérök kivégzése miatt. Hogy apjok és két testvérök az izsáki ütközetben kapott sebekben elvéreztek és meghaltak, azt értették, de hogy Imrét elfogták és kivégezték, abba nem tudtak belenyugodni. Dönti ellen fordultak, aki rossz lovát Imréével kicserélte és ezzel annak halálát okozta. Összevesztek. Dönti Pétert erre egy reggelen a pusztai kútban halva találták. A szép helyi menyecskének is ez volt a sorsa. Messziről látszott a két lovas egy kis szekér mellett, amint a bábonyi szőlők felé vonultak, csendes lépésben vive halottjukat magukkal, hogy neki örök nyugalmas helyet adhassanak vala melyik ezüstlevelű öreg nyárfa tövében.

Néhány nap múlva Balla Kálmán csendbiztos 12 pandúr élén megjelent a Lajosmizse tanyán, ahol a három betyár: Bogár Jakab és Miska, valamint Baski Gyurka a szép menyecskének, a 26 éves özvegy Darannénak udvaroltak. A tüzes menyecske, amikor a csendbiztos azt kérdezte: ki van nálad Örzse? azt felelte az ajtóban állva: nincs itt senki tekintetes komissarus uram, tessék le szállni és beljebb kerülni.

— Hát a Bogarakat nem láttad erre valamelyik nap?

— Mem is ösmerem őket, nem járt itt napok óta ember.

A csendbiztos két emberénél belépett a pitvarba, a többi tíz pandúr kint maradt. Alig hogy beléptek és gyufát gyújtottak, két lövés dördült el és a két pandúr halva rogyott össze, a harmadik lövés a csendbiztosnak szólt. A lövés nem találta, de ő csupa fűfángból nagy kiáltással arakra bukott és ott az ajtó küszöbén mozdulatlanul terült el. Jakab és Gyurka lovaikra kapva elnyargaltak. Nem akadályozta ebben őket senki, mert a két pandúr és a csendbiztos lova a lövés zajától felrezenve, nekiiramodtak a nagyvilágnak, a tíz pandúr meg utánuk nyargalt, otthagya bajtársat és előljárót. Miska azonban fegyver-

telén kézzel nem akart távozni. Miután pisztolyait a menekülőkre kilőtte, visszatért a halottakhoz és kezdte azok pisztolyait kiszedegetni. E közben Balla Halmán csendesen célba vette a halottrablót. A töltény eldörrent és Miska végigzuhant a meglőtt pandúrok fekvő teste mellé.

Jakab és Gyurka pedig nagy szomorúságukban felkeresték régi tanyájukat. Jakab másnap Fülöpszállásra ment át, hogy a két paripát megvasaltassa.

Másnap szürkületkor a csendbiztos embereinél körülfárta a tanyát s kezdődött a tüzelés. Baski Gyurka belülről lövöldözött s midőn látta, hogy nincs menekvés, eldalolta szép bariton hangján nótáját és az ajtó küszöbére lépve, agyonlőtte magát. Épp akkor ért Jakab a két lóval a színhelyre, persze üldözőbe vették, de nem tudták elfogni. Úgy eltűnt szemük elől, hogy soha senki többé nem látta, még hírét sem hallotta. Ó vele aztán eltűnt a vidékről az utolsó Bogár is.*)

Rablóüldözések

Somogy-, Veszprém- és Zalamegyékben
1887-ben.**)

A szegedi királyi biztos működését befejezte és a betyárvilágnak látszólag végleg befellegzett. Minden tisztességes ember megkönnyebbülten lélezett föl abban a reményben, hogy a helyreállított közbiztonsági állapotok állandóak lesznek, annál is inkább, mert a kormány gondoskodott arról is hogy a megbízhatatlan pandúrintézményt a katonailag szervezett csendőrintézmény váltsa fel, mely aligha fog cimborálni tolvajjal, orgazdánál.

A szegedi vár-kazamata foglyainak legtöbbször fegyházba került. A betyárkirály időközben meghalt és a m. kir. csendőrség megkezdte működését, amikor 1887-ben az a hír terjedt el az országban, hogy Renkó Kálmán, a hírhedt rablógyilkos megugrott a kishartai közvetítő intézetből harmadmagával és megkezdte újra régi mesterségét, a rablást.

A rablóüldözés lefolyását, melyet már a m. kir. csendőrség vett a kezébe és amelyben e sorok írója is részt vett, az 1889. évi csendőrségi zsebnaptár így írja le:

*) Tóth Mór: „Jó madarak.”

***) 170. sz. Zalaegerszegi csendőrszárnyparancsnokság. Csendőrségi zsebnaptár 1889. évről.

„Magyarországnak dunántúli részében a személy- és vagyonbiztonság mindig nehéz feladat volt, mivel a rengeteg erdők, a bozóttal benőtt, nehezen áttörhető sűrűségek, általában a terepviszonyok a dologkerülők és a törvényellenes cselekmények elkövetésétől nem irtózó egyének ottartózkodására felette alkalmasak és mert az ezen vidékbeli alsóbb osztályú, különösen a feltűnő nagy számú, ugyyszólván egész életét a szabadban s az elszigetelt majorokban töltő, így tehát eldurvult, fondor és erőszakos természetű pásztornépnek törvényellenes cselekmények elkövetésére igen nagy hajlama van.

Évszázados erdőségek borítják a vidékeket s néhol oly sűrűen benőve bozóttal, hogy alig járható s azokban csakis az ott tanyázó pásztorok képesek magukat helyesen tájékozni. Ezek többé-kevésbé közártalmú egyének lévén, az ezen erdőségekbe menekülő üldözött gonosztevőknek fogják pártját, azokat a járőrök elől nemcsak elrejtik, de legtöbb esetben hozzájuk csatlakozva, képezik a formaszzerű fegyveres rablóbandákat, kik ezen biztos rejtekből kiindulva, több vármegyén átbarangolnak, míg végére a 60.000 hold területet képező hírhedt Bakony-erdőségbe, mint legbiztosabb menhelyre, eljutnak.

Kétségkívül ezen kedvező körülmények indították a kis-hartai közvetítő intézetből 1887. évi július hó 31-én még a Rózsa Sándor-féle rablókorszakból kifolyólag rablógyilkosságért 20-20 évi fegyházra ítélt s annak idején hírhedt Renkó Kálmán és Oroszlán Pál, valamint a 7 évi fegyházra ítélt Szántó István megugrott rabszökevényeket arra, hogy a dunántúli vidéket keressék föl gonosz előéletük folytatására. Mert amint bebizonyult, megszökésük és szövetkezésük után 1887. évi aug. hó 8-án este 10 órakor ezen rabszökevények legelőször is Somogy megyében a bodrogi korcsmárosnál jelentek meg, kítől 200 forintot követeltek; de ezen összeget a korcsmáros előteremteni nem tudván, kezeit összekötözték s lakásán mindent összehányva, körülbelül 30 forintját rabolták el. Augusztus hó 16-án este felé a nagyatádi vásárról hazatérő Drucker János és Klein Jakab nemesvidi lakosoknak állták útját, kiktől 375 frt készpénzt, egy arany és egy ezüst órát láncsal együtt raboltak el. Augusztus 23-án Mautner berzencei lakostól raboltak el aranyórát és egy kétsövű fegyvert. 24-én este 9 óra tájban pedig Gyékényes községben próbáltak szerencsét. Ugyanis a rablók a községbe érkezve, az utcán előtalált két odavaló lakost fenyegetésekkel kényszerítették arra, miszerint nekik Unger Herman kereskedő házáat mutassák meg, sőt a két békés polgár kezébe fegyvert is adtak, hogy a lakás bejáratát őrizzék. Erre a rablók egyike az ajtót megkopogtatta s „Öfelsége a király

nevében” az ajtó kinyitását követelte, azon érveléssel, hogy csendörök jelentek meg és hamispénz forgalomba hozataláért Ungert letartóztatni és elkísérni jöttek, linger csakugyan azt vélte, hogy csendörök követelik az ajtó-kinyitását, tehát azt ki is nyitotta, mire a rablók közül kettő a szobába ugorna, fegyverüket a halálra ijedt kereskedő mellének szegezték s tőle pénzt követeltek.

A kereskedő a rablók láttára a zsebében volt pénztárcáját elővette s az abban levő pár száz forintot átadta. Ezzel azonban a rablók meg nem elégedvén, a kereskedésbe hatoltak s onnan még 50-60 frtnyi készpénzt, több szövetet, pipákat, szivart és két lőfegyvert magukhoz neve, eltávoztak.

A csendőrség a rablók leirt garázdálkodásait tétlenül nem nézte, mivel a bodrogi korcsmárosnál elkövetett rablás után Baksay Sándor csendőrhadnagy azonnal a helyszínére rendeltetett oly utasítással, hogy a kellő erőt összpontosítsa, Bodrog községből kiindulva, a nyomozást addig folytassa, míg eredményre nem jut.

Mivel azonban a rablók a Somogy megyében lévő nagykiterjedésű és bozóttal benőtt erdőségekben a pásztorok segítségével kocsikon délfelé menekültek, hol a rablásokat egymásután követték el, Körner Lajos csendőrhadnagy szintén kirendeltetett azon meghagyással, miszerint a Dráva folyótól fel, az ez irányban nyomozó Baksay hadnagy felé a nyomozást indítsa meg. Minthogy azonban ezen széleskörű intézkedések nem hozták meg a kívánt eredményt, Körner visszahívása után Kosztka Pál csendőrszázados sietett a rablók üldözésére s egyidejűleg az összes somogyi csendőrörsök mozgósítottak.

Leginkább hátráltatta a rablóbanda nyomának felfedezését azon körülmény, hogy míg Renkó és társai Somogy megye déli részében garázdálkodtak, ugyanezen megye északi részében egy másik rablóbanda tűnt fel, mely szintén három tagból állván, azon feltevésre engedett következtetni, hogy Renkó és társai az általuk elkövetett rablások közben kocsin gyorsan haladva, északra húzódtak; pedig nem úgy volt, mert ez egészen más banda volt.

Ugyanis a nagykanizsai kir. törvényszék börtönéből a különböző súlyos bűntényekért 20 évre elítélt, de 1887. évi június havában megszökött Horváth Roboz István, a Renkó-féle rablóbanda garázdálkodásait felhasználván, Pamer János és Czupon Lajos zalamegyei juhászbojtárokkal szövetkezvén, Somogy megyébe ment s ott a gyótai pusztán lakó ispán lakását aug. hó 22-én felverték. Az ispán honn nem lévén, a lármázó két nőcselédet pincébe zárták be és a lakást kifosztották. Azután pedig vissza-

értek Zalába és aug. 24-én Garabonc községben Sós József lakására mentek, aki nejével a pitvarban aludván, a három fegyveres rabló őt álmából fölverte és azon ürügy alatt, hogy nekik enni adjon, szobájába hívták, hol még apósa és egy nagy leánya aludtak. Sós rosszat sejtve amint az ágyon ült, észrevétlenül kezével az ágyban fekvő nejét meglökte, hogy ébredjen föl. Később az asszony a szomszédságba menekült. A három rabló közül a kettő szobában foglalt állást, a harmadik az ajtón kívül maradt. A szobában levő két fegyveres egyén fegyverét Sós mellének szegezve és lelövessel fenyegetően őt, pénzt követeltek, Sós anyósával a szobában levő tárgyakat széthányatták, a ruhák zsebeit kikutatták és így 46 frt 50 krt és Sós kebelében 225 forintot találtak. Kutatás közben Sós Józsefet ütötték, mire hangosan jajgatott. Felesége a szomszédházból látván, hogy az ajtón kívül maradt harmadik rabló a szoba ablakain kívül levő redőket is beteszi és a szobából pedig jajgatást hallván, nagyon megijedt, egész erejéből segítségért kiáltozott a falu utcáján.

A lármára figyelmesek lettek a rablók és elszaladtak. A kirabolt házhoz a nép csak akkor jött össze, amikor a rablók elmenekültek, de üldözőbe senki sem vette őket. Egy csendőrijárőr azonban csakhamar kézrekerítette Pamer Jánost, aki Szabor községben egy csizmadiánál csizmát rendelve éppen lábát mérte. Aug. hó 27-én egy csendőrijárőr a „Csali” csárdában Czupon Lajos rablót meglepve, ez ellenszegülés nélkül megadta magát. A két kézrekerült rabló közül egyik sem tudta, hogy Horváth-Roboz merre vette útját. Végre szeptember 1-én kézrekerült ő is. A bajesai malom istállójában fogta el egy csendőrijárőr és pedig 142 órai fáradságos és odaadó nyomozás után.

A Roboz által szervezett rablóbanda ily módon megsemmisítettén, kiviláglott, hogy Renkó és társai csakis Somogy megye déli részén tartózkodhatnak. Minthogy pedig ez időben más rablóbanda azon a vidéken nem garázdálkodott, az üldözésre kirendeltek figyelme most már egy pont felé irányult, t. i. Renkó és társai felé, kik a Gyékényesen elkövetett rablás után a Nagymarton községhez tartozó porági erdőben Holpert Imre rovott előéletű, már rablógyilkosságért büntetve volt juhásznál az akali akolban telepedtek meg. Itt a rablók úgyszólván biztos menedék-helyet találtak, mert az említett akol oly félreeső és járatlan helyen fekszik, hová a járőrök is csak nehézségek leküzdésénél képesek elhatolni.

Mint későbbben megállapították, a rablók ezen okokból kiindulva intézték a berzencei és gyékényesi rablásokat és mindkét alkalommal már Márton Vendel csavargó is a

rablók társaságában volt. Ugyanezen oknál fogva lőtték agyon aug. hó 24.-én a rablók Rác Zsolt erdőőr (kiszolgált csendőrt). Rác ugyanis aug. 23.-án észlelte, hogy egy fegyveres, előtte ismeretlen férfi és egy nő, kinek fején egy nagy kosár ennivaló volt, az akali akol mellett lévő „Sárkány” gödörbe tértek be. Sokáig lesett rajok, de azok onnan ki nem jöttek, a gödörbe pedig Rác be nem ment, mivel az idő már későre járt. Másnap a kérdéses helyre menve, de senkitse találva, az akali akolhoz szándékozott menni, ott gyanította az idegeneket. Útközben találkozott Kardos István uradalmi csósszal, ki nem akarta engedni az akolba felmenni, de mert az erdőőr határozott szándéka mellett megmaradt, a csász tőle elvált s midőn Rác az akolhoz feléit, Renkó már ott volt.

Rác az akolon kívül maradt s dacára Renkóék meghívásának, az akolba be nem ment. Mint volt csendőr, sokkal óvatosabb volt, hogysem a szűk helyiségbe belépett volna. Mindezen elővigyázat mellett mégis az egyik rabló észrevétlenül orvul hátulról átölelve, tehetetlenné tette, a többiek pedig lefegyverezték s elkísérve jó mélyen az erdőbe, 3-4 puskalövessel kivégezték. Bizonyára a csász elárulta, hogy csendőr volt s e miatt a rablók félhettek tőle. De ezen szerencsétlen embernek vesztét leginkább az okozta, hogy még mindig viselte a kilépésekor kapott csendőr-zubbonyt, mit a rablók látván, a gyanú iránta még inkább megerősödött.

Holpert Imre, aki már akkor a zalamegyei Sármellék határában ütötte fel tanyáját 80 drb. lopott birkával, letartóztatott.

Az összpontosított csendőrség tudomásul vette, hogy Renkóék a miháldi szőlőkben Koplár pincéjében mulatnak. Aug. hó 29.-én este elfogásukra indultak. Az egyik besúgó által értesített zsványok a pincéből elmenekültek, de az erdő szélén többszáz lépésnyi távolságban találkoztak a csendőrökkel. Mindkét részről néhány lövés esett eredmény nélkül. A rablók az erdő sűrűjében eltűntek. Ide illik e betyárdal:

Fürdik a holdvilág az éj tengerében;
Bujdosik a betyár erdő sűrűjében.
Fokosa nyelére támaszkodva mondja:
Minek is adtam magamat tilalmas dologra; stb.

Ezen találkozás után a rablóknak egy időre nyoma veszett ugyan, de az eddigi üldözésnek mégis volt annyi eredménye, hogy a Renkó-banda cinkostársai közül tizet letartóztatottak, köztük a gyékényesi rablásban résztvevő Márton Vendel és Nagy József juhászbojtárokat is.

Renkóék cinkostársaik összefogdosása után minden támasz nélkül állottak. Nem maradhattak tovább Somogyban és emiatt tervet is változtattak. Renkóék ugyanis Veszprémmegye felé, Oroszlán ösmerőseihez szándékoztak menni. A folytonosan nyomukban levő járőrök miatt azonban nem Szentgál, hanem Zalamegye déli része felé vették irányukat, mindenütt a leggyorsabban haladva, valószínűleg azért, hogy üldözőik elől menekülne, ezek nyomot veszítsenek. Tervöket csaknem el is érték, mivel amint Somogy megyét elhagyták, nyomuk többé felfedezhető nem volt mindaddig, míg csak Zalamegyében 1887. évi szeptember hó 5.-én a rédiesi plébánosnál a rablást el nem követiék. Ugyanis Renkóék Rédics környékére megérkezve, itt is, mint Somogyban, azonnal találtak gonosz tervök kivitelére támogatókat, Retner Ferenc rédiesi kanász s ennek több ismerőse személyében. Az erdőben (Bakonyi erdő) lakó Retner ellátta a rablókat étellel s itallal s a rabláshoz tervet is készített.

Habár a rablók holtartózkodásáról, a rablást megelőzőleg a községi bírónak is tudomása volt, jelentést még sem tett, sem a csendőrségnek, sem a hatóságnak. Sőt félelemből, bűnös közömbösséggel viselte magát. Ugyanis a Renkó-banda egyik tagja szept. 5.-én a rédiesi határban Kancsal László odavaló lakosnak pénzt adott s fenyegetések mellett meghagyta, hogy azon neki Retner kanászái bort vigyenek az erdőbe; A kanász csakugyan elment a kocsimába s a kisbíróval együtt a bort ki is vitték az akkor már együtt volt négy fegyveres haramiának. A kisbíró az esetet elbeszélte Tüske György rédiesi bírónak, ez utóbbi pedig ahelyett, hogy kötelességszerűleg a szükséges intézkedéseket megtette volna, hallgatást parancsolt, mondván: „Arról hallgass, ne törődj velem, ha bennünket nem bántanak”. Így volt aztán lehetséges, hogy este fél 9 órakor Pokomándi Mihály rédiesi plébános lakásában Renkóék minden akadály nélkül megjelenhettek. A plébános pénzkövetelésükre előbb 3 forintot, majd midőn azt keveselték, még 12 forintot adott nekik. Ezzel sem elégedtek meg, hanem jól lévén értesülne, még ezüst pénzét követelték, mit azonban a lelkész átadni vonakodván, egyik rabló öklével úgy sújtotta halántékán, hogy eszméletlenül összerogyott.

A rablók a szobákat átkutatták s egy pléhdobozban 400 forintnyi különféle ezüst pénzt találtak. Ehhez még egy kabátot, 8 drb zsebkendőt és egy régi fegyvert vettek magukhoz és a faluból csendesen eltávoztak. Renkóék vakmerőségükben annyira mentek, hogy szept. 9.-én este 9 órakor már Zalamegyében Pusztamogyoródon Horvát Török Józseftől 542 kor.-át raboltak el. Ezen újabb eset

folytán a csendőrség megerősítést nyert. Az üldözött banda a mindinkább közeledő járőrök elől Somogy megyébe akart visszamenni, de a Zalamegyével határos Somogy széle biztosítva lett. Két csendőrtiszt számos csendőrrel ott nagyon is ügyelt, hogy a terübről ne lehessen semmi.

Szeptember hó 18-án d. u. fél 7 órakor – még világos nappal – özv. Víg Istvánné, fiával, Víg Sándorral, a zalamegyei Merenyében a plébánossal sétálásról hazatérve, az udvarban beszélgetve megállottak. Egy mellék kis ajtón hirtelen előttük három ösmeretlen, erősen felfegyverkezett egyén termett; maguk előtt mintegy tolva Erős József merényi földmívest, nehogy árulójuk legyen. A plébános azon kérdésére, hogy mit akarnak, a rablók közül Oroszlán forgópisztolyt ragadott s a plébánost, anyját és a cselédeket a lakház középső nagy szobájába kergette. Ott a plébánost leültették, a két cselédet egymással szemközt két székre állították, Erős Józsefet pedig az ajtó mellé a sarokba leültették s aztán az öregasszonytól, lelvéssel fenyegetve őt, pénzt követeltek.

A megrémült nő szekrénye fiókját kihúzta s abból egy könyvet vett ki s lapjai közül egy 50 forintost adott a rablóknak. A rabló a könyvet 350 firt tartalommal magához vette, de a pénzt még el nem tehette, mikor már az utcáról láрма hallatszott és egy lövés dördült el, melyet Csontos Károly káplán ejtett. Erre a rablók oly gyorsan szaladtak ki, hogy mindkét cselédet székestől együtt föllokték. Már ekkor ez utcán összegyűlt nép közül egy szabadságolt katona és a községi bíró a rablókra lőtt, mit a rablók viszonzottak s ez alkalommal történt, hogy két nő, egyik mellén, másik lábán megsérült. A rablók sérülés nélkül menekültek el.

Ez időben a banda már minden oldalról körül volt véve s nehogy a Balatonon át a Bakonyba juthassanak, Keszthely felől állandóan járőrök cirkáltak. A rablók szeptember 21-én a fenéki pusztán tartózkodtak, hova maguknak a közeli csárdából reggelit és ebédet rendeltek, mit a gulyások el is vittek. Sőt a rablók Kohn Vilmos koresmárossal is beszélni akartak, veszélyes fenyegetésekkel tehát kényszerítették, hogy a kunyhóhoz jöjjen, hol neki az elköltött ételek és italokért 50 forinttal fizettek. Ezenkívül a rablók vele megegyeztek, hogy kocsit teremtsen nekik. Ez az udvarán álló edényeket szállító fuvarosi fel is fogadta s az a rablókat 21-én este a fenéki hídon át a Balaton partján levő Zánka községig szállította. Kohn tehát 22-én már azt is tudta, hogy a rablókat hova szállította, mégis a csendőrtiszteknek, amikor őt kikérdezték, valótlán jelentést tett, miáltal az üldözött rablók 36 órai előnyt nyerve a Bakonyban eltűntek. Oroszlán Pál a vesz-

prémmegyei Szentgálból való lévén, az óriási kiterjedésű Bakonyt is jól ismerte még abból az időből, amikor első ízben garázdálkodott s így attól lehetett tartani, hogy a banda nem fog egyhamar kézre kerülni.

Nagy csendőrszázados Veszprémben megtudta, hogy a három rabló szept. 24-én éjjel már a veszprémmegyei Felsőesepel pusztán fog tanyázni. A csendőrszázados két csendőrőrmesterrel előfogaton a mondott helyre igyekezett. A Vámos községtől északra fekvő útszéli hírhedt csárdában világosságot vett észre, tehát a gyanús hely felé ment.

A két csendőrőrmester a csárdába hatolt, a százados pedig az ajtókat tartotta megszállva. Bent egy kéteshírű erdőkerülőt, a szomszéd kamrában pedig egy fegyveres csavargót találtak, kiben az egyik őrmester Doma Vendel körözött rablót, Savanyú Józsi volt rablóbandájának egyik veszedelmes tagját ismerte fel. Ez a benyomuló őrmestert azonnal célba vette, de az őrmester villámgyorsan Domára vetette magát és egy üres rákászra nyomta, hol erős dulakodás fejlődött ki köztük. Az őrmester erősebb volt. A rablót megbilincseltek és a készen álló kocsin még az éjjel a veszprémi kir. törvényszék börtönébe szállították. A csárdában talált kéteshírű erdőőr eközben észrevétlenül eltűnt, de pár nap múlva a korcsmárosnéval együtt a hűvösre került. A Felsőcsepel pusztára való kirándulás természetesen elmaradt.

A rablók üldözésére már akkor 6 tiszt és körülbelül 100 csendőr volt összpontosítva és a nyomozás – a lakosság legcsekélyebb támogatása nélkül – a legkiterjedtebb módon történt, jellemző, hogy a lakosság közül többen csak szept. 28-án estefelé kezdték beismerni, hogy a rablók tényleg ott jártak, tehát akkor, amikor tudták, hogy a rablók ismét biztos helyen vannak: a juhászok rejtették el őket.

A rablók nyoma ismét a szentgáli 39.000 hold nagyságú rengetegben elveszvé, szeptember 29-én Keresztury csendőrszázados, mint az üldözésre kirendelt osztagok parancsnoka, a tisztek és ügyesebb altisztek vezetése alatt 6 erős száguldó járort vezényelt ki, kik 1200 négyszögkilométer területet voltak leportyázandók, azonkívül minden fontos pontot külön járőrök által leportyáztatott. Ezen intézkedés folytán a rablók nyoma újra fölfedeztetett, amennyiben egy pásztorgyerektől a járőr megtudta, hogy a rablók Úrkút felé vonultak. Mind a három rabló a jákói határról Nagy-Tevel felé ment, onnan lefelé jöttek és szept. 29-én délután a jákói és potányi erdő szélén megpihentek, innen tovább húzódtak délre és október 1-én reggel 6 órakor a véroslódi Kálvária közelében lövöldöztek.

A nagyszámú csendőrség Úrkút község erdejébe érkezve éppen el akart helyezkedni, amikor Stubán Gyula csendőrvezető egy 60 lépésnyire fekvő sűrűségben, mindhárom rablót megpillantotta; az őrsvezető figyelmeztető felkiáltására a csendőrök észrevették, majd célbavették a rablókat, feléjük azonnal rohamot intéztek, mire ezek a csendőrök közé lőttek és a sűrűségben kifejlett tűzharc közben megfutamodtak. Ez alkalommal azonban nem menekülhettek meg s az első, ki közülök elesett, maga a főcinkos, Renkó Kálmán volt. Ezt a megpillantás pontjától mintegy 350 lépésnyire az erdőben ép azon pillanatban lőtték előlről mellbe, midőn futás közben hátrafordulva a csendőrök felé tüzelt.

A második, Szántó István rabló, kissé jobbra letérve, szintén tovább tüzelt a csendőrökre. Mikor ezek már nagyon szorították, oldaltáskáját és kétsövű fegyverét eldobta és sebes futással iparkodott menekülni. Lábát azonban egy lövés megsebesítette, mire lassabban tudott előre jutni. Ekkor Szilágyi csendőrhadnagy oldalt megközelítette és forgópisztolyából oldalba lőtte. Grizler József csendőr adta meg neki a kegyelemlövést. A szívós ember felbukott, de ennek dacára ismét felült s a még nála levő forgópisztollyal löni akart, miben azonban megakadályozták. E haldokló rabló még arra is kérte Szilágyi hadnagyot, hogy löjje őt főbe. Aztán a csendőrtől kapott lövés következtében néhány pere alatt kiszenvedett.

A harmadikat, Oroszlán Pált, ezalatt tovább üldözték, de a lövések nem találták. Már az 1200 lépésnyi erdőn át is futott, egy forgópisztoly kivételével mindenét eldobván, ismét egy kis cserjésen menekült át, hol fölbukott, de felugorva tovább szaladt. Majd egy kis erdőbe ért, mely az uradalmi ispán lakásához nyúlik s ennek sövényén keresztül az ispán kertjébe ért. A nagy lövöldözésre két vadással fegyveresen elősiető Antal József ispánnak csaknem karjaiba futott s ezek meg is ragadták. E pillanatban a mindenütt sarkában levő csendőrök is ott termettek, őt megbilincseltek és másnap a veszprémi kir. törvényszéknek átadták.

Így semmisítették meg a veszélyes rablóbandái, mely garázdálkodásaival közvetlenül az ország dunántúli részét, sőt a hírlapi közlemények folytán, az egész országot is izgalomban tartotta mindaddig, míg a derék csendőrök golyói kemény harcok után ki nem irtották a gazembereket.

Az időközben előfordult több rablógyilkosságot is Renkóék terhére írták, mi azonban nem bizonyult igaznak. Ugyanis szeptember hó 29-én a Bakony közelében történt marczalfői többszörös rablógyilkosságot, melyben 3 ember meggyilkoltatott és többen súlyosan megsérültek és ki-

raboltattak – nem Renkóék, hanem kóborcigányok követték el. A csendőrség a tetteseket kiderítve, az igazságszolgáltatásnak adta át.

Ezen több rendbeli rablóbandának megsemmisítésénél a megzavart közbiztonság helyreállított, a felizgatott kedélyek pedig lecsillapodtak s a jóérlmú lakosságnak az intézmény iránti bizalma újra megszilárdult.

Visszatérve Oroszlán Pálra, fölemlítjük, hogy nevezett 1912. évi szeptember havában szabadult ki a fegyházból és Szentgál községben telepedett meg. E sorok írója, aki az 1887. évi üldözésén szintén részt vett, levélileg hozzá fordult, ót arra kérve, közölne vele egyet-mást múltjából, mire a következő levélben válaszolt:

Tekintetes Kapitány Úr !

Becsés sorait véve, tisztelettel értesítem, hogy óhajtásának nem tehetek eleget. Voltak nálam már Budapestről is, de én a múltakról egyáltalában tudni nem akarok. Mór edáig is nagy hátrányom, hogy egyesek a nevemet meg' hurcolták, de valót nem tudtak és csak a valótlant írhatták, amivel azt értem el, hogy tisztséges állást nem kaphatok.

Tehát legyen feledve a múlt, mert az én színdarabom függönye már legördült.

Ezer bocsánatot kérve, maradtam Tekintetes Rendőrkapitány Úrnak

*Szent-Gál, 1912 október hó m.-én
mély tisztelettel, alázatos szolgálja
OROSZLÁN PÁL*

Említésre méltó még Renkó Kálmánról az, hogy 68 éves volt, mikor a kishartai közvetítő intézetből megszökött. Rendkívüli testi erővel és ruganyossággal bírt, úgy, hogy menekülés közben mindig ő járt elől. Erejében bízva, oly vakmerő volt, hogy 70-80 csendőr üldözése dacára Keszthelyről több kéjnt vitetett ki a fenéki berekbe, kikkel 12 órán át mulatozott és a rabolt százasokat osztogatta. Nagy előszeretettel bujkált a rengeteg Bakony-erdőben, ahol katakombákat akart létesíteni. A csendőrség azonban meg- hiúsította tervét.

Savanyú Józsi.*)

Hírhedt rablóvezér volt. A nyolcvanas évek elején sokat beszélgetett magáról. Budapesten, a városligeti „Paprika Jancsi” bódéjában mutogatták azokat a rablási jelene- teket, melyekben mint vezér szerepelt. Ő róla is sok legenda terjedt el a Bakony vidékén, ahol garázdálkodott. A fonó- házakban ma is kedves téma a Savanyú Józsi viselt dol- gairól való beszélgetés.

E sorok írója, mint már* említettük, részt vett az 1887. évi rablóüldözésben és a Noszlop község közelében fekvő egyik tanyán Savanyú Józsi viselt dolgai után is érdeklő- dött, ahol megtudta, hogy Savanyú Józsi ezen a tanyán is megörökítette nevét azzal a rablással, melyet a következő- képen hajtott végre:

Savanyú Józsi a kérdéses tanyán több éven át juhász- kodott. Újév napján beállított a tanyán lakó ispánhoz és ezeket mondta: „Köszönöm alásan a szolgálatot, mert én tovább szolgálni nem fogok. Az akolban levő juhokat pedig holnap elhajtom”. Az ispán nagyot nézett és tréfának vette „Jóska” fellépését. Másnap aztán meglepetve tapasztalta, hogy Savanyú Józsi ígését beváltotta. Sőt bement az ispánhoz és a szobájából, természetesen erőszakkal, elvitte összes fegyverzetét. Az ispán kénytelen volt a rabló garáz- dálkodását tétlenül nézni, mert különben lelőtte volna őt.

Savanyú Józsi különben 1845-ben a vas megyei Izsák- falva községben született, vézna, de izmos ember volt, aki nem ijedt meg egy-két embertől. Juhászból fejlődött rabló- vezérré 1878-ban. A szerelem vitte a bűn útjára. Ugyanis szerelemre gyúlt báró Bezerédy csinos arcú, ringó csí- pőjű szakácsnéja iránt. A polygamikus természetű Örzse pedig Falusi József és Falusi János, nős juhászok iránt is érzett meleg rokonszenvet, ami akkoriban nem is volt titok Istvánfa községben. Sokat suttogtak erről a faluban, hogy t. i. a szép Örzének három szeretője is volt. Ő bírta rá három szerelmesét, hogy rabolják ki a dúsgazdag bárót, mert – úgymond – sok pénze van neki. A három juhász a szép szirénnek vakon engedelmeskedve megjelent báró Bezerédy kastélyában, a bárót meggyilkolták és kirabolták.

A garázdálkodás öt évnél tovább tartott Zalában, a tapolezai, sümegi és zalaszentgróti járásban, valamint Veszprémmegyében is. Kedvenc tartózkodási helye a nagy Bakonyerdő volt. Minden kirándulás után a Bakony sűrű- jében húzódott meg, ahol otthonosan érezte magát. Társai

*) Az adatokat Tólos József tapolcai csendőrmester gyűjtötte össze hiteles adatok nyomán.

ezek voltak: Nárái Horvát János, Magyarosi József, Magyarosi János és Káplár József, aki Sümegen Bogay főszolgabíróat agyonlőtte. Valamennyien zalai emberek voltak.

Savanyú Józsinak eredetileg az volt a terve, hogy csak annyit rabol, hogy a rablott pénzből juhnyáját vehessen és önállósíthassa magát. Terve sikerült és Savanyú Józsi önálló juhászgazda lett. Volt mindene, amire törekedett és egy ideig boldogan élt.

Lassan-lassan kezdett már gazdagodni, mert a juhek dús jövedelmet hajtottak, amit az egyszerű ember el nem tudott költeni. Társai azonban állandóan látogatták és kapacitálták, hogy legyen ismét a vezérük. A folytonos rábeszélésnek az lett a vége, hogy Savanyú Józsi eladott mindent és belépett újra rablóvezérnek. A vezérséggel járó költségek csakhamar megemésztette a juhek árát és a megtakarított pénz is elúszott a szeretőkön. Aztán tovább folytatta gaztetteit, ámbár egyesek azt állítják, hogy Savanyú Józsi csak annyit lopott, vagy rabolt, amennyi fenntartásához szükséges volt. Ha valahol megkínálták, azt ő mindig viszonzta, természetesen rablott holmival.

A nép jólelkű embernek ismerte, mert a lopott pénzzel sok szegény emberen segített és szegényebb polgár vagy úrhoz be se ment, csak a gazdag embereket kereste fel és azokat fosztogatta.

Beszerezett hiteles adataink szerint Savanyú Jóska vallásos ember volt. Imádságos könyvét és olvasóját mindig magával hordta tarisznyájában. Nem múlt el olyan haragszó, melyet a bandita át nem imádkozott volna, addig nem nyúlt az ételhez. S ha csak tehette, vasárnap a templomot látogatta,

Savanyú Jóska ismerősei egy ízben így szóltak hozzá: „mégis csak jó dolga van, az egész vidék a magáé” – mire a rablóvezér sírva így felelt: „miért volna nekem jó dolgom, amikor egy pillanatig sem lehetek nyugton, bujdosnom kell, mint a gazdátlan kutyának.” És elpanaszolta, hogy nagyon sok rablást és gyilkosságot követnek el az ő nevében úgy az ő társai, mint más rablóbandák. Szomorú tekintettel puskájára mutatva azt mondta: „Ezzel még egy ember életét sem oltottam ki” – ami igaz is lehet, mert emberei végeztek helyette. Majdnem egy évtizeden át folytatott kalandos élet után végre elfogták a haramiát. Azon nem kell csodálkoznunk, hogy ennyi éven át szabadon garázdálkodhatott, mert mint azt az előző fejezetekben láttuk, közbiztonsági intézményeink igen gyatrák voltak, sőt azt is láttuk, hogy a pandúr a zsvánnyal cimborált.

Jött azonban a m. kir. csendőrség!

1885-ben történt az elfogatása Zalamegyében, a talpaczai járásban levő úgynevezett „Vendek” erdő szélén.

A helyet ma is élő és emlékként meghagyott tölgyfa jelzi, mely alatt a csendőrök elfogták. Egy Orosz Károly nevű csendőr fogta el Savanyú Jóskát.

A csendőrök ugyanis megtudták Káplár Józseftől, Savanyú József emberétől, hogy Savanyú egy bizonyos napon Zalahalápra készül a szeretőjéhez, aki senki más, mint a fiatal, szemrevaló korcsmárosné.

Orosz Károly csendőr fölkereste a kackiás korcsmárosnét és megnyerte őt tervének. A korcsmárosné bizalmas embere által bort küldött szeretőjének, Savanyú Jóskának az említett erdőszélre, melybe Grosz Károly álmoport kevert. A rablóvezér a borból jót húzva, álomba merült. Ezt a csendőrök kilesték és mély álmában elfogták, de mikor fölébredt és megmarkolták, így káromkodott:

– Na tollas az anyád Istenét, most álmomban fogtál meg!?

Számos rablás és gyilkosság miatt életfogytiglani fegyházra ítélték. 1906. évi február hó 15-én feltételes szabadságra bocsátották. 1909. évben pedig öccsénél Tót-vázsonyban agyonlőtte magát.

Janosik György, a tót Rózsa Sándor.*)

Ebben a fejezetben be kell mutatnunk Janosik György volt tót rablóvezért is. A szláv nép a közönséges gonosztevőt ideális hőssé tette. Íme ezt zengik róla:

Janosik.

Te kedves Janosik, te csintalan gyermek,
Ha nem raboltál volna, nem fogtak volna meg!
Ej, ha raboltam is – nem sok éven át –
De nem küldtem még senkit a másvilágra!
Nem is raboltam én szegény parasztokat:
Csak rossz nemeseket és büszke urakat,
Kik boszantottak, hogy a népet fosztogatták,
Nagy dézsmákat szedtek, a népet kínozták;
Paraszt csak dolgozott s nekik mindent hordott,
De enyhítést soha ő ki nem könyörgött.
Azért hát akartam tyúkszemükre lépni,
Hogy szűnjenek meg a jobbágyot rabolni.

(Liptói népdalból).

1913. március 16-án múlt kétszáz éve, hogy a liptószentmiklósi vámhídnál felakasztották bal bordájánál fogva

*) Maly Ruzomersky Kalender ne ebycajny rek 1813.

Janosik Györgyöt, a „latrok és rablók vezérét”, a hogy őt a hatósági iratok nevezik.

Hogy mért végezték, ki oly rettenetes halállal, azt megokolja az illetékes bírói végzés, melyet itt írott eredetije után lemásoltunk. (Lásd a hivatkozott tót naptárt.)

„Mivelhogy az említett Bucó Janosik György, megvetve, mind az isteni, mind az országos törvényeket, – két évvel ezelőtt rablásra adta magát és vezérré, olyan paranesolóvá lett, aki három társával az utakon állva, sok embert vagyonától megfosztott és amint saját bevallásából kitűnik, mint társ ő is jelen volt akkor, mikor Damanizsei Patera urat keresztüllőtték és istentelenül meggyilkolták, úgyszintén amint említve van, más gonosztettekre is adta magát. Borzasztóan rossz tettei és a parancsok áthágása miatt horoggal kell őt baloldalán átszúrni s így más gonosztevők elrettentésére őt fölakasztani.”

Janosikot, amint a bíróság kimondotta, a jelen ítélet előtt könnyebb, később azonban annál borzasztóbb módon kínozták, hogy árulja el, hogy hova rejtette el, vagy kinek adta az elrabolt zsákmányt és kik voltak társai, kik voltak cinkostársai és hol vannak? De Janosik kemény ember volt. Bár úgy kínozták, hogy majdnem belehalt, nem árult el semmit s mikor azzal biztatták, hogy ha mindent elmond és elárul, akkor szabadon bocsátják, azt felelte kínzóinak: „ha megsüttetek, akkor már egyetek is meg”, s mégsem árult el semmit.

Nem csoda, hogy ezt a szokatlan „felvidéki fiút” a mi népünk ideális hőssé tette és most is kellemetlen a lipitói uraknak, mert a monda szerint kénytelenek a császárnak egy egész sereg eltartására való pénzt fizetni, míg föl nem nevelnek más embert, aki felérne egy egész ezreddel, mint Janosik. Megbecsülhetetlen szolgálatokat tett Janosik a császárnak a háborúban; mikor az ellenség ágyúból lőtt rá, Janosik „az összes császári ezredek előtt” állva a golyót tenyerébe felfogta a következő szavakkal: „Jobban töltsetek” visszadobta az ellenséges táborba, megölve vele egyszerre harminc kurucot. „Azt mondják, hogy ereje gyönyörű tüzőjében rejlett, amelyet erdei tündér adott neki, hogy szabadítsa fel a szegényeket, akiket már ő is megsajnál”.

A hivatalos iratokból kitűnik, hogy Janosik nem bővelkedett katonai erényekben. Előbb a császári sereg ellen harcolt II. Rákóczi Ferenc fölkelő kuruc ezredeiben, de innen kilépett és otthon a trencsénmegyei Tarchovén húzódott meg. Nemsokára azonban már a császári seregben szolgált a bitsei várban, ahol mint a bebörtönzött gonosztevők őre volt alkalmazva.

A börtönben abban az időben Uhorcsik Tamás híres rablót tartották fogva, akinél Janosik titokban közelebről megismerkedett és iránta, mint rab iránt bizonyos rokonszenvet érzett. Mikor Janosik katonai kötelezettségének eleget tett és Tarchonén szüleinél lakott, meglátogatta őt Uhorcsik és mint jó emberét, aki a börtönben bizalmaskodott vele, beavatta őt a rablói kalandokba. Csakhamar megnyerte saját terveinek a heves ifjút és megeskette őt, mint bandájának hű tagját.

Janosik már azzal, hogy kiszolgált katona volt és a kuruc expedícióban részt vett, kitűnően ismerte a vidékeket, utakat, palotákat; fürge és legalkalmasabb volt mindenre, úgy, hogy az összes rablók elismerését vívta ki magának, akik őt aztán vezérükké választották. Ő lett a rablóbanda főnöke.

A bandát alkották: Huncaja alias Túriak, Birnatik Pál, Kovulovszky, Bagar, Gaborcsik, Chlastinkov Jakab, Gaulov, Kovalessik, Vaurek, Zradouszky Pál, rabló neven Mlinaresik és Cserveny András (rabló név) később beléptek még a bandába: Sutura, Gaspavec Pál, Bartek, Plavcsik és Gajdosik, aki úgylátszik elárulta Janosikot.

Érdekes, hogy a rablók nem használták keresztnévüket, hanem mindegyik különös nevet kapott: termete, testalkata, arca, haja, vagy hajlandósága s hajlama szerint, így p. o. a kövéret elnevezték Jakabnak, az erőset Mackónak, a magasat Bartkónak, a kicsit Gasparkónak, a közép-termetűt Joszónak, a nagykezűt Packárnak, a hangszerhezértőt Gajdosiknak, a jó úszót Plavcsiknak és csak a vitézet és értelmeset nevezték Jankónak.

Janosik rablóbandája nyáron állandóan az erdők mélyében tartózkodott. De legkedvesebb buuóhelye a Királyhegy volt. Liptó- és Gömör Kishontoármegyék határán: Teplieska, Sumjáe és Vernár között, úgyszintén a „Csertova Szvatba” (ördög menyegző), Bocsa és Bacuh között kalandoztak, ahol a banda tagjai, ha ráértek, a lövészetben is gyakorolták magukat, az abban való ügyességre Janosik nagy súlyt fektetett, úgy hogy a gyakorlatokra sok puskaport használtak el és nem sajnálták a golyókat, melyeket rabolt ezüst tallérokából készítettek. Tanultak lassan és gyorsan lovagolva löni, sőt táncközben is. Azt a jelenetet kép alakjában örökítették meg, amikor a rablóvezér társai körében táncolva lő. A képet a turócszentmártoni múzeumban őrzik.

Hogy kézre ne kerülhessenek, vidékről-vidékre barangoltak. Rablóbolyongásaikkal Trencsén, Liptó, Nyíltra, Turóe, Zólyom, Bars, Árva és Gömör-Kishont vármegyéket veszélyeztették, sőt Sziléziába és Morvába is átmentek rabolni.

Télen, amikor a hó elárulhatta volna a lábnyomokat, széjjelmentek a falvakba szolgálni, magukat tisztességes embereknek kiadva, amit oly módon értek el, hogy valamennyien összeállna megtámadták a jegyzőt és kiállítottak maguknak szolgálati bizonyítványokat s megfenyegették az illető hivatalnokot, hogyha nem lesz segítségükre, a legközelebbi alkalommal, amikor sejteni sem fogja, végeznek vele. Természetesen a jegyző, életét féltve, a legjobb bizonyítványokat adta a haramiáknak és az egész esetről bölcsen hallgatott. Ilyen módon, mint rablók, Janosik is szolgált béres minőségben Valcsik András parasztnál Kokaván (Liptómegeye), hol azonban nem tartózkodhatott sokáig és már három hét múlva „po za bveski, po za pnak” elszökött a gömörmegeyi Hraehovába. Ez azonban rosszul sikerült neki, mert lopáson érte bebörtönözték. Janosik azonban nem hiába ismerte a hivatalnokok bizonyos gyengéit: ajándékokkal, rókabőrökkel, sajttal s néhány arannyal kedveskedett nekik és szabadságra engedték.

A rablók nagyon óvatosak voltak s bőrüket rettentően féltették. Tudták, hogy sok ellenségük van és azért, mikor idegen kézzel készített ételt voltak kénytelenek fogyasztani, nem nyúltak az ételhez addig, míg csak a háziak közül valaki nem evett belőle és vártak még egy fél órát, vajjon az elfogyasztott ételnek nem lesz-e valami következménye. Úgyszintén nagy körültekintéssel nem engedték, hogy jobban megnézzék őket. A kirohanások alkalmánál szigorúan a „rabló-becsület” elvesztésének büntetése alatt tiltotta meg nekik a vezér a lerészegedést. Szabad idejükben nem egyszerre ittasodhattak le mindnyájan, hanem a főnök – akit a nép mondáiban „harambas”-nak (törökből) és „vezérnek” nevez – és a legfiatalabb, aki állandóan örködött, mindig józanok voltak. Gyakran azonban megtörtént, különösen a magányos úri házak kirabolása közben, hogy mikor mulató kedvük volt, az összes jelenlevőket mulatni és vigadni kényszerítették. Kénytelen volt velük énekelni az is, akinek a bőrére ittak s megraboltak. A háziasszony és a többi asszonyok kénytelenek voltak velük táncolni. Mellesleg megjegyezzük itt, hogy a tátrai rablók dalai a táncok mellett szomorúak voltak, a rablók tánca maga pedig heves és tüzes volt. A rablók annyira szerettek táncolni, hogy némelyik majdnem elájult.

Az ételek közt a húst szerették legjobban, melyet a rablók Dr. Bljasza Radzikouszky Szaniszló leírása szerint a „Polsey Gorale Tatransy” cikke szerint úgy készítettek, hogy a legkövérebb juhokat vágták le, azokat kettévága a belsőrészekkel: tüdővel és tisztára mosott belekkel üstben tiszta tejben főzték és két juhnál hozzáadtak a teje

12 font vaját; már egy óra múlva a hús jó puha volt és édeskés, kellemes ízű.

Mikor jó kedvük volt, a húst a juhászokkal megosztották, akik máskülönben kénytelenek voltak őket kiszolgálni és parancsaikat teljesíteni. Mulatságokat, amint be van bizonyítva, rendezett Janosik a gazdag urak juhaiból, a szállásokon: Bobróczon, Likaván, Reuvczán, Porubkán, Vázseczen stb.

Nagyon szokásos módja a lopásnak náluk az volt, hogy szükség szerint nagyuraknak, katonáknak, koldusoknak öltöztek, asszonyi ruhát vettek magukra stb. Szükséges ruhájuk volt elég, hiszen Janosik palotákat rabolt ki, megállította az utón a gyolcskereskedőket. Olyan gazdag készletei voltak, hogy abból, amit a gazdagoktól elvett, a szegényeknek adta a gyolcsot, posztót bükkfától-bükkfáig mérte le nekik, diptóban Viehodna és Vázsecz között kirabolta egy katonatisztnak gazdag költözőkő nejét, elszedte minden értékes holmiját, ruháit, melyek között volt két tiszti páróka is, az előkelő katonatisztek akkori szokása szerint. Majd Sztrecsnó mellett a rablóbanda kirabolta a zsolnai kereskedőket, akiktől a legszebb lovakat elszedték. Most már Janosik katona ruhában, társaival lovagolni szokott a fálvakban és a városokban; a párókás és katonaruhában tevő úrról senki sem gondolta, hogy szerencséje volt találkozni a legnagyobb rablóval és az ő kíséretével. Hasonlóképen, mikor palotákba kellett behatolnia – mágnás ruhába öltözött, asztrakán sipkával, mentével, görbe, drága kövekkel kirakott kardjával, bársony, arannyal díszített hüvellyel.

Magától értetődik, hogy mint mindig, úgy Janosik idejében is kihasználta az alkalmakat: voltak titkos tolvajok, akik lopásokat követtek el, de amelyeket aztán Janosik és társainak szerettek volna tulajdonítani. Avval is akarták vádolni, hogy Lengyelországban több templomot rabolt ki, s az oltárszentséget is magával vitte, melyből az ostyát kivéve azt fenyőfára ragasztotta és belelőtt, vajjon fog-e belőle vér folyni. Ezen vád nem lett bebizonyítva.

Janosik svihák módon öltözködött. Kedvelt témája volt a tót költőknek és íróknak is. A 80-as években megjelent Skacsanszkytól egy dráma: „Janosik”; a róla szóló legendát feldolgozta Behlany Pál; Amerikában nagy regényt írt róla Marsalt-Petoroszky Ágoston; „Janosik halála”-t szépen dolgozta fel Botto Ján költő és többen megénekeltek. Mahen György cseh drámaíró is írt darabot róla, melyet Cseh- és Morvaországban adnak elő. Pár évvel ezelőtt pedig Turócszentmártonban jelent meg Janosikról egy újabb színdarab. Ales Miklós és Uprka József festők képeket is készítettek Janosikról.

Kétszáz eve, hogy a tátrai „tizenkét sólyom”, amint Botto J. nevezi őket, utolsó vezére kimúlt, akik nem túrték s nem engedték, hogy a világ őket a rabló gyalázatos és becstelen nevével illesse, hanem követelték, hogy „fiúk”-nak és „vidám”-nak nevezzék őket – a hatalmas tót Tát-rának*) csak üres visszhangja maradt utánuk.

Megrítkultak a valamikor beláthatatlan erdők, sűrűségek és a hegyek közé nyomul a mindent leigázó ipar és kereskedelem: nem tudna már Janosik lován végigfutni a Királyhegyen, a Popován, Telgarttól Boeig – megelőzné őt a távirat és telefon és még útjában utólérnék őt emberek, kiknek nem mondhatná: „add Istennek a lelked, nekem meg a pénzedet”! Mert nekik nincs pénzük – csak fényes kakastolluk és jó puskájuk van.

Hogy Janosik tényleg cifra ruhában járt, bizonyítja Janosik díszes sapkája, mely Liptószentmiklóson a megyeházán őriztetik.

Miután könyvemnek célja az, hogy a múltat híven visszatükrözze, felkértem Liptóvármegye főispánját, közölné velem, vajjon a Janosik Györgyről az 1913. évi tót naptárban megjelent közlemény mennyiben bír történelmi alappal? A Liptóvármegye levéltárában talált adatok alapján a főlevéltárnok a következő jelentést tette a főispánnak, aki szíves volt azt nekem megküldeni: „Másolat. 23/913. leu. sz. Liptóvármegye levéltárnoka. Méltóságos Uram! Hivatkozással 9/1913. számú felhívására, Janosik György rablóvezér viselt dolgaira vonatkozó levéltári kutatásom eredményét a következőkben van szerencsém bemutatni: Az ide eredetben csatolt tótnyelvű s magyarra fordított naptár-közlemény Janosikra vonatkozó része – az ítéletet kivéve – történelmi alappal egyáltalában nem bír s csak a tót nép fantáziájának szüleménye. A közleményben szereplő bajtársak szintén csak költött alakok; ellenben az 1713. évi közgyűlési jegyzőkönyv ilyénekül a komjatnai (Liptó m.) születésű Urban Ádámot, a klenóezi születésű Mraveez Mártont és a trenésénmegyei Uhercsik Tamást említi, akiket a vármegye könnyebb-nehezebb kőpadra való vonatásuk után szintén kivégeztetett. Janosik György és társai közönséges rablógyilkosok voltak. Nevükhöz fűződő romantika szintén csak a népköltészet szüleménye. A naptári közlemény helytelen olvasás folytán Jánosikot keresztneven Bucó-nak nevezi. Igazi neve: Juró (György) volt. Vádlója Cserniczky Sándor megyei fiscus és védője Palugyai Boldizsár volt. Szepesváralja rendőrkapitányának kérvényét, a Maly Ruzombersky Kalendárt Méltóságodnak tisztelettel visszaszármaztatom s a magam részéről mellé-

*) Kissé merész állítás az, hogy „tót Tátra” van. Magyarország térképe csak magyar Tátrát ismer.

kelem a nemzeti múzeum által a levéltár részére két példányban küldött s Janosiknak baltáját (valaska) ábrázoló képet: Tholt József sk. um. főlevéltárnok. A másolat hitelességül. Palugyai sk. kb. kiadó

Mint látjuk, a Janosikra vonatkozó naptári közlemény minden sorából kitetszik a magyarelles tendencia. Aztán a szláv irodalom és költészet is feltűnően foglalkozik a közönséges gonosztevővel. Ha így folytatni fogják, megérjük, hogy ő lesz az első rablóvezér, akinek emlékszobrot fognak imádói emelni.

A magyar királyi csendőrség.

Magyarországnak sok közintézménye van, de a leghasznosabb, a legmegbízhatóbb és a legderekbább a magyar királyi csendőrség intézménye. Nemcsak azért, mert a törvénynek tud érvényt szerezni, hanem azért is, mert a társadalomnak hasznos tagokat nevel. Nézzünk csak szét az országban, és meg fogunk győződni, hogy a csendőrök a polgári életben hasznavehető, megbízható egyének, kiket szívesen alkalmaznak képzettségük szerint. Ez onnan van, mert a csendőrség nemcsak üldözi a gonosztevőt, hanem rendszeres iskolázás mellett még a legegyszerűbb emberből is hasznos társadalmi tagot nevel. Ott nem kérdezik: akar-e tanulni, hanem bevezénylik az iskolába és tanítják. A szükséges szigorú fegyelem mellett kénytelen a csendőr tanulni és ha egy kis ambíciója is van hozzá, akkor rövidesen érvényesülhet jobban, mint sehol másutt, más pályán.

Aki tehát derék ember akar lenni, az lépjen be a csendőrség kötelékébe, mihelyt védkötelezettségének eleget tett. Értem ezalatt azokat az ifjakat, akik fiatalabb éveikben nem tanulhattak. Lehet az: földműves, iparos, kereskedő stb. A csendőrségnél minden jóra való ember könnyen boldogul,

Az 1887. évben fölbukkant rablóbandák kiirtását, mint láttuk, a m. kir. csendőrségnek köszönhetjük. A nagy mértékben megzavart közbiztonsági állapotok rendes kerékvágásba jutottak és azóta nagyobb közbiztonsági zavarok nem is fordultak elő, kivéve a kóbor sátoros cigányok garázdálkodását.

Mindazonáltal nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy a cigányügy rendezése égető szükséglet képez államunk életében. A kóbor cigányok, akikről csak a múlt században állapíthatták meg, hogy hazájok Elő-India, szabadon

járnak-kelnek az országban, mintha valami kiváltságos néposztály volna. Ma itt, holnap ott ütnek tanyát és lopnak kedviük szerint, akár csak Ázsia pusztáin.

A cigányügy rendezése sok fejtörést okozott már azoknak, akik az ügygel foglalkoznak. Szerény nézetem szerint a kérdés megoldása nem is olyan nehéz, mint amilyennek első pillanatra látszik. Csak néhány szóval érintem az ügyet, hogy t. i. milyen eszközökkel lehetne a problémát megoldani. Rendeztük a cigánykérdést vármegyénként községeként oly módon, hogy: a vármegye alkotson az 1879. évi XL, t.-c. 62. és 63.§-ai alapján szabályrendeletet s abban preeizirozza azokat a módozatokat, melyek szerint a kóbor és kunyhócigányokat alacsony sorukból fel lehet emelni, így természetesen elsősorban minden vármegyében kellene egy cigánybiztos kinevezni, aki az alispán mellé osztatnék be. A cigánybiztos ellenőrzése mellett történnék a cigányok összeírása. Minden kunyhó- és sátoroscigány-család kapna tisztességes vezetéknevet. A cigánybiztos felügyelete és a csendőrség ellenőrzése mellett szoríttatnék a cigányhad rendes foglalkozásra. Ha az öregek szorgalmasan dolgozni fognak, abba a helyzetbe jutnak, hogy gyermekeiket iskoláztatni képesek lesznek.

A cigányleány cselédnek, a cigányfiú iparostanoncnak fog adatni, természetesen a cigánybiztos közbenjöttével. Így csak az átmenet okozna egy kis nehézséget, mivel a semmittevésben felnőtt öregebbeket nehéz lesz rendes foglalkozásra szorítani. A harmadik generáció azonban már teljesen beolvadna a társadalomba. Ha a henyélő és leginkább lopás és rablásból élő cigánynépség látni fogja, hogy a cigány-biztos fellépése nem tréfadolog és tapasztalni fogja, hogy törődnek vele, maga is rajta lesz, hogy kezdetleges helyzetéből kiemeljék. Talán mondani is fölösleges, hogy ebben az akcióban is hasznos tevékenységet fejtene ki a csendőrség.

A m. kir. csendőrség az egész országban nemcsak tekintélynek, hanem bizalomnak is örvend. Ez onnan van, mert a vezetés igen jó kezekben van és hogy az állam nem sajnálja a csendőrségtől azokat az eszközöket, amelyek fejlesztését lehetővé teszik.

A csendőrség rövid történetét alább közöljük.*)

„A közbiztonsági szolgálat teljesítésére egy katonailag szervezett csendőrség az osztrák-magyar monarchiában már az 1815-ik év folyamán felállított. Ez évben ugyanis Lombardia, 1. Napóleon francia császár legyőzetése, illetőleg a párisi békekötés következtében Ausztria birtokába jutván, a legyőzött uralkodó által ott már előbb felállított

*) Zsebkönyv a m. kir. csendőrség számára. Első évfolyam 1887

s katonailag szemezett „gens d'armes” ezredet előbbi szervezetében az osztrák kormány is meghagyta, sőt hatáskörét déli Tirolra is kiterjesztette. Az ezred szárnyakra, minden szárny két szakaszra, a szakasz két „ploton”-esapatra oszlott, mely utóbbiak alosztályait az egyes őrsök képezték. A legénység 16 évi tetteleges szolgálatra volt kötelezve, mely időből a három első évet tanonc- (próbaszendőr)-oktatás alatt töltötte; valóságos csendőrré csak ezen idő után s az általa letett vizsga eredményéhez képest neveztetett ki.

Mint katonai testület, a „gens d'armes” ezred a katonai büntető tömények alatt állott s a szolgálatot teljesítő csendőr az őrt álló katona kötelességeméi és jogaival volt felruházva.

A monarchia többi részében katonailag szemezett csendőrség csakis az 1848-49-iki harcok után állított fel. Ekkor 16 „császári királyi csendőrezred” szerveztetett, szintén szárnyakra, szakaszokra és őrsökre osztva. Magyarországon 6 ezred működött. Törzsök: Pesten, Győrött, Nagyváradon, Nagyszébenben, Temesváron és Zágrábban székelt. A tisztikarban a magyar elem jelentékenyen képviselve volt s ezekkel a nevekkel találkozunk: Talián Ignác, gróf Forgách Móric, Gaál Alajos, Gosztonyi Imre, Békeffy Károly, Nagy István, Kvassay Lajos, Sujánszky Imre, Desseruffy Miklós, stb. A csendőrlégénység a sorhad ezredeiből válogatva osztatott be. Magas, erős testalkat, jó szellemi képesség, írni, olvasni tudás követeltetett tőle. A tetteleges szolgálati kötelezettség 8 évre terjed. Egy évi próbaszolgálat után az illető legénységi egyén vizsgát tett le, melynek kedvező eredménye folytán valóságos csendőrül vétetett fel, s mint ilyen, a tizedesi rendfokozatot nyerte.

A csendőrségi csapatok tehát kezdettől fogva elite jelleggel bírtak, amire nézve nem érdektelen egyebek közt a Gedeon altábornagy vezetése alatt állott pozsonyi es. kir. katonai parancsnokságnak 1849. évi júl. hó 30-án kelt hirdetményére hivatkozni. Ebben ugyanis a csendőrség felállításának köztudomására juttatása mellett egyszersmind következők is mondatnak: „Ő Felsége úgy akarja, hogy a testület legénysége, mely a hadsereg legbátrabbjaiból és legmegbízhatóbbjaiból választatott ki – különös tiszteletben részesüljön. A csendőrség által végrehajtandó felsőbb parancsoknak tehát mindenki feltétlenül engedelmességre köteles. Az azoknak ellenszegülő bármely egyén legnagyobb szigorral megbüntettetik.”

Az ekkép rendszeresített csendőrség szervezését Fichtenstamm János altábornagy vezette, ki mint csendőrségi főfelügyelő nemcsak hogy az összes csendőr-

ségnek főparancsnoka volt, hanem az állam minden rendészeti ügyeinek is főnökévé tétetett.

A 16 ezred szemezése 1853. évi július hó végével fejeztetett be.

1851-ben a győri ezredparancsnokság feloszlattatott és helyette egy másik Kassán állított fel. 1860-ban az egész monarchiában levő es. kir. csendőrségi ezredek összes száma 10-re szállított alá, minek következtében 1861-ben a nagyváradi és temesvári ezred törzse feloszlatott ugyan, de Pozsony és Sopron székhelyekkel újabb ezredek szerveztettek.

Az alkotmányos kormányzat időszakának bekövetkeztével Magyarországon 1867-ben a es. kir. csendőrezredek mind feloszlattak s a közbiztonsági szolgálat teljesítése újból az egyes törvényhatóságok közegeire (pandúrokra) bízott. Csakis az Erdélyben és Horváth-Szlavonországban létezett ezredek hagyattak meg, melyek „országos csendőrpáncsnokság” nevet nyervén, a horvát-szlavonországi 8-ik, az erdélyi pedig 10. sz. országos csendőrpáncsnokságnak neveztetett. Mindkét páncsnokság német szolgálati nyelvvel, személyes és fegyelmi ügyekben a közös hadügyminiszter hatósága alá rendeltetett s állományuknak kiegészítési módja a régi maradt. De a horvát-szlavon katonai határvidéken akkor még ezenkívül a cs. kir. szerezésán*) csapattest is fennállott.

A következő énekben azután megkezdődtek a hivatalos tárgyalások az iránt, hogy az erdélyi és horvát-szlavon csendőrség a közös hadügyminiszter fennhatósága alól a magyar kormány által átvétessék. Az ország képviselőházában is – főképen, az évi költségvetések tárgyalása alkalmánál – a csendőrség ügyének tisztába hozatala ismételten sürgettetett: különösen pedig a képviselőháznak 1873. évi február hó 8-án tartott ülésében a pénzügyi bizottság által következő javaslat tétetett: „a bizottság elkerülhetetlenül szükségesnek tartja, hogy azon törvénykivüli állapotnak, melyben az erdélyi csendőrség ügye áll, vége vettessék és azért az erdélyi csendőrségnek törvényhozás útján szabályozását nem látván többé halaszthatónak: fölhívandónak véli a belügyminisztert, hogy terjesszen a ház elé javaslatot ezen kérdés végleges megoldása iránt, vagy az 1870: XL. t.-cikknek, mely szerint a rendőrség kezelése a törvényhatóságok jogköréhez tartozik, Erdélyben leendő végrehajtása által, vagy ha ezt a viszonyok nem engedik, a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény illető szakaszainak Erdélyre vonatkozólag leendő módosítása által; akár pedig az országos csendőrségi törvényjavaslat

*) Sergent – rendőrt jelent.

előterjesztése által kezdeményezze a kérdés mielőbbi törvényes megoldását.”

E javaslat a képviselőház által határozattá is emeltett; minthogy azonban az országos rendőrségről szóló törvényjavaslat kellő előmunkálat nélkül beterjeszthető nem volt, a csendőrségnek az erdélyi részben is rögtöni felosztása pedig az ottani közbiztonságra nézve igen káros következményekkel járhatott volna; nem a pénzügyi bizottság javaslatában említett három mód valamelyike szerinti megoldás, hanem egyelőre csak az erdélyi és horvát-szlavon csendőrségnek – mely előbbi a közbiztonsági szolgálat tekintetében már úgysis a m. kir. belügyminisztérium hatósága alatt állott – személyi és fegyelmi ügyeire nézve a közös hadügyminisztertől a m. kir. honvédelmi minisztérium hatósága alá adatása iránt folytatott a magyar kormány tárgyalásokat. A hosszadalmas tárgyalások tényleges eredményre Tisza Kálmán kormányra jutása, illetőleg belügyminiszterré történt kineveztetése után vezettek. Így 1876. évi március hó 17-én kelt legfelsőbb elhatározás következtében május hó 1-én a már többször említett csendőrparancsnokság a magyar, illetőleg a horvát-szlavon dalmát országos kormány által átvétetett, s egyik „m. kir. erdélyi csendőrparancsnokság” a másik „m. kir. horvát-szlavon csendőrparancsnokság” elnevezést nyert.

A legénységi állomány kiegészítési módja annyiban szenvedett változást, hogy a csendőrséghez a sorhadban még esetleg szolgálatot teljesíteni tartozó és oly egyének, kiknek védkötelezettsége felett végleges határozat még nem hozatott, felvehetőek nem voltak. A szolgálati idő 3 eure, a próbaszolgálat 6 hónapra határozottat.

Míg így szervezve az erdélyi csendőrség feladatának megfelelni teljes erővel törekedett és törekvési eredményül úgy az ottani polgári hatóságok, mint általában a lakosság részéről is elismerésben, tiszteletben részesült: addig az ország egyéb részeiben a megyei rendőrség fogyatkozásai miatt a panaszok mindegyre megújultak s a lakosság az ily szervezetű közbiztonsági őrtestület iránti bizalmát elveszítette. Több helyen ennek következtében a lakosok egyes magánvállalkozókkal, úgynevezett „felelős”-ökkel szerződtek, olyformán, hogy azok meghatározott évi díjért az ő vagyonuk felett is őrködtek s a gonosz' tevők által netán okozandó károkért a bér fejében magukat kártérítésre is kötelezték. Másrésről azonban az erdélyi csendőrség állapota is csak ideiglenesnek volt tekintendő. Törvényszerint ugyanis a közbiztonsági szolgálat az egyes törvényhatóságok rendelkezése alá tartozott és így az erdélyi csendőrség ügye még a magyar kormány általi átvétel után is végleges rendezésre várt.

Ily körülmények között tehát sürgős szükségnek bizonyult a közbiztonsági szolgálatnak az ország egész területén való újjászervezése, de amire nézve igen számos és nagy nehézségek forogtak fenn. A katonailag szervezett csendőrség, épp úgy mint Erdélyben, itt is legtöbb biztosítékot adónak látszott s az így szervezett csendőrség iránt a magyar közvélemény bizalmatlansággal nem is viseltetett mindenkor. Hiszen a lombardiai mintára szervezendő csendőrség behozatalát több magyar főúr már az 1848. év kezdetén indítványozta s midőn a kormány pénzügyi nehézségekre hivatkozott, az akkor Pozsonyban volt országgyűlés főrendiházának tagjai e célra közadakozás útján jelentékeny összeget is (mintegy hatvanezer forintot) gyűjtöttek össze. Tagadhatatlan azonban, hogy az 1848. év utáni idők politikai eseményei az akkori csendőrség iránt a magyar közvéleményt oly kedvezőtlenül hangolták, hogy a közbiztonsági szolgálatnak katonai testület által való végeztetése ellen, a régi emlékezések alapján, tőle csakis tiltakozás volt várható.

Ismét Tisza Kálmán közmondásos erélyére, előítéletet nem ismerő államférfiúi gondoskodására és az ország képviselőtestületének benne helyezett bizalmára volt szükség, hogy a közbiztonsági szolgálat a viszonyoknak legmegfelelőbb módon legyen szervezhető.

A belügyi és honvédelemügyi minisztériumban végzett kimerítő munkálatok s a két minisztérium közötti hosszabb tárgyalások után 1880. évi november hó végén az országgyűlés elé a „közbiztonsági szolgálat szervezéséről” és a „csendőrségi legénység állományának kiegészítéséről” két külön törvényjavaslat terjesztetett elő.*)

A „közbiztonsági szolgálat szervezéséről” szóló törvényjavaslat kimondván, hogy ezen szolgálat ellátására katonailag szervezett magy. királyi csendőrség állíttatik fel, Magyarország területét 6 csendőrkerületre osztva, ugyanannyi csendőrkerületi parancsnoksággal. A szolgáló közbiztonsági közegek továbbra is alkalmazandók. Személyi- és fegyelmi ügyekben a csendőrség a honvédelmi, közigazgatási és rendőri szolgálati viszony tekintetében a belügyminiszter hatósága alatt áll. A törvényjavaslathoz csatolt indokolás egyebek közt a következőket tartalmazta:

A közbiztonság állapotáról a belügyminisztériumhoz több évek során beterjesztett jelentésekből meggyőződés szereztetett, hogy a jelenlegi közbiztonsági szolgálat nem kielégítő.

Beható tanulmányozás folytán meg kellett győződnöm arról, hogy a megváltozott viszonyok között, a régi ala-

*) Az 1878-81. évi országgyűlés irományai, XX. kötet 831. és 832. szám.

pókon szervezett közbiztonsági szolgálat a méltányos és jogos igényeknek többé meg nem felelheti

A m. kir. csendőrség intézménye az erdélyi részeken majdnem 1¼ év lefolyása alatt nemcsak célszerűnek, de kitűnőnek is bizonyulván, ezen szervezet tartatik a kormány által legalkalmasabbnak s azért kéri a töményhozás elhatározását arra, hogy a közbiztonsági szolgálat ellátására az ország egész területén magyar királyi csendőrség szerveztessék” stb.

A „csendőrségi állománynak kiegészítéséről” szóló törvényjavaslat szerint: ezen állomány önként jelentkező egyénekből egészítetik ki, akik lehetnek kiszolgált (igénye jogosult) altisztek, hadkötelezettségüknek teljesen eleget tett egyének, a hadseregből huzamosan szabadságoltak, tartalékosok, póttartalékosok, vagy honvédek; de utóbb említett négy rendbeli jelentkezők mozgósításkor a csendőrséghez be nem léphetnek. Szolgálati kötelezettség 3 év, azontúl pedig évről-évre önkéntesen meghosszabbítható. Azoknak, kik a hadseregből vagy a honvédségből lépnek be s a csendőrségnél 4 évig szolgálnak, összes szolgálati idejükből a honvédségnél töltendő két utolsó év elengedtetik. A hadseregből vagy honvédségből belépett csendőrök, a csendőrségnél töltendő szolgálatuk idejére nézve, időnkénti fegyvergyakorlatokra, ellenőrzési szemlékre, általában a tényleges szolgálatra behívás alól fel vannak mentve és mozgósítás esetében is a csendőrségnél hagyatnak meg.

Országos ülésben tárgyalás alá a törvényjavaslatok 1881. évi január hó 17., 18. és 19. napján kerültek. Általánosságban tárgyalás alapjául azokat úgy a kormánypárt, mint a mérsékelt ellenzék elfogadta és mellőzésüket csupán a közjogi ellenzék kívánta, e kívánságát kizárólag csak az 1848 utáni időszakra hivatkozó politikai okokkal támogatván. – Ami a katonai szervezetet illeti, annak szükségét még a közjogi ellenzék egyik vezérférfia (Irányi Dániel) is elismerte; azonban a betérjesztett törvényjavaslat mellőzésénél a belügyminisztert arra utasíttatni kívánta, hogy a közbiztonsági szolgálat rendezése iránt a törvényhatóságok önkormányzati jogainak fenntartása alapján törvényjavaslatot terjesszen elő. A többször említett két törvényjavaslatból 1881. február hó 14-én törvény lett, amennyiben királyi szentesítést nyertek.

Az ekkép megalkotott 1881. évi II.*) és III. törvény-

*) A törvényjavaslat címében eredetileg „közbiztonsági” szolgálat állott, a kormánynélök nyilatkozata szerint azért, mert ezt több tekintélyes nyelvész nézete támogatta; a közigazgatási bizottság előadója indítványára azonban a képviselőház ezt „közbiztonsági” szolgálatra módosította.

(Az 1878/81. évi országgyűlés képviselőházának naplója XVI. kötet 330-332. országos ülések.)

cikkek határozányaiból kifolyólag még a következő intézkedések történtek: meghozatott az 1881. évi LXXI. törvénycikk, mely a m. kir. csendőrség nyugdíját rendezte.

Ugyancsak az 1881. évben kiadattak a m. kir. belügy- és honvédelmi minisztériumok által a m. kir. csendőrség szervezeti és szolgálati, utasításai melyek a testületnek hivatására, hatáskörére, főle- és alárendeltségi viszonyaira, tagozására, szolgálatkezelésére vonatkozólag stb. részletes határozványokat tartalmaznak; az azon évi szept. hó 8-án Mezőkövesden kelt legfelsőbb elhatározással pedig e m. kir. horvát-szlavon csendőrség részére összeállított „öltözeti és felszerelési szabályzat” is jóváhagyatott. A lőfegyverekre nézve kimondatott, hogy a m. kir. 1. sz. csendőrkerületi és a m. kir. horvát-szlavon csendőrparancsnokságnál a „Fruhirth”-féle tárpuska meghagyassék, míg ellenben az újonnan felállítandó csendőrkerületek számára a „Kropatschek”-féle tárkarabély lett rendszeresítve.

A csendőrkerületi parancsnokságok felállítása következő sorrendben folyt le: A 11. számú (az 1. számú az erdélyi parancsnokság lett) csendőrkerület 1882. évi január hó 1-én, a 111. és IV. csendőrkerület 1883. évi január hó 1-én és az V. és VI. csendőrkerület 1884. évi január hó 1-éi kezdte meg működését

Miután azonban a csendőrkerületi parancsnokságoknak ily gyors felállítása következtében előre látható volt, hogy a legénységi állomány önként jelentkező egyénekből kiegészíthető nem volt, az V. és VI. számú csendőrkerületek legénységi állományának kiegészítéséről más módon kellett gondoskodni. Az 1883. évi XXVII. t. cikk tehát kimondotta, hogy az 1879., 1880. és 1881. években besorozott honvédek szolgálattételre ideiglenesen (1883. szeptember 1-től 1885. június 1-ig) a csendőrséghez beosztathatók lesznek, viszont azon kedvezményben részesülnek, hogy a csendőrségnél töltött szolgálati idejük – az első három hó kivételével – katonai szolgálatul kétszeresen számíttatik s kik a csendőrségnél legalább egy évet kitöltenek, a honvédséghez fegyvergyakorlatra többé be nem hívatnak. E törvény alapján 1883. szept. 1-én 1200 ilyen honvéd lett a csendőrséghez beosztva.

1884. évi január hó 1-ével tehát a m. kir. csendőrség szervezése befejeztetett és az intézmény a közbiztonsági szolgálatot azon nappal az ország egész területén (a városokat kivéve) átvette.

1885. évi április hó 25-én kelt legfelsőbb elhatározással pedig a es. és kir. közös belügyminisztérium által kezelt „Hempfen-alap” jelvényes kitüntetéssel bíró csendőrök díjazására, valamint a es. kir. osztrák honvédelmi minisztérium által kezelt s 1857-ben a volt es. kir. csendőrség

általános tömeg fölöslegeiből alapított „csendőrségi jutalmazási alap” felosztása rendeltetvén el, az előbbtől 39,700 forint névértékű tőke, az utóbbtól pedig 11,945 frt 85 kp. készpénzösszeg különített ki s adatott a m. kir. honvédelmi minisztérium önálló kezelése alá. E tőkék kamataiból fizettetnek a jelvény-pótdíjak és adatnak Ő Felsége legmagasabb születése napján jutalomdíjak a közbiztonsági szolgálatban magukat kitüntető altisztek és csendőröknek.

Kiváló fontosságú mozzanat az ifjú intézmény fejlődésében az volt, hogy Ő Felsége Ischlben 1886. évi július hó 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával Török Ferenc ezredest, a III-ik (budapesti) kerület parancsnokát a m. kir. honvédelmi minisztérium IV. ügyosztályának ideiglenes vezetőjévé kinevezni és egyúttal a magyar korona országaihoz tartozó csendőrség felügyeleti teendőivel megbízni méltóztatott, mely megbízással valamennyi m. kir. csendőrkerületi és a m. kir. horvát-szlavon csendőrparancsnoksághoz tartozó egyén fölött, ezredestől lefelé, a katonai parancsadás, valamint a fegyelem és katonai rendfenntartása reá ruháztatott. Ő volt az első m. kir. csendőrtábornok.

A csendőrség megingathatlan alapokon fölépülvén, a rablóvilágot eltüntette és ha helyel-közzel elő is fordulnak közbiztonsági zavarok, nagy mérveket nem ölthetnek többé, mert a m. kir. csendőrség hamarosan végez velük.

Az intézmény fejlődése lépést tart a haladással, azért képes a modern igényeknek megfelelni.

A m. kir. csendőrség hivatása magaslatán áll, úgy hogy nagyobb városainkban a csendőrség kezdi felváltani a rendőrséget a közbiztonsági szolgálatban. Nem a kormány kezdeményezte ezt, hanem egyes városok maguk, mint azt Baja városánál láttuk.

III. FEJEZET.

VIRRADNI KEZD.

A rendőrkapitányok előtérben.

A városi rendőrségek s egyáltalában Magyarország rendőrségének fejlődése az 1871: XVIII. t.-c. megalkotásával vette kezdetét. Az említett törvénycikk 23. §-a így hangzik: Rendezett tanácsú városok a 22. §-ban elősorolt jogokon felül: a) kezelik a helyi igények szerint a piaci, mezei, hegyi, vásári, építészeti rendőrséget. A 64. §. 4. bekezdése pedig ekként szól: A rendezett tanácsú városokban az előljárást a tanács tagjai képezik, t. i. a polgármester, rendőrkapitány stb. Mint látjuk, a rendőrség és rendőrkapitány elnevezéseknek törvénybe történt foglalása által megszűntek az 1. fejezet végén felsorolt különféle elnevezések; a tizenkétféleképp nevezett közbiztonsági közegekből rendőr és a városkapitányból rendőrkapitány lett. Itt említjük meg, hogy a „rendőrség” szót már az 1840: IX. t.-c. is használja, miről e fejezet végén lesz szó.

Érdekes,- hogy a törvény 67. §-a a polgármester évi rendes fizetésére nézve így intézkedett: „A polgármester évi rendes fizetése kevesebb nem lehet azon javadalomnál, melyet az illető törvényhatóság a szolgabírák részére megállapít.” Ellenben a rendőrkapitányról szó nem esett; órára nem gondoskodott a törvény.

A városok fejlődése a hetvenes évek elején a vasutak kiépítésével vette kezdetét. A városok falainak és kapuinak őrzése nemcsak fölöslegessé vált, hanem ezen állapotnak további fenntartása neveltséges dolog lett volna. Kezdetét vette tehát az idegenforgalom fellendülése: a nemzetek

közvetlen érintkezése. Emberek jöttek-mentek és a városok egész más, élénk arculatot kaptak. Városainkban letelepedett idegenek a magukkal hozott kultúrát lassan-lassan meghonosították a városokban. Ők kerültek a városi képviselőbe, ahol modern eszméiket hirdették és a haladást előmozdították. A bennszülöttek pedig egyre kevesebben maradtak a vezetésben. A fokozatos haladással természetesen a közönség igényei is nőttek. És amint így minden szépen haladt, fejlődött, észrevették a rendőrkapitányok, hogy a városok mindenre költöttek: a régi közintézményeket készségesen fejlesztették és újakat nagy költségekkel létesítettek, – csak a rendőrségről nem akartak hallani.

A rendőrkapitányok a hirtelen változott viszonyokkal nem voltak képesek megküzdeni. Hatévenként választás alá esvén függő helyzetben voltak, ami azt eredményezte, hogy csak féléken, jobbra-balra tekintve intézkedtek és határozott fellépésük sohasem volt; pedig a nagyközönség jogosan követelte a pártatlan eljárást, ítélezést. Itt kezdődött a lehetetlen állapot és a rendőrkapitányok fellépése az abszurd állapot ellen.

Nékám Ede, Gyöngyös város volt agilis rendőrkapitánya, a városi rendőrségek „tarthatatlan állapotával foglalkozva, 1885. év végén felvetette a kérdést, hogy a baj miként volna orvosolható. E célból 1886. évi január hó 17.-én rendőrkapitányt kongresszust hívott össze, ami lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy az 1886: XXI. t. e. 80. §-ában és a XXII. t.-e. 69-ik §-ában kimondotta hogy a rendőrkapitányok élethossziglan nevezendők ki. Érdekes, hogy a törvényhatósági városban is csak rendőrkapitányról tesz a törvény említést.

Nékám Ede gyöngyösi rendőrkapitány volt tehát az első, aki a városi rendőrségek súlyos bajait felismerve síkra szállt a bajok orvoslása érdekében. Szóval és tollal harcolt és mint láttuk, sikerrel. A rendőrkapitányokat tehát 1886. év óta annyiban függetlenítették, hogy élethossziglani kinevezést kaptak. Habár teljes függetlenítésük elodáztatott, amennyiben az 1886: XXII. t.-c. 69. §-a azt is kimondotta: „Egyúttal felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy a rendőrkapitányok hivatali és szolgálati viszonyát úgy a rendezett tanácsú városok helyhatósága, mint az illető törvényhatósággal szemben is a törvények keretén belül szabályrendelet útján rendezze”, – a függetlenítés csak a kinevezésben merült ki, mert a szabályrendelet mai napig kiadva nem lett.

A törvénynek ezen intézkedése úgy értelmeztetett, hogy a rendőrség államosítása: fait accompli. Ezen feltevést támogatta az a körülmény, hogy már 1873. évben a képviselőháznak február hó 8.-án tartott ülésében, a pénz-

ügyi bizottság határozatot hozott, melyben a csendőrség ügyénél több expedienst proponált és harmadik gyanánt ezt javasolta: „akár pedig az országos rendőrségi törvényjavaslat előterjesztése által kezdeményezze (t. i. a képviselőház) a kérdés mielőbbi törvényes megoldását”, mely javaslatot a képviselőház el is fogadott. Törvény csak azért nem lett belőle, mert a kellő előmunkálatok hiányoztak.

A kinevezési rendszer meghonosítása és a rendőrség államosításának feltételezett közelsége csalogató volt fiatal, tehetséges, rátermett egyének számára és valóban: a vidéki rendőrkapitányok kara regenerálódott.

Az 1872. XXXVI. t.-cikk 1. §-a Budát Pesttel egyesítve azt mondja: Pest és Buda szab. kir. városok, nemkülönben Óbuda mezőváros és a Margitsziget, mely utóbbiak Pestmegyéből kihasíthatnak, Buda-Pest név alatt egy törvényhatósággá egyesíttetnek.

A 20. § pedig így intézkedik: A főváros területén az állam a saját közegei által kezelteti a rendészetet és pedig egységes szervezettel bíró rendőrség által, melynek elnevezése ez: „fővárosi rendőrség”.

Az állam a fővárosi rendőrséget 1873. évi dec. hó 15.-én saját kezelésébe átvéve, ez kivált az ország városi rendőrségek fogalmából és keletkezett a „vidéki rendőrség” címen egy külön elnevezés.

Felemlítésre méltó az 1881: XXI. t.-e. 62. §-a, mely így hangzik: „Ezen törvény végrehajtásával a belügyminiszter azon utasítás mellett bízatik meg, hogy a törvény végrehajtására szükséges intézkedéseket úgy tegye meg, hogy az a folyó évi július hó 1-én teljesen életbelépjen”.

Ezen törvény t. i. a fővárosi rendőrség, szervezésére vonatkozott. Ha a törvényhozás az 1886: XXII. t.-cikkben is azt mondta volna: a rendőrkapitányok szolgálati viszonyát szabályozó rendelet úgy készíttessék, pl. hogy az 1887. évi január hó 1-én életbelépjen, hol tartana ma már a vidéki rendőrség! A városházákban nem lett volna annyi egyenetlenség, összetűzés, fegyelmi eljárás, elmozdítás tönkrejutás, mint amennyi tényleg történt. Sok tehetséges rendőrkapitányt emésztett fel a rendezetlen viszony, mely sajnos, mai napig sem orvosoltatott.

Miután a törvényileg beígért szabályrendelet ki nvm adása a vidéki rendőrkapitányokra nézve súlyos sérelmet jelentett, csak természetes, hogy mindent elkövettek, hogy a sérelem jóvátéssék. Célt azonban nem értek.

Hegedűs Sándor, a vidéki rendőrség vezére.

Mielőtt Hegedűs Sándor tevékenységére áttérnénk, felemlítjük, hogy Hegedűs 1884-1888-ig Szilágysomlyó város aljegyzője volt és akkor több pályázóval szemben választották meg alkapitánynak. Ját 1889. évi október havában báró Wesselényi Miklós főispán, az erdélyi arisztokráciának e kiváló alakja, a későbbi koronaőr, az elhalálozás folytán megüresedett főkapitányi állásra helyettesül nevezte ki, mint az okmányban áll, azért, mert: „alkapitány úrnak eddigi hivatalos és társadalmi működéséről minden oldalról csak dicsérő nyilatkozatot hallottam és így biztosan hiszem s elvárom, hogy a tudomásom szerint rendetlen állapotban levő kapitányi hivatalt, a törvény, a jó és gyors közigazgatás követelményeinek megfelelő rendbe hozandja.”

Hegedűs e bizalomra méltónak is mutatta magát. Éjjelnappal dolgozott s így sikerült neki az elhanyagolt állapotokat helyrehozni és pedig oly mértékben, hogy a főispán meglepetéssel konstataálta, hogy a nagy mértékben felhalmozott hátralékok javarészét feldolgozta s a rendőrséget talpraállította. Ennek eredménye a főkapitányi kinevezés lett, mely okmányban a szokott száraz szöveg helyett ez áll: „... az ezideig tanúsított szorgalmának és munkáságának elismerése mellett kinevezem.”

Nemcsak mint rendőrkapitány állott első helyen Hegedűs Sándor, hanem mint író is nagy és hasznos tevékenységet fejtett ki, társadalmi téren pedig szintén élénken működött*)

Hegedűs Sándor megjelenése igen jó hatással volt a vidéki rendőrségre nézve, mivel mint író összeköttetésben állott a fővárosi sajtóval, mely őt szívesen támogatta. Alighogy kineveztetett, már is látjuk tollal a kezében a vidéki rendőrség igazáért küzdeni. Magvas cikkei feltűntek, amelyek reményt és bátorságot öntöttek az elcsüggedt lelkékbe. A vidéki rendőrkapitányok ekként felvillanyozva kongresszus összehívását kérték.

Nékám Ede gyöngyösi rendőrkapitány segítségére volt Hegedűs Sándornak az 1893. évi kongresszus összehívásánál, a főszerepet azonban Hegedűs vitte, mint mindjárt látni fogunk. Ugyanis Hegedűs 1893. évi február havában a következő értesítést küldötte a vidéki rendőrkapitányoknak:

*) „Magyarország rendőrsége az államosítás előtt” című munka

ad 339–1893. rksz.

Igen tisztelt Kartárs Úr!

F. évi február 14-én kelt fenti számú megkeresésemre mai napig alább felsorolt t. Kartársaink jelentkeztek a f. é. március 4-én és 5-én megtartandó országos kongresszusra:

1. Krall János Zólyom, 2. Kisfaludy József N.-Károly, 3. Botsó István K.-Szent-Márton, 4. Kovács István Czegléd, 5. Hegedűs Béla Szolnok, 6. Nagy Sándor Lajos Jászberény, 7. Wachtel Leo Nagyikinda, 8. Szekér Pál Kis-Kun-Halas, 9. Theil Frigyes Segesvár, 10. Kőszeghvár Gyula, a F. J. r. lovagja Besztercze, 11. Teöreös József Eperjes, 12. Dorner Albert Gölnicbánya, 13. Oszwald György Késmárk, 14. Petzrik József Fehértemplom, 15. Farkas Ferenc Ungvár, 16. Fazekas Béla Munkács, 17. Pongrácz Géza Korpona, 18. Drogomir Kornél Karánsebes, 19. Palkovics Emil Körmöcbánya, 20. Szentmiklóssy Béla N.-Rócze, 21. Kónya József Léva, 22. Gönezy Endre Szászváros, 23. Simonis Róbert Nagyszeben, 24. Gaál Béla Eger, 25. Práeselt Rezső Jolsva, 26. Cserefaluy Farkas Kálmán Mezőtúr, 27. Nagy Sándor Hódmezővásárhely, 28. Magyar Elek Ruszt, 29. Fejér Antal Veszprém, 30. Lechner Gyula Pécs, 31. Mészáros István Pápa (gyöngélkedés miatt feltételesen. 32. Rattner Sándor dr. Pancsova, 33. Bodó Lajos Verseez (gyöng. m. felt. 34. Gaál Károly Zalaegerszeg, 35. Rédeky Géza Nyitra, (felt.), 36. Képes Ferenc Ambrudbánya, 37. Boross Samu dr. Trenesén, 38. Szlifkó Andor dr. Szepesőáralja, 39. Reiter Oszkár Nagybecskerek, 40. Schaffer Vilmos T.-Vinga, 41. Arady Kálmán Szentes, 42. Huszkó Antal Szepes-Igló, 43. Bezsnyi Aurél Zenta, 44. Krause Kálmán Selmezbánya, 45. Dolnay Ödön Somorja (felt.) 46. Scheiner Gyula Bajáról, sürgönyileg.

A jelentkezés folyton tart s így reményünk lehet, hogy a fenti fényesnek mondható névsor, mely eddig is a legtekintélyesebb városok főkapitányait egyesíti magában még szaporodni fog.

A távolmaradottak nagyjából teljesen elfogadható okokkal támogatják elmaradásukat; de a kongresszus eszméjét helyeslik és annak határozatához szível-lélekllel hozzájárulnak.

Ha már most számot vetünk azzal, hogy az 1886-ban tartott kongresszus tizenegy (!) tagja is igen fényesnek

mondható eredményt vívott ki s a rendőrség jövőjének hasznos alapvető munkása volt. a legnagyobb bizalommal tekinthetünk mostani országos kongresszusunk eredménye elé, mely az érdeklődésnek ily nagy mérvbeni nyilvánulását tudta felkelteni s amely időszerűségénél fogva a magyar sajtó teljes támogatására s a legmagasabb körök rokonszenvére számíthat.

Fel tehát a munkára t. Kartársak! Mert ha a kedvező alkalmat meg nem ragadjuk, az többé vissza nem tér.

Miután pedig Nékám Ede szeretett kollegánk sem magánlevelemre, sem távirati megkeresésemre nem válaszolt, engedek az általános óhajnak és céloktól eltérőleg vagyon bátor megállapítani az alábbi

PROGRAMMOT:

1. Március 4-én esteli 7 órakor találkozás és ismerkedési estély a Szikszay-szálló I. emeleti egyik termében,

2. Március 5-én: Délelőtt 9 órakor ugyanottan az összes rendőrfőkapitányok előértekezlete, melynek tárgyai:

- a) a kongresszus elnökének,
- b) alelnökének,
- c) két jegyzőjének megválasztása.
- d) Tíz tagú szakbizottság kiküldése.

E tisztikar feladata a délután tartandó kongresszus tárgyait és a másnapi tisztelgéseket előkészíteni, a memorandum javaslatát szövegezni.

3. Délután 3 órakor kezdődőleg az országos kongresszus, melynek tárgysorozatát a szakbizottság terjesztendő elő.

4. Március 6-án: Délelőtt tisztelgések:

- a) Ministerelnök úrnál.
- b) Belügyminiszter és belügyi államtitkár úrnál.
- c) A magyar országház elnökénél, Nmgu Bánffy Dezső báró b. b. t. t. úrnál.
- d) Dr. Székely Sándor főkapitány úrnál.

5. Délután a budapesti államrendőrségi intézmények megtekintése és szervezetének tanulmányozása.

6. Esti 7 órakor bankett, a rendezőség által megjelölendő helyen és időben.

Tekintettel azonban arra, hogy a program kibocsátásának joga első sorban Nékám Ede tisztelt kollegánkat illeti meg, kinek elismerésreméltó érdeme a kongresszus indítványozása és buzgó előkészítése: már ezúttal kijelentem, hogy azon esetben, ha szeretett Kartársunk a kongresszus napjára egészségét Isten segedelménél vissza nyerve azon megjelenhetnék s addig más program ki-

bocsátását látná szükségesnek, úgy kérem az általam kibocsátottat egyszerűen mellőzni.

A viszontlátásig maradtam az igen tisztelt Kartárs urnák

Szilágy-Somlyó, 1893. február havában,

Kiváló tisztelettel
Hegedűs Sándor
 rendőrkapitány.

U. i. Az előleges bejelentés meg nem történte nem képez okot arra, hogy Kartársaink utólag is el ne szánják magukat az országos értekezleten való részvételre.

* * *

A kongresszus, melyen Nékám Ede is részt vett, igen látogatott volt, amennyiben a bejelentetteken kívül számosan megjelentek. Az értekezlet aztán egyhangúlag fogadta el a Hegedűs Sándor alábbi felirati javaslatát:

Mélyen tiszteli Képviselőház!

Jelenlegi közigazgatásunk hiányai között csaknem első helyen áll a közbiztonság rendezetlen állapota a vidéken.

A napi sajtó elég bizonyítékot szolgáltat arra, hogy mily nagy mértékben szaporodtak fel a tervszerűen véghezvitte büntények; az apróbb lopások, csalások, személyes vagyonbiztonság ellen irányzott merényletek, a tulajdon elleni kihágások pedig, melyeknek bizonyítékát a mindinkább felhalmozott iratsomagok képezik, elszomorító képét nyújtják a közerkölcsök hanyatlásának, az eszközökben nem válogató szerzési vágnak, mely bűnös hajlamoknak nagyon kényelmes utat nyit Magyarország városi és községi rendőrségének fejletlen állapota, mely jelenlegi szervezetében a kor által túlélte, eszközeiben szegény, a a reális élet követelményeivel szemben tehetetlen s így gyökeres reformokra szorul.

Midőn a közelmúltban közigazgatásunknak államivá tételéről volt szó és a törvényhozás elé terjesztett javaslatokat betekinteni szerencsénk volt, elszomorodva tapasztaltuk, hogy a fennebb elősorolt s általánosan ismert bajok orvoslásáról, illetőleg a közrendészet jövőjéről semmi gondoskodás nem történt.

Kínosan érintette ez Magyarországnak összes rendőrkapitányait, kik az 1886. évi XXI. t.-e. 80. §-a s az 1886. évi XXII: t.-e. 69. §-a alapján ma már kivétel nélkül élet-hossziglan vagyunk kinevezve, kik pályánk iránt szere-

tettel eltelve, aggódó szívvel vártuk a rendőrségi intézmény fejlesztését célzó reformokat, melytől saját jövőnk jobbulását is reméltük.

Idegbontó, felelőségterhes a rendőrkapitány állása, mely nap-nap mellett mindinkább terhessé válik a rohamosan szaporodó munka által, mert a magas belügyi kormányzatnak a legkisebb részletekre kiterjedő gondoskodása folytán kibocsátott nagyszámú törvények, valamint törvényhatósági szabályrendeletek, rendeletek végrehajtása egyedül reá vár s mert úgy azokban, mint minden általános üdvös munkájában az egyesek részéről minden oldalról akadályokkal találkozunk.

Fontos hivatásunkat, a személy- és vagyonbiztonság fölötti örökösét, annak védelmét is alig vagyunk képesek teljesíteni; mert a közrendnek a közönséggel szemben folytonos érdekösszeütközésben álló követelményei állásunknak minden irányban való függetlenségét megkívánják s ennek, valamint a sok körülményt, tapintatot s értelmet igénylő kényes természetű rendőri szolgálatra kiképzett közegeknek teljes hiányát minduntalan tapasztalunk kell.

Különösen érezzük az utóbbinak hiányát a bűnügyi előnyomozások s a tettesek kézrekerítésénél, mely eljárásaink alkalmával sokszor kell sajnosán tapasztalunk azt is, hogy a mai rendőrség a törvényhatóságokban egymástól elszigetelten áll, alig tud egymás létezéséről s innen eljárásunkban a tájékoztatatlanság, nyomozásainkban a nehézség s legtöbbször eredménytelenség.

De különben is a bűnügyi előnyomozás az, melyekkel foglalkoznia a rendőrkapitányoknak vajmi kevés idő adatott.

A legtöbb vidéki városban, melyeknek a lakossága 10-20 ezerre tehető, a rendőrséget egy rendőrkapitány vezetése alatt 1-2 hivatalnok képezi, kik mindennemű írásbeli munkával túlhalmozva vannak, melyeket a tanács s a polgármester szabad tetszése, régi városi statútumok minden okszerűség és rendszer nélkül, a rendőrség munkakörébe utaltak s melyek alig fele részben tartoznak a közrendészet ügköréhez, sok esetben pedig a természetüknél fogva épen a rendőrségi hatáskörhöz tartozó ügyek onnan elvonattak.

Ez a testület aztán, mely rendőrkapitányi hivatal eimet visel s így önálló jelleget mutat, csak színleg az. Mert bár a rendőrkapitány élethossziglan való kinevezésével annak a magánérdek és személyektől való függetlenítése előzetatott, rendelkezéseit, működését megbéníthatja a polgármester, a tanács, valamint a közgyűlés is.

Az alárendelt rendőr tisztviselők, alkapitányok, rend-

örbízatosok stb. sorsa – kik közgyűlésen választatnak – meg éppen tarthatatlan; nekik kell a közönség kegyéhez, helyi oligarchákhoz és érdekeikhez kell alkalmazkodniuk.

S a rendőrkapitány, teljesen magára hagyatva, küzd a kicsinyes intriguákkal, az ellenséges indulatok s magánérdekek harcainál, mely az erélyt előbb-utóbb megbuktatja, s az okost megalkuvásra készíti az a tudat, hogy azon polgárság összességének jól szervezett, különböző párt-és személyi érdekek által mozgatott tábora, mely fölött bíraskodnia kell, mint képviselőtestület fegyelmi bíróként áll föllette s állásától is felfüggesztheti.

Teljes meggyőződésünk, hogy e tarthatatlan állapotokon csak gyökeres reform segíthet: ilyen volna az országos m. kir. államrendőrség.

Ha a rendőrtisztai állások betöltése kinevezés útján történék s így azok a helyi befolyásoktól menten, állami organizmus tagjai lennének, a rendőrkapitányi állás, valamint a többi tisztviselői állások is ép úgy, mint a hasonlóan működő törvényhatósági városok rendőrkapitányi és tisztviselői állásai a megfelelő minősítéshez köttetnének, maga a rendőrlegénység kerületenként felállítandó rendőriskolákban kiképeztetnék, a rendőrség erkölcsi súlya magasabb niveaura emelkednék.

Az állami szervezés által a rendőri szervezet országszerte egyöntetűvé, eljárásában megbízhatóvá, gyorsá válnék s ezer őrszem gyanánt éber figyelmes szemlélője lenne ez országban a dolgoknak s idegszálai egy középpontba vezetnének, hova megfigyeléseivel gravitálna és honnan utasításait nyerné.

E reformhoz tartoznék a rendőrségnek kerületekenti felosztása egy-egy kerületi főkapitány alá helyezve, a toloncügyek országos rendezése, a toloncállomások kerületekenti szervezése, toloncalapok létesítése és rendőri bejelentési hivatalok felállítása.

Mélyen tisztelt Képviselőház!

A magyar kormány által a közigazgatás államosítása tárgyában készített törvényjavaslatok bizonyára nem hagyják érintetlenül a közrendészet fontos ágát sem s ezeknek a T. ház elé terjesztése már csak rövid idő kérdése lehet.

Ez adott impulsust arra, hogy mi Magyarország törvényhatósági joggal felruházott szab. kir. és rend. tan. városok rendőrkapitányai, – kik a rendőri intézményt, mint már elviselhetetlen nyűgöt hordozzuk, az országos fővárosba értekezletre gyűljünk, hogy sérelmeinket őszintén feltárva, úgy a rendőri intézmények fejlesztése, valamint az általános érdekek előtérbe helyezésével, saját sérel-

meinknek is orvoslási módját közös tanácskozás tárgyává tegyük.

A pontozatok, melyek az országos értekezlet eredményeképen állanak előttünk s melyeknek pártolását a mélyen tisztelt Képviselőház becses figyelmébe ajánlani szerencsénk van, következők:

1. A rendőrség az egész országban állapíttassék mint olyan intézmény, amely egyedül az állam szervezetben érvényesítheti magát.

2. A rendőrség mint önálló hatóság, külön működési körrel ruháztassék föl: vonassék ki munkaköréből minden a közrendszethez nem tartozó ügy, terjesztessék ki bírói hatalma és hatásköre rend. t. városokban is mindazon ügyekre, melyekben a törvényhatósági városok rendőrkapitányai bírói hatalmat gyakorolnak.

3. A rendőrkapitány szolgálati viszonyai kodifikálhassanak, fegyelmi ügyekben vétessék ki a közgyűlés hatásköre alól.

4. Rendőri nyomozási ügyekben jogosíttassék fel a rendőrség igazolvány mellett az összes vasutak és gőzhajók díjmentes használatára.

5. A r. t. városok rendőrkapitányai egyenrangúsítassanak a törvényhatósági városok rendőrkapitányaival, részükre és az alantos rendőri tisztviselők s közegek részére nyugdíj adassék azon az alapon, melyen a többi állami tisztviselőknak és szolgálknak.

6. Az ellenőrzés és együttműködés megkönnyítésére alakíttassanak rendőrségi kerületek (csoportok), melyeknek élére kerületi főkapitányok állíttassanak, kik az ellenőrzést teljesíteni, másodfokú bíraskodást gyakorolni s rendőri ügyekben utasításokat kibocsátani legyenek hivatva.

7. A rendőrkapitányok s a tisztviselők között díjosztályok állíttassanak fel, hogy ezáltal is nyíttassék út az előhaladásra, élénküljön a szolgálat érdekében a legnagyobb igyekezet és buzgalomra.

8. Hozassék be a rendőrtisztviselők egyenruházata egyöntetű rangjelzéssel.

9. Szolgálatban a rendőrség a fegyverhasználatra nézve a csendőrséggel egyenlő tekintet alá essék.

10. A rendőrtisztviselők és rendőrközegek az esetben, ha szolgálat közben megsérültek és ennek következtében munkaképtelenné váltak vagy elhaláloztak, — maguk, vagy családjaik szolgálati idejükre való tekintet nélkül nyugdíjletményben részesíttessenek.

Midőn sérelmeink orvoslását a mélyen tisztelt Képviselőház figyelmébe s nagybecsű jóindulatába ajánlani szerencsénk van, maradtunk a mélyen tisztelt Képviselőháznak

Magyarország törvényhatósági joggal felruházott szabad királyi és rendezett tanácsú városai rendőrkapitányainak Budapesten, 1893. évi március hó 5-én tartott országos kongresszusa nevében hódoló tisztelettel

alázatos szolgálai:

Nékám Ede s. k.

elnök.

Nagy Sándor s. k. *Hegedűs Sándor* s. k.

társelnök.

alelnök.

Kisfaludy József s. k.

Dr. Angyal Armand s. k.

jegyző-

jegyző

Képes Ferenc s. k.

jegyző

* * *

A mozgalmat a fővárosi napilapok rokonszenvesen fogadták és egész hasábokat írtak a vidéki rendőrség tartathatatlan állapotáról. Az „Egyetértés”, „Pesti Hírlap”, „Magyar Újság”, „Budapesti Hírlap”, „Pesti Napló”, a „Nemzet”, „Magyar Hírlap” stb. támogatták a mozgalmat, mert jogosságához kétség nem fért.

A „*Magyar Hírlap*” 1893. évi 63. számában többek között ezeket hozta: („A rend panaszai. Holnap feljön Budapestre a rend az ország városaiból, hogy holnapután elpanaszolja a nyilvánosság előtt a maga rendetlenségeit.

Nevezetes jelenség ez a városi főkapitányok kongresszusa, szinte páratlan az adminisztrációk történetében. A rend fejei összegyülekeznek s ők beszélnek meg a fogyatékoságokat, ők fogják ajánlani az orvoslási módokat.

Nem akarjuk felelőssé tenni a viszonyokért se Wekerlét, se Hieronymit, de jellemző, hogy a liberális párt tizenhét éves kormányzata alatt odáig juttatta a dolgokat, hogy most a rend kezei kénytelenek az ügy iránt való szeretetből pótolni azt, mit a rend fejei elmulasztottak. De ha a múltakért őket nem is érheti vád, felelősek azért, hogy a jövőben megteszik-e azt, amit a viszonyok parancsolnak s amire a főkapitányok kongresszusa most felhívja a figyelmüket.

Mi a magunk részéről a legnagyobb szimpátiával fogadjuk a kongresszust s azt hisszük, a kormány is figyelemben fogja részesíteni annak allegációit. Utóvégre is ez a legkevesebb a belügyminisztérium részéről, amely még a maga kebelében sem rendelkezik oly szakosztály fölött, amely képes volna áttekinteni, kezében tartani és egységesen irányítani az ország közrendészetét.”

A „*Pesti Napló*” 1893. évi 71. száma szintén vezércikkben foglalkozik a kongresszus ügyénél, ezt írván: „A vidéki rendőrkapitányok is tartanak kongresszust. Látszik a korszellem ereje, hogy társulás és szövetkezés útján törekednek érdekeiket előmozdítani mindnyájan, kik egyenlő foglalkozásból élnek. Iparosok, kereskedők, tanárok, papok, szocialisták és rendőrök egyaránt kongresszusokban gyűlnek össze s határozatokat hoznak, melyeket a lapokban közzétesznek, hogy a közvéleményt megnyerjék s felterjesztenek az országgyűléshez és a kormányhoz, hogy az állami hatalom segítségébe ajánlják ügyüket. Ha már a rendőrök is így tesznek, ez a modern államrend diadala a régi rendszeren, melynek híres jel-szava az, hogy: „rendnek muszáj lenni”!

Mindenesetre érdekes tudni, miért nincs Magyarországon. Ki volna illetékesebb ezt megmagyarázni és példákkal illusztrálni, mint a vidéki városok rendőrkapitánya? Tanulságos az ilyen előadás mindazokra nézve, kik közállapotainkat foglalkoznak s különösen a közigazgatási reform előkészítőire. Mert reformálni a közigazgatást jól csak úgy lehet, ha annak hibáit és bajait tudjuk s a közrendészet sajnos állapotát legilletékesebben megítélhetik ők magok, kik a rendőrséget vezetik. A rendőrség és a rendészet általában a vidéken még igen primitív” stb.

A „*Pesti Hírlap*” 1893. évi 65. számában a kongresszus lefolyását következőképpen írja le: „Az ország városainak rendőrkapitányai – mint már említettük – igen tekintélyes számban gyűltek össze a fővárosban, hogy helyzetük javítása fölött tanácskozzanak. A megyeháza nagytermében tanácskoztak vasárnap délelőtt és délután is a vidéki városok közbiztonsági és vagyonbiztonsági állapotai felől s kellemesen vonult át az egész tanácskozás folyamán az önérzetes hang, melyet a városi rendőrkapitányok fontos érdekeik tárgyalásánál használtak. A tárgyalások tenorja az volt, hogy ma már okvetlen és elkerülhetetlen szükség a vidéki városok köz- és vagyonbiztonsági helyzetének egyöntetű szervezése, javítása, ha kell, a rendőri intézmény államosítása, ha pedig ez akadályokba ütköznék, egyelőre szabályrendeleti utón a kapitányok hatáskörének pontos körülírásával, helyzetének állandósításával és a hatósági tekintélynek elismerésénél.”

* * *

A kongresszust megelőzőtt elértekezleten Nékám Ede (Gyöngyös) főkapitány elnökölt. Előadta a mozgalom történetét és eddigi nyilvánulásait s örömet fejezte ki, hogy ma már ilyen tekintélyes testület fáradozik az ügy érdekében.

Ezután elhatározták, hogy mindenekelőtt meghallgatják azt a két memorandumot, melyet a rendőrkapitányok ügyében Nékám Ede és Hegedűs Sándor kidolgoztak.

Nékám mutatta be először a memorandumot, mely a törvényhozáshoz van intézve. A terjedelmes munkát sok évi megfigyelés eredménye. Élénken vázolja a városi rendőrkapitány hivatalos helyzetének visszasságait, hogy nem ismerik el őket hatóságnak s olyan városi szabályrendeletek intézkedéseinek ellenőrzését bízzák rájuk; melyek kiválóképen közigazgatási ügyek, s hogy ezáltal a köz- és vagyonbiztonság fontos érdekeinek kockáztatásával s annak rovására túl vannak halmozva munkával. Nyomozati ügyekben a szomszéd terület hatóságaival, vagy pláne a csendőrséggel nem rendelkezhetnek, úgy, hogy minden oldalról meg van nehezítve a helyzetük. Az ékesen szóló memorandum konklúziója az, hogy a vidéki városok rendőri ügyei államosíttassanak s hatósági joggal ruháztassanak fel.

Az élénk helyesléssel fogadott memorandum fölolvása után Sárkány Ferenc (most országgyűlési képviselő*) komáromi főkapitány azt indítványozza, hogy mielőtt tárgyalásba bocsátkoznék az értekezlet, hallgassa meg a többi előterjesztéseket. (Helyeslés.)

Hegedűs Sándor, a mozgalom megindítója, szilágy-somlyói főkapitány kijelenti, hogy az általa kidolgozott memorandum mindenekelőtt abban tér el a Nékám javaslatától, hogy nem a törvényhozástól, hanem a belügyminisztertől várja az orvoslást s ennek következtében hozzá is intézi azt. Maga a memorandum szövegezésében is inkább a praktikus megoldási módokat fejtegeti s a bajok kutterforrására is rámutat. Konklúziójában 10 pontban fejezi ki a szükséges intézkedéseket. (Főntebb közöltük.)

Ezt a javaslatot is általános helyesléssel fogadták; rövid vita indult meg, melynek során Kézdi István (Kun-Szent-Miklós), Aradi Kálmán (Szentés), Angyal Armand (Győr), Nagy Sándor (Hód-Mező-Vásárhely), dr. Bodoky Zoltán (B.-Gyula) szólaltak fel. Valamennyi szónok hangsúlyozta, hogy nemcsak a törvényhozáshoz, de a belügyminiszterhez és miniszterelnökhöz is be kell adni a memorandumot. Az irányelvekre nézve kiemelték, hogy nem kell mereven a rendőrségi ügy államosításának alapjára állani. Ezt csak hangsúlyozni kell, de egyelőre legalább azt kell kérni, hogy a belügyminiszter szabályrendelet alkotási

*) Sárkány Ferencről, a vidéki rendőrség ez agilis tagjáról, érdekes megemlíteni talán, hogy mint Komárom sz. kir. város főkapitányát, Ő Felsege a királyi tanácsosi címmel tüntette ki. Az első volt – tudunkkal – akit rendőrkapitányi állásában ért ilyen magasabb kitüntetés.

jogánál fogva – szabályrendeletileg rendezze a vidéki rendőrségi viszonyokat.

Ezután megnyitották a kongresszust s az elnökséget választották meg közfelkiáltással.

Elnök lett Nékám Ede (Gyöngyös), társelnök Nagy Sándor (Hódmezővásárhely), alelnök Hegedűs Sándor (Szilágysomlyó), jegyzők Angyal Armand dr.*), Kisfaludy József és Képes Ferenc.

Nékám elnök megnyitó beszéde után Fazekas Béla (Munkács) jelenti, hogy küldöttségileg jártak Sélley Sándor főkapitánynál, aki a legszívélyesebben fogadta őket s a már tegnap kért engedélyt a gyűlés megtartására nézve azonnal kiállította. A főkapitány elfogadta a bankettre szóló meghívást és egyúttal meghívta a kongresszust a budapesti rendőri intézmények megtekintésére.

A kongresszus ezután a memorandumok tárgyalására tért át, melynek folyamán abban állapodtak meg, hogy egy tizes bizottság állapítsa meg az új memorandum szövegét a két előterjesztett javaslat egybevetésével.

A bizottság tagjai lettek a következők:

Krausz Horváth Kálmán**) (Selmezbánya), Sárkány Ferenc (Komárom), Koezó István (Kun-Szent-Miklós), Nagy Sándor Lajos (Jászberény), Farkas Ferenc, Palkovics Emil (Körmöczbánya), Nagy Sándor (Hódmezővásárhely), Aradi Kálmán (Szentés), Scheittner Kálmán (Baja), Reitter Oszkár és Szálai László.

Ezután a tárgyalást felfüggesztették, míg a bizottság elkészül munkálatával.

A délutáni ülésben felolvasták a kidolgozott memorandum szövegét, mely új alakjában megnyerte a kongresszus tetszését. Önérzetes hangon a közrendészet érdekeit hangsúlyozzák s a mai állapotokat túrhetetlennek jelzik. Az egyetlen gyökeres orvoslás volna a m. kir. államrendőrség országos szervezése, mely egy központból nyerne tápot és mint életerős organizmus, minden idegében érintkezésben volna az egészszel. Rendőrkerületek szervezendők, az élükön főkapitányokkal, akik mint második fórum bírálnák fölül az ítéleteket. Ily organizmussal lehetne rendezni a lelendügyet, lehetne létesíteni toloncállomásokat és a bejelentési intézményt vidéki városokban is.

A memorandum merituma ugyanaz, amit mint Hegedűs javaslatát már föntebb közöltünk, némi stiláris módosításokkal.

*) Most a M. R. Sz. elnöke.

**) Most polgármester, kir. tanácsos.

A memorandumot Tibád Antal orsz. képviselő fogja benyújtani a törvényhozáshoz. Egy küldöttség, melynek tagjai Hegedűs Sándor vezetése alatt: dr. Angyal Armand, Krausz Kálmán, Farkas Béla, Reitter Oszkár, Palkovics Bmil, Sárkány Ferenc, dr. Bodoky Zoltán, Nagy Sándor Lajos és Michel Béla lettek hétfőn délben nyújtja át a memorandumot a minisztereknek.

Ezzel a kongresszus véget ért. Befejezésül az elnök mondott lelkes beszédet s fölkérte az állandó bizottságot, hogy a kérvény átnyújtásáig maradjon a fővárosban.

Hegedűs Sándor a küldöttség élén megjelent a minisztereknél, államtitkároknál, mindenütt lendületes beszéd kíséretében átnyújtotta a memorandumot. Biztató választ mindenütt kapott a küldöttség. Az évek múltak, de a memorandum nem hozott a vidéki rendőrségnek semmit. Hegedűs Sándor mint szakíró és hírlapíró, nem hagyta annyiban a dolgot s folyton ébren tartotta a vidéki rendőrség tűrhetetlen állapotát. Cikkei nemcsak a szaklapban, mely 1892-ben alapított és „Rendőri Lapok” cím alatt jelent meg, hanem az elsőrangú fővárosi napilapokban láttak napvilágot. Ezt látva, a vidéki rendőrkapitányok vezérüknek ismerték el Hegedűst, aki kari érdekekben oly fáradhatatlanul dolgozott.

Hegedűs Sándor 1902. évben Marosvásárhely törvényhatósági város rendőrfőkapitányává neveztetett ki Sándor János főispán által. A „Szilágy-Somlyó” című lap 35-ik száma ekkor ezt írta Hegedűs Sándorról: „Sándor János, Marosvásárhely sz. kir. város és Maros-Torda vármegye főispánja a napokban sok pályázó közül városunk rendőrkapitányát, Hegedűs Sándort nevezte Ki Marosvásárhely szab. kir. város főkapitányává.

Tiszta szívből adjuk jó kívánságainkat Hegedűs Sándor e megérdemelt előhaladásához. A fáradhatatlan szorgalomnak, a kitartó munkának megjutalmazását, a tehetségnek méltánylását, a rátermettségnek elismerését látjuk mi ebben a kinevezésben.

Hegedűs már tizennegyedik éve vezeti már éles szemmel, finom tapintattal, körültekintéssel, kényes, népszerűtlen, hálátlansággal járó hivatalát. – Tizennegyedik éve tartja össze rendkívül ügyes kézzel rozoga, szertehulló rendőrségünket.

Távozása nagy csapás a rendőrségre, de veszteség városunk társadalmára is. Fiatalkorától kezdve elsőrangú harcosa volt társadalmi mozgalmainknak. Élénkséget, életet akart önteni a kisvárosi élet csendességébe, egyhangúságába, mozdulatlanságába.

Mint író ember kezdte pályafutását Nagyváradon. Hamar a „Szabadsághoz került belső dolgozótársnak. Rövid idő múlva hazajött s lapunknak, a „Szilágy-Somlyódnak lett segédszerkesztője Nagy László oldala mellett. Gyorsan követték egymást „Apró emberek” című érdekes, dicséretet, elismerő kritikát aratott novellás kötetei. Több fővárosi lapnak, köztük a „Magyarországnak, a „Fővárosi Lapok”-nak (Vadnai idejében) is irogatott sikert elbeszéléseket. Ezenkívül az „Ország-Világ”-ban, a „Pesti Hírlap”-ban, „Budapesti Hírlap”-ban, „Kolozsvárban, „Kisküküllő”-ben stb. stb. jelentek meg különféle dolgozatai. E mellett rendes tárcaírója maradt a „Szabadságnak, munkatársa lett a „Szilágy”-nak és mindvégig kitartó hű munkása a mi lapunknak. júniusban adták elő nálunk a „Borbíroné titka”, a Népszínház Ruszt-pályázatán dicsérrettel kitüntetett népszínművét, mely szép sikert aratott. A darabot ősszel a Népszínházhoz nyújtja be a szerző.

Időközben egy évi alkapitányoskodás után főispánunk városunk rendőrkapitányává nevezte ki. Új pozíciójában korrektül megállotta helyét. Az írói toll adott neki erőt, kitartást a munkához s ezt a tollat most sem hanyagolta el, megtanult írni, mint szakember.

A „Rendőri Lapok” és a „Magyar Közigazgatás” gyakran közölt tőle rendészeti és a közigazgatás körébe vágó feltűnést keltő dolgozatokat, több nagyobb szerű munkája díjat is nyert e lap pályázatain. Neve gyorsan ismertté lett az ország rendőri köreiből. A rendőrkapitányok 1893-ban Budapesten tartott kongresszusa alelnökévé választotta s a kongresszus az ő memorandumát terjesztette fel a belügyminiszterhez.

Újabban a közigazgatás egyszerűsítésével foglalkozó két hosszabb dolgozatával vonta magára az illetékes körök, illetőleg a kodifikációs osztály élén álló dr. Némethy Károly miniszteri tanácsos és annak kiváló kül-munkatársa, Sándor János főispán figyelmét.

Rendőrségünknel – melynek beteg szervezetébe ő lehelt lelket – nem volt elég terrénuma arra, hogy érvényesítse kvalitásait. Sikertelen tervezetet nyújtott be városi rendőrségünk újjászervezéséről, de – a pénz s talán a kellő érdeklődés hiánya miatt – a nagy fáradtsággal, áttekintéssel írott javaslat évekig hevert ott a lassú véleményező bizottságnál.

Most Vásárhelyen megtalálta működéséhez az igazi teret. Véghezviheti praktice mindazt, mit itt nálunk, ami városunkban elméletileg országos érdeklődés, elismerés mellett kifejtett. Ezzel a reménységgel bocsátjuk útra Marosvásárhely új főkapitányát.

Hegedűs Sándor nemcsak a mi szemünkben kiváló,

ritka hivatalnok. Nemcsak mi – akikhez nagyon közel állott – látjuk őt kiváló szakembernek. Ilyen véleménnyel van róla felettes hatósága is, melynek pedig a véleménye a legirányadóbb.

Szolgálati bizonyítványából a „Székely Lapok” után kiemeljük a következő sorokat:

„ . . . Magán élete példás, szeplőtlen, a társadalmi közcélok és hazafias mozgalmak lelkes és széles látkörű harcosa, vármegyénk hírlapirodalmának egyik elsőrendű munkása s szépirodalmi, közigazgatási, rendészeti, szakbeli dolgozataival, műveivel az országos irodalom terén is elismerést vívott ki.”

„ . . . Hivatala vezetésében és hivatalos teendői végzésében mindenkor a legteljesebb elismerésre és dicsőretre méltó, felülhaladhatatlan pontosságot, példás szorgalmat, köteleességtudást és érzetet, egyenes ingathatlan igazságszeretetet, erős ítélőképességet, bő szakismeretet, kitűnő erélyt tanúsított, egyszóval hivatalos állását oly kitűnően töltötte és tölti be, hogy a szó teljes értelmében semmi kívánhatót fenn nem hagyott.”

Gratulálunk Sándor János főispán sikeres választásához! Meleg üdvözetünket küldjük Marosvásárhely szabad kir. város polgárságának! Vegyék körül szeretettel új főkapitányukat, adózzanak elismeréssel Hegedűs Sándor érdemeinek!

Hegedűs Sándor hírlapírói tollal tört utat, apró ólombetűkkel szerzett hírt, nevet magának. Tudjuk, hogy ezt a tollat megbecsüli, soha el nem veti. Kívánjuk, hogy kedüvel, szeretettel forgassa ezután is.”

Íme, Hegedűs Sándor, a vidéki rendőrség vezére és mintaképe. Ezen ritka kiválóságai miatt rajongtak érte a vidéki rendőrkapitányok és ma, mikor a vezéri pálcát letette és nyugodtabb pályán működve nem lehet vezérünk, a rendőrkapitányok nagy többsége még mindig Szilágyosomlyó felé kacsint: Hátha visszatér körünkbei abba a körbe, mely annyi melegséggel és szeretettel vette körül.

*

Hegedűs Sándor 1904-ben ismét szükségét látta annak, hogy a rendőrkapitányok kongresszusra gyűljenek egybe s e célból a következő köriratot bocsátotta ki:

Tekintetes Rendőrkapitány úrnak!

„A „Rendőri Lapok” 1903. évi 20. és 1904. évi 25-ik számaiban a rendőrkapitányok orsz. kongresszusának nézetem szerinti célját, úgy hiszem, elég terjedelmesen kifejtettem.

Az 1893. évben Budapesten megtartott utolsó rendőrkapitányi kongresszus egy permanens bizottságot küldött ki.

E bizottság tagjai közül a két idősebb elnöktársam röögös pályánkról immár visszavonult. Így engem terhel az a kötelesség, hogy dr. Angyal Armand és Kisfaludy József kollégáimmal egyetértőleg a vidéki rendőrség helyzetének iavitása és más, programmunkba felveendő közös ügyeinknek tárgyalása érdekében Budapestre egy újabb országos kongresszust hívjak össze.

De mielőtt ezt tenném, néhány, már a múlt kongresszuson is tevékeny részt vett s a vidéki rendőrség kötelességében érdemeket szerzett tagtársamat s így Címedet is bizalmasan felkérem, szíveskedjék legkésőbb 15 nap alatt teljes őszinteséggel válaszolni alábbi kérdéseimre:

1. Szükségesnek tartja-e egy országos rendőrkapitányi kongresszusnak a folyó év őszére Budapest székesfővárosba leendő összehívását, vagy sem?

2. Sorolja fel részletesen, hogy mit óhajt a legfeljebb két napon át tartó kongresszus tárgyai közé, mint megvitatásra érdemes dolgot felvételni?

3. Hajlandó-e a kongresszuson személyesen részt venni, ismerős kollegáit a részvételre reábirni s a kongresszus célját teljes odaadással támogatni?

4. Összekötetései révén melyik nevesebb országgyűlési képviselő támogatását és befolyását tudná ügyünknek megnyerni, hogy azt szükség esetében igénybe vehessük?

5. Hol volna a kongresszus legcélszerűbben (értve a helyiséget) és mikor (hó, nap) szerinte megtartható?

6. Van-e még valami különös megjegyezni valója a kongresszus sikere érdekében?

Mindenesetre színes választát zárt magánlevélben a jelzett időpont alatt annál is inkább kérem, mivel a nyert válaszoktól teszem függővé a kongresszusnak összehívását. Ugyanis sokkal többre beesülöm a rendőrfőkapitányok testületének tekintélyét és jó hírnevét, hogy sem egy sikertelen kísérletezéssel azt kockáztatni merném.

Ha a mozgalomnak sikerét teljesen biztosítva és előkészítve látom, a permanens bizottság által megállapítandó programot, a kongresszus idejét és helyét, valamint az arra való jelentkezés határidejét úgy a „Rendőri Lapok”-ban, mint az országos napi sajtóban is közölni fogom. Szíves üdvözlettel és kartársi kézszorítással, híve:

Maros-Vásárhely, 1904. július 19 én.

Hegedűs Sándor,
főkapitány.

A kongresszusból nem lett semmi, mert a politikai viszonyok időközben annyira kiélesedtek, hogy a rendőr-

kapitányok városaikból, ki nem mozdulhattak. „Ugyanis a november tizenharmadiki nevezetes politikai esemény tartotta őket vissza, amit természetesen Hegedűs Sándor július havában, bármilyen tökéletes ember ő – előre nem láthatott. November 18-ika után pedig teljes felfordulás történt az országban, mely állapot 1906-ig tartott, amikor a koalíciós kormány vette át az ország vezetését. S ugyanez a kormány volt az, amely Hegedűs Sándornak – tisztán politikai okokból – meghurcoltatását lehetővé tette s őt annyira elkésértette, hogy megsértett önértében, megrongált egészséggel végleg vissza is vonult – a vidéki rendőrség nagy kárára – a rendőrségi szolgálattól.

Alig hogy a koalíció a kormányt átvette, mozgalom indult meg a rend. t. városok rendőrkapitányai között. Molnár Lajos szekszárdi rendőrkapitány kezdeményezte a mozgalmat, melyen e sorok írója is részt vett.

Hideg májusi nap volt s dideregve mentünk a lánchídon át, fel Budára. A honvédelmi minisztérium közelében gyülekeztünk, ahonnan a belügyminisztériumba vonultunk. Gróf Andrássy Gyula belügyminiszter és gróf Hadik János államtitkár előtt tisztelegve, kérésünket, mely a rendőrség államosításából állott, Molnár Lajos adta elő. A belügyminiszter válaszában hangsúlyozta, hogy a vidéki rendőrség tarthatatlan állapotát ismeri, melyen csakis az államosítás segíthetne, ami azonban ezidőszert nem lehetséges. Megnyugtatta a küldöttséget, azt ígérve, hogy a vidéki rendőrség baján igyekezni fog más módon segíteni. És tényleg elrendelte az adatgyűjtést.

Az államtitkár is biztosította a küldöttség tagjait, hogy jogos kérésüket jóakaratólag támogatni fogja.

Molnár Lajos a kongresszus lezajlása után arra törekedett, hogy a városokat arra bírja, miszerint a rendőrség államosítását kérjék az országgyűléstől. Ilyen értelmű képviselőtestületi kérvény több érkezett az országgyűléshez. Molnár Lajos 1906-ban egy kis füzetet adott ki a következő cím alatt: „A közbiztonsági és rendészeti szolgálat a rend. tanácsú városok területén.” Ebben a füzetben válaszolja a vidéki városok rendőrségének tarthatatlan állapotát s azt igyekszik kimutatni, hogy a m. ktr. csendőrség a rend. tanácsú városokban is köteles szolgálatot teljesíteni, mivel az 1881. évi III. t. cikk csak a törvényhatósági városok területét veszi ki az ország területéből.

A vidéki rendőrség állapota egyre rosszabbodva. Hegedűs Sándor, kartársainak biztatására, mint akik az ő személyében látták a siker nyitját, – 1907-ben ismét értekezletet hívott össze Budapestre. Ezt megelőzőleg azonban *Budapesti Hírlapba* egy nagy feltűnést keltő vezércikket írt, melyben a vidéki rendőrség bajait szenzációt keltő

színekkel ecsetelte. S ez biztosította a mozgalom sikerét. A törvényhatósági joggal felruházott és rend. tanácsú városok rendőrkapitányai, úgy mint 1893-ban, együttesen jelentek meg a kongresszuson. Az érdeklődés igen élénk volt, habár a politikai helyzet nem igen kedvezett a rendőrkapitányok mozgalmának, mivel a koalíciós kormány alkotmánybiztosíték feladását látta a rendőrség államosításában. – De a Budapesti Hírlap cikke után attól a koalíciós kormány sem zárkozhatott el ridegen,

A vidéki rendőrkapitányokon kívül most már a vidéki rendőrtisztviselők is nagy számmal vettek részt az 1907. évi február hó 18-án tartott kongresszuson, mellyel az egész magyar, de különösen a fővárosi sajtó foglalkozott behatóan. A fővárosi lapok kivétel nélkül támogatták a mozgalmat, melyet a „Pesti Hírlap” 1907. évi 43. és 44. száma így irt le: „Vidéki rendőrkapitányok kongresszusa. (Az államosítást kérik.) A vidéki rendőrkapitányok kedden délelőtt kongresszusra gyűltek össze a fővárosban, a vármegyeháza nagy tanácskozási termében, ahol sérelmeiket elpanaszolna, rámutattak azokra a mizériákra, melyek a vidéki rendőrkapitányok szolgálati helyzetét megnehezítik, míg a kormány, jogos és méltányos kéréseiket meghallgatva, nem államosítja őket.

Az a derék hazafias testület, mely a nemzeti ellenállás idejében annyira kivette osztályrészét, méltán megérdemli, hogy annyi év óta húzódó kérelme végre meghallgatásra találjon.

Az államosítás kérdése már régibb keletű. Az 1893. évi kongresszus bizottságot küldött ki, melynek feladataul tűzte ki, hogy ezt a kérdést állandóan napirenden tartsa s a kellő időben tegye meg a szükséges lépéseket.

Ez az idő most elérkezett, azon alkalomból, hogy gróf Andrássy Gyula intézkedése folytán felhívást intéztek az összes vidéki törvényhatóságokhoz, hogy azok terjesszék be a belügyminiszterhez mindama szabályrendeleteket, melyek a vidéki rendőrség tisztai és legénységi létszámáról és járandóságáról szólnak.

A hétfői kongresszus abban a mederben mozgott, melyet az államosítás terve megszabott. A kongresszuson a vidéki rendőrségek úgyszólván teljes számban voltak képviselve kapitányaik által. Ott voltak: Hegedűs Sándor (Marosvásárhely), dr. Hadady Endre (Kolozsvár), Tussay Gábor (Kolozsvár), Mihály József (Kolozsvár), Jeszenszky Gusztáv (Korpona), Molnár Lajos (Szekszárd), Unger Hugó (Esztergom), Késik Ödön (Szolnok), Demidor Ignác (Nagykároly), dr. Ottokál Antal (Losoncz), Sárkány Ferencz (Komárom), cserfalvi Farkas Kálmán (Mezőtur), Tapossy Márton (Karczag), Géber Károly (Déva), Vasváry Arthur

(Segesvár), Thurzó*) Miksa (Szepesváralja), Kőszegi József (Kőszeg), Gerenday József (Kiskunfélegyháza), dr. Angyal Armand (Győr), Kisfaludy József (Szombathely), Csiszko János (Dobsina), Gyürk Zsiga (Beszterce), Tankóczy Gyula (Szatmár), Huzóssy Lajos (Körmöcbánya), Bleméry Ferenc (Nagyvárad), Farkas Mihály (Brassó), Kertész Bertalan (Nyíregyháza), Prohászka Antal (Lúgos), Molnár Samu (Ambrudbánya), Gáli Béla (Eger), Szekér Pál (Kiskunhalas), Nánásy Miklós (Dés), dr. Sárkány Ármin (Pécs), dr. Szalay József (Hódmezővásárhely), Kuthy István (Selmecbánya), Vigh Gyula (Debrecen), dr. Nessel Károly (Sopron), dr. Himler Károly (Sopron), Emmerling Rezső (Kolozs), Bornemissza Gyula (Torda), Schmied Lajos (Sátoraljaújhely), Rédeky Géza (Nyitra), Váczy József (Kassa), Szeman János (Bazin), Szabó Lajos (Pancsova), Kvesera István (Pozsony), Badiny Zoltán (Rimaszombat), Szalay Mátyás (Szabadka), Bartsch Gyula (Bártfa), Matolesy János (Igló), dr. Varga Lajos (Kaposvár), Koperniczky Béla (Újbánya), Reé István (Székesfehérvár), Csermák Béla (Esztergom), Eifert István (Ruszt), dr. Zettler István (Sepsiszentgyörgy) Lieszkovszky Géza (Nagyreőce) és Schmidt Titusz (Zombor).

Gróf Andrassy Gyula belügyminiszter képviselőjében Mattyasovszky György belügyminiszteri titkár, az államrendőrség részéről Székely Vladimir és Geguss Dániel jelentek meg.

Az értekezletet Hegedűs Sándor elnök nyitotta meg. Üdvözölte a megjelenteket és köszönetet mondott gróf Andrassy Gyula belügyminiszternek, hogy a gyűlésen magát képviseltette. Hosszabb beszéd kíséretében ismertette azután a kongresszus célját és köszönetet mondott gróf Bánffy Miklós főispánnak, báró Wesselényi Ferenc és Gaál Sándor orsz. képviselőknek, dr. Boda Dezső Budapest székesfőváros rendőrfőkapitányának stb., hogy az országos értekezlet díszelnökségét elvállalták. Ezután fölolvastatta az érdekes és mindenre kiterjedő elnöki jelentést.

Az elnöki jelentést rendkívül nagy tetszéssel fogadták, mire az előadó a memorandumot ismertette, melyben bajaik orvoslását kéri. Ezen orvoslást elsősorban az államosítás útján való újjászervezésüktől várják.

A vidéki rendőrségek működésének eddigi eredménytelensége elsősorban annak tulajdonítható, hogy a gyakori kormányválság alatt, az egyes politikai pártok a vidéki rendőrségeket saját politikai céljuk elérésére használták fel.

Ez a jelenség szembeszökő volt, különösen a nemzeti küzdelem idejében, amikor a városi autonómia örei meghódoltak a hazafiatlan kormánynak. Szolgálati pragmatika és megfelelő fegyelmi törvények hiányában – amelyek a

*) Most Tisza Miksa, e jelen sorok megírója.

köztisztviselők szabadságát ily körülmények között biztosítanak – a rendőrhatóságok is kénytelenek voltak fedezni a törvénytelen kormány eszközeinek illegális ténykedéseit.

Ott pedig, hol a törvény hatóságok és a municipális rendőrségi szernek a nemzeti ellentállásban részt nettek, kivezényelt katonai, csendőrségi stb. erők nettek át a közbiztonsági szernek helyett azoknak teendőit.

Ezen alkalommal tehát leginkább beigazolást nyert az a sajnálatra méltóan szomorú Dalóság, hogy a vidéki rendőrség ki volt szolgáltatna mindennemű politikai befolyásnak.

Ezek a mizériák azonban sehohsem oly visszataszítók, mint a nemzetiségeklakta vidékeken, ahol valósággal alá van rendelve a rendőri hatóság a városi tanácsnak, a polgármesternek, mely aztán kénye-kedve szerint használja fel a személy- és vagyónbiztonság őreit, épen arra a célra, amely legalkalmasabb a nemzetiségi politika megerősítésére. Hiszen csak a közelmúltban volt rá nem egy eklatáns példa, hogy a nemzetiségiek által lakott vidékeken mennyi üldöztetésnek volt kitéve egy-egy hazafias érzelmű rendőrkapitány. Megtörtént egy felsővidéki városban, ahol a rendőrkapitány erős kézzel bánt el a magyarelles izgatókkal, – hogy a városi tanács olyan embert tett meg alkaptánynak, aki a kolozsvári honvédszobrot megrugdosta s ezért 150 forint pénzbüntetésre ítélték, s ezt az embert a kapitány mellé kémnek állították oda s mikor kitűnt, hogy tudatlan és hasznavehetetlen, a városi tanács főjegyzőnek tette meg s még ma is viseli tisztségét. A rendőrkapitány bosszantására pedig egy magyarfaló nemzetiségi izgatót városi tanácsnokká neveztek ki, nagyobb fizetéssel, mint amennyi a rendőrkapitánynak van.

Ilyen és hasonló gagságok gyakoriak a felvidéki és erdélyrészi nemzetiségi városokban. És a szegény rendőrkapitányok kénytelenek túrni mindent, hiszen legnagyobb ellenségeik épen azok, akiktől fizetésüket húzzák.

Már magában véve ezek az okok is indokoltá teszik a vidéki rendőrkapitányok törekvéseit, hogy államosítsák őket. De ha mindezekon kívül tekintetbe vesszük azt a körülményt, hogy a legtöbb vidéki városban a tanács és annak közegei szabályrendeletek útján egyszerűen kiveszik a rendelkezési jogot a rendőrkapitányok kezéből, akkor nem szabad csodálkoznunk azon az elkeseredésen, mely a rendőrkapitányokat évek óta eltölti.

A városok intéző körei természetesen mindent elkövetnek, hogy az államosítás kérdése meghiúsuljon. Erre nemcsak hatalmi, hanem anyagi szempontból is törekszenek, mert attól tartanak, hogy a rendőrség államosítása esetén oly összeggel kell hozzájárulniuk az államrendőrség fenntartásához, amennyi költségvetésükben e célra fel

van véve, de amennyit a jelen körülmények között a rendőrség fenntartására nem fordítanak.

Az emlékirat a sérelmek valóságos láncolatát sorolja fel, melynek egy csekély része is elegendő arra, hogy a vidéki rendőrség államosításának kérdése végre-valahára kedvező elintézését nyerjen.

A memorandum felett élénk vita fejlődött ki, négeredményében azonban egyhangúlag elfogadták és elhatározták, hogy kedden délelőtt küldöttségileg nyújtják át a memorandumot a kormány tagjainak és az országgyűlési pártok elnökeinek.

A memorandumban körülírt újjászervezés alapelvei kibővítve ugyanazok, amelyeket az 1893. évi értekezletből ismerünk és fentebb közöltünk, vagyis: a szilágysomlyói 10 pont.

* * *

Azután áttértek a magyar rendőrtisztviselők országos egyesületének megalakítására, melynek alapszabálytervezetét dr. Angyal Armand győri főkapitány dolgozta ki Hegedűs Sándor felkérése folytán. A hosszasan és részletesen megvitatott alapszabályokat elfogadták, számos módosítást téve rajta. Az egyesület székhelye Budapest lett. Hivatalos közlönyévé a „Közbiztonság”-ot tették meg.

A belügyminiszternél tisztelegne Hegedűs Sándor mondott magvas üdvözlő beszédet. Gróf Andrássy Gyula belügyminiszter megköszönte a tisztelgést és kijelentette, hogy „máskép el sem képzelheti a vidéki rendőrségeket, mint hogy az állami rendőrség szervezetébe kapcsoltsanak. Ígéretet nem tesz, mert nem csupán tőle függ a reform. Pénzügyi szempontból fontolandó meg, amennyiben az átalakítás 1 millió 800 ezer koronába kerül. Foglalkozik azonban az eszménél s a küszöbön levő városi törvény megalkotásánál gondot fordít a vidéki rendőrségek újjászervezésére. Arra fog törekedni, hogy a vidéki rendőrkapitányok függetleníttessenek, önállósíttassanak. E nélkül a vidéki rendőrkapitányok cselekvésükben gátolva vannak. Különös gondot kíván fordítani a rendezett tanácsú városok rendőrségének anyagi javadalmazására, úgy hogy a fizetés kedvező alapon oldassék meg”.

A belügyminiszter szavait lelkes éljenzéssel fogadta a küldöttség.

Másnap a főkapitányságra ment a küldöttség és dr. Boda Dezső főkapitánynál tisztelegtek. A főkapitányt Hegedűs Sándor üdvözölte. Tudomására hozta, hogy a tegnapi megalakult országos egyesület díszelnökévé választotta. Kérte a főkapitányt, hogy fogadja el a bizalomteljes megítéltetést. A főkapitány igen barátságosan fogadta a küldöttséget, melynek e sorok írója is tagja volt. A küldöttség

ezután dr. Pekár Ferenc főkapitány-helyettesnél tisztelgett, majd megtekintették a rendőrségi nyilvántartási hivatalt, a daktiloskópiát és bűnügyi múzeumot, délután pedig a rendőrlaktanyát és a parancsnokságot.

*

Ez annak a nagy és nevezetes kongresszusnak a lefolyása, melyen Hegedűs Sándor fényes tehetségeit tündökölni láttuk. A kongresszus színvonala, dekóruma és vezetése semmi kívánni valót nem hagyott hátra. Felejtethetlenné tette a kongresszust az a ritka melegség és rohon-szenu, mely Hegedűs Sándort körülvette. Erre par excellens érdemessé tette magát önzetlen, önfeláldozó fáradozása által. A fentebb leirt nagy tevékenységet ő irányította, vezette; és amit első helyen kellett volna főlemlíteni: megalkotta a „Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesület”-ét, melynek elnöke természetesen ő lett.

Ugyancsak 1907. évi december hó 17.-én még egy közgyűlést hívott össze Budapestre, melyen az országos rendőregyesület megalakult. Hegedűs Sándor elnök terjedelmes elnöki jelentést terjesztett a közgyűlés elé, melyet érdekességénél fogva egész terjedelmében itt megörökítünk:

Elnöki jelentés

a Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületének 1907. dec. 17.-én Budapesten tartandó alakuló közgyűléséhez.

Mélyen tisztelt Alakuló Közgyűlés!

Kedves Kartársaim !

Az ezévi február hó 17.-én Budapest székesfővárosában tartott rendőrkapitányi országos kongresszusnak egyik legnagyobb vívmánya: a *Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületének* megalkotása, e nap emlékéhez fűződik.

Magyarország törvényhatósági joggal felruházott, szabad királyi és r. tanácsú városainak rendőrkapitányai az 1886-ik, az 1893-ik és az 1896-ik években s legutóbb az ez évi február hónapban, mindannyiszor Budapesten, oly célból tartottak országos értekezleteket, hogy a vidéki rendőrségnek szomorú, csaknem tarthatatlan helyzetén valamilyen segítsenek, annak erkölcsi és anyagi niuóját újjászervezés útján emeljék és ehhez a magas belügyi kormánynak és az irányadó politikai tényezőknek rokonszenvét, jóindulatát megnyerjék.

Sajátságos jelenség ez, m. t. közgyűlési

Lehetetlen, hogy egy percig ne idézzünk e kérdésnél, hogy annak tanúságait leszögezhessük.

(A vidék közbiztonsága.)

A napi sajtó minden vidéki nagyobb városban bő krónikáját nyújtja a nap-nap mellett előforduló bűntények' a különböző visszaéléseknek, a szélhámosság és csalás legváltozatosabb és regényesebb jelenségeinek. Szinte megszokottá vált már a rendőrségről úgy beszélni, mint amely terület tehetetlenül, összekötött kézzel áll e jelenségekkel szemben. Szinte szállóigévé vált már, hogy Magyarországon, a közbiztosság a személybátorság, a polgárságnak élet- és vagyonbiztossága főképpen a mindenható kegyelmére és a kegyes gondviselésre van bízva.

És – horribile diktu! – míg a kritika és gáncs jégeső és zuhatag alakjában hull a vidéki rendőrség embeire, bennük, egyedül bennük keresve minden földi baj okát, addig maga a rendőrség vezetői teljesen magukra és elhagyatva állanak e kérdésben. És hasztalan mutatunk reá minduntalan a baj eredendő okaira, mindhiába ismételtetjük évről-évre, napról-napra napi és szaksajtóban, országos kongresszusokon, hogy ezen csakis egy módon, a vidéki rendőrség államosításával lehet segíteni: siket fülekre találunk.

Mindhiába ismételtük, hogy a baj nem az emberekben, hanem magában az egészségtelen szervezésben, a vidéki rendőrségnek a mai közigazgatási orgánumokba való képtelen beolvasztásában keresendő: az irányadó körök úgy tesznek, mintha nem hinnék, nem látnák a baj okát, vállvonogatva térnek napirendre panaszuk fölött.

A f. évi február 17-én tartott országos kongresszus által elfogadott és úgy a magas belügyi kormány képviselőinek mint a különböző politikai pártok elnökeinek átnyújtott emlékiratban foglaltakat nem akarjuk itt ismételni.

Ez emlékiratban tárgyilagosan kifejtettük a mi álláspontunkat. Rámutatunk a mai rendőrségi szervezés hiányaira; reá mutatunk a vidéki rendőrtisztviselőknek szomorú anyagi helyzetére; reá mutatunk arra a képtelen függő helyzetre, amelyben a municipalis rendőrség a mai közigazgatási szervezetben sínylődik, s kértük arra a nézetünk szerint egyedül célravezető orvosságot: a vidéki rendőrségnek államosítását.

(Nincs pénz a rendőrség számára!)

A felelet az volt, hogy erre évenként négymilliónyolcszáz ezer koronára volna szükség. Annyit kellene az államháztartás költségvetésébe beleilleszteni.

Hát mi ez az összeg, kérhetjük joggal, akkor, amikor Magyarországból kultúrállamot akarunk csinálni; amikor egy ország polgárainak személy- és vagyonbiztos-

ságát, s kifelé pedig országunknak jó hírnevét akarjuk szilárd alapokra helyezni?

Bizony potom ára lenne ez tisztelt uraim annak, amit ezzel szemben Magyarország a civilizált államok részéről jövő megbecsülésben; az idegen forgalom megnövekedésében; a politikai helyzet szanalásában, s az olyan szerencsétlen eseményeknek praeventív módon való megelőzése által nyerne, amilyen csak legközelebb is a csernovai eset volt. Aminő esetek alkalmat nyújtanak a Björnsonoknak arra, hogy bennünket ázsiai vad hordáknak, műveletlen buta népnek bélyegezzenek meg. Mert ha az államhatalom minden vonalon, minden legkisebb községben, de legkivált olyan politikailag exponált helyeken, mint a minő az említett véres eseménynek színhelye, az államosított vidéki rendőrségnek hazafias érzésű, kötelességtudó exponenseméi, teljesen megbízható közegeivel rendelkeznek, ilyen meglepetéseknek kitéve sohasem lehetne.

(Különbség: csendőrség és rendőrség között.)

Nem lehetne, ismételjük, mert a rendőrségi és csendőrségi szervek között az előbbinek nagy előnyét senki kétségbe nem vonhatja akkor, amikor állandó megfigyelés alapján kell valamely felderítő, vagy megelőző szolgálatot teljesíteni; politikai szempontokat a helyzetből kifolyólag elbíralni; azokról és a nép körében élő hangulatról, közfelfogásról a kormányköröket tájékoztatni.

Elismerjük viszont, hogy a m. kir. csendőrség a vadabb erkölcsű, nyers és így erőszakosabb elbánáshoz szokott pusztai vagy hegyi lakóknak kétségtelenül jobban imponál; az ilyen körben elkövetett bűnös üzemek kiderítésére, azok megfékezésére – igen természetesen – sokkal megfelelőbb. És jobban beválik ott, ahol az államhatalom tekintélyének megóvása okából karhatalommal kell az erőszakkal szemben fellépünk, vagy retorziót kell alkalmaznunk.

Messze vezetne tárgyunktól annak taglalása, hogy mily szembeötlő előnyökkel járna a magyar állam szempontjából a mai municipális rendőrségnek államosítása. És hogy e kérdésnek a városi törvény keretében való megoldása milyen szerencsétlen gondolat; mert ezzel csak fél munkát végezzünk.

Erős meggyőződésünk, hogy a mi álláspontunknak előbb-utóbb győzedelmeskednie kell. És az irányadó körök befogják látni ami igazunkat; de sajnos, hogy talán már igen későn, legalább a mai rendőri nemzedékre nézve.

Ezért mondtam sajtóságos jelenségnek, hogy amikor ezt Magyarországon a legnagyobbaktól a legkisebbekig

mindenki tudva tudja, még sem tudtunk ügyünk iránt a magas kormánykörökben kellő rokonszenvet ébreszteni.

Analóg eset ez az annak idejében a m. ktr. csendőrséggel szemben tapasztalt ellenséges indulattal, amelyet csak nagy ügyel-bajjal lehetett az aggodalmaskodó hazafiak hosszas kertelése után a szerencsétlen emlékezetű pandúrság helyébe beilleszteni biztonsági szerű gyanánt. S ugyan kinek jutna máma eszébe, hogy a fényesen bevált csendőri intézményt kicserélje a sujtásos zsinórzatú, sallangos dohányzacskójú balogkezű pandúrokkal?

Sajátságos tünet ez, ismétlem, s hasonlatos ahhoz, amikor az orvos helyett a betegnek kell törnie magát azon, hogy magán diagnózist végezzen és betegségére az orvosságot is megtalálja.

A beteg jelen esetben a tehetetlen vidéki policia, amely évek óta jön-megy, fut panaszol: de panaszát csak vállvonogatva fogadják, jó hogy éppen ki nem kacagják.

Íme a tanulság, amit a praemissákból leakartunk vezetni.

(A M. R. O. E.-nek feladata.)

És most elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amely tulajdonképeni tárgya jelen írásunknak.

Amit a nehézkesen mozgó kongresszusok útján elérni nem lehetett, arra a most alakulandó országos rendőrtisztviselői egyesület előreláthatólag igen alkalmas eszköznek kínálkozik.

Ez egyesületnek lesz főadata felszínen tartani a vidéki rendőrség államosításának kérdését. De ezzel szerepe korántsem merül ki.

A mai alakuló közgyűlés tárgysorozata élénk dokumentálására szolgál annak, hogy a vidéki rendőrtisztviselői kar mily vétkes mulasztást követett el önmagával szemben, amidőn hosszú évtizedeken által összedugott kézzel várta a sült galambnak megérkezését és önmagáért semmit, de semmit nem tett.

Míg körülötte haladt a kor, s egyre-másra alakultak, szervezkedtek az emberek legkülönbözőbb céloknak elérésére: egyedül mi nem értettük, vagy nem akartuk megérteni a kor intő szavát, amely a szociális alapon való szervezkedésre, a szétforgácsolt erőknak öntudatosan egy kitűzött cél szolgálatába való tömörítésére serkenti az emberiséget.

Mintha csak megfoghatatlan módon megállott volna az idő fölöttünk. A maradiság átka lepott meg bennünket. Néhányan legjobbaink közül hasztalan serkentettek, irányítottak: siket fülekre találtak.

De jött a feltámadás nagy napja! A feltámadás akkor következett be, mikor a magyarországi rendőrtisztviselők, akik annyi sikeres nyomozás után annyi fényes eredményt mutattak föl eddig a mások feltalálásában, reá akadtak önmagukra is, fölfedezték, föltalálták végre hát önmagukat is.

Ez a történelmi dátum – mint előbb említettük, – a f. évi február hó 17-ikére, a Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületének megalakulása napjára esik.

(A nemzeti kormány és egyesületünk.)

Sokan anachronismust látnak abban, hogy épen most, a nemzeti kormány megalakulása idejében kaptunk impulzust arra, hogy a vidéki rendőrség államosításának érdekében mozgalmat indítsunk és ennek, valamint a vidéki rendőrség ezerféle bajának szanálása érdekében egyesületet alkossunk.

Ugyanis sokan a Lex Szapárianus eltörléséből – nem minden alap nélkül, – azt következtetik, hogy a nemzeti kormány az államosítástól annak mindennemű alakjában idegenkedik. Mi azonban az alkotmánybiztosítékok szempontjából bizonyára nagy jelentőségű eme vívmány dacára sem mondunk le arról a reményről, hogy a vidéki rendőrség – legalább a nemzetiségileg exponált erdélyi részekben, – előbb-utóbb államosítva lesz.

És ezt nemsokára követni fogja – hisz a szociális mozgalmak a választási törvény új alapra fektetésével bizonyára megkövetelik az erősebb rendszabályokat, – az egész ország rendőrségének államosítása is.

Ezen hát csak a rövidlátó balgák, a szüklátó körű emberek ütközhetnek meg, kik a rendőrségben a polgári jogok védelmezője helyett, annak elnyomóját látták és látják.

Holott a rendőrség – felesleges bizonyítgatnunk – a szó nemes értelmében a polgári jogok védelmére és a közszabadság támaszára szolgál.

Valódi szabadság nem képzelhető el jogok nélkül, jogok: gyülekezési és szólás szabadság nélkül. Ezeknek pedig csak védelmére és nem elnyomására szolgálhat egy jogállam rendőrsége.

De egy hivatásának magaslatán álló rendőrség szintén nem képzelhető el egyéni szabadság és jogok nélkül.

Amilyen az államkormányzat, olyan lesz ugyanis rendőrsége, ha megfelelő fegyelmi törvényekkel, szolgálati pragmatikával nem biztosítjuk függetlenségét *fölfelé* is. Ha politikai tekintetből nem helyezük azt egyenesen a független bíróság fegyelmi jogára alá.

De kitől, honnan várhatjuk ezt mi jogosabban, mint attól a kormánytól, amely a polgári jogok, a nemzeti eszmék és a közszabadság jegyében született. És amely kormánynak éppen a közelmúlt politikai eseményeiből kifolyólag kézzelfogható tanúságai lehetnek arra nézve, hogy a municipális rendőrség a mai fegyelmi törvények alatt vakeszköz a mindenkori kormányzat kezében.

(A városi törvény és a vidéki rendőrség.)

Időszerűségét emelte mozgalmainknak a terübe vett városi törvény megalkotása is. És hogy a kormány kilátásba helyezte a városoknak kártalanítását azáltal, hogy a borital- és húsfogyasztást adókat átengedi a községeknek rekompenzációképpen az általuk végzett állami feladatokért, amely alatt elsősorban a közrendészet ellátása értendő.

Ez a hír mozgásba hozta ez év április havában a rendezett tanácsú városok vezetőségét is, akik országgyűlési képviselőik bevonásával május elejére Budapest székesfővárosba kongresszust hívtak össze.

Az országos rendőrkapitányi kongresszustól nyert meghatalmazással élve, köriratot intéztem ez alkotómból kifolyólag a városok vezetőségéhez és több tekintélyes országos képviselőhöz, kérve őket, hogy a városoknak ily módon való állami segítése helyett kérjék inkább a rendőrség államosítását, mi által költségvetésükben matematicailag kimutatható, kézzelfogható megtakarítást érnek el. amelyet aztán a többi tisztviselők dotációjának emelésére fordíthatnak és ugyanakkor egy általuk is sokszor felpanaszolt tehertől szabadulnak meg.

(A városok kártalanítása a bor- és húsfogyasztási adó által.)

Iparkodtam meggyőzni a városok vezetőségét arról, hogy a bor- és húsfogyasztást adó átengedése előreláthatólag legszerencsétlenebb megoldási módja a városok anyagi megsegítésének; dacára annak, hogy sok község messiásként üdvözli az eszmét, s ebben látja az összes bajok orvoslását.

Nézzük tehát, tényleg olyan jelentékeny kihatása volna ennek a megoldásnak? Számoljunk itt is lehetőleg pozitív adatokkal.*)

Az 1903. évi állami költségvetésben
 a boritaladó 16.700,000 K-val,
 a húsfogyasztási adó pedig 8.300.000 K-val,
 szerepel. Együtt tehát 25.000,000 K-val.

*) V. ö. „Községi Közlöny” 1906. október 21., 42. szám.

Ellenben ezzel szemben ugyanezen költségvetésben kiadási tételekként szerepelnek XVIII. fejezet 12. cím alatt:	
személyi járandóságok	384,190 K
részeseési jut. 1899. VI., illetőleg 1911. XVIII. szerint	2.600,000 K
segélyezési, illetve kártalanítás ugyanezen törv. szerint	1.800,000 K
beszedési jutalék nyílt községek részére	900,000 K
	Összesen 5.6884,190 K.

Maradna tehát a tiszta bevétel kerek összegben 19 és fél millió korona.

Vegyük továbbá figyelembe azt, hogy a Budapesten kincstári kezelés mellett beszedett borital- és húsfogyasztási adó évi összege, ha a kiadásként fent levont személyi járandóságokat teljesen abból üjtjük le, még mindég körülbelül 6 és félmillió koronát tesz ki. Így aztán, kezelési költségeket nem is számítva, 13 millió korona volna az az adójövedelem, amely Budapest kivételével az ország összes városai és községei részére átengedtetnék. Hová törpülne azonban ez az összeg akkor, ha a kellő adatok felhasználása mellett (amelyek azonban rendelkezésünkre nem állanak) levonhatnók a többi városokra eső fogyasztási adóösszegeket is és csupán a kis- és nagyközségek ebből eredendő jövedelmi átlagát kiszámíthatnók.

Azt hisszük tehát, helytelen utón járunk, ha itt keressük a megoldást. Egyik vagy másik község talán állandóbb jellegű orvosszert találna anyagi ügyeire nézve az így átengedett jövedelmekben; de általános és állandó megoldást az ország nem nyerne ezen az utón az önkormányzati tervek kérdésében. Nem szabad felednünk még azt sem, hogy fogyasztási adók, – a tapasztalható adóerkölc mellett, – nem is igen alkalmasak helyi adóztatás céljaira. A községek mai szervezetükben nem is volnának képesek a fogyasztási adók teljes és igazságos kihasználására. Határozottan merjük állítani, hogy a legtöbb helyen évről-évre apadna az átengedett fogyasztási adók jövedelme és lassacskán odajutnánk, hogy ez az adónem a közrend és közérkölciség igen nagy hátrányára és a közgazdaság észrevehető előnye nélkül elkallódnék úgy a kincstár, mint a helyi kormányzat kárára.

Felkértem a körirat szétküldése alkalmánál kartársainkat, kísérik figyelemmel e mozgalom eredményét és személyes befolyásukat is vessék mérlegbe oly irányban, hogy a városok felirat, esetleg küldöttség útján kérjék rendőrségük államosítását. Kértem a kartárs urakat, hogy az elért eredményről engem is értesítsenek. Sajnos azonban, ennek a kérésnek semmi pozitív fogantatja nem lett.

Okulva ebből a sajnálatos eseményből, jónak láttam az országos nagygyűléstől nyert ama megbízatás teljesítését is, mely szerint emlékiratunk alapján az ország összes vármegyéi és városi törvényhatóságaihoz és a rendezett tanácsú városok képviselőtestületeihez a vidéki rendőrség államosításának kérdésében fölírat szerkesztése és annak a belügyminiszter úrhoz való felterjesztés tárgyában kéréssel forduljanak, jobb időre halasztani.

Szükségesnek láttam ennek fölemlítését azért is, nehogy mulasztással vádoltassunk. Nézetem szerint ugyanis az ily intervenciónak különben is csak akkor lehet kellő eredménye, ha az a maga idejében történik. Most pedig e kérdést aktválsnak tekinteni nem lehet.

A *MROE.*-nek lesz nézetem szerint a feladata e kérdést felszínen tartani, s a maga idejében a jelzett irányú emlékiratot a belügyi kormányhoz, a pártok elnökeihez benyújtani és annak támogatására a törvényhatóságokat és városokat – melyek alig várják azt a pillanatot, hogy a rendőrség fentartásának terhétől megszabaduljanak – átírat útján felkérni.

MROE.-nek szervezése különben is elég gondot okozott az ideiglenes elnöknek.

(*A M. R. O. E.-nek szervezése.*)

Alig oszlott szét az országos kongresszus, már „*Szervezhedjünk*” cím alatt a *Közbiztonság* 12-ik számában napvilágot látott felhívásunk, amellyel meggyőzni iparkodtunk kartársainkat a tömörülés, az egyesülés szükségéről.

Ugyanakkor felkértük kartársainkat, hogy a szemezés költségeire az egyesületbe való belépéssel egyidejűleg a csekély hat korona tagsági díjakat is az id. elnök kezébe beküldeni szíveskedjenek.

Felhívásunk nem volt kiáltó szó a pusztaiban. A taggyűjtés céljából szétröpített ívek csakhamar elég fényesnek mondható eredménnyel kezdtek visszaszállingózni. És az ívekkel együtt tagtársainknak jó része a tagdíjakat is kezeinkhez szolgáltatatta.

Enélkül a szervezés csaknem lehetetlenné vált volna.

Hogy minő eredménnyel folyt a taggyűjtés, arról alább iparkodtunk számszerű, pontos adatokat nyújtani. A befolyt tagsági díjakról és annak részbeni felhasználásáról pedig alapszabályaink értelmében a választmány jelentését később lesz szerencsénk bemutatni, annak a tagdíjaknak az 1907. évre visszamenőleg leendő befizetésére irányuló javaslatával együtt.

Akik tagtársaink közül a *Közbiztonság* hivatalos lapunknak *A Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete* című rovatát figyelemmel kísérni szívesek voltak,

örömmel láthatták, hogy kartársaink közül egyesek valóban odaadó lelkes buzgalommal iparkodtak kivenni részüket a szervezés és taggyűjtés munkájából.

(*Munkatársaink a szervezésben.*)

Első sorban hálával és mély köszönettel kell itt megemlékeznünk *Boda Dezső* dr. székesfővárosi államrendőrségi főkapitány úrról, aki férfiasan helyt állott az ez év február 17-én előtte tisztelgő küldöttségünknek tett ama ígéretének, mely szerint egyesületünket tőle telhetőleg támogatni kegyes lesz.

Odaállott sorainkba – mint ő mondja magáról – „köz-katonának”, jó példájával járva elől a belépésben, amelynek fényes eredménye az lett, hogy a székesfővárosi m. k. államrendőrség tisztviselői karából 106 tag – tehát kevés kivétellel csaknem valamennyi, – díszíti máma sorainkat. Köztük olyan nevek, mint *Pékáry Ferenc* dr. főkapitány-helyettes, a kitűnő kriminalista és az államrendőrség több, névszerint itt fel nem sorolható olyan kitűnősége, kiknek belépése erkölcsileg is nagy jelentőségű egyesületünk jövőjére.

Ezzel dokumentálva van a székesfővárosi államrendőrség és a municipális rendőrség tisztviselőikara közötti fegyverbarátság. Mértőföldjelzője ez a közrendészet fejlődésének. A válaszfalaknak tüneményserű szétbomlása, amely eddig a *vidéki* és *fővárosi* jelző említésével mintegy mesterséges éket ütött a kétségtelenül együvé tartozó, egy célért küzdő testület tagjai közé. Elismerése az annak, hogy törvényeink az alapozásnál tehettek különbséget rendőrség és rendőrség között; de valójában e különbség nem létezik. Egymásra utalt, egy magasztos cél által hevített testület ez, amely nem ismer különbséget rendőr és rendőr között, amely munkásságával, szeretett hazánknak közbiztosságát mentül magasabb nivóra emelni törekszik, hogy a civilizált állam nevére méltó legyen.

Már maga ez az örvendetes jelenség is oly vívmány, amely egyesületünk révén a magyar közrendészetet a mesebeli mértőföldlöpő csizmának bűvös erejével fogja rohamosan előbbre vinni, annak jövő fejlődését biztosítani.

Reméljük, hogy a baráti és kollegiális kapocs idők multával, egymásnak személyes megismerésével, évenként a zöld és fehér asztalnál való találkozás által mindinkább erősödni fog. Ennek istápolására, öregbítésére az egyesület vezetőségének figyelmét már itt nyomatékosan hiújuk fel.

Ismételjük, hála és köszönet ezért *Boda Dezső* dr. főkapitány urat illeti, ki munkászubbonyt öltve ide állott

sorainkba és részt kért munkánkból a maga és tisztviselő-társai számára.

Lehetetlen fölemlítés nélkül hagynom, ki nem emel-nem még *Malýata* Ágoston temesvári rendőrkapitány kar-társunknak igazán meg nem beesülhető, dicséretes buzgó-ságát, ki a taggyűjtés terén oly szép eredményt mutatott fel, hogy őt eddig senki a vidéki kartársak közül meg nem közelítette.

Egy tekintetet kell csak vetnünk a mai közgyűlés tárgysorozatára s akkor fölmentve érezzük magunkat annak a szellemi munkának méltatása, annak a lelkiismeretes munkának dicsérete alul, amelyet ő a magyar rendés-zet jövőjeért az alakulás napjaiban végzett.

Ha sok ilyen lelkes munkása volna egyesületünknek, annak jövőjét nem félhetnők.

Rajta kívül még *Green* Nándor aradi h. főkapitány, *Vácsy* József kassai főkapitány, *Hesih* Béla pozsonyi rendőr-fogalmazó, *Hadady* Endre dr. kolozsvári főkapitány, *Alapy* István szabadkai rendőrkapitány, *Farkas* Mihály brassói főkapitány, *Eleméri* Ferenc nagyváradai főkapitányhelyettes, *Hemény* Ignác ugyanottani rendőrbiztos, *Huthy* István Sel-mee-Bélabánya főkapitánya, *Heimler* Károly dr. soproni rendőrkapitány, *Varga* Lajos dr. kaposvári, *Gerenday* József kishunfélegyházi, *Szekér* Pál kiskunhalasi, *Demidor* Ignác nagykárolyi, *Schmidt* Lajos sátoraljaújhelyi főkapitányok munkásságát kell dicsérőleg fölemlítenünk, akik különösen a tagok toborzásával érdemelték ki egyesületünk háláját és köszönetét.

Könnyebb áttekintés és tájékozás céljából itt közlöm mindazon városok névsorát, melyeknek rendőrtisztviselői eddig a MROE.-be rendes tagképpen beléptek.

Ezek a következők:

Arad, Budapest, Baja, Bazin, Beszterce, Brassó, Dés, Dobsina, Eperjes, Esztergom, Gyula, Győr, Hajdúböször-mény, Hajdúnánás, Hódmezővásárhely, Igló, Kaposvár, Karcag, Kassa, Karánsebes, Kolozsár, Kézdivásárhely, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Komárom, Korpona, Kör-möcbánya, Kőszeg, Losonc, Lúgos, Marosvásárhely, Mára marossziget, Medgyes, Modor, Munkács, Nagykanizsa, Nagykároly, Nagyrőcze, Nagyszeben, Nagyvárad, Nyíregy-háza, Ólubló, Pancsova, Pápa, Pécs, Pozsony, Ruszt, Sátor-aljaújhely, Segesvár, Selmec- és Bélabánya, Sepsiszent-györgy, Sopron, Szabadka, Szeged, Szekszárd, Szepesvár-alja, Székelyudvarhely, Szolnok, Szilágysomló, Szombat-hely, Trenesén, Temesvár, Ungvár, Zalaegerszeg, Zenta, Zilah, tehát összesen 67 város.

Nem lesz talán érdektelen felsorolni azoknak a városoknak a neveit sem, a melyeknek rendőrségénél süket fülekre találtunk. – íme:

Abrudbánya, Bártfa, Beregszász, Besztercebánya, Breznóbánya, Cegléd, Csíkszereda, Debrecen,*) Déva, Eger, Erzsébetváros, Érsekújvár, Fehértemplom, Felsőbánya, Fogaras, Gölnicbánya, Gyulafehérvár, Gyöngyös, Hajdúszoboszló, Hátszeg, Jászberény, Jolsva, Kecskemét, Késmárk, Kismarton, Kisszeben, Kisújszállás, Kolozs, Leibitz, Léva, Lócse, Makó, Mezőtúr, Miskolc, Nagybánya, Nagybeeskerek, Nagyenyed, Nagyikinda, Nagyszombat, Nyitra, Poprád, Rimaszombat, Rozsnyó, Szakolca, Szamosújvár, Szatmár, Szászrégen, Szászsebes Szászváros, Szentendre, Szentgyörgy, Szentes, Szepesbéla, Szepesolaszi, Székesfehérvár, Torda, Túrkeve, Újvidék, Újbánya,*) Vajdahunyad, Vác, Veszprém, Versée, Vízakna, Zorrtbor, Zólyom.

Összesen tehát 6? olyan város van még Magyarországon, amelyeknek rendőrségét a civilizáció szellője termékenyítőleg nem hatotta át, amely városok rendőrtisztviselői közönyös nemtörődömséggel, összedugott kézzel nézik, hogy a többi kartársak érték is dolgozzanak, az ő jólétükért is munkálkodjanak.

Sub spe rati: dolgozzunk hát érettük s térjünk fölöttük napirendre, mert attól tartunk, hogy még a keserűség erősebb kifejezést adna ajkainkra; már pedig jó társaságban erkölcsi tömény, hogy a távollevőkről, éppen mint a halottakról: jót nagy semmit l

Reméljük azonban, hogyha valamikor akciónk sikerrel járna, nem fogja őket semmi sem genírozni abban, hogy az elért sikerrel járó szellemi és anyagi javakból a maguk részét kikérjék.

Így példát látva magunk előtt lehetetlen, hogy meg ne emeljük kalapunkat a székesfőváros államrendőrségének intelligens tisztikara előtt, akikkel igazán nem az érdek, hanem egyedül a kollegiális érzés parancsolt akkor, amikor egyesületünk kebelébe belépni szívesek voltak.

Hogy is mondja csak Shakespeare Coriolanusa a patríciusoknak:

Kiáltsanak bármit fülembe, ha
Kerékbe törnek, vad lóhoz kötöznek,
Vagy a tarpéji szirtre tíz hegyet
Tesznek még, hogy mélyebbre döntsenek, mint
Ameddig ér a szem sugara: mégsem
Leszek más, mint valék!

*) A város közönsége e városban alapítónk.

(*A M. R. O. E. erkölcsi testületek és városi hatóságok.*)

Az 1907. október 14-én meleg hangú fölhívást Intézünk a f. é. február 18-án megtartott országos kongresszus nevében és megbízásából Magyarország összes vármegyei törvényhatóságaihoz, a szabad királyi és törvényhatóság joggal fölrüházott városok tanácsaihoz, a r. t. városok képviselőtestületeihez, kérve őket, hogy a MROE.-nek alapító, vagy pártoló tagjaiként lépjenek be egyesületünkbe.

A felhívásunkat ugyanakkor a legtöbb főúrnak, főpapoknak, jótékonyaságukról ismert emberbarátoknak, pénzintézeteknek, egyesületeknek, stb. megküldöttük.

Fölhívásunknak már is van eredménye.

Hivatalos értesítést vettünk, hogy *Kishunhalas* r. t. város az 1907rtól számított hat évre belép egyesületünk pártoló tagjai közé. *Kőszeg* és *Nagykároly* városok szintén pártoló tagjainkká lettek.

Újbánya r. t. város, *Debrecen* sz. kir. város, *Nyíregyháza* r. t. *Kolozsvár* és *Hassa* szabad királyi városok közönségei, a marosvásárhelyi *Agrár* takarékpénztár mint alapítók, a Marosvásárhelyi Takarékpénztár mint pártoló tag siettek elsőkül belépni egyesületünk kötelékébe.

(*Pártoló tagjaink.*)

Farkas Hermann, *Mestitz Mihály* és fiai, *Barvek Jeramiás Bürger* Albert gyártulajdonos, *Wallerstein* Bernát kereskedő Marosvásárhelyről; *Hegedűs* János szabadkai városi tanácsos, *Klein Mátyás* dr. ügyvéd, *Székely Zoltán* dr. ügyvéd Szabadkáról; *Búdig* János szállótulajdonos, *Fenyves Vilmos* dr. ügyvéd, *Khon Sándor* ügynök, *Sternthal* Salamon takarékpénztári igazgató, *Shulteczky* Miksa ügyvéd, *Kasztriner* Samu lapszerkesztő, *Hajdú* Frigyes országgyűlési képviselő, *Tauszig* Samu szállodatulajdonos, *Réti* Simon háztulajdonos Temesvárról szintén pártoló tagokként voltak szívesek belépni egyesületünkbe.

Ez természetesen mind csak úgy történik meg, ha van lelkes apostola ügyünknek egyik-másik kartársuk személyében, aki nem restéi fáradságot venni magának arra, hogy a művelt középosztály tagjait személyesen fölkeresse, megnyerje őket ügyünknek, felvilágosítsa őket az egyesületünk által kítűzött cél magasztosságáról.

Ha minden városban a fentiekhez hasonló módon meglesznek majd keresve azok a nemeskeblű emberbarátok, akiknek erszénye és szíve nyitva áll az arra érdemes jótékony intézmény számára, akkor jóval fényesebb jövő vár egyesületünkre s jóval nagyobb eredményről tudunk majd beszámolni.

Reméljük és hiszik is, hogy az itt tündöklő példaként felsorolt tények nem fognak hatástalanul maradni.

Hogy egyletünk anyagi gyarodását biztosíthassuk, arra nézve még külön indítványt fogunk mai alakuló közgyűlésünk elé terjeszteni.

De itt lehetetlen a tények fölött csak úgy sebtén átsiklani. A gondolkozó elme megpihen egy percre ott, ahol figyelemreméltó jelenséget észlel és iparkodik azokból leszűrni tanulságait.

(A debreceni rendőrség és Debrecenz. kir. város közönsége)

Emlékeztünk arra a reánk nézve kellemetlen ízű mozgalomra, amelyet a múlt év végén e sorok Írójának a *Pesti Hírlap* hasábjain „A vidéki rendőrség államosítása” eim alatt megjelent cikke támasztott s amely a debreceni rendőrkapitányság három tisztviselőjének kezdeményezésére indult meg. Ezek a kollegák ugyanis a mi fölfogásunkkal homlokegyenest állást foglaltak s arra a fölfedezésre jutottak, hogy a rendőrség államosítása helyett meglehet e kérdést egészen pompásan oldani a városi törvénykeretében is.

Midőn erre nézve is megadtam annak idején az érdemleges választ és megadta az arra leginkább hivatott fórum, a rendőrkapitányok országos kongresszusa, most amidőn a MROK.-nek alapító tagjai között első helyen *Debrecen* sz. kir. város közönségét, illetőleg annak érdemes tanácsát van szerencsénk üdvözölni, lehetetlen örömnünknek kifejezést nem adnunk a két fölfogás közötti különbség fölött. Amikor ugyanis a debreceni rendőrségi tisztikar nyílt mozgalmat indít a mi törekvésünknek megbénítására, amikor egyesületünkől teljesen távol tartja magát, akkor ennek a nagy, intelligens magyar városnak nemes tanácsa ide áll mellénk és buzdító példaként elsőül lép alapítóink sorába.

(Köszönet az alapító és pártoló tagoknak.)

Amidőn tisztelettel jelentem, hogy minden alapító és pártoló taggal szemben levél, illetőleg átirat útján leróttam egyesületünk köszönetét, itt is köszönetet mondunk mindannyijunknak amaz erkölcsi és anyagi segítségért, melyre egyesületünk bizonyára érdemesnek is fog bizonyulni.

És ismételten is reményünknek adunk kifejezést, hogy az alapító és pártoló tagok díszes gárdája – legkivált a városok s a vármegyei törvényhatóságok belépése által, – mindinkább növekedni fog. Ebben – reméljük – nagy részben segítségünkre fog állani a t. kartárs uraknak lelkes támogatása is.

(*A nagy és kisközségek rendőrsége.*)

Még egy figyelmet érdemlő jelenségre kell felhívnom igen t. kartársaink figyelmét, aztán a szervezés és taggyűjtés történetével be is számoltam.

Ez évi augusztus 29-iki kelettel *Herner* István zombolyai rendőrbiztos fordult hozzám meleg hangon tartott levéllel, fölkérve, hogy az országban levő nagyközségek rendőrtisztviselőit is vonjuk be mozgalmunkba és azoknak nagyrészen megszívlelésre méltó sorsán is iparkodjunk javítani valamit.

Az intelligens kézre valló levél nagy mértékben fölköltötte érdeklődésemet. A „Közbiztonság”-ban közzé is tettem azt megfelelő kommentárral kísérvé. Buzdítottam *Herner* István urat, hogy miután az országos tisztcímárban a nagy- és kisközségek rendőrbiztosai, felügyelői és parancsnokai, – akik pedig kétségtelenül tisztviselői hatáskörrel vannak fölruházva, – megnevezve nincsenek, ejtse módját azoknak összeírására, tartsanak vármegyénként értekezletet és közösen szerkesztett emlékiratukat ugyancsak az állami kezelésbe való átvétel iránt egyesületünk készséggel fogja majd a belügyi kormányhoz fölterjeszteni.

Herner István úr ez év szeptember 22-ére tényleg összehiuta a Torontálvármegyei községi rendőrtisztviselőket egy közös értekezletre; de hogy annak mi lett az eredménye, mai napig rejtély előttünk.

Pedig ha az országban lévő összes nagyközségek rendőrtisztviselői is belépnének egyesületünkbe és viszonyaik megismerésével közelebb jutnánk egymáshoz, kétségtelen, hogy nagy erkölcsi erőt nyernének ők is, ha helyzetüknek szanalását komolyan óhajtják. Maga a közrendészet fejlesztése szempontjából pedig reájuk e közeledés bizonyára csak haszonnal járna.

Ennyiből áll m. t. alakuló közgyűlés a *MROE* szervezésének története.

Lehet, hogy más kezekbe letéve több eredményt ért volna el egyesületünk; de annyit minden szerénységgel nélkül állíthatok talán, hogy lelkiismeretesebben, nagyobb lelkesedéssel és buzgósággal senki sem csüggött volna egyesületünk jövőjén mint én, kinek az egyesület létesítésével leghőbb vágyam teljesült és így azzal szívvel lélekkel vagyok összeforva.

A belügyi tárca keretében ez évben előfordult néhány minket is érdeklő dologról legyen szabad még pár szóval megemlékezni.

(Felfüggesztések korlátozása.)

Ezek egyike *Andrássy* Guula gróf belügyminiszter úr nemes szívére valló ama, ez év április 22.-én napvilágot látott rendelet, amellyel a belügyminiszter úr a törvényhatósági és községi alkalmazottaknak hivataluktól való felfüggesztésénél kíván az alsófokú fegyelmi hatóságoknak útmutatást nyújtani.

Erre bizonyára ama általánosan ismert szomorú tünet adat meg az impulzust, amelyről az időszaki és a szak-sajtó is nem egyszer hozott már közleményeket.

Egyes alsóbb fokú hatóságok ugyanis nem ritkán személyes bosszútól sarkalva, pártpolitikai színezettel ugyan, de leginkább magánérdekből ártatlanul üldözőbe vesznek olyan tisztviselőket, akik egyébként minden kifogáson felül állanak és hivatalukat példás szorgalommal és becsületességgel töltik be.

Nem ritkán egyesegyedüli célja az ilyen üldözésnek az ilyes szekatúráknak az, hogy az önértetes tisztviselővel utáltassák meg helyzetüket, állásaikról mondjanak le és így készítsenek helyet a velük érdekközösségben álló egyének számára.

A belügyminiszter ennek a Balkán államba illő állapotnak akart talán véget vetni, mikor humánus rendeletét kibocsátotta.

Mily eredménye lesz ennek a nemes inteniójú rendeletnek, mennyire fogják azt respektálni az engedelmes-ségtől elszokott, elbizakodottságukban vakmerő helyi olygarehák, azt majd a következmények fogják megmutatni.

Minden rendeletnél hatályosabb eszköz lenne természetesen az ilyen súlyos, egyes tisztviselők existenciája ellen irányuló embertelen eljárásoknak meggátlására, ha a belügy minister úr alkalomadtán az ilyen hatalmukban elbizakodott helyi nagyságoknak, kikből a lelkiismeret és emberi érzés végképpen kihalt, érzékeny leckét szolgáltatna. Ez elvonná a kedvüket attól, hogy sokszor becsületben megvénült tisztviselő társainak és azok családtagjainak kezéből erőszakosan kivegyék a darab kenyeret.

(A cigányügy rendezése hazánkban.)

A másik kérdés, amelyről megemlékezni kívánok a cigányügy rendezése.

Szinte komikumba vág, hogy egy civilizált államban összedugott kézzel túrják meg éveken által egyes vad hordáknak vakmerő garázdálkodását. Elnézzék azt, hogy egy nomád élethez szokott, pár ezer főre menő félvad ember örökös rettegésben tartson falvakat és városokat; öljön, raboljon, lopjon, csaljon tetszés szerint.

A belügyminisztériumban e kérdés megoldására külön ügyosztályt állítanak közelebb föl.

Sok előkelő dilettáns javaslata fekszik már is a hivatalos burokbán, amelyek több és kevesebb naiultással iparkodnak államunknak e rákfenéjére gyógyírt ajánlani.

Mi is – ha javaslatunk elfogadtatnék, – *pályakérdés alakjában* kitűzzük e kérdésnek tárgyalást, hogy alkalmat nyújtsunk az arra hivatott szakembereknek is annak megvitatására, miként lehetne e visszás helyzetet segíteni.

Különbén tárgysorozatunk már is több radikális gyógyszer kínál a közrendészetnek sok ismert, részben pedig rejtegetett sebére.

A kartársaink által felvetett eszméknek szakszerű megvitatása után egyesületünknek lesz feladata az itt elfogadott javaslatoknak érvényt szerezni. Azok alapján fogjuk kiépíteni a magyar közrendészet jövőjét, amelyhez hogy szeretett kartársaink mindenike tehetsége szerint járuljon, azt hiszem, mindnyájunknak meleg óhajta.

E munkához kérjük mi kartársaink odaadó támogatását. És kérjük bizalmukat, türelmüket, mert évtizedek mulasztását hetek, hónapok alatt pótolni nem lehet.

Abban a reményben, hogy céljaink kivitelében rövid időn belül egy erős táborban együtt üdvözölhetjük Magyarország egész rendőrtisztviselői karát, úgy a magam, mint tisztársaim nevében bizalmukat megköszönve, szívem egész melegével köszöntöm tisztelt kartársaimat És ezzel az alakuló közgyűlés napirendjére térve át, a tanácskozáshoz bölcsességet, higgadtságot, türelmüket és Isten segedelmét kérem!

Marosvásárhelyt, 1907. december hó 8.-án.

HEGEDŰS SÁNDOR

rfőkapitány,

a M. R. O. H.-nek id. elnöke.

Az egyesület Hegedűs Sándor elnök vezetése alatt szép virágzásnak indult és egy évre rá, 1908-ban megjelent a „Magyarországi Rendőrtisztviselők Segélyező-Egyesülete” is. A segélyező-egyesület első elnöke dr. Somogyi Szilveszter szegedi és társelnöke Szalay Mátyás szabadkai főkapitány lett. Előbbi az egyesületnek szép vagyont gyűjtött. Most Rimóczy József miskolci főkapitány az elnöke. Fialat, agilis ember. Az egyesület felvirágoztatásán buzgólkodik állandóan. A segélyező-egyesület titkára dr. Stee Gyula kaposvári, és jegyzője Tisza Miksa szepesváraljai rendőrkapitány. Pénztáros Hollady Nándor beszercebányai rendőrkapitány lett.

Marosvásárhelyen azonban áldatlan viszonyok keletkeztek s a nemeslelkű Hegedűs Sándort, aki csak a nemeset, a szépet, a hasznosat szolgálta, üldözőbe vették. Kitüntetés helyett fegyelmit kapott s habár a belügyminiszter teljesen rehabilitálta – a vele szemben elkövetett, nemes lelkét mélyen sértő eljárás annyira elkedvetlennítette a vidéki rendőrség vezérét, hogy ott hagyta Marosvásárhelyt és visszatért Szilágysomlyóra, ahol tárt karokkal fogadták és azonnal a város főjegyzőjévé választották meg.

Hegedűs Sándor ennek folytán az egyesület elnökségéről lemondván, helyét ajánlatára dr. Angyal Armand győri főkapitány foglalta el, aki ma is az egyesület élén áll s méltó utódja lett Hegedűsnek. Társelnök Kucsera István pozsonyi főkapitány. Alelnökök: Gerő Ármin nagyváradai, Kisfaludy József (hatalmas ember és rendkívül agilis, kartársai ezért generálisnak nevezik) szombathelyi, Váczy József kassai, Hadady Endre dr. kolozsvári főkapitányok, Jegyzők: Késig György szolnoki és Tankóczy Gyula szatmári főkapitányok lettek.

A vidéki rendőrséget Hegedűs Sándor távozásával pótolhatatlan veszteség érte. Nem lehetne őt reaktiváltatni? Ez a kérdés azóta is folyton izgatja a vele szemben igazságos közvéleményt, főképen volt kartársait.

A rendőrkapitány bírói hatalma.

A rendőrség tulajdonképeni fejlődése akkor kezdődik, mikor a rendőrkapitány bírói hatalommal ruháztatik fel. Hogy az igazságszolgáltatás fejlődését precizírozhassuk, vissza kell nyúlnunk a szent István létesítette államszervezet korába. Erre nézve adatokat Timon Ákos a „Magyar alkotmány és jogtörténet” című könyvében találunk.

„Eszerint királyaink személyesen gyakorolták bírói hatalmukat, béke idején a király legfontosabb foglalkozása a jogszolgáltatás volt. A közvetlen királyi bíróság az Árpádok korában még nem bírt határozott szervezettel; alakult rendszerint a főpapokból és a királyi főtisztekből, azokból, akik a királyi tanácsnak is tagjai voltak és akiket a források praelatusok- és báróknak (praelatiet) barones neveznek.*)

*) Fejér ill. 2. 124. „justa consilium episcoporum et baronum”.

A király azonban nemcsak saját lakhelyén szolgálhatta az igazságot, hanem a nyugati fejedelmek példájára a jogszolgáltatás gyakorlása végett időnként beutazza az országot, amint azt Kálmán király dekrétumából látjuk.*)

Nagyon valószínű az is, habár biztos történeti adatokkal igazolni nem lehet, hogy a király már kezdettől fogva az ősi államszervezet nemzetgyűlésének hagyománya gyanánt évenként országos jellegű törvényező gyűlést tartott, ahol minden nemesnek alkalma nyílt panaszával közvetlen a király elé járulni. Ebből fejlődtek ki a székesfehérvári törvénykezési napok, amelyeknek nyomát a XU. század második felében találjuk**) s amelyeknek évenkénti megtartását az aranybulla első cikkelye kötelezőleg előírja.

Később nemcsak a kúriában, hanem a vidéken való gyakorlásánál is megbíz egyeseket, rendszerint a nádort, vagy más királyi főtisztet, akiket a források kiküldött bíráknak neveznek s akik a király meghatalmazása alapján a király nevében és helyett járnak el és hoznak ítéletet. Ezáltal a királynak személyes bíraskodása a vidéken mindinkább háttérbe szorul.

A nádor az Árpádok korának végéig a nemesek rendes bírása maradt és az 1298. évi dekrétum 35-ik cikke szerint a vármegyében, a téli évszakot kivéve, nem falvakban vagy városokban, zárt helyen, hanem szabad helyen, gyakran az e célra készített dombokon törvényező gyűléseket tart, amelyeken még a nem nemes szabadok is részt vettek.

A nádor kezdetben nem más, mint a tulajdonképeni udvari ispán, aki állandóan a királyi udvarban tartózkodik és mint ilyen, vezetője a királyi udvartartásnak, főnöke az udvartartást ellátó udvarnokoknak, akik az ő bírói hatalma alatt állanak. Csakhamar azonban a közjogi jelentőséghez jutott az által, hogy a nádor, mint a királyi udvar első tisztviselője, főnöke, helyettesíti a királyt akadályoztatása esetén a kormányzati, nevezetesen a bírói teendők végzésében. Az aranybulla 8-ik cikkében nyert végleges elismerést és biztosítást a következőképen: „A nádor országunk minden lakója fölött különbség nélkül ítéljen, de a nemeseknek fej- és vagyonvesztésre irányuló pereit a király tudta nélkül nem végezheti. Helyettes bírakat pedig ne tartson, hanem csak egyet a maga udvarában.***)

A megyei önkormányzat fejlődésével kapcsolatosan, a nádor hovatovább megyénként hiúja össze a proclamata

*) Decr. Colum. 1. 37.

**) „Quum Albae Sancti Regis Stephani exlennes ageram dies”.
Fejér C. D. 2. 188.

***) Wenczel I 91.

congregatiókat és a megyei közönség által választott bírák segítségével hozza ítéleteit. Az 1290. évi decretum 14-ik cikke már ennek a fejlődésnek befejezését mutatja, amely szerint a nádor ítélőszékét a vármegyei bíróság képezi, mely áll a vármegyei ispánból és a négy választott nemesből, a szolgabírákból, akik azzal a nagy hatalommal bírtak, hogy az igaztalanul eljáró nádor ellen a királynál panaszt emelhettek.

A nádor helyettese az udvarbíró volt, akit mint kisebb udvari ispánt említenek.*) Később, a XIII. század második felében már állandóan judex curiae, magyarul országbíró a neve.**)

A tárnokmester a városok fölött gyakorolja a királyi hatóságot, ő bíraskodik a városi bíróság ellen a királyi kúriában emelt panaszok fölött, mert a királyi városok, mint egyéb királyi birtokok, a királynak természetszerű uralma, földesúri hatósága alatt állami s ez alapon a kincstár részére adókat fizetvén, annak dús jövedelmi forrását képezik. A tárnokmesteri tisztség abból az udvari tisztségből fejlődik ki, amelylyel a királyi kincsek őrzése és felügyelete volt egybekötve. A királyság megalapítása óta volt a királyi udvarban olyan udvari tiszt, aki a király ruháira és a nagy értéket képviselő ékszereire, kincseire felügyelt. Ezt az udvari tisztet nyugaton camerariusnak, kamarásnak, nálunk pedig a szláv tavar után tavarnicus-nak, tárnoknak nevezték.

A kancellár állandó tagja a királyi tanácsnak, valamint ő az, aki a nádor mellett vagy egyedül, vagy másokkal együtt, mint kiküldött bíró, mint a király bírói személyiségének helyettesítője, a vidéken utazik és a nemesek ügyeiben bíraskodik.***)

Későbbben a vármegyei ispán gyakorolja a bírói hatalmat; a vármegyében lakó nem nemes szabadok az ő bírói hatósága alatt állanak, sőt később a nádori törvényszékeken a nemesek feletti bíraskodásban is részt vesz, az ő bíróságától a királyhoz lehetett igazságért folyamodni. Az ispán állott a vármegye élén és királyi főtiszt volt.

A vármegyei ispánokat részint maga a király, részint a királyi kiküldöttek, különösen a nádor ellenőrzik törvénykezési és kormányzati működésükben.

A vármegyei ispánon kívül voltak a megyékben még más királyi tisztviselők is, nevezetesen a királyi bírák.

IV. Béla előmozdította a megyékben mutatkozó autonóm törekést. Megengedte, hogy a megyék által választott nemes bírák csekélyebb fontosságú ügyekben, különösen

*) Lásd II. Géza 1158. évi oklevelét Fejér C. D. II. 152. 1.

***) L. az 1290. évi decr. 34. 8. és az 1298. évi decr. cikkét.

***) L. Wenzel 11. 90-91.

büntető ügyekben eljárjanak. *) Szükségessé tette ezt már az is, hogy ő a királyi bilochusokat megszüntette. Ezeket lassankint a választott nemes bírák váltják föl, a judices nobilium, kiket nálunk szolgabíráknak, a királyi szolgák bírónak neveztek.

A választott nemesek és a szolgabírák bíraskodása mellett, megmaradt még egy ideig a vármegyei ispán külön bírósági hatósága is, valamint a nádor és a királyi küldöttek bíraskodása. Csak midőn a vármegyei autonóm bíraskodás megszilárdult, olvad össze a vármegyei ispán előbbi bírói hatósága az újonnan kifejlődött megyei törvényszék bírói hatóságával, miután a megyei törvényszék elnöke a vármegyei ispán lett.

A vicispánt a vármegyei ispán nevezte ki, éppen úgy, mint előbb az udvarbíró.

A városokban a vásártartási jog emelte nagyobb jelentőségre a községi bíraskodást, melynek hatásköre a vásárok alkalmával nemcsak a község lakóira, nemcsak a kiváltságos telepésekre, hanem mindenkire egyaránt kiterjedt, aki a vásáron megjelent. A vásári bíraskodás a községi bíraskodást területi jellegűvé és ezáltal közjogi jelentőségű bíraskodássá teszi. **)

A városi közönséget a város területén megillető önkormányzati és törvénykezési jogot a várostanács (magistratus) gyakorolja, mely áll a városbíróból és rendszerint 10-12 esküdt polgárból (jurati cives). A városbíró ezen kornak okmányai még villicus-nak, major villae-nek, falunagynak és csak kivételesen nevezik judex civitatisnak. ***)

A városi szabadság kifejlődésével a városok teljesen szabad bíróválasztási jogot nyernek.

Úgy a városbíró, mint a várostanács tagjait, az esküdt polgárokat a városi polgárság évenként és pedig rendszerint Szent-György napján választotta. A városi magistratus nagy hatalommal rendelkezett, mely esetleg veszélyes lehetett magára a városi közönségre; ebből magyarázható a kiváltságleveleknek az a rendelkezése, hogy a városbíró egy év leforgása után tartozik tisztét letenni és a városi közönség rendelkezésére bocsátani.

Kezdetben a városbíró választását, melynek részbeni utódja most a rendőrkapitány, a király is megerősítette, de a későbbi kiváltságlevelek már hallgatnak erről, ami jogosulttá teszi azt a feltevést, hogy e jogáról a király a

*) Bitotum omnium abolentius. Fejér. C. D. IV. 1. 196. 1240. év.

**) A legnyomósabb bizonyíték arra nézve, hogy a városi autonóm bíraskodás területi jellegűvé válása a vásártartási joggal függött össze. Győr kiváltságlevele 1271. L.: még Buda 1287. évben kelt vásártartási kiváltságának I. pontját. U. o. 604. 1.

***) Nicolaus Julius Nicolai Folunog dikti. Fejér C. D. VIII. i. 486.1.

városi önkormányzat érdekében lemondott. Ha azonban a városbíró és a városi közönség között viszályok merültek fel, nevezetesen, ha a városi közönség időközben a bírót tisztétől megfosztani akarta, a végleges döntés a királyt illette, miután a városok közvetlen a király felügyelete alatt állottak.*)

A szabadság teljes kifejlődésével a városbíró a városi tanácscsal együtt kizárólagos bírói hatalmat gyakorol a város területén úgy polgári, mint büntető ügyekben. A városok azonban csak fokozatosan jutottak a teljes törvénykezési hatalom birtokába. Erről tanúskodnak azok a kiváltságlevelek, amelyek szerint a fontosabb bűnügyekben a büntető bíraskodást a városbíró még a királyi bíróval együtt gyakorolja.**)

A bíraskodás mellett a tanács gyakorolja az ipari- és piaci rendészetet, mely a vásártartási jog következtében fejlődött ki; nevezetesen felügyel az értékek és mértékek helyes kezelésére. Ugyancsak a tanács eszközli a pénzváltást s egyáltalán kezeli a város területén a pénzügyet: beszedi az egyházi tizedet és a királyi kincstárt illető jövedelmeket.

Továbbá a városi törvénykezéssel kapcsolatban találunk olyan közegekre is, kik a csekélyebb fontosságú törvénykezési teendőket végezték; ilyenek a pristaldusok (poroszlók) és a precók (bakók).

A tizenhetedik században is a városi közönséget megillető önkormányzatot a városi tanács gyakorolta, amely állott a városbíróból és rendszerint tizenkét esküdt polgárból. Úgy a bírói hatalom gyakorlása, mint az önkormányzati teendők intézése a tanács feladata volt; a városi közönséget csak a bíró, valamint a tanácstagok évenkénti ülasztása és a tanács működésének ellenőrzése illette meg. De már e korszakban a tanács működésének állandó és sikeresebb ellenőrzése, részben pedig annak támogatása végett a városok egy másik nagyobb, 50-100 tagból álló testületet alakítottak, amelyet választott közönségnek és annak tagjait választott polgároknak neveztek.*)

A választott közönség vagy nagyobb tanács volt előzője a városi képviselőtestületnek, mely később a városi közönségnek helyébe lépett. Most már a közönség, a képviselőtestület választja a tisztviselőket, ellenőrzi azok működését és mulasztás esetén felelősségre vonja őket.

*) L. pl. Korpona hiváltságlevelét 1214. év. Fejér. G. D. IV 1. 330.

**) Luppechtháza kiváltság-levele 1247. évből 3. pont. Endlicher 471. l.

***) Kolozsvárt az electa communitas 100 tagból állott. Jakab Elek, id. m. stb.

A városi bíróságot a városbíró elnöklete alatt a tanács-
tagok alkotják, melynek hatásköre a polgárok mindennemű
polgári és büntető ügyeire kiterjedt, kivéve a szentszék
elé tartozó ügyeket. A városi bíróság királyi kiváltság
alapján már a XIII-ik században bíraskodhatott minden-
nemű bünyfenyítő ügyben, tehát halálra szóló ítéleteket is
hozhatott, vérbíróságot: Jus gladii-t gyakorolt.*) Később a
rendes városi bíróság mellett külön pénzbíró is működik,
aki adóssági perekben 40 forintig ítéltetett.**) Ugyancsak
a városi bíróságtól külön álló bírói hatóságot gyakorolt
még a zsidóbíró (judex judaeorum), akinek hatásköréhez
tartoztak a zsidók egymásközött felmerült összes pereit,
amennyiben előtte panaszt emeltek, valamint a kereszté-
nyeknek zsidók ellen indított pereit a súlyosabb büntettek
kivételével, amelyek a királyi kúriában nyertek elintéztést.***)

A büntetések régebben ezek voltak: 1. halálbünytetés,
2. testi bünytetés, 3. szabadságvesztési bünytetések, 4. va-
gyoni bünytetések, 5. szégyenítő bünytetések.

A halálbünytetést egykoron, amidőn még az a jog-
közösségből való kizárásnak következménye volt, bárki
végrehajthatta. Később azonban már, amidőn a halálbüny-
tetés külön bünytetésnémmé fejlődött, a végrehajtás elulleg
a közhatalmat illeti. A régi jog maradványát megtaláljuk
Szent Istvánnak a mérgezőkre és rontókra vonatkozó ren-
delkezésében, mely ezeknek megbünytetését, esetleg kivég-
zését a sértett félre vagy nemzetségére bizza, a midőn a
halálbünytetés végrehajtása magánfél joga és kötelessége.****)

A testi bünytetéseknek két főcsoportját kell megkülön-
böztenünk: a testcsönkító és testfenyítő bünytetéseket. A
testcsönkító bünytetés: a szemkiszúrás, a nyelvkivágás, a
kéz, láb, fül és orr levágásából állott. A testfenyítő büny-
tetések: a hajlenyírás, az ostorozás, vesszőzés és meg-
bélyegzés volt.

A szabadságbünytetés nemei: a rabszolgaként való
eladás, a számkivetés és a bebörtönözés volt.

Vagyoni bünytetések: a magánosok ellen elkövetett
bünytetettek esetében a kárt bizonyos pénzüsszeggel kellett
megváltani, a sértett felet vagy nemzetségét kiengesztel-
ni stb.

A megszégyenítő bünytetéseket nálunk főleg a városi
jogokban alkalmazták mint fenyítő bünytetéseket kevésbé
súlyos bünytetettek, illetőleg közbotrányt okozó kihágások
esetében. Pozsony város joga szerint az éjjeli csendet

*) Nagyszombat 1233. év 8. pont: Villicus... una cum duo-
decim stb. Endlicher 446. I.

**) Budai jegyzőkönyv 29., 30. és 172. pont.

***) L. IV. Béla 1251. évi kiváltságlevelének 8 és 21. pontját.

****) Deep. St. Steph. 11. 32.

zavarókat, vagy pedig a közbotrányt okozókat bitófa alá (pellengér, pranger) állították, vagy pedig e célra vasrudakból és falécekből készített ketrecbe, kalodába (Narenkötrl) csukták?*)

Az 1868. évi ötvennegyedik törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról szól és 1. §-a így rendelkezik:

A polgári ügyekben való bíráskodást elsőfolyamodásúlag gyakorolják:

1. Szab. kir. és rend. tanácsú mezővárosokban:

- a) a városi bíró vagy helyettese;
- b) a városi törvényszék.

2. Megyékben:

- a) a szolgabíró esküdt társával;
- b) a megyei törvényszék.

3. A jáász-, kun-, hajdú- és szepesi kerületekben:

- a) a városi bíró vagy helyettese;
- b) a városi törvényszék;
- e) a kerületi törvényszék.

4. A kikindai kerületben:

- a) kerületi főbíró vagy helyettese;
- b) a kerületi törvényszék.

A vásári bíráskodást a törvény 481–494-ik §§-ai szabályozzák.

A vásári bíróságot szab. kir. és rend. tan. városokban egy elnökből, két bíróból s egy jegyzőkönyvvezetőből álló bíróság, a nem rend. tan. városokra és községekre nézve pedig az illető járási szolgabíró és esküdt képezi.

A vásári bíróság az országos és heti vásárok ideje alatt ítéel a vásárközben előforduló kereskedelmi, adásvételi, vásárforgalmi, árlefizetési és a vásár alatt kötött adás-vételi szerződések ügyében.

Érdekes a 489. §-nak az az intézkedése, hogy a vásári bíróságnak jogában áll alperest ugyanazon napon, sőt ha a késedelem veszélylyel jár, ünnep- és vasárnapokon is * idéztetni, s a megjelenni vonakodót a körülményekhez képest kényszerítő eszközökkel is előállíttatni.

A 494. §. pedig így szól: A vásári bíróság által elintézett perekben semminemű perorvoslatnak nincs helye. A meg nem elégedett félnek azonban a per tárgyára s a vásári bíráskodásból származó károk megtérítésére nézve a nyertes fél ellen a rendes per útja fennmarad.

A marasztaló ítélet nyomban a vásár helyén végrehajtatott.

Az 1869: IV. t.-cikk a bírói hatalom gyakorlására vonatkozik. Első szakasza így hangzik: Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elválasztatik.

*) Király János, Pozsonyváros joga 318. l.

A 2-ik §. pedig azt mondja: A bírói hatalom a király nevében gyakoroltatik.

Az 1871 * LII. t.-cikk első szakasza eltörli a testi fenyítéket, amennyiben így intézkedik:

„A testi fenyíték, mint fő-, mellék- vagy súlyosító büntetés, továbbá mint fegyelmi büntetés, úgy bűnvádi, mint rendőri esetekben többé nem alkalmazható”.

A bíróságnak a közigazgatástól történt elválasztása és a testi fenyítéknek eltörlése a modern igazságszolgáltatás kezdetét jelenti. Az igazságszolgáltatás külön választásakor született ez a betyárnota:

„Szolgabíró, járásbíró, csendbiztos.
Nem leszek én egyiknél sem bentkosztos.
Az angyalát, nem kell nekem fiskális.
Ha bajom lesz, helyt állok én magam is”.

Az elsőfokú bíróságokat az 1871: XXXIII. t.-cikk szervezi; működésüket 1872-ben kezdték meg.

Az 1871: XVIII. t.-cikk szintén a rendőr szót használja, amikor rendőrkapitányról tesz említést. A „rendőrség” szót egyébiránt már az 1840. évi IX t.-cikkely alkalmazza, amikor a most idézett törvénynek ezt a eimet adja: „IX. törvény-cikkely a mezei rendőrségről”. A törvény 3. szakasza a bíráskodásra nézve így intézkedik: „a mezei rendőrségre való felügyelés és bíráskodás a megyékben ugyan a járásbeli és kerületi szolgabíráknak, a szabad királyi és kiváltságos mezővárosokban pedig a városi kapitányoknak tiszti kötelességükben fog állani” stb. (A hivatalos mezővárosok alatt a rendezett tanácsú városokat kell érteni.)

Az 1878. évben megalkották a büntettekről és vétségekről szóló V-ik és 1879-ben hozták a kihágásokról szóló XVI. törvénycikket. Ezt a két büntetőtörvénykönyvet 1880. évi szeptember hó 1-én léptették életbe.

A kihágási büntetőtörvénykönyv a kihágások nagyobb részét az 1880: XXXVU. t.-cikk 41. §-ával a közigazgatási hatóság hatáskörébe utalván, említett törvény 42. §-a így rendelkezik:

A 41. §. szerint a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt ügyekre nézve, amennyiben egyes törvények eltérő rendelkezést nem tartalmaznak, a bíráskodási jog elsőfokon illeti:

1. megyékben a szolgabírákat;
2. városokban a kapitányt vagy a tanács által e részben megbízott tisztviselőt;
3. Budapest mindenik kerületében az illető kerületi kapitányt.

A kihágási eljárást az 1880. évi 38547. sz. belügy-miniszteri rendelet szabályozza először.

A városi kapitányból rendőrkapitány lett 1871-ben és a bírói hatalmat 1840-ben gyakorolja először.

A vidéki rendőrség fejlődése ezek szerint 1880-ban vette kezdetét, amikor mint külön közjogi intézmény rendőr' hatósággá fejlődött.

1912. év végén Magyarországon következő bíróságok működtek:

1. a m. királyi bíróságok;
2. a m. királyi közigazgatási bíróság;
3. a rendőri büntető bíróságok;
4. a hadbíróságok.

IV. FEJEZET.

AZ ÁLLAMOSÍTÁS KÜSZÖBÉN.

A vidéki rendőrség újjászervezése.

Fejlődésről természetesen csak annyiban lehet szó, hogy a városi tanács kebelébe tartozó kezdetleges rendőri intézmény külön vált és külön hatósággá lett. – A rendőrintézmény feje, illetve főnöke a rendőrkapitány lett, akit 1886-ik év óta élethossziglan kineveznek, de a rendőrség többi tagjai: tisztviselők, altisztek és rendőrök ma is ott tartanak, ahol 1880-ban, illetve 1871-ben. A városi rendőrtisztek ma is a választás esélyeinek vannak kitéve. Ha a rendőrtiszt kedvében járt a várostartyáknak, és a várostartyáknak valami „elhelyezendő” rokonuk nem pályázik, akkor újra megválasztják a „kedves” emberüket. De ha olyan rendőrtisztnek 6 évre szóló mandátuma lejár, aki kötelességét híven teljesítette és esetleg egyik-másik várostartya ellen eljárás esik és újra pályázik – azt bizony nem választják, az mehet! Képzeltető, milyen helyzete van a szegény vidéki rendőrtisztnek, aki 6 évenként választás alá esik, Lehet-e a vidéken ilyen körülmények között pártatlanságot föltételezni? Aligha!

Az altisztek és rendőrök helyzete még rosszabb. Ugyanis sok helyütt csak úgy vannak felvéve, mint a cselédek: szóbeli szerződéssel. Csupán kötelességeik vannak, de jogaik nincsenek, mivel szervezett rendőrség nem minden városban található. Amilyen a rendőrség szervezete, olyan a használhatósága. A rendőr nem tehet erről, hanem a városi autonómia.

Ez ellen a túrheterlen állapot ellen harcolnak a vidéki rendőrkapitányok, és hogy sikeresebben felléphessenek, alakítottak egyesületet, mely a tömörülésre kiválóan alkalmas,

Ha tekintetbe vesszük, hogy 1873. évben az országgyűlési pénzügyi bizottság a képviselőházban olyan határozatot hozott és terjesztett a képviselőház elé, mely szerint javasolja, hogy a kormány terjessze be az „országos rendőrségi javaslatot”, mely határozatot az országgyűlés el is fogadott, megállapíthatjuk, hogy a rendőrség újjászervezési ügye immár negyven év óta vajúdik. De már 1848. év elején is találkozunk olyan mozzanattal, mely alighanem páratlanul áll a rendőrség történetében. Ugyanis 1848. év kezdetén – mint azt a II. fejezetben említettük – több magyar főúr indítványozta, hogy szerveztessék csendőrség a lombardiai csendőrség mintájára, s miután a kormány pénzügyi nehézségekre hivatkozott, összeált néhány főúr és összeadtak 60 ezer forintot, többet nem gyűjthettek, mert kitört a szabadságharc, mely minden tervet halomra döntött.

A vidéki rendőrség államosítása, illetve újjászervezése 1886-ban ismét előtérben lépve, tengeri kígyóként hol fölütötte fejét, hol alámerült.

A vidéki rendőrség államosításának kérdése pozitív alakban akkor terjedt el a közvéleményben, amikor gróf Tisza István miniszterelnök és belügyminiszter 1905. évi január hó elején Miskolcson nagy beszédet tartva kijelentette, hogy a városok nyomasztó pénzügyi helyzetén úgy híván segíteni, hogy a városi rendőrségeket átveszi állami kezelésbe. A nagy államférfiú kijelentésében senkise kételkedett. De közbejött a teljes politikai fölfordulás. Az ellenzék megbuktatta a szabadelvűpártot, melyre gróf Tisza István támaszkodott. Ennek következményeként Tisza István gróf miniszterelnök minisztársáival együtt lemondott és a kisebbségben maradt szabadelvűpártot föloszlatta, hogy szabad teret engedjenek az ellenzék kormányzásának.

A nevezetes politikai esemény a vidéki rendőrséget kétszeresen érintette: az államosításból nem lett semmi, ellenben kijutott neki a politikai harcokból annyi, mint senki másnak. Egyik-másik kiválóbb tagja a vidéki rendőrségnek meg is adta ennek az árát: a mint azt Hegedűs Sándor marosvásárhelyi főkapitány esetéből láttuk.

Érdekes és fontos kijelentés volt az, melyet gróf Andrássy Gyula, a koalíciós kormány belügyminisztere tett 1906-ban és 1907-ben. amiről már a III. fejezetben is megemlékeztünk, hogy t. i. a vidéki rendőrség elhanyagolt állapotán csak az államosítás segíthet.

A koalíció 1909. év végén megbukott, 1910-ben a nemzeti munkapárt került kormányra, a hegemonia most is az ő kezében van. Az 1912. évi költségvetés tárgyalás alkalmával több felszólalás történt a vidéki rendőrség újjászervezése érdekében. Sőt dr. Györffy Gyula a függet-

lenségi 48-as Justh-párt agilis tagja, a rendőrség mielőbbi államosítása mellett foglalt állást.

Mindezek a mozzanatok, no meg a vidéki rendőrség tehetetlen vergődése, arra indította a nemzeti munkapárt kormányt, hogy a vidéki rendőrség újjászervezését elhatározza.

1912. év elején új osztály állítottatott fel a belügyminisztériumban, melynek élére dr. Pekáry Ferenc, a budapesti államrendőrség érdemdús főkapitány-helyettese neveztetett ki, mint miniszter tanácsos. Ez a kinevezés a vidéki rendőrség körében nagy meglepetést, mondhatnám lelkesedést keltett. Hosszú idők óta ugyanis most történt először, hogy nem a protekció, hanem a tehetség, az arravalóság győzött. Pekáry Ferenc dr. ugyanis a mi vérünkől való vér, igazi rendőri tehetség és e mellett nagy műveltségű, nagy tudású, európai látókörű szakember.

Dr. Pekáry Ferencről „Modern Közigazgatás” 1912. évi 9-ik száma a következő vezéreikkel hozta:

DP. Pekáry Ferenc.

Vége az első kapavágás! . . . Egy komoly lépés a vidéki rendőrség államosítása felé.

A belügyi kormány tehát tovább nem halogatja e kérdés napirendre hozatalát, megindul a megvalósítás hatalmas folyamata, mert ezt jelenti Dr. Pekáry Ferec m. kir. államrendőrségi főkapitányhelyettesnek belügyminiszteri tanácsossá való kinevezése és egy újonnan létesítendő ügyosztály élére való állítása, mely ügyosztály lesz megbízva a vidéki rendőrség államosításának előkészítésével és keresztülvitelével.

Mi, lelkes harcosai a modern közigazgatásnak, nagy örömmel fogadjuk a kormány eme elhatározását, mert biztosan tudjuk, hogy ezzel a kinevezéssel feltartóztatlanul, meggy előre a vidéki rendőrség államosításának az ügye.

A vidéki rendőrségnek az egész vonalon való államosítása pedig a modern közigazgatásnak elengedhetetlen követelménye.

Dr. Pekáry Ferenc m. tanácsos megvalósítja, keresztül viszi ezt az államosítást.

A legnagyobb bizalommal, megingathatlan hittel nézünk a működése elé.

A székesfővárosi m. kir. államrendőrség hatalmas fejlődése, európai színvonal, elismert rátermettsége Pekáry nevével van összeforrvá.

Egész élete, életének minden tevékenysége ezé a tesztületé volt.

Valóságos mélység ma már nekünk az államrendőrség egykori helyzete, ahonnan fejlődött és a mai színvonalra emelkedett az államrendőrség.

A bomlási processzus igen előrehaladt volt, sok küzdelmet igényelt, sok energiát emésztett meg a reorganizáció, a testület átgyúrása, új alapok lefektetése, a régi átkos szellem kiirtása és a becsületesség uralmának az inaugurálása.

Aki a Thaisz-féle rendőrségből Budapest mai államrendőrségét képes volt megteremteni, átformálni és fejleszteni, az sokkal könnyebben és biztosan keresztül tudja vinni a vidéki rendőrség államosítását, mint aki csak elméletekből tanulmányozza az államosítás kérdését.

Már pedig Pekáry Ferenc min. tanácsos egyebet nem csinált, mint a fővárosi rendőrségnek a töményben kimondott államosítását körülbelül 30 évi küzdelem munkájánál elősegítette.

Az államrendőrségi intézmény fennállása óta, úgy személyi, mint dologi tekintetben az ő befolyása alatt állott és fejlődött.

Hosszú éveken át ő válogatta ki és össze a tisztviselői kart, ő hozta a testülethez a képzett, megbízható és modern gondolkozású tisztviselőket.

Az anyagi helyzet javítását célzó intézkedések az ő nevével vannak összefüggésben.

A rendőrség humánus és a haladó kor követelményeiből folyó rendelkezései, szabályai tőle indultak ki.

Ő kezdeményezte és dolgozta ki a rendőrség működést irányító és szabályozó ebeket és rendeleteket, úgy a bűnügyi nyomozás, mint az általános közigazgatási rendszet terén.

A bűnvádi perrendtartás életbeléptetésekor az ő nagy tudása, soha nem lankadó buzgalma és ki nem fáradó ügyszeretete vezette át az államrendőrség tisztikarát zökkenés nélkül a kezdet nehézségén.

Éjjel-nappal dolgozott, mindenütt résen volt, töményt magyarázott, eljárásokat mutatott be, határozatokat szerkesztett, egész tudásával segítségére volt a tisztikarnak, hogy az új törvény szelleme áthassa a tisztikart és az ország fővárosában ennek az új korszakot támasztó törvénynek a végrehajtása hozza meg azt az áldásos hatást, melyet a törvényhozás várt ettől a töménytől.

A gyermekbírószági intézmények, a fiatakorúak védelmének ő volt kezdettől fogva a leglelkesebb harcosa.

Élete egyetlen vágya és törekvése, hogy a rendőri intézmény érvényesüljön és az ország közhatóságai között arra a helyre jusson, melyre ama nagy érdekeknél fogva, melyek védelme alatt állanak, méltán számot tarthat.

Nincsen az országban fanatikusabb híve a rendőrségnek, mint Ő. Összeforrott a lelke ez intézménnyel, a rendőrség erkölcsi és anyagi jóléte az ő ideálja.

Ezért mondjuk, hogy ha a belügyi kormány őt szemelte ki, a vidéki rendőrség államosításának végrehajtására, ez a régen sóvárogva várt államosítás okvetlen meg lesz és úgy lesz meg, hogy azt ideálisabban kigondolni, megszervezni és végrehajtani jobban rajta kívül senki sem tudja.

Itt az utolsó óra, hogy vidéki rendőrségünk államosítása keresztülvitessék. Ezzel már tovább várni nem lehet.

A törvényhatóságok, a városok semmit sem gondolnak a rendőrségeikkel, arra számítva, hogy úgy is közel van a vidéki rendőrségek államosítása, miért áldozzanak a rendőrségeikért, ha úgyis államosítva lesznek, esetleges áldozataikkal pedig a hozzájárulási összegeket növelnék, államosítás esetén az állam javára.

Egy negyedszázad óta tart ez a reménykedés és a vidéki rendőrségek helyzete úgy személyi, mint anyagi tekintetben, a negyedszázad előtti állapotokban van.

Ezek az állapotok akkor is szomorúak voltak, most pedig már, hogy enyhe kifejezést használjunk, tarthatatlanok.

Nagy bizalommal nézünk a Pekáry működése elé, tőle várjuk és reméljük, hogy a vidéki rendőrség államosításának végrehajtásával a magyar nemzeti állam kiépítésének lelkes munkáját újból megindítja, hatalmasan előreviszi és a közigazgatás egyik legérzékenyebb, de leggyakrabban igénybe vett szerűt, a rendőrséget az egész ország területén úgy szervezi, hogy az disze legyen a hazának, méltó legyen a magyar államhoz, megfeleljen a kornak, melyben élünk és az ő lelke ideáljainak.

Dr. Sándor László

Dr. Pekáry Ferenc miniszteri tanácsos díszes, de felelősségteljes állását elfoglalva, beutazta a vidéki városokat, ahol személyesen meggyőződött azokról a bajokról, melyekről a lapok, de különösen a szaklapok annyit írtak. A helyszíni tapasztalatok bő anyagát most dolgozzák föl dr. Pekáry ügyosztályában.

Hogy a kormánynak komoly szándéka a vidéki rendőrség újjászervezni, bizonyítja azon körülmény, hogy a városok fejlesztéséről szóló 1912: LVII. t. cikk 30 §-a így intézkedik: „Utasíttatik a belügyminiszter, hogy hogy e törvény életbelépésétől számított 2 éven belül a városok szervezetéről, közigazgatásáról és háztartásáról, úgyszintén a városi rendőrségek országos rendezéséről törvényjavaslatot terjesszen elő”. Ez garancia arra, hogy végre a vidéki rendőrség ügye rendbe jön.

A vidéki rendőrség újjászervezésével kapcsolatban főlemlítjük, hogy Miskolcзы László budapesti államrendőrségi rendőrtanácsos, a rendőrség államosításáról törvény-

javaslattervezetet dolgozott ki, melyet az országos rendőri egyesület elfogadott és 1911-ben a belügyminiszternek küldöttségileg átnyújtott.

Miskolczy László mint kimagasló tehetség különféle szaklapokban igen sokat irt általános közigazgatási, rendőri és büntetőjogi kérdésekről.

Önálló nagyobb munkái említett törvényjavaslattervezeten kívül ezek:

1. „Előzetes eljárás bűnügyekben”. (Szigorlatoknál használják.)

2. „A szökésben levő nagyobb büntettesek üldözése”. (Ezt elfogadta Németország, Olaszország, Törökország, Románia, Bulgária és átvette Franciaország is.)

3. „A vidéki rendőrség államosítása”. (Pályadíjat nyert.)

4. „A rendőrség és intézményeinek fejlesztése” és

5. „Tanulmány a büntetőjogi reform kérdésében”.

Miskolczy Lászlótól még sokat várhatunk.

A modern kihágási eljárás és közbiztonsági intézményeink.

A modern igazságszolgáltatás, a bűnvádi perrendtartás életbelépése több rendelet és utasítás kibocsátását tette szükségessé. Ezek között – mint a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897: XXXIV. t. cikk javaslatának indokolása is kiemeli – fontosságánál fogva különösen kiválik a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekre vonatkozó eljárás szabályozása, melyre az imént idézett t. cikk 28. §-a a belügyminiszternek és az igazságügyminiszternek akként adta a fölhatalmazást, hogy a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekben követendő eljárást a törvényhozás további intézkedéséig rendelettel szabályozzák.

Még mielőtt ezen szabályozás megtörtént volna, a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről szóló 1901. XX. t.-e. 12. §-a azon újabb utasítással látta el a belügyminisztert és az igazságügyminisztert, hogy a kiadandó rendeletben – a rendőri büntető eljárásnak a most idézett t.-c. 13-21. §-aiban foglalt szabályozásán felül – egyéb részleteit, különös figyelemmel a felelősség korlátozására s tekintet nélkül az egyes törvényekben szabályozott eljárási módokra, a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt összes kihágási ügyekre kiterjedőleg egységesen szabályozzák,

mely szabályozás keretén belül a tiszti ügyese közreműködése a közérdek szempontjából igénybe vehető.

A rendőri büntető eljárás ezen egységes szabályomzását a 65.000/1909. B. M. számú belügyminiszteri és igazságügyminiszteri rendelet tartalmazza.*)

A közigazgatási hatóságok modern igazságszolgáltatása 1911. évi január hó 1-én vette kezdetét. Ezen a napon megszűnt az a nagy össze-visszaság, melyet a kihágási ügyekben való bíraskodás körül tapasztaltunk. Valóságos labirintusban bujkált a városi s különösen a rend. tanácsú városi rendőrkapitány, míg megtudta állapítani, hogy melyik kihágás tartozik az ő hatáskörébe és melyik a városi tanács, vagy polgármester illetékessége alá.

A rendőri büntető eljárás egységes szabályozása tárgyában kiadott, fentebb idézett rendelet 2. §-a az összes közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozó kihágásokban való bíraskodást városokban a rendőrkapitány hatáskörébe utalja. Elsőfokon tehát kizárólag a rendőrkapitányok bíraskodnak kihágási ügyekben, amikor mint „rendőri büntető bírák” járnak el.

Ezen intézkedéssel hatályát veszítette a III. fejezetben említett 1880. évi 38.547. sz. belügyminiszteri rendelet.

A modern igazságszolgáltatásból kiemelkedik a „büntetőparancs” intézmény, mely lényegesen előmozdította az egyszerű és gyors igazságszolgáltatást. Ezt az üdvös intézményt ki kellene terjeszteni azokra a kihágásokra is, melyekre a törvény nemcsak pénzbüntetést, hanem 8 napig terjedő elzárást is szab.

Habár a modern igazságszolgáltatást szabályozó rendelet 1911. évi január hó 1-én lépett életbe, nem ennek a rendőrségnek volt szánva, hanem az újjászervezendő modern magyar államrendőrségnek, mely oly nehezen tud megszületni.

1912-ben Magyarország területén a következő rendőr-Intézmények látták el a közrendészet teendőit, és pedig:

1. Budapest székes-fővárosban a budapesti államrendőrség;

2. A vidéken (a városokat kivéve) a m. kir. csendőrség;

3. A törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városokban (25 tvhtgi és 112 rend. t. város) az önkormányzati városi rendőrség;

4. A nagyobb nagyközségekben a csendőrség mellett az autonóm községi rendőrség és

5. Az ország határszélein a m. kir. határrendőrség.

*) 65.000/1909. B. M. rendelet 12. és 3. bekezdése.

A budapesti államrendőrség őrszemélyzete modern szakoktatásban részesül. Sikeres vizsga után nyer csak beosztást önálló szolgálattételre. Ha aztán a rendőr az utcán megjelenik és valaki útbaigazítást kér tőle, a rendőr a legnagyobb előzékenységgel igyekszik a hozzá fordulót idegent útbaigazítani, amit e sorok írója akárhányszor tapasztalt, mivel a budapesti rendőrök magatartását ki akarta próbálni. Az illető rendőr természetesen nem is sejtette, hogy vidéki rendőrkapitánnyal beszél, mert e sorok írója rendőri egyenruhát nem viselt, s éppen ez az, ami azt igazolja, hogy a budapesti rendőr előzékeny és ildomos bárkivel szemben. Ezt a csiszolást persze a modern iskola adja meg neki.

A budapesti rendőr rendes körülmények között kardosan teljesít szolgálatot. A rendőrlegénységnek egy része lovasítva van.

Aztán van a polgári rendőrség (detektívek) külön testülete, mint a budapesti államrendőrség kiegészítő része, A budapesti detektív-testületnek nemcsak bel-, hanem külföldön is jó híre van. Megbízható, ügyes nyomozó közegek. Ezek nélkül nehezen boldogulna a rendes, fegyveres rendőrség. A polgári rendőrök polgári ruhában és az adott esetekhez képest öltözködve járnak. A detektívet is különösen a jó detektívet nem lehet nevelni, arra születni kell. Akinek rátermettsége és intelligenciája van, az igen szép eredményeket érhet el. Ha rajtam állana, nem havi fizetést adnék nekik, hanem érdem szerint díjaznám őket; ezáltal azt lehetne elérni, hogy csupa tehetség állna rendelkezésre.

A fogalmazói karról megemlékeztünk már az 1. fejezetben és itt csak annyit, hogy a budapesti államrendőrség tisztikara oly magas színvonalon áll, hogy igazán nehéz volna eldönteni, hogy a párisi, berlini, londoni, bécsi és budapesti rendőrség között, melyik a legkiválóbb.

A m. kir. csendőrség az egész ország területén működik, kivéve a törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városokat. A csendőrség kerületi parancsnokságokra, szárnyparancsnokságokra, szakaszparancsnokságokra és őrsparancsnokságokra oszlik. Egy csendőrkerülethez több vármegye tartozik. Csendőrszárny minden vármegye székhelyén van. Csendőrszakasz pedig minden fontosabb helyen található. Csendőrőrs minden járásban van 3-4 is.

A m. kir. csendőrség katonailag szervezett őrtest. A járőrök fegyveresen, fölfűzött szuronnal és töltött fegyverrel portyáznak őrskörletükben, mely több községből áll. A törvényelleneségeket az illetékes hatóságnak jelentik fel. Azért letartóztatásokat is önállóan teljesíthetnek. Kőte-

lességeiket és jogait a szolgálati utasítás írja nekik elő. Fegyelmi ügyekben a magy. kir. honvédelmi és gazdaságügyekben a m. kir. belügyminiszternek vannak alárendelve. Érdekes, hogy elővezetések esetén a városi rendőrkapitány nem veheti a csendőrparancsnokságot közvetlen igénybe, hanem az illetékes szolgabírói hivatalt kell eziránt megkeresnie, mely aztán intézkedik, hogy az elővezetés eszközölhető legyen. Nem lehetne itt is egyszerűsíteni?

A törvényhatósági joggal Jelruházott városok rendőrsége autonóm testület, melyet a város tart fenn s így egykét várost leszámítva, olyan állapotban van, mind a rend. t. városok rendőrségei.

A rendezett tanácsú városok rendőrségei között is akad egy-kettő, ahol tűrhető állapotokat lehet találni, de a túlnyomó nagy többségben származékos képet nyújt. A városok nem élnek e tekintetben önkormányzati jogokkal, hanem hagyják végképen elzúlni a gyűlölt városi rendőrséget.

Ahány város van az országban (137), annyiféleképen vannak a rendőrök egyenruházva, mert itt már élnek a városok önkormányzati jogokkal, mivel ruhát adni muszáj, így hát képviselje legalább a városi címer színét, miáltal neveltséges tarka-barkaság áll előttünk.

A jelenlegi vidéki rendőrség fegyverzete valóságos múzeum, úgy hogy minden város rendőrsége történelmi emléktárgy. Olyan város is van, ahol maga a rendőr szerezte be sajátjából az oldalfegyvert; természetes, hogy egy régi olcsóságot vett.

Fizetése a jelenlegi rendőrnek oly kicsi, hogy a fegyver is kereshet annyit a fegyházban, ha ügyes. Ezért van aztán, hogy rendőrnek önértetesebb ember nem is megy, hanem jelentkeznek olyanok, akik már sehol másutt boldogulni nem tudnak.

A jelenlegi szervezet mellett oktatást, iskolát tartani nem lehet, mert arra sem ember, sem idő nincs. Kimegy a rendőrnek felvett egyén az utcára „rendet csinálni” anélkül, hogy csak egy kis fogalma is volna a rendőr feladatairól.

A régebbi idő óta szolgáló rendőrközegek teljesítik aztán az „oktatás” teendőit.

A vidéki rendőrség tarthatatlan állapotáról kötetekre menő szakcikk jelentek meg a szak- és napilapok hasábjain. A vidéki rendőrség azért szorul sürgős újjászervezésre, mert a városok nem fejlesztik s így olyan anyagból kerül ki, mely hivatásának magaslatára emelkedni nem tud. Ez nem a rendőrkapitányok, hanem a városok és az ország szégyene.

Látjuk, milyen óriási különbség van a budapesti állami és a vidéki autonóm rendőrség között. De az még nem elégi Mert a vidéki rendőr nemzetiségi vidéken felsorolt fogyatkozásai mellett még magyarul sem tud. Képzeltető tehát az illető rendőrkapitányok helyzete. Azért a korszellemmel lépést tartó közönség követeli, hogy bemutatott rendőrünk olyan legyen, mint a budapesti kártársa. Nem a várost okolják a tudatlan, ügyetlen rendőrbotlásai miatt, hanem a rendőrkapitányt. Azt a rendőrkapitányt, akinek nem áll módjában más rendőrt alkalmazni, mivel a jelenlegi viszonyok azt egyenesen lehetetlenné teszik.

A városok régen nem költenek a rendőrségekre, azt tudja az egész ország, de azért nem vettük észre, hogy olyan mozgalom indult volna meg a városok részéről, mely a rendőrségek országos újjászervezését célozta volna nyomtatékosan. A vidéki rendőrség ügye immár a kormány kezében van, aminek a városok is örvendenek.

A rendőrséget már akkor kellett volna a város kebelétől elválasztani, amikor a bíróságot elválasztották a közigazgatástól.

A nagyközségek rendőrségéről az a feljegyezni valónk, hogy ügyük még rosszabbul áll, mint a városi rendőrségé. Ugyanis az illető községben egy rendőrtiszt – akit rendszerint rendőrbiztosnak neveznek, – rendőrfőnök, kinek azonban hatásköre alig van, lévén ő a községi bírónak alárendelve, aki megint a szolgabírói hivatalnak van subordinálva és hatásköre is igen szűk keretek közt mozog. Van ugyan a népesebb nagyközségben csendőrség, de az nem lehet mindig helyben, mert más községei is vannak. Népesebb nagyközségekben, különösen, ahol az ipar és kereskedelem fejlődik, okvetlenül rendőrséget kell szervezni.

A nagyközségek rendőrtisztviselői is mozgolódtak már tarthatatlan állapotuk javítása érdekében. Kerner István, Zsombolya nagyközség rendőrbiztosa volt az első, aki mozgalmat indított aziránt, hogy a nagyközségek rendőrtisztjei is szervezkedjenek s lépjenek be a MROE. tagjai sorába. Utána Horváth István Békéscsaba rendőrfőbiztosa és 1912. január havában Kubik József Petrilla, konya-telep rendőrbiztosa indított mozgalmat. Sorsuk a városok rendőrségének sorsával van összekötve. És ha az államosítás bekövetkezik, több mint bizonyos, hogy a népesebb nagyközségek államrendőrséget fognak kapni.

A kisközségek rendőrsége természetesen a legkezdetlegesebb rendőri intézmény országunkban. Ott a kisbíró és az éjjeli őr ügyel a személy- és vagyonbiztonságra, úgy, miként azt Beregszász városánál, Beregvármegye közrendészete című és Biharvármegye című közleményünknel láttuk.

A m. kir. határrendőrség 1906-ban állított fel, amikor a belügyminiszter 21.000. számú körrendeletével ekként intézkedett: „A m. kir. minisztérium 1905. évi december hó 9.-én hozott minisztertanácsi határozattal a határrendőrségről szóló 1903: VIII. t.-e. életbeléptetésének idejét annak 12-ik §-ában nyert felhatalmazás alapján 1906. évi január hó 15.-ében állapítja meg, az e törvény alapján szervezett állami határrendőrség működését ugyanazon napon kezdi meg”.

A m. kir. határrendőrség az ország határszélein fontos állami funkciót vége«, mint a milyen: a bevándorlás, kivándorlás szigorú ellenőrzése, a csempészet és leánykereskedés megakadályozása, valamint egyéb fontos állami teendők ellátása. Magyarországot ennél fogva állami rendőrség gyűrűje veszi körül, mely gyűrű azonban nem elég erős, mert az áldatlan bevándorlás Galicia felől egyre tart. A vidéki rendőrség államosításával fog kelle.nl a határokat megerősíteni, hogy a paraziták Magyarországot el ne árasztassák.

A m. kir. határrendőrség alighanem be fog olvadni a vidéki rendőrségbe, amikor az államosítva lesz, de a határőrzés feladata továbbra is teljesítetni fog és pedig fokozottabb mérvben.

Végül meg kell még emlékeznünk azokról, akik ha nem is rendőrközegek, mégis rendőri teendőket végeznek. Ilyenek a vasúti közegek (tisztviselők, altisztek, szolgák), akik igen gyakran kénytelenek rendőrileg fellépni, különösen ott, ahol rendőrközeg nincs közelben. A vasúti közegek bírságolások teljesítésére is fel vannak hatalmazva. A rendőr, csendőr és vasúti közeg egyforma nehéz szolgálatot teljesít, a legnehezebbet az összes közszolgálatok közt. Azért ezt a három intézményt kellene legjobban fizetni.

Azután van még egy intézmény, mely szintén rendőri teendőket végez, s ez a m. kir. pénzügyőrség. Gyakran abba a helyzetbe jut, hogy rendőri teendőket végezni és rendőri segédletet igénybe venni kénytelen.

A jelenlegi közbiztonság a hajdanihoz képest annyiban mutat javulást, amennyiben a Rózsa Sándorok és Savanyú Jósák nem a síkságon és a Bakonyban, hanem a városokban garázdálkodnak és nem elöltöltő puskával, hanem furfanggal dolgoznak; ezekkel nem tud a vidéki rendőrség lépést tartani, megbirkózni.

A betyárromantika természetesen teljesen letűnt az 1887. évi rablőüldözéssel. Az utasok bátran utazhatnak a Bakonyban, a síkságon, – bántódásuk nem történik, mert a hajdani betyárvilág immár a történelemé.

Midőn Magyarország rendőrségének története elvonnul szemünk előtt, meg kell emlékeznünk azokról az állam-

férfiakról, akik az elavult vidéki rendőrség helyébe modern közbiztonsági intézményt akarnak életre kelteni. Ezt a feladatot a jelenlegi belügyi kormány akarja megoldani. Úgy a jelen-, mint az utókor hálás lesz azok iránt, akik az országot a tehetetlenül vergődő vidéki rendőrségtől megmentik, mivel csak természetes, hogy a modern rendőrintézménnyel az ország közbiztonságát erős alapokra fektetik.

A kiváló államférfiak névsora ez:

1. Tisza István gróf, miniszterelnök.
2. Sándor János, belügyminiszter.
3. Khuen-Héderváry Károly gróf, volt miniszterelnök és belügyminiszter, a nemzeti munkapárt elnöke.
4. Lukács László dr., volt miniszterelnök és belügyminiszter.
5. Némethy Károly dr., belügyi államtitkár.
6. Pekáry Ferenc dr., belügyi miniszteri tanácsos.
7. Szabó László, belügyi miniszteri tanácsos.

E díszes névsor mindenkit meggyőzhet arról, hogy a vidéki rendőrség újjászervezése, illetve államosítása biztosra vehető.

Végül meg kell még emlékeznünk Boda Dezső, Budapesti székes-fővárosunk főkapitányáról is, aki szintén lelkes blve a tervezett átalakulásnak és ahol csak teheti, kiveszi a maga részét a propagálás munkájából

Boda Dezső 1887-ben az V. kerület kapitánya volt és e sorok írója, mint poprádi alkapitány, a rendőrség előtti eljárást a budapesti államrendőrségnél gyakorlatban tanulmányozva, az V. kerületben is, melynek Boda Dezső volt a kerületi kapitánya, praktizált néhány napig Semsey fogalmazó irodahelyiségében.

Az egész ország rendőrsége Tisza István gróf jelenlegi miniszterelnökben és Sándor János belügyminiszterben bízik és reméli, hogy az ő hatalmas szavuk nemsokára el fogja dönteni a vidéki rendőrség nyomorúságos sorsát, Nem a rendőrség, hanem az ország érdekében történik majd a döntés, mely soká nem késheet.

A vidéki rendőrség állami rendőrséggé átszervezve olyan lesz, mint most a budapesti államrendőrség és úgy gondolom, hogy a portyázó rendőr rövid időn belül az angol rendőr nivóját meg fogja ütni. Meg fog szünni a mostani durva hang; az ököl működése akkor, amikor nem önvédelemről van szó. Előtérbe fog lépni: a sima modor és az előzékenység. És ezáltal a rendőrség iránti rokonszenv meg fog honosulni az egész vonalon, de még a külföldön is.

A végrehajthatlan törvényekről a vastag porrétegek le fognak tűnni. A „tekints ide, tekints oda” a múlté lesz és a közérdek megóvása javítani fogja a mostani visszás állapotot.

Az egységes magyar állami rendőrség természetesen emelni fogja államunk tekintélyét és a külföldnek irántunk való bizalmát. Ezt tudva és tekintetbe véve, nem kell sajnálnunk azt az anyagi áldozatot, mely az új intézmény fenntartására fordíthatni fog.

Az államosítás kapcsán felmerült az a kérdés, vajjon a jogvégzettség nélküli rendőrtisztviselők államosítás esetén át fognak-e vétetni? A kormány méltányos és igazságos lesz azok iránt, akik epre rászolgáltak.

Véleményünk szerint a kormány respektálni fogja a szerzett jogokat. Mert hiszen nem a tisztviselő tehet arról, hogy nincs jogvégzettsége, hanem a törvény, amely nem követelte azt tőle. Aztán van máp precedens is. Ugyanis amikor a bíróságot a közigazgatástól elválasztották, igen sok nem jogvégzett ember vétetett át, akik aztán kir. járásbírák lettek és előléptetésben részesültek.

És amidőn a m. kir. csendőrségi intézményt szepvezték, (1882 és folytatólag), átvette az állam a csendbiztosokat, akikből aztán csendőrtözpztiszttek is lellek. Még feltételezni sem merjük azt, hogy a vidéki rendőrség államosítása alkalmával mellőzné a kormány az eddig követett gyakorlatot. Hiszen ilyen eljárás kiszámíthatatlan következményekkel járna. – Természetes azonban, hogy az állam nem vehet át olyan egyéneket, akiknek sem képzettségük, sem rátermettségük nincsen és csak azért kerültek rendőri szolgálatba, mert a sógorság és komaság beprotegalta őket és még csak rövid ideig szolgálnak. Ilyen egyének átvétele, illetve megtartása nem áll a köz érdekében.

II. KÖNYV.

A parlamenti őrség szervezése és működése. – A vidéki rendőrség a háború alatt. – Nemzetőrség szervezése és működése. – A proletárdiktatúra és a vörösőrség. – A pendőrség államosítása. – A szerbek kivonulása magyar területről és a m. kir. államrendőrség bevonulása Pécsre és Bajára.

(1913-tól 1924. évig.)

I. FEJEZET.

A képviselőházi őrség szervezése és működése.)

Az 1848/49-iki szabadságharcunk – az orosz hadsereg beavatkozása folytán – leveretésünkkel végződött, aminek igen S2omoru következményei lettek. Az osztrák császár a szabadságharc vezéreit Aradon kivégeztette, az országot cseh beamterek alá helyezte; a kémrendszert meghonosította, szóval: mindent elkövetett, hogy Magyarországból provinciát, osztrák tartományt formáljon. Mindazonáltal e területének végrehajtása óriási nehézségekbe ütközött és létrejött a kiegyezés 1867-ben. Az ország visszanyerte alkotmányos jogait és a rendes politikai élet vette kezdetét.

A magyar országgyűlés ismét törvényeket alkotott, ha nem is úgy, amint azt az ország érdekei kívánták, mert az osztrák császár nem tudott egyetérteni a magyar királlyal, mégis dolgozhatott.

A magyar kormányok hyperliberalismusa olyan politikai korszakot teremtett, milyent az ezeréves alkotmányos élet mindaddig nem ismert. Az országgyűlési tárgyalások már a kilencvenes években is szokatlan modorban folytak le, minden nagyobb botrány nélkül. A magyar országgyűlésen 1907-ben (koalíciós kormány idejében) történt először, hogy képviselők a Ház tanácskozásaiból kizárattak. Ezen, az 1906-11-iki országgyűlésen mindössze két kizárási eset fordult elő. Karhatalom alkalmazására azonban nem került sor, mert a kizárt képviselők nem jelentek meg kizáráruk tartama alatt a Ház épületében.

*) Az adatokat a képviselőház elnökének engedélye folytán dr. Lukács Gyula elnöki osztálytanácsos bocsátotta rendelkezésemre.

Az 1910–15-iki országgyűlésen már szükségessé vált karhatalom igénybe vevése, hogy a Házsabályok értelmében elrendelteknek érvényt szerezzenek. Karhatalom lett igénybe véve:

1. A Ház körül, hogy hívatlan elemek a Ház épületébe be ne jussanak és később azért is, hogy a kizárt képviselők a Ház épületébe be ne mehessenek;

2. hogy képviselőket a Ház épületéből eltávolítsanak.

Ad 1. Katonai kordon alkalmaztatott a szocialisták tüntetése miatt 1912. évi május hó 23.-án, 1913. március hó 4.-én, 1912. május hó 24.-én, 29, 30. és 31.-én; továbbá június hó 1., 3. és 4.-én délelőtt a Ház körül csendőr- és rendőr-őrjáratok cirkáltak és csak azokat engedték a Házba, akik igazolták magukat. Június hó 4.-én délután, tekintettel a délelőtti események miatt esetleg bekövetkező rendzavarásra (ugyanis délelőtt szavazta meg a többség a véderő-javaslatot), katonai kordon állíttatott fel. Június hó 6.-án csak a kapukat tartotta megszállva erősebb rendőrcsapat, melynek feladata az volt, hogy a kizárt képviselőket tartsa távol a Házról. A kitiltottak azonban a rendőrök sorfalát áttörve, behatoltak a Házba. Erre való tekintettel június hó 7, 8, 10, 11, 18, 19, 21, 22, 24, 25 és 27-én katonai kordont, elzáró örvonalat vontak a Ház körül. Szeptember 17 és 18-án nincs elzáró örvonal, minthogy valamennyi kizárás letelt. Október 30 és 31-én ismét katonai elzáró örvonalat húztak. Ezentúl, 1913. évi március hó 4-ét kivéve, nincs többé katonai elzáró örvonal, hanem a Ház körüli karhatalmi szolgálatot rendőrség és csendőrség látja el. Ilyen, csendőrökből és rendőrökből alakított elzáró örvonal volt

1912. november hó 25, 27, 28, 29 és 30-án; december hó 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 23, és 31-én,

1913. január hó 22, 23 és 24-én, végül 1913. március hó 13-án. Az elzáró örvonal mindig úgy volt felállítva, hogy azon csak egy helyen lehetett átjutni. Az elzáró örvonalon hagyott kapuhoz szolgálattételre be volt osztva egy-egy képviselőházi tisztviselő, akinek feladata csak az volt, hogy a karhatalmi közegeknek, akik személy szerint nem ismerték az egyes képviselőket, ez irányban felvilágosítással szolgáljon. A kordonnál szolgálatot teljesítő rendőrtisztviselők esetről esetre megkapták a kizárt, illetőleg karhatalommal eltávolított azon képviselők névsorát, akikre nézve az elnök úgy intézkedett, hogy bizonyos időn belül nem bocsáthatók be a Ház épületébe.

Ad 2. Karhatatomnak a Házban való alkalmazásra illetőleg képviselőknek karhatalommal való eltávolítása a Ház épületéből.

A karhatalmi szolgálatot a Házban, illetve a Ház épületében Paulik Ferenc rendőrfelügyelő vezetése alatt

nagyobb számú rendőrség látta el. Ez a rendőri készenlét 1912. évi május hó 23-ika és 1913. évi május hó 5-ike közötti időben, minden olyan napon, amikor ülés volt, a jobboldali képviselői folyosónak megfelelő földszinti folyosón tartózkodott, ahonnan csak elnöki parancsra és csak akkor jött fel az ügynevezett gyorsírói lépcsőn, amikor karhatalom alkalmazása vált szükségessé, hogy a Ház tanácskozásait lehetetlenné tevő rendzavaró képviselőket a Házból eltávolítsa. Ilyen kivezetések voltak: 1912. évi június hó 4, 5, 7, 8 és 10.-én; szeptember hó 17 és 18.-án, végül 1913. március hó 13.-án.

A kivezetéseknél az ülés mindig fel lett függesztve. Paulik Ferenc főfelügyelő a háznagy hivatalos helyiségében az elnöktől utasítást kapott egy papírlapra felírt képviselők eltávolítására. Miután megkapta a kivezetésre vonatkozó parancsot és a kivezetendők névsorát, az időközben a képviselői folyosón elhelyezett rendőrök élén az ülés-terembe vonult, ahol a rendőrség körülfogta az ellenzéki padsorokat. Paulikkal egyidejűleg az ülés-terembe ment egy képviselőházi tisztviselő, akinek éppen úgy, mint az elzáró őrvonalnál szolgálatot teljesítő tisztviselőnek, kötelessége csak az volt, hogy Pauliknak, aki személy szerint nem ismerte a képviselőket, ezirányban felvilágosítással szolgáljon. Paulik aztán sorba felszólította a papírlapra jegyzett képviselőket, hogy az elnök intézkedése folytán hagyják el a Házat. Miután ennek nem tettek eleget, egyenként kivezette őket és pedig nemcsak az ülés-teremből, hanem a Ház épületéből is. A kivezetések megtörténtéről Paulik jelentést tett az elnöknek s azután kivonult a rendőrség a teremből. A kivezetés egyes esetekben a szó szoros értelmében vett kivezetés volt, mert az eltávolítandók ellenállást fejtettek ki s úgy kellett őket kihurcolni az ülés-teremből. Ilyen kivezetés volt 1912. június hó 4, 5, 7, 8, 10 és szeptember hó 17.-én. 1912. június hó 5.-én az erőszak jeléül megérintették a kivezetendőket, mire azok eltávoztak. Június hó 7.-én az ülés megnyitása előtt eltávolítandó képviselők, mikor Justh Gyula ellen képletesen erőszakot alkalmazott a rendőrség, mindannyian eltávoztak a teremből. 1912. szeptember hó 18.-án a rendőrség bevonulása után mielőtt még felszólították volna a kivezetendőket a távozásra, az egész ellenzék elhagyta a Házat.

1913. március hó 13.-án Paulik felszólítása után a kivezetendők önként eltávoztak. Az összes kivezetéseknél az utolsó eltávolítani rendelt képviselő kivezetése után az ellenzék még bentmaradt része is mindig eltávozott. A kivezetéseknél különösen heves jelenetek játszódtak le. 1912. június hó 4.-én délután, 7.-én délelőtt és szeptember hó 17.-én. június hó 4.-én Csuka István Paulik felé sújtott és sapkáját

leverte fejéről. Csuhat emiatt előállították a főkapitányságra, ahol mentelmi jogára való hivatkozással nevének bemondásán kívül, minden egyéb felvilágosítást megtagadott. Szabadon engedték, de közölték vele, hogy hatóság elleni erőszak miatt eljárást indítanak ellene.

Június hó 7.-én délelőtt, mikor gróf Tisza elnök jelentést tett a kivezetésekről, Kovács Gyula a baloldali hírlapírói karzatról a terembe ugrott és több lövést tett gróf Tisza elnök felé. A lövések célt tévesztettek. Kovács ezután önmagára lőtt és súlyosan megsebesülve a padok közé rogyott. Kovács tettéért esküdtbírótság elé került; 1912 december hó 18.-án ítékeztek fölötte s felmentették.

Szeptember hó 17.-én az ellenzék a Ház asztalával és a miniszteri székekkel eltorlaszolta az ellenzéki pad-sorokat, és azok az ellenzéki képviselők, akik ellen nem irányult a kivezetési parancs, előre álltak s így lehetetlenné tették, hogy a rendőrök hozzáférhessenek a kivezetendők-höz. Paulik erről jelentést tett az elnöknek, akitől azt az utasítást kapta, hogy ezeket is távolíttassa el, de ezek, mihelyt a kivezetésekre vonatkozó parancs végrehajtatott, ismét visszajöhetnek s a Ház tanácskozásában részt vehetnek. Ugyanekkor történt az is, hogy az egyik rendőr: Polyák István megtagadta az engedelmességet. E miatt a rendőrség szolgálatából elbocsátották. Később gróf Károlyi Mihály egyik uradalmában kapott alkalmazást.

Megjegyzés: A karhatalmi intézkedésekre okul szolgált, hogy az ellenzék hónapok óta tartó technikai obstrukcióval lehetetlenné tette a képviselőház tanácskozásait s a legélesebb harcot hirdette és folytatta a kormány ellen nemcsak a Házban, hanem azon kívül is.

Az ellenzék akcióját támogató szociáldemokrata párt folytonosan népgyűléseket, tüntető felvonulásokat rendezett. Bent a Házban pedig fütyüléssel, trombitálással, minden elképzelhető módon előidézett óriási lármával lehetetlenné tette az ellenzék a Ház tanácskozásait, sőt sokszor már az ülés megnyitását is minden olyan alkalommal, amikor természetleg jelent meg a Házban.

Karhatalom a delegációban is alkalmaztatott és pedig: 1912. szeptember hó 28-tól október hó 10-ig Bécsben és 1912. november hó 5-étől november hó 22-ig Budapesten.

A karhatalmi szolgálatot ezen két esetben a budapesti rendőrség, illetve rendőrség és csendőrség látta el. Az első esetben gróf Tisza István képviselőházi elnök rendeletére Paulik főfelügyelő vezetése alatt 40 rendőr ment fel Wienbe s ott csak a Magyar Ház kapuin belül teljesítettek magyar egyenruhában osztrák közreműködés nélkül, szolgálatot. A Magyar Ház előtt az osztrák rendőrség között

semmiféle kapcsolat, érintkezés nem volt, egymástól teljesen függetlenül jártak el.

A második esetben Budapesten a Házat csendőri és rendőri kordon vette körül. A kupolacsarnokban és a delegációs teremhez vezető folyosón rendőrség állt sorfalat.

A két delegációnak ellenzéki képviselő tagjai nem voltak.

1912. évi december havában megalkotta a Ház a képviselőházi őrség felállítására vonatkozó LXVII. t.-cikket, melynek alapján a képviselőházi őrség 1913. évi május hó 5-től látja el a szolgálatot a Házban.

A képviselőházi őrség az elnök rendelkezésre áll, hogy azonnali intézkedés esetén a Házzsabályok rendelkezéseinek karhatalommal is érvényt szerezhessen. Mint említém, a képviselőházi őrség 1913. évi május hó 5-től kezdve látja el a karhatalmi szolgálatot a Házban. Ez alól csak egyszer volt kivétel: 1913. évi június hó 4-én, amikor a sajtó útján híre járt, hogy az ellenzék nagyobb rendezésre készül, a Házat katonai kordon vette körül s az őrség csendőrséggel erősített meg. A kivezetések technikai része nagyjában megegyezik az előbbi korszakával, csak-hogy most nem került arra sor, hogy a képviselőket kinézzék, mint azelőtt, mert a mikor két-két palotaőr a kivezetendő mellé állt, az illető ezt erőszaknak tekintve, mindig eltávozott, sőt egy ízben, 1913. november hó 4.-én a kivezetendők önként elhagyták a Házat.

1913. június hó 4-én az őrség szolgálatba lépése utáni első kivezetésnél történt, hogy Hédervári Lehel hangos' sértő szavakkal illette Gerő századost az őrség helyettes parancsnokát, mire Gerő kardot rántott s háromszor reá sújtott; vágásai azonban csak lapos vágások voltak, ugi, hogy Hédervári nem sérült meg. Ezután minden egyes kivezetendő képviselőt távozásra szólítottak fel s ha a felszólításnak nem tesznek eleget, mindegyik mellé két palotaőr áll, ezek kikísérik az illetőket.

1913. évi november hó 4-én a szünet alatt megjelenik az őrség, de az eltávolítandók meg sem várva az erre vonatkozó felszólítást, önként elhagyják a Házat.

1914. évi január hó 14-én egy képviselőt az őrség formális erőszakkal eltávolít.

1914. évi január hó 23-án a képviselőházi őrség felszólítja a kivezetendő képviselőket a Ház elhagyására. Minthogy annak nem tesznek eleget, kivezetik őket.

1914. évi július hó 22-én egy képviselőt az őrség kivezet.

A delegációban is részt vett a parlamenti őrség és pedig: 1913. november 15-től december 27-ig Bécsben és 1914. április hó 28-tól május hó 29-ig Budapesten. Ezen

delegációs ülészekok alatt, karhatalmi szolgálatot az őrség látta el. Az őrség csak a Magyar Ház kapuin belül teljesített szolgálatot. Így pl. 1913. nov. hó 19-én Szerdahelyi állatorvost, aki Lukács László volt miniszterelnököt a Magyar Ház bejárata előtt sóval szórta be, az osztrák rendőrség fogta el és vette őrizetbe.

Idegen, nem képviselő személyek eltávolítása: 1914. évi február hó 11-én dr. Verebély Hugó budapesti ügyvédet az összeférhetlenségi állandó bizottság üléséből karhatalommal távolították el.

1914 évi március hó 19-én Persian Ádám hírlapírót az összeférhetlenségi bizottságból karhatalommal eltávolították.

1924. évi november hó 28-án volt az utolsó eset, amikor a nemzetgyűlés elnöke a parlamenti őrséget igénybe vette. Az igénybevételre ez adott okot, hogy a szociáldemokrata párt, tagjai a tanácskozást állandó lármájukkal lehetetlenné tették. 15 szociáldemokrata képviselőnek kivezetése a fentebb ismertetett módon történt.

Öltözeti és felszerelési szabályzat.

Általános határozmányok.

A képviselőházi őrség tisztjei és legénysége a jelen szabályzatban rendszeresített öltözetet szolgálatban és szolgálaton kívül viselni kötelesek.

Haj és szakáll, szemüvegek, rendjelek, kitüntetési jelek és érmek, továbbá díszjelvények, sárcipő, szőrmebélés: a m. kir. honvédség öltözeti és felszerelési szabályzata szerint.

Szolgálati jelvény: a képviselőházi őrség törzs- és főtisztjei a m. kir. honvéd gyalogsági törzs- és főtisztek számára rendszeresített „deréköv”-et viselik a m. kir. honvédség öltözeti és felszerelési szabályzatnak (I. rész) határozványai szerint.

A legénység részére a derékszj van rendszeresítve, melyet szintén az említett szabályzat határozványai szerint kell viselni.

Tábori jelvényt a képviselőházi őrség nem visel.

Gyászjelvény: a karfátyol a m. kir. honvédség Öltözeti és felszerelési szabályzata szerint

Díszföveg: a sisak.

A sisakot sastollal vagy sisakgombbal lehet viselni.

A képviselőházi őrség a sisakot a sastollal csupán a „Szolgálati ügyrend” 11. „Szolgálati utasítás” 13. § 4. bekezdésében említett ünnepélyes alkalmakkor viseli.

Tisztek eme ünnepélyes alkalmakon kívül a sisakot sastollal viselik még:

- a) Legfelsőbb kihallgatásoknál,
- b) Ő cs. és kir. Felsőgeiknek szóló újévi üdvözeteknél és
- c) Felsőgeknél való kihallgatásoknál, udvari bálokon, bálban az udvarnál, udvari hangversenyeken, udvari ebédeken.

Minden más alkalommal, amikor a sisakot kell viselni, a sastollat a sisakgomb helyettesíti.

A sisaknak, mint díszfövegnek viselése tekintetében egyébként a m. kir. honvédség öltözeti és felszerelési szabályzatának (1. rész) határozványai mérvadók.

A sisakkötőt leeresztve és az áll alatt összekapcsolva kell viselni: osztagban való kivonulásoknál és őrszolgálatban.

Egyéb alkalmakkor a sisakkötő a szemernyő fölött összekapcsolva marad.

Mellényt viselni szabad.

Körköpenyt a képviselőházi őrség ünnepélyes alkalmakkor osztagban való kivonulásnál, esős időben és télen visel. Körköpenyt a legénységnek máskor viselni nem szabad. A tisztekre nézve egyébként a köpeny viselése tekintetében a m. kir. honvédség öltözeti és felszerelési szabályzatának (1. rész) idevonatkozó határozványai mérvadók.

Esőköpenyt a tisztek a m. kir. honvédség öltözeti és felszerelési szabályzatának (1. rész) határozványai szerint viselhetnek.

A zubbony csak házi használatra szolgál, azt tehát kimenéshez használni tilos.

Kiadó és tűz esetén az őrszolgálatra előirt szolgálati ruházat, felszerelés és fegyverzet használandó.

Nyáron a köpenyt csupán esős vagy kétes időjárás esetén szabad felvenni.

A nyári pantallót csak szolgálaton kívül szabad viselni.

Tisztiszolgáknak munkazubbonyban kimeneni tilos.

A mentét a legénység télen őrszolgálatban (kapuknál, szabadban) és kimenőhöz használja.

Tiszteknek a szőrmebélés használata meg van engedve.

Tisztek a ruházati cikkeket sima posztó helyett kammgarnból készíttethetik.

II. FEJEZET.

A vidéki autonóm rendőrség a háború alatt.

Az első könyv III. fejezetében láttuk azt a nemes harcot, melyet a vidéki önkormányzati rendőrség az államosításért vívott majdnem négy évtizeden keresztül, azonban eredmény nélkül. Habár a kormányok belátták, hogy az a mozgalom és tevékenység, mely a rendőrség államosítása érdekében folyik, jogosult, mégsem merték nyíltan az ügyet az országgyűlés elé vinni, hanem mindannyiszor, ahányszor a vidék rendőrsége megmozdult és a minisztereknél kilincselte, azt a választ kapta, hogy ők is a vidéki rendőrség államosításának hívei, mert jól tudják, hogy a százharmincnyolc féleképen szervezett és vezetett autonóm rendőrség meglevő keretében nem képes a haladás igényeit kielégíteni, azért mindent elkövetnek, hogy a vidéki rendőrség ujjaszerveztessék,

De a vidéki rendőrség vezetői is jól tudták, hogy a miniszterek kijelentéseit nem szabad komolyan venni és tovább harcoltak az eszme megvalósításáért: nobilisán. Ilyen harc közepette 1914. évi június 28-án Szatmár-Némethiben csapott le a menydörgős menykő s morajló szavai-
ból ki leheteti venni: „Hát ti még mindig harcoltok a rendőrség államosításáért? pedig jó lett volna az államosítást megcsinálni, mert itt a háború oka: meggyilkolták Szerajevóban az osztrák-magyar trónörökös, menjetek tüstént haza rendőremberek!” És a vidéki rendőrség vezetői legott hazautaztak ...

Képzelték hogy a háborús intézkedések, mily nagy probléma elé állították a vidéki rendőrséget, melyet mindenki csak szidott, de a fejlesztéséhez szükséges eszközöket mindenki megtagadott tőle. Így, úgy-e, nem csoda, hogy a

háborús viszonyok folytán lábrakapott nagyobb szabású bűnügyekkel nem tudott úgy megbirkózni, mint kellett volna; nem az egyéneken, hanem a rendszerben volt a hiba. Erre vonatkozólag az 1923-ban kiadott „Rendőrségi Almanach” 131. oldalán a következőket olvashatjuk: „De hatalmasan növelte a budapesti államrendőrség munkáját az is, hogy a vidéki rendőrségek akkori szervezete nem volt alkalmas a komplikált hadi-bűnügyek pl. a hadseregszál-Útások körül elkövetett visszaélések és bűncselekmények felderítésére s ezért a budapesti állami rendőrség több tisztviselőjéből és közegéből alakult ad hoc hatóságok intézték ezeket az ügyeket vidéken is.”

Hogy a vidéki rendőrség szerepét nem vették komolyan a magyar kormányok, abból a ténykedésből tűnik ki, hogy csak a székesfővárosi rendőrségre helyeztek súlyt, mert 1873-ban csak a budapesti autonóm rendőrséget emelték ki önkormányzati helyzetéből, illetve vették át állami kezelésbe.

A háború elején ugyan az a hír tartotta magát, hogy a vidéki rendőrséget újjászervezik, de később letettek róla, mert nem volt a kormányban az az energia, mely az államosítás keresztülviteléhez szükséges lett volna. A kormány inkább a dolog könnyebb végét fogta meg, amennyiben a vidéki rendőrség fejlesztésére évente négy millió koronát utalványozott a városoknak. A városok nagy részének pedig kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy rendőrséget fejlessze; így aztán megtörtént, hogy a rendőrség fejlesztésére kiutalt pénzüsszeget felvette a város és „csűr közű” csatornázásra használta fel. Hiába felebbezte meg a rendőrség vezetője a sérelmes városi képviselőtestületi határozatot, a belügyminisztérium a felebbezés elutasítása' val a városi határozat mellett döntött. Így fejlesztették a háború alatt az önkormányzati rendőrséget.

Ezzel szemben a háborús események egyre szaporították a vidéki rendőrség munkáját s nehezítették helyzetét. A háború vége felé már alig volt jelentősége a vidéki rendőrségnek s ekkor kapott észbe a Wekerle-kormány, de már késő volt. Dr. Wekerle Sándor miniszterelnök ugyan beterjesztette 1918. év nyarán a rendőrség államosítására vonatkozó törvényjavaslatot, azonban levették a napirendről, mert némi kiegészítésre szorult. Ott is maradt aztán, mert pár hétre rá bekövetkezett a nagy katasztrófa: Magyarország megszállása és feldarabolása.

A vidéki rendőrség vezetői valóban nobilisán viselkedtek 1885-1918-ig, mely idő alatt permanensen dolgoztak: gyűléseztek, kérvényeztek, küldöttségekben jártak, írtak és beszéltek, szóval: mindent elkövettek a rendőrség újjászervezése érdekében; sajnos, eredmény nélkül; nem

rajtuk múlt, hogy az országnak a legválságosabb időben nem volt országos állami rendőrsége. – Mint érdekes jelenséget föl kell jegyezni, hogy a mételety terjesztő destruktív sajtó nem tudta a vidéki rendőrség tagjait megfertőzni, mert a proletárdiktatúra kikiáltásáig és a vörös őrség (kommunista rendőrség) megszervezéséig, amikor a vidéki rendőrségnek a „vörös őrség” nevet adták, teljesen intakt maradt. – A vidéki rendőrség, mint vörös őrség is hű maradt évszázados tradícióihoz és magyar nemzeti érzéséhez. Csak a neve volt vörös, a lelke nemzetiszínű volt. Akadt ugyan néhány kivétel, de száma oly minimális volt, hogy nem is érdemes vele foglalkozni,

Alig, hogy szerajevoi események a világsajtót bejárták, már is intézkedett a kormány. Az első rendőrtérmetű intézkedés 1914. évi július hó 27-én történt, amikor a kormány a következő rendeleteket adta ki:

2. 1. Egyes városokban a csendőrség igénybevételéről:
5.469 M. B. sz. rendelet;

3. Több város területén a csendőrség igénybevételéről: 5,110/B. M. ein. sz. rendeletet;

4. A törvényhatósági és községi szabályrendeletek rendőri természetű rendelkezéseinek felfüggesztéséről:
5.470 M. B. sz. rendelet;

4. A fegyveres erő kötelékébe tartozó egyének részére útlevelek kiadásának beszüntetéséről: 5471,914. M. B. számú rendelet;

5. Az útlevél-kötelezettségnek Montenegróval szemben elrendeléséről: 5472/M. E. sz. rendelet;

6. Az útlevél-kiállítás jogának a belügyminiszter, illetőleg a bán hatáskörébe utalásáról: 5473/914. M. B. számú rendelet;

7. A határátlépés korlátozásáról: 5111/914. B. M. eln. sz. rendelet;

8. A hadköteles férfi személyek kivándorlásának megtiltásáról: 5.474/M. B. sz. rendelet;

9. A bejelentési kötelezettségnek belföldiekre való kiterjesztéséről: 5475 M. E. sz. rendelet;

10. A bejelentési kötelezettségnek teljesítéséről: 5112/B. M. eln. sz. rendelet;

11. A fegyverek stb. tartásának korlátozásáról: 5476/914. M. E. sz. rendelet;

12. Postagalambok tartásának korlátozásáról és egyéb állatok hírhordásra való használatának betiltásáról: 5.477 M. B. sz. rendelet;

13. A postai-, távírdai- és távbeszélő-forgalom ellenőrzéséről: 5478 1914. M. B. sz. rendelet;

14. A postai-, távírdai- és távbeszélő-forgalom ideiglenes korlátozásáról: 312/B. 1914. keresk. min. rendelet;

15. Az egyesületi jog korlátozásáról: 5479/914. M. B. sz. rendelet;

16. A közigazgatási hatósági ellenőrzés alatt nem álló kereskedelmi társaságok, vagy külön törvények alapján létesült társulatok, pénztárak stb. rendőrhatalósági ellenőrzéséről: 5480,914. M. E. sz. rendelet;

17. A gyülekezési jog korlátozásáról: 5481/M. E. sz. rendelet;

18. A katonai intézkedések közlésének eltiltásáról: 5483/914. M. E. sz. rendelet;

19. Az időszaki lapok és más sajtótermékek ellenőrzéséről: 5483 914. M. E. sz. rendelet;

20. Egyes belföldi időszaki lapok megjelenésének és terjesztésének eltiltásáról és az onnan érkező más sajtótermékek ellenőrzéséről és lefoglalásáról: 5485/1914. N. E. sz. rendelet;

21. Az 1912: LXIII. t.-e. 13. §-ának végrehajtása: 5489/1914. M. E. sz. rendelet;

22. A vízijárművek forgalmának korlátozásáról 5492/914. M. E. sz. rendelet.

A Belügyi Közlöny 1914. évi július 29-iki rendkívüli száma hozta 1. Ferenc József „Népeimhez!” című proklamációját. A proklamáció utolsó mondata így hangzik: . . . „És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.”

A felsorolt 22 rendelet aztán a szükséghez képest kiterjesztett vagy korlátoztatott. Említett huszonegy rendelet alkotta a bázist, melyen az egész háborús intézkedések felépültek.

Már a háború első hetében nagy visszaélések tapasztalhattak az élelmiszerekkel és egyéb elsőrendű szükségleti cikkekkel való ellátás körül, a belügyminiszter a következő rendeletet adta ki:

„Mint hogy hivatalos értesülésem szerint egyesek a jelenlegi háborús helyzetet mások kizsákmányolására használják ki főként azzal, hogy egyes helyeken az élelmiszerek és egyéb elsőrendű szükségleti cikkek árának és az ezek körül szükséges szolgáltatások (feldolgozás, elszállítás stb.) díjazásának megállapításánál súlyos visszaéléseket követnek el, közönség érdekeinek megoltalmazására további intézkedésig a következőket rendelem:

1. §.

Az élelmiszerek és az elsőrendű szükségletek kielégítésére szolgáló egyéb cikkek (tüzelőanyag, ruházat, katonai felszerelés stb.) árát, vagy az ezek körül szükséges szolgáltatások díjazását aránytalanul magas összegben megszabni nem szabad.

2. §.

Az 1. §-ban említett tárgyak árát és az ezek körül szükséges szolgáltatások díját aránytalanul felemelni még a kereslet rendkívüli fokozódása esetén sem szabad.

3. §.

Az 1. §-ban említett tárgyak hitelezés mellett történő árusításánál nem szabad aránytalanul terhes kötések tenni.

4. §.

Az 1–3. §-okban foglalt tilalmak megszegését – mennyiben ez súlyosabb büntetés alá eső cselekménynek nem tekinthető – kihágássá nyilvánítom.

A kihágás büntetése tizenöt napig terjedhető elzárás és 200 koronáig terjedhető pénzbüntetés.

5. §.

A 4. §-ban meghatározott kihágás a közigazgatási hatóságnak, mint rendőri büntető bíróságnak, a székesfővárosi államrendőrség működése területén pedig a m. kir. államrendőrségnek hatáskörébe tartozik.

Ez a rendelet a kihirdetés napján lép életbe.

Budapesten, 1914. évi augusztus hó 5.-én.

Sándor János s. k.

*

A háborús viszonyok egész sereg rendelet kibocsátását tették szükségessé, olyannyira, hogy nagyon kevés rendőrember volt, aki a rendeletek labirintusában el tudott igazodni.

A háborús viszonyok, mint azt a 4220/1914. B. M. res. számú rendelet mondja, szükségessé teszik, hogy a katonai behívások következtében lepadt vagy amúgy is elégtelennek látszó városi rendőrszemélyzet kiegészítéséről, ott pedig, ahol a helyi rendőrség nincs szervezve (községekben), a helyi közrend és közbiztonság elemi feltételeinek megóvásáról, továbbá az egészségügyi és más hasonló fontoságú rendészeti feladatok teljesítéséről és mind evégből ideiglenes rendőrségi szervezet létesítéséről gondoskodás történjék.

A rendelet aztán hosszasan körülírja azokat az alapelveket, amelyekben a polgári őrséget fel kell építeni. A polgári őrség szervezési szabályzata alább következik:

1. Melléklet a 4,220 1914. B. M. res. számhoz.

A polgári őrség szervezési szabályzata.

1. §.

Ott, ahol a közrend és közbiztonság megóvása, valamint a közegészségügyi és egyéb rendészeti feladatok teljesítése céljából szükségesnek mutatkozik, polgári őrséget lehet szervezni.

A polgári őrség szervezésére – az elsőfokú rendőrhatalóság kezdeményezésére – a törvényhatóság első tisztviselője tesz javaslatot és ezt a főispán útján terjeszti fel a belügyminiszterhez.

A polgári őrség szervezését a belügyminiszter engedélyezi.

2. §.

A polgári őrség – mint a helyi közrend és közbiztonság fenntartására és fontos rendészeti feladatok teljesítésére alakult őrtestület – közvetlenül az elsőfokú rendőrhatalóságnak van alárendelőé és mindenben annak utasításai és rendelkezései szerint köteles eljárni.

A polgári őrség községenként (városonkint) külön alakul s az illető hely neve szerint „..... községi (városi) polgári őrség” nevet viseli.

A polgári őrség szervezése a m. kir. csendőrség működését és hatáskörét nem érinti.

3. §.

A polgári őrség a szolgálatra önként és díjtalanul vállalkozó polgári egyénekből alakul. A polgári őrség tagja csak fedhetetlen jellemű, 18-ik életévét betöltött, józan és erkölcsös életű, testileg és szellemileg egészséges magyar állampolgár férfi lehet. A katonai szolgálatra alkalmasnak látszó 19-22 éves ki nem képzett és az összes A) osztályú népfelkelők rendszerint nem lehetnek a polgári őrség tagjai.

A jelentkezők közül az alkalmasakat az elsőfokú rendőrhatalóság vezetője (rendőrkapitány, főszolgabíró) választja ki s látja el írásbeli meghatalmazással.

A megbízás rendszerint az illető polgári őrség fennállásának egész idejére szól. Azonban az elsőfokú rendőrhatalóság vezetője a megbízást bármikor visszavonhatja.

A polgári őr szolgálatától előzetes 8 napi bejelentés után bármikor visszaléphet.

A polgárőri tagság a hadi (népfelkelői) szolgálat alól nem mentesít és azonnal megszűnik, ha az illető polgári őr bárminő katonai szolgálatra behívták.

4. §.

A polgári őrség az elsőfokú rendőrhatalóság hozzájárulásaival saját kebeléből parancsnokot és parancsnokhelyettest választ.

A parancsnok hatáskörébe tartozik a polgári őrség szolgálat vezetése és intézése (szolgálatbeosztás, a szolgálati idő és helyek megállapítása, a polgári örök felváltása stb.). B részben a polgári őrség választott parancsnokai szigorúan az elsőfokú rendőrhatalóság utasításai szerint járnak el. Sürgős szükség esetében a polgári öröknek az elsőfokú rendőrhatalóság közvetlenül is adhat utasítást.

A polgári örök egyébként egymással szemben fölé és alárendeltségi viszonyban nem állanak. Többeknek együttműködése esetében azonban a polgári őrség parancsnoka (esetleg a rendőrhatalóság) a polgári örök valamelyikét a vezetéssel esetről-esetre megbízhatja. Az ilyen megbízottnak a vezetése alá rendelt polgárőrök az illető szolgálat tartama alatt és annak keretében feltétlenül kötelesek engedelmeskedni.

5. §.

Az elsőfokú rendőrhatalóság gondoskodik arról, hogy a polgári őrség tagjai szolgálatuk megkezdése előtt jogaik és kötelességeik tekintetében megfelelő kioktatásban részesüljenek.

A polgári örök a fegyveres erőnek nem tagjai és ezért különösen is figyelmeztetni kell őket arra, hogy esetleges ellenséges betörés esetében fegyvereiket és polgárőri jelvényüket a rendőrhatalóságnak szolgáltatassák be, nehogy őket az ellenség részéről fegyvereik miatt bántódás érje.

Ott, ahol szervezett rendőrség van, az illető rendőri szolgálat és egyéb szabályai az ottani polgári örökre is irányadók azzal az eltéréssel, hogy a polgári ör a szolgálatból erre vonatkozó írásbeli bejelentésének időpontjától számított 8 nap elteltével feltétlenül kiléphet.

Az előbbi bekezdés értelmében a polgári örökre is irányadó szabályokat minden polgári ör rendelkezésére kell bocsátani, esetleg az említett szabályokból a polgárt örök részére kivonatot kell készíteni.

6. §.

A polgári örök szolgálatuk megkezdésekor az elsőfokú rendőrhatalóság vezetője előtt az alábbi szövegű esküt (fogadalmat) tesz le:

„Én N. N. esküszöm az élő Istenre (becsületesre fogadom), hogy Ő Felségéhez, apostoli királyunkhoz és

Magyarország alkotmányához hű leszek: polgárőri kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem; az előjáróim által polgárőri feladataim körében adott rendelkezéseknek feltétlenül engedelmeskedem; a tudomásomra jutott hiDatai titkot megőrzöm. Isten engem úgy segítjen. (Fogadalom esetében az utolsó mondat elmarad.)

Az eskü (fogadalom) letévését a megbízó okiratra vezetett záradékban az esküt kivevő hatóság igazolja.

7. §.

A polgári őrség tagjai polgári szolgálatuk közben hatósági közegek.

A polgári őr e minőségének felismerhetővé tétele végett szolgálatközben balkarján „Polgári őr” felírást nemzetiszínű karszalagot, vagy más megállapítandó jelvényt (kokárdát, vállszalagot stb.) visel.

Azt, aki anélkül, hogy polgári őr volna, a polgári örök részére megállapított jelvényt viseli, kihágás miatt az 1879: XC. t.-e. 44. §-a alapján kell büntetni.

A polgári őr szolgálata közben lőfegyvert és kardot viselhet. Fegyvert a hatóság ad, vagy azzal a polgári őr látja el magát.

A polgári őr szolgálaton kívül a polgári őri jelvényt és fegyvert nem viselheti.

A fegyvert a polgári őr csak fölöttes rendőrhatóságának konkrét utasítására vagy önvédelemből használhatja. Azonban ott, ahol szervezett rendőrség van, az ottani szervezett rendőrség fegyverhasználata tekintetében fennálló szabályok a polgári örök fegyverhasználatára nézve is irányadók.

A szabályellenes fegyverhasználat súlyos büntetőjogi következményekkel járván, a polgári öröknek mindig szem előtt kell tartaniok, hogy a fegyvert csak végső esetben, tehát csak akkor lehet használni, ha szelídebb eszközök sikertelenek maradtak, hogy a fegyverhasználatot az erre vonatkozó figyelmeztetésnek mindig meg kell előznie; hogy a fegyvert sohasem szabad azon a mértéken túl használni, amely a támadás visszaverésére, az ellenszegülés legyőzésére, vagy a kivédés biztosítására elkerülhetetlenül szükséges; hogy lőfegyvert csak az élet vagy testi épség megvédése érdekében szabad használni; hogy végül a fegyverhasználattal ártatlan személyek testi épségét nem szabad veszélyeztetni.

8. §.

A polgári őrség tagjai rendőrhatósági jogokat nem gyakorolhatnak. Ha tehát szolgálatuk közben rendőrható-

sági intézkedés (rendelkezés) szüksége merül fel, a megjelölt intézkedés megtétele végett a fölöttes rendőrhathoz kell fordulniok. Sürgős szükség esetében azonban a rendőrhathóság intézkedéséig s törvény, szabályok és kapott utasítások keretében a polgári őrök is megtehetik a közbiztonság fenntartására okvetlenül szükséges intézkedéseket.

A polgári őröket lehetőleg olyan szolgálatokra kell alkalmazni, amelyek különösebb rendőri szakképzettséget és jártasságot nem igényelnek, így például őrzélatokra, közüzemek, középületek, intézmények stb. őrzésére és védelmére, tömegesen fellépő rendzavaró elemek szétosztatására stb. Jelentősebb rendészeti feladatok végzésére a polgári őröket rendszerint csak szakképzett egyének (hivatásos rendőrközégek) vezetése alatt, vagy ilyenekkel együtt lehet alkalmazni.

9. §.

A polgári őrség megalakulását és működésének megkezdését a helyi szokásoknak megfelelő módon közhírré kell tenni. Ugyanakkor a lakosságot tájékoztatni kell a polgári őrök hivatásáról és különösen fel kell hívni a lakosság figyelmét arra, hogy a polgári őrök szolgálatuk közben hatósági közegek, akiknek ép úgy engedelmeskedni kell, mint más közbiztonsági közegeknek és akiknek bántalmazása, vagy a velük szemben tanúsított ellenszegülés szigorú büntetés alá esik.

10. §.

A polgári őrség működésének megszűnése és felosztatása iránt – a 1. §. értelmében tett előterjesztésre, vagy anélkül – a belügyminiszter intézkedik.

Budapest, 1914. évi szeptember hó 16.-án.

Sándor János, s. k.

*

A kormány, mint látjuk, fogához verte a garast és ahelyett, hogy a vidéki autonóm rendőrséget állami kezelésbe vette volna, díjtalan polgári őrseget akart szervezni az országban, ami nem sikerült. Ennek is az a tanulsága, hogy az akkori belügyminiszternek nem volt rendőr-perspektívája, de nem is lehetett, mert hiszen ő nem volt rendőrember. Itt mulasztás történt, amikor a rendőrség államosítása helyett felemás polgári őrseget akartak szervezni s ezen mulasztást nem hagyhatjuk szó nélkül. Milyen másképpen alakultak volna a közviszonyok, s ez-

alatt az anyagi viszonyokat is értjük, ha a háború alatt az egész ország területén magyar királyi állami rendőrség működhetett volna.

*

Hogy az álhírek a háború elején, milyen izgalmat és félelmet okoztak a lakosság körében, arról csak annak van fogalma, aki a háborús éveket átélte. Képtelennél képtelenebb riasztó hírek keltek szárnyra; csak egyet említek fel: 1914. évi augusztus legelején, vagyis mindjárt a háború kitérőse után, az a riasztó hír terjedt el a Felvidéken, hogy Boroevics kassai hadtestparancsnok az egész hadtesttel együtt átpártolt az ellenséghez. Ez az álhír oly nagy hatással volt a lakosságra, hogy hosszabb idő kellett, míg annak ellenkezőjéről lehetett a naiv embereket meggyőzni és pedig akkor, amikor a lapok hozták, hogy Boroevics kassai hadtestparancsnok nagy összegű magyar hadikölcsönt jegyzett.

A m. kir. belügyminiszter az álhírek terjesztése ellen az alábbi rendeletet adta ki:

7.271/1914. B. M. ein. számú körrendelet.

A hadviseléssel kapcsolatos álhírek koholásának és terjesztésének tilalmáról.

(Valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjének és a székesfővárosi államrendőrség főkapitányának.)

Mind sűrűbben érkezik a panasz a hadviseléssel kapcsolatos oly riasztó hírek koholása és terjesztése miatt, amelyek alkalmasak arra, hogy a nagyközönség körében nyugtalanságot és oknélküli aggodalmakat támasszanak.

Minden komoly ember elismerni kénytelen, hogy ily álhírek koholása és terjesztése a közrendet és a köznyugalmat – amelynek fenntartása és előmozdítása éppen ilyen súlyos időkben kétszeres kötelesség – nagy méruban veszélyezteti. Ez okból ily álhírek koholását és terjesztését szigorúan megtiltom és e tilalom megszegését az 1879: XL. t.-e. 1. §-a alapján kihágássá nyilvánítom.

Ennélfogva azt, aki a hadviseléssel kapcsolatban:

1. vészhiót kohol, vagy valóban vészhiót terjeszt; vagy
2. valakinek megsebesülését, halálát vagy az ellenség fogságába jutását állítja vagy híreszteli anélkül, hogy az adat valódiságáról hivatalos közlésből vagy kétséget kizáró más módon meggyőződést szerzett volna; vagy
3. egyéb oly hírt kohol, vagy olyan álhírt terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a lakosság körében félelmet vagy

ijedelmet keltsen, kihágás miatt tizenöt napig terjedhető elzárással és kétszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel kell büntetni.

A kihágás miatt az eljárás a közigazgatósági hatóság, mint rendőri büntetőbíróság, a székesfővárosi magyar királyi államrendőrség működésének területén a budapesti m. kir. államrendőrség hatásköréhez tartozik.

Budapesten, 1914. évi október hó 1-én.

Sándor János s. k.

*

Elnézést kérünk, hogy a háború alatt kiadott valamennyi rendőri vonatkozású intézkedést ide nem iktatjuk, mert a mai viszonyok, között nem lehetséges, de nem is szükséges.

III. FEJEZET.

Nemzetőrség szervezése és működése.

Szomorú napokra virradt Magyarország 1918. évi október havában, amikor a különböző frontokról hazavonuló fegyveres katonák a közhatóságok ellen fordultak. Akadálytalanul garázdálkodhattak a városokban és a falvakban, mert nem volt senki és semmi, ami a megindult lavínát megállíthatta volna, mert hiszen a magyar hadügyminiszter, Linder Béla kiadta a szerencsétlen jelszót, mely aztán Magyarország katasztrófáját elősegítette: „Nem akarok katonát látni!”

Tisza István gróf meggyilkolásának ténye hihetetlen módon növelte az általános zűrzavart. A részeg katonák és csőcselék csapszegről csapszékre járván és dicsőítették gróf Tisza István gyilkosait. Közben gróf Károlyi Mihály lett a miniszterelnök, aki gróf Tisza Istvánnak a legnagyobb politikai ellenfele volt.

A vidéken épp oly bizonytalan volt az ember személy- és vagyonbiztonsága, mint a fővárosban. Az egész országban folyt a fosztogatás, rombolás olyannyira, hogy az ország határmenti lakossága kétségbeesésében kérte az ellenség beavatkozását; onnan van, hogy az ellenség aztán felbátorodna lépte át ezeréves határainkat „rendcsinálás” ürügye alatt.

A gróf Károlyi Mihály kormány végre elszánta magát arra, hogy az országban rendet teremtsen és 1918. évi november hó 11-én rendeletet adott ki, melynek első része a hadsereg, második része a nemzetőrség létesítésére vonatkozik. A rendelet bevezető része ekként hangzik:

A miniszternek 5220/1918. M. E. számú rendelete Magyarország demokratikus függetlenségének, belső rendjének, lakosságának személy- és vagyonbiztonsága, valamint általában a törvényes rendfenntartásnak biztosítására létesítendő szervezetek

A forradalmi alakulás és a háború befejezése, valamint az állam függetlenségi deklarációja következtében a minisztertanács határozata folytán az ország rendjének biztosítására és fenntartására a következőket rendeljük el:

A fennálló rendőrségen, államrendőrségen, határrendőrségen, pénzügyőrségen és közigazgatási (vidéki) rendőrségen, továbbá a budapesti rendőrség mellett felállított védőrségen, a katonai rendőrségen, a budapesti önkéntes őrseregen és a vasúti mozgóőrségeken kívül a következő szervezetek állíttatnak fel, illetőleg tartatnak meg:

A) *A hadseregre vonatkozó rész közlésétől eltekintünk.*

A nemzetőrségre vonatkozó részt itt közöljük:

B) A nemzetőrség.

Önként jelentkezőkből áll, kiknek szolgálati kötelezettsége a beálló szükséghez képest néhány hónapra terjed.

Ezen nemzetőrségbe e rendelet megjelenése után a hadsereg céljaira visszatartandó, illetőleg ismét bevonultatandó, öt legfiatalabb legénységi évfolyam nem léphet be.

Központjuk: Budapest, Szeged, Kassa, Pozsony, Kolozsvár és Szombathely. B nemzetőrségi csapatok korlátozott számban, 40 főből álló egységeket (szakaszokat) tényleges és nem tényleges tisztek vezénylete alatt állítanak fel. Ennek felállítását a hadügyminisztériumban székelő Nemzetőrt Kormánybiztosság végzi.

Hivatása a nemzetőrségnek, hogy egységeit a veszélyeztetett rend védelmére kiküldje.

Felszerelése és ruházata a lehetőséghez képest ugyanolyan, mint az A) pont alatti hadseregé. Szervezetének részleteiről, megkülönböztető jelvényéről külön intézkedés fog történni.

Díjazás és egyéb szociális előnyök ugyanúgy, mint az A) pont alatti hadseregnél.

C) Polgárőrség.

Szintén önként jelentkezőkből áll, azonban csak olyanokból, kik rendes napi munkájuk mellett saját otthonuk közvetlen védelmét szolgálják. Felállítatik a helyi viszonyok szerint egyes városokban és községekben a helyi néptanács és közigazgatási hatóságok intézkedésére. Rendeltetése egymás tüzhelyeinek közös védelmezése.

Ezen szolgálat díjazással nem jár.

Katonai egyenruhája nincs, felszerelése és megjelenése a helyi viszonyokhoz képest határozandó meg.

Jelen rendeletben körülírt szervezeteken kívül semmi-nemű karhatalmi fegyveres szervezetet államilag el nem ismerünk. A rend fenntartása szempontjából egyelőre még nem nélkülözhető, már fennálló szervezetek a lehetőséghez képest fokozatosan beolvasztandók.

Minden toborzást betiltunk, különösen megtiltjuk, hogy a leszerelő, vagy éppen a visszatartandó katonaság köréből bárminő csapatok, vagy egyéb fegyveres szervezetek alakíttassanak.

Minden eddigi, a karhatalmak felállítását és díjazását célzó intézkedés, amennyiben jelen rendeletekkel ellentétben áll, hatályát veszti.

Budapesten, 1918. évi november hó 11.-én.

Az összkormány nevében:

Károlyi Mihály, s. k.
miniszterelnök.

Bartha Albert, s. k.
hadügyminiszter.

*

A magyar hadügyminiszter 1918. évi 28407. számú távirati rendeletével a nemzetőrség szervezését olyképpen szabályozta, hogy a rendőrség tagjai is felvehetőek voltak az új szervezetbe. A rendőrtisztviselők napi 30, a legénység tagjai napi 20 korona karhatalmi pótdíjban részesültek.

Az akkori belügyminiszter 1918. november hó 11-én a következő táviratot intézte a törvényhatóságokhoz:

8971 res. sz.

Több törvényhatóság és helyihatóság hozzám küldött jelentéséből arról szereztem tudomást, hogy a nemzetőrség és polgárőrség fogalma nem kellően tisztázott. További félreértések elkerülése végett közlöm, hogy nemzetőrség hadügyminiszter úr hatósága alá tartozó az egész országra kiterjedő katonai karhatalmi szervezet, polgárőrség ellenben helyi közrend fenntartására hivatott polgári testület, melynek megalakításáról, minden egyes helyihatóság maga gondoskodik.

Belügyminiszter.

*

Időközben kinevezték Fényes Lászlót a magyar nemzetőrség kormánybiztosává, aki 1918. évi november hó 13-án a következő táviratot intézte a törvényhatóságok útján az ország nemzetőreihez:

Az összes törvényhatóságok első tisztviselőinek!

Felhívom a t. Címet, hogy alábbi kiáltványomat, melyet az ősszminiszterium 5220 M. B. sz. rendelete alapján adom ki, tudomásul véve soronkívül és azonnal plakátoltassa, előljáráóságokat, ha kell, küldönc útján értesítse, helyi sajtó szószzerinti közlésre kérje fel.

Kiáltvány az ország összes nemzetőreihez!

Magyarország hirtelen átalakulása alatt a rendbontók ellen a nemzeti tanács és a hadügyminiszter felhívására, a legkülönbélebb csapatok alakultak, a különféle nemzetőrök, akik valóban hivatásukat teljesítették, nagy szolgálatot tettek a forradalomnak és a népállam hálája illeti őket. Szervezetük számbavevése és rendezése most folyik. Utasítom az összes nemzetőr-alakulásokat, hogy a vármegyei néptanácsok és közigazgatási szervekhez, avagy vármegyei kormánybiztosokhoz állományukat, munkanapjaikat, teljesítményüket bejelentsék, hogy a fentebb megjelölt hatóságoktól kijelölendő ellenőrző megbízottaim pontos adatokat kaphassanak.

A nemzetőrök napidíját november 11.-ig bezárólag az ellátáson kívül napi 20 koronával mindenkinek kifizetjük. Onnantól kezdve a szükséghez képest fenntartott állományt napi 10 koronával és ellátással. Minden nemzetőrt kérek, hogy a díjak kifizetésénél türelemmel várjon néhány napig, mert az országban – fájdalom – sokan oktalanul eldugták pénzüket és az csak akkor kerül vissza a forgalomba, amikor e hó 16.-tól kezdve a kormány részére fokozatosan enélkül is kellő mennyiségű bankjegy fog rendelkezésre állni. A független magyar államnál mindenki nyugodtan meghagyhatja néhány napi követelését, ne felejtjük el, hogy a népkormánynak kötelessége a pénz értékének biztosításáról is gondoskodni. A jövő héten már elég bankjegy lesz, addig is vasárnaptól (17.-étől) fokozatosan megkapják az adóhivatalok azokat a pénzeket, melyeket a nemzetőrparancsnokságok részére küldünk.

Nemzetőrök!

Közösítsétek ki becsületes soraitokból a hitvány embereket, kik a nemzetőrség nemes cégére alatt zsarolnak és egyéb visszaéléseket követnek el, az ilyen embereket le kell fegyverezni és jelentést kérek róluk. Becsületes nemzetőrök, teljesítsétek kötelességeket odaadással és rendben és nyugodtan várjátok a fizetés legközelebbi napját. 30055. h. m. kb.

Fényes László

a magyar nemzetőrség kormánybiztosa.

Az általános zűrzavarban megalakult a magyarországi nemzeti tanács, mely az alábbi néphatározatot hozta:

Magyarország Nemzeti Tanácsa a nép akaratából
a következő

Néphatározatot

hozta:

[Kihirdettetett az „Országos Törvénytár”-ban 1918. évi nov. hó 22-én)

I. cikk.

Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.

II. cikk.

A népköztársasági alkotmányt új választójog alapján sürgősen egybehívandó alkotmányozó nemzetgyűlés állapítja meg.

A magyar országgyűlés képviselőháza és főrendiháza feloszlik és megszűnik.

III. cikk.

Addig, míg az alkotmányozó nemzetgyűlés másként nem határoz, az állami főhatalmat a Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja a Magyar Nemzeti Tanács intézőbizottságának támogatásánál.

IV. cikk.

A népkormány alkosson sürgősen néptörvényeket;

1. Az általános titkos, egyenlő, közvetlen és a nőkre is kiterjedő nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról.

2. a sajtószabadságról,

3. a nép esküdtbíráskodásról,

4. az egyesülés és gyülekezés szabadságáról,

5. a földműves népnek földhöz juttatásáról.

Ezeket a törvényeket léptesse a népkormány sürgősen életbe és hajtsa végre.

V. cikk.

Az ezzel ellenkező töményes rendelkezések hatálya megszűnik, minden egyéb törvényes rendelkezés hatályában marad.

Budapesten, 1918. évi november hó 16. napján.

Hoch János s. k.,
a Nemzeti Tanács elnöke.

Nagy György s. k.,
a Nemzeti Tanács jegyzője.

1918. évi december havában már annyira elfajultak a közviszonyok, hogy erélyesebb és precízebb rendszabályokról kellett gondoskodni; így jelent meg az alábbi rendelet, mely a nemzetőri alakulásoknak karhatalmi alkalmazására vonatkozik.

A hadügyminiszternek 33.897 1918. H. M. eln. karh. számú rendelete.

Nemzetőri alakulásoknak karhatalmi alkalmazására kiegészítő határozványok.

(33.170/eln. karh. sz. rendelet 3. pontjához.)

1. *A n. ő. k. par. létszámjelentése, a nemzetőrségnél tartandó készülségi és ügyeleti szolgálat*

A nemzetőr ker. parancsnokok a n. ő. k. mb. által már elrendelt jelentéseken kívül naponként jelentéseket tesznek az illetékes kat. ker. papságoknak a rendelkezésre álló nemzetőri karhatalom létszámáról.

A készülségi szolgálat a nemzetőr alakulásoknál az esetenként szükséges és indokolt mérvben tartandó fenn. Az összlétszámnak $\frac{1}{5}$ - $\frac{1}{6}$ -a karh. célokra állandóan és azonnal rendelkezésre álljon. Ez az erőknek nagyobb igénybevétele nélkül is elérhető, mert a nőtlen nemzetőrök amúgy is laktanyaszerű elhelyezést nyernek.

A nemzetőri ker. parnokoknak mindenkor tájékozva kell lenniök, hogy mily idő alatt mily nagyságú karhatalmat tudnak megbízhatóan utbaindítani.

Hogy a kirendelés és elindítás mindenkor gyorsan megtörténhessék, a szolgálatkezelés alapos megszervezése és ellenőrzése szükséges.

Ügyeleti tiszti (altiszti) telefon ügyeleti szolgálat éjjelnappal tartandó. A tisztek és városban lakó altisztek és nemzetőrök lakása, valamint az intézkedés szempontjából szükséges telefonszámok nyilvántartandók.

2. *A nemzetőr her. parság és katonai állomásparság viszonya.*

Nemzetőri ügyekben a nemzetőri ker. parnok teljesen független, illetve a n. ő. kormánybiztosnak van alárendelve, a nemzetőrségek pedig az illetékes nemzetőri kerületi parsághoz vannak utalva. A nemzetőrség csak a szorosan vett állomásügyekben van az állomásparságnak alárendelve, u. m.:

- a) gyakorló- és lőtér-kiutalás;
- b) anyagjárandósági felvételezési és
- c) katonaegészségügyi ügyek tekintetében.

Helyőrségi szolgálatra a nemzetőrség kölcsönös megállapodással csak akkor vehető igénybe, ha az okvetlenül szükséges.

3. Nemzetőri karhatalmak kirendelése és igénybevétele.

a) A kat. ker. parancsnokságok székhelyén és Szombathelyen felállított nemzetőrségi tartalékokra (a budapesti nemzetőrséget és tengerész nemzetőrséget kivéve) vonatkozóan a következő határozványok érvényesek:

A karhatalmakra vonatkozó kérelmeket a közigazgatási hatóságok a kat. kerületi parancsnoksághoz juttatják. Ez utóbbiak a karhatalom kirendelését a nemzetőr kerületi parancsnokoktól igénylik. A kat. kerületi parancsnokságok a kirendelésnél alapul veszik a nemzetőr ker. parancsnokok napijelentését és így a kért karhatalom a nemzetőr kerületi parancsnokság által okvetlen kiállítandó.

A karhatalom visszarendelésére a karhatalom parancsnoka a közigazgatási hatóság és az esetleg ott lévő kat. parancsnoksággal egyetértésben tesz javaslatot. A visszarendelést a kat. ker. parancsnokság a nemzetőri ker. parancsnokság útján fogatosítja.

b) A járások székhelyén (városok kivételével) felállított nemzetőrségek karhatalmi alkalmazását ennek parancsnoka a helyi közigazgatási hatósággal, illetve a közigazgatást tényleg vezető intézménnyel (néptanácsal) nagy szervével egyetértően fogatosítja.

c) A nemzetőr ker. parancsnokságok székhelyén kiírni a városban felállított nemzetőrségnek a város területén való karhatalmi alkalmazását ennek parancsnoka és pedig a vármegye székhelyén főispán-kormánybiztossal, egyéb helyeken a polgármesterrel, illetve az ezek helyett ténylegesen működő közigazgatási szervvel egyetértésben szabályozza.

4. Határozmányok a budapesti nemzetőrségre és tengerész nemzetőrségre.

A Budapesten levő nemzetőrség (a tengerész nemzetőrség kivételével) a budapesti kerületi nemzetőri parancsnokság útján, a tengerész nemzetőrség pedig közvetlenül a hadügyminisztériumban székelő nemzetőri kormánybiztosságnak van alárendelve.

Ezen nemzetőrségek a helyi alkalmazáson kívül szükség esetén az egész országban a vidéki karhatalmak megerősítésére is hivatva vannak,

Úgy a budapesti nemzetőri kerületi parancsnok, mint a tengerész nemzetőrség parancsnoka is naponta d. e. 10

óraig jelentse be a hadügyminisztérium karhatalmi osztálynak a rendelkezésre álló karhatalmi erők létszámát.

Az esetben, ha a katonai ker. területén rendelkezésre álló csapatok nem volnának elégségesek, akkor a megerősítésre szükséges karhatalmi erőket a kat. ker. parsgok a hadügyminisztérium karhatalmi osztályától igénylik.

A hadügyminisztérium ezen karhatalmakat vagy egy másik katonai kerület csapataiból, vagy pedig a budapesti nemzetőrségből és tengerész nemzetőrségből rendeli ki.

A budapesti nemzetőrség és tengerész nemzetőrség kirendelése a hadügyminisztérium karhatalmi osztálya által közvetlenül az említett alakulások parancsnoka útján – a nemzetőri kormánybiztosnak egyidejű értesítése mellett – történik.

Az irányításról a hadügyminisztérium a magyar közt. szállításvezetőség útján gondoskodik.

A kirendelt alakulások parancsnoka {nemzetőri ker. parancsnok, vagy a tengerész nemzetőrség parancsnoka) a szükséges szerelvények készenlétbe helyezéséről meggyőződik és az illetékes vasútvonalparancsnokság útján a szállítmány élelmezéséről az utazás idejére gondoskodik. A kirendelt karhatalom parancsnoka pedig intézkedik, hogy a megérkezési helyen az elszállásolás és élelmezés elő legyen készítve.

A kirendelt karhatalom a működésére vonatkozólag további parancsokat azon katonai parancsnokságtól kapja, amelyikhez irányítva lett. Ha a megérkezés helyén katonai parancsnokság nem volna, akkor a működés megkezdése előtt az ott ténylegesen működő közigazgatási szervvel lépjen érintkezésbe és feladatát vele egyetértésben oldja meg.

Ha a fenti alakulásoktól kirendelt karhatalom feleslegessé válik, akkor a nemzetőrségi karhatalom parancsnoka az ottani katonai parancsnokkal és az illetékes főispán kormánybiztossal egyetértésben a bevonulatra vonatkozólag a nemzetőri kormánybiztosnak javaslatot tegyen, ki a bevonulást a budapesti nemzetőri kerületi parancsnok vagy tengerész nemzetőrség parancsnoka útján elrendeli, a végrehajtást ezen parancsnokságok az 1. pontban elrendelt napijelentésükben vegyék fel.

Budapest, 1918. évi december hó 26-án.

A miniszter helyett:

Böhm s. k.
államtitkár.

A hadügyminiszternek 33.899 1918. H. M. ein. harh. sz. rendelete.

Karhatalmak magatartása.

(A hadsereg és nemzetőrségre vonatkozik.)

1. Karhatalmak kirendelése és működése általában.

Kivételes esetektől eltekintve, karhatalmak kiküldésére a főispáni kormánybiztosok megkeresésére a kerületi parancsnokságok intézkednek. (Lásd 33.170/eln. karh. számú rendeletet.)

Karhatalmak feladatának végrehajtásával azok parancsnokai mindig a helyi tényleg működő közigazgatási hatóságokkal vagy utóbbiaknak hiányában azoknak szerveivel a legnagyobb egyetértésben járjanak el. Miért is ezekkel az érintkezés a működés megkezdése előtt okvetlen felveendő.

Az együttműködés biztosítása végett ezenkívül felveendő az érintkezés a helybeli csendőrség, nemzetőrség, pénzügyőrség, határrendőrség, polgárőrség és a szervezett munkássággal is.

2. Karhatalmak eligazítása és magatartása.

a) A kirendelt, karhatalom parancsnokának a kirendelés oka, annak célja, valamint azon közigazgatási hatóság, mellyel a rend helyreállítása érdekében együttműködni hivatva van, világosan és minden félreértést kizáró módon adandó tudtul.

A karhatalom parancsnokát a kirendelő parancsnokság (katonai kerületi parancsnokság maga vagy az illető katonai állomási parancsnokság) – a kiküldetés céljának határozott megjelölése mellett – személyesen igazítja el.

b) Karhatalmakat elindító parancsnokságok a vasútvonalparancsnokságok útján a gyors elszállításról gondoskodni tartoznak. A m. sz. u. innen utasítottat, hogy a szükséges szerelvény gyors összeállítására nézve, továbbá annak megfelelő feliratokkal való ellátására („lefoglalva Fegyveres Karhatalom részére”) azonnal intézkedjék, nehogy illetékteleneknek a kocsiba való beszállása a karhatalom elindítását késleltesse. Illetéktelenek beszállása a M. Sz. V. részéről őrség által is megakadályozandó.

A kiküldő parancsnokság a vasútvonal-parancsnoksággal egyetértőleg intézkedni tartozik, a menetrend megállapításáról is gondoskodik, arról is, hogy a szállítmány az utazás alatt étkezést kapjon. A szükséges adatokat az elindulásra, valamint a rendeltetési helyre való beérkezésre és az étkezésre vonatkozólag kirendelt karhatalom parancsnokánál közli.

c) A kirendelt karhatalom parancsnoka elindulása előtt táviratilag vagy távbeszélőn értesíti rendeltetési helyének katonai állomásparancsnokságát beérkezésének idejéről és felkéri osztagának elhelyezésére, valamint ellátására szükséges intézkedések megtételére. Egyben a katonai állomásparancsnokságot arra is felhívja, hogy kiküldéséről és beérkezés idejéről az ottani politikai hatóságot értesítse. Ha a karhatalom rendeltetési helyén katonai állomásparancsnokság nem működne, úgy a beérkezés adatait tartalmazó értesítés a politikai helyhatóságnak küldendő meg.

d) Az esetleg szükséges házkutatásokat mindig a polgári hatóságok megbízottjai, vagy külön e célra kiválasztott polgári bizalmiférfiak eszközölik. A karhatalom csak ezen egyének működésének lehetővé tételére szorítkozzék.

e) A karhatalom parancsnoka idegenajkú vidéken osztagát a szükséges számú tolmáccsal látja el.

f) Helyzet- és egyéb jelentéseket a karhatalom parancsnoka a működési helyén illetékes katonai kerületi parancsnokságnak (nemzetőrség, az előljáró nemzetőrség kerületi parancsnokságnak is) tartozik megküldeni. Azon esetben, ha idegen kerületi parancsnokság területére rendeltetett ki, úgy helyzetjelentéseit az eredetileg előljáró kerületi parancsnokságnak (nemzetőri kerületi parancsnokságnak) is felterjeszti.

3. Ezen utasítással, valamint a fegyverhasználatra vonatkozó 34,186 eln. karh. számú körrendelettel a kirendeléskor minden karhatalom parancsnoka ellátandó.

A magyar hadügyminiszter.

Nemzeti tanácsi határozat.

A Nemzeti Tanács végrehajtóbizottsága 1919. január hó 11-én tartott ülésében egyhangúan a következő határozatot hozta:

A Nemzeti Tanács végrehajtóbizottsága megállapította, hogy a néphatározat 3. cikke arról rendelkezik, hogy amíg az alkotmányozó nemzetgyűlés másként nem határoz, az állami főhatalmat a Károlyi Mihály elnökle alatt álló népkormány gyakorolja, vagyis Magyarország Nemzeti Tanácsa e cikkel Károlyi Mihályt ideiglenesen államfői hatáskörrel ruházta fel.

Felhívta ennél fogva Károlyi Mihályt, hogy addig is, míg Magyarország nagy Nemzeti Tanácsa, vagy nemzetgyűlése másként nem határoz, ne mint miniszterelnök, hanem mint a köztársaság ideiglenes elnöke oldja meg a

mai és netán felmerülő politikai válságot mindazon tényezők bevonásával, akiknek részvételét szükségesnek tartja.

Kijelentette továbbá a Nemzeti Tanács végrehajtóbizottsága, hogy a Károlyi Mihály mint ideiglenes köztársasági elnök által kinevezett kormány néptörvényeket csakis Károlyi Mihály hozzájárulása mellett hozhat.

Kijelentette azt is, hogy semmi akadályja nincs, hogy a külpolitika irányítását és vezetését Károlyi Mihály mint ideiglenes államfő továbbra is végezze.

Károlyi Mihály minden minisztertanácsban részt vehet és ott elnökölhet.

*

Károlyi Mihály, a Magyar Népköztársaság ideiglenes Elnöke, elfogadta a kormány lemondását és felkérte a lemondott minisztereket, hogy az új kormány kinevezéséig az ügyeket tovább vezessék.

A miniszterelnöki teendők ideiglenes ellátásával Berinkey Dénes dr. igazságügyiminisztert bízta meg.

IV. FEJEZET.

A proletárdiktatúra és a vörös őrség (rendőrség).

Gróf Károlyi Mihály gyenge kormányzását Kun Bélaék arra használták fel, hogy egyre merészebben léptek fel Károlyiék ellen s öthavi kitartó agitáció után átvették a hatalmat Károlyiéktól s ezzel megpecsételődött Magyarország katasztrófája. Kunék a hatalom átvétele után így szóltak Magyarországi lakosságához:

Mindenkihez!

Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat.

A polgári válság teljes összeomlása, a koalíciós kormányzás csődje kényszeríti rá Magyarországi munkásságát és parasztságát erre a döntő lépésre. A kapitalista termelés összeomlott, a munkásság nem hajlandó többé a nagytőkések és nagybirtokosok igájába hajtani fejét. Az országot az összeomlás anarchiájától csak a szocializmus, a kommunizmus megteremtése mentheti meg.

Ugyanekkor külpolitikailag is teljes katasztrófa előtt áll a magyar forradalom. A párisi békekonferencia úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja, a megszállás vonalait végleges politikai határnak tekinti és ezzel a forradalmi Magyarország élelmezését és szénellátását ilyképpen lehetetlenné teszi.

Ebben a helyzetben egyetlen eszköze maradt a magyar forradalomnak a maga megmentésére: a proletárság diktatúrája, a munkások és földműves szegények uralma.

A proletárság diktatúrájának döntő alapfeltétele a proletárság teljes egysége. Épen ezért a történelmi szük-

ség parancsára teljes egyesülését mondotta ki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja.

E két párt helyett egyetlen proletár párt fogadja magába ezután az ország minden dolgozó férfiát és asszonyát: a Magyarországi Szocialista Párt.

A kormányhatalmat e párt megbízásából Forradalmi Kormányzótanács veszi át.

Magyarország Tanácsköztársasággá alakul...

Azután felsorolja röviden programját és így folytatja:

Vasfegyelmet követel: Halállal sújt le az ellenforradalom banditáira csakúgy, mint a fosztogatás brigantiáira stb.

Majd így folytatja: Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz szovjetkormányval, fegyveres szövetséget ajánl Oroszország proletárjainak.

Mondókáját így végzi:

Bármi várjon ránk, a szocializmus ügyének győznie kell! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Mígyar Tanácsköztársaság !

Budapest, 1919 március 21-én.

A Magyarországi Szocialista Part.

A Forradalmi Kormányzótanács.

Érthetetlen, hogy 36 ember (mert annyi volt a népbiztosok száma, akik a forradalmi kormányzótanács tagjai voltak) hogyan tudta az országot hatalmába keríteni és négy hónapnál tovább magyar testvéreinket a középkorba illő eszközökkel halálra vallasni a parlamenti pincében és egyebütt. Hány derék magyar testvérünket gyilkolták meg azért, mert magyar hazafiságát merte nyilvánítani az ateista vad horda előtt. Szamuelli, a hazafias magyarok réme, pribékjeinél állandóan kint tartózkodott a vidéken, ahol a legnagyobb hidegvérrel akasztatott ártatlan hazafiakat, akik nem akartak behódolni a kommunizmusnak. A terrorcsapatok, a „Lenin fiúk”, ha megjelentek egy faluban vagy városban, ott a vérengzés el nem maradhatott. Csak egy nem tetsző kifejezés kellett s kész volt a veszedelem, mely agyonlövással vagy akasztással végződött. Szamuelli kezével intett s vitték a szegény áldozatot a vérpadra; előbb természetesen „alapos vallasás” alá vették a szerencsétlen hazafit.

Budapesten a Szovjet-házban pedig folyt a pezsgő patakként az asztalokról, s a hatalmon nem lévők éheztek és sokan éhen is haltak Magyarországon 1919-ben. Mindezekről majd a történetíró részletesen fog beszámolni.

A Forradalmi Kormányzótanács VI. számú rendelete.

A nemesség, rang és címek eltörlése.

A Magyarországi Tanácsköztársaságban nincs nemesség, rang és cím; nincsenek rendjelek, érdemrendek és más kitüntetések. Nincsenek továbbá oly címek sem, amelyek csupán hivatali rangviszonyt fejeznek ki, (pl. államtitkár, minisztertanácsos, titkár, stb.).

A közalkalmazottak azt a hivatali elnevezést viselik, az állásokkal egybekötött működés szakszerű feltüntetésére szolgál (pl. csoportvezető, osztályvezető, könyvtáros, író-gépkezelő stb.). Ezeket a megjelöléseket az egyes igazgatási ágakban az illető népbiztos határozza meg.

Budapest, 1919. évi március hó 25-én.

A Forradalmi Kormányzótanács.

*

A Belügyi Népbiztos 1. B. M. sz. rendelete.

A vörös őrség felállítása.

1. §. A Magyar Tanácsköztársaság belső rendjének megalapozása és fenntartása a vörös őrség feladata.

A vörös őrség egyben a vörös hadseregnek kiegészítő részét képezi és tagjai bármikor hadiszolgálatra rendelhetők, illetőleg a vörös hadseregbe áthelyezhetők.

Az őrszemélyzet azon tagjai, akik még harctéren nem voltak és arcvonali szolgálatra alkalmasak, hadiszolgálatra elsősorban osztatnak be,

A vörös őrség felállításával egyidejűen az összes rendőri vonatkozással bíró karhatalmi alakulatok megszűnnek.

2. §. A vörös őrség közvetlenül a belügyi népbiztos alá van rendelve.

A vörös őrség szervezete:

A) Városi parancsnokságok,

B) Vármegyei (kerületi) parancsnokságok, ennek alárendelten

a) járási parancsnokságok,

b) községi kirendeltségek.

C) A belügyi népbiztosság vörös őrségének központi osztálya.

3. §. A vörös őrség személyzete:

1. Őrszemélyzet;

2. Irányító személyzet;

3. Egészségügyi és egyéb szakalkalmazottak.

4. §. A vörös őrség parancsnokait és egyéb alkalmazottait az őrszemélyzetten kívül a belügyi népbiztos nevezi ki.

A vörös őrség személyzetének tagjait a belügyi népbiztos által kijelölt bizottság veszi fel. Minden raj és szakasz maga választja parancsnokait.

5. §. A vörös őrség parancsnokai lehetőén a proletárság katonai tapasztalatokkal rendelkező elemeiből kerüljenek ki.

Magasabb parancsnokok csak kellő elbírálás után nevezhetők ki. Ebből a célból egy bizottság alakítandó, amely a belügyi népbiztosság, a munkás- és katonatanács és a magyar szocialista párt egy-egy küldöttjéből áll. A vörös őrségbe szolgálatra jelentkező volt tisztek (tényleges, tartalékos tisztek és tiszti vizsgás egyéves Önkéntesek) jegyzékét a sajtó útján 8 napon át állandóan közszemlére kell tenni.

A jelentkezés napjától számított egy héten belül a jelentkezők egyéniségére, múltjára és politikai megbízhatóságára bárki megteheti észrevételeit a bizottságnál, amely ezeket az észrevételeket felülvizsgálja és a belügyi népbiztossághoz jelenti.

6. §. A proletárság soraiból kikerülő parancsnokok számának érdekében, valamint a kinevezett személyzet és alkalmazottak, parancsnokok és örök forradalmi iskoláztatása céljából a belügyi népbiztos külön tanfolyamok felállításáról gondoskodik.

7. §. Ellenforradalmi és politikai üzemek meggátlására a vörös őrség központi osztályában központi nyomozó szervezet állítatik föl, politikailag megbízható szervezett munkásokból. Országos jelentőséggel bíró bűnesetek sikeres felderítése végett bűnügyi központi nyomozó szervezet állítatik fel.

8. §. A vörös őrség őrszemélyzetének javadalmazása a vörös hadseregével azonos. Élelmezés helyett a megállapított váltságös3zeg fizettetik ki. A parancsnokok és egyéb alkalmazottak illetménye a kormányzótanács által országosan egységesen megállapítandó javadalmazással azonos.

9. §. A jelenlegi karhatalmi alakulatok egész személyzete rendelkezési állományba helyeztetik; ezeknek illetményei 1919. április hónapra a jelenlegi szabályok szerint utalványozandók, az alkalmazottak jelentkeztetteknek tekintetnek és átvételüknél a jelen rendelet szabályai mérv-

adók. A szükséges létszám toborzás útján, lehetőleg a szervezett munkásság köréből, biztosítandó, akiknél a testi alkalmasságon kívül főleg a termettség irányadó.

Budapest, 1919. évi március hó 26.-án.

Landler s. k.

Vágó s. k.

belügyi népbiztosok.

A vörös őrség is kerületekre volt osztva. A kerületek megjelölésénél tekintettel voltak egész Nagymagyarországra és az ezeréves ország területét tizenhárom kerületre osztották fel.

*

Hogy az olvasó lássa, miként keletkezett és fejlődött a vörös uralom szegény hazánkban, közlöm Böhm Vilmos volt népbiztos: „Két forradalom tüzeiben” című Wienben megjelent vaskos könyvéből a következőket:

A letartóztatott bolsevik vezéreket és azoknak az élén Kun Bélát a rendőrségi fogházban a családapákat, bajtársaikat sirató rendőrök nagy elkeseredésükben megverték. (Ugyanis előző napon nagy utcai harc volt Budapesten a kommunisták és a rendőrök között, amikor több rendőr meghalt és megsebesült.) A rendőrök önkényes eljárását, természetesen mindenki helytelenítette. De a rendőrök eljárása ha menthető nem is, megérthető volt; s megérthető volt, ha agyonzaklatott és az előző esti fegyveres támadás izgalmaitól túlfűtött rendőrök elesett bajtársaik halálát ilyen eléggé el nem ítéhető módon, de mégis meg akarták torolni.

De mit csináltak ebből az ügyből a polgári lapok?

Az ország legelterjedtebb bulvár-lapja, „Az Est” még a tüntetés napján több hasábon keresztül hajmeresztő, rémes, de egészében hazug részleteket közölt Kun Béla megveretéséről. A cikkből következtetve mindenkinek azt kellett hinnie, hogy Kun Bélát a rendőrök formálisan agyonverték. A cikk néhány részlete megérdemli, hogy az utókor számára megörökítsem:

„ ... Rettenetes szitkok közben az egyik rendőr puska-tussal fejbeütötte Kun Bélát. Tíz vagy húsz rendőr egymásután felemelte a fegyverét és mind fejbeütötte a kommunista vezért. . .

... Banka rendőrorvos az orvosi szobába vitt bennünket. Alig telik egy pere, megjelenik cipőben, nadrágban meztelen felső testtel, amelyet pirosra festett a leömlő vér, ugyancsak vértől átázott arccal (alig volt egy tiszta foltocsk

rajta), orvosilag lenyírt hajjal, bezúzott fejfel: Kun Béla. A vér szüntelenül csurog le róla a padlóra ...

... Ebben a pillanatban a folyosóról vészes kiáltások süvöltöttek be az orvosi szobába ... Vagy hatvan felfegyverzett rendőr áll a szűk folyosón.

Hol az a bitang? Hol az a gyilkos? Innen többé élve nem szabadul! ...

... A balszélen álló rendőr emeli meg először a puskáját, rettenetes csapást mér a pamlagon fetregő kommunista vezér arcába.

Újabb vér föccsen elő s ezután, mint ahogy a kalapáccsal a szöveget verik a falba, úgy érik egymásután az ütések jobbról, balról, a vállán, arcán, gyomrán a száanalomra méltó embert. Hiszen mégis csak ember.

Közben szakadatlanul verik puskatussal Kun Bélát, ki mindezt némán túri. A pamlag párnája teljesen átázott a félholtra vert ember véréből. Isten csodája, hogy még életben van”.

E leírás szerint még egy atléta-termetű óriásnak is el kellett volna pusztulnia a puskatussal való borzalmas megveretés után. Ezzel szemben Kun a megveretés után egy-két órával már látogatókat fogadott, leveleket írt, politikai vitákat rendezett.

„Az Est” cikke egy csapásra megváltoztatta a munkások hangulatát. Mintha a munkásság, amely a rendőrök brutalitását még a régi rendszer idejéből ismerte és amely a rendőröket mindig gyűlölte, elfelejtette volna a párt lapja ellen intézett orvtámadást, mintha elfelejtette volna, hogy a támadásban, a „Népszava” védelmében rendőrök és védőrök estek el, mintha elfelejtette volna a sebesültek óriási számát: minden szimpátiájával a rendőröktől brutálizált Kun Béla és társai felé fordult.

Gyárak és szakmák bizalmiférfiai jelentek meg a „Népszava” szerkesztőségében, a párt egyes vezetőinél és minisztereinél és erélyes eljárást követeltek – már nem a bolsevikok, hanem – a Kun Bélát brutalizáló rendőrök ellen.

A „Népszava” február 22-én és következő számaiban éles támadást intézett „Az Est” és a polgári sajtó aljasága és az ilyen hangulatkeltő cikkek mögött rejtőző ellenforradalmi sunyiság ellen, amelyeknek az a céljuk, hogy a gyöngébb ítéletű emberek rokonszenvét, a gonoszul kiszéleszt és furfangosan kiszínezett hazugságokkal, eltérítse a Conti-utcai fronton elesett rendőrökről és az általuk védelmezett ügyről és felkeltse a gyűlöletet a kormány és a köztársaság ellen.

A hatás nem is maradt el. A vezéreitől megfosztott bolsevik mozgalom új erőre kapott. Már a letartóztatást

követő napon gyűlést tartanak a leszerelt katonák, felfegyverkezve, a rendőrség ellen indulnak, hogy a letartóztatott vezetőiket erőszakkal kiszabadítsák. A munkástanács febr. 21-én megtartott ülésén napirendelőtti felszólalásban már szóvá teszik a kommunisták megveretésének ügyét. A munkásvélemény hatása alatt a kormány vizsgálatot rendel el a bántalmazások ügyében és szinte úgylátszik, mintha a „Népszava” ellen indított gyilkos fegyveres támadás két emberélet és közel 100 sebesült áldozata eltörpülne Kun Béla megveretése mellett.

Február 23-án a kommunisták pártjának központi vezetősége beadványt intéz a munkástanács elnökségéhez, amelyben egyéni terrorral fenyegeti meg a szociáldemokratapárt vezetőit, ha a kommunisták üldözését be nem szünteti.

Proklamációk, vezércikkek és fegyelmezett defenzíva nem mérkőzhetett sikerrel a fegyverkező és agresszió demagógiánál!

A bolsevik vezérek letartóztatására az orosz szovjetkormány a magyar hadifogoly akció küldötteinek, Werner Jenő, Bernát Ármin szociáldemokrata kiküldötteknek és társaiknak a letartóztatásánál felelt és megakadályozta a hadifoglyok hazaküldését. Ezzel akart nyomást gyakorolni a magyar kormányra. Az Oroszországban levő százezernyi hadifogoly hozzátartozóinak nyomására a kormány a kommunista foglyok egy részét szabadon bocsájtotta és enyhítette a letartóztatás szabályait, hogy Oroszországot megpuhítsa. Nyilatkozatok jelentek meg, hogy a kormány a kommunista elvek hirdetéséért senkit sem akar és fog üldözni, csak közönséges bűncselekmények elkövetőit állítja törvényes bírái elé. „Az Est” című lap és más polgári lapok mindezeket a nyilatkozatokat és a minisztertanácsoknak idevonatkozó titkos tárgyalását céltudatossággal úgy találják fel, hogy azt a látszatot keltsék, mintha a kormány polgári tagjai a kommunistákkal való enyhébb bánásmód mellett törtek volna lándzsát, és csak a szociáldemokraták üldözik az államhatalom erejével a bolsevik vezéreket! Még ma sem tudom, ki informálta az „Az Est”-et a titkos miniszteri tanácskozások részleteiről.

A döntő pillanatban az ellenforradalmi polgári részről ápolt nacional-bolsevismus sem tévesztette el hatását. A március 19.-én délben megjelent „Az Est” című polgári lap ökölnyi betűkkel, több mint egy hasábnyi terjedelemmel, feltűnő helyen közli azt a hírt, hogy az orosz bolsevikok győzelmesen vonulnak elő Déloroszországban, Ukrajnában és Lengyelországban, Kiev, Cherson és Nikolajev városokat már elfoglalták. Egy másik helyen ugyanez a lap még nagyobb betűkkel közli a nagy bolsevik győzelemről szóló

hírt, amely szerint az orosz szovjet hadsereg már Románia felé nyomul, az előcsapatai már Lemberg és Odessza előtt állnak. Kétségtelen, hogy az utolsó napok eseményeinek hatása alatt száguldó rohamossággal terjedő bolsevizmus és nacionalis-bolsevizmus áradatát ez a két hír hihetetlen mértékben megdagasztotta.

A magyar sajtó hírei tehát kizáróan a forradalmi tömegek megtévesztésére szolgáltak. A történelmi táulat szemüvegén keresztül egyszerűen megdöbbenő az a lelkiismeretlenség, amely ezt a megtévesztést irányította. Például: a „Tag” című lapban dr. Ertzbacher német tudós – írja a pártlap a külügyi népbiztosság utasításai alapján 1919. évi április 3-iki számában – a berlini kereskedelmi főiskola volt rektora, a bolsevizmus mellett ír cikket. A „Frankfurter Zeitung”, a német nagykereskedelem és nagykapitalizmus világlapja megérteni igyekszik a kommunizmust, a kormány pedig aziránt folytat mélyreható tárgyalásokat, hogy az új német alkotmányt a tanácsrendszeren építsék fel. Pécsen a szerb katonák között forradalom tört ki. Ludendorf egy újságíró kérdésére azt felelte: ugyanazt a hitet vallom, mint a spartakuszok. („Népszava”, április 5.) Hamburgban küszöbön a tanácsköztársaság kikiáltása. („Népszava”, ápr. 9.) Egész Németországban esedékes a proletárdiktatúra. A forradalom előjele Franciaországban. („Népszava”, ápr. 10.) Szerbiában kitört a proletár forradalom. A szerb katonák a megszállt területen eldobálják a fegyvereiket. Horvátországban is csak napok kérdése a proletárdiktatúra kikiáltása. Braunsehrveig tanácsköztársaság. („Népszava”, ápr. 12.) Május 1-re tervezik a tanácsköztársaság kikiáltását. („Népszava”, ápr. 13.) Württemberg is tanácsköztársaság lesz. („Népszava”, ápr. 14.) Szilézia tanácsköztársaság lesz. („Népszava”, április 26.) Kommunista felkelések Jugoszláviában. A esek katonák nem harcolnak tovább. („Népszava”, jún. 1.) Forradalmi hangulat Parisban. A sztrájk már nem gazdasági természetű. („Népszava”, június 11.)

A szociáldemokrata vezetés alatt álló „Népszava” aránylag hamar ráeszmélt arra, hogy a bolondgombategyésztés árt a forradalom ügyének és fokozatosan letompította a külügyi népbiztosságtól irányított mesterkéltséget. A kommunista hyperradikalizmus jegyében szerkesztett „Vörös Újság” azonban napról-napra közölte a legfantasztikusabb álhíreket.

Kun Béla tömegtévesztés mellett attól sem riadt vissza, hogy a felelős kormányzótanácsot és a proletariátus életérdekeit érintő döntő elhatározásokra hivatott hadseregparancsnokságot és egyéb felelős tényezőket is elárassza az álhírekkel. A hadseregparancsnokság még

áprilisban arra kérte a külügyi népbiztosságot, hogy rendszeresen informálja a külpolitikai eseményekről. Hogy milyen volt ez, itt a sok közül két távirat:

Április 28-án 155. hü. sz.

„Ezentúl naponta kap jelentést, ha fontos események történnek: esetleg többször is naponta. Belpolitikában különösebb esemény nincsen. Hódmezővásárhelyen tegnap a fehér gárda kerekedett felül, letartóztatták a direktóriumot. Embereink már ott vannak s remélhetőleg már rendet teremtettek. Délszláv mozgolódás remélhetőleg két napon belül meg fog állni. Mögöttük inzurrekció. Csehországban semmi változás. Az esetben, ha a kormány invázióra határozna el magát, megáll a munka, különösen pedig a széntermelés, minthogy Hladnó a mi kezünkben van. Csicserin távirata szerint az orosz előnyomulás Keletgalíciában megkezdődik. Nyugat felé folytatódnak a nem kötelező megbeszélések, személyváltozás és propaganda megszüntetése alapján. Konfliktusok az ántánt körében, nevezetesen a délszláv-francia blokk és Olaszország között kiéleződtek. Olaszok összeköttetést keresnek velünk, kiküldötteik Budapesten vannak, nem hivatalosan tárgyalunk. Eddig elé csak kereskedelmi kedvezményekre és úgynevezett morális támogatásra hajlandók, mint amilyen a fiúmeieknek a tanácsköztársaság védelme alá való helyezése. Kérem a közleményeket, melyek csakis Önnek és a népbiztosoknak szólnak, megfelelő módon felhasználni. Kun”.

Megjegyzem, hogy e távirat vételét követő 24 óra után a cseh-szlovákok megszállták Miskolcot, Sátoraljaújhelyt és más városokat, „elhatározták magukat az invázióra;” a mi kezünkben levő Kladrón a széntermelés persze nem állt meg, a keletgalíciai előnyomulás sem kezdődött meg, az olasz tárgyalás is humbagnak bizonyult.

Június 9-én 1054. Hfp. szám alatt az olaszországi helyzetről a következő információ érkezett:

„Minden forrong. Állandó utcai harcok, halottak; szervezett munkások, rokkantak, tisztviselők, nacionalisták és proletártömegek állandóan harcolnak egymással. A nacionalisták egy francia-olasz háborúra uszítanak, amelynél Magyarország támogatására erősen számítanak...”

Ilyen és ehhez hasonló badarságok szerepelnek Kun külpolitikai információiban.

A sztrájk hatása alatt, illetve a csapatszállítások kése delmessége miatt, az északi harctéren folyó hadműveletek megakadtak.

Meggyorsította a felbomlás feladatát Kunnak a cseh visszavonulás kérdésében tanúsított magatartása.

Erről később más vonatkozásban lesz szó.

A Landler parancsnoksága alatt álló harmadik hadtest június elején az egyes csapattestekről a következőket jelenti:

„A 8-ik munkásezred példája kezd a többi ezredekre is átragadni. A 2-ik dandár parancsnoka jelenti, hogy a hatodik hadosztály Kluknó előtt álló csapataiból ott csak 10 parancsnok és a tüzérségi megfigyelők állanak, a többi elszéledt. A 23-ik és 24-ik ezred zászlóalját a székeleyekkel kell őriztetni, hogy a frontról meg ne szökjenek. A 2-ik dandár parancsnoka nem meri az előrenyomulást elrendelni, mert a székeleyeken kívül a többiek visszamaradnak, A parancsnokok igyekeznek a katonákat megnyugtatni, ami ideig-óráig sikerül is, azonban az elégedetlenség folyton nagyobb erővel tör elő. Katonák azt mondják, hogy a határok meglévéen állapítva, azon a mi kormányunk változtatni nem tud, tehát vissza kell menni. A 8-ik ezred példája azért hat mételyezőleg, mert ők lázadásukért jutalmat kapnak. Pihenőbe azaz a biztos Tiszavonal mögé mennek vissza.

A munkászászlóaljok – néhány kivételével fokozatosan eltávoznak a frontról. Már csak a nacionalista parasztezredek kötelékei maradnak a fronton. Ezek azonban minden szocialista öntudattól mentesen a nacionalizmus jegyében állottak a hadsereg szolgálatában. A munkásezredek nyomása nem fenyegetett s így az ellenforradalmi tisztek vezetése alatt burkolt, a nacionalizmus köpönyegébe öltöztetett ellenforradalmi agitáció kapott lábra.

Ennek ellensúlyozására Landler a lényegét nem érintő, formai engedmények megadását javasolta, felvetette azt az eszmét, hogy a vörös zászló mellé a nemzeti színű zászlót is tűzzék ki: ezzel fokozzuk a katonák már lankadó harci tüzét és kitartását. Landler elgondolása szerint a nacionalizmus jegyében nevelkedett parasztok a nacionalista szimbólum lobogója alatt szívesebben fognak harcolni a területének visszaszerzéséért küzdő Tanácsmagyarország hadseregében és ezzel pótolni lehet a hiányzó munkásezredek és ellensúlyozható a tisztek nacionalista bújtogatása. Landler 620 27. szám alatt – június 20-án táviratában erről a kérdésről a következőket javasolja:

„Benyomásunk és tapasztalataink szerint a mozgósítást az ántánt jegyzéke után és különösen a felszabadult területen a vörös zászló mellé még nemzeti szín zászló alatt is kellene elrendelni..”

Három nappal később – június 23-án – 623/8. sz. táviratában ugyanerről a kérdésről, a következőket jelenti:

„Nem zárkozhatom el jelenteni, hogy a jelen pillanatokban a nemzeti érzés felkeltése nélkülözhetetlenül szük-

séges. A Sátoraljaújhely környékén toborzott egyének a nemzeti szalag viselését követelik. Hasonló jelenségek a harcoló csapatoknál is előfordultak; amennyiben rövidesen radikális irányzat nem nyilvánulna a kormányzótanács részéről, úgy a frontbomlás elkerülhetetlen lesz”.

Landler akcióját én is támogattam. Az uralmon lévő proletariátus magának vallja a hazát, amelyet a bitorló uralkodó osztályok évszázadokon keresztül a maguk számára sajátítottak ki. Ha a felszabadult tömeg a tőlük elrabolt, ellenük felhasznált nemzeti szimbólumokat (amelyek Magyarországon nem voltak *azonosak* az uralkodóház lobogójával) visszahódítják, akkor a forradalom ezt a gyakorlati kérdést nem avathatja elvi kérdéssé, céltalan ebből konfliktusokat előidézni. Ez vezetett bennünket, amikor azt indítványoztuk, hogy bármiféle módosítással, de tegyünk eleget a katonák kérésének: rendszeresítsük a vörös zászlót piros-fehér-zöld szegéllyel. Kun azonban ellenállt, nem akart engedni „elvi” álláspontjából, – főként arra való hivatkozással, hogy a vörös hadseregben is csak a vörös zászló van rendszeresítve. (A forradalom bukása után megállapítottuk, hogy Kun hamisan informált bennünket: az orosz hadseregben vörösszegélyes nemzeti zászlók alatt is küzdenek a szovjet csapatai.)

„A 6. ho. az ellenségeskedések beszüntetésére vonatkozó parancs kapcsán alábbi hangulatjelentést adta: A fegyverszünetre vonatkozó parancsot a békéscsabai 101. ezred örömmel fogadta, mert véleményük szerint Békéscsaba nem esik be a megszállott területbe, tehát ők hazamehetnek. A 31. ezred katonái szintén örültek a fegyverszünetnek, mert pihenőhöz jutnak, de remélik, hogy azután mehetnek tovább előre. A 33. ezrednél a hangulat nyugodt, egy kote 882-re Korompától délkeletre küldött járőr ott cseh járőrrel találkozott. A csehek értesítették járőrünket a fegyverszünetről és megvendégelés után visszaküldték Turzó magaslatra. A 46. ezrednél a hangulat izzó, haza akarnak menni. Az 1. ho. 3. ddr. csapatainak hangulatáról a délután folyamán adatik jelentés.”

Mint látjuk, Böhm Vilmos, a vörös rémuralom népbiztosa maga leplezi le Kun Béláék viselt dolgait.

A magyarországi proletárdiktatúra 1919. évi augusztus hó 1-én szűnt meg, amikor a munkástanács következőképen intézkedett:

A tanácskormány lemondása.

A központi munkástanács 1919. évi augusztus hó 1-én tartott ülésén a szocialista szövetséges tanácsköztársaság kormányzótanácsa bejelentette lemondását, amit a munkástanács elfogadott.

*

Az új kormány megválasztása.

A központi munkástanács 1919. évi augusztus hó 1-én tartott ülésében megválasztotta a magyar köztársaság új kormányát. Az egyhangú választás eredményeképpen az új kormány tagjai a következők: Peidl Gyula miniszterelnök, Peyer Károly belügyminiszter. Minket rendőrebereket a megnevezett két miniszter érdekel, ezért a többi miniszterek nevét nem soroljuk fel szűkre szabott terünk miatt.

Az új kormány ugyanaznap, augusztus hó 1-én a következő rendeletet adta ki:

Rendelet.

Az eddig érvényes összes jogszabályok, a volt tanácskormány összes rendeletei is, mindaddig érvényben maradnak, amíg azokat a kormány kifejezetten hatályon kívül nem helyezi.

Budapest, 1919. évi augusztus hó 1-én.

A magyar köztársaság kormánya.

*

A Peidl-kormány augusztus hó 3.-án a rendőrséget közélről érdeklő következő rendeletet adta ki:

A magyar népköztársaság kormányának 4. számú rendelete.

Államrendőrség felállítása.

1. §.

A magyar népköztársaság kormánya államrendőrséget állít fel.

Az államrendőrség személyzete az eddigi vörös őrség személyzetéből áll.

Az államrendőrség feladata kizárólag a közrend és közbiztonság megóvása.

Az államrendőrség nem része a hadseregnek.

3. §.

Az államrendőrség a belügyminisztérium alá tartozik.

Ez a rendelet azonnal életbe lép.

Budapest, 1919. évi augusztus hó 3-án.

Peyer s. k.
belügyminiszter.

Peidl s. k.
miniszterelnök.

A Peidl-kormány néhány soros rendelettel akarta a vidéki rendőrséget államosítani; nagy szüksége lehetett az államosított rendőrségre.

A Peidl-kormány azonban ephemer-életű volt, mert már augusztus hó 7-én József királyi herceg, tábornagy proklamációt intéz a magyar néphez, melyet ideiktatunk:

A magyar néphez!

Abból a soha el nem múlt szeretetből, amellyel a magyar néphez ragaszkodom és visszapillantva a legutóbbi öt év közös szenvedéseire, valamint engedve a minden oldalról hozzám jutott kívánságoknak, kézbevettem a mai lehetetlen helyzet megoldását. Nem nézhetem, hogy szegény összeroskadó hazánk sorsa felett politikusok és különböző érdek- és pártcsoportok marakodjanak. Mindenütt teljes az anarchia, a Dunántúl lázadások, egy hivatalban levő minisztérium, melyet nem ismer el senki és az élelmezés teljes fennakadása már katasztrófával fenyeget, ha a magyar intelligencia a józan munkássággal és a földmmelő-népünkkel karöltve erős kézzel rendet nem teremt.

Az antant itt levő hatóságainál történt tárgyalásaim után megbízom:

a magyar miniszterelnökség ideiglenes vezetésével
Friedrich István nyugalmazott hadügyi államtitkárt.....
(aztán következnek a többi miniszterek).

A proklamáció így végződik:

Az átmeneti kormány megalakulása néhány napon belül fog megtörténni, a polgárság, földműves-nép és józan munkásság képviselőinek meghallgatása után.

Akinek szívében él egy kis hazafiúi szeretet, az támogassa teljes odaadással a kormányt nehéz helyzetében.

Félre a széthúzással, kritikával, okoskodással! jőjjon az összetartás, megértés és munka! Bízunk rendületlenül hazánk jobb jövőjében!

Budapesten, 1919. évi augusztus 7.

József királyi herceg,
tábornagy.

A magyar kormány 3886 1919. M. B. számú rendelete, mely a törvényes közigazgatás felvételére vonatkozik, augusztus hó 8.-án látott napvilágot.

A magyar belügyminiszter 1/1919. kmb. számú rendelete a működésükben akadályozott községi, városi és vármegyei alkalmazottaknak jelentkezésére vonatkozik és így hangzik:

Tekintettel arra, hogy egyes közigazgatási hivataloknál nagy munkaerőhiány van, felhívom a működésükben akadályozott községi, városi és vármegyei alkalmazottakat, hogy nyilvántartásbavételük és megfelelő alkalmaztatásuk céljából, hivatalos helyiségemben (Budapest I. Vár, belügyminisztérium, régi épület 1. emelet 8. ajtó) haladéktalanul és felelősség terhe alatt jelentkezzenek.

Budapest, 1919. évi augusztus hó 11-én.

A működésükben akadályozott községi, városi és vármegyei alkalmazottak kormánybiztosa:

Diószeghy János s.k.
miniszteri tanácsos.

*

Hasonló értelmű felhívás intéztetett a csendőrséghez és határrendőrséghez is.

V. FEJEZET.

A rendőrség államosítása.

Az az eszme, melyért a vidéki rendőrség három évtizednél tovább harcolt – sajnos – csak 1919-ben, a cörös rémuralom bukása után tudott diadalra jutni.

A városok fejlesztéséről szóló 1912. évi LVII. t. c. 30. §-a ugyan biztos reményt keltett a vidéki rendőrségben az államosítást illetőleg, amennyiben említett törvényszakaszígy intézkedett: Utasítatik a belügyminiszter, hogy a törvény életbelépésétől számított két éven belül a városok szervezetéről, közigazgatásáról és háztartásáról, úgyszintén a városi rendőrségek országos rendezéséről törvényjavaslatot terjesszen elő” az államosítás a háború kitörése miatt elmaradt.

A rendőrségre*) vonatkozó törvényjavaslat elkészítésével kapcsolatos tennivalók szakszerű ellátására, illetve irányítására dr. Pekáry Ferenc budapesti főkapitány helyettes 1912-ben miniszteri tanácsosi címmel osztálytanácsossá neveztetett ki a belügyminisztériumba és átvette az e célra szervezett főosztály vezetését.

Széleskörű anyaggyűjtés után mindenekelőtt az 1913. évi március hó 11-én kelt 41.500.913 XIII. sz. belügyminiszteri rendelet kibocsátását kezdeményezte. E rendelet az 1912. évi LVIII. t. c. és az 1913. évi költségvetés alapján államszolgálatot engedélyez és utalványoz, melyeket elsősorban a városi rendőrségek legégetőbbnek mutató szükségleteinek kielégítésére kell fordítani és pedig a rendőrség legényesség illetményeinek javítására, rendszeres rendőri szakoktatási célokra, a polgári biztosi (detektív) szolgálat létesítésének, illetve fejlesztésének a megkezdésére, végül közbiztonsági rendelkezési alap rendszeresítésére.

*) Lásd: Rendőrségi almanach 1923.

A rendelet bizonyos határok közt megállapította a rendőrlegénység illetmény-kiegészítésének a mértékét s annyi polgári biztos [detektív] alkalmazását írta elő, hogy minden 10.000 lakosra „legalább egy jusson. Közölte azután a rendelet, hogy Budapesten oktató tiszteket és altiszteket képző tanfolyamot fog felállítani, az államsegélynek a szakoktatásra eső részéi tehát elsősorban arra kell fordítani, hogy a kijelölendő rendőrtisztek és altisztek kiküldetési költségei fedeztessenek.

Az oktató-tiszti és altiszti tanfolyamok csakhamar megnyitottak és pedig az előbbieket a budapesti főkapitányságnál; utóbbiak a budapesti rendőrfőparancsnokságnál. Mindegyik tanfolyam 1-1 hónapig tartott s az elméleti tárgyak oktatása gyakorlati bemutatásokkal is kapcsolatba nyert. A tiszti tanfolyam tanárai a belügyminisztérium és a budapesti főkapitányság tisztviselői és külön szakemberek köréből kerültek ki, az altiszteket pedig a budapesti rendőrőrszemélyzet kipróbált oktató tisztjei és altisztjei képezték ki. Három tanfolyam volt: az első 1913. évi május elsején kezdődött és az utolsó 1914. évi április hó 8-án ért véget. Azután jött a világháború és az oktatás folytatása lehetlenné vált.

1916-ban Fiúméban különleges viszonyok tették szükségessé a rendőrség államosítását. A fiumei rendőrség fölállításáról az 1916. XXXVII. t. e. intézkedik.

Egyidejűleg újult erővel folyamatba tétettek a rendőrség országos államosítására vonatkozó munkálatok, amelyek most ismét függetlenekké váltak az egyidőre elejtett vármegyei államosítástól. A belső politika szerencsétlen fordulatai ugyan megint idővesztést okoztak, 1918. év elejére azonban már készen volt a törvényjavaslat s dr. Wekerle Sándor, a belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök 1918. évi július hó 9-én a képviselőházhoz be is nyújtotta. Sajnos, a törvényhozás most sem foglalkozhatott érdemben a törvényjavaslattal, mert itthon dúlt a pártoskodás, személyeskedés átka és rohamosan közeledett az összeomlás sötét réme.

A vidéki rendőrség a III. fejezetben ismertetett tevékenységét azaz közgyűléseit a vidéki városokra is kiterjesztette, így 1912-ben Miskolcon és Kassán (Miskolcon a segélyegyesület tartotta közgyűlését s másnap csatlakozott a kassai közgyűléshez). 1913-ban Győrött már dr. Peknry Ferenc miniszteri tanácsos is résztvett a Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete által rendezett közgyűlésen, ahol megtudtuk, hogy: „ha közbe nem jön valami, akkor rövidesen állami rendőrség portyázik a vidéki városok utcáin”. 1914-ben Szatmár-Németiben ülésezett a M. R. O. E. közgyűlése. Itt érte a vidéki rendőr-

embereket a szenzációs hír, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökösét és nejét Szerajevóban meggyilkolták a szerbek. Dr. Pekáry Ferenc, aki szintén résztvett mint belügyminiszteri kiküldött a közgyűlésen, nyomban intézkedett, hogy a vidéki városok rendőrtisztviselői a legközelebbi vonattal igyekezzenek vissza állomáshelyükre. Ez 1914. évi június 28-án történt.

Aggodalmas gondolatok lopóztak a komoly rendőre emberek szívébe: érezték, hogy rendkívüli események fognak következni, de nem gondoltak arra, hogy négy év múlva földarabolják szép hazánkat azok, akik kultúráilag *mélyen alattunk állanak; hogy is gondolt volna magyar ember ilyen, nonszensznek látszó dologra.* Nem kellett soká várni, mert már július hó 27-én elrendelték a részleges mozgósítást, pár napra rá pedig az általános mobilizálást.

A mozgósítás óriási lelkesedést keltett az egész országban, mindenki a háborút életette, tüntető felvonulások voltak a városokban a háború mellett, mert minden magyar ember úgy érezte, hogy az igazság a mi oldalunkon van és nem csalódtunk, mert az események nekünk adtak igazat: Magyarország a háborút ellenezte a wieni koronatanácsban. A háborús lelkesedést fokozta talán az a körülmény is, hogy az a felfogás jutott kifejezésre, hogy a háború nem tarthat három hónapnál tovább a fejlett technika miatt. Ezt a hitet később megerősítette II. Vilmos, a német birodalom császára, amikor a harctéren katonáit így biztatta: *Levélhulláskor otthon leszünk?* Sajnos, csak a negyedik levélhullás után fejezték be a harctereken a háborút, amikor a nagy császár saját katonái elől menekülni kénytelen volt. Kevesen tudták a háború kezdetén, hogy Szerbiában tulajdonképpen egy rettenetes világháború előjátéka folyik, mely az egész világot lánggra borítja majd. Mindenki hadat üzent a központi hatalmaknak: Osztrák-magyar monarchiának, Németországnak, Bulgáriának, Törökországnak. Már csak a Csendes Óceán mellett levő szigetek vad emberei hiányoztak a hadatüzenők sorából.

Nagy izgatottságot okozott az első sebesültek érkezése és nagy érdeklődés középpontja lett az illető sebesült. Az egész város érdeklődött a háborús körülmények iránt: kérdezősködtek a sebesülteknél, vajjon nem látta-e a harctéren X. Y. fiamat, sógoromat? s így tovább. Az első veszteségi kimutatás is kapós volt; de amikor aztán a sebesültek érkezése gondot kezdett okozni, bezzeg abba marad az érdeklődés. A veszteségi listák pedig felvágatlanul kerültek métermázsa számra a padlásra.

Csak természetes, hogy a háború kitörésével megszűnt a vidéki rendőrség egyesületi intenzív, háború előtti élete is, ami kis élet maradt, az csak lézengés számba ment.

A M. R. O. B. csak 1917-ben és 1918-ban tartott Budapesten közgyűlést, érdemleges munkát azonban nem produkálhatott.

A fellázított katonák a frontokat otthagya, 1918. évi október hó második felében fegyveresen hazajöttek, hogy itt leszámoljanak azokkal, akik hozzátartozóikkal a háború alatt rosszul bántak. A gróf Károlyi Mihály mellé sorakozott politikusok a forradalmárok mellé álltak s mindent, amit kértek, megígérték nekik. Nem lehet céлом, a háború és forradalmak történetét adni, mert erre hivatottabb toll fog vállalkozni; itt csak röviden érintem azokat a kronologikus eseményeket, melyeket a rendőrség történetéből elválasztani nem lehet.

Az októberi forradalom legnagyobb eseménye gróf Tisza István, a nagy magyar ember meggyilkolása volt, Budapesten 1918. évi október hó 31.-én délután betolakodott 3-4 felbérelt részeg katona gróf Tisza István Hermina-úti lakásába és lelőtte a hatalmas államférfiúi. Ezzel a páratlanul álló gaztettel megpecsételődött szegény hazánk sorsa is. A nagy tudású, energikus, nagy hazafi kitevítve feküdt a ravatalon, amikor a csőcselék orgiákat ült Budapest bűzös csapszékeiben és ott a gyilkosokat dicsőítette. Hogy a nagy magyart Budapest intelligenciája nem tudta megvédeni, nagy mulasztást jelent, mert Budapesten jól tudták, mi történik bent és mi történik kint, nem úgy mint a vidéken. Nem lehetett volna 10-20 bátor embert Tisza őrzésére megnyerni? Nem katonát, csendőrt, rendőrt, hanem barátot, aggódó magyart. Milyen más lett volna a béke műve is. Trianonban megdöntötte volna a csehek, oláhok szerbek hazugságait bizonyítékokkal a kezében, mert bizonyára voltak bizonyítékai. Jellemző, hogy az általa alapított lap nem foglalkozott Tisza meggyilkolásával úgy, mint illett volna.

Tisza gróf halálával szabad lett a vásár. Felbomlott a rend teljesen s mindenki rendelkezett. Erre vártak a csehek, oláhok és szerbek s elfoglalták az ország kétharmad részét. Azért kell most annyit szenvednünk, nélkülöznünk, nyomorognunk, bűnhődnünk, mert Isten adott nekünk egy embert, akit az erőszak ellen meg kellett volna védenünk. És itt a kauzalitásra, a kaumára gondolok: az ok: Tisza erőszakos halála, az okozat: Magyarország földarabolása s az ezzel járó szomorú következmények elszenvéde: vezeklés.

Gróf Károlyi Mihály szánalmas uralma 1918. évi október hó végétől 1919. évi március hó 20-ig tartott. Ezen idő alatt megtörtént, hogy a rendőrség tagjainak a fizetését egy fizetési osztállyal magasabbra emelték, úgy hogy a rendőrtiszviselők fizetése egy fizetési osztállyal magasabb

volt, mint a többi állami tisztviselőkéi. Emiatt zúgolódtak is az érdekeltek.

Károlyiék azonban nem tarthatták magukat, mert nem volt gyökerük az országban és átjátszották a hatalmat a kommunistáknak 1919 évi március hó 21-én. Hogy a vörös uralom mit jelentett az országra nézve, azt hivatottabb toll fogja megírni. A vörös uralom 1919. évi március hó 21-től 1919. augusztus hó 7-ig tartott. A vörös uralom bukása után a Friedrich-kormány rendeletet adott ki, hogy a megszállott területről elmenekült köztisztviselők jelentkezzenek az illetékes minisztériumokban e célra felállított hivatalokban.

A menekült rendőrtisztviselők a m. kir. belügyminisztériumban felállított menekültügyi hivatalban jelentkeztek, melynek eleinte Diószeghy János miniszteri tanácsos volt a főnöke, helyettese pedig Steiner érsekújvári menekült polgármester, aki később kormánybiztosi minőségben működött a menekültügyi hivatal élén. Többször megfordultam említett hivatalban, ahol a menekült közigazgatási és autonóm rendőrségi tisztviselők ügyes-bajos ügyeit nagy megértéssel és jóakarattal intézték fűtetlen szobákban. A vörös uralom ugyanis minden készletet elfogyasztott, elkótyavetyélt s így nem lehet csodálkozni, hogy az 1919/20-ki télen a tisztviselők fűtetlen szobákban dolgoztak, mert nem volt sem fa, sem szén.

A vidéki rendőrség menekült tagjai a budapesti állami rendőrséghez nyertek ideiglenes beosztást. S miután a Friedrich-kormány a vidéki rendőrség államosítását programjába felvette, mert a közbiztonság érdekei sürgős intézkedést parancsoltak, a Friedrich István elnöklete alatt megalakult első törvényes kormány az 1919. évi szeptember hó 22-én megtartott minisztertanácsban a Wekerle-féle törvényjavaslatot fogadta el s azt 1919. évi október hó 1-i keltezéssel mint 5047/1919. M. B. számú törvénypótló kormányrendeletet Beniczky Ödön akkori belügyminiszterrel kiadatta.*)

Abban az időben Budapest román megszállás alatt nyögött. Szomorú látványosságot nyújtott a magyar főváros belseje és külseje. Meglátszott rajta a rendkívül nehéz idők nyoma nagyon. Nyomott hangulat az egész vonalon és csendesség honolt az egykor oly lármás, élénk Budapesten, a csendet csak a villamosok csilingelése és az oláh katonák furcsa kúrtszava zavarta meg. Kinek is lett volna kedve mosolyogni, tréfálni, mulatni? Komoly magyar embernek bizonyára nem.

Az államosítási rendelet 1919. évi október hó 19-én a „Belügyi Közlöny” 48. számában közzététetvén, azonnal

*) Rendőrségi almanach 1923.

értesíttem Váczy József kassai autonóm rendőrfőkapitányt, mint a Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületének elnökét, hogy a vidéki rendőrség államosítása megkezdődött, kívánatos, hogy mint az egyesület elnöke jelentkezék a belügyminisztériumban. Levelem szerencsésen átcsúszott a csehek szigorú kordonján és Váczy néhány nap múlva megjelent Budapesten s jelentkezett a belügyminisztérium rendőri főosztályában, ahol a menekült rendőrtisztviselők és a vidéki rendőrség érdekeit védte s megbízást kapott a kaposvári illetve pécsi rendőrkerület megszervezésére. Váczy József már nem ment vissza Kassára, mert a csehek kémkedéssel vádolták volna, amiből ebben az időben nagy kellemetlenségei származhattak volna.

Érdekes megfigyelés volt, hogy a praesumptiv kerületi főkapitányok mellé aszerint tömörültek a menekült rendőrtisztviselők és más kategoriabeli köztisztviselők, hogy a leendő kerületi főkapitány melyik vidékre való volt. Így például Váczy József volt kassai főkapitány és leendő kaposvári kerületi főkapitányhoz a felvidékiek sorakoztak elsősorban.

Váczy József 1919. november hó elején neveztetett ki kaposvári, illetve pécsi kerületi főkapitánnyá és személyzetével együtt december hó 18-án indult Budapestről Kaposvárra, ahol a rendőrkerületet megszervezte.

Nagy versengés volt észlelhető, amikor a felállítandó rendőrkerülethez szükséges rendőrtisztviselőket kiszemelték; különösen a menekült rendőrtisztviselők érezték, hogy nehéz a helyzetük, mindazonáltal lassan-lassan elhelyezkedtek. A tisztviselői kart nem volt nehéz megszervezni, annál nehezebben ment a legénységi állomány kiegészítése. Ugyanis nem volt könnyű feladat megbízható, magyar nemzeti alapon álló, kifogástalan legénységet toborozni, mert a vörös uralom mételye intenzív fertőzési erővel bírt s könnyen inficiálta azokat, akik már a harctéren fogékonyságot mutattak a destruktív sajtó mételyező cikkei iránt. Így nem is lehet csodálkozni, hogy úgy a tisztviselők, mint a legénység sorában voltak olyanok, akiket az új testületből el kellett bocsátani.

A kormány elrendelte, hogy mindenki köteles igazolni, hogy a forradalmak és kommün ideje alatt hol volt, mivel foglalkozott és nem tanúsított-e hazafiatlan magatartást? Erre a szelekcióra szükség volt, mert az új intézmény intaktságát biztosítani kellett. Ezen igazolás folytán mindazok, akik a forradalmak és a vörös uralom alatt a magyar hazafiságnak hátat fordítottak, elbocsáttattak az új testületből.

Csonkamagyarországot hét rendőrkerületre*) osztották és pedig:

I. a budapestvidéki,

II. a debreceni.

III. a miskolci;

IV. a pécsi,

V. a szegedi,

VI. a székesfehérvári,

VII. a szombathelyi kerületi főkapitányságra. Minden rendőrkerületi főkapitányság területéhez körülbelül három vármegye tartozik.

A magyar királyi állami rendőrkerületi főkapitányságok rendőrkapitányságok és kirendeltségekből állanak. Minden rendőrkerület élén, mint vezető, a kerületi főkapitány (tábornoki rang) áll. A kapitányságok élén: a kerületi főkapitány által kijelölt fogalmazási-karbeli magasabb rangú tisztviselő áll, aki mellé a szükséghez képest megfelelő számú tisztviselőt osztanak be.

A kirendeltségek élén pedig rendszerint kisebb rangú fogalmazási tisztviselő áll. A kapitányságok és kirendeltségekhez beosztott őrszemélyzeti tagok ügyeit a beosztott rendőrfelügyelő, illetve rendőrfelügyelő mint előadó intézi. A kapitányságok és kirendeltségekhez beosztott rendőrfelügyelői-karbeliek közvetlen a kerületi főkapitánynak vannak alárendelőé, fi kerületi főfelügyelő a kerületi őrszemélyzeti ügyek referense és a kerületi főkapitánynak van alárendelne. A kerületi főkapitány a kerületéhez beosztott személyzet valamennyi tagjánál közvetlenül rendelkezik. A kerületi főkapitányt a méltóságos cím illeti meg.

A kerületi főkapitányság a számvevőségi osztállyal egészül ki, olyformán, hogy a számvevőségi főnök és a hozzá beosztott szaktisztviselők közvetlen a m. kir. belügyminiszternek vannak alárendelve. A számvevőség szakkérdésekben a kerületi főkapitánynak előterjesztést tesz, de pénzügyekben önállóan jár el és a folyósított pénzek utalványait a számvevőségi főnök aláírásával ellenjegyzi. A számvevőség a főkapitányság mellé van rendelve. A számvevőség szaktisztviselői, a számvevőségi főnököt kivéve, fegyelmi tekintetben is a főkapitány joghatósága alá tartoznak.

Fel kell még említenem, hogy a Károlyi Mihály uralma idejében, a nagy zűrzavarban, aki csak vállalkozott rá, szervezhetett karhatalmi alakulatokat, aztán volt is a csendőrségen és rendőrségen kívül: védőrség, katonai rendőrség, budapesti önkéntes őrség, vasúti mozgó őrség, nemzetőrség

*) A miskolci és pécsi rendőrkerületet 1924 december hó 31-ik napjával megszüntették.

(Fényes László szerve), népőrség, polgárőrség stb. Ez a sokféle rendőrség a proletárdiktatúrával megszűnt. Erről a Vili. fejezetben talál az olvasó bővebb ismertetést.

A vidéki rendőrség államosításával megszűnt a m. kir. határrendőrség, azaz beolvadt az új intézménybe. A budapesti m. kir. állami rendőrség azonban megmaradt továbbra is mint külön státust alkotó budapesti állami rendőrség a régi szervezetében. Fel kell azt is jegyezni, hogy Károlyi Mihály gróf alatt úgy a budapesti, mint a határrendőrségnél feltűnést keltő kinevezési, illetve előléptetési eltolódások jelentkeztek. Egyesek ma még szerény fogalmazók voltak, holnap már mint tanácsosok, sőt mint főtanácsosok jelentek meg a hivatalban. Ezen minden komolyságot nélkülöző előretörés az államosítás, a státus összeállításánál, sajnos nem vétetett kellően figyelembe.

A vidéki rendőrség államosításával kapcsolatos intézkedések egész sorozata következett. Első sorban nyomozó osztályt állítottak fel a belügyminisztériumban. Az erre vonatkozó 31.300/1920. B. M. rendelet így hangzik:

Az államrendészeti érdekek hathatósabb védelme, a kémekkel szemben való eredményesebb védekezés, nemkülönben a nagyobb jelentőségű bűnesetek nyomozása terén a központi irányítás és vezetés s ezzel szükséges intézkedések és eljárások egyöntetőségének biztosítása céljából a belügyminisztérium kebelében a rendőri főosztály alosztályaként „nyomozó osztály”-t szerveztem, melynek vezetésével Czövek Sándor budapesti m. kir. államrendőrségi főtanácsost bíztam meg.

A nyomozó osztály működését megkezdette.

E nyomozó osztály tagjai az állam biztonsága és rendje szempontjából fontosabb események és cselekmények tárgyában a nyomozásokat az 1896. harmincharmadik, t. c. és 130,000 1890. B. M. rendelet értelmében felhatalmazásom? alapján az egész ország területén jogosultak, illetőleg kötelesek lefolytatni. A budapesti államrendőrség hatósága alá tartozó területeken a nyomozó osztály, a szükséghez képest esetenként adandó felhatalmazásom alapján fog eljárni. Az ez alapon eljáró nyomozó közegeknek illetőleg kiküldötteknek hivatalos eljárásuk közben más hatóságokhoz való viszonyára nézve, az idézett törvénycikkben illetőleg rendeletben foglalt határozmányok irányadók.

Elrendelem, hogy az összes rendőrhatalóságok és nyomozó szervek – bele értve a csendőröket is – minden olyan megtörtént vagy készülő eseményről és cselekményről, amelyek az állam épségét, az állami és társadalmi élet rendjét, a közbéke érdekeit érintik, továbbá mindazon bűncselekményeket, amelyek súlyuknál, szövevényességük-

nél fogva az egyéb bűncselekmények közül kínálnak vagy amelyek egyéb szempontokból való fontosságuknál, így nagyobb területre való kiterjedtségüknel fogva fokozatosan fenyegetik a közbiztonságot, végül amelynek gyakori ismétlődéséből bűnszövetségek garázdálkodására lehet következtetni, a nyomozó osztálynak haladéktalanul, lehetőleg táviratilag vagy távbeszélő útján, jelentést tartoznak tenni.

Kötelesek a rendőrhatalóságok a nyomozás sikere érdekében a nyomozó osztály esetleges rendelkezésének megtörténtéig is minden szükséges intézkedést megtenni, különösen pedig a tettes és részesek őrizetbevételét, a bűnjелеk lefoglalását, s a bizonyítékok beszerzését, illetőleg épségét biztosítani. Amennyiben a nyomozó osztály a nyomozást át nem veszi, vagy általában egyéb rendelkezést nem tesz, tartoznak azt saját hatáskörükben lefolytatni s a nyomozás befejezése után az ügyet az illetékes hatósághoz áttenni.

Felhívom, hogy alárendelt hatóságait és közegeiket a nyomozó osztály tagjainak hivatalos eljárásukban leendő legmesszebbmenő erélyes támogatására utasítsák.

Budapest, 1920. évi május hó 19-én.

Dr. Dömötör Mihály s. k.
m. kir. belügyminiszter.

*

A belügyminiszter kénytelen volt még ez évben 85.213 920. B. M. sz. alatt rendeletet kiadni, mert a rendőrhatalóságok és csendőrőrsök nem jártak el gyorsan, pontosan az esetek bejelentésénél. Említett rendelet szövege kivonatossan ez:

Az utóbbi időben többször tapasztaltam, hogy a közbiztonság szempontjából fontos esetekről az egyes rendőrhatalóságok és csendőrőrsök vagy egyáltalában nem, vagy csak elkésve tesznek hozzám jelentést.

Ugyanezért a 31.300/920. sz. rendeletem felidézése mellett annak kiegészítéseképpen elrendelem, hogy az előbbi esetekben, mihelyt azok bármelyike tudomásukra jutott, az egyes rendőrhatalóságoknak, rendőri kirendeltségeknek és csendőrőrsöknek jelentést kell tenniök közvetlenül a vezetésem alatt álló Belügyminisztérium nyomozó osztályához.

A rendelet aztán felsorolja 20 pontban azokat a bűncselekményeket, amelyeket be kell jelenteni a nyomozó osztálynak. Utasítást ad a bűnügyi táviratok mikénti szerkesztésére és végül azt mondja: A nyomozást ezekben a bejelentett esetekben is – függetlenül a tett jelentésektől – tovább kell folytatni s amennyiben az eset mérlegelésére

nézve döntő fontosságú újabb körülmények merülnek fel, azokról pótlólag kell jelentést tenni.

Az ügymenet gyorsabbá és hatékonyabbá tétele céljából nevemben (a nyomozó osztály, vagy ennek előjárói részéről) közvetlenül szóbelileg vagy telefon útján is intézhető felhívás a rendőrhatalóságokhoz és azok előadóihoz, továbbá a csendőrőrsökhöz és ezek az ilyen felhívásoknak pontosan és haladéktalanul tartoznak eleget tenni s amennyiben a kívánt felvilágosítások azonnal meg nem adhatók, minden további felhívás bevárása nélkül a legrövidebb idő alatt tartoznak megfelelni.

Budapest, 1920. évi december hó 9-én.

A miniszter helyett:

Viczián István s. k.
h. államtitkár.

Az 1918. évi októberi álforradalom és a proletárdiktatúra a m. kir. csendőrség tagjaira is volt hatással. A 11. fejezetben láttuk a m. kir. csendőrséget teljes intakt állapotban, amikor európai híre volt, de a vérzivataros idők ezt a derék testületet is megtépázták egy kissé s így a restaurálásának szüksége felmerülvén, a kormány elhatározta, hogy a csendőrséget is átszervezi. A m. kir. belügyminiszternek a m. kir. honvédelmi miniszterrel egyetértőleg az 5643/921. B. M. szám alatt kiadott rendelete a következő:

A m. kir. csendőrség szervezete.

Az 1881:111. t.-e. 9. §-a és a minisztertanácsnak 1920. évi november hó 19-én hozott határozata alapján a m. kir. honvédelmi miniszter úrral egyetértően a következőket rendelem:

1.

A csendőrkerületi parancsnokságok vármegyei csendőrparancsnokságokra, a vármegyei csendőrparancsnokságok járási csendőrparancsnokságokra, a járási csendőrparancsnokságok őrparancsnokságokra oszlanak.

2

A csendőrkerületi parancsnokságok területei a következőképen állapítatnak meg:

Budapesti kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegye északi része, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Nógrád, Hont és Esztergom vármegyék.

A székesfehérvári kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Fehér, Veszprém, Győr és Komárom vármegyék.

A szombathelyi kerülethez tartoznak: Vas, Zala, Sopron és Mosón vármegyék.

A pécsi kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Baranya, Somogy és Tolna vármegyék.

A szegedi kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli része, Csongrád, Csanád, Békés, Bácsbodrog, Torontál és Arad vármegyék.

A debreceni kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Hajdú, Szabolcs, Ung, Bereg, Szatmár és Bihar vármegyék.

A miskolci kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Borsod, Heves, Zemplén, Abaúj-Torna és Gömör-Kishont vármegyék.

Minden vármegyei, illetőleg minden járási székhely egyúttal vármegyei, illetőleg járási csendőrparancsnoksági székhely is.

Csonka vármegyékben, illetőleg csonka járásokban a vármegyei illetőleg járási csendőrparancsnok székhelyét a belügyminiszter külön rendelettel állapítja meg.

4.

Minden vármegyei csendőrparancsnokság mellett egy tartalék csendőr századot kell szervezni. *)

A tartalék csendőrszázad vagy a maga egészében a vármegyei csendőrparancsnokság székhelyén állomásozik, vagy egyes szakaszai a vármegyei csendőrparancsnokság alá tartozó különböző községekben helyeztetnek el.

A tartalék csendőrszázad hivatása a próbacsendőrök első kiképzésén kívül az, hogy a közrend és közbiztonság nagyobb mérvű veszélybenforgása esetében a járási és az őrsparancsnokságok támogatására szolgáljon, valamint az, hogy egyéb indokolt esetekben a vármegyei csendőrparancsnokság rendelete alapján a közrend és közbiztonság megóvása érdekében zárt osztagban, vagy szakaszonként, esetleg rajonként önállóan működjék.

5.

A csendőrségi állomány kiegészítése átmenetileg kivételes rendelkezések alapján fog történni.

*) Ezen elnevezés a 67.471. sz. belügyminiszteri rendelettel „vármegyei csendőrszázad-ra, majd a 2233 1921. res. sz. rendelettel a vármegyei csendőrszázadot „vármegyei csendőriskola”-ra helyesbítette.

6.

A m. kir. csendőrség részére 1887. évben kiadott Szervezeti Utasításnak, valamint egyéb jogszabályoknak ezzel a rendelettel ellenkező rendelkezései hatályukat veszítik.

7.

Ez a rendelet azonnal életbelép.

A végrehajtására vonatkozólag egyidejűleg külön rendelettel intézkedtem.

Budapest, 1921. évi január hó 21-én

Dr. Ferdinándy s. k.
m. kir. belügyminiszter.

*

Érdekes a m. kir. kormánynak 1053 1920. M. E. számú rendelete, mely a folyamrendészet gyakorlására vonatkozik; íme:

A folyamrendészet gyakorlása.

A m. kir. minisztérium a budapesti magyar állami révkapitányság fellállításáról 4681/1919. M. B. szám alatt és a rendőrség államosításáról 5047 919. M. B. szám alatt kiadott rendelet kiegészítéséül és módosításául az 1920. évi 1. t.-c. 10. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. §. A folyamrendészet körében mind a közbiztonsági, mind az igazgatási tennivalók ellátása – ideértve a hajóforgalom ellenőrzését, valamint a kikötő-rendészetet is – az ország egész területére nézve az alábbi kivételekkel a m. kir. folyamőrség hatáskörébe tartozik.

Mindaddig, míg a törvényhozás a folyamrendészeti ügyek intézését egységesen nem rendezi, nem tartoznak a folyamőrség hatáskörébe azok a tennivalók, melyeket hatályban levő törvény (például az 1913: XVIII. t.-e. 9. §-a) nem a rendőri hatóság ügykörébe utal, továbbá azok a tennivalók sem, melyeket a jelen rendelet 3. §-a értelmében kibocsátandó rendelet az eddig eljárt hatóságok hatáskörében meghagy.

2. §. Az első § értelmében a m. kir. folyamőrségei megillető hatáskört első fokon a m. kir. révkapitányságok és kirendeltségek, másod fokon a m. kir. folyamrendészeti hatóság, a folyamrendészeti szolgálatra nézve pedig a folyamőrségi felügyelő gyakorolja.

Az előbbi bekezdésben felsorolt hatóságok felett a legfőbb felügyeletet és ellenőrzést – amennyiben arra vagy

a végső fokon intézkedésre hatályban levő törvény más m. kir. minisztert nem jelöl ki – a rendőrség államosításáról szóló 5047/919. M. B. számú rendelet 6. §-ához képest a m. kir. belügyminiszter gyakorolja.

A m. kir. folyamrendészeti hatóság vezetőjét és a m. kir. folyamőrségi felügyelőt a m. kir. belügyminiszter előterjesztésére az államfő nevezi ki.

3. §. A jelen rendelet kihirdetésének napján lép életbe.

A 4681/919. M. B. sz. rendelettel felállított állami révkapitányság a belügyminiszter fennhatósága alá kerül; egyebekben az idézett rendelet hatályát veszti.

A jelen rendelet 2. §-ában említett hatóságokra vonatkozó részletes szabályokat, valamint azt hogy, a 2. §-ban említett hatóságokat a rendőri büntető bíraskodás gyakorlása mennyiben illeti meg, végül azt, hogy a folyamrendészet egyes tennivalói mennyiben maradnak az eddigi hatóságok hatáskörében, külön jogszabály fogja meghatározni.

Budapest, 1921. évi február hó 12-én.

Gróf Teleki Pál s. k.,
m. kir. miniszterelnök.

*

A rendőrség államosítása során megtörtént, hogy egyes városi- és határrendőrségi tisztviselők nem vétettek át az új intézmény kötelékébe, de szaporodott azok száma is, akik felfüggesztés és szabadságolás folytán kerültek tényleges szolgálaton kívüli helyzetbe, kellett tehát a tényleges szolgálatban nem álló egyenruházott rendőrtisztviselők helyzetét az egyenruhaviselés tekintetében szabályozni. Erre vonatkozólag ci következő rendelet jelent meg:

A m. kir. belügyminiszternek 63.515 1921. B. M. számú rendelete.

A m. Vir. államrendőrség részére rendszeresített hivatali egyenruha viselése.

1. A m. kir. állami rendőrség tényleges szolgálatában nem álló tisztviselők egyenruhát csak az állandó lakhelyük szerint illetékes főkapitány külön írásbeli engedélye alapján viselhetnek, oldalfegyvert azonban nem hordhatnak.

2. Állásuktól felfüggesztett tisztviselők részére az 1. §-ban említett engedély rendszerint nem adható meg s egyenruhát csak rangjelzés, oldalfegyver és tiszti sapka nélkül, vagyis csupán sportruha formájában hordhatnak.

3. Tényleges szolgálatban nem álló, vagy állásuktól felfüggesztett rendőri közegek egyenruhát egyáltalán nem, vagy csak olyan átalakított formában hordhatnak, mely

annak közhivatali jellegét teljesen, minden kétséget kizáróan megszünteti. Fegyvert, sapkát, rendfokozati és testületi jelzést semmi körülmények között nem hordhatnak.

4. Ezek a rendelkezések a volt m. kir. határrendőrségi és volt városi rendőrségi tisztviselőkre és közegekre is alkalmazást nyernek.

5. Aki a rendelet szabályait megszegi, az 1879: XII. t.-e. 44. § ába ütköző kihágást követ el.

Ez a rendelet 1921. évi augusztus hó 1-ével lép hatályba.

Budapest, 1921. évi július hó 21-én.

Gróf Ráday Gedeon s. k.
m. kir. belügyminiszter.

*

A m. kir. kormány 1921. évi augusztus hó 25-én 6200/1921. M. E. sz. alatt a vámórség létesítése tárgyában rendeletet adott ki, melynek 14. §-a következő rendelkezést tartalmaz:

„Közrendészeti tennivalókkal foglalkozó minden hatóság és közeg köteles a vámórség szerűeit és közegeit hivatásuk teljesítésében megkeresésükre a szükséghez képest támogatni, viszont a vámórség is köteles más hatóságnak vagy hatósági szerveknek segílyt nyújtani.

Ha közrendészeti alkalmazottak valakit vámjövedéki kihágáson érnek, kötelességük az illetőt feltartóztatni és esetleg a legközelebbi vámhivatalhoz vagy vámőri szerűhez előállítani, vagy ezekhez való előállítás végett a legközelebbi közrendészeti szerűnek átadni, vagy végül az eset körülményeihez képest a tényállás előzetes megállapítása után ugyanezeknél a feljelentést megtenni.

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896: XXXIII. t.-e. 87. §-ának és a 190. § első bekezdésének rendelkezései rájuk is irányadók”.

Igen fontos, hogy a két intézmény, különös tekintettel a határszéli szolgálatra, egymást támogatva, karöltve működjön.

*

A m. kir. kormánynak 7080/921. M. E. sz. alatt az úgynevezett népköztársaság és az úgynevezett tanácsköztársaság idejében hatalmat gyakorolt katonai és közrendészeti színezetű intézményekkel kapcsolatos jogviszonyok tárgyában hosszabb rendeletet adott ki, mely többek között így hangzik:

„Az úgynevezett népköztársaság idejében a forradalommal összefüggő változások folytán létalapjaiban meg-ingott fegyveres erő és közrendészeti szervek működéséről főleg azoknak forradalmi célok szolgálatába állításából, utóbb pedig e szerveknek az úgynevezett tanácsköztársaság idejében teljesen államellenes célokra történt felhasználásából, ezenfelül pedig törvény ellenére új katonai és közrendészeti színezetű intézmények alkotásából és működéséből számos olyan jogviszony merült fel, amely rendezésre vár.

Minthogy az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920: I. t.-e. 9. §-a értelmében az úgynevezett népköztársaság és az úgynevezett tanácsköztársaság szerűinek néptörvény, rendelet vagy más elnevezés alatt kibocsátott mindennemű rendelkezései, úgyszintén az úgynevezett nemzeti tanácsnak és szerveiknek mindennemű rendelkezései és határozatai érvénytelenek, a magyar állam az érintett rendelkezéseket saját törvényeinek el nem ismeri, a tett intézkedésekért, az eljáró szervek által kötött ügyletekért, valamint egyéb cselekményeikért és mulasztásaikért felelősséget nem vállal, az előállott tényleges helyzet rendezése céljából azonban az idézett törvénycikk 9. §-ának 3. és 4. bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a m. kir. miniszter a következőket rendeli:

1. §. Az úgynevezett népköztársaság idejében működött fegyveres erő, vagy az akkor alakított katonai vagy közrendészeti színezetű intézmények, valamint az úgynevezett tanácsköztársaság idejében vörös hadsereg, vörös őrség, vagy bármely elnevezés alatt létesített katonai vagy közrendészeti színezetű intézmények felállításából, működéséből, eredményeiből és mulasztásaiból, vagy a velük kapcsolatban tett intézkedésekből kifolyólag sem az állam, sem a törvényhatóság, sem a község vagy általuk fenntartott intézetek vagy intézmények ellen, amennyiben a már fennálló törvényes szabályokból vagy a jelen rendeletből más nem következik, követelés nem emelhető, hacsak működésük révén az állam, a törvényhatóság vagy a község az 1919. évi augusztus hó 7. napján vagy azt követően vagyoni előnyhöz nem jutott, vagy egyébként nem gazdagodott.

A 3. § így szól: Az úgynevezett népköztársaság, vagy az úgynevezett tanácsköztársaság idejében hatalmat bitorló katonai vagy közrendészeti színezetű intézmények vagy alakulatok, vagy szerveik és tagjaik céljaira társadalmi gyűjtésből vagy egyéb adakozásból keletkezett vagyonna

vagy vagyონrésze az adakozókat visszakövetelési jog nem illeti meg.

Az ily összegek nagy maradványaik a proletár-diktatúra alatt szenvedett kárainak csökkentésére az államkincstárt illetik”.

A rendelet aztán hosszan foglalkozik a népköztársaság és a tanácsköztársaság által az országnak okozott anyagi veszteségeivel s igyekszik a katasztrófa előtti helyzetet visszaállítani.

*

A rendőrség államosítása alkalmánál a belügyminiszter nem vett át állami szolgálatba minden városi rendőrtisztviselőt, mert az államrendőrség hatásköréből kivont teendők ellátására gyakorlattal bíró tisztviselőkre a városoknak szüksége volt, előállott tehát annak a szüksége, hogy az állami szolgálatba át nem vett városi rendőrtisztviselők új helyzete szabályoztassék. A m. kir. belügyminiszter a következő rendelettel intézkedett:

A m. kir. belügyminiszternek 30.015/921. B. M számú körrendelete.

Igazgatási, rendészeti és rendőri büntető bírásokodási teendők ellátása önkormányzati közigazgatási hatóságok által.

A rendőrség államosítása folytán az állami rendőrség hatásköréből kivont és közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt közigazgatási teendők ellátására egyes városoknál a tanács keretén belül igazgatási rendészeti ügyosztály állítatott fel, vagy közrendészeti hivatal szegeztetett.

Minthogy ily ügyosztály felállítása félreértésre ad alkalmat és annak látszatát kelti, mintha a m. kir. államrendőrség mellett a városnak külön rendőrsége volna, a rendőrség államosítása következtében a városi önkormányzati hatóságoknál szervezett új állások, ügyosztályok és hivatalok elnevezésénél a „rendőri” és „rendészeti” szavakat kerülni kell.

Félreértésekre ad alkalmat és a közönséget az állam' rendőrség hatásköre felől tévedésbe is ejti továbbá az a körülmény, hogy az állami szolgálatba át nem vett és a város rendelkezésére bocsátott volt városi rendőrségi alkalmazottak hivatali ténykedéseiknél régi rendőrségi címüket használják.

B városi alkalmazottak hivatali ténykedéseiknél nem használhatják, illetőleg nem engedhető meg, hogy hasz-

nálják azokat a címeket, amelyek őket mint volt városi rendőrségi alkalmazottakat megillették.

Felhívom alispán/polgármester urat, hogy e rendeletemben foglaltaknak megfelelően intézkedjék.

Budapest, 1921. évi augusztus hó 31-én.

A miniszter rendeletéből:

Diószeghy s. k.,

miniszteri tanácsos.

*

A m. kir. belügyminiszternek 79,517/921. B. M. szám alatt kiadott rendelete a révkapitányságok felállítására vonatkozik.

A felszabadult terület közigazgatásának átvételére, valamint a hajóforgalom igényeire való tekintettel a következő m. kir. révkapitányságok felállítását rendelem el:

1. M. kir. révkapitányság Baja,
2. „ „ „ Mohács,
3. „ „ „ Dunaföldvár,
4. „ „ „ Újkomárom.

Az eddigi „m. kir. révkapitányság Érsekcsanád” a demarkációs vonal változása folytán feleslegessé vált és feloszlátandó.

A m. kir. révfőkapitányság Budapest,
révkapitányság Görnyü,

Esztergom,

„ „ „ „ Szob,
Szeged

eddigi működésüket továbbra is folytatják.

Budapest, 1921. évi szeptember hó 12-én.

A miniszter helyett:

Nádasy s. k.,

országos főkapitány.

A hajóforgalom ellenőrzésénél közreműködő államrendőrségi közegek fegyverzete.

A m. kir. belügyminiszternek idevonatkozó 78,877/921 B. M. sz. rendelete így hangzik:

A m. kir. folyamrendészeti hatóság előterjesztésére elrendelem, hogy a hajóforgalom ellenőrzésénél, különösen pedig a hajó vizsgálatoknál közreműködő egyenruházott m. kir. állami rendőrségi tisztviselők és közegek szolgálat közben fegyver gyanánt kizárólag pisztolyt viseljenek.

Budapest, 1921. évi október hó 30-án

A miniszter helyett:

Nádasy s. h.

országos főkapitány.

A rendőrség államosítása maga után vont a rendőrségnek a megteremtését, mely hivatva leendő a rendőri, rendészeti és közbiztonsági teendők ellátásával megbízott különálló szervek fokozottabb irányítását meghonosítani.

Am. kir. belügyminiszternek erre vonatkozó rendelete 91.640/1921. szám alatt jelent meg, tartalma a következő:

„A Rend” című szaknapilap előfizetése.

Az állami és társadalmi rend fokozottabb védelmének szükségessége parancsolólag megköveteli, hogy a rendőri, rendészeti és közbiztonsági teendők ellátásánál megbízott különálló szervek irányítása ez eddigénél fokozottabb mértékben központosítottassék, és hogy a legfelsőbb állami akarat egységesen és a lehető leggyorsabban valószínűsítassék meg a külön álló rendészeti szemekkel való közvetlen és a bürokrácia lassúbb formuláit élenkítő új kapcsolatok megteremtésével.

Ennek a célnak szolgálatában hathatós támogató eszköznek ígérkezik a Jaksa János államrendőrségi tanácsos szerkesztésében folyó évi november havában megindítandó „A Rend” című napilap.

A hozzám benyújtott tervezet szerint a kérdéses lap főcéljával tűzte ki az állami és társadalmi rend, általában a közbiztonság, valamint a nemzetvédelem érdekkörébe vágó minden fontos feladat állandó felszínentartását, szükséghez képest továbbfejlesztését, a közbiztonsági szervek közötti megértő együttműködés előmozdítását és hazafias szellem ápolását.

Nemkevésbé fontos és hézagpótló feladata e meginduló lapnak a rendészet körébe vágó törvények és rendeletek magyarázata, a rendőri hírek gyors közvetítése, körözések, elfogatóparancsok és nyomozó-levelek naponkénti közlése, a külföldi szakirodalom ismertetése és a társadalompolitika körébe vágó fontosabb rendészeti vonatkozású kérdések (gyermekvédelem stb.) megvitatása.

A lap szerkesztésébe a közbiztonsági szervezet hivatott képviselői is befolyást nyernek.

A tervezett lapot – bár az hivatalos jelleget nem nyer – kitűzött céljainak nagy horderejére való tekintettel a magam részéről támogatásban óhajtom részesíteni. Elvárom tehát a törvényhatóságok első tisztviselőitől, hogy a felügyeletük alatt álló hatóságokat és önkormányzati testületeket a lap előfizetésére és annak terjesztésére a megfelelő módon felhívják, egyúttal saját hivatalaik részére, a hivatkozott lapot előfizessék.

Az államrendőrség, csendőrség, folyamrendészet részére a tervezett lap előfizetését elrendelem, és pedig a hivatalok részére a szükséghez mérten több példányban, a kirendeltségek, őrszobák és illetőleg őrségek részére egy-egy példányban.

A lap előfizetési díja egész évfolyamra egy összegben (évi előfizetési díj 660 K) legkésőbb folyó évi december hó 1-ig a lap kiadásával megbízott „A Rend” r.-t. címére (Budapest IV., Magyar-utca 3. szám) küldendő meg.

Értesítem egyúttal, hogy a belügyminisztérium kiadásában a múltban megjelent Rendőri Közlöny, a budapesti államrendőrség főkapitányságának kiadásában megjelent Államrendőrség és Bűnügyi Értesítő, végül a honvédelmi minisztérium kiadásában megjelent Csendőrségi Lapok című hivatalos lapok „A Rend” kiadásával egyidejűleg megszűnnek.*)

Budapest, 1921. évi november hó 7-én.

Nádosy s. h.
országos főkapitány

*

A magyar királyi állami rendőrség ügykezelési szabályzata 1922-ben látott napvilágot. A terjedelmes szabályzatot a m. kir. belügyminiszter 58.955/922. szám alatt adta ki.

*

A m. kir. állami rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályozása ügyében a m. kir. belügyminiszter 39.820 912. szám alatt szabályzatot adott ki, melyet nagy terjedelménél fogva csak kivonatosan közölhetünk. A szabályzat bevezetése így hangzik:

A m. kir. állami rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályait – ideértve a fegyverhasználati jog szabályait is – a rendőrség államosítása tárgyában 1919. évi október hó 1-én kelt s az 1920: 1. t.-e. 10. §-ával érvényben tartott 5047/1919. M. E. számú rendelet 25., 33. és 35. §§-ai alapján a következőkben állapítom meg. (Következik a 63 §-ra terjedő szabályzat szövege.)

A szabályzat III fejezetre oszlik. Az I. fejezet első pontja a m. kir. állami rendőrség szervezetét tárgyalja általában. A második pontja a szervezettel részletesen foglalkozik és pedig:

a) A m. kir. állami rendőrség személyzeti viszonyai általában.

*) A 108.935.921. B. M. sz. körrendeletével a belügyminiszter újabb felhívást bocsátott ki „A Rend” megrendelése és kezelése tárgyában.

b) A tisztviselők személyzeti viszonyai.

c) A kerületi főkapitányságok szervezete és a kerületi rendőrfőkapitányok ügyköre.

d) A rendőrkapitányságok szervezete és azok vezetőinek ügyköre.

e) A rendőri kirendeltségek szervezete és azok vezetőinek ügyköre.

f) A kerületi rendőrfőkapitányságok és a rendőrkapitányságok (rendőri kirendeltségek) őrsemélyzeti ügyköre.

A II. fejezet első pontja: A szolgálati szabályok általában. Második pontja: A fegyverhasználat szabályai és pedig:

a) A fegyverhasználat általában.

b) Zárt rendőri osztagok fegyverhasználat.

e) A rendőrség egyes tagjának vagy közegének fegyverhasználat.

A III. fejezet zárórendelkezéseket tartalmaz.

A szervezeti és szolgálati szabályzat 1922. évi április hó 23.-án jelent meg a „Belügyi Közlöny” 20. számában.

*

Alább felsoroljuk azokat a kormányintézkedéseket, melyeket a rendőrség államosítása maga után vont. Az államosított rendőrség tükre ez, mely azt kívánja, hogy minden testületben” tag gyakran pillantson bele, hogy lássa, valjón nem mutatkozik-e valami hiba rajta.

A m. kir. kormánynak 3,720/1924. M. E. számú rendelete.

A rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya.

A m. kir. minisztérium a rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya tárgyában, figyelemmel a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883: 1. t.-c. 29. §-ában foglalt felhatalmazásra is, a következőket rendeli:

1. §. A rendőri szolgálatnak fogalmazói és felügyelői szakában csak azt lehet véglegesen alkalmazni, aki a jelen rendeletben szabályozott rendőrtisztviselői tisztvi vizsgát sikerrel tette.

2. §. A rendőrtisztviselői tisztvi vizsgára, illetőleg az ezt megelőző tisztvi tanfolyamra csak a rendőri igazgatásnál teljesített egyévi eredményes próbaszolgálat és az ez után sikerrel kiállott felvételi vizsga után lehet jelentkezni.

3. §. A próbaszolgálatra bocsátáshoz a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883:l. t. e. 1. §-ának a) és b) pontjában megkívtant kellékeken felül a következő kellékek kimutatása szükséges:

1. 21 évet meghaladó, de 30 éven aluli életkor,
2. nőtlen állapot,
3. erős testalkat és egészséges szervezet,
4. a fogalmazói karhoz pályázóknál a jogi és államtudományi tanulmányoknak valamely magyar egyetemen vagy jogakadémián történt szabályszerű elvégzése és a jogtudományi vagy államtudományi államvizsgának sikeres letétele, vagy pedig valamely magyar egyetemen a jogtudori vagy államtudori oklevél megszerzése, a felügyelői karhoz pályázóknál pedig valamely hazai középiskolai érettségi vizsga vagy a középiskolákkal tanértékre nézve egyenlőnek tekintendő szakiskola vagy katonai (hadapród) iskola képe-sítő vizsgálója,
5. rendezett anyagi viszonyok, vagy legalább adósságtól való mentesség.

Az 1. és 2. pontban megszabott kellékek alól és pedig az 1. pontban megszabott kellék alól a pénzügyi szolgálati szabályzat 7. §-ában megjelölt korhatárig a belügyminiszter különös méltánylást érdemlő esetben kivételesen felmentést adhat.

4. §. A próbaszolgálatra bocsátást a belügyminiszterhez címzett, szabályszerűen felbélyegzett és kellően felszerelt folyamodványban csak a pályázat meghirdetése után s az abban megjelölt – rendszerint évente június hó 1-től június hó végéig terjedő – időben lehet kérni.

A már közszolgálatban álló pályázók kérvényeiket saját felettes hatóságuk útján kötelesek előterjeszteni.

A kérvényhez mellékelni kell:

1. a folyamodó születési anyakönyvi kivonatát és községi illetőségi bizonyítványát, amennyiben az illetőségi község a békeszerződés értelmében Magyarországtól elszakított területen fekszik, a magyar állampolgárság igénylésére vonatkozólag megtett nyilatkozatra kiadott okmányt, a külföldi születésűeknek pedig magyar állampolgárságukat elismerő vagy tanúsító egyéb okmányt;

2. a folyamodó feddhetlenségét igazoló erkölcsi bizonyítványt;

3. a fogalmazói karhoz pályázóknál a 3. § 4. pontjában említett főiskola által kiállított végbizonyítványt és az ott említett államvizsgáról szóló bizonyítványt, illetőleg tudori oklevelet, a felügyelői karhoz pályázóknál pedig a 3. § 4. pontjában említett bizonyítványt;

4. a folyamodó egészséges szervezetét igazoló közhatósági orvosi bizonyítványt;

5. azoknál a folyamodóknál, akit már közszolgálatban állanak, a közhatóságnál teljesített gyakorlati működést igazoló bizonyítványt;

6. a folyamodó vagyoni viszonyait, amennyiben fenntartásáról valamely hozzátartozója gondoskodik, hozzátartozójának vagyoni viszonyait feltüntető hatósági bizonyítványt.

A folyamodó kérvényében nyilatkozni köteles afelől, hogy nőtlen állapotú-e.

Ha nős, kérvényéhez csatolnia kell a házasságára vonatkozó házassági anyakönyvi kivonatot és családi állapotát feltüntető családi értesítőt; ha nőtlen, kikeli jelentenie, hogy a rendőri szolgálatban alkalmazása esetében aláveti magát a rendőri szolgálatra nézve fennálló házassági szabályzatnak.

Amennyiben folyamodó a magyar nyelven felül egyéb nyelvekben is jártas, ezt kérvényében külön meg kell említeni.

A kérvényben továbbá nyilatkoznia kell a folyamodónak arról is, hogy adósságtól mentes-e.

Végül a pályázati kérvényben meg kell jelölni azt az elsőfokú állami rendőrhatóságot, amelynél a pályázó próbaszolgálatát teljesíteni óhajtja.

A pályázók kérvényük benyújtása után személyes jelentkezésre hívatnak fel és jelentkezésük alkalmával a rendőri szolgálathoz megkívánt testi alkalmasság megállapítása céljából rendőrorvosi felülvizsgálatnak vettetnek alá.

5. §. A rendőri szolgálatra alkalmasnak talált pályázók a betöltésre váró állások arányához képest a rendőri szolgálat fogalmazói, illetve felügyelői szakához próbaszolgálatra behívatnak.

A próbaszolgálatra behívott személyek ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfogalmazókká, illetve ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfelügyelőkké neveztetnek ki.

Az ebben a minőségben eltöltött szolgálati idő véglegesítés esetén az 1912: LXV. t.-e. 13. §-a értelmében, a tényleges szolgálatba beszámít.

Az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfogalmazók, illetve segédfelügyelők egyenruhát nem viselhetnek és állásukból indokolás nélkül, mindennemű anyagi igény kizárásával, bármikor elbocsáthatók.

Ellenük fegyelmi eljárásnak helye nincs.

Az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfogalmazók a X., az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfelügyelők pedig a XI. fizetési osztálynak megfelelő illetményeket élvezik.

Kinevezésük után gyakorlati kiképzésük céljából egy évi próbaszolgálatra valamely I. fokú állami rendőrhatósághoz osztatnak be.

6. §. Az egyévi próbaszolgálat idejének eltelte után ezek a próbaszolgálatra behívott személyek a próbaszolgálat tartama alatt szerzett gyakorlati ismereteikről, valamint elméleti előképzettségüknek megfelelő általános műveltségükről tájékoztató felvételi vizsga útján tartoznak számot adni.

A felvételi vizsga rendjét a belügyminiszter külön rendelettel szabályozza.

Amennyiben valamely jelölt a felvételi vizsgát sikerrel le nem teszi, állásából haladéktalanul elbocsátandó.

Azok a jelöltek, akik a felvételi vizsgát sikerrel kiáltották, a Budapest székhellyel felállítani rendelt rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra fognak hivatalból behívatni.

A tanfolyam szervezetét, tanrendjét, ügyviteli szabályzatát, valamint a tanfolyam befejezésekor teendő tiszti vizsga tárgyait és vizsgarendjét a belügyminiszter külön rendelettel állapítja meg.

A tanfolyam időtartama egy év.

A tanfolyam befejezésével a hallgatók tiszti vizsgára bocsáttatnak.

A tiszti vizsga letételére a jelen rendelet 26. §-ában megjelöltek kivételével csak azok jelentkezhetnek, akik a tiszti tanfolyamot látogatták.

A vizsgát letett ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfoglalmazók és segédfelügyelők külön-külön a vizsgán elért eredményhez képest egymás között minősítendők.

A magasabb fizetési osztályba való kinevezetésüknél az érdemesség egyik feltétele gyanánt ez a minősítés is figyelembe veendő.

A tiszti vizsga csak akkor ismételhető, ha arra a vizsgabizottság kifejezetten engedélyt ad.

Azok az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfoglalmazók, illetőleg segédfelügyelők, akik a tiszti vizsgát sikerrel letették, állásukban véglegesíttetnek, azok pedig, akik a tiszti vizsgát le nem tették és újabb vizsgára nem bocsáttatnak, továbbá akik a vizsgán ismételten meg nem feleltek, állásukból elbocsátandók.

7. §. A jelen rendelet életbelépésének napjától kezdődőleg a m. kir. állami rendőrségnél a Vili. fizetési osztályba sorozott kapitányi és főfelügyelői rendfokozat elnyerése külön felső tiszti vizsga letételéhez köttetik.

Ettől a naptól kezdődőleg tehát – a 26. §-ban megjelölt kivételtől eltekintve – rendőrkapitánnyá és rendőrfelügyelővé csakis azok a foglalmazók és felügyelők nevezhetők ki, akik a felső tiszti vizsgát letették.

8. §. Más közszolgálati ágazatban szolgálatot teljesítő tisztviselők, továbbá honvéd- és csendőrtisztek vagy köz-

szolgálatban nem álló egyének a jelen rendelet életbelépése után a magyar királyi állami rendőrség fogalmazói vagy felügyelői karába bármely állásra végleges minőségben csak akkor nevezhetők ki, ha a rendőrtisztviselői tiszti vizsgát, illetőleg a felső tiszti vizsgát letették.

9. §. A felső tiszti vizsga letételére nem kötelezhetők a jelen rendelet életbelépése előtt a VIII vagy ennél magasabb fizetési osztályba végleges minőségben kinevezett azok a fogalmazói és felügyelői karbeli tisztviselők, akiknek a 15., 16., 17., 18., és 19. §-ok szerint a vizsgára való jelentkezés szempontjából beszámítható szolgálati idejük a fogalmazói karnál a nyolc, a felügyelői karnál pedig tizenkét esztendőt (lásd 14. §.) Meghaladja.

Azoknál a felügyelői karhoz tartozó tisztviselőknél, akik a jelen rendelet 3. §-ának 4. pontjában előirt főiskolai képesítettséggel rendelkeznek, a belügyminiszter a tizenkét évet nyolc évre leszállíthatja, azoknál pedig, akik közvetlenül a tényleges katonai szolgálatból nevezettek ki és valamelyik katonai akadémiát elvégezték, az ezen eltöltött éveknek a tizenkét évbe legfeljebb három év tartamáig való beszámítását megengedheti.

10. §. A belügyminiszter azoktól a tisztviselőktől, akik e rendelet hatálybalépte napján a magyar királyi állami rendőrség fogalmazói vagy felügyelői szakában a Vili. és ennél magasabb fizetési osztályba sorozott állást töltenek be, amennyiben az előző §-ban meghatározott összszolgálati idővel nem rendelkeznek, az előléptetésre való érdemesség igazolása végett tanfolyam hallgatása nélkül is a felső tiszti vizsga letételét megkívánhatja.

11. §. A felső tiszti vizsga letételének megkönnyítése és a magasabb szakoktatás eredményesebbé tétele érdekében Budapest székhellyel rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyam felállítása rendeltetik el s ennek tartama hat hónapban állapítatik meg.

12. §. A tanfolyam szervezetét, tanrendjét, ügyviteli szabályzatát, valamint a tanfolyam befejezése alkalmával teendő felső tiszti vizsga tárgyait és a vizsga rendjét a belügyminiszter külön rendelettel állapítja meg.

13. §. A tanfolyam hallgatása nélkül – a jelen rendelet 10. és 26. §-aiban foglalt kivételektől eltekintve – egy tisztviselő sem bocsájtható felső tiszti vizsgára.

14. §. A tanfolyamra azok a IX. fizetési osztályba sorozott fogalmazók és felügyelők jelentkezhetnek, akik a XI-IX. fizetési osztályokban a fogalmazói szakon összesen legalább nyolc, a felügyelői szakon pedig összesen tizenkét évet megszakítás nélkül eltöltöttek.

Azoknál a felügyelői karhoz tartozó tisztviselőknél, akik a jelen rendelet 3. §-ának 4. pontjában előirt főiskolai

képzettséggel rendelkeznek, a belügyminiszter a tizenkét évet nyolc évre leszállíthatja, azoknál pedig, kik közvetlenül katonai szolgálatból nevezettek ki és valamelyik katonai akadémiát elvégezték, az ezen eltöltött éveknél a tizenkét évbe legfeljebb három év tartamáig való beszámítását megengedheti.

15. §. A vizsgára való jelentkezés szempontjából a fogalmazói karban eltöltött időbe, legfeljebb azonban öt év tartamáig beszámítható mindazon, meg nem szakított, nem a rendőrségi szakon eltöltött közszolgálat is, melynél az 1883: 1. t. e. 3. §-ában körülírt képzettség kimutatása megkívántatott.

A belügyminiszter megengedheti, hogy az a megelőző köztisztviselői szolgálat, mely nem volt az előző bekezdésben megjelölt képzettség kimutatásához kötve, amelyet azonban valamely tisztviselő ezen képzettség birtokában töltött el, e képzettség megszerzésének időpontjától kezdődőleg a beszámítást illetőleg olybá vétessék, mint az 1883:1. t.-e. 3. §-ában körülírt képzettség kimutatásához kötött közszolgálat.

A belügyminiszter megengedheti továbbá, hogy azoknál a fogalmazóknál, akik azelőtt is rendőri szolgálatot teljesítettek ugyan, de ezt a szolgálatot nem a fogalmazói szakon töltötték el, ezen előző szolgálatuknak nem az 1883: 1 t.-e. 3. §-ában körülírt képzettség birtokában eltöltött ideje, amennyiben legalább érettségi vizsgálatnál vagy a középiskolákkal tanértékre nézve egyenlőnek tekintendő szakiskola vagy katonai iskola képesítő vizsgájával rendelkeztek, másfél évet egy évnél számítva, amennyiben ennél alacsonyabb képzettséggel rendelkeztek, két évet egy évnél számítva, de legfeljebb öt év tartamáig a megállapított nyolc esztendőbe betudassék.

16. §. A vizsgára való jelentkezés szempontjából a felügyelői karban eltöltött szolgálati időbe ugyancsak legfeljebb öt év tartamáig beszámítható az a meg nem szakított, nem a rendőrségi szakon eltöltött közszolgálat is, amely legalább a középiskolai érettségi bizonyítvány elnyeréséhez volt kötve s hasonló korlátozás mellett a tényleges katonatisztek és csendőrtisztek, végül a községi jegyzők és állami tanítók szolgálata.

A 15. § utolsó bekezdésében foglalt rendelkezések a felügyelői karban eltöltött szolgálati időbe való beszámítást illetőleg is megfelelően alkalmazhatók.

17. §. Nem számítható be azonban a jelen rendelet 15. és 16. §§-aiban meghatározott szolgálatokba az az időtartam, amely a betöltött 21. életévet megelőző időre esik.

18. §. Az ellenséges megszállás következtében állásuktól megfosztott vagy menekülésre kényszerített tiszt-

viselőknél, akik később a magy. kir. állami rendőrséghez nevezettek ki, nem tekintetik a szolgálat megszakításának az az idő, amelyet önhibájukon és akaratukon kívül valamely közszolgálat tényleges teljesítése nélkül, avagy kormányhatósági intézkedésen alapuló ideiglenes alkalmazásban töltöttek el.

19. §. A vizsgára való jelentkezés szempontjából úgy a fogalmazói, mint a Jelügyelői karban eltöltött időbe, legfeljebb azonban három év tartamáig, beszámítható azon Károly csapatkereszteseknek a harctéren eltöltött szolgálati ideje, akik hadbavonulásuk folytán akár tanulmányaik folytatásában meggátoltak, akár közszolgálatba nem léphettek és ennek következtében kortársaikkal szemben igazolt hátrányt szenvedtek.

Az ily egyén szolgálati idejébe, ha a háború folyamán több naptári évben teljesített harctéri szolgálatot, az előbbi bekezdésben meghatározott három év tartamáig, mindegyik naptári év után egy-egy évet kell beszámítani, ha ő e naptári évek mindegyikében

a) legalább három hónapon át teljesített az ellenség előtt harctéri szolgálatot és ez a harctéri szolgálat alatt a Károly csapatkeresztre vonatkozó alapszabályokban meghatározott csapatrészeknél harcban vett részt, vagy ha

b) tekintet nélkül teljesített szolgálatának időtartamára, az ellenség előtt megsebesült, vagy ha

c) a hadi viszontagságok, köztük járványos betegségek következtében szolgálatra képtelenné vált.

A hadifogságban töltött időt a jelen szakaszban szabályozott beszámításra való igény tekintetéből figyelembe kell venni, ha az illetőnek a hadifogságba jutásnál és a hadifogság tartama alatt tanúsított magatartását igazoltnak ismerték el.

20. §. Úgy a fogalmazói, mint a felügyelői karban eltöltött időbe a 15., 16., illetőleg a 18. §-ok alapján beszámítható közszolgálat, illetőleg harctéri szolgálat (hadifogság) még az esetben is, ha tartamuk összegezve az öt évet meg is haladná, csupán öt év tartamáig számítható be úgy, hogy az ilyen beszámításra igényjogosult tisztviselőnek a fogalmazói karban legalább három, a felügyelői karban legalább hét, illetőleg négy (katonai akadémiát végzett felügyelőknél), vagy három (az 1883:1. t.-e. 3. §-ában körülírt képzettséggel rendelkező felügyelőknél) évi rendőri szolgálatot kell kimutatniok.

Azoknak a rendőrfelügyelőknek, akik jelenleg a magyar királyi állami rendőrségnél a IX. fizetési osztályba sorolt állást töltöttek be és az állami rendőrséghez történt kinevezésüket megelőzőleg legalább kilenc éven át megszakítás nélkül köztisztviselői vagy tényleges katonatiszti

szolgálatot teljesítettek, a belügyminiszter méltánylást érdemlő esetben három évi rendőri szolgálat után is megengedheti a felső tiszti vizsgát megelőző tanfolyamra való bocsátást.

21. §. Azoknál, akik e rendelet alapján próbaszolgálatlaltal kezdik meg hivatali működésüket, az előírt nyolc, illetőleg tizenkét évi időtartamba a próbaszolgálat ideje is beszámít. Ezek azonban a tiszti vizsgát követő három évi rendőri szolgálat betöltése előtt a felső tiszti vizsgát megelőző tanfolyamra akkor sem bocsáthatók, ha összes beszámítható idejük a nyolc, illetőleg a tizenkét évet meghaladja.

22. §. Azok a fogalmazók és felügyelők, akik azelőtt közszolgálatban nem állottak és az állami rendőrséghez a szervezés idején közvetlenül a IX. fizetési osztályba nevezettek ki, amennyiben ebben a fizetési osztályban legalább négy évet eltöltöttek és igazolják, hogy képesítésüket legalább kinevezésük előtt négy évvel megszerezték és előzőleg gyakorlati téren működtek, a belügyminiszter kivételes engedélyével a továbbképző tanfolyamra bocsáthatók.

23. §. A tanfolyamra való berendelés az illető tisztviselőnek a m. kir. országos főkapitányhoz szolgálati utón előterjesztett kérelmére történik oly módon, hogy a kérelmezők nagyobb száma esetén a rangsorban előbb álló tisztviselők rendeltetnek be.

24. §. A tanfolyam befejezésével a hallgatók felső tiszti vizsgára bocsáttatnak.

A vizsga sikertelensége esetén újabb vizsgára a tanfolyam ismétlése nélkül ugyan, de csak egy év elteltével lehet jelentkezni.

25. §. Akik a felső tiszti vizsgát le nem teszik, vagy a vizsgán ismételten meg nem felelnek, kapitánnyá vagy főfelügyelővé ki nem nevezhetők.

26. §. Azok a IX. fizetési osztályba sorozott rendőrfogalmazók és rendőrfelügyelők, akik a jelen rendelet hatálybalépte napján a m. kir. állami rendőrségnél tényleges szolgálatot teljesítenek, – amennyiben más törvényes akadály fenn nem forog – indokolt esetben a felső tiszti vizsga letételének igazolása nélkül is kinevezhetők rendőrkapitányokká illetőleg rendőrfőfelügyelőkké, azzal a megszorítással, hogy magasabb fizetési osztályba való esetleges további előlépésük a felső tiszti vizsga letételétől tétetik függővé.

A belügyminiszter által külön intézkedéssel megállapítandó időtartamra átmenetileg megengedtetik továbbá, hogy a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra az állami rendőrség fogalmazói vagy felügyelői karához pályázó oly detektívek és rendőrök, valamint segédhivatali tisztviselők

és díjnokok is berendeltessenek, akik a jelen rendelet 3. §-ában meghatározott kellékekkel rendelkeznek és az állami rendőrségnél legalább egyévi jó szolgálatot teljesítettek. Ezekre vonatkozólag ugyanazok a szabályok érvényesek, amelyek az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos állami rendőrségi segédfoglalmazókra, illetőleg segédfelügyelőkre nézve a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra való felvételt és a tiszti vizsgát illetőleg megállapított, azaz a kivétellel, hogy a felvételi, illetőleg a tiszti vizsga sikertelensége esetén őket nem kell állásukból elbocsátani, hanem előző szolgálatukba visszautalni.

27. §. A jelen rendelet hatálybalépte előtt ideiglenes minőségben kinevezett fogalmazói és felügyelői karbeli tisztviselők véglegesítésük előtt, állásukhoz képest a tiszti vagy továbbképző tanfolyamra berendelhetők, illetőleg a tiszti vagy felső tiszti vizsga letételére kötelezhetők.

Amennyiben az ilyen ideiglenes minőségű tisztviselők akár a tiszti, akár a felső tiszti vizsgán meg nem felelnek, mindkét vizsgát egy év leteltével megismételhetik.

Amennyiben ez alkalommal sem felelnek meg a követelményeknek, állásukból elbocsátandók.

28. §. Ez a rendelet kihirdetésének napján lép életbe. Végrehajtásával a m. kir. belügyminiszter bízatik meg azzal, hogy az összes szükséges részletes intézkedéseket saját hatáskörében tegye meg.

Budapest, 1922. évi április hó 25-én.

Gróf Bethlen István s. k.
m. kir. miniszterelnök.

A m. hip. belügyminiszternek 60.898/1922. B. M. számú rendelete.

A 3720/1922. M. E. számú ren -eleinek az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos m. kir. állami rendőrségi segédfoglalmazók és segédfelügyelők próbaszolgálatára vonatkozólag tett intézkedései végrehajtása.

I. FEJEZET.

Jelentkezés.

1. §. A kinevezett ideiglenes minőségű próbaszolgálatos magyar kir. állami rendőrségi segédfoglalmazók és segédfelügyelők kinevezési okmányuknak kézhezvételétől számított 8 napon belül a hivatali eskü letétele és próbaszolgálatuk megkezdése céljából kötelesek annál a rendőrhatalóságnál jelentkezni, mely kinevezési okmányukban megjelöltetett,

A hivatali eskü letételére, α róluk kiállítandó törzslapokra, esetleg a jelentkezés elmulasztására nézve a m. kir. állami rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályozásáról szóló 39.820/1921. sz. belügyminiszteri rendelet vonatkozó határozmányai az irányadók.

II. FEJEZET.

A próbaszolgálat.

2. §. A próbaszolgálat célja az, hogy a próbaszorgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők a rendőri szolgálat minden ágáról gyakorlati tájékozódást nyerjenek.

3. §. A próbaszolgálat első három hónapjában úgy a próbaszorgálatos segédfogalmazók, mint a próbaszorgálatos segédfelügyelők együttes kiképzésben részesülnek és erre az időre mindannyian az őrszemélyzet alakutaihoz osztandók be szolgálattételre.

4. §. Az első három hónap eltelténél a próbaszorgálat időrendi és szakszerű beosztása kétféle.

A próbaszorgálatos segédfogalmazók a rendőrség hatósági tevékenységének ismeretébe vezetendők be olyképen, hogy ennek a tevékenységnek hármass megosztása szerint folytatólagosan 3-3 hónapon át a közbiztonsági, az igazgatás-rendészeti és a rendőri büntető bíraskodási ügykörhöz osztatnak be, míg a próbaszorgálatos segédfelügyelők a próbaszorgálat egész idejét az őrszemélyzet alakutainál töltik el.

Az összes próbaszorgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők kötelesek ezenkívül a próbaszorgálat ideje alatt a kezelési, valamint a számviteli teendőket gyakorlatilag és elméletben is megismerni.

5. §. Az együttes kiképzés három hónapját úgy kell felhasználni, hogy ebből legalább két hónap jusson a tényleges őrszemszorgálatra, egy hónap pedig az őrszobaparancsnok, a beosztott felügyelő és az őrszemélyzeti parancsnok tevékenységének gyakorlati megismerésére.

A próbaszorgálatos segédfogalmazóknak és segédfelügyelőknek az őrszemszorgálatra való beosztása akként történik, hogy az őrszemélyzeti parancsnok őket a rendes őrszemek vagy őrzáratok mellé a nap bizonyos részére kirendeli abból a célból, hogy az őrszemes és őrzáratos rendőr teendőit gyakorlatilag megismerjék.

Harmadik hónapban közvetlenül az őrszobaparancsnok, majd az őrszemélyzeti parancsnok mellé osztandók be s itt úgy elméletileg, mint gyakorlatilag azokra a teendőkre oktatóndók, melyek ellátása az őrszobaparancsnok, a beosztott felügyelő és az őrszemélyzeti parancsnok feladata.

6. §. Az együttes kiképzés ideje alatt a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők az őrszemélyzet részére tartott oktatáson is kötelesek résztvenni.

Az őrszemélyzeti parancsnok ezen kívül hetenkint legalább két ízben, külön oktatásban tartozik őket részesíteni, ugyanekkor elméleti és gyakorlati előhaladásukról is tájékozódik és erről hetenkint egyszer a kapitányság vezetőjének jelentést tesz.

7. §. A próbaszolgálat első három hónapjának letelével a kapitányság vezetője személyesen tartozik meggyőződni arról, hogy a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők mily előmenetelt tanúsítottak.

Ennek megtörténtével minden egyes próbaszolgálatos segédfogalmazóról és segédfelügyelőről részletes minősítést készít és azt szolgálati utón a m. kir. belügyminiszterhez haladéktalanul felterjeszti.

8. §. Az együttes kiképzés idejének letelével a próbaszolgálatos segédfogalmazók a rendőrség ügyintéző tevékenységének gyakorlati megismerése céljából a már fentebb részletezett ügykörökbe nyerne beosztást.

E helyütt különös gondot kell fordítani arra, hogy a próbaszolgálatos segédfogalmazók az ügyintézést gyakorlati példák és felmerült egyes esetek kapcsán ismerjék meg.

Evégből az általános tudnivalók elsajátítása után őket nemcsak jegyzőkönyvek vezetésére és részletmunkák elvégzésére kell felhasználni, hanem önálló előadói tervek elkészítésével is meg kell bízni. Ezek kapcsán útmutatással és oktatással oda kell hatni, hogy a próbaszolgálatos segédfogalmazók a törvényes szabályoknak a gyakorlati életben való alkalmazását megismerjék és így nekik a gyakorlati rendőri érzék és az ítélőképesség kifejlesztésére mód nyújtassék.

9. §. A próbaszolgálatos segédfelügyelőknek, kik a próbaszolgálat egész idejét az őrszemélyzet alakulatainál kötelesek eltölteni, az őrszemélyzet tevékenységének részletesebb elsajátítására kell törekedniök.

Különösen el kell sajátítaniok mindazokat az ismereteket, melyek az őrszemélyzet szolgálatára, fegyelmezésére, ellenőrzésére, nyilvántartására, illetményeire, oktatására, azonkívül a fegyverhasználatra vonatkoznak.

10. §. A próbaszolgálat negyedik hónapjától kezdve úgy a próbaszolgálatos segédfogalmazók, mint egyes esetekben az őrszemélyzet alakulatainál szolgálatot teljesítő próbaszolgálatos segédfelügyelők a bünyügyi nyomozásoknál, részben mint jegyzőkönyvvezetők, részben a detektívek mellé mint segítők beosztandók, hogy a nyomozások gyakorlati heresztülvitelét megismerjék.

Ugyancsak gondoskodnia kell a kapitányság nézetűjének arról is, hogy a próbaszolgálatos segédfoglalmazók és segédfelügyelők a daktiloskopia és a bűnügyi nyilvántartás elemeit is elsajátítsák.

Az 1881: XXL t.-c, az 5047,1919. M. B. sz. rendelet, valamint az állami rendőrség szervezetét és szolgálatát szabályozó rendeletek külön oktatás tárgyává teendők.

11. §. A próbaszolgálatos segédfoglalmazókat és segédfelügyelőket pusztán irodai teendők ellátására, nyilvántartások állandó vezetésére felhasználni nem szabad; ily teendők átmeneti végzésére csak annyiban használhatók fel, amennyiben ez a gyakorlati kiképzés céljait szolgálja.

12. §. A próbaszolgálat egész tartama alatt különösen arra kell gondot fordítani, hogy a próbaszolgálatos segédfoglalmazók és segédfelügyelők tervszerűen és rendszeresen legyenek foglalkoztatva, emellett állandóan ellenőriztessenek abból a célból is, hogy a rendőri szolgálatra való rátermettségük és előhaladásuk megállapítható legyen.

A kapitányság vezetője lehetőleg személyesen ellenőrizze kiképzésüket és képességeikről, valamint előhaladásukról, különösen a próbaszolgálat negyedik hónapjától kezdődőleg, időnkint kikérdezés és oktatás formájában győződjék meg.

Általában arra kell törekedni, hogy a próbaszolgálatos segédfoglalmazók és segédfelügyelők minden irányban közvetlen és személyes tájékozódást nyerjenek a rendőri szolgálatról, evégből minden eszközt fel kell használni, amely ennek a célnak elérését biztosítja.

13. §. A kötelességüket hanyagul teljesítő, fegyelmetlen, a rendőri továbbképzésre alkalmatlannak mutakozó, nagy a tisztviselői állással össze nem férő magatartást tanúsító próbaszolgálatos segédfoglalmazókról és segédfelügyelőkről a tényállás részletes ismertetése mellett a m. kir. belügyminiszterhez szolgálati utón haladéktalanul jelentést kell tenni.

14. §. A próbaszolgálat egyéni idejének letelténél a kapitányság vezetője a próbaszolgálatos segédfoglalmazókat és segédfelügyelőket törzslapjukon minősíti és a törzslapokat szolgálati utón a m. kir. belügy miniszterhez haladéktalanul felterjeszti.

III. FEJEZET.

Különös határozmányok.

15. §. A próbaszolgálatos segédfoglalmazók és segédfelügyelők a próbaszolgálat ideje alatt mint rendőrségi közegek önállóan nem működhetnek és őket semminemű önálló szolgálatra kirendelni nem szabad.

16. §. A próbaszolgálatos segédfogalmazóknak és segédfelügyelőknek a rendőri jogból eredő, akár a fogalmazói, akár a felügyelői kart vagy őrszemélyzetet illető jogositványuk, fegyverhasználati joguk nincs, mint hogy sem egyenruhát, sem Jegyűért nem is viselhetnek.

17. §. Mindazok a tisztviselők vagy közegek, akikhez a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők bármely időtartamra gyakorlati oktatás céljából beosztatnak vagy kirendeltetnek, ennek a beosztásnak vagy kirendelésnek tartamára a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők előljáróivá válnak és őket az oktatás érdekében utasításokkal láthatják el, amelyeket, ha csak ezek nyilvánvalóan nem törvényellenesek, vagy a 15. és 16. §-okban foglalt határozmányokkal ellentétben nem állanak, a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők feltétlenül teljesíteni tartoznak.

18. §. A próbaszolgálatos segédfogalmazókra és segédfelügyelőkre általában ugyanazok a szabályok vonatkoznak, amelyeket az állami rendőrség szervezetét és szolgálatát szabályozó rendelet határozmányai a tisztviselőkre nézve megállapítanak, feljebbvalókként azonban egyik csoporthoz tartozó állami rendőrségi alkalmazottal, tehát a rendőrlegénységgel szemben sem szerepelhetnek.

19. §. jelen utasítás kiadásának napján lép életbe.

Budapest, 1922. évi április hó 27-én.

Gróf Klebelsberg Kunó s. h.
m. kir. belügyminiszter.

A m. kir. belügyminiszternek 66.899/1922. B. M. számú rendelete.

A 3720/1922. M. E. számú rendeletnek a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra és a rendőrtisztviselői tiszti vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása.

I. FEJEZET.

A tanfolyam célja.

1. §. A rendőrtisztviselői tiszti tanfolyam célja az, hogy a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők a megkívánt szakszerű képzettséget és gyakorlati készséget teruzerű tanulmányi rendben megszerezhessék és a tiszti vizsgára előkészíttessenek.

Ennek a célnak elérésére szolgálnak:

- a) a tanfolyam előadásai,
- b) írásbeli gyakorlatok,
- c) a budapesti m. kir. állami rendőrség kebelében, nagy emellett működő különleges rendőri intézmények tanulmányozása és ezek tevékenységében való gyakorlati részvétel, azonkívül a törvényszéki orvostani intézet, elme-gyógyintézetek stb. látogatása,
- d) helyszíni szemlék, rendőri intézkedések bemuta-tása a gyakorlatban, végül
- e) a testedzés különböző nemei.

II. FEJEZET.

A tanfolyam felügyelete.

2. §. A tanfolyam a m. kir. belügyminiszter felügyelete alatt áll, ki ezt az országos főkapitány úrral gyakorolja.

III. FEJEZET.

A tanfolyam szervezete és ügyvitele.

3. §. A tanfolyam igazgatóját, titkárát és tanárait az országos főkapitány előterjesztésére a m. kir. belügyi-miniszter nevezi ki.

4. §. A tanfolyam élén az igazgató áll. A tanítás irá-nyítása és ellenőrzése, a tanfolyam közvetlen személyzeti és fegyelmi felügyelete az igazgató tiszte.

Az igazgató gondoskodik közvetlenül a szervezeti szabályzat, valamint az esetleges belügyminiszteri rende-letek végrehajtásáról, a tanfolyam állapotát és az oktatás menetét feltüntető naplók és könyvek rendes vezetéséről.

Az ő feladata, hogy a tanfolyam megnyitásával kap-csolatos intézkedéseket előkészítse, az órarendet meg-állapítsa és általában a tanfolyamnak felkészültségét biz-tosítsa.

A tanári értekezleteken az igazgató elnökül.

Köteles az igazgató minden tanfolyam befejeztével annak egészsévi állapotáról, az év folyamán észlelt neve-zetesebb tapasztalatokról, esetleg megvalósításra érdemes javaslatokról statisztikai adatokkal ellátott, kimerítő jelen-tést előterjeszteni az országos főkapitányhoz.

Ugyancsak köteles az igazgató a tanári érteke-zlet meghallgatása után azoknak a hallgatóknak elbocsátása iránt az országos főkapitányhoz előterjesztést tenni, akik-nek viselkedése tanulmányi vagy erkölcsi szempontból komoly kifogás alá esik, avagy akik az igazgató vagy a tanárok utasításainak nem engedelmeskednek,

5. §. A belügyminiszter az igazgató akadályoztatása esetére egyéni időtartamra akár a tanfolyam tanárai, akár a m. kir. állami rendőrség főtisztviselői közül egy igazgató' helyettest nevez ki.

Az igazgató-helyettest akkor, midőn ezen tisztében eljár, ugyanazok a jogok és köteleességek illetik meg, mint az igazgatót.

6. §. A tanfolyam titkára az igazgató segédszerve és végzi mindazokat a teendőket, melyeket az igazgató reá biz. Az igazgató irodája az ő közvetlen felügyelete alatt áll.

7. §. A kezelési teendőket az állami rendőrség kezelői személyzetének létszámából beosztott egyes tisztviselők látják el.

8. §. A tanfolyam ügyviteli szabályzatát az igazgató előterjesztésére az országos főkapitány állapítja meg.

9. §. Tanárokul elsősorban oly állami rendőrségi főtisztviselőket kell alkalmazni, akik úgy az elméletben, mint a gyakorlatban már eddig is kitűntek, de kellő tért kell engedni oly szakerőknek is, akik általános és szakképzettségük, egyéniségük és rátermettségük révén alkalmasan illeszkedhetnek bele a rendőri oktatásba.

A belügyminiszter elrendelheti, hogy a tanári alkalmazás próbaelőadások tartásához köttessék és tanárrá esetleg csak azokat nevezi ki, akiknek ily próbaelőadásai egy általa külön kiküldött bizottság véleménye szerint a megkívánt mértéket megütik.

A tanárok bár személyileg és fegyelmileg nincsenek a tanfolyam igazgatója alá rendelne, mégis ennek a tanulmányi rend érdekében kiadott utasításait feltétlenül teljesíteni tartoznak.

Amennyiben előadásaik megtartásában időnkint bármely okból akadályozna lennének, ezt a körülményt oly időben tartoznak bejelenteni az igazgatónak, hogy ez helyettesítésükről gondoskodhassék.

10. §. A tanári kar az igazgató elnöklésével minden ében legalább hat értekezletet tart.

Rendszerint szeptember elején tartja meg alakuló és május végén évrő értekezletét.

A tanári kar az első értekezleten a tanárok közül egy jegyzőt választ, aki ez értekezleteken a jegyzőkönyvet vezeti.

A jegyzőkönyvet az elnök, a jegyző és a hitelesség szempontjából két tanár írja alá, eredetije az igazgató levéltárában marad, másolatát pedig 8 napon belül az országos főkapitánynak kell bemutatni.

A tanácskozásokon a tanári kar behatóan foglalkozzék ne csupán a hallgatók képességeméi, szorgalmával és ennek megfelelően tanulmányaik lehetőén egyéni irányításánál is, hanem igyekezzék az egyes tárgyak harmonikus

egybefágását is biztosítani és a tanfolyamnak azt a célját is megközelíteni, hogy az szorosán simuljon a rendőri szolgálat gyakorlati követelményeihez.

IV. FEJEZET.

A tanfolyam hallgatói és ezek felvétele.

11. §. A tanfolyamra hallgatókul csak azok a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők vehetők fel, akik a felvételi vizsgát sikerrel letették.

12. §. A felvételi vizsga szóbeli és nincs tárgyához kötve.

A vizsgán kizárólag azt kell megállapítani, hogy a jelöltek a rendőri szolgálat általános irányelveiben jártasak-e és egyébként az általános műveltség szempontjából megütik-e azt a mértéket, melyet a tanfolyamon előadott tárgyak minősége megkíván.

13. §. A jelölt a felvételi vizsgát az erre alakított vizgabizottság előtt teszi le.

14. §. A vizgabizottság a tanfolyam igazgatójából mint elnökből, azonkívül két tanárból áll.

A vizgabizottság tagjait az igazgató jelöli ki, lehetőleg azon tanárok közül, kik egyben az állami rendőrségnél főtisztviselői állást töltenek be.

15. §. A bizottság a vizsga eredményéről szótöbbséggel határoz.

A felvételi vizsgáról jegyzőkönyvet kell készíteni s ebben a vizsga eredményét minden jelöltre nézve külön-külön fel kell tüntetni.

Az eredmény feltüntetése a következő osztályozással történik: „felvételre alkalmas”, vagy „felvételre nem alkalmas”.

A felvételi vizsgák eredményéről az igazgató jelentést tesz az országos főkapitánynak.

16. §. A felvételi vizsgát annak sikertelensége esetén megismételni nem lehet.

17. §. A felvételre alkalmasnak minősített próbaszolgálatos segédfogalmazókat és segédfelügyelőket az országos főkapitánynak való előzetes bejelentés mellett az igazgató a tanfolyamra hallgatókul felveszi, ugyanakkor a felvételre nem alkalmas próbaszolgálatos segédfogalmazóknak és segédfelügyelőknek elbocsátása iránt tesz előterjesztést.

18. §. A tanfolyamra felvett próbaszolgálatos segédfelügyelők és segédfogalmazók a tanfolyam hallgatóivá válnak, a hallgatók anyakönyvébe bevezetendők és részükre lekekönyv állítandó ki.

19. §. Minden hallgató köteles az előadásokat és gyakorlatokat pontosan látogatni, a közös munkában részt venni, a tanfolyamon magát a rendőri fegyelemhez tartani.

A tanfolyam tartama alatt a hallgatók felszólításra bármikor kötelesek felelni, azonkívül írásbeli feladataikat pontosan elkészíteni.

Úgy a tanfolyamon, mint azon kívül a hallgatók oly viselkedést tanúsítsanak, amely megfelel azoknak a követelményeknek, amelyeket az állami rendőrség szervezetét és szolgálatát szabályozó rendelet az állami rendőrség tisztviselőitől általában megkíván.

20. §. Azt a hallgatót, aki ismételtelen igazolatlanul mulaszt, az előadásokra későn jár, aki nem fejt ki kellő szorgalmat, akinek viselkedése erkölcsi vagy tanulmányi szempontból komolyabb kifogás alá esik, végre aki az igazgató vagy a tanárok utasításainak nem engedelmessékedik, az állami rendőrség kötelekéből haladéktalanul el kell távolítani.

21. §. Arra a hallgatóra nézve, aki bár igazoltan, de sokat mulaszt és ennek következtében kellő előhaladást nem tanusít, a tanári értekezlet állapítja meg, hogy a tanfolyamon továbbra is résztvehet-e, avagy a tanfolyamnak a következő évben újra való hallgatására köteleztessék.

Azt a hallgatót, aki ez okból a tanfolyamnak ismétlésére köteleztetik, a belügyminiszter a következő tanfolyam megnyitásáig valamely elsőfokú rendőrhatalóságnál alkalmazza.

Az ily hallgatónak felvételi vizsgát újra nem kell tennie ugyan, testi alkalmassága szempontjából azonban orvosilag felül kell őt vizsgáltatni. Amennyiben a kiállított lelet szerint a rendőri szolgálatra testileg alkalmatlannak találtott, vagy ez a körülmény már időközben megállapított, az illetőt állásából el kell bocsátani.

V. FEJEZET.

Tanulmányi ügyek.

22. §. A tanfolyam rendszerint minden év szeptember hó elsején kezdődik és a következő év június hó 1-én fejeződik be.

23. §. A tanítás idejét a tanrenddel kapcsolatban az igazgató határozza meg.

24. §. Tanítási szünetek a vasárnapok és ünnepnapok. Karácsonykor és húsvétkor a szokásos tartamú iskolai szünetek tartandók be.

25. §. A hallgatók szabadságra igényt nem tarthatnak; htvételes esetekben részükre az igazgató engedélyezhet szabadságot.

26. §. A tanfolyamon rendes és speciális előadások tartatnak.

Az írásbeli feladatok készítése és a gyakorlatok a tanfolyam szóbeli előadásait vannak hivatva kiegészíteni.

A) Rendes tárgyak:

1. büntetőjog;
2. a magyar büntetőtörvénykönyv és egyéb törvények a büntettekről és vétségekről;
3. a bűnvádi perrendtartás és a 130.000/1899. B. M. sz. utasítás;
4. a nyomozás segédeszközei;
5. az államrendészetre vonatkozó összes jogszabályok'
6. az igazgatási rendészetre vonatkozó azok a *szabályok*, melyekben az eljárás a m. kir. állami rendőrséget illeti meg;
7. büntetőtörvénykönyv a kihágásokról és egyéb fontosabb kihágásokat megállapító törvényes jogszabályok;
8. a 65.000,1909. B. M. sz. rendelet és a rendőri büntető bírászkodás ügyviteli szabályai;
9. az állami rendőrség szervezetére és hatáskörére vonatkozó szabályok;
10. az állami rendőrség szolgálati és fegyelmi szabályzata;
11. az állami rendőrség ügyviteli szabályzata és az állami rendőrségi hivatalok pénzkezelése és számvitele tárgyában kiadott rendelet;
12. törvényszéki orvostan és elmekórtan;
13. a magyar közjog és közigazgatási jog áttekintése;
14. gyakorlati lélektan;
15. tűzrendészet;
16. közegészségtan és első segélynyújtás.

B) Speciális előadások:

a mindenkori tanterv szerint megállapítva.

C) Ügyességek:

vívás, pisztolycéllövés, úszás, lovaglás.

27. §. Úgy a próbaszolgálatos segédfogalmazók, mint a próbaszolgálatos segédfelügyelők kötelesek úgy a rendes, mint a speciális tárgyakat hallgatni.

28. §. Az egyes tárgyakból minden hónap végén. ezenkívül január hóban összes, addig végzett anyagból ugyancsak tárgyanként külön-külön colloqviuumokat kell tartani.

A colloqviuumok eredménye a leckekönyvbe vezetendő be és az illető tanár aláírásánál igazolandó.

A colloqviuumokon minden hallgatónak részt kell vennie.

VI. FEJEZET

Tanítási program.

29. §. Az előadások, amennyiben csak lehetséges, a gyakorlattal összekapcsolandók, Általában mindent el kell követni, hogy a hallgatóknak a próbaszolgálat ideje alatt elsajátított gyakorlata kimélyíttessék.

Ebből a célból a tanfolyam igazgatója a budapesti m. kir. állami rendőrség főkapitányával egyetértőleg gondoskodni köteles arról, hogy a tanfolyam részére a budapesti m. kir. állami rendőrség intézményei rendelkezésre álljanak. A hallgatók boncolásoknál is kötelesek résztvenni, ezenkívül az első segélynyújtást is gyakorlatilag elsajátítani.

Miután a tanfolyam célja az, hogy a hallgatók szak tudást sajátítsanak el, az egyes tárgyak előadásánál különösen azokat a részeket kell behatóan tárgyalni, melyek a rendőri tevékenységgel különösen összefüggnek.

Az igazgató kötelességévé tétetik, hogy különösen a tanári értekezettek alkalmával a tanítás módszereire, irányára és céljaira nézve útmutatást adjon és általában a kiképzés egységét és harmóniáját biztosítsa.

VII. FEJEZET.

A tisztviselői tiszti vizsga.

30. §. A tiszti vizsgák rendszerint minden év június hó 20-tól 30-ig terjedő időben tartandók meg.

31. §. A vizsga szóbeli. Tárgyai:

1. a büntetőjog;
2. a magyar büntetőtörvénykönyv és egyéb törvények a büntettekről és vétségekről;
3. a bűnvádi perrendtartás és a 130.000 1899. B. M. sz. utasítás;
4. a nyomozás segédeszközei;
5. az államrendészetre vonatkozó összes jogszabályok;
6. az igazgatási rendészetre vonatkozó azok a jogszabályok, amelyekben az eljárás a m. kir. állami rendőrséget illeti meg;
7. a büntetőtörvénykönyv a kihágásokról és egyéb, fontosabb kihágásokat megállapító törvényes jogszabályok;
8. a 65.000 1909. B. M. sz. rendelet és a rendőri büntető bírászkodás ügyviteli szabályai;
9. az állami rendőrség szervezetére és hatáskörére vonatkozó szabályok;
10. az állami rendőrség szolgálati és fegyelmi szabályzata;

11. az állami rendőrség ügyviteli szabályzata és az állami rendőrségi hivatalok pénzkézeltése és számvitele tárgyában kiadott rendelet;

a magyar közjog és közigazgatási jog alapelvei.

32. §. A vizsga díjtalan és arra minden hallgató jelentkezni köteles. A vizsgák határnapját az igazgató tűzi ki.

A vizsgát a vizsgabizottság előtt kell letenni.

A vizsgabizottság elnöke az igazgató, tagjai azok a tanárok, kik a tanfolyamon mint előadók működtek.

Ezek a tagok azokból a vizsgatárgyakból kérdeznek, amelyeknek a tanfolyamon előadói voltak.

33. §. A belügyminiszter a vizsgákhoz ellenőrzés céljából miniszteri biztost küldhet ki és vizsgabizottságnak a tanárok sorából kikerülő tagjait más szakközegekkel helyettesítheti.

34. §. A vizsgabizottság a vizsga eredménye felől szótöbbséggel határoz. Szavazategyenlőség esetén az elnök szava dönt.

A vizsga eredményének feltüntetésére négy osztályzat van: jeles, jó, elégséges, elégtelen.

35. §. Aki a vizsgán „elégten” osztályzatot nyert, újabb vizsgát csak akkor tehet, ha azt a vizsgabizottság megengedi.

Az „elégten” osztályzatot nyert egyénre nézve tehát a vizsgát követő tanácskozáson a fennforgó körülményekhez képest elhatározza a bizottság, hogy a jelöltnek a vizsga ismétlése megengedtetik-e, avagy nem.

A döntést a vizsga eredményével egyidejűleg kell kihirdetni.

36. §. Az egy napon tartott vizsgákról közös jegyzőkönyvet kell készíteni, melyben minden egyes vizsgázóra nézve külön fel kell tüntetni a vizsga eredményét, valamint azt is, hogy az „elégten” osztályzatot nyert jelölt újabb vizsgára bocsáttatik-e vagy nem.

A jegyzőkönyvet a bizottság valamennyi tagja aláírja.

A vizsga letételéről, az „elégten” osztályzatot nyertek kivételével, minden jelöltnek vizsgaeredményt is feltüntető bizonyítványt kell kiadni, amelyet a bizottság elnöke és annak tagjai is aláírnak.

37. §. A vizsgák befejeztével a vizsgabizottság megállapítja a vizsgát sikerrel letett próbaszolgálatos segédfogalmazóknak és segédfelügyelőknek az elért eredményhez képest egymásután következő sorát és pedig külön a próbaszolgálatos segédfogalmazókra, külön a segédfelügyelőkre nézve.

Egyenlő képesítés esetén, amennyiben a vizsgát tett jelöltek képessége és a próbaszolgálat ideje, valamint a

tanfolyam alatt tanúsított szorgalom szempontjából is egyenlő értékűnek mutatkoznak, a sorrendről sorhúzás dönt.

A vizsgabizottság ezen eljárásáról is jegyzőkönyvet kell felvenni és ebben a vizsgát tett próbaszolgálatos segéd-fogalmazók és segédfelügyelők egymás között megállapított sorrendje pontosan feltüntetendő.

38. §. A vizsgák eredményéről és a próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők egymás között megállapított sorrendjéről az Igazgató az országos főkapitánynak, a vonatkozó jegyzőkönyvek másolatának egyidejű felterjesztése mellett, haladéktalanul jelentést tesz.

VIII. FEJEZET.

Különös határozmányok.

39. §. Aki a vizsgáról igazolatlanul elmarad, vagy arra nem jelentkezett, aki a vizsgán „elégtelen” osztályzatot nyert és a vizsga ismétlésére engedélyt nem kapott, végül az, aki a vizsga ismétlésére engedélyt nyert, de azon újólág meg nem felelt, állásából haladéktalanul elbocsáttatik.

40. §. Azok az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők, akik „elégtelen” osztályzatot nyertek, akiknek azonban a vizsga ismétlése megengedett, újabb vizsgát csak hat hónap múlva tehetnek és erre az időre valamely elsőfokú rendőrhatalósághoz osz-tandók be szolgálatra.

41. §. jelen utasítás határozmányai nem érintik a 3,720/1922. M. B. sz. rendelet 26. és 27. §-aiban foglalt intézkedéseket.

42. §. Jelen utasítás kiadása napján lép életbe.

Budapest, 1922. évi április hó 27-én.

Gróf Kebelsberg Kunó s. k.
m. kir. belügyminiszter.

A m. kir. belügyminiszternek 66900/1922 B. M. számú rendelete.

A 3,720/1922. M. E. sz. rendeletnek a rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyamra és a rendőrtisztviselői felső tiszti vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása.

I. FEJEZET.

A tanfolyam célja.

1. §. A rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyam célja a magasabb rendőri szakoktatás kifejlesztése és a tisztviselők felső tiszti vizsgára való elő előkészítése.

II. FEJEZET.

A tanfolyam szervezete, felügyelete és ügyvitele.

2. §. A rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyam a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyam kiegészítő része és ezzel együtt egységes szervezetet alkot.

Mindazok a rendelkezések tehát, amelyek a tiszti tanfolyam felügyeletére és igazgatására, valamint ügykezelésére nézve megállapítottak, a továbbképző tanfolyamra nézve is változatlanul fennállanak.

III. FEJEZET.

A tanfolyam hallgatói és ezek felvétele.

3. §. A tanfolyamra való felvétel feltételeit és az arra való jelentkezés módját a 3,720 1922. M. E. számú rendelet állapítja meg.

4. §. A tanfolyamra berendelt tisztviselők a berendelés tényével, felvételi vizsga nélkül, a tanfolyam hallgatóivá válnak és leckeönnyvel láttatnak el.

5. §. A tanfolyam hallgatói szolgálati és fegyelmi szempontból az igazgató alá rendeltetnek.

6. §. Minden hallgató köteles az előadásokat és gyakorlatokat pontosan látogatni, a közös munkában résztvenni, a tanároknak az oktatás érdekében kiadott utasításait feltétlenül teljesíteni, felszólításra felelni és a feladott írásbeli munkákat elkészíteni.

7. §. A tanfolyam igazgatója kisebb fokú hanyagság esetén a 2,500/1920. B. M. sz. rendeletben meghatározott összegű rendbüntetésekkel róhat ki, oly esetekben pedig, mikor fegyelmi vétséget lát fennforogni, fegyelmi eljárást rendelhet el és erről az országos főkapitánynak jelentést tesz.

8. §. A hallgatók ellen elrendelt fegyelmi eljárás lefolytatására és ezekben a fegyelmi ügyekben elsőfokon való döntésre a budapesti m. kir. állami rendőrség állományába tartozó tisztviselőkre nézve a budapesti m. kir. állami rendőrség főkapitánysága, a m. kir. állami rendőrség állományába tartozó tisztviselőkre nézve pedig a budapestvidéki magy. kir. állami rendőri kerület főkapitánya illetékes.

9. §. Azokat a hallgatókat, kik ellen fegyelmi eljárás indult meg, a belügyminiszter a tanfolyamnak abban az évben való további hallgatásától eltilthatja.

Ily hallgatók újból csak a következő tanfolyamra hívhatók be.

IV. FEJEZET.

Tanulmányi ügyek.

10. §. A tanfolyam rendszerint minden év szeptember hó 1-én kezdődik és a kÖDetkező év január hó 31-ig tart.

11. §. A tanítás idejére és a tanítási szünapokra nézve a,66.899 1922. B. M. sz. utasítás 23. és 24. §-aiban foglaltak az irányadók.

12. §. A tanfolyam két szakra oszlik.

Egyik a fogalmazókat, másik a felügyelőket továbbképző szak.

Mindkét szakon rendes és speciális tárgyak adatnak elő.

A két szaknak azok a tárgyai, melyek egymással megegyeznek, közös előadások keretében adhatók elő.

A) Rendes tárgyak a fogalmazókat továbbképző szakon:

1. büntetőjog, kapcsolatban a magyar büntetőtörvénykönyvvel;

2. perrendtartás és a 130.000/899. B. M. sz. utasítás;

3. a nyomozás segédeszközei;

4. az államrendészetre vonatkozó összes jogszabályok,

5. igazgatási rendészet, kapcsolatban a városi rendészettel;

6. a büntetőtörvénykönyv a kihágásokról és egyéb, fontosabb kihágásokat megállapító törvényes jogszabályok;

7. a 65.000 1909. B. M. sz. rendelet és a rendőri büntető bíraskodás ügyviteli szabályai;

8. az állami rendőrség szervezetére és hatáskörére vonatkozó szabályok;

9. az állami rendőrség szolgálati és fegyelmi szabályzata;

10. az állami rendőrség ügyviteli szabályzata és az állami rendőrségi hivatalok pénzkezelése és számvitele tárgyában kiadott rendelet;

11. a magyar közjog és közigazgatási jog;

12. társadalomtan;

13. a lélektan gyakorlati alkalmazása a rendőri szolgálatban;

14. törvénytudományi orvostan és elmekórtan;

15. a m. kir. honvédség, csendőrség, folyamőrség, vámőrség és pénzügyőrség szervezete;

16. külföldi rendőrségek szervezete;

17. hivatalvezetés;

18. a rendőri oktatás a gyakorlatban.

B) Rendes tárgyak a felügyelőket továbbképző szakon:

1. büntetőjog, kapcsolatban a magyar büntető törvénykönyvvel;
2. a 130.000/1899. B. M. sz. utasítás;
3. a nyomozás segédeszközei;
4. az államrendészetre vonatkozó összes jogszabályok;
5. igazgatási rendészet, kapcsolatban a városi rendészettel;
6. büntető törvénykönyv a kihágásokról és egyéb, fontosabb kihágásokat megállapító törvényes jogszabályok;
7. a 65.0001909. B. M. számú rendelet;
8. az állami rendőrség szervezetére és hatáskörére vonatkozó szabályok;
9. az állami rendőrség szolgálati és fegyelmi szabályzata;
10. az állami rendőrség ügyviteli szabályzata és az állami rendőrségi hivatalok pénzkezelése és számvitele tárgyában kiadott rendelet;
11. a magyar közjog és közigazgatási jog;
12. fegyverismertetés;
13. a m. kir. honvédség, csendőrség, folyamőrség, vámőrség és pénzügyőrség szervezete;
14. külföldi rendőrségek szervezete;
15. szolgálatvezetés;
16. a rendőri oktatás a gyakorlatban.

C) Mindkét szakon külön vagy együttesen speciális előadások a mindenkor tanterv szerint megállapítva.

D) Ügyességek: vívás, pisztolycellövés és lovaglás.

13. §. Az egyes szakon előírt, úgy a rendes, mint a speciális előadásokat minden, az illető szakhoz tartozó hallgatónak látogatnia kell.

14. §. Amennyiben a speciális előadások kimondottan az egyik, vagy a másik szak részére iratnak elő, úgy ezeket csak azok a hallgatók kötelesek látogatni, akik az illető szakot hallgatják, látogathatják azonban őket a másik szak hallgatói is az esetben, ha ezeknek az előadásoknak ideje a saját szakukon tartott előadások idejével össze nem esik.

15. §. Úgy a rendes, mint a speciális tárgyakból minden hónap végén, ezenkívül november hónapban az addig végzett összes anyagból, ugyancsak tárgyankint, külön-külön colloquiumokat kell tartani.

A colloquiumokon minden hallgatónak részt kell venni, azok eredménye a leckekönyvbe bevezetendő és az illető tanár aláírásával igazolandó.

V. FEJEZET.

Tanítási program.

16. §. Az előadások általában összekapcsolandók a gyakorlattal. A tanítás módszerét illetően arra kell törekedni, hogy a tanfolyam a rendőri igazgatásnak szakképzett, széles látókörű és a rendőri intézmény továbbfejlesztésére alkalmas főtisztviselőket neveljen.

A hallgatóknak a tételes szabályokban való jártasság mellett el kell sajátítani azokat az elméleti tudnivalókat is, melyek a rendőri jog felépítésére és a rendőri tevékenység előmozdítására vonatkoznak,

Az oktatásban az egyéni kiképzésnek is teret kell engedni.

Külön, beható oktatás tárgyát képezze a különféle rendőrhatalmási intézkedések megtétele és ezek végrehajtása a gyakorlatban; ebből a célból a hallgatók a vezetés, intézkedés, irányítás és parancsnoklás módszereire nézve külön gyakorlatok segítségével képzendők ki.

A hallgatók önállóságra nevelendők; módot kell nekik nyújtani a tanfolyam tartama alatt arra is, hogy a rendőri fellépés biztonságának azt a fokát elérhessék, melyet tőlük jövőendő szolgálati állásuk megkíván.

VI. FEJEZET.

A felső tiszti vizsga.

17. §. A felső tiszti vizsgák rendszerint minden év február hó 20-tól 28-ig terjedő időben tartandók meg.

18. §. A vizsga szóbeli.

A) Tárgyai a fogalmazói szakon:

1. büntetőjog, kapcsolatban a magyar büntető törvénykönyvvel;

2. perrendtartás és a 130.000/1899. B. M. sz. utasítás;

3. a nyomozás segédeszközei;

4. az államrendészetre vonatkozó Összes jogszabályok;

5. igazgatási rendészet, kapcsolatban a városi rendészettel;

6. büntetőtörvénykönyv a kihágásokról és egyéb, fontosabb kihágásokat megállapító törvényes jogszabályok;

7. a 65.000/1919. B. M. sz. rendelet és a rendőri büntető bíraskodás ügyviteli szabályai;

8. az állami rendőrség szervezetére és hatáskörére vonatkozó szabályok;

9. az állami rendőrség szolgálati és fegyelmi szabályzata;

10. az állami rendőrség ügyviteli szabályzata és az állami rendőrségi hivatalok pénzkézeltése és számvitele tárgyában kiadott rendelet;

11. a magyar közjog és közigazgatási jog;

12. társadalomtan;

13. a m. kir. honvédség, csendőrség, vámőrség és pénzügyőrség szervezete;

14. külföldi rendőrségek szervezete.

B) A vizsga tárgyai a felügyelői szakon:

1. Büntetőjog, kapcsolatban a magyar büntetőtörvénykönyvvel;

2. a 130.000 1899. B. M. számú utasítás;

3. a nyomozás segédeszközei;

4. az államrendőrségre vonatkozó összes jogszabályok;

5. igazgatás-rendészet, kapcsolatban a városi rendészettel;

6. büntetőtörvénykönyv a kihágásokról és egyéb, fontosabb kihágásokat megállapító törvényes jogszabályok;

7. az állami rendőrség szervezetére es hatáskörére vonatkozó szabályok;

8. az állami rendőrség szolgálati és fegyelmi szabályzata;

9. az állami rendőrség ügyviteli szabályzata és az állami rendőrségi hivatalok pénzkézeltése és számvitele tárgyában Kiadott rendelet;

10. a magyar közjog és közigazgatási jog;

11. fegyverismeret;

10. a m. kir. honvédség, csendőrség, folyamőrség, vámőrség és pénzügyőrség szervezete;

11. az őrszemélyzet oktatása a gyakorlatban.

19. §. Úgy a fogalmazói, mint a felügyelői szakot hallgató tisztviselők vizsgái szakonként elkülönítve tartandók meg.

20. §. A vizsgák rendjére, úgy mint a vizsgabizottságokra, azok követendő eljárására és az osztályozásra, valamint a kiállítandó bizonyítványokra nézve a 66 899 1922. B. M. számú rendelet vonatkozó határozmányai irányadók.

21. §. A vizsgák eredményéről az igazgató az országos főkapitánynak a vizsgajegyzőkönyvek másolatainak egyidejű felterjesztése mellett haladéktalanul jelentést tesz.

VII. FEJEZET.

Különös határozmányok.

22. §. A tanfolyamra, esetleg a gyakorlati vizsgára való berendelés különös feltételeire és módjára, valamint a felső tiszti vizsga esetleges megismétlésére nézve a 3720/1922. M. B. számú rendelet vonatkozó rendelkezései irányadók.

23. §. Jelen utasítás kiadásának napján lép életbe.

Budapest, 1922. évi április hó 27.-én.

Gróf Kebelsberg Kuno s. k.

m. kir. belügyminiszter.

A m. kir. belügyminiszternek 73.349/1922. B. M. számú rendelete.

Nősülési szabályzat a m. kir. államrendőrség egyenruha- és fegyverviselésre jogosított tagjai számára.

A Kormányzó Úr Öfömméltósága 1922. évi május hó 4'ik napján kelt magas jóváhagyásával a magyar királyi állami rendőrség egyenruha- és fegyverviselésre jogosított tagjai számára a következő nősülési szabályzatot adom ki és azt azonnali hatállyal életbeléptetem:

Általános rendelkezések.

1. §. A magyar királyi állami rendőrségnek tényleges szolgálatban álló vagy ideiglenesen nyugdíjazott fogalmazói és felügyelői karbeli tisztviselői, valamint az őrszemélyzetnek tényleges szolgálatban álló vagy ideiglenesen nyugdíjazott tagjai házasságot csak hivatali felsőbbségük engedélyénél köthetnek.

2. §. Ideiglenes minőségű fogalmazói és felügyelői karbeli tisztviselők nősülési engedélyt nem nyerhetnek.

3. §. Az engedély csak azzal a fenntartással adható meg, hogy a szándékolt házasságkötésnek törvényes akadály nem áll útjában. Az ily törvényes akadály alól netán szükséges felmentést a jegyeseknek kell a törvények rendelkezéseihez képest az illetékes hatóságtól kieszközölniök.

Engedély nélkül kötött házasság fegyelmi eljárást von maga után, illetmények szempontjából pedig a házasság meg nem kötöttnek tekintetik.

1. FEJEZET.***Tisztviselők nősülése.***

4. §. Az 1. §-ban megjelölt tisztviselőknek a nősülési engedély csak akkor adható meg, ha:

a) a tervezett házasság által kedvezőbb anyagi helyzetbe jutnak;

b) a menyasszony szeplőtelen hírnevű és a nősülendő állásának megfelelő társadalmi műveltségű;

c) a házasság megfelel azoknak a követelményeknek, amelyek a rendőrtisztviselőkkel szemben a testületi és hivatali tekintély szempontjából általában fennállanak;

d) más ok sem forog fenn, ami a nősülést a rendőri szolgálat fontos tekinteteiből meg nem engedhetőnek tün-
tetné fel.

5. §. A közvetlen hivatalfőnök tartozik a nősülési kérvény előterjesztése alkalmával minden tekintetbejövő körülmény gondos mérlegelése, valamint esetleg a tisztviselői kar megkérdezése után arra nézve határozott véleményt nyilvánítani, hogy az engedélyezni kért házasság megfelel-e a jelen rendelet 4. §-ában előirt feltételeknek. Ugyanekkor a folyamodó anyagi viszonyai felől nyilatkozni s ha azok nem rendezettek, különösen abbeli véleményét is kifejezni köteles, vajjon a szándékolt házasságkötés által a nősülendő anyagi helyzetének javulása remélhető-e és nem kell-e esetleg a jövőbeni házasság megélhetésének veszélyeztetésétől tartani.

6. §. A nősülési engedély iránti kérvényt szolgálati utón kell felterjeszteni és ahhoz csatolandók:

a) a jegyesek születési anyakönyvi kivonatai:

b) a jegyesek egyikének vagy másikának kiskorúsága esetén a törvényes képviselőnek a házasságkötésbe való beleegyező nyilatkozata;

c) ha a jegyesek egyike vagy másika özvegy, az elhunyt házastárs halotti anyakönyvi kivonata;

d) ha a jegyesek egyike vagy másika már házasságban élt, de házassága bíróilag felbontott vagy semmisnek nyilvánított, az ezen házasság megkötését és felbontását (semmisnek nyilvánítását) igazoló okmányok.

7. §. A nősülési engedélyt adja:

A) Az államfő:

az V. és ennél magasabb fizetési osztályba tartozó vagy az ily fizetési osztályokba sorozott állások címével, illetőleg jellegével felruházott rendőrtisztviselőknek.

B) A belügyminiszter:

a) valamennyi, az 1. §-ban említett s a VI-től VIII-ig terjedő fizetési osztálya vagy az ezen fizetési osztályokba sorozott állások címével, illetőleg jellegével felruházott tisztviselőknek;

b) a m. kir. belügyminisztériumban alkalmazott összes, az 1. §-ban említett rendőrtisztviselőknek, az V. vagy ennél magasab fizetési osztályba tartozók, úgyszintén az ily fizetési osztályú állások címével, illetőleg jellegével felruházottak kivételével.

A országos főkapitány:

az 1. §-ban említett és az A) és B) alatt fel nem sorolt összes többi rendőrtisztviselőknek.

2. §. A X. és XI. fizetési osztályokba sorolt nős tisztviselők száma az ezekben a fizetési osztályokban rendszeresített állások számának huszonöt százalékát nem haladhatja meg.

9. §. A nősülési engedély hatályát veszti, ha kiállításának napjától számított egy év alatt a házasság meg nem kötött.

10. §. A bekövetkezett házasságkötést az engedélyező felsőbbségnek szolgálati utón be kell jelenteni.

II. FEJEZET.

Az őrszemélyzet tagjainak nősülése.

11. §. A nősülési engedély csak akkor adható meg:

a) a felügyelőhelyettesnek, ha a menyasszony szeplőtlen hírneű és a házasság megfelel azoknak a követelményeknek, melyek a rendőrtisztekkel szemben a testületi és szolgálati tekintély szempontjából általában fennállanak;

b) az őrszemélyzet többi tagjainak pedig, ha a menyasszony szeplőtlen hírneű és oly ok, ami a nősülést a rendőri szolgálat fontos tekinteteiből meg nem engedhetőnek tüntetné fel, fenn nem forog;

12. §. Az őrszemélyzet tagjainak a házasság engedélyezését írásban, szolgálati utón kell kérelmezniük és ezen kérelmükhöz a következő okmányokat kell csatolniok:

a) a jegyesek születési anyakönyvi kivonatát;

b) a jegyesek egyikének vagy másikának kiskorúsága esetén a törvényes képviselőnek a házasságba való beleegyező nyilatkozatát;

c) a jegyesek egyikének vagy másikának özvegysége esetén az elhunyt házastárs halotti anyakönyvi kivonatát;

d) ha a jegyesek egyike vagy másika már házasságban élt, de házassága bíróilag felbontott vagy semmis-

nek nyilvánított, az ezen házasság megkötését és felbontását (semmisnek nyilvánítását) igazoló okmányokat.

A nősülési kérvény előterjesztése alkalmával a közvetlen hivatalfőnök a 11. §-ban foglalt feltételek fennforgása tekintetében határozott véleményt nyilvánítani tartozik.

13. §. A nősülési engedélyt az őrszemélyzet tagjainak az állományilletékes rendőrfőkapitány adja meg.

14. §. A nősülési engedély írásban adandó ki. Az engedély hatályát veszti, ha a házasságkötés előtt a legénységi állományú egyén felügyelőhelyettesé, vagy esetleg a fogalmazói vagy felügyelői karba tisztviselővé neveztetett ki, vagy ha az engedély kiállításának napjától számított egy éven belül a házasság meg nem kötött.

Budapest, 1922. évi május hó 8-án.

Gróf Klebelsberg Kuno s. h.

m. kir. belügyminiszter.

*

A rendőrség államosítása szemünk előtt elvonulván, meg kell emlékeznünk azokról, akik az államosításnál közreműködtek. Már megemlékeztünk arról, hogy a vörös uralom bukása után Friedrich István elnöklete alatt alakult egy kormány, mely Peidléktől a hatalmat elvéve, az ország ügyeit nemzeti alapra terelte. A Friedrich-kormány volt az első magyar nemzeti kormány a proletárdiktatúra bukása után.

A Friedrich-kormány belügyminiszterének, Beniczky Ödönnek nevéhez fűződik a rendőrség államosítása. A nagy munkát azonban nem fejezhette be és helyét dr. Dömötör Mihálynak adta át; azonban dr. Dömötör Mihály is kénytelen volt helyét gróf Ráday Gedeonnak átengedni. A rendőrség államosítása – mint látjuk – négy belügyminisztert követelt. Utolsónak jött dr. Rakovszky Iván, aki aztán az államosítást befejezte s ma is helyénvan, vagyis: a m. kir. belügyminisztérium élén dr. Rakovszky Iván áll.

A belügyminisztérium rendőri főosztályában is úgy változtak a személyek, mint maguk a belügyminiszterek, az államosítás kezdetén Székér Andor miniszteri tanácsos és Saly Árpád tanácsos állottak a rendőri főosztály élén. Utánuk dr. Szentgyörgyi miniszteri tanácsos és Siket Andor miniszteri titkár (később osztálytanácsos) következett. Dr. Szentgyörgyit Tóth Géza miniszteri tanácsos váltotta fel. jelenleg Kőszeghy Sándor h. államtitkár és Vay Kázmér osztálytanácsos áll a rendőri főosztály élén.

1921. évi augusztus hó 7-én a kormányzó dr. Nádasy Imrét a Budapest székesfővárosi m. kir. állami rendőrség főkapitányát az összes közbiztonsági szervek élére m. kir. országos főkapitánnyá kinevezte. Ezzel a ténykedéssel a rendőrség államosítása befejezést nyervén, dr. Nádasy Imre országos főkapitány irányítja a magyar közrendészet ügyeit.

Az államosítás kezdetén ott láttuk Váczy József kassai, dr. Szalay József szegedi, Bliássy Sándor komáromi, Peterdy Kálmán pozsonyi, később dr. Vargha Lajos marosvásárhelyi (az oláhok csak 1920. év tavaszán engedték meg neki az elutazást) főkapitányt, akik az autonóm vidéki rendőrség érdekeit képviselték; de nem láttunk egyetlen egy rendezett tanácsú városi rendőrkapitányt sem a rendőri főosztályban a megbeszéléseken résztvenni. Különösen a kisebb városok vezető rendőrkapitányai szenvedtek aztán a mellőzés következtében a rangsor összeállításánál sérelmet.

Végül felemlítjük, hogy 1924. év végén

az I. budapestvidéki kerület élén dr. Bliássy Sándor kerületi főkapitány,

a II. debreceni kerület élén dr. Ghyezy Tihamér ker. főkapitány,

a III. miskolci kerület élén Ralló Rudolf kerületi főkapitány,

a IV. pécsi kerület élén dr. Vargha Lajos kerületi főkapitány,

az V. szegedi kerület élén dr. Szalay József kerületi főkapitány,

a VI. székesfehérvári kerület élén Issekutz Aurél ker. főkapitány,

a VII. szombathelyi kerület élén Ferentzy Béla kerületi főkapitány állott.

A szakirodalom.

A magyar rendőrség szakirodalmi tulajdonképpen 1867-ben kezdődött, amikor a „Közbiztonság” című szaklap jelent meg Budapesten; s itt megjegyzem, hogy a jelenlegi „Közbiztonság” című szaklap nem azonos az első helyen említettel, mert a most megjelenő „Közbiztonság” a „Rendőri Lapok”-ból fejlődött ki 1907-ben, amikor Hegedűs Sándor marosvásárhelyi főkapitány a Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületét megalakította. Székely Vladimir budapesti rendőrfogalmazó ajánlotta a „Közbiztonság”-ot az egyesületnek hivatalos orgánumnak gyanánt, aki a lapnak szerkesztője volt.

A múlt századból alig maradt reánk számbavehető szakirodalmi sajtótermék, az onnan van, hogy akkoriban nem igen pártolták a rendőri szakirodalmat. Hegedűs Sándor volt az első, aki már a nyolcvanas években élénk tevékenységet fejtett ki a vidéki és a fővárosi sajtó útján, különösen a Budapesti Hírlapban olvastuk sűrűn Hegedűs Sándor szilágysomlyói rendőrkapitány magvas cikkeit. Nemcsak a múltban nem támogatták a rendőri szakirodalmat, bizony – horribile dictu – most sem sietnek támogatására. Mindazonáltal a rendőri szakírók száma örvendetes módon emelkedett évről-évre s ma már hosszú névsort lehet összeállítani azokról a rendőremberekéről, akik hasznos tevékenységet fejtenek ki a szakirodalom terén. A magyar rendőri szakirodalomról lévén szó, különösen meg kell emlékeznünk dr. Doming Henrik főkapitányhelyettes, a m. kir. állami rendőrség országos szaktanfolyamainak felügyelőjéről. A mélyen szántó, nívós szakirodalmat ő honosította meg Magyarországon, amiről több műve is tanúskodik. Ő a magyar rendőri szakirodalom legkiválóbbja és értelme és magas tehetségénél fogva nagy szerepre hivatott szakember. Rédey Miklós főkapitányhelyettes a magyar rendőri szakirodalom legrégebbi aktív művelője, aki már a kilencvenes évek elején rendőri vonatkozású könyvet adott ki. Ő a rendőri szakírók nesztora.

V. FEJEZET.

A szerbek kivonulása Baranyából és a bajai háromszögből.

A m. hir. állami rendőrség bevonulása Pécsre és Bajára.

Az előző fejezetben foglalkoztunk már az országunkat ért nagy katasztrófával, a jelen fejezet azt a történelmi mozzanatot rögzíti meg, mely Baranyavármegyének és a bajai háromszögnek a szerb megszállás alól való felszabadulására vonatkozik. Baranyavármegye s így Pécs törvényhatósági joggal felruházott szab. kir. város is 1918. évi november hó 14-től 1921. évi augusztus hó 21-ig nyögött a szerb-kommunista uralom alatt. Linder Béla, Károlyi Mihály hadügyminisztere itt húzódott meg, amikor Budapesten már nem tarthatta magát s mikor a proletárdiktatúra megbukott, ide sereglettek azok az elemek, akiket Kun Bélának magukkal Bécsbe vinni nem akartak. A kommunisták Baranyában, de főleg Pécsen azért garázdálkodhattak, mert a szerbek támogatták őket mindaddig, míg a nagy ántánt a kivonulásra nem kényszerítette őket, ami a fentebb említett időpontban történt meg. Hogy mit szenvedtek a pécsi és bajai hazafias magyarok a szerbek és a kommunisták uralma alatt, azt a városok történetírója fogja megörökíteni. Linderéknek az volt a céljuk, hogy Magyarország ne kapja vissza Baranyát, hogy legyen egy helyük, ahonnan Magyarország ellen állandóan támadásokat intézhessenek s így a szerbekkel konspirálva, mindent elkövettek, hogy a nagy antantot Magyarország ellen hangolják. Noha gaztettüket a „Nagyszerbia” testestül, lelkestül támogatta, mégis ki kellett vonulniok a szerbeknek úgy Baranyából, mint a bajai háromszögből.

Képzeltető az a nagy öröm, mely Baranya és a bajai háromszög felszabadulásának hírével járt. Kaposvárott,

ahol a pécsi rendőrkerületi főkapitányság ideiglenesért működött és ahol a Pécs felszabadulását váró katonaság előkészületeket tett a bevonulásra, – nagy sürgés-forgás volt észlelhető. Katonaság, rendőrség, csendőrség együtt tanácskozott s mindegyik intézmény külön külön tette meg előterjesztését az illetékes fórumnak.

Nagy feladat várt dr. Varga Lajos, a kaposvári, illetve pécsi rendőrkerületi főkapitányság vezetésével ideiglenesen megbízott rendőrfőtanácsosra és dr. Szalay József szegedi kerületi főkapitányra, akiket a sors a történelmi események központjába helyezett. Nem csekély dolog volt a Pécsre való bevonulással kapcsolatos munkálatok lebonyolítása; s midőn e nagy munkának egy részét itt bemutatjuk, felemlítjük, hogy dr. Szalay József szegedi főkapitány hasonló előterjesztést tett illetékes helyre. Dr. Varga Lajos m. kir. rendőrfőtanácsos, a kaposvári, illetve pécsi rendőrkerületi főkapitányság ideiglenes vezetője a következő előterjesztéseket tette a m. kir. belügyminiszternek:

583/1821. eln. szám.

Nagyméltóságú M. kir. Belügyminiszter Úrnak

Budapest.

A rendőri főosztályban, – a szerbek által megszállva tartott Pécs sz. kir. város és Pécsbányatelepnek felszabadulása esetén ezen helyeken beszerzendő m. kir. államrendőrség működésének azonnali megkezdése érdekében – folytatott szóbeli tárgyalásaim végleges eredményeként az alábbiakban vagyok bátor részletes javaslataimat tisztelettel előterjeszteni, kérvén Nagyméltóságodat, hogy a bevonulás részletkérdéseinek úgy a kiürítési kormánybiztos úr, mint az itteni katonai körletparancsnok úrral egyetértőleg megajándó kidolgozása céljából, az ennek alapját képező jelen előterjesztésemet elfogadni s ennek megtörténtét velem sürgősen közölni kegyeskedjék.

Ami elsősorban a kerület székhelyét és fogalmazási tisztviselői karát illeti, kérem Nagyméltóságodat, hogy a kaposvári rendőrkerület helyett, illetve ennek megszüntetésénél Pécs székhellyel a „pécsi rendőrkerület” felállítását kegyeskedjék elrendelni, azon utasítással, hogy a felszabadulás megtörténte után a rendőrkerület székhelye akkor helyeztessék át Pécsre, amidőn ott a hivatali helyiségek és a szükséges tisztviselői lakások biztosítva lesznek. Kérem ennél fogva részemre a felhatalmazást már most megadni, hogy a kerület tényleges átköltözésének időpontját a körülmények teljes mérlegelésével annak idején megállapíthassam s keresztülvihessem.

A pécsi rendőrkerület központi fogalmazási tisztviselői karának egybeállítása céljából tisztelettel kérem a rendőrkerülethez Pécsre a következő tisztviselőket hivatalból áthelyezni:

1. Dr. Varga Lajos rendőrfőtanácsost, mint a rendőrkerület ideiglenes vezetőjét, Kaposvárról,
2. Szombathelyi Béla rendőrtanácsost Kaposvárról,
3. Tisza Miksa rendőrkapitányt Kaposvárról,
4. Kovács Béla rendőrkapitányt Kaposvárról,
5. Dr. Roth Andor rendőrkapitányt Kaposvárról,
6. Dr. Zsögön Géza vezető rendőrkapitányt Dombóvárról.
7. Liedemann Hugó vezető rendőrkapitányt Szentgotthádról;
8. Dr. Fazekas Péter új segédfogalmazót pedig Pécsre a kerületi főkapitánysághoz beosztani.

Kérem felhatalmazni, hogy a rendőrkerület ekként egybeállított központi fogalmazási tisztviselőinek tényleges átköltözési időpontjául magának a kerület székhelyének az áthelyezési idejét állapíthassam meg.

A m. kir. államrendőrség pécsi kapitánysága fogalmazási tisztviselői kara a következő tisztviselőkből volna egybeállítandó:

1. Soós Nándor pécsi városi (menekült) rendőrfőkapitány, mint vezető jelenleg a kaposvári rendőrkerületnél teljesít szolgálatot;
2. Kálnay Gyula rendőrtanácsos, jelenleg a debreceni rendőrkerületnél beosztva;
3. Schmidt Boldizsár pécsi városi (menekült) rendőrkapitány, jelenleg a sásdi kirendeltség vezetője;
4. Kenedi Géza pécsi városi rendőrkapitány, jelenleg Pécsen tartózkodik;
5. Dr. Till József pécsi városi rendőrkapitány, jelenleg Pécsen tartózkodik;
6. Újhelyi Sándor rendőrkapitány, jelenleg a debreceni rendőrkapitányságnál;
7. Csics László rendőrfogalmazó, jelenleg a püspök-nádasdi kirendeltségnél;
8. Dr. Kisfaludy Kálmán segédfogalmazó, jelenleg a kaposvári rendőrkerületnél;
9. Dr. Esztergár Lajos segédfogalmazó, jelenleg a kaposvári rendőrkapitányságnál;
10. Dr. Derner József pécsi városi segédfogalmazó, jelenleg Pécsen tartózkodik;
11. Dr. Vörös Mihály pécsi városi számtiszt, tb. segédfogalmazó, Pécsen tartózkodik;

12. Knechtl Károly segédfoglalmazó, jelenleg a sásdi kirendeltségnél beosztva.

Tisztelettel aziránt teszek előterjesztést Nagyméltóságodhoz, hogy a 4 bányatelep és pedig: Pécsbányatelep, Szabolcs, Somogy és Vasas területére kiterjedő hatáskörrel Pécsbányatelepen egy teljes jogkörű rendőrkapitányság felállítását kegyeskedjék elrendelni „pécsbányatelepi rendőrkapitányság” elnevezéssel. Az említett 4 bányatelep ugyanis egy tulajdonos, a „Dunagőzhajózási Részvénytársaság” vezetése alatt működik s ezen egység feltétlenül szükségessé teszi, hogy ezen bányatelepek közigazgatási, bűnügyi és politikai rendészet tekintetében szintén egységes vezetés alatt álljanak, jelenleg itt úgy áll a helyzet, hogy Pécsbányatelep Pécs sz. kir. város közigazgatási területéhez tartozik s egy autonóm rendőrkapitányság működik itt, míg Szabolcs, Somogy és Vasasbányatelepek Baranyavármegye pécsi járás főszolgabírájának a rendőri joghatósága alatt állanak.

Ezen rendőrkapitányság felállításáról kérem tudomás és mihez tartás végett Pécs sz. kir. város és Baranyavármegye törvényhatóságainak közönségét értesíteni.

A megszállott területek felszabadulása után keletkező új demarkációs vonalon a katonai körletparancsnoksággal egyetértőleg megállapítottak azon fontos határátkelési pontok, ahol katonai, csendőrségi és vámőrségi kirendeltségek állíthatnak fel s ugyanezen átkelési pontokon volnának szervezendők a rendőri kirendeltségek is. Ezen fontos határátkelési pontok: Barcs, Baranya-Sellye, Siklós, Villány és Mohács.

Tisztelettel aziránt teszek tehát előterjesztést Nagyméltóságodhoz, hogy a határforgalom rendőri ellenőrzése céljából úgynevezett jurisdictio nélküli kirendeltségek felállítását kegyeskedjék elrendelni: Barcsra, Baranya-Sellyén, Siklóson, Villányban és Mohácsra, amely kirendeltségek mindenikének személyi létszáma állana egy tisztviselőből, egy kezelőből, két detektívől és négy küldönc rendőrből.

Ezen új kirendeltségekhez kérem beosztani az újonnan kinevezett segédfoglalmazókat és pedig:

1. Dr. Mihályi András segédfoglalmazót Barcsra,
2. Dr. Gsiky Béla segédfoglalmazót Baranya-Sellyére,
3. Baydik György segédfoglalmazót Siklósrá,
4. Dr. Elekes Ernő segédfoglalmazót Villányra,
5. Dr. Horváth Jenő segédfoglalmazót Mohácsra.

Ezen kirendeltségek felállításáról kérem egyidejűleg az érdekelt törvényhatóságok, vagyis Somogy és Baranyavármegye közönségét tudomás végett értesíteni.

Tisztelettel kérek részemre felhatalmazást, hogy ezen új kirendeltségeket a programmszerű felszabadulásnak megfelelően haladéktalanul felállíthassam.

A fogalmazási karnak a vezetésemre bízott egész kerületben való átgondolt széttagolásával végeztem is s mivel a hely és munkakör, a felelősség és egyéni képességek kellő mérlegelésével – a közérdek szem előtt tartásával – tettem meg fenti javaslatomat, tisztelettel kérem kell Nagyméltóságodat, hogy azt változtatlanul elfogadni szíveskedjék.

Ami a rendőrkerület felügyelői karának a szükséges széttagolását illeti, tisztelettel a következőket hozom javaslatba:

a) A kerületi főkapitányságnál a főparancsnoki teendőket jelenleg is ellátó Szücs Elemér főfelügyelőt kérem hasonló minőségben Pécsre áthelyezni s engem felhatalmazni, hogy a tényleges áthelyezés időpontjául magának kerületnek az átköltözési időpontját állapíthassam meg.

b) A pécsi rendőrkapitányság felügyelői kara a következő felügyelő tisztviselőkből volna egybeállítandó:

1. Blazsek József főfelügyelő, osztályparancsnok,
2. Külley Zoltán felügyelő,
3. Endrey Gyula felügyelő,
4. Gálcsik Tivadar segédfelügyelő.

A pécsi rendőrkapitányság felügyelői karának ilyen egybeállítása céljából tisztelettel javaslatba hozom a következő intézkedéseket:

1. Blazsek József főfelügyelőt kérem a kaposvári kerületi főkapitányságtól a pécsi rendőrkapitánysághoz áthelyezni s engem egyszersmind felhatalmazni, hogy Blazsek József főfelügyelőt a pécsi osztályparancsnokság vezetésével megbízhassam.

2. Külley Zoltán IX. fizetési osztályú detektívfelügyelőt, ki jelenleg felügyelői minőségben teljesít szolgálatot a budapestvidéki kerületi főkapitányságnál – tekintettel arra, hogy Pécssett rendőrfelügyelő volt a városi rendőrségnél is – kérem IX. fizetési osztályú rendőrfelügyelővé átminősíteni, illetve kinevezni s a kaposvári kerületi főkapitányság pécsi rendőrkapitányságához áthelyezni.

3. Endrey Gyula felügyelőt, ki mostanában helyeztetett a kaposvári kerületbe s még végleges beosztása nincsen, kérem a pécsi rendőrkapitánysághoz beosztani.

4. Gálcsik Tivadar segédfelügyelőt, ki szintén az utóbbi napokban helyeztetett a kaposvári kerületbe s még végle-

ges beosztása szintén nincsen, kérem a pécsi rendőrkapitánysághoz beosztani.

c) A pécsbányatelepi rendőrkapitányságnál az osztályparancsnoki teendők ellátása céljából kérem Thierjung Ferenc rendőrfelügyelőt – ki mostanában helyeztetett a kaposvári kerületbe s még végleges beosztása nincsen – a pécsbányatelepi rendőrkapitánysághoz beosztani s egyszersem engem felhatalmazni, hogy az osztályparancsnoki teendők ellátásánál megbízhassam.

A kerületi főkapitányság mellé rendelt számvevőség természetesen követvén a kerületi főkapitányságot, tisztelettel kérem, hogy

1. Berrvanger H. Frigyes számvizsgálót, mint a számvevőség főnökét,
2. Beneze József számellenőrt és
3. Balázs Dénes számtisztet

Kaposvárról Pécsre áthelyezni kegyeskedjék s egyszersem engem felhatalmazni, hogy a tényleges áthelyezés időpontjául magának a kerületnek az átköltözési időpontját állapíthassam meg.

A pécsi és pécsbányatelepi autonóm rendőrkapitányságok helyébe állami rendőrség lépven, ezen rendőrkapitányságok a szükséges államrendőrségi őrszeméllyel a bevonulás pillanatában ellátandók, vagyis az államrendőrségi őrszemélyzetet a bevonuláskor teljes létszámban magunkkal kell vinnünk, annyival is inkább, mert a 110 főből állott városi őrszemélyzet megbízhatóságához – értesülesem szerint – sok kétség férhet, úgy, hogy ezek közül csakis a kellő vizsgálattal igazolt töredék lesz majd átvethető, amely vizsgálattal azonban az első napokban aligha foglalkozhatunk.

A szükséges őrszemélyzetet a kerület meglévő létszámából kellett tehát összeállítanom, elvonván az úgynevezett iskolaszázad és tanosztály őrszemélyzetét és az egyes kapitányságok és kirendeltségek – szigorú szolgálat mellett – nélkülözhetőnek minősített őrszemélyzetét.

Arra is kérem Nagyméltóságod felhatalmazását, hogy az itt felsorolt összesen 245 főnyi őrszemélyzetet a kiürítéskor programszerűleg útbaindíthassam s szolgálatba állíthassam.

Tudomás végett tisztelettel bejelentem Nagyméltóságodnak, hogy a 245 főnyi őrszeméllyel egy teljesen kifosztott városba és helységbe lévén bevonulandó, nehogy az őrszemélyzet a nehéz szolgálat mellett a földön legyen kénytelen pihenni, sürgősen megrendeltem 100 db. üres szalmazsákot és fejevankost. Ha Nagyméltóságodnak módjában állana, kérném kegyes intézkedését aziránt, hogy a

bevonuló őrszemélyzet étkezésének megfelelő feljavítására bizonyos összeg rendelkezésére bocsáttassék.

A kerületi főkapitányság egészen új intézményként fog Pécsre behelyezkedni, így nincsen abban a kedvező helyzetben, mint más már korábban is ott működött hatóságok, amelyek elhagyott hivatali helyiségeikbe és a tisztviselőik a saját lakásaikba úgyszólván csak visszamennek, hanem a kerületi főkapitányság részére megfelelő hivatali helyiséget, a tisztviselői részére pedig alkalmas lakásokat majd csak a bevonulás után kell és lehet szerezni, tehát maga a kerületi főkapitányság nem a bevonuláskor hanem valamivel később, a hivatalos helyiségek és a élkülözhetetlen lakások megszerzése után fog átköltözni.

A kerületi főkapitányság egyes tisztviselőinek azonban – függetlenül a végleges átköltözéstől – már a bevonulás pillanatában jelen kell lenniök a rendőri szolgálatnak az autonóm rendőrségtől leendő átvétele, illetve az áVami rendőrség azonnali beszerzése, a pénzügyi és közigazgatási ügymenet sürgős megindítása, a helyiségek biztosítása és végül az újonnan beszervezett rendőrkapitányságok működésének ellenőrzése és irányítása céljából. Tisztelettel kérem tehát Nagyméltóságod kegyes felhatalmazását, hogy a kerületi főkapitányság egyes szaktisztviselőit a bevonulás alkalmából Pécsre bizonytalan időre kivezény élhessem.

Kaposvár, 1921. évi augusztus hó 7-én.

Dr. Varga Lajos
rendőrfőtanácsos.

*

A m. kir. belügyminisztérium következőképpen intézkedett:

M kir. belügyminiszter
Szám: 69.543/1921.
VI-a.

*Magyar királyi állami rendőrség kerületi Főkapitányának
Kaposvár.*

A trianoni békeszerződés immár életbelépett. Ennél fogva a bajai háromszögnek valamint Pécs városa és környékének a szerb megszállás alól való felszabadulása remélhető lévén, az 1919. évi november hó 22-én kelt 88.504 1919. VI-a. számú itteni rendelet intézkedéseire kelt pest a magyar királyi államrendőrségnek vezetésére bi-

zott és ideiglenesen Kaposváron elhelyezett kerülete szék' helyét Pécsre áthelyezem.

A kerület hatósági területe a magyar királyi honvédelmi miniszter úrral történt megállapodás értelmében a hivatkozott renDELETEH képest a pécsi m. hír. katonai körlet és a m. kir. csendőrkerületi parancsnokságok területe határainál egybeesik.

Az 5047 1919. M. B. sz. kormányrendelet 1. és 4. §§-ában foglalt rendelkezések alapján Pécs törvényhatósági joggal felruházott városban m. kir. államrendőrségi kapitányság, Pécsbányatelepen a pécsi kapitányság vezetése és ellenőrzése alá helyezett államrendőrségi kirendeltség szemezését rendelem el.

Felhívom Méltóságodat, hogy az említett kormányrendeletben körülírt hatáskörben Pécs törvényhatósági joggal felruházott városban és Pécsbányatelepen mindazon intézkedéseket megtenni szíveskedjék, melyek a szervezés sűrűs végrehajtását biztosítják.

A szemezés és a rendőrség mint állami intézmény működésének bevezetésével kapcsolatban gondoskodás tárgya legyen a szolgálat zökkenés nélküli folytonossága. B célból a már hivatkozott kormányrendelet 45. §-ának rendelkezése alapján a városi rendőrség összes tiszti és őrszemélyzeti alkalmazottait a város felszabadulása napjával rendelkezési állapotba helyezem és a m. kir. államrendőrségi hatóságok, illetve Méltóságod rendelkezési és fegyelmi hatalma alá helyezem. A rendelkezési állapotba helyezett városi rendőrségi alkalmazottak illetményei és előléptetési kérdésében ugyancsak a hivatkozott kormányrendelet 45. §-ának utolsó előtti és utolsó bekezdéseiben foglalt rendelkezések az irányadók.

A kapitányság és kirendeltség működése megkezdése napjának megállapítását Méltóságodra bízom, azzal, hogy e tekintetben a polgári és katonai kormánybiztosokkal egyetértésben járjon el.

A kapitányság működése megkezdése napjától kezdve mindazon ügyekben, amelyek a 90.089 1919. B. M. számú rendelet szerint a m. kir. államrendőrség ügyintéző hatásköréhez tartoznak, az újonnan felállított kapitányság, illetve kirendeltség fog eljárni. A hol nézeteltérések merülnének fel, azt a hatáskörmegoszlást kell irányadónak* tekinteni, a mely a rendőrhatalóság és a közigazgatási (városi) hatóság között Budapesten áll fenn. Ezek a szabályok nyernek alkalmazást a felsőbb hatóságok eljárására is.

A működés megkezdéséről a közigazgatási társhatóságokat, a csendőrparancsnokságokat, a katonai parancsnokságokat, az illetékes kir. ügyészséget és a város közönségét értesíteni kell.

A kapitányság és a kirendeltség személyzetének beosztása iránt idezárt rendelettel egyidejűleg intézkedtem.

E létszámnak esetleges felemelése iránt csak a kifejlődő ügyforgalom és a szerzendő tapasztalatok indokolta feltétlen szükségesség esetén fogok intézkedni.

A város vezetőségével a megfelelő anyagi hozzájárulása iránt különös tekintettel a hivatkozott kormányrendelet 48. §-ában foglalt rendelkezésekre, lépjen érintkezésbe és erre vonatkozó megállapodásait jóváhagyás végett jelentse be.

A pénzügyi vonatkozású kérdésekben külön intézkedtem.

Budapest, 1921. évi augusztus hó 13-án.

A miniszter rendeletéből:

Dr. Szentgyörgyi s. k.

*

Másolat.

Szám: 69.543/1921. VI-a).

*Magyar királyi
belügyminiszter.*

A magyar békeszerződés ratifikálása következtében az országnak a szerbek által megszállva tartott része közeli kiürítése előre láthatólag bekövetkezik. Ezzel kapcsolatban Pécs és Baja törvényhatósági joggal felruházott városokban a m. kir. államrendőrség megszervezésének szüksége felmerülvén, a következőket

r e n d e l e m :

A m. kir. államrendőrség kaposvári kerületi hivatalát Kaposvárról Pécsre áthelyezem.

Dr. Varga Lajos rendőrfőtanácsost, mint a kerület ideiglenes vezetőjét, Kaposvárról, Szombathelyi Béla rendőrtanácsost, Tisza Miksa, Kovács Béla, Dr. Roth Andor rendőrkapitányokat Kaposvárról, dr. Zsögön Géza rendőrkapitányt Dombóvárról, Liedemann Hugó rendőrkapitányt Nagykánizsárról a szolgálat érdekében Pécsre áthelyezem, dr. Fazekas Péter rendőrségdfogalmazót pedig szolgálattételre a rendőrkerület központi hivatalához beosztom.

A pécsi rendőrkapitányság vezetésével Soós Nándor rendelkezési állapotba helyezett városi rendőrkapitányt bizom meg, Kálnay Gyula rendőrtanácsost a szolgálat érdekében Debrecenből Pécsre áthelyezem és szolgálattételre a pécsi rendőrkapitánysághoz osztom be, Schmidt Boldizsár, Kenedy Géza, dr. Till József rendelkezési álla-

potba helyezett városi rendőrkapitányokat, Juszt Szilárd menekült városi rendőrfőkapitányt szolgálattételre beosztom, Csies László rendőrfogalmazót Püspöknádasdról, dr. Kisfaludy Kálmán és dr. Esztergár Lajos rendőrsegédfogalmazókat Kaposvárról, Knechtl Károly rendőrsegédfogalmazót Sásdról Pécsre a szolgálat érdekében áthelyezem és dr. Derner József rendelkezési állapotba helyezett városi rendőrsegédfogalmazót, dr. Vörös Mihály rendelkezési állapotba helyezett városi számtiszt tiszteletbeli rendőrsegédfogalmazót szolgálattételre beosztom.

A pécsbányatelepi rendőrkirendeltség vezetésével Drasenovich Jenő rendelkezési állapotba helyezett városi rendőrkapitányt bízom meg, a kirendeltséghez szolgálattételre való egyidejű beosztásával, dr. Bordás Árpád rendőrfogalmazót a szolgálat érdekében Németladról Pécsbányatelepre áthelyezem, dr. Philipp Ferenc rendőrsegédfogalmazót pedig a kirendeltséghez szolgálattételre beosztom és felhatalmazom a kerületi főkapitányt, hogy egy további újonnan kinevezett rendőrsegédfogalmazó beosztása iránt saját hatáskörében intézkedjék, mert az oda kijelölt dr. Mitrovich Viktor rendőrsegédfogalmazót az 1920. évi szeptember hó 4.-én kelt 57.811/1921. VI-a. számú rendelet megváltoztatásával a budapestvidéki kerület állományába – eddigi szolgálati beosztásában – meghagyom.

Saly Győző államrendőrségi tanácsost a szolgálat érdekében Kaposvárról Dombóvárra áthelyezem és a kapitányság vezetésével megbízom, továbbá dr. T. Papp Zsigmond és Lehotay Barna rendőrsegédfogalmazókat a szolgálat érdekében Kaposvárról Dombóvárra áthelyezem és szolgálattételre a kapitánysághoz beosztom.

A 4000/1921. res. számú rendelet értelmében szervezett püspöknádasdi, sásdi és németladi határátkelő állomásokat a kerületi főkapitány előterjesztésében foglaltakhoz képest megszüntetem, felhatalmazom azonban arra, hogy a megszüntetés napját az illetékes hatóságokkal és a katonai parancsnoksággal egyetértésben állapítsa meg és egyúttal hozzájárulok ahhoz, hogy ezen időre Kiss Ernő rendőrsegédfogalmazót Szekszárdról Püspöknádasdra, Szabó Imre rendőrsegédfogalmazót Dombóvárról Sásdra és dr. Lengyel István rendőrsegédfogalmazót Kaposvárról Németladra kivezény élhesse.

A megállapítandó új határvonal mentén a 4000/1920. res. számú rendelettel megállapított jogkörrel felruházott s ideiglenesen Barcon, Baranya-Sellyén, Siklóson, Villányon és Mohácson kijelölt határátkelési állomásokhoz szolgálattételre a következőket osztom be: Dr. Mihályi András segédfogalmazót a baresi, Dr. Csiky Béla rendőrfogalmazót a baranyasellyei, Baydik György rendőrsegédfogalmazót

a siklói, Dr. Elekes Ernő rendőrségdfogalmazót a villányi és Dr. Horváth Jenő rendőrségdfogalmazót pedig a mohácsi határátlépő kirendeltséghez.

A kerület központi hivatalához örszemélyzeti előadóul Szűcs Elemér rendőrfelügyelőt Kaposvárról a szolgálat érdekében Pécsre való egyidejű áthelyeztetése mellett beosztom.

Blazsek József rendőrfőfelügyelőt Kaposvárról, Külley Zoltán államrendőrségi detektívet Budapestről Pécsre a szolgálat érdekében áthelyezem és hozzájárulok ahhoz, hogy nevezett polgári ruhában felügyelői teendőkre osztassák be, végül Endrey Gyula rendőrfelügyelőt és Gálcsik Tivadar rendőrségdfelügyelőt szolgálattételre a pécsi rendőrkapitánysághoz beosztom.

Thierjung Ferenc államrendőrségi felügyelőt szolgálattételre a pécsbányatelepi kirendeltséghez osztom be.

Berrvanger Frigyes számvizsgálót, mint a számvevőség vezetőjét, Bence József számellenőrt és Balázs József számtisztet a szolgálat érdekében Kaposvárról Pécsre áthelyezem.

Pavelka Albin segédhivatali irodaigazgatót, Marekker Miksa hivatali főtisztet, Wissinger Károly hivataltisztet a szolgálat érdekében Kaposvárról Pécsre áthelyezem és a kerület főkapitányát felhatalmazom, hogy a díjnoki személyzet beosztása iránt saját hatáskörében intézkedjék. Karátsonyi Tibor államrendőrségi segéd tisztet pedig szolgálattételre a kerület központi hivatalához osztom be.

Hadi István hivataltisztet Kaposvárról, Steirer Nándor hivatalsegéd tisztet Püspöknádasdról Pécsre a szolgálat érdekében áthelyezem és Árkovits János hivatali segéd tisztet szolgálattételre beosztom.

A pécsbányatelepi kirendeltséghez a főkapitány előterjesztéséhez képest szolgálattételre egyelőre Pethő István hivatali segéd tisztet osztom be.

Szeifert János hivatali segéd tisztet a szekszárdi, Bigler Árpád hivatali segéd tisztet a sásdi, Magda István hivatali segéd tisztet a püspöknádasdi, Horváth Sándor hivatali segéd tisztet a siklói, Madár István hivatali segéd tisztet a villányi, Molnár Ferenc hivatali segéd tisztet a baranyasellyei, Schreiber Béla hivatali segéd tisztet a mohácsi, Szopkó István hivatali segéd tisztet a barcsi határátlépő kirendeltséghez szolgálattételre beosztom.

Kiss János detektív felügyelőt, Topercer Gyula és Pödör János detektívet Kaposvárról, dr. Deák Ferenc detektívet Dunaföldvárról, Deák Sándor és Nagy Károly detektívet Kaposvárról, Győri Béla detektívet Kaposvárról, Vajda Géza detektívet Püspöknádasdról, Zathureczky István detektívet Püspöknádasdról a szolgálat érdekében

Pécsre áthelyezem és szolgálattételre a pécsi kapitánysághoz osztom be.

Patzer Samu detektívet Kaposvárról, Markovits József és Püskösty Károly detektívet Szekszárdról, Vajda József detektívet Sásdrol, a szolgálat érdekében Pécsbányatelepre áthelyezem és szolgálattételre a pécsbányatelepi kirendeltséghez osztom be.

Az új határvonalon felállítandó átkelő állomásokhoz való beosztás végett 10 detektívnek kirendelése iránt egyidejűleg külön intézkedtem.

Hegedűs Jenő és Strinovich Géza újonnan kinevezett detektíveket szolgálattételre a kaposvári kapitánysághoz, Ragoncsa Imre detektívet pedig szolgálattételre a német' ladi kirendeltséghez osztom be.

A kerület hivataloszlgoi és kézbesítő személyzetének áthelyezése iránti intézkedésre a kerület főkapitányát felhatalmazom.

Az őrszemélyzet megfelelő kiegészítéséig hozzájárulok ahhoz, hogy Kaposvárról 1, Szekszárdrol 8, Dombóvárról 4, Dunaföldvárról 3 rendőrt áthelyezhessen és a kaposvári iskolaszázadtól 53, a szekszárdi kapitányságtól 14, a dunaföldárítól 6, a gyékényesi kirendeltségtől 6 rendőraltsízt kivezényeltessék.

A pécsbányatelepi kirendeltség őrszemélyzetének létszámát egyelőre 60 főben állapítom meg és a létszám megfelelő kiegészítése végett hozzájárulok ahhoz, hogy a kaposvári kapitányságtól 2, a dombóvárítól 13, a dnnaöldvárítól 1 és a kaposvári iskolaszázadtól 1 rendőr áthelyeztessék; a kaposvári iskolaszázadtól 16, a kaposvári kapitányságtól 15, a szekszárdi kapitányságtól pedig 12 rendőr tartósan kivezényeltessék.

Az újonnan felállítandó határátlépő állomásokhoz legfeljebb 4-4 rendőr beosztását engedélyezem.

A kerület székhelyének áthelyezésénél kapcsolatban engedélyezem még, hogy Szüts Elemér főfelügyelő és dr. Róth Andor rendőrkapitány Bertvanger Frigyes számvevő-ségi főnök és Pavelka Albin segédhivatali irodaigazgató az előkészítő munkálatokra Pécsre kirendeltessenek.

A pécsi kerület és kapitányság, valamint a pécsbányatelepi kirendeltséghez kirendelt személyzet illetményeinek előlegként való Jelvételehez, valamint a felmerülő dologi kiadások fedezésére szükséges összeg kiutalása iránt külön intézkedtem.

A rendelet végrehajtása közben felmerülő előre nem látott esetleges akadályok leküzdésére a polgári és katonai kormánybiztos urak intenciójával egyetértésben a kerületi főkapitánynak kell a szükséges intézkedéseket megtennie.

Baja törvényhatósági joggal Jelruházott város és Újszeged kiürítésével kapcsolatban pedig a következőket rendelem.

A bajai kapitányság vezetésével Trenka Kálmán rendőrtanácsost, helyettesítésével dp. Hehtl József rendőrkapitányt bízom meg és e célból az előbbit Szegedről, az utóbbit a szolgálat érdekében Kecskemétről Bajára áthelyezem. Szolgálatátételre beosztom Oltoványi István rendőrkapitányi a szolgálat érdekében Érsekesanádról, dr. Versényi Jenő rendőrgalmazót a szolgálat épdekében Jánosalmáról, dr. Dobó Árpád rendőrfogalmazót s szolgálat érdekében Hódmezővásárhelyről, dr. Matzitz Gyula rendőrfogalmazót saját kérelmére Budapestről, Babó Gyula rendőrfogalmazót a szolgálat érdekében Kiskunhalasról és dr. Meznerich Jenő- rendőrségédfogalmazót a szolgálat érdekében Kisszállásról Bajára való egyidejű áthelyezéssel.

Török Béla hivataltisztet a szolgálat érdekében Kiskunhalasról, Balta Illés hivataltisztet a szolgálat érdekében Királyhidáról Bajára a kapitánysághoz való szolgálati beosztásuk mellett áthelyezem és felhatalmazom a kerületi főkapitányt, hogy a további négy segédhivatali tisztviselőt az újabban rendelkezésre bocsájtott személyzetből utólagos hozzájárulásom fenntartásával oszthassa be.

Starzsinszky István rendőrfelügyelőt a szolgálat érdekében Kiskunhalasról, Hánsle Árpád rendőrfelügyelőt saját kérésére Budafokról Bajára áthelyezem és szolgálatátételre a kapitánysághoz beosztom.

Heim Jenő rendőrfelügyelőt és Barcs Tibor rendőrségédfelügyelőt a szolgálat érdekében a kerület felügyelői hiányának pótlására Budapestről a kerület állományába' áthelyezem és szolgálati beosztásukra javaslatot kérek.

Kiss G. Dezső detektívet saját kérelmére Szegedről, Horváth István, Ökrös Vilmos, Török Árpád, Szöcs János, Ördögh Imre és Jablonszky József detektíveket Szegedről Bajára, Benedek Géza detektívet Kecskemétről Orosházára, Székely Jusztin detektívet Szegedről, Török Mihály és Béres János detektíveket Kecskemétről Hercegszántóra, Angyal Mátyás detektívet Szegedről, Tarján Lajos detektívet Szentestről Kelebiára, Apró Imre detektívet Szegedről, Farkas Antal detektívet Kecskemétről Garára, Tóth György detektívet Szegedről, Pataki Gyula detektívet Szentestről Csikériára, Urbányi László és Balogh Ferenc detektíveket Szegedről Katymárra, Loósz István detektívet Kiskunhalasról és Lőrincz Rudolf detektívet Szegedről Gyulára, Dragossy Richard detektívet Szegedről és Botka Ernő detektívet Kisszállásról Újszentivánra, Virágh Márk detektívet Szegedről és Marton László detektívet Kisszállásról Röszeszentmihálytelekre, Bunyata József detektívet

Szegedről, Tamási Lajos detektívet Békéscsabáról, Érsek Zsigmond detektívet Szegedről Kiskunfélegyházára, valamennyit a szolgálat érdekében áthelyezem. Szotyori Albert, Tóth R István, Busa Mihály és Papp Mihály detektíveket szolgálattételre a szegedi, Zsótér István, Palásthy András, Tóth Pál, Tóth Imre és Walz Károly detektíveket pedig a kecskeméti kapitánysághoz osztom be.

Ezzel kapcsolatban megengedem, hogy Hercegszántó, Kelebia, Gara, Csikéria, Katymár, Gyála, Újszentiván és Röszeszentmihálytelek határállomásokon addig is, míg a határátkelés kérdése rendezve nem lesz, a 4000/1920. res. zzámu rendeletben körülírt egyes teendők ellátására detektív- különítmények állíttassanak fel.

Ezen rendeletemet a budapesti m. kir. államrendőrség főkapitányának, a budapestvidéki, a debreceni, a miskolci, a székesfehérvári és a szombathelyi kerületek főkapitányainak tudomás és megfelelő eljárás, a pécsi, kaposvári és szegedi kerületek főkapitányainak pedig azzal küldöm meg, hogy a szükséges előkészítő intézkedéseket saját hatáskörükben tegyék meg.

Budapest, 1921. évi augusztus hó 13-án.

A miniszter rendeletéből;

Dr. Szentgyörgyi s. k.
miniszteri tanácsos.

*

Másolat.

A . m. kir. belügyminiszternek 71.627 1921. B. M. számú körrendelete.

A szerb-horvát és szlovén állam által kiűritendő területeken
á kiűrités alkalmából foganatosítandó rendszabályok.

Valamennyi Alispánnak. Valamennyi kerületi rendőrfőkapitányának,
A budapesti m. kir. államrendőrség főkapitányának. Valamennyi
csendőrkerületi parancsnokságnak.

A felszabaduló területen a kiűritési folyamat első napjától kezdődőleg a személyforgalom tekintetében (gyalog, kocsin, vasúton, hajón) fontos államrendészeti és gazdasági érdekek védelme céljából az alábbi korlátozás és igazolási kötelezettség lép életbe:

I. FEJEZET.

Szomszédos forgalom.

1. §. Kettős birtokok megművelés stb. céljából a volt demarkációs vonal a már eddig kiadott határátkelési igazolványokkal akadálytalanul átléphető. Az eddig kiállított

ilyen igazolványok továbbra is érvényben maradnak, de azok az illetékes rendőrhatóságok újabb láttamozására szorulnak.

A határszéli szomszédos forgalomban az utazás szünetel; ennél fogva az eddig kiállított határszéli útiigazolványok hatályukat veszítik, új határszéli útiigazolványokat további intézkedésig kiállítani tilos.

II. FEJEZET.

A közlekedés és igazolás távolsági forgalomban a fel- szabadult területekre való beutazás tekintetében.

2. §. A hadműveletek alatt a személyforgalom szünetel.

I. Kivételt képeznek:

a) Bevonuló csapatokhoz, hatóságokhoz tartozó katonai és rendészeti szervek, kik hovátartozásukat a rendes igazolványukon felül még az erre a területre illetékes katonai parancsnok, bádoki Soós Károly altábornagy aláírásával ellátott külön igazolvánnyal igazolják.

b) Vasúti, posta és táviró, továbbá hajózási személyzet, kik magukat kiküldetési rendelettel és arcképes igazolúánnyal igazolják. A fenti szakokhoz tartozó munkások, kik arcképes igazolvánnyal nem rendelkeznek, csoportonként és névszerint jegyzendőek be a kiküldetési rendeletbe (menetlevélbe) ezenfelül egyenként személyükre szóló arcképpel el nem látott igazolvánnyal látandók el.)

c) Katonai személyek és közalkalmazottak, kik szolgálati kiküldetésben felsőbb hatóságuk (minisztérium, körletparancsnokság, főispán, alispán, pénzügyigazgató, fővámigazgató, hajózási és vasúti főfelügyelőség) nyílt rendeletével vannak ellátva és emellett arcképes igazolvánnyal bírnak.

Az a), b), c) alatt felsorolt utasok igazolúányai tekintetében határátkelési pontokon még külön ellenőrzés alá vonatnak.

II. A fent felsoroltak a hadműveletek befejezése után felveendő forgalomban is résztvehetnek.

III. A megszállva volt területről a még megszállás alatt álló területre, vagy ezen át a vámkülföldre való utazás a hadműveletek tartama alatt is ellenőrzés mellett akadálytalanul történik.

B) A hadműveletek befejezése után e területre való utazás útiigazolványokhoz van kötve; ezeket az ország egész területén az I. fokú rendőrhatóságok állítják ki.

Ezek az igazolmányok a volt demarkációs vonal átlépésére csak akkor jogosítanak, ha a beutazást az ezen a vonalon felállított ellenőrző állomások engedélyezik.

Szabályszerű útlevéllal bíró utazás a külföldre szabad, de a felszabadult területen kiszállniuk tilos.

III. FEJEZET.

A közlekedés és igazolás távolsági forgalomban a felszabadult területekről az ország belsejébe történő utazásoknál.

3. §. A hadműveletek alatt a személyforgalom szünetel.

Kivételek a 2. § 1. a), b), c) pontokban felsoroltakkal azonosak.

B) Hadműveletek befejezése után a volt demarkációs vonalnak az ország belseje felé történő utazásban való átlépése az illetékes I. fokú rendőrhatóság igazolványához és a volt demarkációs vonalon felállított ellenőrző állomások engedélyéhez van kötve.

Útlevéllal bírók csakis Pécs-eszéki, Sellye szlatinai, Barcs-viroviticai, gyékényesi, Szeged-nagykikindai, Szeged-nagybeeskereki, Szeged-szabadkai, Kiskunhalas-szabadkai, Kiskunhalas-zombori és Baja-zombori vasúti vonalon át az eddigi ellenőrzés mellett utazhatnak.

IV. FEJEZET.

Dunai hajózás.

4. §. A forgalom korlátozása azonos a fenti szakaszban foglaltakkal.

Az ellenőrzés Mohácson és Baján történik.

V. FEJEZET.

Az útiigazolványok kiállítása.

5. §. A rendőrhatóságok részéről a 2. § B) pontjában foglaltak értelmében kiállítandó igazolványokat a tulajdonos által aláírt arcképpel kell ellátni és annak feltétlenül tartalmaznia kell a kiállító hatóság címét, sorszámot, az utas nevét és foglalkozását, születési helyét és évét, állandó lakóhelyét, rövid személyleírását, a kiállítás keltét, a kiállító hatóság pecsétjét és aláírását.

Az igazolványon az utazás célját is tüzetesen körülírva meg kell jelölni.

A fennforgó érdekek fontosságára való tekintettel és a forgalom zavartalan lebonyolítása érdekében az igazol-

ványok kiszolgáltatásánál a legszigorúbb mértékkel kell eljárni.

Ily igazolványok csak kivételesen és a fél által hitelt érdemlően igazolt rendkívül sürgős és fontos esetekben állíthatók ki.

Az igazolványt csak kifogástalan, teljesen megbízható egyének részére lehet kiadni.

A kereskedelem és ipar szempontjából rendkívül fontos, hogy a felszabaduló területekre csak iparigazolvánnyal vagy iparengedéllyel rendelkező, régi megbízható cégek képviselői részére állítsanak ki igazolványok; oly kereskedők részére, kik árdrágítás, áruhalmozás, vagy csempészség miatt büntetve voltak, vagy ily szempontból gyanúsak, igazolvány ki nem állítható.

A kiállító hatóságok vezetőit e tekintetben személyükben teszem felelőssé és amennyiben előfordulna, hogy utazási igazolványok fontosabb ok nélkül, vagy megbízhatatlan egyének részére állíthatnának ki, úgy velük szemben legszigorúbban fogok eljárni.

Az úti célnak általánosságban való megjelölése (családi ügy, üzleti ügy) nem fogadható el. Ily általános megjelölésű igazolványok birtokosai a felszabaduló területre be nem bocsáttatnak.

Az igazolványok kiállításáért 5 korona díjat kell szedni.

Bélyegilleték fejében cselédek, legények, inasok, napszámosok, munkások, köztisztviselők és azoknak családtagjai 1 korona 50 fillért, egyéb személyek 10 koronát tartoznak leróni.

Az utazási igazolvány kiállítására jogosuk 1. fokú rendőrhatóság:

A székesfővárosi m. kir. államrendőrség működési területén a székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitánya, a m. kir. államrendőrség működési területén a rendőrkapitányságok vagy kirendeltségek vezetői, egyebütt a járási főszolgabíró.

Büntető rendelkezések.

7. §. Aki igazoló okmányát az ellenőrző közeg felhívására fel nem mutatja, vagy aki igazoló okmányával bármiképen visszaél, vagy a forgalom korlátozására és az igazolási kötelezettségre vonatkozó fenti rendelkezéseket más módon megszegi, ha a cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és 15 napig terjedhető elzárással és 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

E kihágási ügyekben a közigazgatási hatóság, mint rendőri büntető bíróság, a m. kir. állampendőrség működési területén pedig az államrendőrségi kapitányságok vagy kirendeltségek vezetői, harmadfokon a belügyminiszter jár el.

8. §. Ez a rendelet kihirdetése napján lép életbe.

Budapest, 1921. évi augusztus hó 16.-án.

Gróf Ráday s. k.

A szekszárdi kir. törvényszék a felszabadult területeken a következő statáriumot hirdette ki:

Másolat:

1821. El. VII. 1.8-2.

Hirdetmény.

Közhírré teszem, hogy a m. kir. Igazságügyminiszter 1921. évi 18359. I. M. E. számú rendeletével a rögtönbíráskodásnak általam leendő kihirdetését a szekszárdi és a pécsi kir. törvényszék területére is a következő bűncselekményekre:

„hűtlenségre, a lázadásra, a gyilkosságra, szándékos emberölésre, a közegészség ellen halált okozásával elkövetett büntettekre, a rablásra, gyújtogatásra, a vízáradás okozásának büntette, a vaspályákon, távírdákon (távbeszélőn) vagy hajókon elkövetett közveszélyű cselekmények büntetteire; az 1921. évi III. t.-c, 1. és 2. §-ában meghatározott állam- és társadalomellenes büntettekre” elrendelte azzal, hogy a megszállva nem volt területeken a rögtönbíráskodás hatálya a hűtlenségre és lázadásra marad fenn.

Felhívom a polgári büntető bíráskodás alá tartozó összes egyéneket, hogy az előző pontban felsorolt bűncselekmények elkövetésétől a jelzett területeken óvakodjanak, mert különben rögtönítélő eljárás alá kerülnek és halállal bünhődnek.

Szekszárd, 1921. aug. 17.

alapi Salamon Iván s. k.

kir. táblabíró helyett.

Másolat hitelül:

Szekszárd, 1922. október 28.

Sipos György s. k.

kir. törvényszéki irodaigazgató.

P. H.

*

A m. kir. állami rendőrség, mint fentebb említettük, 1921. éviaugusztus hó 21-én vonult be Pécs városába a magyar hadsereggel együttesen. A magyar érzelmű intelligens pécsi lakosság nagy lelkesedéssel fogadta a bevonuló hadsereget és rendőrséget; utóbbi az előre megállapított terű szerint már a délutáni órákban megkezdte működését.

A szerbek kivonulása és a magyarok bevonulása egyidejűleg történt.

A hivatalos megállapítás szerint Raics volt szerb kormánybiztos a hatalmat, illetve a várost 1921. augusztus hó 18-án adta át Oberhammer Antal helyettes polgármesternek; a rendőrséget pedig Kenedi Géza városi rendőrkapitánynak azért, mert Soós Nándor, akkori főkapitány Kaposvárott a kerületi főkapitányságnál mint menekült teljesített szolgálatot. Az átadás este 8 órakor történt a városház épületében. Kenedi nyomban intézkedett, hogy a városban tartózkodó magyar regimbeli városi rendőrtisztviselők azonnal jelentkezzenek szolgálattételre a városházán. Az őrszemélyzeti tagok, kiket annak idején a törvényes magyar városi hatóságok alkalmaztak, mindvégig helyükön maradtak.

Kenedi Gézának – természetesen – első teendője volt a szerb-kommunista régim által felvett megbízhatatlan rendőrközegeket azonnal elbocsátani, de erre jóformán nem is került sor, mert a legtöbbje önként hagyta el a várost; a megmaradottakat Kenedi azonnal leszereltette. Kenedi mindössze 50 megbízható rendőr felett rendelkezett azonban a válságos napokban, amikor attól lehetett tartani, hogy a kivonuló csöcselék bosszúból gyújtogatni és fosztogatni fog a városban, míg a magyar csapatok be nem vonulnak. Az erélyes és szigorú intézkedések imponáltak a vandalizmusra éhes csöcseléknek annál inkább, mert Kenedi Géza rendelkezésére a már előzőleg titokban megszervezett 100 főnyi megbízható tisztből álló kis hadsereg is állott. Kenedi megszállotta a postaépületet, a vasuti állomást, a tettyei vízműveket stb. és általában megtett minden szükséges intézkedést, amit a város lakosságának élet- és vagyonbiztonsága e nehéz napokban megkívánt.

Eszerint a pécsi autonóm rendőrség 3. napig működött, míg 1821. évi augusztus hó 20-án a m. kir. rendőrség képviselőjében sebesfalvi Török Lajos m. kir. rendőrtanácsos tőle a vezetést át nem vette.

A Pécsre bevonuló m. kir. rendőrség pécsi „kapitánysága” még Kaposváron alakult meg. A pécsi rendőrkapitányság vezetésére Török Lajos m. kir. rendőrtanácsos – aki a székesfehérvári kerületi főkapitánynak, erzsébetvárosi

Issekutz Aurélnak volt helyettese – 1921. évi aug. 18.-án kapott a belügyminisztertől távbeszélőn adott utasítást, amelynek értelmében még aznap este Kaposvárot, a kaposvári kerület főkapitányánál, Varga Lajos dr.-nál jelentkezett. A pécsi rendőrkapitányság teljes tiszti és legénységi személyzete 1921. évi aug. hó 19.-én a hajnali órákban a Pécsre bádoki Soós Károly altábornagy vezérlete alatt bevonuló nemzeti hadsereggel együtt szállt vonatra és ugyanaznap délelőtt folyamán érkezett meg Budafára és Mánfára, ahol az egész rendőrséget, illetve a katonaság egy részét elszállásolták. Augusztus hó 20.-án reggel 2 órakor vette kézhez a pécsi kapitányság vezetője, Török Lajos m. kir. rendőrtanácsos, bádoki Soós Károly altábornagy távirati rendeletét, amely szerint még ugyanazon nap délelőtt egyedül Pécsre kellett mennie és Pécsen a szerb katonai parancsnoknál jelentkeznie. Érdekes megemlíteni, hogy a két községben egyetlen fuvaros sem akadt, aki önként vállalkozott volna arra, hogy a pécsi kapitányság vezetőjét Pécsre bevigye. Ennek oka az volt, hogy mindenki félt, nem annyira a megszálló szerbek, mint inkább a kommunisták megtámadásától. Végre egy legényembert rendelt ki a körjegyző, aki az egész falu búcsúztatása közben indult el a szerintük végzetes útra. A kocsit az Árpád-tetőn át, pompás műúton, szép erdőben haladt és a Csonkamagyarország felé eső demarkációs vonalon levő csendőrőrs igazoltatásán kívül egyéb akadály nem volt addig, amíg a kocsi a szerb demarkációs sorompóhoz, illetve őrséghez nem érkezett. Itt a szerb katonai őrral – aki a volt osztrák-magyar hadsereg egyik ezredében szolgált, ahol az oláh nyelvet megtanulta – oláh nyelven folytatott „diplomáciai” tárgyalás útján sikerült az utazás célját megértetni, aki viszont az ottani őrség parancsnokának, Petrovics szerb századosnak, tolmácsolta a jövetel célját. A szerb kapitány távbeszélőn jelentette az esetet a pécsi állomásparancsnoknak s az onnan kapott engedély után nyílt meg a sorompó és indult tovább a kocsi Mecsekszabolcsra, ahova a szerb kapitány lóháton kísérte a kocsit. Mire a kocsi Mecsekszabolcsra ért, dél lett és a szerb kapitány egy németül tudó hadnagy útján közölte, hogy a pécsi szerb parancsnok most úgy sem található a hivatalában, s Török Lajos rendőrtanácsost meghívta a Mecsekszabolcsra levő szerb tiszti étkezdébe ebédre, ahol a szerb tisztek és egy magyarul beszélő altiszt társaságában folyt le az ebéd, amely után a szerb parancsnok által előállított Duna-gőzhajózási Társaságbeli hintón a magyarul beszélő szerb altiszt kíséretében haladt tovább Pécs felé. Érdekes megemlíteni, hogy a szerb hadnagy a rendőrtisztviselőt, mialatt a kocsihoz kísérte, – arra kérte, hogyha majd a kivonulás

után Mecsekszabolcsra, – ahol egy vendéglősnek a lányát szándékozott feleségül venni és ahol ő megtelepedni akart, – visszatér, ez elé ne gördítsen akadályt. A Pécs felé haladó rendőrtanácsos és a mellette ülő szerb katona között érdekes beszélgetés folyt le. A szerb katona, aki tulajdonképpen bosnyák volt és a budapesti bosnyák ezredben szolgált, rendőrtanácsostól tudta meg, hogy Bánát és Erdély oláh, a felvidék pedig cseh megszállás alatt áll. Csodálkozásának adott kifejezést és nem tudta megérteni a derék fiú, hogy miképpen lehetett az, hogy a bocskoros oláhok és a gyáva csehek, akiket a háborúból alaposan ismer, a vitéz magyarok felett olyan győzelmet arattak, hogy az ország kétharmad részét elfoglalták. Könnyezett, mikor megtudta a rendőrtanácsos előadásából, hogy a belső ellenségek árulása hozta a magyarságra ezt a nagy szégyent és örömeinek adott kifejezést, mikor a r.-tanácsostól megtudta, hogy ők Pécsről és Baranyából kimennek és erre a helyre – amint ő monda – ismét a „vitéz magyarok” jönnek be. Török Lajos r.-tanácsos mindig szeretettel emlékezett meg erről a derék, szerb gúnyába bujtatott bosnyák katonáról, akinek lelkében élt a magyarság iránti szeretetet és akinek a szerb gúnyája alatt a nagy Magyarországgal érző szív dobogott. A fogat fél 3-kor érkezett Pécsre, a kir. tábla épülete elé és Török Lajos m. kir. r.-tanácsos ott jelentkezett Csolak Antich szerb ezredes, akkori városparancsnoknál. A szerb ezredes igen szívélyesen fogadta, a társalgás német nyelven folyt, kijelentette, hogy ő kérte a bevonuló magyar nemzeti hadsereg parancsnokát, hogy a pécsi kapitányság kijelölt vezetőjét küldje előre be, hogy a rendőrség vezetését még a kivonulásuk előtt átvegye. Felkérte a kapitányság vezetőjét, hogy Gosztonyi Gyula dr. kormánybiztosnál jelentkezzen s a rendőrség vezetését átvegye.

A szerb parancsnokkal történt tárgyalás után Török Lajos m. kir. rendőrtanácsos Gosztonyi Gyula dr. városi kormánybiztosnál a városházán jelentkezett, átvette az utasításokat s azután a rendőrkapitányságra ment, ahol Kenedi Géza, Till József dr. rendőrkapitányok, Derner József és Vörös Mihály rendőrfogalmazók már nagy munkában voltak. A rendőrtisztviselők örömmel, de egyszersmind nagy meglepetéssel fogadták a m. kir. államrendőrség elsőnek megjelent képviselőjét, mert nem voltak elkészülve arra, hogy a még szerb megszállás alatt levő városba egy m. kir. rendőrtisztviselő egyedül bejöhessen. Kenedi Géza rendőrkapitány megtette jelentését s ezután Török Lajos m. kir. r. tanácsos a kapitányság vezetését nyomban átvette s az ő vezetése alatt folytak tovább a bevonuló nemzeti hadsereg fogadtatására az előkészületek s ekkor kez-

dődött a m. kir. rendőrség pécsi működése. Augusztus 20-án este a kapitányság vezetője már a pécsi rendőrtisztviselők társaságában nézte végig azt a szavakkal le nem írható tomboló lelkesedést, amellyel a bevonuló m. kir. rendőrség egy századát Pécs város közönsége fogadta.

Gyakran hallható a pécsi rendőrséggel szemben az a szemrehányás, hogy a szerbek védelme alatt működött kommunista vezéreket elmenekülésük előtt nem tartóztatta le. A rendőrség ezt nem tehetette meg, mert ezek a személyek a nemzeti hadsereg bevonulásáig Pécsen a szerbek és ugyancsak Pécsen szolgált antant misszió védelme alatt állottak s ezek védelme alatt ültek vonatra és távoztak el s így a rendőrségnek nem állott módjában őket az igazságszolgáltatás elé állítani.

A pécsi autonóm rendőrség működése a szerb megszállás alatt.

A pécsvárosi rendőrség modernebb színvonalra emelkedni csak a nyolcvanas évek végén kezdett. A budapesti városi rendőrségnek államosítása 1881-ben történt meg és ez aztán gátasát lassan éreztetni kezdte a vidéken is. A vidéki naposok rendőrségei törekedtek alkalmazkodni az államrendőrség szolgálati beosztásához. Lassan-lassan átvették az önkormányzatok az államrendőrség szabályait, sőt még ruházat és felszerelés tekintetében is alkalmazkodtak a budapesti államrendőrséghez. Nem kis feltűnést keltett Pécs város utcáin, amidőn a régi városi hajdúk helyett megjelentek a budapesti mintára felöltözött rendőrörszemek. De nemcsak külsőben, hanem lényegében is a* rendőri szervezet fokozatosan átalakult, ami természetes is, mert hiszen a város is iparilag, kereskedelmileg és kultúráilag folyton fejlődött és ezen fejlődés természetesen magával vitte a rendőrséget is.

Pécs egyébként mindig fegyelmezett polgársággal bír, a nyugati kultúrához közel fekvő, polgárságának jelentékeny része német eredetű, mely azonban már a nyolcvanas években teljesen átmagyarosodott, soha szélsőségek vagy duhajkodások színtere a város nem volt. Feltűnőbb, nagyobb szabású, vagy hosszantartó rendezetlenségek nem fordultak elő és csak néha, mint más helyeken is, egy-egy gyilkosság vagy nagyobb szabású más bűntény zavarta meg a város csendjét. Az erkölcsrendészet különösen Vaszary Gyula főkapitánysága idejében nagyot fejlődött. Lényeges átalakuláson ment át a város politikai és ren-

dészeti élete a kilencvenes években, amidőn a Parisban 1900-ban megalakult 11. Internacionálé a május elsejét általános munkásünnepé avatta.

Marx és Lassale tanai lassan áterjedtek Pécsre is, 1895-ben már itt is megünneplik a május elsejét és lassanként a szociáldemokrata mozgalmak mindjobban és jobban erősen foglalkoztatták a rendőrhatalóságokat. Míg a kilencvenes évek elején az utcai és politikai tüntetések teljesen az egyetemi ifjúság és diákság kezében voltak, ezek lassan áttolódtak a munkásság körére és különösen a választójog, a parlamenti obstrukció alkalmával a rendőrségnek sok dolgot adott. Mint nagy ipari és bányavárosban igen gyakori bérmozgalmak és sztrájkok szintén próbára tették a rendőrségnek készségét. Pécs városát ötször tüntette ki az uralkodó látogatásával s ezek a látogatások mindig teljes rendben és fényvel folytak le. Nagyobb szabású és korszakalkotó esemény volt a városban az 1907-ben megtartott országos kiállítás, mely egyike volt a vidék legsikerültebb kiállításának és amidőn a rendőrség magasfoku fejlettségének adta tanújelét.

A világháború alatt a rendőrség létszáma harmincháromra olvadt le és dacára ezen kis létszámnak, semmi lényegesebb zavar a város életében nem mutatkozott. A háborút követő forradalomban a rendőrség nem vesztette el fejét és a forradalom a városban nem mutatta azokat a kilengéseket, amelyek igen sok helyen nagyon szomorú események színterévé tették a várost.

A szerb megszállás 1918 november 14-én következett be, amidőn is a főkapitányi széket Soós Nándor foglalta el 1918 december 16-án. A szerb megszállás, amely 1921 augusztus 22-ig tartott, amely napon történt a nemzeti hadsereg bevonulása, kemény próbára tette a rendőrséget. Dacára a szerb katonai és polgári hatóságok minden törekvésének, a rendőrség egész tisztikara és legénysége hazafiasan szembeszállt ezen törekvésekkel. A megszálló hatalom a magyar katonaságot és csendőrséget egymásután szerelte le és csak a rendőrséget hagyta meg, mint fegyveres testületet, nyilván azon okból, hogy legyen szükség esetén felelősségre vonható testület.

Hogy a megszálló hatalom mennyire nem bízott a magyar rendőrség működésében, bizonyítja hogy szerb katonai rendőrséget, csendőrséget, majd határ- és vasúti rendőrséget állítottak föl, amelyek folytán erősen megnyirbálták a városi rendőrség jogkörét. A bizalmatlanság tetőfokát érte, amikor a szerb katonai hatóság a rendőrfőkapitány működésének ellenőrzésére szerb tisztviselőt rendelt ki, aki ugyszólván minden lépését ellenőrizte.

Elképzelhető, hogy ilyen körülmények közt, milyen nehéz volt a magyar rendőrség működése. A szerbek által kijelölt túsók közt volt a rendőrség részéről Soós Nándor rendőrfőkapitány és Kenedi Géza rendőrkapitány. 1919. febr. 22.-én a városban hazafias sztrájk ütött ki, amikor megálltak a vonatok, megszűnt a munka a bánya mélyén és a föld fölött. A szerb hatóság a városi rendőrséggel akarta a mozgalmat leszereltetni, mivel azonban az nem sikerült, Soós Nándor rendőrfőkapitányt a megszálló katonai parancsnok elfogatta, Eszéken és Vinkovciban börtönbe záratta és 3 héten át internáltatta.

Hiába fenyegetődött a szerb parancsnok, hogy löveti a várost és agyonlöveti, aki nem áll munkába, mit sem használ a fenyegetés. A sztrájk eredménnyel végződött és hogy a kivívott sikert, később a szerbek visszavonták, annak oka a közben meg nem szállt területen kitört proletárdiktatúra volt.

A városi rendőrség vitézül viselkedett 1920. szept. 23-ig, amikor a hazájáról megfélelkezett munkástöbbség szerb karhatalommal eltávolította helyéről most már másodízben Nendtvich Andor polgármestert, a városi tanács tagjait, Soós Nándor rendőrfőkapitányt, Sehmiedt Boldizsár, Drasenovich Jenő, Kenedi Géza dr. Till József rendőrkapitányokat, dr. Derner József és dr. Vörös Mihály rendőrfogalmazókat. A legénység utasításra a helyén maradt, hogy némileg enyhüljön a város lakosságának szenvedése a szerb atrocitásokkal szemben.

A rendőrségi vezető állásokat szerb védelem alatt tanulatlan és hazafiatlan egyének foglalták el, akik a megszállás megszűnésekor természetesen elszöktek a városból.

FÜGGELÉK.

Bevezetés.

Nem vélek fölösleges munkát végezni, ha hosszú rendőri pályámon előfordult esetek közül néhány érdekeset itt felsorolok.

Nagymagyarország egyik legszebb, legdrágább kincse kétségtelen, a Magas Tátra, mely a Szepességen, Poprád fölött emelkedik a lejtős síkságból egyenest a magasba. Az is kétségen kívül áll, hogy a Magas Tátra Poprád felől nézve a legszebb, legelragadóbb. Nem esünk túlzásba, ha azt mondjuk: a Magas Tátra a kontinens legnagyobb attrakciója, a természet legszebb alkotása, mert ilyen értelemben nyilatkoztak azok a külföldi természetbarátok, akik évente a Tátrában megfordultak. A tulajdonképeni Magas Tátra az, mely a Csorba tótól Szepesbéla város határáig húzódik.

A ki a Magas Tátra megtekintésére szánta el magát és útra kelt, Poprádon szállt le a vonatról s onnan 1901-ig kocsin, attól az időtől kezdve pedig villamoson is megtehetette az utat Ótátrafüredre, Alsó- és Újtátrafüredre, valamint Tátraszéplakra is. Poprád a Tátravidéknek központja volt. Előnyös geográfiai fekvésénél fogva óriási nagy idegenforgalom színhelye volt nyaranta. Nemcsak a természeti csoda, a Magas Tátra vonzotta az embereket minden világrészből ide, hanem a tátralomnici híres lóversenyek is.

A németországi turisták voltak az elsők, akik a Kassaaoderbergi vasút megnyitása után (1872-ben) a Magas Tát-rát fölkeresték; ők csináltak Magyarország világraszóló kincsének, a Magas Tátrának reklámot, mely rohamosan terjedt az öt világrészben.

Szülővárosomban, Poprád rendezett tanácsú városban 1895-ben az aljegyzői állás megüresedvén, engem választottak meg városi aljegyzőnek. Tekintettel arra, hogy az akkori vezető rendőrkapitány, Glata Vilmos, korosabb,

beteges ember volt, önként felajánlottam neki támogatásomat, amit meglelégedéssel elfogadott. így gyakran én intéztem a rendőri ügyeket is. A város rohamos fejlődése megkívánta, hogy az idősebb vezető rendőrkapitány mellé állandó helyettes kerüljön, e célból szemeztek egy rendőrkapitányi állást, melyet az általános tisztújításkor, 1896. évi december havában velem töltettek be. Működésemet, mint városi rendőrkapitány 1897. évi január hó 1-én kezdtem meg. Első dolgom természetesen az volt, hogy a rendőrség előtti eljárást gyakorlatilag elsajátítsam. Kérvényt intéztem Rudnay Béla Budapest székesfőváros főkapitányához, melyben arra kértem, engedné meg nekem, hogy a budapesti m. kir. állami rendőrségnél gyakorolhassam és tanulmányozhassam a rendőrség előtti eljárást. Rudnay Béla budapesti főkapitány kérésemnek készségesen helyt adott s április havában jelentkeztem nála. Szívesen, melegen fogadott s megjegyezte, hogy minden vidéki rendőrkapitánynak kellene példámat követnie. Néhány heti szorgalmas tanulás után hazautaztam Poprádra és a budapesti államrendőrségnél szerzett tapasztalatoknak a városnak is volt haszna.

Itt megjegyzem, hogy a budapesti tanulmányút költséget sajátomból fedeztem.

1. A grófnő ékszerei.

A Magas Tátra szépsége, mint említtem, nagy idegen forgalmat hozott Poprádnak. Előkelő, distingvált publikum látogatta a város felső végén létesített Huszparkot is. Egy legyei grófnő a férjével (a férfi lovag volt) és 12 éves leányával évek óta látogatta a Huszparkot, a hol nyaranta 6-8 hetet töltöttek.

Mint minden évben, úgy 1897-ben is Poprádon a Huszparkban nyaralt a grófnő. A júliusi tátralomnici lóversenyek rendkívül látogatottak voltak; különösen az utolsó napon, a lóverseny után érkezett sok vendég a Huszparkba és a tágas étterem zsúfolásig telt meg emberekkel. A grófnőnek, mint sok éves törzsvendégnek állandó asztala volt. Mint garzon ember én is a Huszparkban étkeztem nyáron. A bizonyos napon asztalomnál helyet foglalt a városi főjegyző, a városi tiszti főügyész és több barátom. Javában folyt az étkezés az étteremben, amikor a grófnőék asztalánál heves szóváltásra lettünk figyelmesek. Az ismeretlen incidens nagy feltűnést keltett az előkelő étteremben s én kötelességemnek tartottam hivatalosan fellépni. Odamentem s mert polgári ruhában voltam, bemutattam magamat. Megtudtam, hogy egy úr, s meg is mutaták, ki volt, egy macskát asztalkendőbe (szalvéta) csomagolva a grófné tányérjára letette. A férje dühösen felugrott és magyarázatot kért az illetőtől, de az sarkon fordult és visszament asztalához. Fölkerestem s kihallgattam az illetőt és megállapítottam, hogy az illető K ... ügynök. Mután alapos gyanúm volt, hogy K... ügynök a botrányt folytatni fogja, az étteremből kivezettem és őrizetbe vettem. Ezzel a botránynak véget vettem. A nagy feltűnést keltő botrány a rendesnél jóval tovább tartotta vissza az étterembe a vendégeket; de mikor az emberek lassan-lassan oszladozni kezdtek, a grófnő magához kéretett s érdeklődött a tett intézkedések iránt. Nagyon meg volt

elégedve eljárásommal és arra kért, hogy legyek ma az ő vendége, amit köszönettel elfogadtam, azzal a kéréssel, hogy barátaimat is bemutathassam neki.

A grófnő férje, a lovag, gondoskodott minden jóról, a cigány húzta a szép magyar és lengyel nótákat, amikor a grófnő jókedvében az ékszereket szedte le magáról és dobálta a cigányoknak. De én legott ott termettem a barna fiuknál és figyelmeztettem őket, hogy ne vegyék komolyan a grófnő szavait és az ékszereket adják át nekem, mert az, amit a grófnő jókedvében tesz, nem komoly szándék. Sikerült is nekem az ékszert összeszedni.

Másnap megjelentem a grófnőék lakásán és számszerint átadtam az összeszedett ékszereket a grófnőnek, amikor megállapítást nyert, hogy egy igen értékes briliáns gyűrű hiányzik. Átkutattuk az éttermet, kihallgattam a zenészcigányokat, az alkalmazottakat, azonban a gyűrű nem került elő. Miután a gyűrűt csak valamelyik zenész dughatta el, erélyes fellépésem azt eredményezte, hogy másnap előkerült a nagyon értékes jószág, előbb azonban nagy utat tett meg. Ugyanis az egyik cigány, amikor a gyűrűt kerestem ijedtében szájába tette és lenyelte s így csak másnap került ismét napfényre.

Ettől a perctől a grófnőék állandó vendége voltam. Megkedveltek és a grófnő egy báró kisasszonyt ajánlott nekem feleségül, de én az ajánlatot nem fogadhattam el.

2. Egy katonaszökevény viselt dolgai.

25 rendbeli bűncselekményt követett el.

Ugyancsak 1897. évi október havában történt, hogy egy poprádi kereskedő, Lőw Ede, megjelent hivatalos helyiségemben és a következő esetet adta elő német nyelven. Megjelent ma délután 2 órakor egy elegáns fiatal ember üzletemben és egy aranyóraláncre kölcsönt kért tőlem. Az illető fiatalember elmondta, hogy liptószentmiklósi ember, ahol az édes atyja kir. közjegyző. Az egyik vendéglőben mulatván elfogyott a pénze s most nem tud hazautazni azért zálogba adná az óraláncot. Azért jöttem a kapitány úrhoz, hogy megkérdezzem: adhatok-e az illető fiatal embernek kölcsönt az óraláncre? Lőw Ede ezzel bemutatta nekem az óraláncot. Én az óraláncot átvéve rendőrt küldtem a Lőw Ede üzletébe, hogy az illető fiatal embert elővezesse. Lőw Ede kereskedő ezen intézkedésemre méltatlankodni kezdett, hangoztatván: hogy lehet egy ilyen elegáns fiatal embert rendőrral kísértetni a vá-

rosházára? s azzal otthagytott, mint szent Pál az oláhokat. A rendőr elővezette az illető óralánctulajdonost. Arrogáns alak lépte át a hivataloz helyiség küszöbét és hencegő modorban és nagy hangon így kezdte mondókáját: Azonnal telegrafálok a belügyminiszternek, hogy Poprádon, hogyan bánik a rendőrség az idegenekkel és felfüggesztésemet fogja kérni a belügyminisztertől.

Figyelmeztettem, hogy ebben a pillanatban nem rendelkezhetik, nem táviratozhat, mert előbb tisztázni kell az óralánckérdést. Erre még vehemensebb ellenállást akart kifejtteni, de mikor újra leintettem nyugodtabban felelt hozzáintézett kérdéseimre. Kihallgattam származására, foglalkozására vonatkozóan s előadta, hogy N. N. nek húják és a lipótszentmiklósi kir. közjegyzőnek a fia. Az egyik vendéglőben mulatott, a pénze elfogyott, kénytelen volt – hogy hazautazhasson – óraláncre kölcsönt kérni, azért tért be Lőw Ede kereskedésébe. Még mindig fenyegetőzött, de már nem a belügyminiszterrel, hanem a főispánnal. Mindenáron befolyásolni akart. Közbe meg jött a távirati válasz, melyszerint Lipótszentmiklóson ilyen nevű közjegyző nincs. Közöltem a fogdából fölkiért fiatal emberrel a Lipótszentmiklósról érkezett távirati választ, de ő nem jött zavarba és így válaszolt: „Resteltem igazi nevemet megmondani, mert előkelő rokonságom van, mit szólnának, ha megtudnák, hogy a rendőrségre kerültem. Igazi nevem N. N. és szüleim Kassán laknak.” A kassai rendőrség azt válaszolta táviratilag, hogy Kassán ily nevű család ismeretlen. Másodszer is közöltem vele az érkezett távirati értesítést. Újra kihallgattam és alaposan megmotoztattam. Találtunk birtokában az aranyóralánchoz való értékes duplafedelű aranyórát, egy kii\ közjegyzői okiratot, mely egy adománygyűjtési okmányt reprezentait és egyéb tárgyakat.

Miután látta, hogy nincs menekvés, megtörtén vallott, és vallott, úgy hogy huszonöt rendbeli bűncselekmény derült ki terhére. Előadta, hogy előkelő Nyitramegyei családnak a tagja, 6 gimnáziumi osztályt végzett, azt is ismétlésekkel, mert nem akart tanulni, sok kellemetlen percet okozott szüleinek, végre segédjegyző lett, de ott sem becsülte meg magát, mire három évre besorozták a huszárokhoz. Onnan szökött meg három hónappal ezelőtt s azóta a bűncselekmények egész sorozatát követte el, de baja csak itt, Poprádon esett.

Előadta továbbá, hogy a nála talált közjegyzői okirat birtokába következő módon jutott. Amint ezredétől megszökött, sok lopást követett el s az így szerzett pénzből polgári ruhát vásárolt magának s jól élt. Bujdosás közben Kassára érkezett. Felment Offenheimer kir. közjegyző jól látogatott irodájába, ahol minden nap sok ember fordul meg.

Amikor a déli órákban, mindenki eltávozott az iroda helyiségekből, a hivatal szolgát – jó borralaló mellett – arra kérte, hozna neki egy kis ebédet, mert itt megakarja várni Offenheimer visszatértét. A borralaló megtette a hatását és a katonaszökevény egyedül maradt. Kivette az előre elkészített okmányt s rányomta a közjegyzői bélyegzőt, ezenkívül ráhamisította a közjegyző aláírását bámulatos hasonlatossággal. Mire a szolga visszatért, mindennel elkészült.

A hamisított okmányból meg lehetett állapítani, hogy magában Kassán, ahol a nagyszabású szélhámoságot elkövette, igen tekintélyes pénzszegeket gyűjtött saját céljaira; de nyomban el is mulatta. így ment ő városról-városra s mindenütt adakoztak az emberek. Nagy előszeretettel a r. kath. lelkészeket kereste föl. A szepesi káptalanban, a csütörtökhelyi szerzetesrendnél is megfordult s mindenütt nagyobb összegeket adtak a jó lelkű papok.

Csütörtökhelyről Késmárkra vette útját a szélhámos s ott is első sorban a r. kath. lelkészt kereste föl. Az egyik szobában a káplánt találta, akinek jövetelének célját elmondta. A káplán a gyűjtőívet magához véve a plébánoshoz ment át a másik szobába, aki szintén adakozott. Míg a káplán a plébánosnál járt, a szélhámos a falról elemelte a káplán aranyóráját láncostól együtt. A gyűjtőívet a pénzzel együtt a káplántól átvéve eltávozott s útját Poprád felé vette. itt akarta értékesíteni a lopott dolgot, ami nem sikerült neki.

Az a kár, hogy a poprádi rendőralkapitány letartóztatott egy elegáns fiatal embert egy aranyóralánc miatt, futótűzként terjedt nemcsak szülővárosomban, Poprádon, hanem az egész Szepességen s így Késmárkon is. Másnap este 7 óra tájban megjelent egy káplán hivatalos helyiségemben és az íróasztalomon fekvő corpusdelictire kezét téve, azt mondta: „Kérem, ez az én tulajdonom, tőlem lopta el az a fiatal ember, aki pénzt gyűjtött Késmárkon s most itt van letartóztatásban”. Megjegyzem, hogy a káplán megjelenésekor még nem tudtam, hogy az arany óra és lánc Késmárkon lopatott el, mert csak akkor ismerte ezt be a tolvaj, mikor a káplánnal szembesítettem őt.

Nagy szenzációt keltett az eset a Szepességen, hiszen nem kevesebb, mint 25 rendbeli bűncselekmény nyomta a katonaszökevény lelkét. A nyomozás több napot vett igénybe. Befejezése után a löcsei katonai állomás parancsnokságnak adtam át az eleinte nagyon is hangos bűnöst. A régi poprádiak igen nagy dolognak tartották az esetet, mert ezelőtt nem történt „ilyesmi” Poprádon. De Löw Ede is mély tiszteletet érzett irántam, amikor látta, hogy az elegáns fiatalembert vasra verve Löcsére kísérik a csendőrök.

Spitzer Ignác vendéglős kárára elkövetett lopás kiderítése hét óra alatt.

1898. évi december havában történt, hogy a „Poprád” szállodát bérlő Spitzer Ignác vendéglőst alaposan meglopták. Ugyanis az történt, hogy a szállodában levő lakásáról ismeretlen tettes elvitte kis nippasztalkáját, melynek fiókjában az egész vagyona volt elhelyezve: készpénz, ékszer és értékpapírok. A lopást este 10 órakor fedezték fel és azonnal jelentést tettek az öreg főkapitánynak, aki azonnal a helyszínen megjelenve, a rendőrség és csendőrség igénybevételével megejtette a nyomozást, de eredményt nem érven el, hazament.

Éjjel 12 óra után nagy sírásra, jajgatásra felébredve kérdeztem, mi történt és ki sir lakásom előszobájában. Spitzer Ignác és rokonai voltak, akik előadták, hogy a jó módú Spitzer mint koldus áll előszobámban, segítsek rajta. Azonnal fölöltöztem és a helyszínére siettem egy nagy társaságtól körülvéve. Érdeklődtem, a lefolyt nyomozás iránt s megtudtam, hogy miért jöttek énhozzám.

Rövid helyszíni szemle után kihallgattam a családtagokat, a szállodai személyzetet, cselédséget; de senki sem tudott útbaigazítást nyújtani. Kérdeztem, hogy néhány nappal ezelőtt, nem fordultak meg idegenek a házban: favágó, mosónő stb. Megtudtam, hogy egy rovott múltú nő, aki Márianosztrán is ült már pár évet lopás miatt, végezte a ruhamosást pár nappal ezelőtt és hozzátették, hogy az illető asszonyt úgy az öreg főkapitány, mint a csendőrség már kihallgatta, sőt ház- és személymotosztást is eszközöltek gyanúsítottnál, de nem találtak sem nála, sem a lakásán semmit.

Én nem elégedtem meg a hallottakkal, hanem új nyomozást kezdtem meg. Megjelentem a fegyházviselt nő lakásán és új házkutatást rendeltem el, melyet a csendőrség tagjai végeztek irányításom alapján. Sehol semmi! A szobában volt egy magas cserépkályha s kérdeztem, valjon megnézték-e a kályha tetejét az első házkutatás alkalmával, mire nemleges választ kaptam. Azonnal megnéztem a kályha tetejét és horribile dictu: több ezüst forintos hevert a kályhateteje porában. A káros és kísérei újongani kezdtek örömben, mire leintettem őket, mert egy pár ezüst forint, még nem jelenti azt az óriási vagyont, melyet Spitzer kárára jogtalanul eltulajdonítottak. Az asszonyt a városházára kísértettem, hogy kihallgassam, de állhatatosan tagadott.

S midőn a csendőröket és rendőröket megkérdeztem, vajon jól megmotozták-e a fegyházviselt asszonyt, valamennyien-nyomatékos hangon azt felelték: „Igen!” Mindazonáltal elrendeltem a nő újabbi megmotozását, mely meglepő eredménnyel járt, mert meztelen testére kendő volt kötve s abban Spitzer vagyonának a felét találtuk meg papírpénzben és értékpapírokban. Spitzer nagy örömeben térdre borult előttem s úgy hálálkodott nekem.

Miután azonban még a nippasztalka és az ékszer hiányzott, újra kihallgattam a tolvajt. Előadta, hogy ketten voltak: ő és egy barátja, aki Sztrázsán (Poprád mellett szepesi város) lakik. A lopás után osztozkodtak a zsákmányon. Ő a nála megtalált értékeket tartotta meg, barátja a nippasztalkát az ékszerekkel vitte magával, Sztrázsára. Én azonban nem ültem föl ennek a jól kigondolt mesének, hanem újra elővettem az asszonyt s lelkére beszéltem, Az asszony egy mély sóhajtás után beismerő vallomást tett. Elmondott részletesen mindent. A lopást ő maga követte el egyedül, nem volt társa. A nippasztalkát az ékszerekkel együtt a Poprád folyó jobb partja melletti csűrőknél a nagy hóban elásta. Indultunk tehát az asztalka keresésére. Az asszony pontosan megmutatta a helyet, ahol a hóban elásta a lopott jószágot. Néhány pillanat és a corpus delicti előkerült. Nagy volt az örömrivalgás károsék részéről, amikor az asztalka előttem állott; de az örömnilyvánítás akkor érte tetőpontját, amikor káros megállapította, hogy minden ékszer és egyéb értékes holmi hiánytalanul mind meg van a fiókban.

Reggeli 7 óra volt, amikor Spitzer Ignácnak visszaadtam a vagyonát. A nippasztalkát a tolvaj vitte előttünk a városházára. A koránkelő közönség pedig éljenzett: „Éljen T. M. rendőrkapitány!”

Imponált nekem az a lelki együttérzés, melyet a poprádi izraeliták a bajba került Spitzer Ignác iránt nyilvántottak. Ha valamelyik keresztény embertársunk bajba kerül, mindenki hátat fordít neki. Talán nem úgy van?

4. Kísértetjárás Szepesváralján.

1899-ben gróf Csáky Zeno szepesvármegyei főispán kinevezett Szepesváraljára vezető rendőrkapitánynak. A rendőrkapitányi hivatalt teljesen elhanyagolt állapotban netem át a polgármestertől. Szepesváralja ugyan nagyobb rendezett tanácsú város volt mint Poprád, de idegenforgalma alig volt. Nagy ambícióval hozzáfogtam a rendcsináláshoz, ami lassan-lassan sikerült is nekem.

1902-ben suttogni kezdtek az emberek a városban, hogy Pozsonyi Mihály kőműves házában kísértetek járnak. Eleinte mosolyogtam rajta s nem tulajdonítottam az egész dolognak jelentőséget. Hónapok múlva ismét tudomásomra jutott a kísértet járás, mely időközben annyira fejlődött, hogy intelligens emberek is fölkeresték Pozsonyiék házáat. Érdeklődni kezdtem a kísértetek iránt s megtudtam, hogy bizonyos napokban az esti órákban megtellik Pozsonyiék háza s kezdődik a kísértetek működése. A képek leesnek a falról, hagymák repülnek a szobákban, kavicsot, borsót hajigálnak a kísértetek stb. A most elmondottak megfigyelésére kiküldtem két rendőrközeget, akik másnap reggel azt jelentették nekem, hogy nem észleltek semmit. Néhány nap múlva arról értesültem, hogy az előző nap estéjén ismét működtek a kísértetek Pozsonyiék házában és pedig nagy és intelligensebb közönség jelenlétében.

Miután a szepesváraljai kísértetjárás már az egész vidéket izgalomban tartotta és Pozsonyiék háza a búcsújárás hely jellegét kezdte magára öltetni, elhatároztam, hogy véget vetek a komédiának. A legnagyobb titokban megjelentem váratlanul Pozsonyiék házában, amikor a kísértetek javában működtek a zsúfolásig megtelt szobában. Felszóllítottam a közönséget, hogy ürítse ki a szobát s várjon az utcán, mert én meg akarom és meg is fogom fogni a kísértetet (sztrasko).

A szoba csakhamar üres lett s csak a családtagok maradtak a szobában. A helyzet a következő volt: Az ágyban a nagyfokú hisztériában szenvedő Pozsonyiné feküdt, mellette 12 éves beteges fia. Pozsonyi a férj zavaros szemű, együgyű ember. Erélyes hangon kérdeztem, kirendezte a szemfényvsztó jeleneteket. Hallgattak. A házkutatás alkalmával találtam egy csészében apró kavicsot, a cserép-kályha tetején k. b. 1 liter borsót. Ezeket a bűnjeleket egy kendőbe köttettem. Pozsonyiékat egyidejűleg figyelmeztettem, hogy a kísértetet, a „sztraskót” meg fogtam és hogy ezentúl itt kísértetek járnak nem fognak; ha mégis valaki merészelné újra komédiázni, azt azonnal letartóztatom.

Azután kimentem embereimmel az utcára és a kendőben levő bűnjelre mutatva kijelentettem: a kísértetet megfogtam, mire a közönség megéjlenezett és nagy lelki megnyugvással széteszlott. És végleg megszűnt a kísértetjárás I

Pozsonyiakat más nap kihallgattam részletesen mindenre és igen érdekes, a középkorba illő dolgokat mondtak jegyzőkönyvbe.

Pozsonyi Mihály azt vallotta, hogy a kísértetek házában már másfélén óta működnek s mindent elkövetett, hogy az ördög pusztuljon a házból. Az ördög, illetve a kísértetek kiűzése érdekében tett első lépése az volt, hogy lelkipásztorhoz a szepesváraljai róm. kath. lelkészhez fordult bajával. A lelkész meg is jelent a házában s fölszeneltelte a házat; de a kísértetek tovább működtek. Azután a szepesi káplánhoz fordult, majd a püspököt magát is kérte, hogy űzzék el az ördögöt házából; de minden ez ügyben tett lépése hiábavalónak bizonyult.

Miután a róm. kath. papság nem tudott rajta segíteni, a görög kath. papsághoz fordult, azonban ők sem voltak képesek az ördögöt kiűzni házából. Búcsúkra járt és sok pénzt költött arra, hogy a kísértetektől megszabaduljon. Az egyháziak mindazonáltal nem segítettek rajta. Közben azt tanácsolták neki az emberek, hogy keresse föl az öreg, „tudós” bacsókat. Jöttek a bacsók füveket égettek a kályha mögött és imákat mondtak hozzá; de este ismét megjelentek a kísértetek. Utolsó kísérlete az volt, hogy felkereste az eperjesi híres sintért, gyepmestert, a ki egy nagyobb pénzösszeg lefizetése mellett megjelent nála és a szobát, imák elmondása mellett, alaposan ki füstölte és arról biztosította Pozsonyit, hogy most már nyugta lesz, mert az ördögöt alaposan kifüstölte a házból.

A szepesváraljai róm. kath. lelkészt is kihallgattam Pozsonyi vallomására. A lelkész megerősítette Pozsonyi vallomását. . . Ezen esetre vonatkozó hivatalos akták a szepesváraljai rendőrkapitányi hivatalban megtalálhatók.

Fenti eset után még 16 évig voltam Szepesváralja vezető rendőrkapitánya, de kísértetek nem mertek többé működni.

5. Egy pénzhamisító leleplezése.

A huszadik század első tizedében történt, hogy Szepes, Sáros és Abauj-Torna vármegyékben hamis ezüst 5 koronások, ezüst forintosok és ezüst egy koronások kerültek forgalomba. A hamis pénzek forgalombahozatala annyira lábra kapott, hogy már állandó jelleget kezdett ölteni. Különösen a Szepességen lehetett sok hamis pénzt látni. Szepesváralján minden országos- és hetivásár után tettek nálam jelentést egyesek, hogy hamis pénzt kaptak a vásáron; de nem tudják kitől, mert csak otthon jöttek rá, vagy más figyelmeztette őket a pénz hamis voltára.

Egy hetivásár alkalmával figyeltem a publikumot, mert meg akartam tudni, hogyan kezeli a pénzt, melyet áruért átvesz a vevőtől. Megállapítottam, hogy kisebb gondja is nagyobb annál, hogy a kapott pénzt közelebről megnézzék. Intézkedtem, hogy a közönség a jövőben óvatosabb legyen, mert csak így lesz lehetséges a pénzhamisítót leleplezni.

Több hét múlt el eredménytelenül. Egy húsvét előtti nagy hetivásáron ott tartózkodtam a piacon; az árusok tudták, hogy az mit jelent. Dél felé járt az idő, amikor egy piaci árus hozzám fut s közli velem, hogy ebben a pillanatban kapott egy hamis 5 koronást egy ismeretlen vidéki nőtől. A mellettem álló rendőrt azonnal a nő felkutatására utasítottam. A rendőr rövid idő múlva elővezette az illető nőt, aki méltatlankodva előadta, hogy nem tudta, miszerint az 5 koronás, melyet az árusnak fizetett, illetve adott, hamis, ő is úgy kapta.

A rendőrkapitányi hivatalban megmotoztattam és sok hamis 5 koronást, 1 forintost és 1 koronást találtunk nála. Noha a bűnjelek az illető nő bűnösségét igazolták, nevét megmondani hajlandó nem volt, inkább meghal, azt mondta, de nevét nem „árulja” el. Női zárkában helyeztettem el a titokzatos nőt, hogy másnap reggel kihallgassam. Miután láttam, az illető el van szánva mindenre, tehát öngyilkosságra is, éjjel megnéztem a fogdát. Éppen jókor érkeztem, mert az illető csakugyan öngyilkosságot akart elkövetni. A fehérre meszelt falon szénnel ezt írta német nyelven: „Férjem oka haláломnak, aki engem kizavart a mai szepesváraljai nagy hetivásárra hamis pénzeket beváltani”. Már minden el volt készítve, hogy felakassza magát.

Azonnal kihallgattam, de csak hosszú és fáradságos vallatás után oldódott meg a nyelve s bennem nem a rendőrembert, hanem az életmentőt látta, amikor életrajzát és családi életét elém tárta. Ebből megtudtam, hogy férje

Kassán a kir. ügyészségnél irodatiszt volt, de léhasága miatt elbocsátották a szolgálatból. A pénzhamisítás mesteriségét azoktól a raboktól tanulta meg akik az ügyészség fogházában vizsgálati fogságban voltak. Azóta Sztrázsán, a város végén, elhagyatott helyen laknak, ahol férje hamis pénzeket készít, melyeket ő már évek óta forgalomba hoz, úgy, hogy állandóan utazik Kassára, Eperjesre, Barijára, Kísszebenbe és a szepesi városokba, ahol a hamis pénzeket a vásárokon forgalomba hozza.

Ezen leleplezés nagy szenzációt keltett nemcsak a Szepességen, hanem az egész Felvidéken.

A lőcsei kir. ügyészség, Telléry Gyula barátom iglói lapszerkesztő, Okályi szepesszombati vizsgáló bíró, és e sorok írója kiszálltunk Sztrázsára. A pénzhamisító cinikusan fogadott bennünket és szeme villámokat szórt a vasra-vert feleségére.

A bíróság sok évi szabadságvesztésre ítélte a pénzhamisítót és cinkostársait.

Szervezeti szabályzat

a képviselőházi őrség szántára.

1. §.

A képviselőházi őrség katonailag szervezett őrtestület, melynek tagjai a m. kir. honvédséghez vagy csendőr' séghez tartoznak.

2. §.

A képviselőházi őrség állománya:

Tisztek: 1 törzstiszt, mint parancsnok,

1 törzs- vagy főtiszt, mint parancsnok helyettese,

1 főtiszt, mint segéd tiszt.

Legénység: 6 palota-főőrmester (rangosztályba nem sorolt havidíjas) és 48 palota-őrmester, továbbá 3 tisztiszolga.

3. §.

A képviselőházi őrség rendeltetése az, hogy az 1912. évi LXVII. t.-e. 1. §-ában megjelölt intézkedéseket fogantossítsa, a mennyiben ezekhez a képviselőház elnökének karhatalom alkalmazására van szüksége.

A képviselőházi őrség csak a törvényben megjelölt célokra alkalmazható és ettől a működéstől senki által semmi más célra ideiglenesen sem vonható el.

4. §.

A képviselőházi őrség a képviselőház elnökének rendelkezése alatt áll és a képviselőház elnökétől akár közvetlenül, akár a képviselőházi háznagy útján vagy más utón kapott rendeleteket végrehajtani köteles.

Az országgyűlés felosztatásától az újabb országgyűlés megnyíltáig a képviselőházi őrséggel a háznagy rendelkezik.

Külön szolgálati utasítások tartalmazzák azokat a részletes rendelkezéseket, melyek eme őrség szolgálati kötelességeit szabályozzák. Ezeket az utasításokat általában a képviselőház elnöke önállóan, katonai részüket azonban a honvédelmi miniszterrel egyetértően állapítja meg.

Katonai tekintetben a képviselőházi őrség a budapesti 1. honvéd kerületi parancsnokság útján a honvédelmi miniszternek van alárendelve.

5. §.

A képviselőházi őrségre általában a honvédségnél érvényes szabályzatok és utasítások irányadók.

A képviselőházi őrség parancsnokát a csapatparancsnok fegyelmi fenyítő hatalma illeti meg.

A képviselőházi őrség tagjai büntetőbíráskodás tekintetében a honvédbíróságok hatáskörébe tartoznak.

A képviselőházi őrség személyei csapattesteik (a csendőrség) állományában megmaradnak, őket ott létszám felett vezetik és a képviselőházi őrséghez csak beosztatnak.

6. §.

A tiszti állások a közös haderő, illetőleg a m. kir. honvédség vagy csendőrség állományából önként jelentkező magyar honos pályázókkal töltenek be.

A közös haderőtől származó tisztek a m. kir. honvédséghez helyeztetnek át.

A tisztek előléptetése a honvédségi előléptetési szabály elvei szerint történik.

A tisztek beosztását, valamint azoknak esetleges visszahelyezését a képviselőház elnökével egyetértően a honvédelmi miniszter rendeli el,

A beosztás azonban haladéktalanul megszűnik akkor is, ha a képviselőház elnöke a honvédelmi minisztert az illető tiszt kicserélése iránt megkeresi; ezen megkeresés minden indoklás nélkül történik.

7. §.

A képviselőházi őrség legénységi állományát a közös haderő, illetőleg a m. kir. honvédség vagy csendőrség önként jelentkező magyar honos altisztjeivel kell kiegészíteni.

A közös haderőtől származó altisztek a m. kir. honvédséghez helyeztetnek át.

A felvétel követelményei a következők:

1. teljesített tényleges szolgálati kötelezettség;

2. nőtlen állapot, vagy gyermektelen özvegység;
3. hadi szolgálatra való teljes alkalmatosság;
4. a magyar nyelvű tudása;
5. az írás és olvasás tudása;
6. feddhetetlen előélet, erkölcsös, becsületes jellem, párosulva elismert kötelességérzéssel;
7. ügyes magatartás.

A legénységnek az őrséghez való beosztását a képviselőház elnökével egyetértően a honvédelmi miniszter rendeli el.

A fölvetett legénység három hónapig próbaszolgálatot teljesít

A kik a próbaszolgálatban megfeleltek, a képviselőházi őrséghez végérvényesen beosztatnak, a többieket csapattestükhöz vissza kell küldeni.

A képviselőházi őrség legénysége ezen alkalmazásában legfeljebb 6 évig maradhat.

A legénységnek bevonultatását állományilletékes (honvéd) csapattestéhez (a csendőrséghez) a képviselőház elnökével egyetértően a honvédelmi miniszter rendeli el.

Megszűnik azonban a végérvényesen beosztott legénység beosztása akkor is, ha a képviselőház elnöke a honvédelmi minisztert az illető kicserélése iránt megkeresi; ezen megkeresés mindig indoklás nélkül történik.

A legénységet a képviselőház elnökének hozzájárulásával az őrség parancsnoka lépteti elő.

8. §.

A képviselőházi őrségnél teljesített szolgálat tényleges szolgálatnak számít.

A tisztek és legénységi szolgálati (had) kötelezettsége, továbbá a legénység szolgálatának önkéntes folytatása, végül a képviselőházi őrségből való kilépés tekintetében ugyanazok a rendelkezések irányadók, mint amelyek a m. kir. honvédség és csendőrség egyéneire érvényesek.

9. §.

Mozgósítás esetén és háború tartamára a képviselőházi őrség rendeltetésének megfelelően tovább együtt marad.

10. §.

A nősülés engedélyezése a honvédségnél érvényes rendelkezések alapján történik.

11. §.

A ruházatot a honvédelmi miniszter – a képviselőházi elnökkel egyetértően – a magyar koronaőrség ruhá-

zatának megállapításánál követett alapelvek szerint határozza meg, minél azonban szembetűnő külsőségek biztosítsák a két őrségnek könnyű megkülönböztetését.

12. §.

A képviselőházi őrség fegyverzete szolgálatban a gyalogtishti kard (legénységnél a szolgálati kard) és az ismétlőpisztoly; díszszolgálatban és szolgálaton kívül a gyalogtishti kard.

13. §.

A képviselőházi őrség tagjai csak a következő esetekben használhatják fegyverüket:

- a) jogos védelem gyanánt, ha őket tettleg megtámadják;
- b) ha életüket, vagy testi épségüket oly körülmények között veszélyeztetni valamely támadás, hogy ennek bekövetkezésétől alaposan tarthatnak;
- c) ha szolgálatuk teljesítése közben oly tetteges ellenszegülésre találnak, mely azt megghiúsíthatná és az ellenszegülés legyőzése kíméletes eszközzel sikertelenül kíséreltetett meg;
- d) ha a fegyver használata életükben vagy testi épségükben megtámadott harmadik személynek megmentésére vagy megvédésére szükséges.

14. §.

Ezeket külön utasítások fogják szabályozni.

15. §.

Jelen szervezeti szabályzat a jóváhagyás után azonnal érvénybe lép.

Szolgálati ügyrend

a képviselőházi őrség számára.

I.

Általános rész.

1. §.

A képviselőházi őrség szervezetére vonatkozó alapvető határozatokat az ezen testület számára érvényes „Szervezeti szabályzat” állapítja meg.

A szervezeti szabályzatban foglalt rendelkezések részletes körülírását, valamint az ott nem érintett szervezeti kérdéseket jelen ügyrend „általános részének” alább következő szakaszai tartalmazzák.

Az őrség szolgálatát szabályozó rendelkezéseket viszont ez ügyrend második része, a „szolgálati utasítás” foglalja magában.

2. §.

A „Szervezeti szabályzat” 6. és 7. §-ai határozatainak figyelembevételével a képviselőházi őrség létszámának első betöltése és minden további kiegészítése a képviselőház elnökének megkeresésére a honvédelmi miniszter által önkéntes jelentkezés végett kibocsátandó felhívás útján történik.

A honvédelmi miniszter a jelentkezőket érdemességük és arravalóságuk tekintetében osztályozza és a közülök megfelelőek személyi adatait a képviselőház elnökéhez juttatja, aki azután ezen egyénekből az őrségbe beosztandókat kiválasztja és beosztásuk elrendelése végett a honvédelmi ministert értesíti.

3. §.

A képviselőházi őrség tagjai az őrségbe történő beosztáskor a képviselőház elnökétől a képviselőházi őrszolgálat ellátására feljogosító megbízást kapnak.

Ezt a megbízást a képviselőházi elnök bármikor – még véglegesítés után is – visszavonhatja. A visszavonás által az illető az őrszolgálat ellátására való jogosultságát azonnal elveszti, az őrség állományában csak addig maradhat meg, míg visszahelyezése a honvédséghez a szervezeti szabályzat 6. és 7. §-ai szerint be nem következik. A megbízás visszavonása mindig indokolás nélkül történik.

4. §.

A képviselőházi őrség tagjai a szervezeti szabályzat 5. §.-ának értelmében ezen működésük ideje alatt megmaradnak a m. kir. honvédségre érvényes becsületügyi, fegyelmi és büntető eljárási szabályok uralma, illetőleg hatálya alatt.

5. §.

A képviselőház elnöke az őrség felett való rendelkezési jogát gyakorolhatja:

1. személyesen;
2. a képviselőház háznagya útján;
3. a képviselőház bármelyik választott vagy kinevezett tisztviselője útján, akik azonban csak az elnök vagy a háznagy intézkedéseinek közvetítői lehetnek.

A háznagy az elnök által reáruházott rendelkezési jogkör határain belül intézkedik.

6. §.

A képviselőházi őrségről szóló 1912. évi LXVII. t.-e. 1. §.-ában megjelölt feladatok megoldásánál eljárni jogosult és eljárni köteles az őrség elsősorban azon egyén vagy egyének ellen, akik az intézkedésre okot adtak, másodsorban azon egyének ellen is, akik az intézkedés fogantatását magatartásukkal gátolják vagy más módon nehezítik.

Területi szempontból a képviselőházi őrség eljárni jogosult:

1. az országgyűlés palotájának mindazon területein, melyeket a képviselőház, mint testület, vagy annak bizottsága vagy annak tisztviselői és alkalmazottai bármily célra állandóan vagy ideiglenesen használatban tartanak;

ennek következtében az elnök rendeletéből szabad megjelenési és ott tartózkodási joga van e területen bármikor, még a zárt tanácskozások ideje alatt is;

2. eljárni jogosult a képviselőházi őrség szükség esetében a képviselőház közvetlen közelében is mindaddig,

míg az eljárás folytatását az illetékes hatóságnak illetve e hatóság legközelebbi közegének át nem adhatja;

3. esetről-esetre a magyar állam területén bárhol, azon elhatárolt területeken nagy azon épületek belső részeiben, ahol a képviselőház mint testület, nagy annak bizottsága vagy küldöttsége vagy egyes kiküldöttje vagy tisztviselője hivatalosan működik;

4. eljárni jogosult az őrség – a főrendiház elnökének hozzájárulásaival – a közös ügyek tárgyalására kiküldött magyar országos bizottság tanácskozásainak céljaira szolgáló épület belső területén úgy a budapesti, mint a bécsi bizottság tanácskozások alkalmánál.

8. §.

Feladatának teljesítésében a képviselőházi őrség rendszerint csak előzetes rendeletvétel után járhat el. Saját kezdeményezéséből is eljárhat azonban akkor, amikor a közrend-, személy- és vagyonbiztonság fenntartásának érdekei e?í megkívánják.

Ez érdekek megóvásánál ugyanazon szabályok szerint jogosult és köteles eljárni, mint a m. kir. csendőrség.

Az esetleg elfogott egyént őrizetbe veszi, a további eljárásra illetékes hatóságot haladéktalanul értesíti és az őrizetben tartott egyént a legrövidebb idő alatt, de minden esetre 12 órán belül a további eljárásra illetékes hatóságnak átadja.

9. §.

A karhatalmi intézkedések foganatosításánál a képviselőházi őrség tapintatosan és a körülmények által indokolt eréllyel tartozik fellépni, miközben a fegyverhasználat alkalmazását a szervezeti szabályzat 13. §-ának rendelkezései szabályozzák.

10. §.

A képviselőházi őrség tagjai ezen szolgálatuk tartama alatt a képviselőháztól 'húzzák illetményeiket és pedig:

1. az őrség tisztjei katonai (csendőr) rendfokozatuk szerinti összes illetekeikben (havidíj, lak- és bútorbér, tisztiszolga-bútorbér, lóeltartás, istállóbér, és lóátalány), továbbá palotaőrségi pótdíjban részesülnek, mely pótdíj a havidíj 50%-ál képezi és utóbbival együtt havi előleges részletekben szolgáltatandó ki;

2. az őrség tisztjei az őrségbe történő beosztásukkor az első díszruházatot és az ismétlőpisztolyt a képviselőház költségén természetben kapják, egyéb egyenruházatuk és felszerelésük beszerzésére pedig egyszersmindenkorra

600 korona egyenruházati járulékból részesülnek. AÇ összes ruházat megújításáról azonban a tisztek önmaguk gondoskodnak;

3. a legénység a következő illetékeket kapja:

a) a palota-főőrme­sterek képviselőházi őrségi szolgálatuk első és második esztendejében évenként 1800 (egye­zernyoleszáz) koronát;

b) a palota-őrme­sterek ugyanakkor évenként 1500 (egyezerötszáz) koronát;

ezen összegbe a zsold, jutalomdíj és a pótdíj be van számítva és havi előleges részletekben fizettetik ki, ez által azonban az őrmesterek nem Dalnak rangosztályba nem soroló havidíjasokká;

c) úgy a palota-főőrme­sterek, mint a palota-őrme­sterek pénzbeli illetékei 2-2 évenként 150 (egyszázötven) koronával emelkednek;

d) ezenkívül a legénység természetben kapja élelmezését, ruházatát és elhelyezéséről is a képviselőház gondoskodik;

e) ha a képviselőházi őrség legénységi állományú tagja megnősül, akkor a természetbeni élelmezés helyett évente 600 (hatszáz) koronát, a természetbeni lakás helyett évente szintén 600 (hatszáz) koronát kaphat, mely utóbbi összegbe a lak- és bútorbér, a világítás és fűtőfa váltsága is be­foglaltatik;

4. a képviselőházi őrség tagjainak és a tagok özvegyeinek és árváinak ellátására az 1875. évi LI. és az 1896. évi XVI. t.-c.-kek, illetve az 1887. évi XX., az 1891. évi X., az 1896. évi IV. és az 1907. évi XVI. t.-cikkek, illetőleg a csendőrség legénységi egyéneire és azok özvegyeinek és árváinak ellátására nézve az 1912. évi LXV. t.-e. rendelkezései irányadók;

az ellátási (nyugdíj) illeték meghatározásánál tehát ezen őrség tagjai úgy tekintetnek, mintha megszakítás nélkül a m. kir. honvédségnél, illetve a csendőrségnél szolgáltak volna; az őrségnél élvezett illetéktöbbletek a nyugdíjba be nem számíthatók;

5. a képviselőházi őrségi szolgálatból csapat (csendőrségi) szolgálatba való visszatérés esetén úgy a tisztek, mint a legénység ismét rendfokozatszerű és az összszolgálati idejüknek megje­lelő honvédségi (csendőrségi) illetékeik élvezetébe kerülnek, a képviselőházi őrségnél élvezett illetményeikre való tekintet nélkül.

11. §.

A képviselőházi őrségnek az 1912. évi LXVII. t.-e. 4. §-a első bekezdésén alapuló megerősítése, illetőleg szolgálá-

tának kiegészítése a képviselőház elnökének a kormányhoz intézendő megkeresése útján történik.

A megerősítésre első sorban csendőrség, másodsorban pedig a közös haderő nagy a honvédség részei alkalmaztatnak.

A megerősítő személyzet a szükséghez képest egyes katonai egyénekből nagy osztagokból állhat.

A megerősítésre kirendelt egyes katonai egyének a képviselőházi őrség parancsnokának rendelkezései alá lépnek, a zárt osztagok pedig nagy a képviselőházi őrség parancsnokának rendelkezései szerint alkalmaztatnak, vagy pedig az A-15 jelzetű „Karhatalmi utasítás” határozatai szerint járnak el.

A megerősítésből származó illetékeket, pótdíjakat és egyéb kiadásokat a képviselőház viseli.

12. §.

A képviselőházi őrség és az azt megerősítő, valamint annak szolgálatát a képviselőházban kiegészítő katonai egyének és csapatok és a képviselőházon kívül karhatalmi intézkedéseket foganatosító rendőrség vagy katonai csapatok szolgálatukat egymástól függetlenül látják el, ha csak kivételesen a katonai megerősítésre szánt osztagok és a külső csapatok egy egységes parancsnok alá nem helyeztetnek.

A belső és a külső karhatalmi szolgálat a képviselőház elnökének rendelkezése alatt áll és köztük a szükséges összhangot ő létesíti; a végrehajtás iránt pedig az illető parancsnokok intézkednek.

II.

Szolgálati utasítás.

13. §.

A képviselőházi őrség az országházban őrszolgálatot teljesít. A felállítandó örök számát, erejét, felállítási helyét és feladatát, továbbá a naponta szolgálatba lépő őrség erejét a „Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára” I. részben foglalt ebbeli rendelkezések figyelembe vétele mellett, a képviselőház elnökének, illetőleg háznagyának utasításai alapján a képviselőházi őrség parancsnoka határozza meg.

Az őrség és az örök magatartására nézve a szervezeti szabályzat 13. §-ában, valamint a „Szolgálati szabályzat

a m. kir. honvédség számára” I. részének 77. §-ában foglalt rendelkezések az irányadók.

Az őrszolgálatot szolgálati öltözetben, karddal és pisztollyal ellátva kell teljesíteni.

A képviselőházi őrség ünnepélyes alkalmakkor csakis Ő császári és apostoli királyi Felsége születés- és névnapján, továbbá Szent István ünnepén vonul ki, a mikor is a budavárt (koronázó) Boldogasszony templomban mint zárt osztag nesz részt.

A képviselőházi őrség megtartására e három alkalomkor általában a m. kir. honvédség szolgálati és gyalogsági gyakorlati szabályzata irányadó.

A képviselőházi őrségnél a szolgálatot minden tekintetben úgy kell kezelni, mint a hogy az a magyar királyi honvéd gyalogság alosztályai számára van szabályozva.

A mennyiben a képviselőházi őrség különös rendeltetésére való tekintettel ezen általános szabályoktól eltérések szükségesek, azokat a képviselőház elnökének, illetőleg háznagyának külön utasításai állapítják meg.

14. §.

A képviselőházi őrség tisztjeinek és legénységének álláskötelmeire, magatartására, kötelességeire és jogaira nézve általában azok a szabályok irányadók, melyek a „Szolgálati szabályzat” III. részének (gyalogság) 1., 4., 7., 22., 23., 25., 27., 28. §-aiban foglaltatnak, továbbá azok, melyeket a képviselőházi őrség különleges feladatának megfelelően ez őrség szervezeti szabályzata 3., 4., 5., 8., 13. §-ában, továbbá jelen ügyrend Általános Rész 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12. §-ában állapít meg.

A képviselőházi őrség parancsnokának helyettesét a ki nem különített századparancsnokok jogköre illeti meg.

15. §.

A képviselőházi őrség legénységének katonai kiképzésére általában a m. kir. honvédségi Szolgálati szabályzat I. és III. rész, a gyalogsági Gyakorlati szabályzat, a Fegyverutasítás elvei irányadók.

A képviselőházi őrség parancsnoka minden november és május 1-én hat-hat hónapot felölelő időszakra egy foglalkozási tervet mutat be a képviselőház elnökének, aki azt katonai szempontból való hozzájárulás végett a honvédelmi miniszternek megküldi.

16. §.

A képviselőházi őrséget a képviselőház elnökének és alelnökeinek kívánságára a képviselőházi őrség parancsnoka bemutatás céljából szolgálati öltözetben kivonultatja.

A képviselőház elnöke, alelnökei és háznagya előtt a képviselőházi őrség tisztjei és legénysége ugyanazt a tiszteletadást teljesítik, mint a katonai feljebbvalóik előtt.

Ugyanaz áll kivonulás esetén is, a midőn a képviselőházi őrség osztagba egyesítve jelenik meg.

Sajtóhibák.

A 4-ik oldalon alulról a 12. sorban „1913-1914” helyett: „1913-1924” olvasandó.

A 8-ik oldalon felülről 12. sorban „virrandni” helyett: „virradni” olvasandó.

A 385-ik oldalon alulról a 21. sorban „azonban” helyett: „azokban” olvasandó.

A 374-ik oldalon 5. és 6. sorban „rendőrkapitányi” helyett: „rendőrralkapitányi” olvasandó.

A 377-ik oldalon felülről 16. sorban „óralánkra” helyett: „az óralánkra” olvasandó.

A 378-ik oldalon alulról 21. sorban „kár” helyett: „hír” olvasandó.

A 383-ik oldalon felülről 2. sorban „dizedében” helyett: „tizedében” olvasandó.